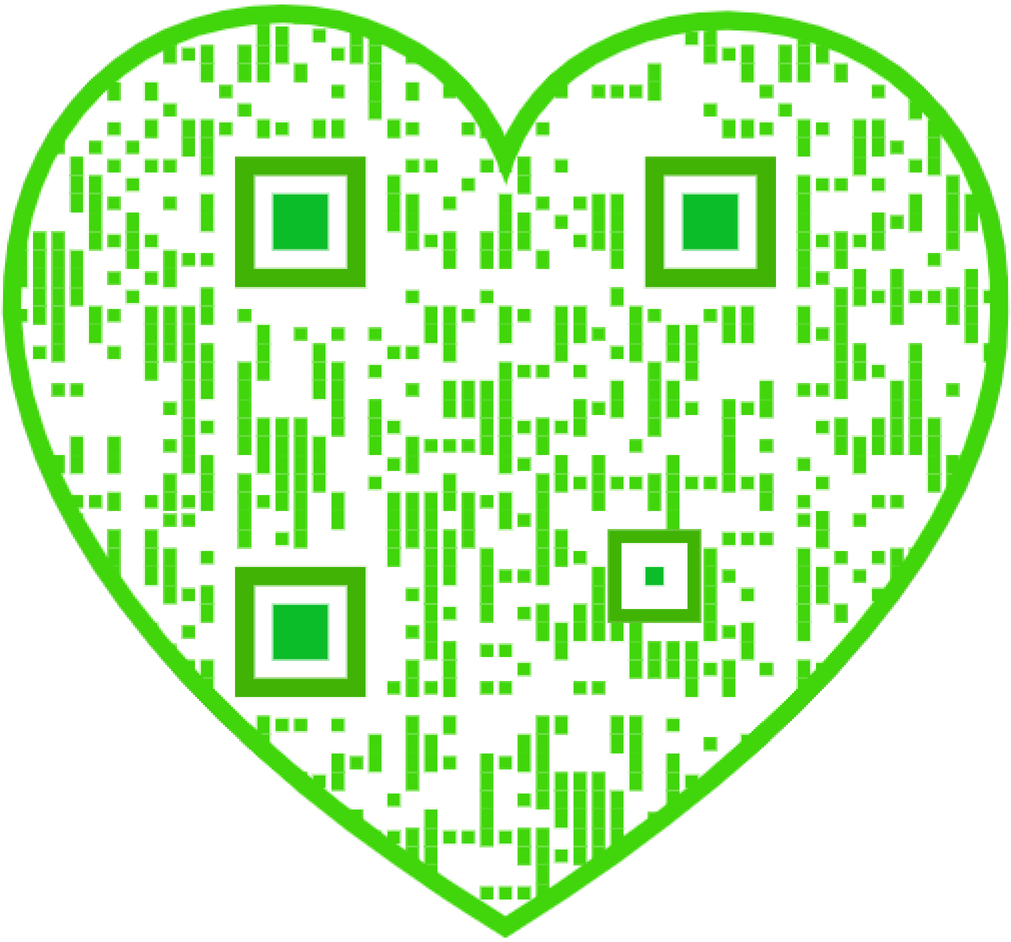

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

CONST: HVGENIVS, EQ: DOM: A ZVYLICHEM, PRIN: AVR: A CONS: ET. SECR:

Hic ille Auriacis Hugenius inclytus actis,
Effigies patriæ primaq. fama suæ.
Omnibus hunc terris os tende, batauia, vultum:
Qui toto vultus monstrat in orbe tuos.

Nic. Heinsius. D. F.

Joannes Livius delin. *Lucas Vorstermans sculpsit.* *Ian Meyssens excudit.*

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

UITGEGEVEN DOOR

Mr. J. VAN LENNEP

Herzien en bijgewerkt door J. H. W. UNGER

1646—1647

Publius Virgilius Maroos Wercken ** —

Maria Stuart — De Leeuwendalers

ANTWERPEN – DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL

50 St.-Jacobsmarkt

INHOUD.

Eneas.

Bladz.

Het vierde boeck. 2
Het vijfde boeck 29
Het zeste boeck 61
Het zevende boeck 92
Het achtste boeck 119
Het negende boeck 144
Het tiende boeck. 171
Het elfde boeck 204
Het twalefde boeck 236

REPRODUCTIES

VAN

PORTRET EN PRENTEN.

	Bladz
Portret van Constantyn Huygens. Kopergravure van Lucas Vorsterman, naar Joan Lievens . Tegenover den titel	
Eneas. Het vierde boeck. Kopergravure van Arnold de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek[1] .	1
Eneas. Het vijfde boeck. Kopergravure van Arnold de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. .	28
Eneas. Het zeste boeck. Kopergravure van P. Clouwet naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	60
Eneas. Het zevende boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	91
Eneas. Het achtste boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Erasmus Quellinus.	118
Eneas. Het negende boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	143
Eneas. Het tiende boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	170
Eneas. Het elfde boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	203
Eneas. Het twalefde boeck. Kopergravure van P. de Jode naar de teekening van Abr. van Diepenbeek. . . .	235

---

[1]) De prenten bij Eneas in dit en het voorgaand deeltje zijn reproducties naar de prenten in de vertaling van Vergilius door R. Van Engelen, in 1662 te Antwerpen uitgegaan.

Abr. a Diepenbeke delineavit. *Arnold de Iode sculpsit.*

HET VIERDE BOECK.

INHOUDT.

Koningin Dido op Koningk Eneas, tot razens toe, van minne verslingert, openbaert deze inwendige quellaedje haer zuster Anne, die haer tot huwen aenport. Juno, om Eneas gemackelijcker buiten Italie te houden, handelt met Venus, op datze, met hare gunst, hem aen Elize [1]) magh uitbesteden, en toont by wat middel dit allervoeghelijckst kan te werck gestelt werden. 's Anderendaeghs rijden Eneas en Dido ter jaght, daer Juno, terwijl elck op wilt vlamt, onvoorziens een onweder verweckt, dies loopt een ieder zijns weeghs, om te schuilen, en Dido en Eneas treffen elckandere in een zelve spelonck aen, en paren hier ter quader ure. Jupijn ondertusschen over stach gesmeten, door de gebeden van Iärbas, Koningk van Getulie, (gestoort, overmits zy hem weigerende, eenen vreemdelingk aensloegh) zent Merkuur aen Eneas, hem belastende den bodem van Afrika te ruimen, en naer Italie te zeilen: weshalve hy, Jupiters gebodt gehoorzamende, de maets beveelt heimelijck vaerdigh te maecken al wat tot de reis vereischt wort. Dido rieckende, hoe men de vloot toeruste, en wat zijn wit was, haelt hem schendigh over [2]), en pooght vergeefs met gebeden en tranen, zoo door zich zelve, als door hare zuster, den Trojaen van zijn opzet af te trecken. Eneas, wederom in den slaep van Merkuur gewaerschuwt, licht te midnacht zijn ancker; dies de Koningin, door wanhoop verruckt, binnen in 't hof, eenen houwtstapel toestellende, en Barce, Sicheus voester, van der hant sturende, de borst in 't zwaert stoot.

Dat Koningklijck verhael, en 's mans doorluchtigheit,
Ontvonckt de Koningin, die raet leeft met haer zuster,
En offeringewant: en van de Min verleit,
Haer hart zoeckt op de jaght, in een spelonck; ja blust 'er
Dien onverzaden brant, en past op eer noch faem,
En terght den nagebuur, tot dat Merkuur gezonden,
Den Vorst de vlught belast, in 's grooten Vaders naem;
Dies acht hy raet noch klaght, maer kiest de weecke gronden.
Zy ziet hem van haer tinne ontvlieden met de vloot,
En flucks de borst in 't zwaert, getroost zich zulck een doot.

---

[1]) *Elize:* Dido.
Haelt hem schendigh over: haalt hem leelijk door.

Maer de Koningin nu al een poos zwaerlijck van minne gewont, voedde vast die wonde in haer harte, en quijnde heimelijck aen een brandende minnekoorts: t'elckemale schoten haer des mans menighvuldige deughden, en menighvuldige eere, by zijn volck ingeleit, in den zin: zijn wezen en verhael staen in haer harte geplant, en zy kan van bekommeringe niet slapen. 's Anderen daeghs, toen de dagh aenbrack, het bedaeude kleet des duisteren nachts van den hemel schoof, en de lamp der zonne het aertrijck toelichtte, sprackze qualijck beraden, hare zuster, waer mede zy wel overeen droegh [1]), aldus aen: Anne zuster, wat beduit dit, dat ick legh en mael, en van ontsteltenisse niet rusten kan? Wat een treffelijck man heeft nu zijn verblijf in ons hof genomen! Hoe braef is hy van opzicht [2])! hoe onversaeght en dapper in den oorlogh! Zeker ick geloof vastelijck, en niet zonder reden, dat hy van Goden gesproten is: want bloohartigheit is een kenteken van een onedel gemoedt. Och, door wat al gevaerlijckheden is hy gerolt en gesolt! Wat verhaelde de man al oorlogen, die hy uitvoerde! Had ick niet vast in mijn gemoedt besloten en opgezet voortaen my aen niemants echt te verbinden; sedert het in 't eerste huwelijck my door mijn mans doot buiten mijn gissing gingk; en berouwde my niet dien dagh, dat ick oit trouwde; misschien zou ick my dees eene reis noch kunnen te buiten gaen: want om de waerheit te zeggen, Anne zuster, sedert de doot van Sicheus, mijnen ongeluckigen man, en dat het hofheilighdom van dien broedermoort besprengkelt, het huis verstroit wiert; heeft dees alleen, mijn hart en zinnen bewogen, en mijn opzet aen 't slibberen, den voet gezet. Ick gevoel dat ick weder van liefde blaeck, als eertijts: maer liever verzonck ick levendigh in d'aerde: liever had ick dat Godt Jupiter my met den donder sloegh, en naer den duisteren helschen afgront ter zielen, by die bleecke zielen, zont, eer ick mijnen eerlijcken naem zou schenden, of den bant der be-

---

1) Maer Dido van minne blakende, kan niet rusten, klaeght de zuster haer bekommeringe, verwondert zich over d'uitmuntentheit des Helts, en melt hare genegentheit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Waer mede zy wel over een droegh:* waarmede zij zich wel verstond.

[2]) *Opzicht:* uitzicht.

lofte zoo schaemteloos breken 1). Hy, op wien ick eerst mijn zinnen zette, heeft mijn hart en liefde wech; hy behouze en bewaerze by zich in zijn graf. Zoo sprekende schreideze haren boezem nat van tranen, die langs hare wangen afbiggelden: en Anne antwoorde hier op: o zuster, die ick liever heb dan het licht, dat aen den hemel schijnt, zult ghy alleen uw jonge jaren treurigh en ongehuwt verslijten, zonder immermeer lieve kinders, vruchten des huwelijx, te zien? Meent ghy dat uw gemael in het graf, of zijn geest, zich dit belge? En schoon het waer zoo: geene mans kosten u, die vast treurde, eertijts bewegen; geene van Libye, nochte Iärbas, nochte andere zeeghaftige en maghtige Vorsten in het rijcke Afrika, te vore van uwe Tyriers afgeslagen: zoudt ghy daerom oock eenen Vorst afslaen, daer uw zin op valt? Bedenckt ghy niet eens op wat bodem ghy hier gezeten zijt? Aen d'een zijde leggen de Getulische steden, een volck met geene wapenen te dwingen; en het breidelooze Numidie, en zorgelijcke zantplaten; aen d'andere zijde de drooge en dorre zantzee, daer men van dorst versmacht; en de Barceen, die wijdt en zijt stroopen. Wat wil ick uw broeders dreigementen ophalen, en d'oorlogen, die Tyrus over den hals kunnen komen? Gewisselijck het schijnt, dat de Goden uit den hemel, en Juno, die ons begenadight, de Trojaensche schepen herwaert aen stuurden. Zuster, wat wil dit, by uw leven, noch een geweldige stadt worden! Hoe wil dit Rijck toenemen, door zulck een huwelijck! Hoe heerlijck wil de naemhaftigheit van Fenicie het hooft opsteken, door den nadruck onzer wapenen, met die van Troje gesterckt! Hou slechts by de Goden aen met offeren en bidden: en onthael den gast zoo wel ten hove, dat hy zich hier vergete; terwijl de winter op zee uitbuldert, Orion het hooft vol buien hebbende, de vloot beschadight, en het geen vaerbaer weder is. Met dusdanigh een aenspraeck holpze voort den brant in 't harte, 't welck alree van liefde ontvonckt was; en zy gaf haer beduchte zuster voort goede hoop, zoo datze haer belofte brekende, die schaemte uittrock. Eerst gaenze te kercke 2), en verzoecken dat de Goden het voornemen zegenen.

---

1) Anne raetze te huwen, en zich met de Goden te beraden. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Hier op gaet men te kercke, en offert. *Kantteekening der oude uitgave.*

Zy slaghten kerckplichtigh uitgeleze schapen voor Ceres, instelster der huwelixwetten, Febus en vader Bacchus; boven al voor Juno, bewintsvrouwe van huwelixzaken. D'overschoone Dido met den offerkop in de hant, giet den wijn uit op de star [1]) van een witte koe; of komt in 't gezicht der Goden, naer de vette altaren aentreden; zet eenen feestdagh in om t'offeren; en gapende naer d'opgesnede borst van het offervee, leeft met lillende ingewant raet. Och, blinde en onwetende offerwichelaers, wat kunnen kerckbeloften of kercken en offerhanden een kranckzinnige minnaresse baten 1)? Ondertusschen verteert de minnevlam het weecke mergh, en zy draeght heimelijck een wonde in hare borst. D'ongeluckige Dido blaeckt, en loopt al razende door de gansche stadt zwieren; gelijck een hinde, onverhoets met eenen pijl van den jager, in de Kretenser bosschen, van verre geschoten, dat het vlugge yzer, buiten zijn weten, in haer lijf bleef steken; dies zy vast door Dikteesche wouden en wildernissen vlught, terwijl het dootlijck riet haer in de zijde steeckt. Nu leit Dido Eneas langs de vesten met zich om 2), en toont hem de Sidonische rijckdommen, en de stadt, dieze bouwde. Zy begint te spreken, en blijft midden in haer rede steken. Nu verlangtze, met het vallen van den avont, wederom aen den disch te gaen; en de kranckhoofdige verzoeckt noch eens den ondergangk van Troje te hooren, en ziet hem noch eens de woorden uit den mont. Na het scheiden van de maeltijt, wanneer de maen noch niet op is, de starren, over de Noortlijn weder aen 't nederdalen, haer raden zich te rust te begeven; dan mijmertze alleen en eenzaem in heur kamer; gaet nederleggen op het bedde, daerze hem nu mist, en hoort en ziet noch den helt in zijn afwezen: of houdt, door 's vaders verbeeldinge bekoort, Askaen, zijn zoontje, op den schoot; ofze zoo haer onuitsprekelijcke liefde paejen kon. De begonne torens rijzen niet: de jeught oefent zich niet in de wapenen; nochte men bouwt 'er havens of borstweeringen tegens gewelt: alle

---

1) Ondertusschen neemt de brant van minne toe, en Dido loopt door de stadt gelijck een geschote hinde in de bosschen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Zy leit Eneas om, toont hare heerlijckheit, en onthaelt hem. *Kantteekening der oude uiigave.*

[1]) *Star:* kop.

die geweldige wercken van muren en toornen en gevaerten, ten hemel toe opgehaelt, blijven ten halve steken.

Zoo ras Jupijns waerde gemalin, Saturnus dochter, wist dat Dido met zulck een pest besmet was 1), en van minne razende, op haren naem en faem niet langer paste; gingze Venus met dusdanige woorden aen: gewisselijck ghy en uw zoon zult dapper eer inleggen, heerlijck triomfeeren, en eenen grooten en roemwaerdigen naem behalen, zoo een eenige vrouw door het bedrogh van twee Goden in 't net geleit wort: want my is niet heel onbekent, hoe ghy voor onze vesten vreest, en de huizen van het hooge Karthago by u verdacht zijn. Maer wat zal het einde hier van wezen? of waer toe is nu zulck een strijt van noode? wat, laet ons liever een eeuwigh vrede-verbont en huwelijck sluiten: ghy hebt nu al het geen, waer naer ghy uit al uw hart verlangde: Dido blaeckt alree van minne, en de razende liefde zit haer tot in het mergh van 't gebeente. Laet ons dan deze volcken door onderlinge gemeenschap onder een smiltende, gelijcker hant door een hooft regeeren. Bewilligh dat de Frygiaen over hen heerschappy voere, en de Koningin van Tyrus aen hem uitbesteed werde. Venus haer geveinstheit rieckende, en datze dit slechts voorstelde, om het Rijck van Italien onder het gebiet van Libye te brengen, diende haer hier aldus op: wie is zoo van zinnen berooft, die dit zou afslaen, of met u hier over willen strijt voeren? wou 'er slechts het geluck toeslaen. Maer het nootlot houdt my in bedencken, of Jupiter oock gezint zy de ballingen van Tyrus en Troje tot eene stadt te smilten, en bestemme die volcken onder een te mengen, en door een zelve verbont te vereenigen. Ghy zijt zijn gemalin: u voeght het best hem te smeken, en zijnen zin t'ondertasten: ga slechts voor, ick zal u volgen. Toen heeft de Koningklijcke Juno haer alzoo bejegent: laet dat werck op my aenkomen 2). Nu zal ick u in 't kort, let 'er op, berichten. op wat manier men, 't geen voor de hant is, kan uitwercken. Eneas en Dido, op hem zoo jammerlijck verslingert, maecken zich vaerdigh, om morgen

1) Juno past op deze gelegentheit, en bejegent Venus geveinsdelijck: doch Venus betaeltze met de zelve munt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Juno vint geraden Eneas en Dido op de jaght te zenden, en zoo te paren; dat van Venus bestemt wort. *Kantteekening der oude uitgave.*

vroegh, zoo ras de zon opgerezen, haer stralen over het aertrijck schiete, t'zamen in 't bosch ter jaght te gaen. Terwijl dan de vleugels der jageren te paerde het woudt met netten bespannen, en angstigh herwaert en derwaert op het wilt aenvliegen, zal ick dit paer eenen slaghregen en hagelbuy op het lijf gieten, en donderen, dat 'er hemel en aerde af davere. De hovelingen het donckere onweder te gemoet ziende, zullen het op loopen aenzetten; Dido en de Trojaensche Vorst elckandere in een zelve speloncк aentreffen; ick by der hant zijn, en bestemt[1]) ghy dit met my, hen beide getrouwelijck paren en hun harten verbinden. Hier zal men bruiloft houden. De Godin van Cyprus, niet vreemt van dit verzoeck, bewillighde het, en loegh om dien loozen vont. Ondertusschen quam de dageraet uit den Oceaen in het oosten oprijsen 1), en de frissche jeught teegh, zoo ras de zon opquam, de poort uit naer buiten toe, geladen met geboete[2]) netten, koorden en swijnsprieten met een breet yzer beslagen. Massylische ruiters[3]) en maghtigh veel winthonden en bracken, scherp van reuck, komen daer aengesprongen. De Punische Heeren staen voor de poorte van 't hof, en wachten vast de Koningin, die noch in haer slaepkamer blijft dralen. Daer staet de klepper, kostelijck met eenen gouden toom en scharlaken behangsel uitgestreken[4]), en speelt, al brieschende van moedigheit, op het montstuck, dat het schuimt. Ten lange leste komtze met al haren stoet en sleep voor den dagh, en heeft eenen Sidonischen jaghtrok met een geborduurde lijst aen, eenen gouden pijlkoker op den rugh, het hair met gout opgesnoert, en haer purperen kleet met een goude gespe opgehaeckt. De Frygianen en de vrolijcke Julus vergezelschappen haer; en Eneas zelf, in schoonheit boven alle anderen uitstekende, geleitze, en schickt zijn volck in orde: gelijck Apollo, wanneer hy Lycie, daer hy overwinterde, en de vlieten van Xanthus verlaet, om in de lente Delos, zijn moeders eilant, te

---

1) Sedert rees de morgenstont, en de jagers gaen te velde vooruit, Dido volght met Eneas, uitgestreken gelijck Apollo Delos gaet bezoecken. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bestemt:* beaamt.
[2]) *Geboete:* gestopte.
[3]) *Massylische ruiters* voor „Afrikaansche."
[4]) *Uitgestreken:* uitgedost.

gaen bezoecken, en zijn offerreien aen te voeren. De Kretenzers, Dryopen [1]), en geblanckette Agathyrsen [2]) mengelen zich den rontom d'altaren luitruchtigh onder een. Apollo toit zijn lange locken, die om het hooft zwaeien, vlechtze met groen loof, en stricktze met gouden snoeren op: en treet rustigh met den pijlkoker, die op zijnen rugh rammelt, over de heuvels van Cynthus [3]) hene. Zoo weits quam 'er Eneas oock aen: zulck een brave rustigheit blonck hem ten aenschijn en oogen uit. Endelijck om hoogh op de bergen, en buiten 's weeghs, ontrent de schuilhoecken gekomen, begosten de wilde geiten [4]) van de steenrotsen af te springen, en over de heuvels hene te rennen. Aen den anderen kant vliegen de harten by heele troepen van 't geberghte, en stuiven over vlacke dalen en zandige duinen [5]) hene. Maer het kint Askaen vermaeckt zich met een moedigh paert, midden in de dalen, en rent nu 't eene nu 't andere wilt voorby, en wenscht en belooft Diane haer deel van den buit, indien hem onder dit weerloos wilt een schuimbeckende everzwijn, of rossen leeuw, van het geberghte in den mont kome loopen. Middelerwijl betreckt de lucht, en begint het afgrijselijck te donderen: daer op volgen slaghregens en hagelbuien; de Tyrische en Trojaensche jeught, en de Dardaner, Venus neef, loopen beangst overal elck hunnes weeghs over het velt, om ergens onder dack te schuilen: heele stroomen storten ten bergh af 1). Dido en de Trojaensche Vorst geraecken in een

---

1) Koningk en Koningin vergaren en paren. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dryopen:* een Grieksche volksstam.

[2]) *Agathyrsen:* een Scythische volksstam, die, volgens de noten-schrijvers op Vergilius, den „Noorschen Apollo" huldigden. Men moet echter bedenken, dat zoodanige noten geschreven werden in een tijd, toen men nog de Noordsche mythologie uit Tacitus leerde, en op diens spoor nog Wodan met Mars, Thor met Jupiter, Freja met Venus, enz. verwisselde, ja alle godheden benoorden Italië voorstelde als kopieën, naar Grieksche of Romeinsche godheden.

[3]) *Cynthus:* een berg op 't eiland Delos, naar welken Apollo en Diana meermalen Cynthius en Cynthia worden genoemd.

[4]) *Endelijck om hoogh.... gekomen, begosten de wilde geiten:* zooals er hier staat, is 't, alsof de wilde geiten om hoog waren gekomen. De aard onzer taal vorderde: „*toen men* om hoog..... *gekomen was*, begonnen" enz.

[5]) *Zandige duinen:* hier komt weer de oude logeergast van Baeck voor den dag. Van die duinen spreekt Vergilius geen woord.

zelve spelonck by elckandere: en eerst gaf d'Aerde, daer na Juno, de bruiloftsgodin, een voorteken: het weerlichte; de lucht nam kennis van hunne bruiloft, en de Berghnymfen huilden boven op de steile steenklip. Die dagh was eerst een oirzaeck van haere doot, en eerst een oirzaeck van haren val: want Dido paste voortaen op goet nochte quaet gerucht, nochte hielt haer minne langer voor sluickery; maer gaf uit aen dien helt verlooft en getrouwt te zijn: met dezen deckmantel zochtze haer misgreep te bewimpelen.

Terstont loopt de Faem 1), de snelste plaegh van allen, door al de groote steden van Libye: zy leeft wanneerze ergens meê magh omloopen, en loopt hoe langer hoe sneller. In 't eerste houdt de vrees haer onder: strax daerna schietze op tot aen de lucht, zoo datze met de voeten d'aerde, met het hooft de wolcken raeckt. Men zeit, dat d'Aerde, haer moeder, door der Goden gramschap tot wraeck geterght, deze, de jongste en slimste van alle haer gebroetsel, na Ceus en Enceladus [1]) baerde; een gruwelijck, geweldigh groot gedroght, ras te voet en snel in 't vliegen; het welck ('t luidt zeltzaem) zoo veel wackere oogen, zoo veel tongen, zoo veel snaterende monden, zoo veel opene ooren, als veders over zijn lijf heeft: het vlieght en snort by doncker nacht midden tusschen hemel en aerde; en de zoete slaep luickt nimmermeer zijn oogen: by dage staet hy op schiltwacht boven op de huizen, of hooge torens, zet menighmael groote stenen overendt, en verbreit zoo wel logentael en achterklap, als waerheit. Deze, hier in groeiende, blies toen alle volcken d'ooren vol, en zette met stijve kaecken t'effens uit wat 'er gebeurt en niet gebeurt, en hoe Eneas, van Trojaenschen bloede gesproten, hier gelant was, dien de schoone Dido zich gewaerdighde aen te staen: hoeze nu in schandelijcke wellusten verzopen, en hun Rijcken verachteloozende, al den winter in overdaet en liefkoozery overbroghten. De snoode Godin geeft dit elck in den mont, en eensgangs [2]) naer Koningk Iärbas zwierende, verbittert en rockent hem

1) De Faem, een snel gedroght, laet dit niemant gebreck lijden, en melt het Iärbas, die hier wraeck over eischt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Ceus en Enceladus:* reeds meer genoemde Reuzen of Tita.

[2]) *Eensgangs:* in eens door.

op met deze mare. Hy uit Ammon [1]) en Garamantis [2]) een geschaeckte Nymf, gesproten, had in zijn breetstreckende Rijck hondert altaren, hondert geweldige groote tempels, Jupijn ter eere gesticht, en hem altijt bernende lampen, een gedurigh, kercklicht toegeheilight, daer de zercken van den bloede des offervees dreven, en festoenen en geschakeerde roozenhoeden [3]) de pijlaeren vercierden. Men zeit dat hy, dol van spijt, en verbolgen om zoo verdrietigh een tijding, midden onder de beelden der Goden, en voor d'altaren zijn handen ten hemel opheffende, Jupiter ootmoedighlijck en vierigh aldus gebeden hebbe: O almaghtige Jupiter, wien het Maurusische volck [4]) op de bancktapyten bancketteerende, nu den offerwijn ter eere toeplengt; ziet ghy dit zoo koel en met goede oogen aen? Of vervaert ghy, o vader, wanneer het dondert, en blixemt, ons slechts met een looze grijns? en flickert het weerlicht, en dreunt en verschrickt ons de donder in de wolcken, zonder te raken? Een vreemde vrouw, aen onze steigers opgezet [5]), en die voor geringen prijs een stadt bouwde; en wie wy het strant en eenen behantvesten gront [6]) gunden, om te beploegen; zulck eene heeft ons huwelijck afgeslagen, en Eneas voor heere des Rijcks aengenomen: en die Paris met zijn laf en ontmant gezelschap; een [7]) die zijn hair balsemt, en den

---

[1]) *Ammon:* de Jupiter van Libye.

[2]) *Garamantis:* geen eigen naam: sommige Libysche volksstammen, waarover in den *achtsten Herderskout*, bereids is gesproken, werden Garamanten genoemd: en 't woord beteekent hier alzoo waarschijnlijk: „een Garamantisch" — voor „een Libysch" — meisje.

[3]) *Roozenhoeden:* kransen.

[4]) *Het Maurusische volck:* het Maurische of Moorsche.

[5]) *Aen onze steigers opgezet:* weder een echt Amsterdamsche uitdrukking.

[6]) *Eenen behantvesten gront:* hiermede kan Vondel gemeend hebben, of: „een grond bij Vorstelijk handvest verleend," of ook wel „een grond, die aan de Rijkswet onderworpen of cijnsbaar bleef," of eindelijk: „een grond, waar de begiftigde vrijelijk handvesten aan verleenen," met andere woorden: „vrijelijk over beschikken mag." Een uitdrukking, die zich tot zoo verschillende opvattingen leent, kan zeker niet om haar duidelijkheid geroemd worden: misschien was zij voor Vondels tijdgenooten helderder, en in allen gevalle kon hij zich daarmede verontschuldigen, dat de uitdrukking van Vergilius: *cuique loci leges dedimus*, evenzeer dubbelzinnig is, althans aan de commentatoren evenzeer tot tegenstrijdige verklaringen stof verschaft heeft.

[7]) *Een:* iemand.

Meonischen mijter onder de kin knoopt[1]); zulck een houdt nu hof met zijn geschaeckte vriendin; en wy offeren quansuis gaven in uwe kercken, en zoecken slechts eenen ydelen naem.

D'almaghtige vader verhoorde zijn gebedt 1), die de handen aen het altaer uitstreckte, en keerde hier op het gezicht naer de Koningklijcke muren, en de gelieven toe, die hunnen eerlijcken naem en faem in den wint sloegen. Toen sprack hy Merkuur aldus aen, en belaste hem dit: voort, mijn zoon, ga hene: roep den westen wint by der hant, en gly op uwe slaghveders door de lucht naer beneden toe, om den Dardaenschen Vorst (die nu te Karthago, by de Tyriers, blijft sammelen, zonder eens om te zien naer de steden, hem by nootlot toegeleit) aen te spreken, en hem mijnen last, op het spoedighste, over te dragen. Zijn overschoone moeder beloofde ons dit niet van hem, en berghde daerom zijn leven tweemael uit der Griecken handen; maer verzekerde dat hy de man zou wezen, die Italie, zwanger van heerschappye, en brieschende van oorlooghsmoedt, noch zou regeeren; d'afkomst uit Teucers hoogen stam gesproten, wijt uitbreiden, en den geheelen aertbodem wetten voorschrijven. Indien d'eere van zoo gewightige zaken zijn hart niet eens ontvoncke, en de vader het niet de pijn waerdigh achte, eigen lofs halve, aen dat sware stuck te heffen; zal hy dan zijnen zoon Askaen den burgh van Rome benijden? Wat bouwt hy daer? Of wat voordeel staet hem te verwachten van stil te blijven leggen, by een volck dat hy te vyant heeft? En waerom ziet hy niet eens om naer zijn Ausonische spruiten, en de landen van Lavinie 2)? Dat hy

---

1) Jupijn aldus opgeweckt, vaerdight Merkuur naer Eneas af. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Merkuur gehoorzaemt, en door de lucht zwevende, ziet den bergh Atlas, strijckt daer, gelijck een vogel, die langs het strant vlieght; en der Goden tolck bestraft Eneas over zijn verzuim, en belast hem te vertrecken. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Den Meonischen mijter onder de kin knoopt: Meonisch* staat hier voor *Lydisch.* De Lydiërs en Frygen droegen het hoofd met een *mijter* of „hooge, voorovergebogen muts" bedekt, en — zoo omdat de Lydiërs over 't algemeen als verwijfd werden aangemerkt, als omdat het dragen van een mijter later bij Grieken en Romeinen gewoonlijk uitsluitend bij de lichte vrouwen in zwang raakte — de uitdrukking wordt hier in verwijtenden zin gebezigd, om Paris als hoerachtig van nature voor te stellen.

t'zeil ga: dit is het slot van mijn bevel: ghy zult mijn gezant hier in wezen. Zoo sprack Jupijn, en de zoon maeckte zich gereet, om den last van zijnen grooten vader in 't werck te stellen; en bondt eerst aen zijne hielen de gulde vleugels, die hem snel, op den wint door de lucht, te gelijck over water en lant henevoeren. Daer na nam hy zijn roede, waer mede men de bleecke zielen uit den afgront verdaghvaert, en naer de duistere hel henedrijft: zy verweckt en verjaeght den slaep, en luickt den doode zijn oogen open. Hier op zich verlatende, breeckt hy de winden met zijne borst, en zwemt door de nevels, die voor hem wijcken; en voortvliegende ziet terstont den steilen top en rugh van den harden Atlas, die den hemel met zijne kruin onderstut; Atlas altijt met donckere wolcken behangen. Zijn hooft, ruigh van pijnbosch begroet, wort van stormen en slaghregens gebeuckt: sneeuw bedeckt zijne schouders: geheele stroomen storten langs des ouden grijzerts kin af, en zijn borstelige baert hangt stijf van yskegelen bevrozen. De Cyllener [1]), een poos stil op zijn wiecken hangende, streeck hier eerst: van hier gaf hy zich, met al het lijf voorover, naer zee toe; gelijck een vogel, die langs het strant, langs de vischrijcke zeeklippen, laegh by het water henevlieght: eveneens vloogh de Cylleensche spruit, die van moeders zijde Atlas voor zijnen grootvader rekent, tusschen hemel en aerde, en deelde de winden, en het zantachtige strant van Lybye. Zoo ras zijn vlugge zolen de hutten raeckten, zagh hy Eneas hier sloten en nieuwe huizen bouwen; hebbende een zwaert, wiens hecht van gelen Jaspis starwijs gewrocht was, op de zijde, en eenen langen rock aen, die hem van Dido geschonccken, rijckelijck van haer met fijn gout was geborduurt, en van Tyrisch purper gloeide. Terstont gingk hy hem aldus aen: leght ghy nu den gront van het hooge Karthago, en sticht een schoone stadt, een vrouwe te geval? och, hoe verzuimt ghy uw Rijck en gelegentheit? De Koningk der Goden, naer wiens stem hemel en aerde luisteren, zent zelf my van den klaren Olymp aen u. Jupijn zelf vaerdight my haestigh door de lucht af, met dezen last aen u. Wat

---

[1]) *De Cyllener:* „Merkurius", aldus genoemd naar den berg Cyllene, waarop hij geboren was.

bouwt ghy hier? of op wat voet verslijt ghy uwen tijt zoo ledigh in Libye? Indien d'eere van zoo gewightige zaken u niet meer ter harte ga; en ghy het niet de pijn waerdigh acht, eigen lofs halve, dat zwaere stuck aen te vatten; zoo zie toch te rugh naer Askaen, die vast opschiet, en denck om Julus, uwen erfgenaem van zoo groot een hope, en wien het Rijck van Italie, en gebiet van Rome boven 't hooft staet. De Cyllener, zoo gesproken hebbende, liet midden in zijne rede de sterfelijcke gedaente vaeren, en verdween om hoogh in de dunne lucht, uit zijn oogen. Maer Eneas stont stom en verbijstert 1), om dat gezicht, al zijn hair van schrick te bergh, zijn tong kost geen geluit slaen: en hy haeckte, verbaest door zulck een aenspraeck en gebodt der Goden, om in aller yl door te gaen, en dees genoeghelijcke landouw te verlaten. Och, hoe zal hy het maken? Met welcke woorden de Koningin, van minne razende, nu best ondergaen [1])? hoe zijn rede beginnen? Hy leit het vast by zich zelven over, dan dus, dan zoo, en maelt en hermaelt al wat hem voor komt, dat hem het hooft omzwindelt. Endelijck het stuck van wederzijde wel overwogen, zoo vont hy dit raetzaemst: hy roept Mnestheus, Sergestus, en den stercken Kloanthus; gebiet hun stilzwijgens de vloot klaer te maecken, de maets naer strant te porren, geweer by der hant te hebben, en d'oirzaeck dezer nieuwe toerustinge t'ontveinzen; op dat hy ondertusschen (wanneer d'onnozele Dido hier minst om dencke, en niet eens vermoede, dat zulck een krachtige minnebrant gebroken kon worden) haer ondertaste, haer zachtste luimen waerneme, wanneerze best aen te spreken zy: en lette wat wijze van aenspraeck in deze gelegentheit best vallen wil. Zylieden, hierom verblijt, gehoorzamen spoedigh zijn bevel, en verrechten hunnen last.

Maer de Koningin (wie kan een verliefde bedriegen?) merckte dit ras 2), en kreegh allereerst lucht van zijn vertreck,

---

1) Eneas staet verbaest, en gebiet zijne voornaemsten, de vloot klaer te maken. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Koningin krijght hier lucht af, geraeckt aen 't hollen, gelijck een Priesterin van Bacchus; schelt Eneas trouweloos, en bidt om uitstel van zijne reis; doch de Helt blijft stantvastigh, bekent de genote weldaden, en ontschuldight zich. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Ondergaen:* paaien, te gemoet komen.

dat nu op handen was; en vreesde oock, daer niet te vreezen stont. De zelve onrustige Faem broght de kranckhoofdige vrouw over, hoe men de vloot wapende, en het volck vaerdigh stont om door te gaen. Radeloos en verbittert looptze razen en rinckincken de gansche stadt door; gelijck een Thyas, of Wijnpriesterin, aen 't hollen van al 't geraes der cymbelen en geluiden; wanneerze op het driejarige wijnfeest van Bacchus bezeten, aengeprickelt wort, daer Cytheron haer 's nachts al schreeuwende verdaghvaerde. Ten leste spreecktze Eneas eerst aldus aen: O trouwelooze, liet ghy u oock voorstaen zulck een stuck voor my te kunnen ontveinzen, en zoo stilzwijgens door te gaen uit mijn lant? en is onze liefde, en uwe hant en voorgaende trouwbelofte, en Dido, wie een deerlijcke doot over 't hooft hangt, zoo luttel maghtigh u hier te houden, of ghy moet oock by winterdagh de vloot toerusten, en u spoeden om met den ongestuimigen noorden wint zee te nemen? O wreedaert! voert ghy noch naer geene vremde en onbekende landen toe; stont het oude Troje noch; zoo moght ghy Troje met uwe vloot door de wilde zee gaen zoecken. Verlaet ghy my? Ick bidde u (naerdien het met my ellendige nu zoo verre verloopen is) om deze tranen; om uwe trouwbelofte, aen mijne hant bezworen; om ons huwelijck; om onze bruiloft, die nu alree aengevangen is; zoo ick iet aen u verdiende; of zoo ick u eenige vrientschap bewees: erbarm u over dit bouwvallige huis: en indien gebeden noch iet op u vermogen, zet dit uit uwen zin. Uwen 't halve heb ick het volck van Libye, de Koningen van Numidie, en mijn eige Tyriers, te vyant: ja uwent halve alleen gaf ick mijn zuiverheit, en voorgaenden naem en faem, het eenige waer door mijn kroon de starren raeckte, ten beste. O gast (want men kan u niet langer gemael noemen) aen wien geeft ghy my, die nu veegh ben [1]), ten roof over? Wat heb ick te verwachten? dat mijn broeder Pygmalion mijn vesten verniele? Of de Getulische Iärbas my gevangen voere? Had ick ten minste voor uwe vlught eerst een vrucht by u gewonnen, en speelde in 't hof voor mijn oogen een kleine Eneas, in wiens aenschijn men des vaders kroost [2])

---

[1]) *Die nu veegh ben:* die nu in stervensnood ben.

[2]) *Des vaders kroost: kroost* beteekent: „het gelaat der menschen, het eigenaardige in het wezen, waardoor zich de een van den ander onderscheidt.

zage; zoo zou ick noch niet geheel gevangen of van u verlaten schijnen. Dus kermtze: hy van Jupijn aengemaent, toonde gansch geen verandering aen zijn gelaet, en kropte, zonder eens te zwichten, zijn bekommering in, en antwoorde haer endelijck in 't kort: o Koningin, nimmermeer zal ick lochenen, hoe menighvuldigh uwe gunst my aen u verplichtte, gelijck ghy met waerheit verhaelt: en zoo lang ick geheughenis van my zelven heb; zoo lang 'er adem in mijn lijf is, zal Elyse de kroon in mijn hart spannen. Ick zal ter zaecke een luttel zeggen. Noit was de meening (legh my dat niet te last) zoo ter sluick door te gaen: noit minde ick u, onder schijn van te willen trouwen, of verloofde my aen u. Indien het nootlot der Goden my naer mijn goetduncken liet begaen, en moght ick mijn zaken naer mijn eige zinnelijckheit[1]) schicken; voor eerst zou ick de stadt Troje en het lieve overschot van de mijnen in den voorgaenden staet zetten: Priaems koningklijck hof stont al lang overendt, en ick had het ingestorte Pergamum ten troost mijner overwonne lantslieden, al met mijn eige handen weder opgeholpen. Maer de Gryneesche Apollo, het Lycische Orakel belasten my nu de kusten van het maghtige Italie aen te doen. Daer is ons hart: daer ons vaderlant. Kan het hof van Karthago, en de Libysche stadt u, een' inboorling van Fenicie, hier houden; waerom misgunt men den Trojanen, datze zich op den Ausonischen bodem nederslaen? het staet ons oock vry uitheemsche landen te zoecken. Zoo menighmael de nacht het velt met schaduwe en dauw bespreit; zoo menighmael de heldere starren opkomen, vermaent en vervaert my vader Anchises ontruste geest, daer ick legh en slaep: desgelijcks vermaent my mijn kint Askaen, en het verongelijcken des lieven zoons, mijnen 't halve van het Hesperische Rijck, en de beloofde landen dus lang versteken. Boven al dit komt (ick zweer het u by mijn en mijn zoons hooft) de tolck der Goden zelf, met zijnen last in aller yl van Jupiter uit den hemel afgevaerdight. Ick zelf zagh dien Godt in een klaer licht de muren inkomen, en hoorde zijn stem met mijn eigene ooren. Val my noch u zelve met uwe klaghten niet moeielijck: want ick reis niet uit my zelven naer Italie toe. Terwijl hy dit sprack, zaghze hem al een poos stilzwijgens overdwers aen,

---

[1]) *Zinnelijckheit:* zin, begeerte.

van het hooft tot de voeten toe; gelijck ofze hem door en weêr door wou zien, en borst van verbolgenheit aldus uit 1): o ghy trouwelooze, nochte Godin Venus is uw moeder, nochte Dardaen uw vader, en oirsprongk van uw geslacht; maer de gruwzame Kaukaes en zijn harde steenrotsen hebben u gebaert; Hyrkanische tigers met hare spenen u gezooght: want waerom wil ick veinzen, of mijnen moedt langer in houden, zonder uit te varen? Heeft hy om mijn tranen wel eens gezucht? Is zijn gelaet wel eens verandert? Heeft hy uit medoogen wel een traen gestort, of zich over zijn lief erbarmt? Waer over zal ick eerst klagen? Nu kan d'overmaghtige Juno, nochte vader Jupiter, Saturnus zoon, dit stuck niet langer met goede oogen aenzien. Nergens wort oprechte trouw gevonden. Ick nam hem, zoo bar en beroit als hy aen strant quam drijven, in mijn hof, en zette zinneloos hem op den troon aen mijn zijde. Ick redde zijn gestrande vloot, en berghde zijn mackers hun leven. Och, ick wort harsseloos: het gaet my aen de zinnen. Nu komt hy met Apollo en zijn wicheleryе voor den dagh: nu jaeght hem het Orakel van Lycie: nu wort der Goden tolck van Jupiter zelf met dien vervloeckten last uit den hemel afgevaerdight. Quansuis daer bemoeien zich Goden mede: daer is de geruste hemel mede bekommert. Ga vry hene, ick houde u niet: ick wil hier over geenen strijt voeren: loop naer Italie in den wint: zoeck uw Rijck over zee: maer ick vertrouw, zoo de Godtvruchtigheit by Goden iet vermagh, ghy zult het tusschen steenrotsen en barningen boeten, en noch menighmael Dido by haren naem raepen: en al ontloopt ghy my, echter wil ick met een zwarte fackel achter u her zitten; en zoo dra mijn ziel van mijn lichaem gescheiden zy, u overal met mijnen geest bykomen; en uwe boosheit zal 'er om lijden. Ick zal het vernemen, en dit gerucht wil my, onder de schimmen, aen den jammerpoel noch ter ooren komen. Zoo sprekende brackze haer rede ten halve af: haer hart bezweeck van ontsteltenisse; zy gingk strijcken; verstack zich uit der menschen oogen, en verliet hem, die van vreeze niet spreken dorst, en noch veel te zeggen had. De staetjoffers vatten haer, die flaeuw en slap was, onder

---

1) Dido hier op aen 't lasteren, en stort van flaeute te bedde. *Kantteekening der oude uitgave.*

d'ocksels, brengenze in de marmere slaepkamer, en leggenze op de ledekant.

Maer hoewel de godtvruchtige Eneas zeer begaen is 1), om de bedruckte te vertroosten, haer droefheit te verzachten; en die quellaedje uit den hoofde te slaen, en zijn hart niet doet dan stenen, en van groote liefde bezwijckt; nochtans verrecht [1]) hy der Goden bevel, en bezichtight zijne vloot. Terstont vallen 'er de Trojanen op aen, winden de groote schepen, noch versch geteert, met hoogh water af, en brengenze in het vlot: zy sleipen riemen en eicke balcken, noch ruigh van loof en onbehouwen, ten bosch uit, door yver om door te gaen. Daer had menze mogen zien overal ter stadt uit vallen, en vertrecken: gelijck de mieren, wanneerze den winter te gemoet ziende, eenen geweldigen hoop korens plonderen, en in haere holen opleggen: de zwarte bende gaet te velde, en vervoert den roof, langs een smal padt door het gras. Zommigen duwen met hare schoften het graen voort, dat haer te lastigh valt te dragen; zommigen voeren de troepen aen, en drijven de tragen voort: al het padt roockt van drockheit. O Dido, hoe waert ghy te moede, toen ghy dit most aenzien? Hoe luide kermde ghy wel, toen ghy, ter hooge tinne van uw slot af, het strant overal, voor uwe oogen, zaeght roocken, en hoorde langs het water al dat geraes en getier van 't bootsvolck onder een? O onbeschaemde liefde! waer brenght ghy de sterfelijcke menschen niet toe 2)? Zy wort genootzaeckt weder met tranen in d'oogen, weder met ootmoedigh bidden en smeken om troost aen te houden, en zich zelve te breken, de liefde te geval; op dat zy, die toch sterven moet, geen middel, hoewel te vergeefs, onbezocht laete. Anne, ghy ziet, hoe drock en bezigh men overal op strant ylt: van allen kanten zijnze by een gekomen, leggen alree zeilree om af te loopen, en maetroos heeft van blyschap het achterschip met kranssen behangen. Kost ick, zuster, zoo groot een droefheit te gemoet zien, ick zouze oock

---

1) Maer Eneas volght zijnen last, en zijne maets yveren, gelijck mieren om voorraet te vergaderen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Dido zoeckt hem op te houden, door haer zuster: maer de Vorst zwicht niet: gelijck een oude eick, te vergeefs van winden aengevochten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Verrecht:* verricht.

kunnen overzetten. Evenwel, zuster, doe my, in mijn verdriet, zoo veel slechts te geval: want die trouwelooze gast is gewoon u alleen te vrient te houden, en u heimelijck t'openbaren al wat hem op het hart leit. Ghy alleen kent zijne luimen, en weet hem op zijn weeckste te nemen. Ga hene, zuster, en smeeck dien hoovaerdigen vyant. Ick heb met de Griecken in Aulis niet gezworen al de Trojanen te verdelgen, nochte de vloot van daer Troje op den hals geschonden; nochte zijn vader Anchises asschen en gebeente opgegraven. Waerom weigert hy zoo stijfzinnigh naer mijn bede te luisteren? Waer jaght hy zoo naer toe? Hy sta mijne ongeluckige liefde dit uiterste verzoeck toe; en wachte, tot dat wint en weder hem diene, om veiligh zee te neemen. Nu maene ick hem niet meer om zijn voorgaende trouw, die hy brack: of smeeck, dat hy het schoone Latium drijven late, en zijn Rijck uit den zin zette. Ick bid slechts om een luttel tijts, en wat uitstels, tot dat mijn dolle liefde wat bedare, en mijn dwersse fortuin, die my overmagh, my mijn pack met gedult leere dragen. Om dezen jongsten dienst (heb toch melijden met uwe zuster) bidde ick u; en als ghy my dien noch bewezen hebt, zoo zal ick het u al mijn leven danck weten. Zoo badtze haer vast, en de bedroefde zuster brengt zoodanige jammerklaghten t'elckens over en weder over: doch hy even ongezeggelijck, keert zich aen geen kermen, nochte luistert naer eenige vermaningen: het nootlot schiet 'er een schot voor, en Godt Jupiter stopt hem zijne ooren, die andersins licht te vermurwen waer: en gelijck de Noorde winden in d'Alpes om strijt van allen kanten onderling toestreven, om met bulderen en blazen eenen ouden eicken boom en zijnen dicken stam uit der aerde te rucken; terwijl hy vast kraeckt, en hene en weder geschudt, den gront wel dicht met bladeren bestroit; doch te hecht en taey aen de steenrots vast, zijn wortels zoo diep in den afgront schiet, als zijn kruin om hoogh in de wolcken steeckt: eveneens wort de helt, dan van d'eene dan van d'andere zijde, gedurigh met kermen en smeecken aengevochten, en zijn kloeckmoedigheit beseft wel wat zwarigheit hier uit kan geboren worden: maer het hart blijft onvermurwt, en 't is verloren gekreten. D'ongeluckige Dido 1), nu met schrick haer nootlot

1) Dit brengt de verliefde tot wanhoop; zy ziet nare voortekens, en beelt zich in datze de Tyriers loopt zoecken, gelijck Pentheus de Razernyen, of gelijck Orestes zijn moeder en de Vloecken ziet. *Kantteekening der oude uitgave.*

beseffende, wenscht om de doot, en kan het licht van den dagh niet verdragen. Toenze nu d'offergaven ten wieroockenden outer broght, zaghze (het valt ysselijck te verhalen) den heiligen dranck zwart worden, en den wijn, onder het uitgieten, in heiloos bloet veranderen, waer doorze te styver verharde in haer opzet van deze weerelt te verlaten. Dat gezicht gafze niemant, ja haer eige zuster zelf niet eens te kennen. Boven dit stont in haer hof, ter gedachtenisse hares vorigen gemaels, een marmere kappel, by haer in groote waerde gehouden, en rontom met sneeuwitte vellen, festoenen en loof behangen: hier uit scheen men by duisternacht, het geluit en de stem hares warenden en roependen mans te hooren; en menighmael het langkwijligh huilen en stenen des eenzamen nachtuils, die op het dack een lijckklaght zong. Behalve dit vervaren haer vele schrickelijcke waerschuwingen en voorspellingen der waerzeggeren, te vore hier op gehoort. De wreede Eneas zelf steurt de razende vrouw in haren slaep; en altijt dunckt haer datze alleen, altijt datze eenzaem eenen langen wegh bewandelt, en haere Tyriers in een woestijne loopt zoecken: gelijck kranckhoofdige Pentheus [1]) de troepen der Razernyen, en twee zonnen, en twee Thebens ziet: of gelijck Orestes, Agamemnons zoon; wanneer hy op reis ten tooneele gedreven, voor zijne moeder, met fackelen en zwarte slangen gewapent, henevlught, daer de wraeckgierige Vloecken de deuren stoppen.

Na datze dan van droefheit overwonnen 1), van Razernyen bezeten, opgezet had te sterven, zoo beraemdeze by zich zelve tijt en wijze: en haer opzet met haer gelaet ontveinzende, en het aenzicht ophelderende, sprack de bedruckte zuster aldus aen: zuster, verbly u met my: ick heb een middel beraemt, om hem my eigen, of my en mijne liefde van hem los te maken. Daer d'Oceaen stuit, de zon in zee zinckt, en de hemel, vol blaeckende starren, van den hemelhoogen Atlas gestut, op zijne schouders draeit, leit het uiterste gewest der Mooren: hier is

---

1) Zy neemt dan voor te sterven, en dit opzet ontveinzende, zent haer zuster naer de Priesterin; oock beveeltze den houtstapel toe te stellen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Pentheus:* een Koning van Thebe, die, wegens het stooren der Bacchusfeesten, op ongelukkige wijze aan zijn einde kwam.

my gewezen de Priesterin des volcks van Massyle, een bewaeckster des tempels van Hesperus dochteren [1]), die met vochtigen honigh en slaepverweckende mankop den draeck voedde, en den boomgaert, met goude appelen geladen, en Venus toegewijt bewaerde: deze vermeet zich alle harssens, wieze wil, door hare tovervaerzen van minne te genezen; anderen in het tegendeel met minne te plagen; driftige stroomen te stuiten, en starren te rugh te drijven. Zy weckt nachtgeesten op. Ghy zoudt d'aerde onder hare voeten zien loeien, en esscheboomen ten bergh afstijgen. De Goden en ghy, mijn waerde zuster, en uw hooft, waer by ick zweer, kunnen getuigen, dat ick, mijns ondancks, my met toverye en hare treken behelpe. Ga, en stel heimelijck, binnen in 't hof, onder den blaeuwen hemel, eenen houtstapel toe, en legh de wapens, die de trouwelooze in zijn kamer liet hangen, en alle zijn kleeders, en het bruitsbedde, mijn bederf, daer boven op: want deze Priesterin raet en beveelt my al de gedachtenissen van dien eerloozen al t'effens te vernietigen. Zoo spreecktze, zwijght en besterft haestigh in haer aenzicht. Evenwel vertrouwt Anne niet 1), dat de zuster haer eigen doot met den schijn van nieuwe offerhanden ontveinst; en zulck een dolligheit kan in haer niet komen; nochte zy vreest, dat haer eenige droefheit kan bejegenen, die haer zwaerder valle dan de moort van Sicheus: weshalve zy haeren last te werck stelt.

Maer toen men, in de hofkapelle, onder den blaeuwen hemel, eenen geweldigen hoop hout opgestapelt had, en harshout en eicke tacken afgehouwen; zoo spande de Koningin eisenkranssen [2]) en cypresseloof hier over, en leide zijn kleeders, en achtergelaten zwaert, en wassenbeelt op het bedde, daer boven op; wel wetende wat haer wit was. d'Altaren staen hier rontom, en de Priesterin met hangenden haire verdagvaert drie hondert

---

1) Anne geen quaet vermoedende, leit haren last in 't werck. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Hesperus dochteren:* de Hesperiden, die de gouden appelen bewaarden.

[2]) *Eisenkranssen: eisenkruid* (in 't Lat. *verbenaca*) is een kruid, in de heelkunde bekend; doch vlecht men daarvan ooit kransen? en worden die kransen wel hier bedoeld? Het Latijn geeft hier geen opheldering; het zegt alleen dat Dido den stapel *fertis et fronde*, d. i.: „met kransen en loof," bekroont, en vermeldt *eisen* noch *cypressen.*

Goden [1]), den Hellevooght, den mengelklomp, en de driekoppige Hekate, de drie tronien der maeght Diane [2]): zy giet 'er bekers met bronwater in stede van helsch water in: men zocht jonge kruiden in den maneschijn met kopere zeissens gemaeit: men zocht oock melck van zwart vergift [3]), en een stuck vleesch, van een veulens hooft afgescheurt, en de moeder ontruckt. Dido zelf by d'altaren, met een been baervoets, en in ongegorden kleede, neemt met gezouten offergraen en zuivere handen Goden en starren, bewust van haer einde, tot getuigen over hare doot; en zoo ergens noch eenige Godtheit kennis draege van gelieven, zoo ongelijck gepaert, die bidtze op haer rechtvaerdige zaeck te willen letten.

Het was midnacht 1): de starren over de Noortlijn aen den hemel gestegen, begosten weder te dalen; de vermoeide sliepen gerust, de geheele weerelt door: bosschen nochte baren ruischten: al het lant zweegh, en vee en vogel, en wat zich in plassen en meeren houdt, of in scherpe heggen en ruighte nestelt, lagen zorgeloos en stil, by nacht op hun gemack en sliepen, en hadden alle bekommeringe en zwarigheit vergeten; behalve d'ongeluckige Dido alleen, die niet eenen oogenblick kon sluimeren, en geen vaeck in haere oogen, geen rust in haer gemoedt vernam: de bekommeringen verdubbelden: de minne weder boven komende, begost te hollen, en in haer hart gingk een geweldige stroom van verbolgenheit: zy bleef even stijf by haer opzet, en wrockte aldus by zich zelve: Wat ga ick aen? Zal ick aldus uitgestreken, nu mijn oude minnaers aenzoecken? Zal ick ootmoedigh met gevouwe handen ten huwelijck

---

1) 's Nachts, wanneer het al rust, waeckt Dido alleen, valt aen 't klagen, en overleit wat middelen overschieten, om Eneas te vermurwen: maer mistrouwende troost te verwerven, vindt geene uitvlught dan in de doot. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Verdagvaert drie hondert Goden:* zij verdagvaart driehonderdmaal de Goden.

[2]) *De driekoppige Hekate, de drie tronien der maeght Diane:* 't een is een herhaling van het ander. *Hekate, Diana, Luna,* was dezelfde Godin in een verschillende betrekking.

[3]) *Melck van zwart vergift,* d. i. volgens een in 't Hollandsch gelijk in 't Latijn zeer gewone figuur, „giftige, zwarte melk", en door *melk* heeft men wederom dat „sap" te verstaan, 't welk uit sommige planten vloeit en een volkomen melkachtige, ofschoon zeer schadelijke hoedanigheid heeft. Zoo is 't bij dolle kervel wit, en bij de (misschien hier bedoelde) wilde papaver zwartachtig.

verzoecken de Numidianen, by my zoo dickwils afgeslagen? of met de vloot van Ilium, en de Trojanen, op Jupiters jongsten last, t'scheep gaen; aengezien het my zoo wel bequam, dat ick hun in de noot behulpzame hant boodt, en zy d'oude deught zoo fraey gedencken? En genomen ick woude al; wie zal het my toestaen? Zal die hoovaerdige binnen boorts nemen een vrouw, die hy zoo schandelijck om den tuin leide? Och, geschoffeerde Koningin, weet ghy nochte merckt ghy noch niet, dat ghy met Laomedons meineedigen hoop [1]) te doen hebt? Hoe dan toe? zal ick alleen gaen vergezelschappen, en achteraen loopen een deel bootsgezellen, die nu wonderlijck in hun schick zijn? Of wil ick, met mijne Tyriers en al mijne maght bestuwt, hen navolgen, en de mannen, die ick naulix uit Sidon kon mesleipen, weder te water brengen? en bevelenze noch eens t'zeil te gaen? Wat, sterf liever, gelijck ghy wel verdiende, en kort uw droefheit met den degen. O zuster, ghy waert d'eerste, die verlegen met mijn tranen, my razende van liefde, aen deze rampen en dezen gast holpt. Stont het my niet vry ongetrouwt, zonder laster, mijn leven, als een wilt dier, over te brengen, en my zelve buiten zulck eenen last te houden? Ick heb mijn trouw, den lijcke van Sicheus belooft, niet gehouden. Met zoo groote jammerklaghten borstze uit.

Eneas, nu alle dingen klaer waren, en hy vastelijck had opgezet te vertrecken, lagh en sliep op de kampanje 1), wanneer Godt Merkuur in den zelven schijn' wederkeerende, hem in den slaep verscheen, en wederom aldus scheen te waerschuwen: de stem, de kleur, het blonde hair, de frissche jonge leden, alles zweemde naer Merkuur: o Godin Venus zoon, kunt ghy by deze gelegentheit noch slapen? en ziet ghy zinnelooze niet in welck een gevaer ghy steeckt? en hoort ghy niet hoe de wint naer wensch uit den westen blaest? Dido het leven moede, brouwt verraet en vervloeckte schelmstucken in haren geest,

---

1) Eneas middelerwijl in slaep gevallen, wort voor 't leste gewaerschuwt, verschrickt, drijft de maets voort, en gaet deur. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Laomedons meineedigen hoop:* Laomedon namelijk, de vader van Priamus, had de beloften geschonden, welke hij aan Neptunus en Apollo, die hem hielpen aan 't opbouwen van Troje, gedaan had, en brak evenzeer het aan Hercules gegeven woord, toen deze zijn dochter Hesione van een zeegedrocht verloste.

en in haer gemoedt gaet een geweldigh gety van verbolgenheit. Vlught ghy niet in aller yl van hier, terwijl het vlughtens tijt is? Ghy zult de zee vol schepen in rep en roer, en van tortsen en branttuigh zien blaecken, en al de kust in lichten brant staen; zoo dra de dagh u hier op strant betrappe. Op, op, pack u voort: een wijf is altoos wuft, en wispelturigh. Aldus sprekende, verdween hy in den duisteren nacht. Maer Eneas verschrickt door die schichtige openbaring [1]), springt uit den slaep, en drijft de maets voort. Wacker, mannen, wacker, haest u: valt aen 't roejen: laet de zeilen vallen. Een Godt van den hemel afgevaerdight, port ons weder t'zeil te gaen, en de touwen af te kappen. O heilige Godtheit, wie ghy oock zijt, wy volgen u, en gehoorzamen al weder blydelijck uw gebodt. O sta ons by, weest ons behulpzaem, en verleen ons spoet en wint en weder. Zoo sprack hy, en, het blickerende zwaert uit zijn scheede ruckende, kapte de touwen los. Al d'anderen yveren even vierigh; rucken en reppen zich; steken van lant af: de vloot geraeckt in zee: zy roejen dat het kraeckt, en het water bruist.

En Auroor, de dageraet 1), nu oprijzende uit de saffranen ledekant van Tithon, haren gemael, bespreide de velden met verschen glans; als de Koningin, uit de tinne van haer slot, den blancken dagh eerst zagh komen opdringen, en de schepen, onder zeil, gelijckerhant hunnen gangk gaen, en vernam hoe haer havens ledigh lagen: toen sloeghze drie of vierwerf voor hare schoone borst, en treckende het blonde hair uit heur hooft, sprack: by Godt, gaet hy zoo door, en beschimpt een vremdelingk onze kroon? Is hier geen geweer by de hant? Valt hem al de stadt niet op het lijf? Brengenze geen schepen van de werf in aller yl te water? Voort voort, brengt fackels, brengt brandtuigh: zet alle zeilen by: valt aen de riemen. Wat spreeck ick? Waer ben ick? Wat dolheit komt my over? Ramp-

---

1) Zoo ras de dagh opkomt ziet de Koningin de vloot haren gangk gaen, valt aen 't kermen, bekent hare dwaesheit, schelt Eneas, roept Goden en Ongoden tot getuigen over des verlaters meineedigheit: wenscht hem oorloogen en plagen en nederlagen, en een ontydige doot: vloeckt tusschen Tyriers en Trojanen een eeuwige veete en vyantschap: daer na verzentze Barce om Anne te halen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Openbaring:* verschijning.

zalige Dido, ziet ghy nu wat onheil u beschoren is? Dat had ghy al eer behooren te gemoet te zien, toen ghy hem uwen scepter in de hant gaeft. Ay, bezie toch eens, dit zijn die schoone woorden en trouwbeloften van den zoon, die, zoo men zeit, Heilighdom en Huisgoden zijnes vaderlants met zich omvoert; die zijnen stockouden afgeleefden vader op de schouders uit den brant droegh. Was ick niet maghtigh hem by den hals te grijpen, zijn lichaem aen flarden te scheuren, en de stucken in zee te smacken, en al zijn mackers met hem? Kon ick Askaen zelf niet met den degen van kant helpen? en zijnen vader dat bancket opdisschen? Maer de kans van dien strijt waer hachelijck geweest: dat moght dan wezen: wat was daer aen gelegen? Wien had ick den doot getroost, behoeven t'ontzien? Ick had het vier in de vloot gesteken; de schepen in lichten brant gezet; vader en zoon met het gansche geslacht uitgeroit: en midden in 't vier springende, my zelve daer in gebrockt. O zon, die met uwe stralen aenschouwt al wat ter weerelt gebeurt; en ghy, o Juno, scheitsvrouw over huwelixgeschillen, en die kennis draeght van dit stuck; en ghy, o Hekate, in de steden, op de driesprongen, by nacht met een geschrey verdaghvaert, en ghy, o wraeckgierige Vloecken en Goden van Elise, nu tot sterven bereit; aenhoort[1]) toch deze klaghten: luistert naer onze gebeden, en keert uwe goddelijcke wraeck tegens dien meineedigen, om hem naer zijn verdienste te straffen. Is het zoo geschoren, dat die gruwelijcke booswicht veiligh moet havenen en belanden; en brengt het nootlot van Jupijn dit mede; en staet die pael vast: zoo laet hem in den oorloogh door de wapens van een onvertsaeght volck aengerant, gelijck een verschovelingk, buiten zijne palen, en daer het hem niet gebeure zijnen Iülus t'omhelzen, om hulp roepen, en de schandelijcke neerlaegh der zijnen aenschouwen; en (schoon hy zich de voorwaerden van een schandelijck verbont hebbe onderworpen) zijn rijck niet bezitten, nochte dien gewenschten dagh beleven; maer ontijdigh gesneuvelt, naeckt en onbegraven op het velt leggen blijven. Dit bidde ick: dit 's mijn uiterste wil, dien ick met mijn bloet en doot bezegel. Boven dit, o mijn Tyriers, wet uwen haet en erfvyantschap op dezen stam, en al het toekomende geslacht; en vereert onze asschen met deze schenc-

---

1) *Aenhoort:* hoort aan.

kaedjen: verbont nochte trouw zy onder deze volcken. Een wreker verrijze uit onzen gebeente, die nu en namaels den Dardaenschen vreemdelingen, ten viere en ten zwaerde, ontzegge, zoo menighmael zy kans zien. Ick bidde dat strant tegens strant, zee tegens zee, wapens tegens wapens, oock zelfs de nakomelingen tegens elckandere strijden.

Zoo spreecktze, en verlangende om, hoe eer hoe liever, het leven, dat haer verdrietigh viel, te verkorten, laet haer zinnen van allerhande gedachten omzwindelen. Daer na sprackze Barce, Sicheus voester, (want haer eige voester lagh in het out vaderlant begraven) met luttele woorden aen: waerde voester, ga en hael my mijn zuster Anne hier: Zegh haer datze haeste, om zich met water te besprengkelen, en offervee en 't gemelde zoenoffer mede te brengen: datze zoo herwaert kome: en bewint zelf oock uw hooft met heilige offerbanden: want mijn voornemen is den helschen Jupijn zijn offerhande, die ick hem kerckplichtigh bereide, op te dragen; een einde van deze bekommeringen te maken, en des Dardaens wassen beelt op den houtstapel te verbranden. Zoo sprackze, en het oude wijf haeste zich met haer stramme beenen 1). Maer Dido bevende, en gruwzaem van gelaet, om 't onmenschelijck stuck, datze bestont, en een paer blicken, zoo root als bloet, opslaende, en over de bevende kaecken met vlacken besprengkelt, en met haer aenzicht alree naer de doot gezet, die op handen was, liep binnen in 't hof de deur op, en vloogh, gelijck dol, om hoogh op den houtstapel, en haelde voor den dagh het Trojaensche zwaert, haer tot zulck een einde niet geschoncken. Na datze hier het kleet des Trojaens, en de heilooze ledekant zagh, en een luttel tijts met schreien, en overpeinzen toebroght; zoo gingze op het bedde nederleggen, sn sprack de leste rede. O gewaet, my zoo lief en waert, zoo lang Godt en 't geluck my begenadighden; ontfang mijne ziel, en ontsla my van dit hartewee. Ick heb mijn leven en mijnen tijt, my van de fortuin toegeleit, ten einde gebroght: nu zal mijne schim in grooter schijn ten afgront varen. Ick heb een vermaerde stadt gesticht; mijne vesten vol-

---

1) Het oude wijf beschickt dit: Dido vlieght den houtstapel op, spreeckt haer leste klaeghrede, en wort met het zwaert in de borst gevonden, waer van geheel Karthago overent raeckt; gelijck of de vyant de stadt overrompelde. *Kantteekening der oude uitgave.*

bouwt gezien; mijn mans doot gewroken, en mijnen moordadigen broeder dat stuck betaelt gezet. Geluckigh, och, al te geluckigh waer Dido, waren slechts de Dardaensche kielen noit aen onze kusten gelant. Zoo sprackze, en met haer aenzicht tegens het bedde aen leggende; zullen wy ongewroken sterven? maer laet ons sterven, zeitze: zoo, alzoo lust het my ter zielen te varen. De wreede Trojaen verzadige op zee zijne oogen met dit vier, en voere die gedachtenis onzes doots, gelijck een rampzaligh voorspoock, met zich. Zoo sprackze, en ondertusschen vindt haer het hofgezin in 't zwaert gevallen, dat van bloet schuimt, en d'armen van een gespreit? Al het hof waeght van 't geschrey: het gerucht vlieght door alle straten, dat de stadt davert: Alle huizen dreunen van 't jammeren, kermen en huilen der vrouwen, en de lucht galmt van groot misbaer; niet anders dan of de vyant ingeborsten, geheel Karthago of 't overoude Tyrus te gront gingk, en huizen en kercken in een zee van lichten brant stonden. De zuster buiten zich zelve, en van schrick voor hare borst slaende, en met de nagels in 't aenzicht, komt al sidderende midden door den drang des volx haestigh toegeschoten 1), en roept de zieltoogende noch by haren naem: zuster, zocht ghy dat? zocht ghy my dus te bedriegen? stont my dit van dien houtstapel, van dit vier, van deze altaren te verwachten? Waer over zal ick, nu van u versteken, my eerst beklagen? Moght uw zuster u in het sterven geen gezelschap houden? Ghy hadt my oock op den zelven uitgangk behooren te noodigen. Een zelve droefheit, een zelven oogenblick had ons beide met den degen voortgeholpen. Heb ick, wreet mensch, dit lijckhout met mijn eige handen opgestapelt, en de Goden des vaderlants verdaghvaert, om u, daer het zoo met u gestelt ware, alleen te laten? O zuster, ick, ick zelf heb u en my zelve, en het volck, en den Raet van Sidon [1]), en uwe stadt omgebroght en verdelght. Brengt toch water, dat ick de wonden afwassche, en haeren lesten adem (zoo 'er noch adem en leven in is) met mijnen mont magh zuigen en inzwelgen. Aldus kermende, was zy boven op den houtstapel geklommen, en omhelsde en koesterde

---

1) De zuster komt aenstreven, roept de zieltoogende te vergeefs, klaeght, en kermt, en omheltze. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Den Raet van Sidon: patres Sydonii:* de Sidonische Vaders of ouden.

al stenende de halfdoode zuster in haren schoot, en drooghde het zwarte bloet met haer kleet af. Dido pooghde haer geloke oogen op te slaen, doch bezweeck weder. De wonde in hare borst piepte. Driewerf het hooft opheffende, leunde ze op haren elleboogh: driewerf zeegze weder in 't bedde neder; en met hare oogen overal, om hoogh aen den hemel, licht zoeckende, verzuchteze toenze het zagh. d'Almaghtige Juno, zich over haer langwijligh zieltoogen en harde doot ontfermende, zont Iris uit den hemel 1), om de worstelende ziel van de stricken des lichaems t'ontbinden: want Proserpijn had heur het blonde hair noch niet afgeschoren, en het hooft den jammerpoel toegedoemt; dewijlze zoo onnozel voor haren tijt storf, en deerlijck van oploopende en dolle liefde aengeprickelt, ontijdigh om hals geraeckte. De dauwende Iris dan met haer saffrane pennen duizenterleie verwen, recht tegens over de zon in de lucht, malende, quam om laegh gevlogen; en staende boven Didoos hooft, zeide: deze hairvlecht [1]) wijde ick, volgens mijnen last, Pluto toe, en ontsla u van den last des lichaems. Zoo sprackze, en sneet heur hairlock af: terstont wertse koudt over al haer lijf, en de geest verdween in de lucht.

---

1) Juno zent Iris, om ziel en lichaem te scheiden: deze snijt de hairlock af, en Dido geeft den geest. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Deze hairvlecht:* volgens het geloof der Ouden moest een haarvlecht van een stervende aan de onderaardsche goden gewijd worden, ten einde den doodstrijd te verlichten.

HET VIJFDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas van Karthago gescheiden, en naer Italie varende, vervalt door storm in Sicilie, daer hy beleefdelijck van Acestes gewelkomt, de lijckstaetsi van zijnen vader Anchises ('s jaers te vore hier te Drepanum begraven) en zijn jaergetijde viert, met zoenspelen, door opgezette prijzen verheerlijckt. Kloanthus wint den scheepsstrijt; Euryalus, door Nisus loosheit voortgeholpen, den loopstrijt. De grijze Entellus bonst den wulpschen en stoffende Dares met d'osseleere wanten in 't zant. Eurytion schiet den papegaey af: evenwel staet men Acestes, wiens pijl in de lucht blaeckte, ouderdoms en hoogheits halve den eersten prijs toe. Askaen voert, zijnen grootvader Anchises ter eere, het Ridderspel en spiegelgevecht der edelen in. Ondertusschen worpen de Trojaensche vrouwen, verdrietigh van omsuckelen, en van Iris opgeruit, den brant in de vloot, waer van vier schepen door 't vier vergaen, d'overigen door eenen geweldigen plasregen, van Jupijn uit den hemel gegoten, gelescht en geborgen worden. Anchises geest, zijnen zoon Eneas den navolgenden nacht verschijnende, vermaent hem, door Jupiters gebodt, weerlooze grijzen en wijven in Sicilie te laten, zelf met het puick der jongelingen en mannen, die gezont en in 't beste van hun leven zijn, naer Italie te zeilen, en eerst in 't hol van de Sibylle te gaen, die hem in d'Elysische velden leide, daer hy zijne nakomelingen op een ry zal monsteren, en d'uitkomst van alle d'aenstaende oorlogen hooren spellen. Eneas, zijn vaders raet dan gehoorzamende, stichte in Sicilie de stadt Aceste, plante daer den bouwtroep [1]) van onweerbare grijzen en wijven, en voer zelf met de bloem des legers naer Italie. Neptuin ondertusschen door Venus verbeden, begunstight Eneas, op zijn henevaert, met gewenscht weder, waer door Palinuur in slaep gewieght, met zijn roer in 't water plompt, dies de Vorst zich in zijne plaets zet.

Eneas zeilt vast voort aen 't Siciljaensche strant;
Daer hy Acestes groet, en viert het jaergetijde
Zijns vaders met triomf, tot dat de vloot in brant
Geraeckt door Iris list, die zijn geluck benijde:
Noch lescht Jupijn het vier. Anchises geest voorspelt
Wat oorloogh hem genaeckt, en raet den zoon te dalen
Ter helle. Eneas zift 't gezelschap, dat hem quelt:
Dit bouwt een nieuwe stadt, terwijl de Vorst gaet dwalen.
Zijn moeder smeeckt Neptuin om beter avontuur
Voor haren zoon, die mist eerlang zijn' Palinuur.

---

[1]) *Plante daer den bouwtroep* enz.: liet daar deze bouwtroep achter.

Ondertusschen gingk Eneas vast met de vloot zijnen gangk door zee 1), zonder eens te zwichten; en kloovende de bruine baren met een koelte uit den Noorden, zagh achter zich de vesten leggen, van waer nu het lijckvier van d'ongeluckige Elise in zee henescheen. D'oirzaeck van zulck eenen brant is hem onbekent; maer de Trojanen wel beseffende waer toe die razende minne een vrouw vervoeren kan, nemen dit in als een quaet voorspoock van de Koninginne, vol hartewee gelaten; dewijl men deze, tot vergeldinge van haer groote liefde en getrouwigheit, zoo geschantvleckt zitten liet. De schepen diep in zee gesteken, daer men langer geen lant, en niet dan water en lucht zagh; zoo hing hem een blauwe wolck 2), en doncker onweder recht boven 't hooft, en het water begost 'er bijster naer en duister uit te zien: waerom Palinuur, de stuurman zelf, van de stuurplecht zijn volck toeriep: och, hoe hangt de lucht zoo vol buien? Vader Neptuin, wat hebt ghy voor? Zoo spreeckt hy, beveelt zeil te minderen, met alle maght aen de riemen te vallen, zet de schooten aen, knijpt by den wint hene, en zeit: o Eneas, kloeckmoedige helt, al bleef Jupijn borgh, noch had ick geenen moedt u met zulck een weder in Italie aen lant te brengen. De wint scherpt, loopt om, en blaest uit het westen ons dwers op het lijf: de lucht betreckt hoe langer hoe meer: en al doet men zijn uiterste beste, wy zijn niet maghtigh hier tegens op te raken. Naerdien fortuin ons over magh, zoo laet ons volgen, en wenden, en varen waer het haer believe: want gaet het my niet uit mijn gissing, naer de rekening, die ick flus uit de starren maeckte, zoo moeten de havens van Sikanie [1]), en de kusten van Eryx [2]), uwen getrouwen broeder, niet wijt van hier leggen. Hier op antwoorde de godtvruchtige Eneas:

---

1) Ondertusschen vaert Eneas voort, en ziet den brant des lijckhoutstapels achter zich voor een quaet voorspoock aen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Toen nu in zee een doncker onweder opquam, vont Palinuur geraden van koers te veranderen, en Sikanie in te loopen; het welck de Vorst bestemde, en zoo landenze aen dat eilant; daer Acestes woonachtigh, hen onthaelde. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Sikanie:* 't zelfde als Sicilië.

[2]) *Eryx:* deze was, evenals Eneas, een zoon van Venus, doch uit Butes geboren en in Sicilië begraven onder den berg, waaraan zijn naam werd gegeven.

ick merckte al een poos dat 'er de wint naer geschapen was, en ghy te vergeefs pooghde hier tegens op te streven. Verander vry van koers: is 'er wel eenige plaets, die my aengenamer zy, en ick van varen afgeslaeft, liever zou bezeilen dan dit lant, het welck Acestes, den Dardaner, in zijnen schoot voedt, daer mijn vaders gebeente rust? Aldus sprekende zettenze het recht met eenen vlacken westelijcken voorwint en voor stroom de haven van Sicilie in, en landden endelijck vrolijck aen het strant by hun bekenden. Maer Acestes, een zoon van Stroomgodt Krinisus, en by een Trojaensche vrouwe gewonnen, zich van verre, boven op de kruin der kaepe, over hun aenkomst en byhebbende schepen, verwonderende, komt, zoo ysselijck als hy 'er uit zagh, met schichten in de vuist, en de Libyaensche beerehuit om 't lijf, hun te gemoet loopen; en noch gedachtigh aen het out geslacht zijner voorouderen, wellekomtze op de weerkomst, en onthaelt de vermoeide gasten openhartigh met veltgewas, en vertroostze vriendelijck met alle behulpzaemheit. Des anderen daeghs 1), toen de klare zon uit den oosten de starren verdreven had, riep Eneas van alle kanten zijn mackers op het strant te zamen; en op een hooghte staende, sprack aldus: o groothartige mannen, uit Dardaen en het doorluchtige bloet der Goden gesproten, het jaer heeft door al zijn maenden de ronde gedaen, sedert wy het overschot en gebeente mijnes heiligen Vaders ter aerde broghten, en hem zijne lijckaltaren toewijdden; en nu (mist het my niet) is de dagh voorhanden, die, mijnen rouw vernieuwende, van my, Godt woud's, altijt geviert zal worden. Alwaer ick balling tusschen de zantplaten van Getulie, of op de zee van Argos, en in de stadt Mycenen verlet; noch zou ick niet verzuimen dezen dagh te vieren, en het jaergetijde en mijn beloften met de gewoone staetsi naer behooren te houden, en d'altaren met hare offergaven te vereeren. Nu zijn wy buiten onze gissing (doch acht ick niet zonder wil, zonder schicking der Goden) by mijn vaders assche en gebeente zelf gevoert, en de haven onzer vrienden ingeloopen: weshalve laet ons al te zamen zijn gedachtenis met blyschap vieren. Laet ons om

---

1) 's Anderen daeghs roept Eneas zijne reisbroeders te zamen, vernieuwt hun zijn vaders jaergetijde, en vermaentze des zelven gedachtenis te vieren. *Kantteekening der oude uitgave.*

voorspoedigen wint bidden, op dat wy een stadt stichtende, jaerlijcksche offerhanden, hem te danck, in zijn gewijde kercken mogen opdragen. Acestes, d'inboorling van Troje, schenckt u, voor ieder schip, een koppel ossen. Brengt de Huisgoden mede ter maeltijt, en zoo wel die wy uit het vaderlant overbroghten, als die van onzen huiswaert Acestes geëert worden.

Boven dit zal ick, wanneer de negende morgenstont den sterflijcken menschen den voedzamen dagh hebbe toegevoert, en de weerelt met zijne stralen beschenen, tot oefeninge der Trojanen, eerst den roeistrijt instellen. Wie het snelste loope en stout op zijn krachten zy; het zy hy zich toebetrouwe met de harde osseleerewant te vechten; of beter den schicht of vlugge pijlen te handelen: datze alle voor den dagh komen, en schicken prijs en eer in te leggen. Niemant gelieve my tegen te spreken, en bekranst uw hoofden met loof. Aldus sprekende, bevlecht hy zijn hooft met myrten, zijn moeder toegewijt: zoo doet Helymus; zoo doet de bedaeghde Acestes; zoo doet Askaen, het kint, en voort alle de jongkheit. Eneas gingk met al zijnen stoet en menigh duizent mannen uit de vergaderinge naer het graf toe 1); daer hy een paer kannen met kostelijcken wijn godtsplichtigh opofferde, en op d'aerde uitgoot; noch een paer kannen met versche melck, noch een paer met heiligh bloet, en den gront met roode roozen bestrojende, sprack aldus: heilige Vader, zijt gegroet: zijt anderwerf gegroet, o assche, ziel en geest van mijnen vergeefs geberghden Vader: het moght my niet gebeuren met u de grenzen van Italie, en de beloofde landen, en den Ausonischen Tyber, hoedanigh die oock zy, aen te doen. Zoo sprack hy, wanneer een groote glibberige slang, binnen uit de kapelle, zeven krollen zeven rollen [1]) nasleepte; zich al stil om het graf wondt, en over d'altaren henegleê; en schitterde met blaeuwe vlacken en goude schubben op haren rugh; gelijck de zon, recht op ons gezicht, door de wolcken heneschijnende, den regenboogh met duizenterleie kleuren schakeert. Eneas

---

1) Hy gaet dan ten grave voor het lijck offeren; daer een slang te voorschijn komende, gelijck een regenboogh schitterde, en weder in het graf kroop. *Kantteekening der oude uitgave.*

1) *Zeven krollen zeven rollen:* zevenmalen omgekruld en zeven uitgestrektheden bovendien.

dit aenziende, stont stom van verbaestheit. De slang ten leste voortkruipende, tusschen schalen en bekers, zoo langk en glibberigh als zy was, proefde effen de spijs, en weeck, zonder meer te beledigen, weder binnen in het graf; toen de vlam al den offer op d'altaren hadde afgeweit: weshalve Eneas te meer den aengevangen dienst, zijnen vader ter gedachtenisse, op een nieuw hervatte; en twijfelde of dit de geest dezer plaetse, of zijn vaders lijckpaedje [1]) waere. Hy slaghte, naer gewoonte, vijf schapen, en vijf zwijnen, en zwarte runders; goot schalen met wijn over het offervee, en daghvaerde de ziel van den grooten Anchises, en zijnen geest uit den jammerpoel: oock brengen zijn reisgenooten, elck naer vermogen, hunne offergiften vrolijck en rijckelijck ten outer, en slaghten runders: anderen zetten kopere ketels neffens malkanderen in 't velt, en bucken neder om vier onder de speten te boeten [2]), en den afval te braden.

De gewenschte dagh verscheen 1), en de zonnepaerden voerden alree den negenden morgenstont klaer en helder aen, als de naem en faem van den vermaerden Acestes d'aengrenzende geburen opweckte, en het strant van menschen grimmelde: zommigen uit nieusgierigheit om d'Eneadijnen te zien: zommigen gereet om mede naer prijs te staen. Eerst zette men, midden in het perck, de prijzen ten toon, namelijck heilige velttafels met drie voeten, wapens, purpere gewaden, zilver en gout, groene kranssen en palmtacken, om den overwinneren te vereeren: en men blies van een hooghte met de trompet d'ingestelde spelen in. Vier schepen, even riemrijck, uit al de vloot gekozen, vangen eerst den roeistrijt met zware riemen aen. Mnestheus, (hier na d'Italiaensche Mnestheus genoemt, en naer hem al 't geslacht der Memmien) voerde den gezwinden walvisch, die wel beroeit was; Gyas de Chimeer,

---

1) Ten negenden dage vergaderen Trojanen en Sicilianen; men stelt prijzen ten toon, en vangt van den roeistrijt aen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Zijn vaders lijckpaedje: famulus* staat er in 't Latijn en de geleerden zijn 't met zichzelven en dus nog veel minder met elkander eens, wat het woord hier beteekent. In allen gevalle is Vondels vertaling daarvan door *lijckpaedje* gelukkig te noemen, ja zelfs dichterlijker dan die van *schildknaep,* welke in de metrische vertaling voorkomt.

[2]) *Te boeten:* aan te steken.

een geweldigh groot gevaert, als een stadt, en van Dardaensche jongelingen voortgeruckt, met drie ryen roeiers, en drie ryen riemen; Sergestus, van wien het huis van de Sergien zijnen naem ontleent, vaert met den Centaurus, een groot schip; en Kloanthus, uit wien de Roomsche Kluentius gesproten is, met de blaeuwe Scylle. Een goet stuck in zee leit, recht tegens over het schuimende strant, een steenrots 1), die van outs her 's winters, by hol water en ongestuimigh weder, wanneer de starren betrocken zijn, van de baren gebeuckt wort, en het hooft onder haelt; en daer, by stil en effen water, een velt uitkijckt, waer op de duickers zich gaerne verluchten en vermeien. Hier plantte vader Eneas eenen groenen eeckelboom, tot eenen merckpael voor de bootsgezellen, op datze daer rontomvarende, zouden weten van daer wederom te keeren. Hier na lotenze om de plaets. D'oversten zelfs staen op de kampanje, en brageeren [1]) van verre met goude en purpere rocken; en de jonge borsten met populierkranssen om het hooft, glimmen over hun naeckte schouders, met olie bestreken. Zy zetten zich op de doften [2]) neder, en hun handen wacker aen den riem slaende, luisteren gaeu naer het steken der trompette: hun hart huppelt en klopt van vreeze, en de lust om eere in te leggen sluimert niet. Daer na, zoo dra men de trompet stack, dat het klonck, schotenze, zonder te dralen, alle t'effens buiten de lijn, met een bootsmans geraes, dat 'er de lucht van waeghde, en het water schuimde en ruischte van 't roejen. Gelijckerhant klivenze de baren, en overal waerze komen aenstreven, daer gaept de zee van den slagh der riemen, en voor den boegh, die door het water henebruist. Geene wagens schieten zoo snel binnen hun besteck voort, nochte rennen zoo fel buiten de lijn, in de renstrijt; geene wagenaers drijven, overendt staende, zoo hunne uitgelate paerden met teugel, prickel en zweep aen. Al het bosch weergalmt op hantgeklap en gebaer der mannen, en den yver der gunstelingen: de stem stuit op het strant, en wort te rugge

---

1) Op een steenrots in zee wort een' eeckelboom geplant: men treckt het lot om de plaets, en de trompet blaest den aenvangk, waer op zy voortroeien, sneller dan wagens in het renperck. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Brageeren:* braveeren.
[2]) *Doften:* roeibanken.

gekaetst, en de heuvels dreunen en daveren van dit getier. Gyas was d'eerste 1), die gedurende dit geraes en gekrioel des volcks, al d'anderen te water voorbyglipte. Kloanthus beter beroeit, maer trager om de zwaerte van het schip, 't welck de vaert verachterde, achterhaelde hem. Na hen roeiden de Walvisch en Centaurus beide even snel, om voorby den voorste te geraken; en nu is de Walvisch, nu de geweldige Centaurus vooruit: nu varenze weder gelijck, en ploegen, met gelijcke snuiten [1]) gepaert, de zoute wadden. Zy genaeckten alree de steenrots, en waren de roeibaen ten einde gevaren, als Gyas, de voorste en hun aller meester in den roeistrijt, midden in zee Menetes, zijnen stuurman, toeriep: hoe loopt ghy my zoo rechts aen? Hou hier naer toe: vaer dicht langs de klip, en raeck effen de klip te backboort met de riemen. Laet het anderen vry hooger nemen. Zoo sprack hy: maer Menetes, bang voor de blinde klippen, stevent naer zee toe. Gyas riep anderwerf: Menetes, hoe loopt ghy dus heen en weer? noch eens, hou naer de klip toe: en mit [2]) ziet hy om, en Kloanthus hem in zijn zogh volgen, en het korter om nemen. Kloanthus vaert beneden hem tusschen Gyas en de barnende klippen door, en geraeckt veiligh om de steenrots in zee den voorste snel voorby. Dit speet den jongelingk zoo schrickelijck tot in 't binnenste van zijn hart, dat de tranen over zijn wangen liepen, en hy (zonder om zijn eer, of de behoudenis zijner mackeren te dencken) den tragen Menetes achter af, daer hy te roer stont, van boven neder in zee plompte, en zelf in zijn stuurmans plaets gingk te roer zitten, den mannen moedt gaf, en naer strant toehielt. Maer Menetes, de grijze man, quam ten leste ter naeuwer noot van den gront• weder opborlen, en de klip op klauterende, gingk zich boven op, zoo nat als hy was, zitten droogen. De Trojanen loegen hem uit, die in 't water plompte, en zwemmen most, en met het lijf vol zout water op de steenrots vast zat en

---

1) Gyas roeit vooruit, gevolght van Kloanthus en dees wort van Mnestheus en Sergestus beide even snel gevolght: doch overmits Gyas schip, om de rots te mijden, te hoogh loopt, zoo vaert Kloanthus hem voorby, waerom hy Menetes van spijt in zee plompt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Snuiten:* snebben, voorstevens.

[2]) *Mit:* te gelijk, met.

braeckte. Nu ontvonckte de moedt van de twee achtersten, Sergestus en Mnestheus, om Gyas, die verachtert was, voorby te roejen 1). Sergestus geraeckte vooruit, en genaeckte de steenrots; nochtans is hy den anderen niet met het geheele schip, maer met een deel van zijn schip voorby; de nayverige Walvisch vat met zijnen snuit noch een stuck van 't schip. Maer Mnestheus treet vast hene en weder over het schip, en spreeckt de maets zelf een hart in 't lijf: o strijtgenooten van Hektor, by my in Trojes jongste bederf tot megezellen uitgekoren, valt nu lustigh en rustigh aen de riemen: laet nu dien zelven moedt, die zelve dapperheit blijcken, waer mede ghy my, tusschen de welzanden en bancken van Getulie, en in de zee van Iönie, en langs de diep in zee streckende kaep van Malea, ten dienst stont: Mnestheus staet naer den hooghsten prijs niet; nochte zoeckt nu in den roeistrijt boven te leggen (hoewel) [1]) maer laetze het, o Neptuin, vry winnen, wien ghy dit gunt, en zich schamen, die de leste van allen wederkeeren. Ghy burgers, ziet anderen die kans af, en schut uwe schande. Zy zetten 'er met kracht op aen: de kopere achtersteven lilt slagh op slagh, van 't vreesselijck roeien, en het water wort hun onder 't lijf weghgeruckt. Zy beginnen te hijgen, te zwoegen, te zweeten, overal hun lijf, ofze in 't water zaten, en dorst te krijgen. Het geval zelf holp de mannen aen de gewenschte eere: want terwijl Sergestus, dol van yver, met den voorsteven te laegh naer de klip toezet, om korter dan Gyas om te zwaejen; zoo geraeckt hy, tot zijn ongeluck, op d'uitstekende klippen vast, en stoot op de rotsen: de riemen slaen tegens het scherpe rotspunt aen, dat het kraeckt, en de voorsteven geborsten op de rots zitten blijft. Al het bootsvolck springt op, en geeft eenen kreet om dit te haperen. Zy reppen

---

1) Nu poogen de twee achtersten Gyas voor by te roeien; Mnestheus moedight de maets aen: en Sergestus, die korter om wil zwaeien, raeckt vast: doch Mnestheus gaet terwijl zijnen gangk, en komt gerust naer het strant aengevlogen, gelijck een opgejaeghde duif ten leste stil op hare wiecken drijft. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) (*Hoewel*): in 't Lat. staat *quam quam o!* doch door het weglaten van het tusschenwerpsel in de vertaling, is het niet zeer duidelijk, wat met dit op zichzelf staande *hoewel* wordt gemeend. Verkieslijker ware b. v. geweest: „O! hoe gaarne zou ik echter....”

zich met bootshaecken, en boomen, en visschen de gebroke riemen in 't water. Maer Mnestheus hierom verblijt, en moedt scheppende uit zijnen eigen vaert en voortgangk, roeide met alle zijn riemen, zoo snel als hy moght, kreegh wint naer wensch, en quam uit zee naer strant toezetten. Gelijck een duif die, terwijlze in de schuilhoecken des puimsteens nestelt, en lieve jongen broet, schielijck in hare spelonck gesteurt, uitvlieght, en van verbaestheit over het velt hare wiecken stijf tegens een klapt, dat 'er het hol van weergalmt; en t'hans [1]) gerust en stil, in de lucht omzweeft, en op hare vlugge pennen hangt, zonder die te roeren: eveneens snijt Mnestheus, eveneens snijt de Walvisch zelf, d'allerleste van drie, met zijnen vaert de zee: eveneens vlieght hy snel over het water hene, en laet Sergestus, den eersten van allen, op de hooge klip, en het wadde, en in d'ondiepte vast zitten martelen, te vergeefs om hulp roepen, en leeren zich met gebroken riemen te behelpen. Nu zit Mnestheus achter Gyas her 1), en achter de Chimeer, dat groote gevaert. Gyas geraeckt achter, overmits hy zijn stuurman quijt is; en endelijck schiet 'er niemant over dan Kloanthus alleen; dien peurt hy van achter met al zijn maght na [2]), en met al wat men byzetten kan. Maer toen verdubbelde het geroep; en al d'yverige toekijckers porren Mnestheus aen, die vast volghde. De lucht waeghde van al het getier. Zommigen zou het spijten den verdienden prijs en eere te derven, en willen by dien roem liever den hals opzetten: anderen scheppen moedt uit hunnen voorspoet, en houden het gewonnen, dewijlze kans zien: en misschien hadden beide de snuiten [3]) te gelijck aen honck geweest, en den prijs gewonnen; indien Kloanthus niet met beide zijn handen over zee uitgestreckt, de Goden had gebeden, en door beloften te hulpe geroepen: o Goden, die gebodt hebt over de zee en het water,

---

1) Nu roeit Mnestheus tegens Gyas en zijne Chimeer, en hem voorby geraeckende, peurt Kloanthus na, die de Zeegoden om hulp aenroept, en van Nereus dochteren begunstight, sneller dan wint en pijl de haven inloopt: waerom hy den prijs ontfangt, neffens d'andere twee. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Thans:* straks.

[2]) *Dien peurt hy — na: napeuren* is: op de hielen zitten.

[3]) *Snuiten:* voorstevens.

dat ick bevaer; ick aen mijn belofte verbonden, zal u blijdelijck, op dit strant, voor uwe altaren, eenen witten stier slaghten, en het ingewant in de zoute baren worpen, en u bekers met wijn opofferen. Zoo sprack hy, en al de rey van Nereus dochteren, en Forkus [1]), en de maeght Panopea verhoorden diep in den gront zijn gebed; en vader Portuin [2]) zelf duwde met zijn stercke hant het schip voort, dat het sneller dan de Noorden wint, en een vlugge pijl, naer lant vloogh, en behouden de diepe haven inliep. De zoon van Anchises toen, gelijck de manier is, hen alle te zamen by een roepende, verklaerde Kloanthus overluit, door den roeper, overwinner te water, en bekranste zijn hooft met den groenen laurier, en beveelt drie runders, en den wijn, en eenen grooten schat zilvers tot schenckaedjen naer de drie schepen te brengen; en leit den hoofden zelfs de hooghste prijzen toe; den overwinner eenen ruiters rock van goude laken 1), tweemael rontom met eenen Meanderstroom van Melibeesch purper [3]) geboort, en waer in Ganymedes, het Koningklijcke kint, geborduurt staet, het welck op den bergh Ida, in 't bosch, de snelle harten met zijne pijlen zoo heftigh najaeght, en afmat, dat het naer zijnen adem hijght; elders wort het met de kromme klaeuwen van Jupijns vluggen schiltknaep opgepackt en om hoogh gevoert; terwijl de grijze lijfwacht te vergeefs om hoogh naer den jongen grijpt, en de galm in de lucht de bassende hazewinden nabast. Maer hy vereert hem, die door zijn dapperheit den tweeden prijs verdiende, een kostelijck en steeckvry pantser 2), drie dick van goude malien; het welck hy zelf, onder de hooge vesten van Ilium, by den snellen vliet Simois, Demoleus, dien hy in 't zant ley, van het lijf ruckte. Naulix waren de schouders zijner beide kamerlingen,

---

1) D'overwinner krijght eenen rijdrock van gouden laken, waerin Ganymedes geborduurt staet, die op de jaght van den arent geschaeckt wort. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De tweede krijght het pantser, de derde een paer ketels en drinckschuiten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Forkus:* een zeegod, zoon van de Zee en de Aarde, die vader werd van de Gorgonen, van den draak, die den tuin der Hesperiden bewaarde, en van andere wangedrochten meer.

[2]) *Portuin:* ook *Portumnus* genoemd, als schermvoogd der havens: hij was dezelfde als Palemon en Melicertes, over wie meermalen gesproken is.

[3]) *Melibeesch purper:* Melibea was een stad in Thracië.

Fegeus en Sagaris, maghtigh en sterck genoegh, om dit dicke en zwaerwightige pantser te torssen: maer Demoleus eertijts hier mede gedost, joegh noch de Trojanen op de vlught. De derde schenckaedje, die hy omdeelt, is een paer kopere ketels, en drinckschuiten van zilver gewrocht, en met groot werck verheven. Zy alle te zamen, met purpere snoeren en kranssen om 't hooft gebonden, en rijckelijck begiftight, gingen moedigh [1]) op hun prijzen hene, wanneer Sergestus naulix met groote behendigheit van de scherpe klip afgeraeckt, en een geheele ry riemen verzwackt en beschadight, met zijn schip, van elck beschimpt, moedeloos quam aendruipen 1). Gelijck dickwils een slang op den dijck, langs den wegh (dwers van een beslagen radt geplet en overreden, of van den reizenden man met eenen steen zwaerlijck gewont, en half doot achtergelaten) te vergeefs vlughtende, met haer lichaem lange krullen maeckt, en ten deele noch fors, haren kop steil opsteeckt, een paer gloeiende blicken opslaet, en met den beck schuifelt; ten deele noch manck van de wonde, het achterlijf pooght met knoopen aen een te knoopen, en zich in malkander wickelt; eveneens quam het trage schip aenroeien: niettemin het zeilt voort en loopt met volle zeilen den mont van de haven in: Eneas vereert Sergestus evenwel den beloofden prijs, en is vermaeckt, om dat het schip behouden, en de maets 'er afgekomen zijn: Hem wort Foloë, een Kretenser slavin, geschoncken, die een paer tweelingen aen hare borsten heeft hangen, en niet onbedreven is in wolspinnen en borduren, Minerves hantwerck.

Dees strijt nu ten einde gebroght, zoo streeft de godtvruchtige Eneas naer eenen groenen beemt toe 2), van alle kanten met heuvelen en bosschaedjen omcingelt, die midden in het dal eenen schouwburgh laten. De Helt met vele duizenden hier gekomen, zet zich midden in den ringk der vergaderinge op een hooge plaets, en noodight met prijzen alle die lustigh en rustigh zijn om den loopstrijt aen te gaen, en stelt belooningen ten toon. Trojanen en Sicilianen verzamelen onder een: Nysus

---

1) Ten leste komt Sergestus aenslepen, zoo traegh gelijck een overrede en gequetste slang; en hem wort een slavin vereert. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Hier na gaet Eneas naer eenen beemt, en stelt den loopstrijt in. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Moedigh:* trotsch.

en Euryalus treden eerst voor den dagh 1). Euryalus is schoon van gedaente, en in het bloeienste zijner jeught: Nysus steeckt uit in oprechte liefde tot dien knaep. Diores, een brave telgh uit Priaems Koningklijcken stam, volght hen: Diores wort te gelijck gevolght van Salius, en Patron; d'een uit Akarnanie, d'ander uit Arkadie, en Tegeeschen stamme gesproten. Na hen treden een paer Siciliaensche jongelingen in het perck, Helymus en Panopes, op jagen en rennen door de bosschen afgerecht, en megezellen van den ouden Acestes. Behalve deze komen 'er noch vele anderen, welcker namen onvermaert zijn. Eneas heft, in 't midden van hun allen, aldus aen: neemt mijn rede ter harte, en hoort rustigh toe. Niemant van u allen wil ick onbegiftight laten henegaen: ick zal u schencken een paer Gnossische schichten, elck met een geslepen yzeren punt beslagen, en een tweesnedige heirbijl met een zilveren hecht, kunstigh uitgesneden 2). Hier zullenze alle even groote eer genieten; d'eerste drie de prijzen strijcken, en den geelen olijfkrans om het hooft vlechten. D'eerste overwinner in den loopstrijt zal een paert met kostelijck behangsel genieten: de tweede eenen Amazoonschen pijlkoker, zwanger van Tracische pijlen, hangende aen eenen breeden gouden gordel, die in een langworpigh gesteente gehaeckt wort. De derde vernoege zich met dezen Myceenschen helm. Zoo sprack hy, elck nam zijn stede [1]; en zoo ras zy de leus hoorden, schotenze buiten de lijn, en ruckten met kracht de baen in, gelijck een stormwint, en hadden te gelijck het uiterste van 't renperck in 't oogh. Nisus, sneller dan de wint, en de vleugels des blixems, schiet d'eerste voorhene [2]), en munt door de schoonheit van lijf en leden verre boven alle anderen uit. Na hem is Salius in 't navolgen de

---

1) Nysus en Euryalus treden voor den dagh, en Diores, en Salius en Patron, en Helymus, en Panopes, en meer anderen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Vorst zet de prijzen ten toon: zoo ras men de leus hoort, loopenze de baen in, gelijck stormwinden en blixem: Nisus vooruit, Salius hem na, Euryalus de derde, gevolgt van Helymus: Nisus komt te sneuvelen, en keert Salius, dies ruckt Euryalus voort, en wint den eersten prijs: Helymus den tweeden, Diores den derden: dies Salius zich beklaeght over het ongelijck: doch Eneas paeit hem, dat Nisus verdriet, dien Eneas oock te vrede stelt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Stede:* plaats.

[2]) *Voorhene:* vooruit.

de voorste, doch zoo, dat een groote ruimte noch tusschen hen beide blijft: daer na laet Euryalus de derde de balie achter zich. Helymus volght Euryalus: Diores vlieght Helymus na, en zoo dicht, dat hy hem alree op de hielen treet, en voorover hellende zijne schouders raeckt; en waer de loopbaen langer en breeder, hy had Helymus voorby gesnort, en hem de kans afgekeken. Nu warenze bykans hunnen adem en de baen ten einde, wanneer Nisus, tot zijn ongeluck, quam te slibberen in glibberigh bloet van runderen, die by geval hier geslaght, den gront verfden, en het groene gras besprengkelden. De jongelingk alree van blijschap ophuppelende om de zege, begost hier ter stede [1]) te struickelen, en kon zich niet tegenhouden, maer quam voorover te sneuvelen [2]) in dit vuile slijm en geronnen offerbloet: evenwel sloegh hy zijn liefde tot Euryalus niet in den wint; want uit het glibberige slijm oprijzende, zoo keerde hy Salius met den voet, die hierom in het drabbige zant quam te tuimelen. Aldus ruckte Euryalus voort, en won den eersten prijs door zijn vrients goede gunst, en scheen te vliegen op het hantgeklap en geroep zijner gunstelingen. Na hem quam Helymus aen, en Diores won den derden prijs. Toen begost hier Salius, in den ringk der groote vergaderinge, voor alle de treflijckste Heeren, luitruchtigh op te stuiven: hy verzocht, dat men den prijs hem toestont, wienze door bedrogh ontweldight was: maer de gunst der Rechteren tot Euryalus, en de bevalligheit zijner tranen en deughden, aengenamer in een schoon lichaem, dragen hem den prijs op. Oock staet Diores Euryalus by, en roept luits keels, dat, indien Salius met den eersten prijs ga strijcken, hy zelf t'onrecht met den lesten begiftight zy. Toen zeide vader Eneas: o knaepen, uwe prijzen zullen u wel geworden, en niemant u den verdienden loon onthouden: laet my medoogen hebben met mijn vrients onnozel [3]) ongeluck. Aldus sprekende, vereert hy Salius een pantser van een groot Getulisch leeuwsvel, ruigh van hair, en met vergulde klaeuwen. Toen sprack Nisus: beloont men den verwonneling zoo treflijck, en hebt ghy deernis met den gesneuvelden [4]);

---

[1]) *Hier ter stede:* op deze plaats.
[2]) *Sneuvelen:* vallen.
[3]) *Onnozel:* onverdiend.
[4]) *Den gesneuvelden:* den gevallene.

wat behoort ghy Nisus dan te schencken, die zoo loflijck den eersten krans verdiende; indien de zelve Fortuin, die het Salius kuischte [1]), my oock den voet niet dwers had gezet? en zoo sprekende toonde hy hoe leelijck zijn aenzicht en lichaem van slijm en bloet bekladt zagen. De goede Vader most lachen, en beval den beuckelaer, Didymaons kunstigh werkstuck, te brengen, dien de Griecken, in het plonderen van Neptuins kerck, van den heiligen pijlaer afruckten; en met die heerlijcke schenckaedje vereerde hy den jongelingk.

Toen de loopstrijt ten einde, en de prijzen begeven waren, sprack hy: nu laetze voor den dagh komen al die het hart hebben, om met gevoederde en lootzware osseleere wanten elckandere te keer te gaen 1): en zette een paer prijzen op, te weten, eenen os met goude schilden en snoeren om 't hooft gebonden, voor den verwinner, en eenen degen, en fraeien helm, ten troost des verwonnelings. Terstont rees de groflijvige en stercke Dares overendt 2), en al het volck stack van verwondering een keel op. Hy gewoon alleen tegens Paris te vechten, was de zelve man, die uit Bebrycie en Amykus stam [zoo hy roemde] gesproten, den zeeghaftigen en zwaerlijvigen Butes, by Hektors doorluchtigh graf, ter aerde smeet, en half doot in het zant leggen liet, zoo langk als hy was. Zulck een Dares stack eerst het hooft in de lucht om te vechten, toonde zijne breede schouders, zwaeide zijn lange armen om en wederom, en schermde met de vuisten in de lucht. Men vraeghde vast om [2]) naer zijn party; maer niemant uit zoo groot eenen hoop durf tegens dien man aengaen, en de wanten aenschieten: weshalve hy moedigh voor Eneas voeten stont, en achtende dat

---

1) Men komt tot den derden strijt met osseleere wanten, en stelt de prijzen ten toon. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Terstont rijst de groote Dares op, maer niemant durf tegens hem aengaen: dies de Vorst Entellus aenport, die zich ouderdoms halve ontschuldight, en evenwel met een paer overzware wanten d'omstaenders uiteischt, waermede hy Dares zelf verbluft, en erbiet zich met gelijck geweer te vechten, dat Eneas hun bestelt, waer na zy zich schrap zetten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Die het Salius kuischte:* die het Salius bakte, als men thans in gemeenzame taal zou zeggen. Vreemd intusschen is de opvatting hier in dien zin van 't woord *kuischen,* dat anders „zuiveren, reinigen, snoeien" beteekent.

[2]) *Om:* rond.

hem niemant dorst aen boort komen, toefde niet langer, maer vatte met de slincke hant den stier by de horens, en sprack: Godin Venus zoon, durf het niemant tegens my wagen, waer toe staenwe dan langer hier? Hoe lang moet ick noch wachten? sta my den prijs toe. Alle Dardaners riepen te gelijck uit eenen mont, dat men hem den beloofden prijs zou leveren. Toen bestrafte Acestes Entellus met ernstige woorden, daer hy allernaest op het kussen van groene zoden by hem zat. O Entellus, te vergeefs zagh men u eertijts voor den dappersten onder alle helden aen; indien ghy nu zoo koel gedooght, dat men zonder eens te vechten met zulcke geschencken strijcken ga. Waer is nu Eryx, de meester van 't vechten, gebleven, dien wy te vergeefs eenen Godt achtten? Waer is hy, die door geheel Sicilie vermaert was? die zijnen buit overal zoo zegenrijck in hoven en kercken ten toon hing? Hy antwoorde hier op: mijn lust en liefde om prijs en eere in te leggen, laten zich niet uit vreeze verbluffen; maer de hooge ouderdom maeckt my traegh: het bloet is koudt, en de kracht in 't lichaem verstorven. Had ick nu mijn vorige sterckheit; waer ick nu in mijn bloeiende jeught, gelijck dees, die zoo onheusch en verwaent hier op stoft en braveert; prijs nochte schoone os zouden my herwaert jagen, nochte geen geschenck mijn gemoedt bekooren. Aldus sprekende, zoo smeet hy midden in het perck een paer overzware wanten en het harde ossenleere tuigh, 't welck de gestrenge Eryx gewoon was in den strijt aen te trecken, en om zijne armen vast te binden. Alle toezienders ontzetten zich van verwondering over zulcke osseleere wanten, zeven dick en stijf met loot en yzer gevoedert [1]). Dares zelf stont stom boven alle anderen, en weigerde sterck hier mede te vechten. Anchises groothartige zoon greep het overzware vechttuigh, met zijne onmatige windelen en banden, en bezagh het van alle kanten. Toen sprack de grijze Entellus: Hoe zou hy zich verwonderen, die eertijts d'eige wanten en wapens van Herkules zelf, en zijnen fellen strijt op dit strant gezien had. Uw broeder Eryx vocht eertijts met dit geweer, het welck ghy noch van bloet en brein bespat en besprengkelt ziet: met deze wapenen boodt hy Alcides het hooft; en ick eertijts bloet

---

[1]) *Gevoedert:* gevoerd.

in 't oor hebbende [1]), en noch niet grijs en traegh van ouderdom, was gewoon dit geweer te bezigen: doch indien Dares, de Trojaen, ons geweer wraecken magh, den godtvruchtigen Eneas dat recht duncke, en Acestes, d'insteller des kamps, dit bestemme; zoo laet ons met gelijck geweer tegens elckandere aengaen. Zijt onbekommert: u te geval legh ick de wanten van Eryx af, en schudt ghy oock de Trojaensche wanten uit. Aldus sprekende, schoot hy zijnen dubbelen kolder uit, en ontdeckte zijn grove leden, zijn grof gebeente, en stercke armen; en zette zich midden in het perck, zoo groot als hy was. Toen broght vader Eneas een paer gelijcke wanten voor den dagh, en bewont hun handen met gelijck geweer. Toen stondenze beide even onversaeght op de teenen, en schermden met hun armen in de lucht. Zy worden hantgemeen, weten met hun hoofdt achterover buigende, de slagen t'ontduicken, en verhitten in 't vechten. D'een radder te voet, verlaet zich op zijn frissche jonge leden; d'ander op zijn groflijvigheit; maer de beenen bezwijcken van traegheit onder het lijf, en sidderen, en hy hijght van zwaerlijvigheit naer zijnen adem. Zy slaen onderling menigen slagh te vergeefs om elckandere te treffen; menigen slagh op ribben en borst, dat het ploft; en drijven elckandere reis op reis met de vuist zoo stijf om d'ooren, en op den kop, dat het harssebecken kraeckt. De groflijvige Entellus staet daer hy staet 1), zonder eenen voet te wijcken; en ziet de slagen komen, en weetze wacker te verzetten. Zijn party, hem, nu van dezen, nu van dien kant beloerende, en op alle kanssen lettende, bespringt zijnen vyant dickwils te vergeefs: gelijck een, die een stadt, op een hooghte gebouwt, met stormgevaert bestormt; of een slot, op eenen bergh gesticht, met zijn krijghsvolck belegert houdt. Entellus de vuist om hoogh opheffende, brenght hem van boven af eenen slagh toe; maer de gezwinde ziet by tijts

---

1) Entellus staet pal, en Dares beloert zijn kans, gelijck de soldaet die een stadt of slot. op eenen bergh bestormen wil. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bloet in 't oor hebbende* voor 't Lat.: *dum melior vires sanguis dabat,* „toen een jeugdig bloed mij kracht bijzette." De spreekwijze is blijkbaar daaraan ontleend, dat, bij knapen, de ooren bloedrijker zijn en rooder zien dan bij grijsaards.

den slagh op zijnen kop aenkomen, en ontwijckt de vuist 1), met eenen luchtigen sprongk; waer over [1]) Entellus missende en in den wint slaende, oock om zijn zwaerlijvigheit plotseling van zelf met dat zware lichaem ter aerde ploft: gelijck weleer een vermolsemde [2]) pijnboom, op Erymanth, of Ida, den hoogen bergh, met wortel met al uitgeruckt, ter nederstortte. Trojanen en Sicilianen krioelen en woelen van yver, en steken een klock op [3]), dat het aen den hemel klinckt: en Acestes komt uit medoogen over zijnen vrient evenout als hy, vooruit geloopen, en heft hem van d'aerde op: doch de helt niet verleemt nochte verschrickt van dien val, hervat het gevecht noch heftiger, en de gramschap zet hem kracht by. Toen ontvonckten schaemte en de kennis zijner sterckte zijn hart en zijn bloet; en van verbolgenheit, nu met de slincke nu met de rechte hant, reis op reis toeslaende, dreef Dares over het vlacke velt voor zich hene: en de helt wist van geen rusten, van geen ophouden, maer sloegh van boven neêr toe op Dares, en duwde en stiet hem, dat hy rontom draeide, en het kraeckte, gelijck een hagelbuy op het dack. Vader Eneas kost toen niet verdragen, dat Entellus langer in zijn bitterheit en verbolgenheit voortvoer, maer scheide de kampvechters, en ontweldighde hem den afgestreden Dares, dien hy troostelijck aldus toesprack: ongeluckige mensch, wat dolheit komt u over? Ziet ghy niet dat hy u overmagh, en de kans gekeert is? zwicht voor een' stercker. Zoo sprekende, scheide hy de kampvechters. Maer zijn trouwhartige spitsbroeders leidden hem [die de beenen, van vermoeitheit en flaeuwte, nasleepte, het hooft over beide zijden liet hangen, geronnen bloet te neus en mont met stucken van tanden uitspoogh] naer de schepen toe; en ontfingen, toen men hen riep, helm en degen, en lieten Entellus

---

1) Entellus, missende hem te treffen, ploft ter aerde, gelijck een vermolsemde pijnboom: doch Eneas helpt hem op, en de helt hervat den strijt, zoo heftigh, slagh op slagh, dat het kraeckte, gelijck een hagelbuy op het dack: waerom de vader partyen scheit; en Dares bestraft, die al bloedende te scheep gebroght wort; en Entellus den stier strijckende, drijft dien voor de star doot ter aerde. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Waer over:* waardoor.
[2]) *Vermolsemde:* vermolmde.
[3]) *Steken een klock op:* zetten een keel op.

den stier en prijs strijcken. D'overwinner Entellus nu trots en moedigh op den stier, zeide: o Godin Venus zoon, en ghy Trojanen, oordeelt hier uit, hoe sterck ick in mijne jeught was, en hoe ghy Dares, die anders koudt waer, verloste. Zoo sprack hy, en staende recht tegen over den os, die ten prijs des overwinners stont, hief zijn vuist met de harde ossenleere want twee of driewerf om hoogh, en mickende recht op de starre van den os, klonck hem de herssens in, dat het harssebecken kraeckte, het dier lillebeende, en doot ter aerde plofte: weshalve de Helt aldus zeide: o Eryx, ick offere u, in Dares stede, dit bloet, dat u beter behaeght; en hier nu de wanten afleggende, staeck voortaen de vechtkunst.

Terstont hier na noodight Eneas alle schutters, die lustigh en rustigh zijn om naer prijs te schieten 1): en men is bezigh om den mast van Serestus schip op te zetten, en een duif, met een koorde om en door de beenen geslagen, om hoogh aen den mast te binden, als een wit om naer te schieten. De mannen komen te hoop; men worpt de loten in den koperen helm, en Hippokoön, Hyrtakus zoon, treckt het eerste lot, met een vrolijck geroep der omstanderen. Na hem komt Mnestheus uit, die flus den roeistrijt won, en noch den groenen olijfkrans draeght. Het derde lot viel op Eurytion, broeder van den doorluchtigen Pandarus [1]), die eertijts, op Minerves bevel, den eersten pijl midden onder de Griecken schoot, om het onderling verdragh des lijfgevechts te steuren. De leste naem onder in den helm was Acestes, die zelf noch het hart had tegens jongelingen om prijs te schieten. Toen spandenze hun bogen 2), elck om het stijfste, en trocken pijlen uit den koker, en Hippokoöns pees eerst los snorrende, zoo vloogh

1) Nu vangt de booghstrijt aen; men zet een duif op den mast, en lotende om de beurt, zoo komt Hippokoön eerst uit, Mnestheus de tweede, Eurytion de derde, en Acestes de vierde. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Zy spannen hun bogen, Hippokoön treft den mast, Mnestheus het snoer van de duif, in hare vlught van Eurytion geschoten: en Acestes schiet om de kunst in de lucht, en zijn pijl brant in de wolcken, gelijck een verschietende of staertstar: dies Eneas hem met prijs vereert, gelijck oock d'andere schutters. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Pandarus:* deze, de zoon van Lykaon, had de Trojanen tegen de Grieken geholpen, en, om een wapenschorsing te stooren, Menelaüs met een pijl verwond.

zijn pijl gezwint naer den hemel, door de lucht hene, en bleef recht in den mastboom steken, dat de mast daverde, de duif van schrick haer vleugels tegens een klapte, en al 't gewest van 't hantgeklap weergalmde. Na Hippokoön zette Mnestheus zich schrap met zijnen gespannen boogh, en mickte te gelijck met oogh en pijl: doch de schutter kon, dat spijtigh was, met zijn punt den vogel zelf niet raken, maer schoot het linnen snoer in stucken, waer aen de duif by haren voet boven aen de mast gebonden hing; en zy vlughte door de lucht in de donckere wolken. De gezwinde Eurytion, die al lang zijnen boogh en pijl gereet had om te schieten, riep zijnen broeder te hulp, en dede hem een belofte; en ziende nu de duif in d'ydele lucht de wiecken vrolijck tegens een klappen, schoot haer in de vlught, onder een donckere wolck, zoo datze, den geest in het luchtige gestarnte gevende, doot voor zijn voeten neerviel, met den pijl in 't lijf. Nu schoot 'er Acestes alleen over, die, geenen prijs kunnende behalen, evenwel eenen pijl verloren in de lucht schoot, om t'effens zijn kunst in 't schieten te toonen, en hoe hy met den boogh wist om te gaen. Toen verscheen ons onvoorziens een wonderspoock, dat wat zeldtzaems aenwees; gelijck by d'uitkomst na[1]) wel degelijck bleeck, toen de dreigende waerzeggers ons te spade het voorspoock beduidden: want Acestes riet in de dunne wolcken vliegende, begost te branden, liet een spoor van vlam achter zich, en van den gloet verslonden, verdween voor wint in de lucht: gelijck de starren dickwils aen den hemel verschieten, of omzwevende een vlecht hairs[2]) of eenen staert na zich slepen. Al wat 'er was, stont verbaest; Trojanen en Sicilianen aenbaden de Goden: doch de groote Eneas zagh dit voor geen ongunstich voorteken aen, en den blijden Acestes om den hals vallende, begiftighde hem rijckelijck, en sprack: o vader, aenvaert (want het beliefde den grooten hemelvooght u, by lotinge misdeelt, door dusdanige voortekens deze eere toe te leggen) dit geschenck, dat van den stockouden Anchises zelf quam; eenen kop met groot werck gedreven, eertijts van

---

[1]) *Na:* daarna.

[2]) *Een vlecht hairs:* het woord *haar* is hier min gelukkig gekozen: dat van *staart* eigent zich goed om „al wat nasleept" uit te drukken, doch „sterren" slepen geen *haar* achter zich na, en Vergilius zegt zulks ook niet.

Cysseus, den Thrax, vader Anchises geschoncken; tot een pant en gedachtenis zijner vrientschap. Zoo spreeckt hy, leit Acestes den hooghsten prijs toe, en zet hem den groenen lauwerkrans op het hooft; nochte de goede Eurytion benijt niet, dat men dezen in eere boven hem stelle, die alleen den vogel afschoot. Na Eurytion gingk Mnestheus, die de koorde brack, met zijn giften strijcken. De leste van allen was Hippokoôn, die den mast trof.

Maer vader Eneas roept, eer noch de schutters scheidden, Epytides, den leermeester en aenleider van den jongen Julus, by zich 1), en luistert den getrouwen in 't oor: ga hene, zegh Askaen, dat hy (indien de jonge Ridderschap vaerdigh, en de paerden getoomt zijn) de benden herwaert aenvoere, en zich in de wapenen vertoone, zijnen grootvader ter eere. Zoo spreeckt hy, en belast al den toeloop des volcks ruimbaen te maken, en een vrye plaets midden op het vlacke velt te laten. De jongers komen gelijcker hant aengereden, en schitteren in 't gezicht hunner vaderen zoo braef te paerde, dat al de jeught van Troje en Sicilie zich des verwondert. Zy dragen elck, gelijck men gewoon is, eenen geschoren krans op den helm; elck een paer kornoeljeschichten met een yzeren punten beslagen; zommigen gladde pijlkokers op den rugh, en goude ketens, die om den hals op de borst hangen. Drie benden ruiters braveren onder drie ritmeesters, die elck in 't byzonder hun bende, zes paer jongers sterck, aenvoeren. Een kornet van deze jongelingen volght rustigh den kleenen Priaem, naer zijnen grootvader genoemt, en die een doorluchtige telgh, van Polites gesproten, in Italie edele spruiten zal aenteelen. Hy rijdt op een groot bont Thracisch ros, dat voor [1]) twee witte voeten, en een kol voor den kop heeft. D'ander is de kleene Atys, de rechte stam, waer uit de Latijnsche Atysen sproten:

---

1) Endelijck roept de Koningk Epytides, om het ridderspel te vertoonen: de jonge ridders komen aenrijden, in drie benden, onder drie ritmeesters, den kleenen Priaem, Atys, en Julus, die op het klateren van Epytides zweep het ridderspel beginnen, en zich wenden en keeren, zoo kunstigh, gelijck de doolhof in Kreten gevlochten was, of dolfijns in zee zwemmen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Voor:* van voren.

Atys het jongske, zoo bezint[1]) van het jongsken Julus. Julus, de schoonste van allen, komt lest aendraven op een Sidonisch paert, hem van d'openhartige Dido geschoncken, tot een gedachtenis en pant van hare liefde. Al d'andere jongkheit zat op Siciliaensche paerden, uit den stal van den ouden Acestes gekomen. De Dardanen bewelkomen met hantgeklap deze Ridders, wien het hart van yver popelt, en zienze met lust, en kennen hun voorouders aen het kroost. Na datze vrolijck te paerde gezeten, zich voor d'oogen van alle die hier zaten vertoonden; zoo gaf Epytides van verre, met geroep en klateren van zijn zweep, hun een teken, daerze nu gereet stonden, om het ridderspel te beginnen. Eerst redenze by paren, in eenen troep, heen en weer; daer na in drie benden gedeelt, drie in 't gelidt neffens elckanderen. Toen wederom geroepen, steldenze zich tegens elckandere schrap, en drilden met hun schichten tegens een. Daer na zwenckenze om en wederom, elck zijns weeghs, en doen by beurte keer in keer, en vertoonen een spiegelgevecht in de wapenen: nu nemenze de wijck, en laten hun hielen zien: nu hervattenze, nu stakenze 't gevecht van wederzijde. Gelijck men zeit, dat eertijts, op Krete, het hooge eilant, in den doolhof een verborgen wegh liep, van wederzijde bevlochten, en met duizentderleie bedriegelijcke en twijfelachtige bypaden onder een gestrengelt; waer door de dolende uitgestreken en te leur gestelt, nergens op eenigh merckteken oogh kon houden, om uit te geraken: eveneens verwarren de zoons van Troje hun spoor door een; terwijlze onder het spiegelgevecht af en aen trecken, en vechten en vlughten: gelijck dolfijns, die in de Karpaetsche en Libysche zee om strijt zwemmende, de natte baren met hunne borst breken, en in het water spelen. Toen Askaen namaels het lange Alba met muren zou stercken, broght hy eerst deze gewoonte, dit ridderspel en spiegelgevecht op de baen 1), en leerde d'oude Latijnen dit feest vieren, op die zelve wijze, gelijck hy, en de Trojaensche jongkheit met hem, en d'Albanen dit hunne lantslieden voortleerden. Sedert voerde de grootmaghtige stadt Rome deze oeffeninge

---

1) Dit ridderspel bleef sedert in 't gebruick, en wert zelf te Rome ingevoert. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bezint:* geliefd.

in, en onderhieltze, hare voorouderen ter eere: en het spiegelgevecht van het jongske wort noch heden 's daeghs het Ridderspel van Troje, en de kornet de Trojaensche kornet geheeten.

De lijckspelen, zijnen heiligen vader dus lange ter gedachtenisse geviert, zoo begost de fortuin eerst te weifelen 1), en hun den voet dwers te zetten: want terwijl men bezigh was, om Anchises graf, op zijn jaergetijde, met verscheide spelen te vereeren, zont Juno, Saturnus dochter [al haer voorleden ongelijck en leet kaeuwende, en haren moedt noch niet gekoelt hebbende] Iris uit den hemel, naer de Trojaensche vloot, en blies haer met den adem der winden voort. De maeght hare reis spoedende, langs eenen boogh met duizenterhande verwen geschakeert, vloogh onzichtbaer en snel haeres weeghs. Zy ziet den grooten toeloop des volcks, bespiet het strant, vint de haven ledigh, en de vloot zonder volck. Maer de Trojaensche vrouwen verre van hun, op het eenzame strant, beschreiden heimelijck den overleden Anchises, en zagen al te zamen de grondelooze zee met weenende oogen aen. Och, riepenze alle uit eenen mont, wat zijn wy vermoeit van zoo lang op zee om te zwerven, en wat is 'er noch al varens aen vast! Zy roepen om een stadt: het verdriet haer langer op het water om te suckelen. Weshalve Iris 2), niet onnoozel in het beledigen, zich midden onder den hoop worpt, leit de gedaente en draght van een Godinne af, en treckt den schijn van Beroë aen, gemalin van Doriklus, den Thrax; en een stockoude vrouw, van goeden huize en naem, en eertijts kinderzaligh [1]. Iris aldus vermomt, begaf zich midden onder de Dardaensche vrouwen met deze rede: o ellendigen, die niet van der Griecken handen, in den oorlogh, onder de vesten der vaderlijcke stede, ter doot wiert gesleept: o rampzalige menschen, tot welck een einde spaert u Fortuin zoo lang? Wy beleven nu den zevenden zomer, na den ondergangk van Troje, sedert men ons, over zee en

---

1) Ondertusschen keerde Fortuin hun de neck toe, en Juno zont Iris naer de vloot, daer de Trojaensche vrouwen aen het morren sloegen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Iris haeren slagh waernemende, nam den schijn van Beroë aen, rockende de vrouwen op, om zich in Sicilie neder te slaen, en de schepen te verbranden *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Kinderzaligh:* een lief gekozen woord, voor „met kinderen gezegend."

zant, door zoo vele zorghelijcke rotsen en in zoo menigerhande gewesten omvoerde, om over den ongestuimigen waterplas en op de golven omgesolt, het deizende Italie te volgen. Hier regeert de gastvrye Acestes, in 't gebiet van Eryx, Eneas broeder. Wie behindert ons hier muren te stichten, en den burgeren aen een stadt te helpen? o vaderlant! o Huisgoden, te vergeefs uit den brant geredt! zullen wy nu geene vesten stichten, om Troje te vernoemen [1]? Zal ick nimmermeer Xanthus en Simoïs, de vlieten van Troje, aenschouwen? Wat, spant liever met my aen, en steeckt deze rampzalige schepen in brant: want de geest van Kassandre, de waerzeggerin, scheen my in den droom de barnende fackels toe te reicken. Zoeckt hier Troje, zeitze: hier is uwe woonplaets. Nu is het tijt de zaeck by der hant te nemen, en op zulck een treffelijck voorspoock niet te sammelen. Ziet, daer staen vier altaren, Neptuin toegewijt. Godt zelf reickt u de fackels toe, en moedight u aen. Dit zeggende, vatze allereerst met gewelt een branthout 1), en zwaeit het toornigh al flackerende om haer hooft, en smijt het in de vloot. De Trojaensche vrouwen zien vremt toe, en staen verbaest. Pyrgo alleen, die wel d'outste was, en een Koningklijcke voester zoo veler kinderen van Priaem, riep toen uit al den hoop: o joffrouwen, geen Rheteesche Beroë, geen Doriklus gemalin raet u dit: let slechts op het kroost [2]) en haer goddelijcke bevalligheit, en die flonckerende oogen: welck een leventheit [3]) van geest is 'er in! wat een aenschijn, spraeck en fiere tret! Ick zelf over een wijl van Beroë scheidende, liet haer kranck, en moeielijck, overmits zy alleen van deze feest most blijven, en Anchises niet naer zijn waerdy moght vereeren. Zoo sprackze. Maer de vrouwen 2), in 't eerste niet wetende hoe zy 't hadden, beginnen de schepen met norsse oogen aen te zien, en staen twijfelmoedigh, tusschen den deerlijcken treck tot dit tegenwoordige lant, en het Rijck,

1) Zy treet haer allen met een branthout voor: doch Pyrgo merckt en ontdeckt het bedrogh. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De vrouwen staen in 't eerste verbystert, zien de Godin ten hemel vliegen, beginnen te razen, en vier in de vloot te slingeren. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vernoemen:* benoemen, den naam er voor te ontleenen.

[2]) *Het kroost:* de gelaatstrekken.

[3]) *Leventheit:* levendigheid.

waer toe het nootlot haer roept; terwijl de Godin ten hemel vliegende, eenen geweldigen boogh onder de wolcken snijt. Daer na verbaest door dit gezicht der Godinne, en van dolheit vervoert, beginnenze te schreeuwen, en rucken het vier van den offerhaert. Zommige plonderen d'altaren, en worpen met festoenen en loof en fackelen: het vier daer op met vryen toom aen 't voortslaen, over doften en riemen en beschilderde schepen, van dennen hout getimmert. Eumelus 1), de bode, brengt de tijding aen Anchises graf, en de gestoelten des schouwburghs, dat de vloot in lichten brant staet: en de Trojanen zelfs zien terstont de gloeiende voncken in de zwarte smoockwolck opvliegen: en Askaen, die vrolijck vast de Ridders aenvoerde, vloogh met zijn paert heftigh, recht toe, recht aen, naer de vloot, die noot leedt: en geene ritmeesters, om hem tot stervens toe verlegen, kunnen zijnen yver schutten. Het jongske daer aenkomende, roept: wat dolheit komt u aen? Hoe nu? Waer wilt ghy hene? Och, ellendige burgerinnen! ghy verbrant uwen vyant nochte het Grieckseche leger niet, maer de schepen, uwe hoop en toeverlaet: ziet, ick ben uw Askaen; en flux nam het zijnen helm (waer mede het noch flus het spiegelgevecht beleidde) van 't hooft, en smeet dien voor haer voeten neder: en voort daer op quam Eneas met de Trojaensche troepen aenstooten. Maer de vrouwen vloden van vreeze het strant langs 2), elck haeres weeghs, en verstaken zich ergens in bosschen, en holen van steenrotsen. Juno, van wie zy bezeten waren, is uit haren boezem gevaren, en zy by zinnen komende, beginnen haer volck te kennen: het stuck berouwt en 't leven verdriet haer: doch de brant liet daerom niet zijnen gangk te gaen 3), en even fel voort te slaen: het werck, waer mede de naden gedreven waren, smoockte allengs, en ging vast aen, onder het beteerde hout: de roockende hitte verteerde de kielen langkzaem, en de vlam vermeesterde den geheelen ramp: het gedurigh gieten, en geheele stroomen waters kunnen het vier

---

1) Eumelus brengt Eneas de tijding; Askaen vlieght te paerde derwaert, en bestraft den dollen hoop. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De vader komt oock aengestoven: de vrouwen vlieden. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) De brant gaet zijnen gangk: Eneas bidt de Goden om hulp, en een stortregen lescht het vier. *Kantteekening der oude uitgave.*

niet lesschen. Toen scheurde de godtvruchtige Eneas zijne kleeders van 't lijf, en riep met opgestreckte handen alle Goden te hulpe. Almaghtige Jupiter, indien ghy alle Trojanen noch niet tot den lesten man toe haet; indien ghy naer uw oude liefde de zwaricheit der menschen noch eenighsins ter harte treckt; zoo bergh, o vader, de vloot nu uit dezen brant, en bescherm de Trojanen voor den uitersten noot, in dezen deerlijcken staet: of ben ick des waerdigh, schiet my (daer mede is 't uit) met uwen blixem doot, en tref my met uwe gewapende vuist. Naulix spreeckt hy zoo, of een donckere wolck berst met onweder en stortregen uit, niet anders dan of het water van boven gegoten wert: bergen en dalen daveren van donderslagh op donderslagh: het stormt en buldert: al de lucht ziet zwart en ontstelt van regenbuien en vlagen: de schepen loopen over van het water, en de half verbrande vloot wort doornat van den regen, tot dat al de smoock gelescht is, en alle schepen, behalve vier, in den brant geborgen blijven.

Maer vader Eneas van dit harde ongeval in zijn hart getroffen 1), liep het hooft om van geweldige bekommeringen, en leide het dan dus, dan zoo over; of men het noodlot ter zijde zettende, zich op den bodem van Sicilie zou neerslaen; of de kust van Italie aendoen. Nautes, een out ervaren man, van Pallas onderwezen en afgerecht op wichelery, het welck hem in groot aenzien broght, diende den Vader hier over, op het geen of van de vreesselijcke gramschap der Goden door dit voorspoock hun gespelt, of van de ry des nootlots vereischt wiert. Dees ving aen Eneas aldus te troosten: o Godin Venus zoon, laet ons volgen, zonder omzien, derwaert wy van het nootlot gerolt en gesolt worden. Men moet, het ga zoo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzent. Ghy hebt hier den Dardaenschen Acestes, een' man van goddelijcken stamme, op uwe hant: neem hem, die overbodigh is [1]), tot uwen raetsman: lever hem al het volck, dat van de verbrande schepen noch overschiet, en hen allen, wien uw groothartigh bestaen en ongelegenheit tegens het hart stoot; stockoude mannen, en

1) De Koningk bedroeft over dit ongeval, hangt in twijfel, waerop Nautes hem dient, en ten beste raet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Die overbodigh is:* die bereid is, t. w. om goeden raad te schaffen.

zeeziecke wijven: schiet uit al wat onder u lam en stram, tegens geen gevaer magh; en laet de kleinhartigen muren op dezen bodem stichten. Zy zullen die stadt, met Acestes oorlof, Aceste naer zijnen naem noemen. Eneas verquickte [1]) om die rede [2]) van zijnen ouden vrient 1). Maer sedert werden zijn zinnen van allerhande gedachten herwaert en derwaert geruckt: en toen de nacht op hare slede, van twee paerden voortgetrocken, door den duisteren hemel gle, scheen zijn vader Anchises geest haestigh van boven nederdalende, hem aldus aen te spreken: mijn zoon, die my, by mijn leven, liever dan het leven waert: mijn zoon, die de rampen, den Trojanen beschoren, smaeckte: ick koom afgestegen op Jupijns bevel, die den brant der vlote uitleschte, en zich in den hoogen hemel ten leste uwes [3]) ontfarmde. Volgh dien overtreffelijcken raet van den ouden ervaren Nautes. Scheep met d'uitgelezenste jongelingen, de kloeckhartigste borsten, in Italie over. Een hardvochtigh wilt en woest volck staet u in Latium te beoorlogen. Evenwel, mijn zoon, moet ghy eerst den helschen afgront bezoecken, en by den diepen jammerpoel my aenspreken: want ick ga niet waeren in den godtloozen Tarter, onder de droevige schimmen; maer verkeere in d'Elysische beemden, met het genoeghelijck gezelschap der godtvruchtigen. De kuische Sibylle zal u, na het slaghten en opofferen van zwart vee, derwaert geleiden. Dan zult ghy al uw geslacht leeren kennen, en weten wat vesten u beschoren zijn. Nu vaer wel: de daeuwende midnacht is al verloopen, en de hatelijcke dagh snuift my uit den oosten den waessem zijner hygende paerden toe. Zoo sprack hy, en verstoof, gelijck roock, in de dunne lucht. Eneas riep: waer streeft ghy hene? waer blijft ghy? wien vlught ghy? of wie belet u ons t'omhelzen? Toen rekende hy het vier op, dat onder d'assche gedooft lagh, en eerde ootmoedighlijck den Troischen Haertgodt, en de koorgeheimenis der grijze moeder Vesta, met gezouten offermeel, en het volle

1) Eneas, hier door verquickt, en noch vol twijfelmoèdigheit, verneemt 's nachts Anchises geest, die Nautes raet en voorslagh bestemt, den oorlogh in Italie spelt, en hem beveelt de hel te bezoecken. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Verquickte:* werd verkwikt.
[2]) *Rede:* toespraak.
[3]) *Uwes:* uwer.

wieroockvat. Terstont ontbiet hy zijne reisbroeders, en inzonderheit Acestes; en ontdeckt hun Jupijns gebodt en zijn lieven vaders bevel, en hoe hy nu beraden is. Men stelt dien raet niet uit, en Acestes weigert niet dat bevel te volgen. De vrouwen, die gezint zijn hier een stadt te bewoonen, worden aengetekent 1), en het volck, dat hier toe willigh is, en al die luttel met eere en vermaertheit gedient zijn, schiet men uit. De Trojanen, kleen in getal, doch heet en wacker om aen den man te gaen, vernieuwen de doften [1]), verbeteren de half gebrande schepen met nieuwe ribben, en eicke plancken; schaven riemen en balcken, en maecken touw en takel klaer. Middelerwijl roit [2]) Eneas de vesten met den ploegh 2), en deelt erven by lotinge uit; geeft deze plaets den naem van den burgh Ilium, en heet die plaets naer de stadt Troje. De Trojaènsche Acestes is met het Rijck wel in zijnen schick, en wijst hun waer mercktvelt en raethuis zullen staen; kiest wethouders, en schrijft hun keuren en wetten voor. Daer na sticht hy op de kruin des berghs Eryx een hemelhooge kerck, Venus van Idalie ter eere; en wijdt Anchises graf een breetstreckend wout en Priester toe. Toen nu al het volck negen dagen langk gebancketteert, en gaven op het altaer geoffert hadt, begost de gewenschte wint op zee uit den zuiden te waeien, en ons wederom met slecht water te scheep te drijven. Daer stack men in de boght een keel op met huilen en kermen, en broght een geheel etmael over met elckanderen om den hals te vatten en oorlof [3]) te nemen. Nu wouden vrouwen en mans (wien te voren de zee zoo lelijck toegreen [4]), en het onmogelijck viel op het water te harden) mede t'zeil gaen, en lijden al wat 'er op de reis te lijden stont. De goede Eneas vertroosteze met vriendelijcke woorden, en bevalze al schreiende

---

1) Men zift dan d'ongeduldigen uit, en kalfatert de vloot. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas roit de vesten: Acestes wijst hem de plaets voor de hooftgebouwen, en men bancketteert negen dagen langk, waer na het op een scheiden en kermen gaet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De doften:* de roeibanken.

[2]) *Roit:* effent.

[3]) *Oorlof:* afscheid.

[4]) *Toegreen:* toehuilde.

in Acestes, zijn bloetvrients, beschuttinge. Hier na beval hy drie kalvers voor Eryx, en een lam voor het onweder te slaghten, en maeckte de touwen, langs het strant, 't een na 'et ander los. Hy zelf staende van verre op de kampanje, met den geschoren [1]) olijfkrans om het hooft, en den offerkop in de hant, worpt het ingewant en giet den wijn in de zoute baren. De wint van achter recht in het zeil blazende, geeft den schepe vaert en spoet, en de maets roeien om strijt, en vegen door zee.

Maer Venus, met zorgen beladen, spreeckt ondertusschen Neptuin aen 1), en klaeght hem aldus haren noot: o Neptuin, Junoos wrock en onverzaetzame wraeckgierigheit perssen Venus zich tot biddens toe te vernederen: nochte de langkdurigheit des tijts, nochte geene offerhanden der godtvruchtigen kunnen haer vermorwen; ja d'onvermurwde Godin noch even stijf, wil nochte om Jupijns gebodt, nochte om nootlot, zich gerust houden. Het vernoeght haer niet, datze de stadt midden in Frygie gelegen, door onmenschelijcke vyantschap en veete verslonden, het overschot van Troje door allerhande rampen ter straffe gesleept en gesleurt hebbe; zy vervolght noch d'asschen en gebeente der uitgeroide vesten: wat oirzaken haer tot zulck een dolligheit verrucken [2]), dat magh zy zelf weten. Ghy zelf zijt mijn getuige, wat een gewelt zy my onlangs op de Lybische zee haestigh berockende; en hoeze op Eools buien steunende, de gansche zee en den hemel te vergeefs onder een roerde: dat durfze op uwen bodem bestaen. O schelmstuck! bezie eens, zy heeft oock door Trojaensche vrouwen, van dollicheit bezeten, schandelijck de schepen verbrant, en de vloot ten deele vernielt zijnde, ons gedwongen zeker getal onzer reisgenooten in een vreemt lant achter te laten. Weshalve ick u bidde, dat het u gelieve 't overschot der vlote veiligh door zee te voeren; veiligh aen den Laurentijnschen Tyber te brengen; eisch ick anders iet billijcks: bescheeren anders de nootlotspinsters hun deze vesten. Saturnus zoon,

---

1) Middelerwijl zoeckt Venus by Neptuin heul voor haren zoon: Neptuin troostze, en belooft hem behouden in de haven van Avernus te brengen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Geschoren:* gevlochten.
[2]) *Verrucken:* vervoeren.

de Zeevooght, antwoorde haer: o Cythereesche Godtheit, het is gansch recht en billijck, dat ghy uw betrouwen op mijne Rijcken vestight, waer uit ghy geboren zijt: ick verdiende dat oock: dickwils en menighmael breidelde ick zoo groot een dollicheit van water en wint; en droegh te lande (des getuigen my Xanthus en Simoïs) geen minder zorgh voor uwen Eneas; wanneer Achilles, achter de halfdoode Trojaensche benden her zittende, haer tegens de muren aenjoegh; menigh duizent man in het zant leide; de toegestopte stroomen steenden; en Xanthus zijn kil niet vinden kost om in zee te loopen. Van dien tijt af ontweldighde ick met een holle wolck uwen Eneas uit Achilles stercke handen; toen hy, tegens zijnen vyant, hem ongelijck in krachten en hulp van Goden, in lijfgevecht uitgetreden, en ick genegen was de muren der meineedige stadt Troje, met mijn eige handen opgebouwt, in den gront te verwoesten. Ick blijf noch bestendigh by het zelve voornemen; ontsla u der vreeze. Hy zal, naer uwen wensch, veiligh in de haven van Avernus belanden, en slechts eenen man op zee verliezen, waer aen hem gelegen is: een zal voor velen sterven. Na dat de vader het gemoedt der Godinne met dusdanige woorden hadde gestreelt en verheught, zoo spande hy zijne paerden voor den wagen, breidelde de zeegedroghten met het schuimende montstuck, vierde hun den vollen toom, en glipte luchtigh met zijn blaeuwe raden over het water hene: de baren gaen leggen: de holle zee slecht haere deiningen onder de krakende assen gelijck en effen: de wolcken verdwijnen aen de ruime lucht. Toen vergezelschapten hem veelerhande gedaenten, geweldige groote walvisschen, d'oude rey van Glaukus, Palemon, Junoos zoon, de snelle Tritons en al het heir van Forkus, ter rechte hant; ter slincke, Thetis, Melite, de maeght Panope, Niseë, Spio, Thalye en Cymodoce.

Vader Eneas 1), wiens gemoedt dus lang in twijfel hing, begost nu het hart in 't lijf van blijschap te springen: hy beveelt hun allen haestigh de masten op te zetten, en de zeilen aen de rae te slaen. Zy maecken gelijcker hant hun touwerck klaer, en vieren t'effens nu de slincke, nu de rechte

---

1) Vader Eneas verquickt, vaert voor wint hene. *Kantteekening der oude uitgave.*

schooten, De vloot zeilt voor wint hene. Palinuur vaert, als Amirael [1]), voor uit voor alle de zeilen, gelast hem te volgen; en alree was de dauwende nacht bykans aen het toppunt des hemels ten halven wege gestegen; en het bootsvolck onder de riemen op de harde doften de leden gemackelijck uitstreckende, lagh gerust en sliep; wanneer de vlugge Slaepgodt 1), uit de hemelsche starren nederdalende, de duistere lucht deelde, en de schaduwen verdreef, om u, o Palinuur! te zoecken, en tot uw ongeluck onnozel in slaep te brengen. De Slaepgodt zette zich in Forbus gedaente op het hooghste van 't achterschip, en koute hem aldus toe: o Palinuur, nakomeling van Iäsius, de dijning zet de vloot van zelf voort: Het is een zachte en effen wint: men gunt u een uur tijts, om te rusten. Legh het hooft wat neder, en verpoos uwe afgewaeckte oogen een luttel: ick zal zelf een poos voor u te roer gaen. Palinuur naulix zijn oogen opheffende, zeit 2): waent ghy dat ick de zachte luimen der zee, en haer bedrieghelijck gelaet niet ken? Zou ick dit zeegedroght vertrouwen? hoe zoude ick, zoo menighmael by het schoonste weder van den hemel bedrogen, Eneas den lichten wint betrouwen? Zoo sprack hy, en aen het roer vast klevende, wou 'er niet afscheiden, en sloegh de starren aen den hemel gade. De Slaepgodt besprengkelde Palinuur over den slaep van het hooft met eenen tack, die van vergetelnat druppelt, en in het krachtige water van Styx gedoopt, slaep verweckt; en hy loock hem, die noch den vaeck zocht te verdrijven, zijn half beschotene oogen. De Slaepgodt, zoo dra Palinuur onverhoets bevangen was, en het hooft hangen liet, kreegh hem heel onder, en een stuck van 't achterschip afruckende, plompte den slaper met roer met al in het water, daer hy te vergeefs zijne mackers lang om hulp riep. De vlugge Slaepgodt vlieght

---

1) 's Nachts daelt de Slaepgodt, en raet Palinuur wat te slapen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Palinuur wil geen oogh luicken, nochte de zee betrouwen: dies besprengkelt de Slaepgodt hem met vergetelnat, en de stuurman plompt in zee: evenwel zeilt de vloot al voort, langs de klippen der Sirenen; wanneer de Vorst den stuurman missende, Palinuur beklaeght. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Amirael:* leidsman.

in de dunne lucht. De vloot gaet nietemin op zee veiligh haren gangk, en zeilt onbeschroomt op vader Neptuins beloften voort en aldus voortvarende, geraeckt by de klippen der Sirenen, eertijts zoo zorgelijck, en noch wit van de gebeenten veler drenckelingen; toen ruischte het zoute water op de heesche steenrotsen gedurigh van verre; wanneer vader Eneas gewaer wiert, hoe het schip zijnen stuurman missende, heen en weêr slingerde; dies hy zelf by nacht te roer gingk zitten, en menighmael zuchtende, heel weemoedigh om zijn vrients ongeval aldus klaeghde: o Palinuur, die te reuckeloos op schoon weder en slecht water betrouwde, naeckt en onbegraven zult ghy ergens onbekent op strant leggen blijven.

HET ZESTE BOECK.

INHOUDT.

Eneas, te Kume gelant, gaet naer het hol van de Sybille [1]), en geoffert hebbende, leeft raet met Febus orakel, dat hem d'aenstaende gevaren en uitkomst der toekomende oorlogen voorspelt. Hy verbrant het lijck van Miseen, den drenckeling, op strant gevonden; en begraeft des mans overschot, onder den naesten bergh, sedert naer hem genoemt. Hier na wijzen de duiven hem den gouden tack, dien hy afpluckt, en eert d'onderaertsche Goden met offerhanden, daelt met de Sibylle, zijne leitsvrouw, door den mont van Avernus hellewaert, vint Palinuur (overmits die d'eere der begraefenisse ontbeerde) by den jammerpoel noch omzwerven; en poogende hem, naer den anderen oever, over te voeren, wort in dit voornemen van de Waerzeghster belet, en den geest met een loos graf, en de hope der uitvaert getroost. Eneas, hier na den jammerpoel overstekende, smijt den Hellewachter [2]) eenen slaepbrock voor; en, reizende door de kinderzielen, en de valschbetighte en omgebrochte schimmen hene, geraeckt by 't verblijf der gelieven, die uit wanhopende minne zich zelven het leven benamen. Daer bejegent hy Elize, die toen hy zich zocht t'ontschuldigen, toornigh uit zijn oogen weeck. Van hier voortstappende, ziet hy, in de wijck der vermaerde krijghshelden, Deifobus, met vele quetzuren geschonden, en verneemt uit hem dien deerlijcken moort. Hy verlaet den Tartar, slaet de slincke hant op; hoort uit de Sibylle de straf der misdadigen; spoeit naer Plutoos stadt zelf, en steeckt den gouden tack op de poort van 't hof. Daer monstert Anchises voor Eneas, zijnen zoon, de Albaensche en Roomsche [3]) Koningen op een ry, en loopt zommige Romainsche edelen met name ten lichtsten over; en komende aen Cesars en Augustus lof, verheft Marcel, Octaviaes zoon, ontijdigh wechgeruckt, ten hemel toe: endelijck, door d'yvoire poort weder opdonderende, bezichtight zijne mackers, en Kume verlatende, zeilt naer Kajete.

Hy treet te Kume op lant, en hoort de Priesterin;
Begraeft Mizeen, en pluckt den tack met goude bladen;
En slaet, met zijn Sibyl, den wegh des afgronts in,
Vint Palinuur, en staet met Didoos schim beladen.
De leitsvrouw leert den helt der zielen straf en loon.
Anchises wellekomt zijn afkomst, daer beneden,
En monstert, op een ry, de neven [4]) van dien zoon,
En al 't Romainsche bloet, dat op zijn spoor zal treden,
Om 't eeuwige aertsgebiet te levren aen August,
Door zoo veel zweet en bloet, en oorloogh, zonder rust.

---

[1]) *Sybille:* de waarzegster.
[2]) *Hellewachter:* Cerberus, de Helhond.
[3]) *Roomsche:* Romeinsche.
[4]) *Neven:* nazaten.

Zoo spreeckt hy al schreiende 1), viert den schoot, en vervalt ten leste aen den wal te Kuma, van d'Eubeërs gesticht. Hier zettenze het voor ancker, keeren de voorstevens de zee, de kromme achterstevens het strant toe, en boorden [1]) de kust met schepen. Een hoop jongelingen springt vierigh op den Hesperischen bodem 2): Zommigen klincken vier [2]) uit keien, dat in d'aderen der steenen, gelijck zaet, verborgen leit: zommigen komen met eenen hoop ruighte en tacken, waer in het wilt nestelt, aenslepen, en wijzen hunne maets wat bosschen en vlieten zy vonden. Maer de godtvruchtige Eneas gaet naer de slotkerck 3), waer over de groote Apollo het gezagh heeft, en bezoeckt de vreesselijcke spelonck der ontzaghelijcke Sibylle, hier dicht by, om haere geheimenissen te verstaen. Het Orakel van Delos blaest haer zijnen goddelijcken geest en wijsheit in, en ontsluit haer het slot der toekomende zaken. Nu gaenze, door het wout van Diane, in Apolloos gulden tempel. Men zeit dat de stoute Dedael, uit Minos gebiet vlughtende, en zich op zijn snelle vleugels verlatende, door de lucht, een nieuwe baen, in het koude noorden den kercker ontroeide; en ten leste luchtigh op den burgh van het Italiaensche Chalcis streeck. Zoo ras hy hier belandde, heilighde hy Febus het roeituigh zijner vleugelen, en stichtte geweldige kercken, hem ter eere. Op de kerckdeuren zagh men de doot van Androgeus uitgebeelt: oock hoe deerlijck d'Atheners jaerlijx, met zeven lijcken hunner zonen, den opgeleiden tol mosten betalen. De lotbus staet 'er, met de rampzalige jongelingen. Recht hier tegens over doet zich het eilant Kreten uit der zee op. Hier ziet men Pasifaë op den wreeden stier verlieven, en zich ter sluick onder hem vlyen; en de gemengelde afkomst, en vrucht van tweederhande aerdt, het mensch-en-stiersgedroght is 'er by; een gedenckteken van die lasterlijcke geilheit. Dedael zich hier over de vierige liefde der Koninginne Ariadne ontfarmende,

---

1) Al schreiende zeilt hy voort, en zet het te Kuma voor ancker. *Kantteekening der oude uitgane.*

2) De jongelingen springen uit, en boeten vier. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Eneas gaet naer den tempel van de Sibylle, daer Dedael voor Minos gevlught, Febus een schoone kerck stichte. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Boorden:* bezetten.

[2]) *Klincken vier:* slaan vuur.

bestelde Theseus het kluwen, om blindeling den geschoren draet te volgen, en zoo de bedriegeryen en dubbelheit des hofs t'ontdecken. Och Ikarus, liet uw vaders hartewee het toe, ghy had mede ruim uw deel in dit treffelijke werck. Tweewerf pooghde hy uwen val in gout uit te beelden; tweewerf bezweken zijn vaderlijcke handen. De Trojanen hadden vervolgens achter een alles, van stuck tot stuck, wel naeuw doorkeken; 't en ware Achates vooruitgezonden, juist op slagh quam, met Glaukus dochter, waerzeggerin van Febus en Diane, Deifobe 1), die den Koningk aldus aensprack: de tijt laet nu niet toe hier langer op te staen kijcken: het past nu beter zeven puickrunders, die noit juck droegen, en zeven puickschapen, gelijck de manier is, te slaghten. Terstont offerenze, gelijck hun belast wort, en de Priesterin roept de Trojanen in den grooten tempel. De lenden der Eubeesche steenrotse is spelonckswijze geheel diep uitgehouwen; men gäet 'er in door hondert breede ingangen, door hondert ope deuren, waer uit de Sibylle met hondert galmende stemmen antwoort. Toen men aen den drempel quam, zeide de Maeght: het is tijt bescheit van uw nootlot te verzoecken; zie, daer is Godt, daer is hy. Terwijlze zoo voor den ingangk sprack, kreeghze haestigh 't eene kleur op 't ander in haer aengezicht; heur hair stont te bergh; zy hijghde naer heuren adem; wert fel van razernye bereden; zwol om 't hooft; scheen grooter, en hare spraeck luide niet menschelijck, wanneerze nu van de Godtheit des Godts gepropt [1]) zijnde, riep: Eneas, houdt ghy op? Trojaen, houdt ghy op van beloven en bidden? de groote deuren van het verbaesde huis zullen toch niet eer opgaen: en hier mede zweeghze. De Trojanen schrickten, dat hun het hart in 't lijf en de beenen trilden, en de Koningk badt uit al zijn hart 2): o Febus, die u altijt over de zware aenvechtingen van Troje ontfarmde, en Achilles door 't geweer van Paris, Dardans nakomelingk, nederleidde; onder uw geleide begaf ick my te water, zeilde de wijde weerelt om, en bezocht

---

1) Deifobe komt en beveelt Eneas te offeren, en roept de Trojanen in den tempel, waer uit zy orakels spreeckt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas roept Febus aen, en alle Goden en Godinnen, en bidt de Waerzeggerin om een uitkomst: zy voorzeit hem d'aenstaende zwaerigheden, en belooft hulp. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Gepropt:* vol, bevangen.

de verregelegene Massylische volcken, en landen, waer voor de zantplaten leggen: nu doen wy ten leste de kusten van het deizende Italie aen: dus lang hebben ons de rampen van Troje achteraen gesleept: het waer nu wel billijck het volck van Pergamum te sparen: en desgelijcks alle ghy Goden en Godinnen, wien Ilium en d'overgroote eere van Dardanie tegens het hart stack; en ghy, o allerheilighste Waerzeggerin, van toekomende zaken bewust, verleent den Trojanen (ick verzoeck geen Rijck dan my by nootlot belooft) datze zich met hunne omzwervende Goden, en omsuckelende Huisgoden van Troje in Latium mogen nederslaen. Dan zal ick, Febus en Diane ter eere, kercken van louter marmer stichten, en feestdagen in Febus naem instellen. Men zal, o gunstige Sibylle, u oock heerlijcke kapellen in ons Rijck bouwen: want daer zal ick, o goedertiere, oock uwe orakelloten [1]) (schriften, die de geheimenissen der zaken, onzen geslachte beschoren, bevatten) bewaren, en uitgeleze mannen heiligen. Ick bidde alleen schrijf voortaen uwe vaerzen niet meer op palmbladers, op dat de snelle wint die niet verstroie, en onze hope te leur stelle; maer ick bidde spel ghy zelf mondeling wat ons beschoren zy. Hier mede sloot hy zijn gebedt. Maer de Waerzeggerin, schrickelijk van Apollo bezeten, en hare profecy noch niet kunnende uitbrengen, loopt razende in de spelonck om en wederom, en gaet vast in arbeit, om haren krop uit te schudden: terwijl betemt Febus haer wreet gemoedt, en razenden mont des te meer, en betoomt hare tong met zijnen breidel: en nu gingen de hondert geweldige deuren van haer huis van zelf open, en het antwoort der Waerzeggerinne klonck aldus in de lucht: o ghy, die ten leste eens van de groote gevaren ter zee geleden, ontslagen zijt, hebt grooter zwarigheden te lande te verwachten. De Dardaners zullen (bekommer uw zinnen hier niet mede) in het Rijck van Lavinie komen; doch wenschen datze 'er noit gekomen waren: oerlogen, afgrijsselijcke oorlogen zie ick te gemoet, en den Tyber van veel bloets schuimen: hier zal het u aen geen Simois, geen Xanthus, nochte geen Grieckse legers ontbreecken: een ander Achilles, oock uit een Godinne geboren, is alree in Latium tegens u opgewassen: en het wil den Trojanen aen geen Juno ontbreecken, die achter hen her zitte: welcke volcken, welcke

---

[1]) *Orakelloten:* voorspellingen.

steden van Italie zult ghy dan in uwen noot niet om hulp aenzoecken? Een vrouw, die weder den Trojanen onthaelt, een uitheemsch huwelijck is weder oirzaeck van zoo groot een jammer. Zwicht evenwel voor geene rampen, maer hoeze u zwaerder drucken, zoo veel te kloeckhartiger bie haer het hooft. 't Eerste middel uwer behoudenisse zal u opgedaen worden van een Griecksche stadt, daer ghy het minst op vermoedt. De Kumaensche Sibylle spelt hem deze schrickelijcke dubbelzinnigheden uit haer kappelle, en loeiende uit de spelonck, mengelt klare en duistere waerheit onder een. Apollo noopt aldus haer gemoedt met sporen, en breidelt haer razerny. Zoo dra de dolheit over is, en haer schuimbeckende mont ophout van razen, begint de helt Eneas: o maeght, geenerley slagh van zwarigheden kan my vremt of onverwacht overkomen; altemael is het my te vore gespelt, en ick heb het al lang by my zelven erkaeuwt [1]): doch een eenige zaeck wort op u verzocht 1), namelijck dat (naerdien men zeit hier de deur des onderaertschen Konings te wezen, en het duistere moerasch, om het welck Acheron zwalpt en stroomt) ick mijnen lieven vader magh zien en spreken; en het u believe my den wegh te wijzen, en den heiloozen ingangk t'ontsluiten. Ick berghde hem met deze schouderen uit den brant, en midden onder de vyanden, die ons menigh duizent pijlen naer het lijf schoten. Hy vergezelschapte my op de reis, en stont overal met my te water alle stormen en dreigementen van wint en weder uit, met dat zwacke lichaem, boven zijn vermogen, en in dien hoogen ouderdom, hem van Godt toegeleit: hy zelf beval, ja badt my dit ootmoedighlijck op u te verzoecken, en naer uw woonplaets te gaen. O goedertiere maeght, ick bidde u, ontfarm u des vaders en des zoons; want alle deze dingen staen in uwe maght, en Hekate stelde u niet te vergeefs over de wouden des jammerpoels. Vermoght Orfeus, de Thrax, zich op cyter en liefelijcke snaren verlatende, den geest zijner gemalinne te halen: kocht Pollux zijn broeders leven door zijn eigen doot, en gaet hy dien zelven wegh zoo dickwils hene en weder: wat wil ick Theseus, wat den grooten Alcides bybrengen: ick ben

---

1) Eneas bidt datze hem by zijnen vader leide. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Erkaeuwt:* overlegd.

oock uit den grooten Jupiter gesproten. Aldus badt hy met de handen aen het altaer; wanneer de Waerzeggerin aenhief 1): o Trojaen, afkomst der Goden, zoon van Anchises, gemackelijck daelt men ter helle: Plutoos deur staet nacht en dagh open: maer te rugge deizen, en weder veiligh boven komen; dat heeft wat in; daer is arbeit aen vast: Weinigen, en noch uit Goden geteelt, by den rechtvaerdigen Jupiter bemint, of door hunnen yver en vromicheit hemelhoogh verheven, vermoghten dit. In het midden leggen bare bosschaedjen; en de zwarte Kocyt loopt en vloeit 'er rontom. Doch is uw gemoedt zoo bijster graegh, zoo bijster begeerigh om tweewerf over den jammerpoel te varen: om tweewerf den bruinen Tarter te zien; en zijt ghy enckel belust u tot dien reuckeloozen arbeit te beledigen; zoo behartigh wat u eerst te doen sta. In de schaduwe van eenen boom en zijn loof bloeit een gouden tack met zijn taeie telgen, en is de helsche Juno toegewijt. Het gansche woudt bedeckt dezen tack, omringt van duistere en schaduwachtige dalen; en niemant is 't geoorloft d'onderaertsche gewesten te bezoecken, 't en zy hy dien gouden tack en zijne vrucht plucke. De schoone Proserpijn eischt dat men haer deze gifte, haer eigen, opdrage. D'eerste tack afgebroken zijnde, zoo zal terstont een ander, die van 't zelve metael blickert, in de plaets groeien. Hierom sla ga, hef uwe oogen om hoogh, en den tack ziende, zoo pluck hem naer behooren: want zijt ghy hier toe beroepen, zoo zal de tack gewilligh en van zelf volgen: anders kunt ghy dien met geen gewelt afrucken, nochte met geen stalen lemmer afhouwen. Boven dit leit daer het doode lichaem van uwen vrient, en wacht naer u, en [och, weet ghy het niet?] bevleckt de gansche vloot, terwijl ghy om raet uit zijt, en voor mijn deure bekommert staet: bestel het eerst ter aerde, daer het behoort, en begraef het. Breng zwart vee ten outer, en laet dat eerst uw zuiveroffer verstrecken, zoo mooght ghy endelijck de wouden van Styx, en het Rijck, noit van levenden bezocht, bezichtigen. Zoo sprackze, en sloot haeren mont, ofze stom was.

Eneas zijn oogen en aenzicht bedruckt nederslaende, gaet

---

1) De Waerzeggerin stelt de zwaericheit voor oogen, en wat hem eerst te doen sta. *Kantteekening der oude uitgave.*

uit de spelonck hene 1), en overleit by zich zelven dit duistere afscheit: de getrouwe Achates niet min bekommert, geleit hem. Zy hadden het drock met elckandere: van wat dooden macker de Waerzeggerin sprack: wat lichaem men begraven most: maer zoo ras zy weder by de vloot quamen, vondenze Miseen op het drooge strant leggen, en onnozeler omgekomen dan zijn uitstekentheit en deught verdiende; Miseen, Eools zoon, de braefste trompetter om het volck moedt en hart in 't lijf te blazen. Dees plagh den grooten Hektor te volgen, en afgerecht op trompet en speer, hielt zich in den oorloogh stip ontrent Hektor. Na dat Achilles Hektor overwon en om 't leven broght, voeghde zich dees dappere helt by Eneas, Dardaens nakomelingk, om geenen geringer meester te volgen. Maer by geval op zijn' hollen kinckhoren blazende, dat het over de zee heneklonck, en reuckeloos de Goden met de trompet uittartende, zoo verraschte hem Triton uit naeryver, en dompelde den man (magh men 't gelooven) tusschen barningen en schuimende steenrotsen in zee: weshalve zy al te zamen, voornamelijck de godtvruchtige Eneas, rontom hem luits keels huilden. Daer na verrichtenze vlijtigh zonder vertreck al weenende het bevel der Sibylle, en woelen om strijt, om een grafaltaer van tacken by een te stuwen, en tot aen de lucht toe op te stapelen. Men gaet naer een oude bosschaedje toe, daer dieren in diepe holen nestelen, houwt met de bijl eeckelboomen en harsboomen neder; klooft met beitelen essche balcken, en splijt eicke stammen; en rolt groote wilde esscheboomen van de bergen. Eneas d'eerste in dien arbeit, port de maets aen, en neemt zelf de bijl in de hant: en het ysselijck groote bosch aenziende, overleit dit by zich zelven, en bidt overluit aldus: och Miseen, of ick nu (naerdien de Waerzeggerin niet dan al te waerachtigh ons van u alle bescheit wist te geven) in dat groote bosch, dien gouden tack op den boom vondt. Naulix badt hy zoo, wanneer by geval een paer duiven van den hemel onder zijn oogen quamen aengevlogen, die op het groene gras streecken. De voortreffelijcke helt kende zijn moeders vogels, en badt vrolijck: o weest ghy

---

1) Eneas gaet hene, vint Mizeen, en den gouden boom, daer de tack flickert, gelijck vogellijm dat aen de schors kleeft. *Kantteekening der oude uitgave.*

mijne weghwijzers, zoo 'er ergens een wegh is, en wijst my in het woudt, waer die gouden tack in de lucht den vetten gront beschaduwt; en, o mijn goedertiere moeder, begeef mỳ niet in deze twijfelmoedigheit. Zoo sprekende bleef hy staen, en sloegh gade wat tekens zy mebroghten; waerze voort henestreefden. Zy vlogen al pickende voort, zoo dat men haer met het oogh kon volgen. Toenze daer na aen den mont quamen, waer uit die bange lucht van Avernus komt, vlogenze beide haestigh op door de dunne lucht, en zetten zich, ter gewenschte plaetse, op den boom neder, waer uit die geschakeerde glans van het gout in de tacken blonck en blickerde: gelijck het vogellijm, gesproten uit snippemest, dat aen de schors kleeft, in het snippen van den kouden winter, in de bosschen op een nieuw plaght te bloeien, en zich om lange stammen met zijn saffranen gewas te krinckelen: zoo glinsterde oock het gout, dat aen den schaduwrijcken eeckelboom groeide: zoo kraeckte dit bladt van den zachten wint. Eneas schiet vierigh toe, breeckt het met kracht af, hoe noode het volge, en brengt het in 't hol der Sibylle en waerzeggerinne.

Ondertusschen lieten de Trojanen niet na Miseen op het strant te beweenen, en zijn droeve assche in 't uiterste te berechten 1). Eerst stapeldenze eenen grooten hoop houts ten lijckviere, van vette harsboomen en geklove eicken; bevlochten het lijckhout rontom met bruin loof; plantten naere cypressen hier voor; en leiden 'er schitterende wapens tot cieraet boven op. Zommigen zetten kopere ketels met water op 't vier, stoken datze zieden, en wasschen en zalven het koude lichaem. Zoo dra het beschreide lijck met zijn dootbedde hier boven op geleit wort, steeckenze een keel op, en worpen 'er purpere kleeders en zijn eige gewaden overhene. Zommigen nemen de zware dootbaer op de schouders, een droeve dienst; en steken met afgekeerden aengezichte, naer het gebruick der voorouderen, de fackel onder het lijck. Men verbrant den wierroock met andere gaven gemengt, en de spijs, en giet 'er bekers met olijf-olie in. Na dat de doode verbrant, en het vier uit is, zoo wasschenze de gloeiende en dorstige assche van het lijck, een deerlijck overschot, met wijn; en Chorineus

---

1) Ondertusschen beweent men Mizeen, en zuivert zijn assche. *Kantteekening der oude uitgave.*

giet het by een geraept gebeente in een koperen dootvat [1]); besprengkelt zijn mackers driemael met den gezegenden olijftack, in zuiver water gedoopt; en hen aldus zuiverende, neemt zijn afscheit met het leste scheiwoort. Maer de godtvruchtige Eneas bouwt den man een groot geweldigh graf, en hangt zijn wapens, trompet en riem aen den luchtigen bergh, die noch heden naer zijnen naem Miseen heet, en in der eeuwigheit heeten zal.

Deze dingen verrecht zijnde, zoo voert hy haestigh den last der Sibylle uit 1). Een diepe spelonck, vol kaikens, en vervaerlijck wijdt gapende, wort omringt van eenen zwarten poel, en donkere bosschen. waer over noit vogel vloogh, die hier levendigh afquam: zulck een waessem komt 'er uit die zwarte keel om hoogh in de lucht opstijgen; weshalve de Griecken die plaets Avernus, dat is Vogelloos, noemden. Hier broght de Priesterin eerst vier zwarte runders, plengde den wijn op haere star, en het stoppelhair tusschen de horens uitpluckende, goot eerst den offerdranck in 't heiligh vier, en verdaghvaerde luits keels Hekate, vooghdin over hemel en hel. Anderen steken het vee de keel af, en ontfangen het laeuwe bloet in schalen. Eneas keelt zelf, ten dienst van den Nacht, moeder der Razernyen, en d'Aerde, hare groote zuster, een zwart lam, en o Proserpijn, u ten prijze, een gegelte koe [2]). Daer na vangt hy de nachtoffers aen, den Koningk en Hellevooght ter eere, leit gansche stieren ten brantoffer op het vier, en giet vetten olie over het brandende ingewant. Maer zie d'aerde begost, met den opgangk der zonne en het rijzen van 't licht, onder hun voeten te loeien, en heuvels en bosschen te beven; en het scheen of de honden in de schaduwe, op het genaken der Godinne, huilden. De Waerzeggerin roept: vertreckt, vertreckt: geen ongewijde vervordere zich zijnen voet in dit woudt te zetten: Eneas, volgh my, ruck het zwaert uit de scheede, en laet nu blijcken, dat ghy hart en moedt in 't lijf hebt. Aldus sprekende, staptze al razende d'ope spelonckе in, en

---

1) Hier na voert de Vorst den last der Sibylle in den mont van Avernus uit, en gaet met haer de spelonck der helle in. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dootvat:* oven.

[2]) *Een gegelte koe:* d. i.: „een onvruchtbare koe," als passende bij Proserpina, die nooit kinderen heeft gebaard. *Gelten* is: „lubben, onvruchtbaar maken."

hy volghde zijn vooruitgetrede leitsvrouw onvervaert met eve-wijde schreden.

O Goden, die gebodt over de zielen hebt, en ghy o stomme schimmen, en afgront, en Flegeton 1); woeste plaetsen, daer het altijt nacht en overal stil is; laet my melden het geen ick hoorde: laet my met uwe goddelijke gunst zaecken ont-vouwen, die zoo diep onder d'aerde, en in dicke duisternisse verholen leggen. Zy gingen in den eenzamen nacht, door Plu-toos duistere schaduwen 2), ledige huizingen, en ydele Rijcken, gelijck langs een baen, die by donckere maen en schemeringe door een bosch loopt; wanneer Jupiter den hemel met scha-duwe bedeckt, en de bruine nacht alle dingen even zwart verft. Voor het poortael zelf, en in den mont des afgronts hebben Rouw en knagende Zorgen hunne verblijfplaets; en hier woonen bleecke Zieckten, droevige Ouderdom, Vrees, Honger, een boos raetsman, schandelijcke Armoede, de Doot, en Arbeit, alle schrickelijck aen te zien: oock de Slaep, Doots bloetverwant; de Blijschap, spruitende uit een boos geweten; en de moordadige Krijgh, op den drempel, recht tegens hen over: oock leggen hier d'yzere bulsters [1]) der Razernyen; en men ziet 'er de zinnelooze Tweedraght, die heur slangenhair met bloedigh hairsnoer opknoopt. Een oude olm, dicht van loof en tacken, streckt zijn lange armen midden in deze plaetze wijt van een: men zeit dat d'ydele Droomen zich gemeenelijck hier in onthouden, en overal in de bladeren hangen. Daeren-boven hebben hier vele gedroghten en allerhande ondieren hun verblijf in de poorte, namelijck Centauren, Scyllen, van tweederleie gedaente, Briareus, met hondert handen, de water-slang van Lerne, die ysselijck piept, de vierbrakende Chimeer, Gorgons, Harpyen, en Gerion, met de schaduwe van zijn drie lichamen. Eneas schichtigh van vreeze sidderende, ruckte hier

---

1) De Poeet verzoeckt verlof aen de Goden, om de geheimenissen des af-gronts t'openbaren. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) D'anderen gaen door plaetsen, zoo duister, gelijck bosschen by een donckere maen, en genaecken het poortael vol afgrijsselijcke tronien: hier na den Acheron: derwaert dalen alle schimmen, met zulck een menighte, als de herfst bladen van de boomen schudt, als 'er vogels over zee herwaert vliegen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bulsters:* legersteden.

den degen uit, en boodt het bloote spits allen die hem gegemoetten; en 't en ware zijn wijze gezellin hem berichte, hoe deze dunne schimmen, zonder lichaem alleen in een holle gedaente, hene en weder vlogen, hy was 'er op ingevallen, en had de schaduwen te vergeefs met zijn lemmer van een gesmeten [1]).

Van hier leit u de wegh naer het water des helschen Acherons: hier is de slijmige maelstroom, en groote kolck, die altijt opwellende, al het zant van Kocyt uitbraeckt. Charon, d'ysselijcke veerman, afgrijsselijck morssigh, slaet hier het veer gade: de lange grijze baert hangt ongehavent aen de kin: d'opgespalckte oogen barnen als vier: hy draeght een slordige py, om de middel toegeknoopt, steeckt de schuit met een boom af, slaet de handen aen het zeil, en voert de lichamen met het vuile boot over: de Godt is wel out, niettemin groen [2]) en spijckerhardt. Al de schaer quam t'effens naer dezen oever toegeschoten; levenlooze lichamen van grootmoedige helden, mannen en vrouwen, vryers en ongehuwde vrijsters, en jongelingen, in 't aenzien hunner ouderen op het lijckvier geleit. Hier komt zulck een menighte als de bosschen, in 't begin van den kouden herfst, bladers van de boomen schudden; of als 'er vogels, van over den grondeloozen plas aengevlogen, op het strant krielen; wanneer de koude winter hen over zee naer warme landen jaeght. Zy staen en bidden vast om eerst overgezet te worden, en strecken, uit verlangen naer d'overzijde, hun handen derwaert: maer de norsse veerman neemt nu den eenen, dan den anderen in, en drijft zommigen hooger op den zandigen oever, van zich af. Eneas zeit (want hy verwondert en ontzet zich over dit geraes) zegh my, o Maeght, wat wilt die toeloop naer den stroom? Wat verzoecken die zielen? of hoe komt het by, dat hy deze van den oever jaeght, en anderen over het blaeuwe water roeit? De stockoude Priesterin antwoorde hem in 't kort aldus: Anchises zoon, rechte afkomst der Goden, ghy ziet hier het staende water van den diepen Kocyt, en het Stygische moerasch, waer by de Goden zich ontzien te zweeren, en zijn heiligheit te misbruicken. Alle deze schaer, die ghy hier ziet, heeft aerde gebreck, en is noch onbegraven:

---

[1]) *Gesmeten:* gekliefd.

[2]) *Groen:* frisch.

de veerman heet Charon: deze, die hy over het water voert, zijn al begraven: en het staet hem niet vry iemant over de schrickelijcke oevers en ruisschende stroomen te roeien, eer het gebeente in zijne rustplaets bestelt zy. Hondert jaren dolenze, en zweven rontom deze waterkanten hene en weder; dan mogenze endelijck het gewenschte meir bezoecken. Anchises zoon bleef staen, en vele dingen overpeinzende, erbarmde zich in zijn hart over hun ongelijck lot. Hy ziet 'er Leukaspis 1), en Orontes, die het Lycische schip voerde, beide bedruckt d'eere des grafs ontbeeren; overmits de zuidenwint hen, van Troje over d'ongestuimige baren gevoert, te gelijck verraschte, en schip en volck in den gront sloegh.

Maer zie, Palinuur, zijn stuurman, gingk hier vast waeren; die onlangs, terwijl hy, op de reis uit Libye, de starren gaslaende, achter uit den schepe, midden in zee quam te storten. De helt dien bedruckten in de dicke duisternisse naulix kennende, sprack hem eerst aldus aen: o Palinuur, nu zegh my, wat Godt heeft u ons ontruckt, en midden in zee geplompt? want Apollo noit te vore op onwaerheit bevonden, heeft my in mijn meininge door deze eenige antwoort bedrogen; toen hy my spelde, dat ghy behouden over zee, en aen de kusten van Ausonie zoudt geraken: ay zie, is het dit dat my belooft wiert? maer hy antwoorde: o Vorst, zoon van Anchises, Febus gordijn bedroogh u niet, nochte geen Godt plompte my in zee: want toen ick het schip stuurde, en op het roer, volgens mijnen plicht, leunde, wert het by geval met groot gewelt afgesmeten [1]), en sleepte my in het vallen mede. Ick zweere u by de wilde zee, dat ick min voor my zelven bevreest was, dan voor uw schip, dat het van stuur en stuurman berooft, toen 'er zulck een storm opstack, toch niet moght komen te verongelucken. De bulderende zuidenwint sleepte my, drie ongestuimige nachten, drie etmael langk, door endelooze plassen waters om. Naulix zagh ick den vierden dagh boven van de golven Italie voor my leggen. Allengs zwom ick naer lant toe, en was alreede geborgen, had dat wreede volck uit onkunde niet gewaent eenen buit aen my

1) Eneas ziet Leukaspis, Orontes en Palinuur, die hem zijn ramp verhaelt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Afgesmeten:* afgeslagen.

te hebben, die vermast van 't natte kleet, met mijn handen langs de scherpe kanten des berghs opklauterende, van hun geweer wiert overrompelt. Nu drijft mijn lichaem voor wint in zee, en dobbert langs het strant: weshalve ick, o onverwonnen helt, u bidde, om 't genoeghelijcke licht des hemels, om de lucht, om uw vaders halve, en den aenkomenden Julus, uwe hope, verlos my uit deze ellende: of worp my wat aerde op het lijf, want dat staet [1]) u licht te doen; en zoeck my in de haven van Velia: of indien de voortteelende Godin [2]) u ergens middel of wegh aenwijze (want ick geloof niet dat ghy, zonder gunst der Goden, bestaet zulcke groote vlieten en het Stygische meir over te varen) bie my ellendige de hant, en voer my met u aen d'overzijde des waters, op dat ick, ten minste na mijn doot, in een geruste plaets magh rusten. Zoo sprack hy, wanneer de Waerzeggerin aldus begost: o Palinuur, waer uit spruit deze uwe vervloeckte begeerte? Wilt ghy onbegraven het Stygische water, en den droeven stroom der Razernyen gaen bezien? of zonder oorlof naer den oever aen d'overzijde gaen? Staeck vry uwe hoop van het nootlot der Goden met bidden te kunnen verzetten: maer wanneer ghy aen uw hardt ongeval gedenckt, zoo vertroost u met het geen ick u zeggen zal: want d'aengrenzende volcken, die wijdt en zijt de steden daer ontrent bewoonen, zullen door hemelsche wondertekens aengemaent, uw gebeente zuiveren, u een graf bouwen, en uw jaergetijde vieren: en de plaets zal in der eeuwigheit den naem van Palinuur behouden. Dit zeggen stelde hem gerust, streeck de zwarigheit een luttel van zijn bedroeft hart, en d'overleden vermaeckte zich noch, dat het lant, naer hem genoemt wert.

Zy gaen dan voort hunnes weeghs 1), en genaken den vliet. De veerman, zoo hy van het Stygische water opzagh, hadze al van daer, door het eenzaeme bosch, naer zijnen oever toe zien komen, en graeuwde en sprackze eerst aldus aen: hou, zegh op, wie ghy oock zijt, die gewapent naer onzen stroom toestapt; wat maeckt ghy hier? wijck van ons, sta: dit is de plaets der schimmen, des Slaeps, en des slaperigen Nachts:

---

1) Zy genaken Charon, die roept en graeuwt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Staet:* valt.
[2]) *De voortteelende Godin:* Venus.

het staet ons niet vry levende lichamen met den Stygischen boot over te voeren; nochte het bequam my zoo wel niet, dat ick Herkules, toen hy herwaert quam, over het meir holp; nochte Theseus, en Pirithous; al warenze uit Goden gesproten, en sterck en onoverwinbaer: want d'een sloot den helschen Wachthont aen een keten, en sleepte den bevenden wachter voor den troon des Konings zelf wech: d'anderen randen Plutoos gemalin, in hare kamer aen, en pooghdenze te schaecken. D'Amfrysische Waerzeggerin antwoorde hem kort aldus 1): versteur u niet: wy leggen u geene lagen, als zy; nochte komen gewapent, om gewelt te bedrijven: Onzent halve magh de groote en altijt bassende poortier wel in zijn hol de dootsche schimmen bewaecken; de kuische Proserpijn wel eeuwigh haer ooms drempel [1]) bewaren. De Trojaensche Eneas, uitmuntende in godtvruchtigheit en dapperheit, komt hier zijnen vader, om laegh by de schimmen, bezoecken. Kan de spiegel der godtvruchtigheit u niet bewegen; zoo draegh dezen tack (met toonde hy den tack, onder zijn kleet verborgen) ontzagh toe: dat zette hem, die van gramschap om zijn hooft zwol, neder, zoo dat hy, stom van verwonderinge, over d'ontzaghelijcke roede, by nootlot verworven, en in langen tijt noit gezien, zijn blaeuwe schuit naer den oever wende, om aen te leggen: daer na dreef hy andere zielen van daer, die langs de bancken zaten, maeckte ruimte, en nam met een den zwaerlijvigen Eneas over: toen kraeckte de krancke en lecke schuit van die vracht, en kreegh veel waters in. Endelijck zette hy den helt en de Waerzeggerin behouden over het meir, in het vuile slib en blaeuwe vlotgras op. Cerber, de vervaerlijcke helhont, hier recht tegens over, in zijn hol achterover leggende, zoo groot als hy is, bast met zijn drie muilen al dit gewest over, dat het raest 2). De Waerzeggerin, ziende alree de slangen over zijne halzen afgrijsselijck te bergh rijzen, smeet hem eenen slaepbrock van honigh

---

1) De Waerzeggerin zet hem neder, en hy voertze beide over. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Cerber begint te bassen: de Waerzegster paeit hem, en zy slaen de poort in, en genaecken de bedruckte schaer. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Haer ooms drempel:* Pluto was de broeder van Ceres en dus evenzeer de oom als de echtgenoot van Proserpina.

en kruiden in den muil: het ondier zijne drie keelen opsperrende, en razende van honger, greep en slickte den voorgeworpen brock, gingk met zijnen rugge, zoo lang uitgestreckt als het was, op d'aerde leggen, en besloegh het gansche hol. Toen de wachter in den slaep verzopen lagh, trat Eneas de poort in, en ontslipte haestigh den oever van het water, dat niemant te rugge voert.

Terstont hoordenze voor op den drempel huilen, en een ysselijck gekerm en geschrey van kleene kinderen, die van het zoete lot des levens versteecken, en van hun moeders borsten afgeruckt wierden; toen d'ongeluckige dagh hun mesleepte, en d'ontijdige lijcken begroef. Neffens hun onthouden zich die valschelijck betight, ter doot veroordeelt zijn: en deze kerckers zijn hun, niet zonder lotinge, niet zonder rechter, toegeleit. Schout Minos [1]) hutselt [2]) de lotbus om: hy verdaghvaert den breeden raet der stomme schimmen, en neemt kennis van handel en wandel. Naest hier aen hebben hunne plaets de bedruckten, die zich zelve met hun eige hant onnozel om hals holpen, en het leven moede, hun zielen verreuckeloosden. Och, hoe wenschenze nu daer boven armoede en zuren arbeit uit te staen! Het nootlot is 'er tegen, en het droeve water, en onbevaerbaere meir, en Styx, hier negenwerf rontom loopende, keert en schutze. Niet verre van hier worden u getoont de treurende beemden (zoo noemt menze) die zich aen alle kanten breet uitstrecken. Hier onthouden zich, langs afgescheide wegen, rontom met myrtebosch bezet, die wreedelijck van minne gepijnigt, in een teeringe sloegen: de minnezorgen hangen hun na de doot noch aen. In deze plaetsen ziet hy Fedre [3]), Prokris [4]), en de bedruckte Erifyle [5]), van haren zoon schrickelijck gewont: oock Evadne [6]), en Pasifaë: Laodamie [7]) vergezelschapt haer; oock

---

[1]) *Schout Minos:* het woord *schout* doet hier eene vrij kluchtige uitwerking; doch drukt anders volkomen het ambt uit, dat Minos bekleedde.

[2]) *Hutselt:* schudt.

[3]) *Fedre:* de vrouw van Theseus, door Hippolytus versmaad.

[4]) *Prokris:* de vrouw van Cephalus, en bij vergissing door hem gedood.

[5]) *Erifyle:* de vrouw van Amphiaraus, door haar zoon Alcmeon gedood.

[6]) *Evadne:* de vrouw van Capaneus, die zich, toen deze gesneuveld was, met hem op dezelfde houtmijt verbranden liet.

[7]) *Laodamie:* de vrouw van Protesilaus, koning van Thessalië.

Ceneus [1]), eertijts een jongelingk, nu een vrouw, en door nootlot weder in haer oude gedaente herrolt [2]). Onder deze schaer doolde, in een groot bosch, de Fenicische Dido 1), noch versch aen een wonde gesneuvelt. Zoo ras de Trojaensche helt neffens haer stont, en haer in de donkere schaduwe kende (zoodanigh als iemant, met den intre der maent, de nieuwe maen in eenen nevel ziet, of meent gezien te hebben) liepen zijn oogen over, en hy sprack haer uit liefde minnelijck aen: rampzalige Dido, my was dan met waerheit aengebroght, dat ghy verongeluckt, en met den zwaerde aen uw endt geraeckt waert. Och, ick was oirzaeck van uwe doot. O Koningin, ick zweer u by de starren, by de Goden, en zoo 'er onder d'aerde noch ergens eenige Godtheit op eeden acht sla, dat ick tegens mijnen danck uwe kusten verliet: maer der Goden bevelen, die my nu perssen door deze schimmen, door deze slordige plaetsen, en duisteren nacht te gaen, hebben my voortgedreven: oock kon ick niet gelooven, dat mijn vertreck u tot zulck een ongeluck brengen zou. Blijf toch staen, en vertreck niet uit onze oogen. Wien vliet ghy? Het is, Godt woudt's, voor 't leste dat ick u noch eens aenspreeck. Met diergelijcke woorden pooghde Eneas haer verbolgen gemoedt te verzachten, terwijlze hem overdwers aenzagh; en hy most zijn tranen laten. Zy afkeerigh, sloegh haer gezicht ter aerde; en ontstelde zich in haer aenzicht, om zijn aengevange rede, niet meer dan of 'er een harde klip en Marpesische steenrots stont. Endelijck verstackze zich, en vlughtte toornigh in een schaduwachtigh woudt, daer Sicheus, de voorgaende echtgenoot, haer met een gelijcke genegenheit bejegent, en met evegroote liefde onthaelt. Eneas niettemin in zijn hart getroffen van haer onnoozel [3]) ongeval, volghde haer al

1) Onder de verliefden ziet hy Dido, gelijck de maen in eenen nevel: zy blijft zoo onbeweeght gelijck een steenrots, en versteeckt zich. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Ceneus:* Cenis was een maagd, die, door Neptunus geschoffeerd, tot loon daarvoor van kunne veranderde en na dien tijd Ceneus heette. Onkwetsbaar zijnde door 't staal, werd hij in den strijd tegen de Centauren door zware boomtakken verpletterd en keerde na zijn dood tot zijn eerste kunne weder, of werd, volgens Ovidius, in een vogel herschapen.

[2]) *Herrolt:* Latijn voor verkeerd, omgezet.

[3]) *Onnoozel:* onverdiend.

schreiende van verre na, en wert weemoedigh om haer vertreck.

Van hier vervolght hy zijn voorgenome reis 1): en nu quamenze in de leste velden, die van anderen afgescheiden, van doorluchtige krijghshelden krielen. Hier bejegent hem Tydeus [1]): hier is de bleecke Adrastus, en Parthenopeus, vermaert door zijne wapens. Hier ziet hy op een ry de Dardaners, die d'een na den anderen, gedurende het belegh, sneuvelende, t'elckens zoo jammerlijck beklaeght werden, dat zich de Goden des ontfarmden, en hy zelf mostze noch beweenen, namelijck, Glaukus, Medon, Thersilochus, drie zonen van Antenor, Polybetes, Ceres toegewijdt; en Ideus, die hier den wagen mennende, noch zijne wapens aen heeft. Een menighte van zielen dringt rontom hem, aen zijn rechte en slincke zijde; en het vernoeght hem niet, dat hy haer eens ziet; het lust hem een wijl te vertoeven, haer mondeling te spreken, en d'oirzaecken haerer herwaertkomste te verstaen. Maer zoo ras de Grieckschen krijghsoversten, en Agamemnons keurbenden dien helt, en zijne schitterende wapens onder de schimmen zagen, begostenze van geweldigen schrick te beven; zommigen hem den rugh toe te keeren; gelijckze voortijts naer de schepen liepen; zommigen wat geluits te slaen: zy staen vergeefs en gapen, en de stem wil 'er niet uit.

Hier ziet hy Deifobus, Priaems zoon, over al zijn lichaem gehouwen, en de troni wreedelijck opgescheurt; beide zijn handen, en d'ooren ter wederzijde van 't hooft, en den neus van 't aenzicht afgesneden, en leelijck geschonden. Naulix kende hy hem, die zoo byster beefde, en d'afgrijsselijcke schennis zocht te bedecken; en Eneas sprack zijnen zwager eerst vriendelijck aen: O strijtbare Deifobus, afkomst uit Teucers doorluchtigh bloet, wie koelde zijnen moedt met u zoo wreet te mishandelen? Wie had u zoo onder? My quam ter ooren, dat ghy in den jongsten nacht, afgemat van al 't nederhouwen der Grieken, gevallen waert op eenen hoop dooden van allerhande slagh onder een. Ick stelde u toen op het Rheteesche strant een loos graf toe, en verdaghvaerde uwen geest driewerf overluit:

1) Van hier komtze in de beemden der oorlooghshelden: Deifobus vertelt hen zijn jammerlijcke doot. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Tydeus:* de vader van Diomedes; hij sneuvelde voor Thebe, evenals zijn schoonvader Adrastus en Parthenopeus.

uw naem en wapens eeren de grafstede: o mijn vrient, ick kon uw lichaem niet vinden, nochte op mijn vertreck staende, in 't vaderlant begraven. Priaems zoon antwoorde hem toen: o mijn vrient, ghy hebt niets nagelaten, en Deifobus en zijn schijnlijck [1]) is alles voldaen: maer mijn eigen nootlot, en de schandelijcke boosheit van 't Lacedemonsche wijf [2]) dompelden my in deze ellenden: deze lidtekens lietze my tot een gedachtenisse: want ghy weet, en 't gedenckt ons maer al te wel, hoe wy dien jongsten nacht overbroghten, met een blijschap, die ons zuur opbrack; wanneer het paert, t'onzen bederve, over het hooge Pergamum quam steigeren, en met zijnen zwangeren buick den gewapenden voetknecht binnen holp. Zy veinzende Bacchus feest te vieren, leide de Frygiaensche vrouwen om ten reie, en zelve in het midden van dien razenden hoop, met een dicke fackel in de hant, riep de Griecken uit den hoogen burgh. Ick ongeluckige, afgemat van bekommeringen, toen van eenen diepen slaep bevangen, lagh in mijn slaepkamer en sliep, zoo gerust en vast of ick doot was. Ondertusschen past die lieve Bruit al 't geweer in den huize aen d'een zijde te krijgen, en had het zwaert, mijn' toeverlaet, boven mijn hooft al wechgenomen: zy roept Menelaus binnen, en sluit de deur op; quansuis hopende, dat haer lief dit, als een groot geschenck, zou aennemen, en zy aldus d'opspraeck van haer voorgaende misdrijf kunnen uitwisschen. Ten kortste gezeit, zy bersten ter kamer in, vergezelschapt met Ulysses, Eools nakomeling, berockenaer van al het quaet: o Goden, magh ick met recht wraeck eisschen, zoo zet dat den Griecken betaelt. Maer wel aen, zegh my desgelijcks, wat geval voerde u levendigh herwaert? Komt ghy hier door storm verzeilt, of door het aenraden der Goden? of wat ongeval jaeght u om deze droeve zonnelooze huizen, en ongeruste plaetsen te bezoecken? Gedurende dit gespreck had de dageraet zijn roosverwige paerden alree aen den hemel voorby den middelwegh gedreven; en zy zouden misschien al den tijt, die hun gegunt was, met diergelijk gespreck, overgebraght hebben: maer de Sibylle, zijn gezellin, vermaende hem, en zeide in 't kort: Eneas, de nacht verloopt; wy verslijten onzen koste-

---

[1]) *Schijnlijck:* schim.

[2]) *'t Lacedemonsche wijf:* Helena, na den dood van Paris met Deiphobus getrouwd.

lijcken tijt slechts met weenen. Hier is de plaets, daer de wegh zich in twee deelen deelt: en die aen de rechte hant naer de muren van den grooten Pluto loopt, wijst ons naer d'Elysische beemden: maer die aen de slincke hant leit, loopt naer den heiloozen Tarter, daer de misdadigen gestraft worden. Deifobus antwoorde haer: o groote Priesterin, versteur u niet: ick zal vertrecken, en mijnen tijt in duisternisse voldoen [1]). Ga hene, ga hene, o eere van ons geslacht, het gelucke u beter dan ons. Zoo sprekende, verdween hy.

Eneas ziet haestigh om, en ter slincke hant onder de steenrots, en binnen den ommekreits van drie muren, de wijdtstreckende vesten leggen 1), daer de Tartarsche Flegeton met zijn wallende vlammen [2]) snel rontom stroomt, en klinckende keien voortrolt. De geweldige poort, en pylaren van louter diamant staen 'er tegens over, zoo sterck, dat geen mannekracht, zelfs geene Goden machtigh zijn deze met yzer en stael te verdelgen. Hier rijst een yzeren toren tot aen de lucht toe, en Tisifoon met haren bloedigen nachtmantel omgort, bewaeckt en bewaert 'er nacht en dagh het poortael. Uit dezen hoeck hoort men stenen, en naer geklater van zweepen; oock yzerklanck en nagesleepte ketens rammelen. Eneas bleef staen, van verbaestheit, en luisterde naer dat gerucht. O maeght, zeghme toch, wat slagh van schelmen leit daer? Wat straf lijdenze? Wat gruwelijck gekerm hoortmen daer? Toen hief de Waerzeggerin aldus aen: o vermaerde Vorst van Troje, geen godtvruchtige magh zijnen voet op dien vervloeckten drempel zetten; maer toen Hekate my de vooghdy over de wouden van Avernus gaf, leerdeze my zelf wat straf de Goden over elcke misdaet zetten, en leide my door al het zielrecht. De Gnossische Rhadamanth bezit hier de strafste Rijcken [3]), verhoort de misdadigen, straft bedrogh, en pijnigt den booswicht (die op de weerelt in ydele dievery groeiende, zijn zuiveroffer te lang en tot zijn doot toe daer

---

1) Eneas ziet Plutoos stadt, en vraeght de Sibylle wat schelmeryen hier huishouden, waer op zy hem dient. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Voldoen:* voleinden.

[2]) *Zijn wallende vlammen: wallen* is 't zelfde als *wellen,* en hiervan: „borrelen, koken, zieden."

[3]) *Bezit hier de strafste Rijcken:* oefent hier het ambt van bestraffer uit.

boven uitstelde) om hier zijn boosheit te bekennen. De Wraeckgodin Tisifone gaet den misdadigen met hare geessel flucks te keer, en hun dreigende, met bitse slangen in de slincke vuist, roept haer wreede zusters, die van adderen krielen. Daer na worden de vervloeckte poorten, die afgrijsselijck op hare pannen gieren, ontsloten: ziet ghy wel, zeitze, wat schiltwacht in het poortael zit? wat voor een troni den drempel bewaert? Een noch feller dan Hydra, en die u afgrijsselijck met vijftigh zwarte adderen aengaept, heeft hier binnen haer verblijf: en de Tarter zelf zijnen mont opspalckende, is tweemael zoo diep, en schiet zoo laegh beneden naer de schimmen toe, als d'Olymp hemelhoogh door de wolcken steeckt. De jonge Reuzen, een out gebroetsel der aerde, en met den blixem nedergevelt, quamen diep onder op den gront afrollen. Hier zagh ick oock Aloëus [1]) tweelingen, onbeschofte lichamen, die met hunne klaeuwen bestonden den wijtstreckenden hemel aen te randen, om Jupijn uit zijnen oppersten troon te bonzen: oock zagh ick 'er Salmoneus [2]) wreedelijck pijnigen, vermits hy Jupijns blixem en donder nabootste. Dees liet zich, door Griecken en midden door de stat Elis, van vier paerden omvoeren, en zwaeiende een barnende fackel, braveerde de Goden, en stack hun naer de kroon: die zinnelooze durf, over zijn kopere brugh met paerden heen rennende, donder en blixem, dat niemant vermagh, nakuischen: maer d'almaghtige Vader, nochte om fackel nochte roockerigh tortslicht verlegen, schoot uit de dicke wolcken, en dreef hem met eenen vreesselijcken dwarrelwint, dat hy tuimelde: oock moght men hier Tityus [3]), het voesterkint der albarende Aerde, zien, het welck met zijn lichaem negen geheele bunderen lants besloegh: de vervaerlijcke gier doorpickt met zijnen krommen beck d'onsterflijcke lever, en het ter straffe aengroeiende ingewant, dat opgepickt hangt. De vogel nestelt diep in de borst, en de herbore vezelen wort geene rust gegunt. Wat wil ick hier van Lapithen, Ixion, en Pirithoüs verhalen? over wien een duistere klip

---

[1]) *Aloëus:* een zoon van Titan, en vader van Ochus en Ephialtes.

[2]) *Salmoneus:* betreffende dezen verwijs ik naar Vondels treurspel, dat later volgen zal.

[3]) *Tityus:* een der beroemdste Giganten, die, toen hij Latona wilde verkrachten, door Apollo werd nedergeschoten.

hangt, die, gelijck ofze neerstorten wil, hun van oogenblick tot oogenblick dreight te bevallen [1]). Daer glimmen gulde bancken, met hooge banckpeuluwen; en overdaet van Koningklijcke bancketten staet gereet voor hunnen mont. D'outste der Razernyen zit 'er neffens aen, verbietze de tafels met eenen vinger aen te raken, en met hare fackel toevarende, graeuwt en buldert. Hier zijnze, die, gedurende hun leven, hun broeders haetten, vaderslagh [2]) begingen, en hunnen leenman uitstreken; of groote rijckdommen bezaten, daer voor niemant iet af moght: deze maken den meesten hoop. Hier zittenze oock opgesloten, en verwachten hun vonnis, die om overspel om hals geraeckten, en godtlooze wapens volgende, zich niet ontzagen hunne Heeren trouweloos uit te strijcken. Vraegh niet, hoe en waerom deze gevangens gestraft zullen worden. Zommigen wentelen eenen geweldigen steen opwaert, of hangen aen speecken van raden uitgespannen. D'ongeluckige Theseus zit 'er, en zal 'er eeuwigh zitten, en d'overellendige Flegyas [3]) vermaent een ieder, en roept onder de schimmen luitskeels: Weest gewaerschuwt, dat ghy rechtvaerdigheit oefent, en geene Goden veracht. Dees verkocht zijn vaderlant om gout, en bedroogh zijnen Heer, onder wien hy stont; stelde wetten om loon in, en brackze weder. Dees bloetschender schoffeerde zijn dochter in hare slaepkamer, en trouwdeze tegens de wetten: alle te zamen bestondenze afgrijsselijcke stucken, en dienden 'er zich af. Al had ick hondert monden, hondert tongen, en een yzere keel; ick zou zoo menigerley slagh van schelmeryen en straffe niet kunnen begrijpen, nochte noemen.

Toen Febus overoude Priesterin dit verhaelt had 1), sprackze: nu welaen, ga voort, en verricht uwen aengevaerden last:

---

1) Febus Priesterin gaet haren gangk naer Plutoos poort, en zy genaken de beemden der zalige zielen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bevallen:* op hen te vallen.

[2]) *Vaderslagh:* vadermoord.

[3]) *Flegyas:* een Koning der Lapithen, die, 't kwalijk nemende, dat Apollo zijn dochter verkracht had, diens tempel te Delfi in brand stak en daarvoor de hier vermelde straf moest lijden. De woorden: *dat ghy rechtvaerdigheit oefent,* hadden in zijn mond waarschijnlijk de beteekenis: „dat gij uw eigen rechter niet zijt."

laet ons spoeden; ick zie de vesten, van de Reuzen in hunne smidtse gesmeet, en zoo hoogh opgetrocken; en de gewelfde poorten daer tegens over, alwaer ons bevolen wiert de gave te offeren. Zoo sprackze, en zy hielden te zamen de middelbaen, langs beschaduwde wegen, en genaeckten de poort. Eneas gingk de poort in, en zijn lichaem met versch water besprengkelende, stack den tack recht voor op de poort.

Deze dingen en het bevel der Godinne verricht zijnde, zoo quamenze endelijck in de lustige plaetsen, en genoeghelijcke beemden en bosschaedjen der geluckzaligen, en in de gezalighde rustplaetsen. Een ruimer lucht bekleet hier met eenen purperen glans de velden, van een andere zon, en andere starren beschenen. Zommigen oefenen het lichaem in het begraesde worstelperck, worstelen en spelen om strijt in het roode zant. Zommigen huppelen en danssen, en zingen gedichten aen den rey. De Thracische Priester, in 't lange kleet, zingt muzijck onder de lier, en slaet nu met zijne vingeren, nu met zijn ivoire pen zeven snaren, ongelijck van toon. Hier houdt zich Teucers overout geslacht, een zeer brave afkomst, grootmoedige helden in geluckiger tijden geboren, Ilus en Assarakus, en Dardaen, stichter van Troje. Van verre ziet hy wapens en ledige wagens; speeren in d'aerde steecken, en paerden overal los in de velden weiden. De zelve lust, dienze in hun leven hadden tot wapens en wagens; de zelve treck tot brave paerden aen te vocken, hangt hun onder d'aerde noch aen. Hy ziet anderen, ter rechte en slincke hant, in het gras bancketteeren, en vrolijck ten reie Pean zingen in een welrieckend lauwerbosch, daer d'Eridaen, die groote vliet, van boven door het bosch komt stroomen. Hier zijn de troepen, die voor 't vaderlant vechtende, aen eerlijcke wonden sneuvelden; en Priesters, die hun leven in kuisheit overbroghten; en Godtvruchtige Waerzeggers, die door Febus geest goddelijcke orakels spelden; oock die lantnutte kunsten vonden; en die door hunne verdiensten by de nakomelingen in gedachtenisse bleven: deze dragen al te zamen sneeuwitte tulbanden: en de Sibylle sprackze, daer de scharen om hen drongen, aldus aen: vooral Museus: want zy zagh hem midden onder den drang staen, en hals en hooft [1]) langer, boven hen allen uitsteken: o geluckige zielen, en ghy, heilige

[1]) *En hals en hooft:* met hals en hoofd.

Poeet, zeght my, waer en in wat oort onthoudt zich Anchises 1)? zijnent halve quamen wy herwaert de breede stroomen van Erebus over gevaren. De helt antwoorde haer in het kort aldus: niemant heeft hier zijn huis bezonder [1]): wy woonen in deze lommerrijcke bosschen, en bezitten beemden, van versche beken bewatert: doch klimt (verlangt ghy zoo hartelijck naer hem) klimpt op dezen heuvel, en ick zal u op een gemackelijck voetpadt brengen. Zoo sprack hy, en trat voorhene [2]), en toonde hun van boven de bloeiende velden, van waerze den top af naer beneden stegen.

Maer Anchises, zijn vader, overzagh by geval ernstigh de zielen, die in een groen dal afgescheiden, naer de weerelt zouden gaen; en monsterde alle zijn lieve nakomelingen, en de zijnen, en het nootlot en de fortuin en deughden en daden der zelven: en ziende Eneas recht voor hem door den beemt treden, zoo streckte hy vrolijck beide zijn handen naer hem toe, en borst uit met deze rede, terwijl de tranen over zijn kaken biggelden 2): zijt ghy ten leste eens gekomen? en heeft uwe liefde tot uwen vader, die u zoo lang te gemoet zagh, dees zware reis afgeleit? o mijn zoon, magh my gebeuren uw aenschijn te zien? en u met kennisse aen te spreken en te hooren? Ick de dagen vast tellende, maeckte rekening op uwe komst, en achtte dat ghy voorhanden waert: en mijn hoop heeft my niet bedrogen. O zoon, hoe vinde ick u hier zoo verre, te water en te lande, omgevoert! door zoo groote gevaren omgesuckelt! Hoe vreesde ick, dat het rijck van Libye u iets moght beleedigen! Maer d'ander antwoorde: o vader, uw nare geest my zoo menighmael bejegenende, dreef my naer dit hof toe. Mijn vloot leit in de Tyrrheensche zee: geef my toch de hant; vader, geefze my, en laet my u toch omhelzen. Zoo sprack hy, en weende bitterlijck: driewerf pooghde hy d'armen om zijnen hals te slaen; driewerf greep hy te vergeefs met

1) De Sibylle vraeght naer Anchises, die monsterde hier zijn toekomende nakomelingen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Hy spreeckt Eneas aen, die begroet zijnen vader, ziet ontelbare schimmen rontom zweven, gelijck byen op de bloemen vallen; en vraeght hem naer d'oirzaeck en plaets en wie dit zijn. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Bezonder:* afzonderlijk.
[2]) *Voorhene:* vooruit.

zijne handen naer den geest, die hem ontglipte, gelijck de lichte wint, gelijck de vlugge slaep. Ondertusschen ziet Eneas, in een ter zijde afleggende dellinge [1]), een afgeheint bosch, en ruisschende woudt, en den vergetelvliet [2]), die langs de geruste huizen vloeit: ontelbare volcken en lieden vlogen hier rontom: gelijck de byen, wanneerze des zomers, in den zonneschijn en de beemden, op verscheide bloemen zitten, en op blancke lelien komen nedervallen, en brommen over al het velt. Eneas verschrickt haestigh van dat gezicht, en onkundigh, vraeght naer d'oirzaeck; wat dit voor vlieten zijn, en wat mannen d'oevers met zulck eenen grooten zwarm beslaen. Toen zeide Anchises, zijn vader: de zielen, wie by nootlot andere lichamen beschoren zijn, drincken uit den vergetelvliet langkdurige vergetenheit, en spoelen de zorgen af. Ick wenschte al overlang u deze bekent te maken, en te toonen 1); en d'afkomst mijner nakomelingen, in uwe tegenwoordigheit, te monsteren, op dat ghy endelijck Italie vindende, u des te meer moght verblijden. O vader, gelooft men, dat eenige zielen van hier om hoogh ten hemel gaen? en wederom in haer trage lichamen keeren? Hoe hebben d'ellendigen zoo vervloeckt een begeerte naer het leven? Anchises heft hier op aen: o zoon, ick zal het zeggen, en u niet in twijfel houden: en hy ontvouwt hem stuck voor stuck achter een: voor eerst voedt een invloeiende Geest hemel, aerde en zee, en zon en maen en starren; en een eenige Geest, den leden ingestort, beweeght het geheele gevaert der weerelt, en mengt zich in dat groote lichaem: hier uit spruiten menschen, vee en vogels, en wat gedroghten de zee onder het vlacke marmer teelt. Deze zielen hebben een vierige groeizaemheit in zich, en nemen haren oirsprongk uit hemelschen zaede; en zijn hemelsch van aert, zoo lang de lompe lichamen haer niet vertragen, en aertsche leden en sterflijcke ledematen haer niet verstompen: want door deze vermenginge met den lichame blijven haer vrees en begeerte, droefheit en blijschap aenhangen: en in den duisteren en blinden kercker

---

1) Anchises bericht hem op zijne vraegh, en toont alle zijn toekomende nakomelingen, en het Roomsche geslacht. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dellinge:* deel.
[2]) *Vergetelvliet:* Lethe.

des lichaems opgesloten, zien naer den hemel, haren oirsprongk, niet te rugh: ja wanneer haer het leven in den lesten oogenblick hier begeeft, dan leggen d'ellendige zielen noch al hare vuilnis niet af, nochte trecken alle besmettingen des lichaems ganschelijck uit: want het volght heel nootzaeckelijck, dat vele dingen lang aen een verknocht, wonderlijcker wijze aen een wassen: weshalve zy door straf moeten geloutert worden, en haer voorleden misdrijf boeten: zommigen hangen in wint en lucht te verluchten; zommigen spoelen de vlacken harer schelmerye in de grondelooze zee af; of zy worden haer met vier uitgebrant: elcke ziel boet haere schult. Hier na worden wy in het ruime velt van Elysium gezonden, en een klein getal gaet in de vrolijcke beemden waren; tot dat de tijt omgekomen [1]), d'aengegroeide smet door de langdurigheit des tijts verwonnen, en het hemelsch wezen en vier der simpele nature geloutert zy. Wanneer alle deze zielen duizent jaren langk gezuivert zijn, dan verdaghvaert Godt Merkuur een groote menighte naer den vergetelvliet toe, op datze, nergens geheughenis af hebbende, de weerelt bezoecken, en lust krijgen om weder in den lichaeme te verkeeren.

Zoo sprack Anchises, en trock zijnen zoon en met een de Sibylle midden onder de vergadering, en 't gewoel der schare; en zette zich op eenen heuvel, van waer hy haer alleen recht voor hem, op een lange ry, kon overzien, en d'aengezichten der genakenden leeren kennen. Nu welaen, ick zal u kort afvaerdigende, uw nootlot ontvouwen, en melden wat eere de Dardaensche afkomst hier na zal gebeuren: welcke nakomelingen en doorluchtige zielen, onzen naem voerende, u uit den Italiaenschen geslachte staen te verwachten. Dees jongelingk [ziet ghy hem?] die daer op een stang leunt, en by lotinge de naeste plaets van den glans der eere in heeft, dat is Sylvius, uwe afkomst, die uit Italiaenschen bloede, gemengt met uwen stamme, d'eerste na uw overlijden voor den dagh zal komen, en de Vorsten van Alba met zijnen naem vereeren. De gemalin Lavinie zal dien Koningk en vader der Koningen, zijnen vergoden vader ter eere, in de bosschen optrecken; en ons geslacht van hem aenvangen over het lange Alba te heerschen. De naesten aen hem zijn Prokas, d'eere des Trojaenschen volcks,

---

[1]) *Omgekomen:* voorbijgegaan.

en Kapys, en Numitor, en Sylvius Eneas, die uwen naem dragende, braef te gelijck in Godtvruchtigheit en dapperheit zal uitmunten, zoo hy eens het gezagh over Alba krijge. Zie eens, hoe die jongelingen hun dapperheit zoo heerlijck ten toon stellen. Maer die met eicke burgerkranssen hun hooft beschaduwen, zullen u Nomentum, de Gabien, en Fidenen, en Kollatijnsche muren op de bergen stichten; en Pometie, en de sterckte Inuus, en Bole, en Kore. Alle deze landen, nu zonder naem, zullen dan naemhaftigh zijn. Ja de strijtbare Romulus, uit Ilia zijne moeder, Assarakus bloet gesproten, zal zijn grootvaders rijcksgenoot zijn. Zie eens, hoe die dubbele kam op zijne kruin overendt staet, en de vader der Goden zelf hem alree onder de Goden rekent. O zoon, onder het beleit dezes mans wil de naemhaftige stadt Rome haer heerschappy met den aertbodem, haere groothartigheit met den hemel bepalen. Deze stadt zal alleen haer zeven sloten met eenen muur omtrecken, en geluckigh zijn door haer mannelijcke afkomst: gelijck vrouw Berecynthie [1]) met torens gekroont, op haren wagen door de Frygiaensche steden varende, moedt [2]) draeght op de Goden, haer zonen, en hondert neven [3]) berekent, die al te zamen in den hemel, al te zamen boven de starren woonen. Nu keer, nu keer beide uw oogen herwaert, en bezie uw volck, uwe Romainen eens. Dit is Cesar en Julus geheele afkomst, die de wijde poorte des hemels in zal varen. Dit is de man, dit is hy, die, gelijck ghy hoort, u zoo menighmael belooft wort; Augustus Cesar, uit der Goden geslacht, die weder goude eeuwen in Latium, het landt eertijts by Saturnus geregeert, zal invoeren. Hy zal het Rijck uitbreiden over Garamanten en Indianen. Een lant leit 'er buiten de twalef gesterrenten; buiten den diereriem, de baen waer door de zon al het jaer hare ronde doet; en daer de hemel vol blakende starren, van Atlas gestut, op zijne schouders draeit: dit lant, en de Kaspische Rijcken, en het Meotische gewest schricken nu alreede door der Goden orakels tegens dezes mans toekomste; en de zeven sidderende monden des Nyls zijn ontroert. Gewisselijck Alcides [4]) heeft

---

1) *Berecynthie:* Cybele.
2) *Moedt:* roem.
3) *Neven:* nazaten.
4) *Alcides:* Hercules.

noit zoo veel lants overtrocken[1]; al schoot hy de hinde met haere kopere voeten; of veilighde Erymanthus bosschen; en joegh de slang te Lerne met zijnen boogh eenen schrick op 't lijf: nochte Bacchus, die na zijn overwinning de tigers onder het juck gespannen, van Nysaes[2]) hooge kruin afdrijvende, met zijnen teugel van wijngertbladeren voortment: en twijfelen wy noch, of wy onzen naem en roem door heerlijcke daden willen uitbreiden? of belet de vrees ons op den bodem van Ausonie neder te slaen? Maer wie is het, die van verre met olijftacken uitmuntende, offerhanden instelt? Ick ken het hair, en den grijzen baert des Roomschen Konings; die uit zijn laegh Kurien en arm lant, in een groot Rijck beroepen, d'eerste de stad door zijne wetten bevestighde; wiens nazaet Tullus de rust des vaderlants zal steuren, en in 't harnas helpen de mannen, die den oorloogh verleerden, en de krijghsliên, die alree de triomfen ontwendden. Ankus, trotser van aert, volght hem, en is alree te zeer met de gunst der gemeente beholpen. Wilt ghy hier oock de Koningklijcke Tarquijnen zien, en de groothartige ziel van Brutus, wreker des ongelijcks, en hersteller der Vryheit? Het Burgemeesterlijck gezagh[3]) en de gestrenge bijlen zullen eerst dezen man opgedragen worden: en d'ongeluckige vader zal zijne zonen, berockenaers van nieuwe oorlogen, ter doot vorderen, uit liefde tot de goude vryheit; zonder aen te zien, hoe de nakomelingen dit stuck mogen duiden: de liefde tot het vaderlant, en onuitsprekelijke begeerte tot lof zullen boven staen: ja zie ginder de Decien, en Drusen, en Torquaet met zijn wreede bijl, en Kamil, die met d'ontweldighde standerden weder t'huis komt. Maer deze eendraghtige zielen, die ghy nu (terwijlze noch in duisternisse gedompelt worden) in eenerhande harnassen ziet blincken; och, wat al oorlooghs, welck eenen strijt en neerlaegh zullenze onderling berockenen, indienze eens voor den dagh komen: de schoonvader afstijgende van de hooge Alpes, en het slot van Monekus[4]); de schoonzoon met Oosterlingen toegerust, en tegens hem gekant. Ay, mijn kinders, gewent

---

[1]) *Overtrocken:* doorreisd.

[2]) *Nysa:* een stad in Indië, waar Bacchus door de Nimfen werd opgevoed.

[3]) *Het Burgemeesterlyck gezagh:* het consulaat.

[4]) *Het slot Monekus:* een haven van Ligurië, waar zich een tempel bevond, aan Hercules gewijd.

de gemoeden niet tot zulcke oorlogen, nochte went het spits uwer geweldige heirkrachten niet tegens de borst en het hart des vaderlants: en ghy, en ghy, o mijn eerste bloet, uit hemelschen stamme gesproten, spaer den uwen: worp het geweer uit de hant. D'ander door de neerlaegh des Achajers vermaert, zal, als overwinner, van het verdelghde Korinthen, het hooge Kapitool met den triomfwagen oprijden. D'ander zal Agamemnons Argos en Mycenen, zelf Eakus nakomeling, en 't geslacht van den strijtbaren Achilles uitroien tot wraeck zijner Trojaensche voorvaderen, en het schenden van Minerves kercken. Wie kan, o groote Kato, u, of o Kossus, u stilzwijgens voorby gaen? Wie Gracchus geslacht? of beide de Scipioos, twee oorloogsblixems, het bederf van Libye? en Fabricius, maghtigh met kleene middelen? of u, o Serraen, die den acker bezaeit? o Fabien, waer rucktghe my hene, die moede ben? Ghy allergrootste zijt d'eenige man, die door den vyant op te houden onzen Staet redde. Anderen, geloof ick, zullen met het graefyzer [1]) in koper de natuur en 't leven zelf nabootsen; beelden naer het leven uit marmer houwen; cierlijcker hunne zaeck bepleiten, en met den graetboge starren schietende, den loop des hemels meten, en den loop der starren gadeslaen: ghy Romain zult passen [2]) over de volcken van uw gebiet te regeeren [dit zal uw werck zijn] en een wijze op den vrede te zetten: ootmoedigen te sparen, hoovaerdigen te beoorlogen. Zoo sprack Anchises, zijn vader; en voeghde dit noch hier by, terwijlze met verwondering luisterden: bezie eens hoe Marcel met zijnen vetten buit uitmuntende, daer henetreet, en als een overwinner, boven alle helden uitsteeckt. Dees Ridder zal den Staet van Rome in een groote onrust en beroerte vast zetten, de Penen [3]) en weerspannigen Gal ter neder houwen, en de derde mael zijnen wapenroof, vader Quirijn ter eere, ophangen. En toen zeide Eneas (want hy zagh voorbygaen eenen jongelingk, schoon van gedaente, en in 't blancke harnas: doch niet te bly van aenzicht, en die het hooft hangen liet) Vader, sprack hy, wat zoon [4])

---

[1]) *Graefyzer:* graveerstift.

[2]) *Passen:* zorgen.

[3]) *Penen:* Puniers.

[4]) *Wat zoon:* de zoon van C. Marcellus en Augustus' zuster Octavia, een jongeling van groote verwachting, die op zijn achttiende jaar overleed.

is dat, die Marcel op wegh vergezelschapt? Is het een van den hoogen stamme der nakomelingen? Welck een gewoel der megezellen is 'er ontrent hem! hoe is hy Marcel zoo gelijck! maer en droef onweder, een donckere wolck hangt hem over het hooft. Toen sprack vader Anchises met tranen in d'oogen: o zoon, onderzoeck de geweldige droefheit uwer nakomelingen niet: het nootlot zal de weerelt deze telgh slechts laten zien, en niet gedoogen datze langer bloeie. O Goden, ghy duchte dat de Romainsche stam al te maghtigh zou worden, indien zulcke gezegende telgen haren wasdom bereickten. Met hoe groot een geschrey van mannen zal hy naer de groote stadt van Mars, in het velt van Mars, gevoert worden? of wat al lijcken zult ghy, o Tibergodt, zien, wanneer ghy langs het nieuwe graf stroomt? Geen kint van Trojaenschen stamme geeft zijnen Latijnschen voorouderen zulck eenen moedt: nochte Romulus landouw zal namaels op eenigh voesterkint zoo stoffen. Och beminner des vaderlants, och overoude trouw, en onverwonne oorlooghsvuisten. Niemant zou hem vergeefs bejegent hebben, als hy gewapent op zijnen vyant aenquam; het zy te voet; het zy hy een schuimbeckend paert met sporen in de zijde noopte[1]). Och kint wel beklagens waerdigh, zoo ghy eeniger wijze uw vinnigh nootlot kunt kneuzen; ghy zult Marcel wezen. Brengt handen vol lelien: ick zal purpere bloemen stroien, en ten minste met deze gaven mijn nakomelings geest vernoegen, en met een ydele lijckschenckaedje vereeren. Aldus dolenze doorgaens, door al die streeck, in ruime en luchtige beemden, en bezichtigen alles. Na dat Anchises zijnen zoon overal heeft omgeleit 1), en zijn hart ontvonckt in liefde tot de toekomende naemhaftigheit; zoo verhaelt hy voort wat oorlogen noch te voeren staen, en bericht hem van de Laurentijnsche volcken, en Latinus stadt; en op wat wijze hy alle zwaricheit zal schuwen, en uitharden. De Slaepgodt heeft twee poorten, eene daer de waerachtige geesten licht uitglippên, is de horenpoort; d'andere, waer door de zielen valsche droomen naer de

---

1) Anchises zijnen zoon aldus omgeleit hebbende, bericht hem hoe hy zich in Italie dragen zal, geleit het paer tot aen d'yvoire poirt, laet het uit, en Eneas vaert naer Kajete. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Noopte:* porde, prikte.

weerelt zenden, is van wit en glat yvoir gebouwt. Anchises toen zijnen zoon, en met een de Sybille al koutende zoo verre geleidende, lietze door d'yvoire poort uit. Eneas neemt zijnen wegh naer de schepen, en bezoeckt zijne mackers; daer na vaert hy, recht uit, het strant langs, naer de haven van Kajete toe: daer men 't ancker voor den boegh laet vallen, en met de vloot aen den oever blijft leggen.

HET ZEVENDE BOECK.

INHOUDT.

Eneas begraeft Kajete, zijn voester, en noemt de plaets naer heuren naem. Hier na vaert men langs Circes hof, en roeit voorspoedigh den mont des Tybers in, en voort dien stroom op, tot aen den Laurentijnschen bodem. Hier, uit Askaens woorden vernemende, hoe dit lant hem by nootlot belooft was, zont hy Gezanten aen Latinus, Koningk over dit Rijck, om hem in zijnen naem geschencken aen te bieden, en plaets te verzoecken, om een stadt te mogen stichten. Latinus de Gezanten gehoor gunnende, biedt Eneas, boven het toestaen van dit verzoeck, noch van zelf ten echte zijn eige dochter, die, volgens zijn vader Faunus orakels, en d'antwoorden der Waerzeggeren, hem belast wert aen eenen uitheemschen te besteden. Juno ondertusschen, der Trojanen voorspoet benijdende, daghvaert om den pais te steuren, uit den afgront der helle, Alekto, die eerst Amate, Latinus gemalin, daer na Turnus zelf aen 't hollen helpt, en voort, zich wendende naer de Trojaensche jeught (toen by geval met jagen bezigh) haer in den mont jaegt een mack en getemt hart, waer op de kinders van Tyrrheus, 's Konings veeharder, bijster verslingert waren; het welck van Askaen met eenen pijl geschoten, al 't lantvolck op de been en in wapenen tegens de Trojanen aen holp; dies Alekto, uit een hooge plaetse, den horen blies, waer over Almon, Tyrrheus outste zoon, en Galezus, de rijckste ackerman des lants, in dat oproer gesneuvelt, doot in stadt gebroght wierden; dies Turnus en Amate Koningk Latinus aenprickelden, om in oorloge te treden, en dit ongelijck gewapender hant te wreken: maer overmits hy, des nootlots en verbonts, onlangs met den Trojanen ingegaen, gedachtigh wezende, niet kon verstaen hun vyandelijck t'ontzeggen, zoo bonsde Juno zelf d'oorlooghspoort open. Mezentius volght met zijnen zone Lausus den krijgh, onder Turnus beleit; oock Aventijn, Herkules zoon, by Rhea gewonnen; Katillus en Koras, beide Tiburtijnschen, en gebroeders; Kamille uit der Volscen afkomste, een dappere vrouw; en noch meer anderen, welcker monsteringe dit boeck besluit.

Na dat Hesperische aerde Eneas Voester deckt,
Vermijt hy Circe, komt den Tyber ingeloopen,
Aen 't langgewenschte lant, en slaet zich neêr, en weckt
Latinus uit den droom, die zet zijn grenzen open,
Ja biet zijn dochter hem ten echt; dies Juno raest,
En noopt de Razerny om dit verdragh te stooren.
Amate schreit, en tiert: neef Turnus zit verbaest:
Het volck wort hantgemeen, en loopt den Vorst om d'ooren.
Men smijt de krijghspoort op, in weerwil van 't Pallais,
En monstert volck by volck, tot steurnis van dien pais.

O Kajete, Eneas voester 1), die hier uw leven endighde, ghy beschonckt oock onze kusten met een eeuwige vermaertheit, en uw graf (zoo eenige eere den overleden navolge) blijft noch in eere, en uw gebeente naemhaftigh door geheel Hesperie. Maer na dat de godtvruchtige Eneas zijn vaders jaergetijde kerckplichtigh geviert, de grafstaetsi gehouden had, en het onweder op zee bedaerde; zoo gingk hy t' zeil, en verliet de haven: tegens den nacht kregenze een koelte: de klare maen quam op, en hun den wegh wijzen; en de maneschijn flickerde op het water. Zy gingen strijcken, recht langs den wal hene, en de kaep van Circe [1]), hier naest aen gelegen, en daer de zorghelijcke wouden gedurigh wedergalmen, op 't gezangk van de rijcke dochter der zonne, die, binnen het prachtige gewelf, haer ruischende spoel by nacht door de fijne stof schietende, tortsen van welrieckenden ceder brant. Van hier hoort men grimmige leeuwen razen, die noode aen bant, noch spade in den nacht brullen; en hoe geborstelde zwijnen en beeren in het hock knorren en brommen, en groote wolven huilen. Circe, de wreede Godin, schudde door krachtige kruiden hun de menschelijcke gestaltenis uit, en schootze muilen en huiden van dieren aen. Neptuin (om de godtvruchtige Trojanen voor zoodanige ondieren te bevrijden, en op datze in die haven gevoert, niet zouden dat vervloeckte strant betreden) verleende de vloot goeden wint en spoet, en voerdeze voorby die barnende wadden.

En alree bloosde de zee van morgenstralen; d'oranje dageraet blonck aen den hoogen hemel op den roosverwigen wagen: de winden gingen haestigh leggen; het wert overal stil op 't water, en de riemen hielden slagh in het weecke marmer; wanneer Eneas uit der zee een geweldigh groot bosch voor zich zagh leggen, van waer de blonde Tibergodt eenen genoeghelijcken vliet en snellen maelstroom uitstorte 2), die met veel zants in zee quam bruizen. Allerhande vogels, gewoon zich om en ontrent oevers en vlieten te houden, streelden hier de lucht met wiltzangk, en vlogen door het bosch. Hy beval de maets

---

1) Eneas zijn voester begraven, en de plaets naer heur genoemt hebbende, zeilt van Kajete voort, langs de kaep van Circe. *Kantteekening der oude uitgave.*
2) Men ziet den Tyber, en loopt dien stroom in. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Circe:* eene toovenares, en dochter van Helios en Perseis. Zij veranderd de metgezellen van Ulysses in zwijnen.

te wenden, den voorsteven naer lant toe te zetten, en voer vrolijck den belommerden stroom op.

Nu welaen, o Erato [1]), ick zal ontvouwen wat Koningen van outs Latium regeerden 1), en hoe het hier stont, en wat 'er gebeurde, toen eerst het uitheemsche leger met de vlote aen d'Ausonische kust belandde; en wil den eersten oirsprongk des oorlooghs ophalen. O Godin, onderwijs en help zelf uwen Poeet. Ick zal gruwelijcke oorlogen en veltslagen verhalen, en hoe bitter en bloedigh de Koningen elckanderen te keer gingen: wat een heirkracht Tyrrhenie opbroght; en hoe gansch Hesperie tegens malkandere in 't harnas stont: ick vang een ry van gewightiger geschiedenissen, en gewightiger werck aen. Koningk Latinus 2), nu bejaert, regeerde zijn landen en steden langen tijt vreetzaem en gerust. Men zeit dat Faunus hem by Marika, de Laurentijnsche Nimfe, won. Faunus vader was Pikus, en Pikus een zoon van Saturnus, stam en oirsprongk van dit geslacht. Dezen Latinus was van den Goden geen zoon of mannelijck oir beschoren; want hy wert in 't opluicken zijner jeught hem ontruckt. Die kroon en erfenis hing een eenige dochter alleen, en alree volwassen en huwbaer, boven 't hooft. De braefsten van geheel Ausonie en Latium stonden naer heur; boven al stont 'er d'overschoone Turnus naer, een Vorst van maghtigen huize en voorouderen gesproten, en zeer gezien by 's Konings gemalin, die het huwelijck zocht door te drijven: maer de schrick voor verscheide voortekenen der Goden hielt het slepende. Midden in het hof en de hofkapelle stont een heilige lauwerboom, menigh jaer uit godtvruchtigheit in eere gehouden. Men zeit dat Latinus haer vader zelf, toen hy eerst het slot bouwde, dezen boom vondt, Febus toewijdde, en de bouwtroepen Laurentijners naer dien lauwer noemde, op wiens top een dicke zwarm byen (ick verhael wat wonders) onvoorziens uit de lucht al brommende

---

1) De Poeet roept de Zanggodin aen, op datze hem den staet van Latium en den oorlogh ontvouwe. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Latynen stonden onder Koningk Latinus, die had een eenige dochter, van velen aengezocht, meest van Turnus, doch voortekens beletten dit huwelijck. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Erato:* deze wordt gewoonlijk voor de Muze van 't minnedicht gehouden. Hier echter staat zij in ruimer zin, voor „de Zanggodin."

quam neder zitten, en bleef, met de beenen onderling aen elckanderen gevlochten, aen den groenen tack vast hangen. Terstont riep de Waerzegger: wy zien eenen uitheemschen man aenkomen, en een menighte uit het zelve geweste dit zelve gewest zoecken, en op den hoogen burgh heerschen. Behalve dit, terwijl Lavinie, de maeght, neffens heuren vader staende, het altaer met heur kuische tortsen ontstack, zoo scheenze de vlam, 't is schrickelijck, in 't hangende hair te vatten; al het hooftcieraet in 't vier te branden, dat het kraeckte; de koningklijcke vlechten te blaken; de kroon van gesteente glinsterende te blaecken: en in roock en gloet gestelt, oock het gansche hof in lichten brant te zetten. Dit wert voor wat groots en een schrickelijck wonder aengezien: want men spelde dat haer een doorluchtige naem en groot geluck beschoren was; doch dit den volcke eenen grooten krijgh aenkondighde. Maer de Koningk, over dit gezicht bekommert, gaet naer het orakel van Faunus 1), zijnen vader, uitlegger van 't nootlot, toe, en leeft raet met de wouden in het hooge Albunea[1]); daer in het grootste bosch van allen een gewijde bron springt, die van loof overschaduwt, eenen zwaren zwaveldamp uitaessemt. d'Inwooners van Italie, en 't geheele Oenotrische lant komen hier in twijfelachtige zaken bescheit halen. Wanneer de Priester zijn offergaven herwaert brengt, en by nacht, in de stilte, op de gespreide vachten der geslage schapen uitgestreckt leit, om te slapen; dan ziet hy wonderlijcker wijze allerley spoock hene en weder zwieren; hoort menigerhande stemmen, houdt gespreck met Goden, en spreeckt door het hol van Avernus Acheron aen. Haer vader Latinus zelf hier toen antwoort verzoeckende, slaghte kerckplichtigh hondert schapen; en ter aerde leggende op hun gespreide vellen en vachten, zoo quam 'er strax een stem diep uit het woudt: o mijn zoon, zoeck uwe dochter niet aen Latijnen te besteden: nochte bewilligh in 't huwelijck, het welck men pooght door

1) De Koningk leest hierom raet met Faunus orakel, door al het lant verbreit, tegens de komste van Eneas, die in het velt ter tafel gezeten, bevroet dat hier 't ende der zwaricheden is; en aen Anchises voorspellinge gedachtigh wort: waerom hy de Goden en Nymfen dezer plaetse en andere Godtheden eert. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Albunea:* een bosch en bron in het Tiburtynsche gebergte.

te drijven. Uitheemsche schoonzoons zijn 'er voorhanden, die door hun nakomelingen onzen naem hemelhoogh zullen verheffen; en uit welcker struick uwe afkomst onder haer voeten zal zien buigen en geregeert worden al wat d'op- en ondergaende zon aenschouwt, van d'eene zee tot aen d'ander. Latinus zelf houdt dit antwoort, deze waerschuwing van zijnen vader Faunus, by nacht in de stilte ontfangen, niet by zich; dies had de Faem wijt en zijdt door de steden omvliegende, dit alree over Ausonie verbreit, toen Laomedons jeughdige manschap de vloot aen den grazigen oever maerde [1]). Eneas, de voorbarighste [2]) oversten, en de schoone Julus gaen onder de tacken van eenen hoogen boom leggen, brengen spijs in de weide, leggen den kost op garste teljooren [3]) (Jupijn zelf riet hen dit) en rechten wilde appels met deze teljooren aen. Toen al de kost verteert was, en hongersnoot hen perste in de teljooren te bijten, die met hun handen t'ontwijden, en onversaeght met hunne tanden deze vlacke korsten (gelijck hun gespelt was) te kaeuwen, dieze billijck behoorden te verschoonen; riep Julus, zonder meer te reppen, dat hier op sloegh: och, wy eten oock onze disschen [4]). Zoo dra zy dit woort hoorden, verstondenze eerst dat hun zwaricheit ten einde was: en de vader vatte dit allereerst uit zijnen mont, wert verbaest om het orakel, en zat stom. Terstont daer op riep hy: weest gegroet, o lant, my by nootlot beschoren: o getrouwe Huisgoden van Troje, weest gegroet. Hier is ons huis: dit is ons vaderlant: want vader Anchises (nu valt het my in) spelde my door dusdanige geheimenissen mijn fortuin: zoon wanneer de honger u, moede van omsuckelen, aen onbekende kusten persse, na dat al de kost verteert zy, de tafels te eten; dan is het tijdt daer huizen en wallen te bouwen. Dit is die honger, dien men ons spelde: dit is onze leste zwaricheit, die een einde van 't omzwerven zou maken: welaen dan, laet ons hierom vrolijck, zoo dra de zon begin te schijnen, uit de

---

[1]) *Maerde:* vastlei.

[2]) *Voorbarighste:* voornaamste.

[3]) *Op garste teljooren:* platte gerstekoeken, in den smaak van het zoogenaamde Joden-paaschbrood, die dus gemakkelijk voor *teljooren* („tafelborden", 't H. D. *Teller*) konden gebezigd worden.

[4]) *Wy eten oock onze disschen: disch* staat hier voor „etensbord."

haven, en een ieder zijns weeghs, gaen vernemen naer 's lants gelegenheit; wat voor lieden hier woonen, en nasporen wat steden hier leggen. Nu drinckt Jupiter met offerschalen toe, en roept Anchises mijnen vader met gebeden aen, en schaft ons wijn op den disch. Zoo spreeckt hy hen aen, bekranst zijn hooft met eenen groenen tack, bidt den Plaetsgodt aen; en d'Aerde, d'eerste der Godtheên, en de Nymfen, en noch onbekende vlieten: daer na roept hy den Nacht aen, en de starren, die by nacht schijnen; en Jupijn van Ide, en de Frygiaensche moeder der Goden, alle naer malkanderen, en beide zijn ouders, Venus in den hemel, en Anchises in de zalige beemden. Toen donderde d'almaghtige vader driemael uit den hoogen hemel, by helder weder: en zwaeide zelf met zijne vuist in de lucht den blixem, en een schitterende wolck van gout en heldere stralen viers. Terstont verspreide zich hier een gerucht door alle Trojaensche troepen, dat de dagh gekomen zy, om de beloofde muren te bouwen. Zy stellen om strijt maeltijden toe, en zetten, om malkanderen veel gelucks te wenschen, vrolijck de bekers op de hant, en schencken den wijn, dat het schuimt.

Zoo dra de zon 's anderen daeghs oprijzende, de weerelt met hare lamp bescheen, gingen zommigen de stadt, zommigen de grenzen, zommigen de stranden dezer lieden bezichtigen 1): hier is het meir van Numicius bron: ginder ziet ghy den Tyberstroom: daer woonen de strijtbare Latijnen. Anchises zoon beval daer na hondert Gezanten, uit allerhande staet gekoren, alle met Pallas loof [1]) bekranst, naer de heerlijcke vesten des Konings te gaen, om hem schenckaedjen te brengen, en om pais voor de Trojanen aen te houden. Men sloft niet: zy spoeden op dat gebodt vaerdigh derwaert hene. Eneas zelf roit terwijl de vesten met den ploegh, steeckt graft en erven af, en treckt langs het strant, om d'eerste hutten, eenen wal, legerswijze met palissaden gesterckt. De jongelingen hun henereis afgeleit hebbende, zien alree de torens en hooge daecken der Latijnen, en gaen stewaert aen. Buiten de muren oefenen zich de jongers, en de bloem der opluickende jeught te paerde, gewennen de rossen voor

---

1) Men bezichtight 't lants gelegenheit, en zent Gezanten naer Latinus, die genaken Latinus hof: hy ontbietze, en vraeght naer d'oirzaeck hunner aenkomste. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Pallas loof:* olijftakken.

den wagen, in het stof, naer hunne hant, of spannen den gestrengen boogh, of worpen met taeie schichten, en braveeren malkanderen met rennen en schieten; wanneer een bode hen te paerde voorbygestoven, den stockouden Koningk aendient, dat er brave mannen in uitheemsche draght aengekomen zijn. Hy beveelt dat menze ten hove roepe, èn zet zich in het midden op zijn grootvaders stoel. Daer de stadt op haer hooghste leit, staet een heerlijck geweldigh groot gebouw, op hondert pylaren, het hof van den Laurentijnschen Pikus, ontzaghelijck om zijn bosch, en den godtsdienst der voorouderen. Men plaght hier de Koningen kerckplichtigh te zegenen, wanneerze de scepters aenvaerden, en bijlen en bondels [1]) hun eerst werden opgedragen. Dees kerck verstreckte hun een hof: hier hielt men de heilige offerbancketten: hier plaghten de Vaders, na het slaghten van rammen, aen lange tafels aen te zitten: ja in het poortael stonden oock de stambeelden [2]) der oude voorvaderen op een ry, uit out cederen hout gesneden; Italus, vader Sabijn, de grijze Saturnus, de wijngaertplanter, met zijn krom snoeimes uitgebeelt, en het beelt van Janus, met zijn dubbele troni, en andere Koningen, van den beginne des Rijcks af, die eerlijck vechtende, hun bloet voor het vaderlant stortten. Daerenboven hingen vele wapens aen de heilige pylaren, geroofde wagens, kromme bijlen, gekamde helmen, vervaerlijcke poortsloten, schichten, beuckelaers, en snuiten van schepen afgeruckt. Pikus zelf, zoo braef te paerde afgerecht, zat hier met den korten purperen wichelstock om zijn lijf gegort, en droegh den wichelstock van Quirijn in de rechte, den kleinen gebogen schilt in de slincke hant Circe, eertijts van minne blaeckende, sloegh den Koningk met haer goude roede, veranderde hem door vergift in eenen vogel, en spickelde zijne wiecken met verscheide kleuren. Latinus in dien tempel der Goden op den vaderlijcken troon gezeten, liet de Trojanen binnen roepen, en hief minnelijck aldus aen: zeght my, ghy Dardaners (want uwe stadt en geslacht zijn ons niet onbekent, en men heeft al gehoort, hoe ghy over zee herwaert aen quaemt) wat zoeckt ghy? wat oirzaeck, of wat nootdruftigheit drijft u door zoo veel blaeuwe baren naer de kusten van Ausonie? Het zy ghy dezen stroom inge-

---

[1]) *Bijlen en bondels:* bijlbundels.
[2]) *Stambeelden:* standbeelden.

loopen zijt, en in de haven leght, uit onkunde van den wegh, of door onweder hier aengesmeten wiert; gelijck den zeeman in het razende water veel avontuurs over 't hooft waeit: schroomt niet hier te havenen [1]); aengezien wy Latijnen Saturnus volck zijn, dat zonder dwangk en wetten van zelf de billickheit en de gewoonte der oude eeuwe volght: en my gedenckt [het magh weinigen heugen] dat d'oude Aurunken [2]) ons wisten te zeggen, hoe Dardaen in dit lant geboren, optrock naer Ida, en de steden van Frygie; en naer Samos, dat aen Thracie leggende, nu Samothracie genoemt wort. Hier na van Korinthus in Tyrrhenie voort gereist, wert hy van daer in 't gouden hof des starlichten hemels op den troon gewelkomt, en nu op 't altaer gezet, onder de Goden gerekent. Zoo sprack hy, en Ilioneus volghde hem aldus 1): o Koningk, brave afkomst van Faunus, storm nochte onweder zette ons uit der zee hier op uwen bodem; nochte wy komen door verbijstering van gesterrente of strant uit onze streeck hier verzeilt. Wy gedreven uit een Rijck, zoo treffelijck, als oit van de zon uit den oosten beschenen wert, komen al te zamen met voorbedachten raet, en vryen wille, naer deze stadt toe getrocken. Wy rekenen den oirsprongk onzes geslachts van Jupijn: de Dardaensche jeught beroemt zich op Jupijn, haeren voorvader. Eneas de Trojaen, ons Koningk, uit het bloet van den oppersten Jupijn gesproten, zent zelf ons naer uw hof toe. Hoe groot een storm uit het wreede Mycenen opkomende, over de velden van Ide gingk; daer beide de weerelden van Europe en Asie, door het nootlot gedreven, op elckandere toestieten; dat quam oock hun ter ooren, die misschien ergens achter afgeschoven, het allerveerste lant bewoonen, om het welck d'Oceaen ebt en vloeit: en die misschien, op den gespannen riem des brandenden Kreefts, in het midden der vier riemen, van anderen zitten afgescheiden. Wy uit dien springvloet door zoo veel wilde woeste

---

1) Ilioneus antwoort. Latinus verwondert zich om deze rede, biet Eneas zijn dochter aen, en beschenckt de Trojanen: en zoo keerense weder. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Havenen:* in een haven vertoeven.

[2]) *d'Oude Aurunken:* hiermede schijnen de oudste bewoners van Italië bedoeld te zijn.

golven omgesleept, smeken u om een kleene verblijfplaets voor onze vaderlijcke Goden; en om 't onnozele strant, en lucht en zee, die toch een iegelijck even na zijn. Wy zullen ons in het Rijck niet wanschickelijck dragen, ghy niet luttel eere inleggen, en de gunst van zoo groot eene weldaet wil niet licht haren geur verliezen: nochte het zal Ausonie nimmermeer berouwen, dat het Troje in zijnen schoot opnam. Ick zweere u by Eneas nootlot, en maghtigen arm, het zy iemant, in vrede of in oorloogh en 't harnas, zijne trouw ervaren hebbe; dat vele volcken, vele lieden (versma ons niet, schoon wy u eerst komen bidden en aenzoecken, en den bondel olijftacken aenbieden) met ons in bontgenootschap zochten te treden: maer het nootlot der Goden en hunne geboden dreven ons voort, om uw lant te zoecken. Dardaen uit dit lant gesproten, vordert ons weder hier, en Apollo dringt en drijft ons heftigh door zijne bevelen weder herwaert naer den Tyrrheenschen Tyber, en het heilige meir van Numicius bron. Eneas vereert u daerenboven deze geringe gaven, uit den brant van Troje geborgen; kentekens van zijnen voorleden staet. Zijn vader Anchises offerde met dezen gouden kop op 't altaer: wanneer Priaem gedaghvaerde volcken, naer de gewoonte, wetten voorschreef, dan was dit zijne draght, zijn heilige tulbant, zijn scepter, en gewaden, van Trojaensche Jofferen gewrocht. Op deze rede zagh Latinus Ilioneus sterck aen, en zijn gezicht rontom slaende, bleef stijf zitten staroogen naer beneden. Geen geborduurt purper, nochte Priaems scepter gaen den Koningk zoo ter harte, als hy om het besteden en begeven zijner dochter zich bekommert; terwijl zijn gemoedt het antwoort van den ouden Faunus overleit: hoe dees van een uitheemsche plaetse gereist, hem by nootlot tot eenen schoonzoon door wondertekens toegeleit, en door een zelve maght tot het Rijck beroepen wort: hoe hier uit een afkomst te verwachten sta, die braef en dapper in 't harnas, de geheele weerelt met hare wapenen zal bemaghtigen. Endelijck zeit hy met een helder gelaet: de Goden zegenen onzen aenvangk, en hunne orakels: o Trojaen, uw verzoeck wort u toegestaen: ick versmade uwe schenckaedjen niet: zoo lang Latinus Koningk is, zal het u aen geenen vruchtbaren acker, nochte rijckdom van Troje ontbreken. Laet Eneas slechts zelf [treckt zijn hart zoo naer ons: haeckt hy zoo om hier te lande zijn verblijf te nemen, en ons

bontgenoot te worden] voor den dagh, en onbeschroomt onder zijner vrienden oogen komen: ick zal het een pant van vrientschap achten, zoo ick uwen Koningk magh de hant geven. Draeght ondertusschen den Koningk mijn bevel over: ick heb een dochter, die my, nochte door d'antwoorden der vaderlijcke orakelkappelle, nochte door menige hemelsche openbaringe, wort toegelaten aen iemant onzer lantsluiden te besteden. Zy spellen dat 'er schoonzoons van buitenlantsche kusten voorhanden zijn [Latium moet hier op wachten] die door hun nakomelingen onzen naem tot aen de starren toe zullen verheffen: en my dunckt al dat het nootlot dezen Vorst beroepen hebbe, en ick hoop het oock, zoo mijn geest my eenighzins de waerheit getuight. Zoo sprack de vader, en koos eenige paerden uit al den hoop. Driehondert gladde rossen stonden 'er in de groote stallen. Terstont gebiet hy deze snelriemen [1]), met purpere en tapijte deckkleeden voor de borst met gout gegespt, allen Trojanen, elck naer zijnen staet, te brengen. Zy zijn met gout getoomt, en spelen op het gouden montstuck. Hy zent Eneas eenen wagen, met een paer wagenpaerden daer voor gespannen; die vier ten neus uitsnorcken, en uit hemelschen zade gesproten, van dat slagh zijn, het welck door de spitsvondige Circe den vader Pikus ontguighelt, de moeder deckte, en deze basterden [2]) teelde. d'Eneadijnen heerlijck opgezeten, keeren met dusdanige geschencken, en deze antwoort van Latinus wederom, en brengen den peis mede.

Maer zie Jupijns verbitterde gemalin liet zich van Argos, Inachus stadt, wederom voeren, hielt boven in de lucht stant, en zagh van verre uit den hemel, van Pachijn en Sicilie, de Dardaensche vloot voor haere oogen 1); hoe Eneas wel in zijn

1) Maer Juno nederziende, begint uit te varen, te dreigen, en rockent Alekto op, die ruckt naer Latinus hof toe, en ruit Amate tegens Eneas op, door het vergift van een slang, die zich als een keten om den hals, en als een hairspanssel om de vlechten kringkelt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Snelriemen:* snelvoetige paarden. 't Lat. heeft *alipedes,* letterlijk: „die gevleugelde voeten hebben." Waarom en op wat grond Vondel dit heeft teruggegeven door *snelriemen,* is niet duidelijk.

[2]) *Basterden:* omdat de hengst, die deze paarden teelde, van goddelijk, de moeder daarentegen van onedel ras was.

schick, en het volck uit de schepen alree huizen bouwden; alree het vaste lant onder de zolen hadden. Dat gingk haer aen de zinnen; zy begost het hooft te schudden, en schudde aldus haren krop uit: och, vervloeckt gebroetsel, en Frigiaensch nootlot tegens ons nootlot ingespannen! kondenze in 't Sigeesche velt niet sneuvelen? kon ick dien overwonnen hoop niet overwinnen? kon het brandende Troje dit volck niet verbranden? kon het midden door de zwaerden, midden door het vier ontsluipen? Trouwen ick geloof dat mijn goddelijcke maght ten leste zwichten, of verzaet van wraeckgierigheit, eens rusten zal. Ja ick bestont hen, ten vaderlande uitgedreven, oock grimmigh te water aen te tasten, en klampte den vlughtelingen noch met de heele zee aen boort. Vergeefs spilde men al 't gewelt van onweêr en water tegens de Trojanen. Wat baetten my zantplaet, Scylle, en woeste Charybdis, nu zy bevrijt voor de zee en my, binnen den gewenschten boort des Tybers geborgen zijn? Mars vermoght wel dat vreesselijck volck der Lapithen te bederven: de vader der Goden zelf gaf 't overoude Kalydonie wel de wraeck van Diane ten beste. Wat boosheit der Lapithen, of van Kalydonie verdiende zoo groot een plaegh? Maer ick, Jupijns groote gemalin, die mijn uiterste maght te werck stelde, wat rechte ick toch uit? Ick, die het op alle boegen wendde, worde van Eneas gebraveert: doch indien mijn goddelijcke maght niet genoegh toereickt, waerachtigh ick ontzie niet te hulp te nemen al wat helpen kan. Kan men den hemel niet vermorwen, ick zal de hel oprockenen. Maer men kanze uit het Latijnsche Rijck niet houden, en dat hy Lavinie trouwe, staet by nootlot vast, en pal: het zy zoo: noch maghmen zoo groot een zaeck wel slepende en in 't war houden; en de landen der beide Koningen verwoesten. Laet schoonvader en schoonzoon op dien koop, en ten bederve der onderzaten vry paren. O maeght, ghy zult besteet worden met Trojaenschen en Rutulischen bloede: Bellone wil uwe speelnoot zijn: en Cisseus dochter [1]), van een fackel bevrucht, baerde alleen geen bruiloftstortsen; maer

---

[1]) *Cisseus dochter:* Hecuba, die, toen zij van Paris zwanger was, droomde, dat zij van een brandende fakkel verlost werd. Het is Euripides, dien Vergilius hier heeft nagevolgd; want volgens Homerus was Hecuba de dochter van Dimas.

Venus baert hier oock de zelve vrucht, en weder eenen anderen Paris, en andere lijcktortsen voor het wederinstortende Pergamum.

Zoo schuddeze haren krop uit, daelde verbolgen op het aertrijck, en verdaghvaerde, uit het hol der vervloeckte gezusteren, en de helsche duisternissen, de heilooze Alekto, die bloedige oorlogen, en gramschap, en lagen, en schendige lasterstucken beyvert. Vader Pluto zelf, en de Tartarische gezusters gruwen voor dit gedroght; in zoo veelerleie tronien verandert het zich: zoo fel grimt het; zoo veel zwarte slangen broeit het uit. Juno wette haer boosheit met deze woorden, en sprack aldus: o maeght, dochter van de Nacht, neem deze moeite aen, en doe my dit ten gevalle, op dat mijn naem en faem ongekrenckt en in hun geheel blijven; en d'Eneadijnen Latinus om zijn dochters huwelijck niet aen d'ooren loopen, of zich op den bodem van Italie legeren. Ghy kunt vreedzame gebroeders in 't harnas tegens elckanderen ophitsen, en heele geslachten door vyantschap het onderste boven smijten: ghy kunt de huizen plagen, in brant zetten, en bederven: ghy hebt duizenterleie middelen, duizenterleie plagen by der hant. Schudt uwen krop eens uit, en hael voor den dagh al wat 'er in steecke: stoot den ree gesloten pais om: zaey het zaet des lasterlijcken oorlooghs; op dat de jeught oorlogens gezint, wapen roepe, en 't harnas aenschiete. Alekto van slangegift besmet, ruckt stracks naer Latium, en het hooge hof des Laurentijnschen Konings toe, en zet zich al stil op den drempel van Amate, wiens bloet van gramschap en bekommeringe, over d'aenkomst der Trojanen, en Turnus huwelijck, op zijn wijfsch begost te schuimen en te zieden. De Godin smeet haer een slang uit hare blaeuwe vlechten toe, en stackze in den boezem, tot in het diepste van 't hart: waer door zy aen 't razen, het gansche huis moght overhoop helpen. De slang, tusschen kleeders en gladden boezem heneglyende, kruipt al voort, zonder gevoelt te worden; en haer eenen adderachtigen aert inblazende, verschalckt de razende vrouw. Het geweldige serpent kringkelt zich om haren hals, gelijck een goude keten: strickt zich om het hair, gelijck een lang hairspanssel, en kruipt glibberig langs de leden. Toen nu de smet van het klamme vergift voortglippende, eerst de zinnen bevingk, en het vier 't gebeente blaeckte (eer de brant noch, over den heelen boezem, tot aen

het hart voortsloegh) sprack Amate 1), naer der wijven aert, zeer weenende, om haere dochter, en het huwelijck met den Frygiaen weemoedigh aldus: o vader, zullen Trojaensche ballingen Lavinie trouwen? hebt ghy geen medogen met uwe dochter, en u zelven? hebt ghy geen medoogen met de moeder, die hier verlaten zal zitten, wanneer de trouwelooze, met den eerste noorden wint in zee stekende, de maeght, gelijck een vrybuiter, weghvoere? Quam de Frygiaensche herder zoo niet te Lacedemon, en vervoerde Helene, Ledaes dochter, naer de Trojaensche kusten? waer is uw oprechte trouw? waer de voorgaende zorghvuldigheit voor den uwen, en uw woort en hant, zoo menighmael neef Turnus gegeven? Indien men voor de Latijnen eenen schoonzoon onder uitheemsch volck uitzoecke, en dat zoo by u leit, en vader Faunus bevelen u hier toe perssen; voorwaer ick reken elck lant, dat vry op zich zelf van ons gebiet afgezondert is, uitheemsch, en dat willen de Goden zeggen: en rekent men den eersten oirsprongk van Turnus geslacht; Inachus en Akrisius zijn de voorvaders [1]), uit den schoot van Argos gesproten. Als zy op deze wijs by Latinus te vergeefs aenhoudt, en ziet hoe hy haer tegenstaet, en de vinnige razerny des serpents heel diep in 't ingewant sluipt, en door alle de leden rijdt, zoo begint de rampzalige, van dit vervaerlijck gedroght gesteken, wangelatigh en schuimbeckende door de groote stadt te hollen: gelijck gemeenelijck de tol, van speelziecke jongers met de klitsende zweep voortgedreven, over de ruime zael wijdt rontom hene en weder zwiert, slagh op slagh hem vaert geeft, daer d'onnozele kinders verstomt staen, en jonge knapen zich vast over het omloopen van 't boschboomen hout verwonderen. Eveneens zwiertze midden door steden en baloorige volcken hene, ja durf noch een grooter

1) Amate poogt het huwelijck om te stooten, doch al te vergeefs; dies slaetze aen 't razen, dat haer het hooft omzwindelt, gelijck een tol voor de zweep. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Inachus en Akrisius zijn de voorvaders:* Danaë, de dochter van Acrisius, werd, nadat zij door Jupiter was geschoffeerd, op haar vaders last in een schuit geworpen en de open zee ingestuurd. Met Perseus, door wien zij onderweg verlost werd, aan de Italiaansche kust gedreven, werd zij aldaar voor den Koning gevoerd, die haar tot vrouw nam en met haar Ardea stichtte. Van hen beiden leidde Turnus zijn herkomst af.

gruwelstuck aenrechten, een grooter dollicheit bestaen; en zich veinzende van Bacchus Godtheit bezeten, ten bosch invliegen, en hare dochter in ruighte en geberghte versteken 1); op datze den Trojanen de Bruit ontweldige, en de bruiloft schutte. Zy gilt: Evohe Bacchus: zy schreeuwt: ghy alleen zijt de maeght waerdigh: want u ter eere, droeghze den zachten thyrs; voerde de reien om uw outer aen; liet het heiligh hair u ter eere wassen. Dat gerucht vlieght overal, en een zelve dollicheit brengt al d'andere razende wijven op de been, om gelijckerhant elders haer verblijf te nemen. Zy verlaten haer huizen, steken het hooft in de lucht, en laten het hair om 't hooft vliegen. Maer andere huilen met bevende keelen, dat 'er de lucht van waeght, gorden vellen om 't lijf, en zwaeien wijngertstocken in de lucht. D'yverige Amate zelf midden onder den hoop, draeght een barnende pijnboomentorts, zingt het bruiloftsliet van Turnus en hare dochter; en haer roode oogen verdraeiende, begint schichtigh over dwers te zien, en te schreeuwen: o ghy Latijnsche vrouwen, waer ghy zijt, rustigh op, hoort na my; indien ghy d'ongeluckige Amate uit medoogen noch eenige gunst toedraeght; indien ghy begaen zijt met het ongelijck, dat een moeder in hare dochter lijdt; ontsnoert uwe hairvlechten: helpt my het wijnfeest vieren. Aldus bereet Alekto de Koningin met Bacchus sporen, door wouden en wildernissen 2). Toen haer nu docht, datze voor eerst de dollicheit scherp genoegh gewet, en den raet en het gansche hof van Latinus overhoop gesmeten had; zoo wort de felle Godin terstont snel door den wint, op haer vale wiecken, van hier naer de muren des stouten Rutulers henegevoert: een stadt, zoo men zeit, gesticht door bouwtroepen, naer Akrisius, haren vader, genoemt. De plaets hiet [1]) eertijts Ardea by de voorvaders: en nu is Ardea een naemhaftige stadt. Maer by geval lagh Turnus nu hier in 't hooge hof, by duister nacht, in het beste van zijnen slaep. Alekto leit haer vervaerlijck opzicht en byster gelaet af, schiet een out wijfs gedaente aen, ploeght het voorhooft met lelijcke rimpelen, snoert haer grijze vlechten op, vlecht 'er olijftacken

1) Zy versteeckt haer dochter. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Alekto dit beschickt hebbende, vlieght naer Ardea, daerze Turnus verschijnt, en hem oprockent. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Hiet:* heette.

in, verandert in Kalybe, een oude best, en Priesterin van Junoos tempel, en verschijnt voor 's jongelings oogen, met deze rede: o Turnus, staet u te lijden, dat ghy zoo vele moeite te vergeefs spilde? en men uwe scepters den Dardaenschen bouwtroepen opdrage? De Koningk weigert u huwelijck en huwelijcksgoet, dat u zweet en bloet koste, en men zoeckt eenen vreemdelingk ten erfgenaem des Rijcks. O beschimpte, ga nu hene, en geef u zelven, zonder hoop van vergeldinge, in gevaer: ga hene, vel Tyrrheensche heirspitsen; help Latium aen veiligen pais. Saturnus almaghtige dochter zelf beveelt my u dit in den slaep t'openbaren. Welaen dan, schiet rustigh het harnas aen: wapen uw volck: laet de havens krioelen, en verbrant de brave schepen, met de Frygiaensche Vorsten, die veiligh binnen den stroom leggen. De Goden belasten u dit wel scherpelijck. Laet Koningk Latinus zelf, zoo hy u het huwelijck niet toesta, en zijn woort nakome, endelijck eens gevoelen en gewaer werden wat voor een' man Turnus in 't harnas zy. De jongelingk beloegh de Waerzeggerin 1), en bejegendeze aldus: my is al ter ooren gekomen, hoe de vloot den Tyber inquam: dicht my zulck een vrees niet op: de Koningklijcke Juno vergeet ons niet: maer ghy, o moeder, suft van hoogen ouderdom, en zijt, dewijl het waerzeggen met de jaren verstorven is, met ydele bekommeringe beladen, en door onnutte vrees voor der Koningen wapenen, in uwe profecye bedrogen. Bemoey u met kercken en beelden der Goden gade te slaen: laet mannen, en dien het oorlogen past, oorloogh voeren. Alekto ontstack van verbolgenheit, om deze woorden. Toen begost de jongelingk haer te smeecken, over al de leden te sidderen, en zijn gezicht bleef stijf staen; zoo gruwelijck piepte de Razerny hem met alle haer slangen aen, en zulck een paer blicken spalckteze op: daer na verdraeideze de gloeiende oogen, en keerde den jongelingk, die noch haperde, en veel te zeggen had, den neck toe; rechtte een paer slangen uit heure vlechten overendt, klaterde met de zweep, en knoopte al schuimbeckende deze rede hier aen: ben ick eene, die van

---

1) De jongelingk beschimpt haer: Alekto zich des belgende, steeckt de torts in zijnen boezem; weshalve hy om wapens schreeuwt, en zijn bloet van gramschap ziedt, gelijck een ketel op het vier. *Kantteekening der oude uitgave.*

hoogen ouderdom suffe, en dewijl het waerzeggen met de jaren verstorven is, door onnutte vrees voor der Koningen wapenen bedrogen werde? Keer uw gezicht herwaert: hier ben ick uit het hol der vervloeckte Gezusteren tegenwoordigh: ick heb oorloogh en doot in mijne hant. Aldus sprekende smeetze den jongelingk een fackel toe, en stack hem een roockende en doncker brandende torts in den boezem. Hy sprong van geweldigen schrick al bevende uit zijnen slaep, en het zweet brack hem uit over alle zijn leden. Hy schreeuwt al razende om wapens, zoeckt wapens op het bedde, en in de kamer: hy haeckt naer geweer, wort van schelmschen oorlooghslust bereden: en zijn gramschap gelijckt de vlam, die vervaerlijck kraeckt, wanneer men den rijsbosch onder den koperen ketel stoockt, dat die van hitte walt [1]) en ziedt, en het water schuimt en spartelt tot overloopens toe; zoo dat de ketel te kleen valt, en de zwarte waessem naer boven vlieght. De pais aldus eenen krack krijgende, zent hy de treflijckste jongelingen naer Koningk Latinus toe, om hem aen te zeggen, dat men de wapens gereet houde, Italie verdadige, den vyant buiten zijn palen drijve, en kent zich alleen sterck genoegh, om tegens beide, zoo Trojanen als Latijnen aen te gaen. Dit belast hy, en belooft den Goden vele offerhanden, en de Rutulers rockenen [2]) om strijt malkanderen op, om Turnus te dienen; d'een om zijn schoonheit en jongkheit; d'ander om zijn Koningklijck geslacht; de derde om zijn doorluchtige daden.

Terwijl Turnus den Rutulers hart en moedt geeft, zoo ruckt Alekto met hare helsche vleugelen naer de Trojanen toe 1), en bespiet erghlistigh op een nieuw, waer de schoone Julus op strant het wilt belaeght en najaeght. Hier joegh de Kocytische maeght [3]) den winthonden haestigh een razerny aen, en gaf hun lucht van een hart, op datze 'r te vieriger achter her zaten; het welck d'eerste oirzaeck der ellenden was, en d'onbeschofte huislieden ten oorlogh ophitste. Een overschoon

---

1) Alekto vaert middelerwijl voort, vergiftight Julus winthonden, een oirzaeck des onheils, om het schieten van Sylviaes hart. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Walt:* kookt.

[2]) *Rockenen:* stoken.

[3]) *De Kocytische maeght:* hiermede wordt Alekto gemeend, als zich aan de oevers van den Hellevloed Kocytus onthoudende.

hart was 'er met geweldige horens, het welck den uier der moeder ontruckt, opgevoedt wert by de zonen van Thyrrus, hoeder van 's Konings vee en wijtstreckende landeryen. Sylvie, de [1]) zuster, had dit naer heure hant gewent, en was gewoon de horens zinnelijck [2]) met versche kranssen te bevlechten, te vercieren; het te kemmen, en in de klare bron af te wasschen. Het hart gewoon zich met de hant te laten streelen, en aen zijns heeren tafel te gaen, weide in het bosch, en wist by nacht, hoe spade het viel, weder van zelf zijn huis en hock te vinden. Julus dolle honden [3]) hadden op de jaght hier dapper achter her geweest, en het verjaeght; toen het by geval naer de beeck afsteegh, om op den groenen oever zijnen versmachten dorst te verslaen. Askaen, oock zelf belust om prijs te behaelen, schoot het met zijnen gespannen boogh eenen pijl naer 't lijf: Alekto holp hem micken, en dreef het snorrende riet door den buick in de darmen, dat het kraeckte: maer 't gewonde dier vlughtte naer zijn meesters huis toe, quam al steenende in den stal, bloedde, kermde en jammerde over al het huis; gelijck een die zijnen noodt klaeght. De zuster Sylvie, d'eerste van allen, slaet met hare handen voor de borst, krijt om hulp, en roept al de ruwe huisluiden te hoop. Zy komen (want de felle Razerny leit in 't stille wout op hare luimen) onvoorziens aengesprongen; dees met een branthout, die met een quastige knodts gewapent, en wat elck gereetst by der hant vindt, om zich in zijne gramschap hier mede te behelpen. Zoo Tyrrhus [4]) by geval eenen eicken boom, waer in de beitels klemden, in vier stucken kliefde, greep hy de bijl, vloeckte afgrijsselijck, en riep de troepen te hoop [5]). Maer de wreede Godin uit haren wachttoren bequamen tijt om te beledigen aentreffende, stijght boven op het dack, en geeft uit den oppersten top van eenen stal den harderen de leus, en blaest den krommen lanthoren 1), uit al haere maght,

1) Alekto blaest onraet en zet al het lant overendt: zoo wordenze hantgemeen, en hoe langer hoe heeter; gelijck wanneer de wint opstekende de baren hoe langer hoe hooger gaen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De:* zijn.
[2]) *Zinnelijck:* netjes.
[3]) *Julus dolle honden:* t. w., „*dol,* fel op de jacht;" van hondsdolheid bezeten.
[4]) *Zoo Tyrrhus* enz., dewijl Tyrrhus juist bezig was, enz.
[5]) *Te hoop:* bijeen.

zoo dat strax alle wildernissen en diepe wouden van dit helsch getoet dreunden en daverden. Het meir van Diane hoorde dit van verre: Nar, de witte zwavelstroom, en de Velijnsche bronnen hoorden dit; en de vrouwen druckten al bevende de kinders aen hare borsten. D'ackermans uitgelaten, grijpen naer hun geweer, loopen gezwint op dat geluit te zamen derwaert, daer de vervloeckte toethoren onraet blaest: en de Trojaensche jeught het leger openende, stuurt Askaen krijghsvolck te hulp. Zy zetten zich in slaghorden: men vecht nu niet op zijn huismans met harde stocken, of gebrande tuinstaken; maer beslecht het krackeel met tweesnedige lemmers: men ziet wijdt en breedt een' gruwzamen oegst van bloote zwaerden: de zon schittert in het yzeren harnas, dat haer weerglans tegens de lucht aenflickert: gelijck wanneer de wint het water eerst wit verft, de zee dan allengs begint te rijzen, en heur baren hooger te verheffen, daer na van den ondersten bodem naer den hemel op te steigeren. Hier wort Almon, een jongelingk, Tyrrhus outste zoon, vooraen in d'eerste slaghorden, van eenen snorrenden pijl gevelt: want de pijl bleef onder in zijne keel steken, en het bloet benam hem spraeck en aemtocht. Menigh man quam by hem te sneuvelen, oock d'oude Galesus; terwijl hy vreedzaem van aert hen zocht te scheiden, en een oprecht man, en in dien tijt de lantrijckste van Ausonie was: hy weide vijf blatende kudden schapen, vijf kudden horenvee, en bouwde hondert ploegen lants. Terwijl men aldus in het velt voor de vuist vocht 1), en de Godin haer belofte volbroght; toenze den krijgh door bloetstortinge ingewijdt, en den oorloogh met deze dooden ontgost[1]) had; zoo verlietze Hesperie, en varende door 't gewelf des hemels, sprack trots en opgeblazen Juno aen: zie, daer heb ickze, u ten gevalle, aen malkandere gehitst. Datze nu vry huwen, en in bontgenootschap treden; dewijl de Trojanen van Ausonisch bloet besprengt zijn: ja maghmen op uw besluit staen, ick wil 'er dit noch op klampen; d'aengrenzende steden door oorlooghsgeruchten ophitsen, de harten in dollen krijgslust ontvoncken, en het velt met wapenen

---

1) Alekto dit berockent hebbende, wort afgedanckt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Ontgost:* ontgonnen.

bezaeien, op dat 'er elck zich insteecke. Toen antwoorde haer Juno: Al schricks en bedroghs genoegh: het zaet des oorlooghs is nu gezaeit: men is al hantgemeen: het geweer, dat men gereetst by der hant vondt, is voor eerst met bloet beklat. Laet Venus brave afkomst en Koningk Latinus zoo trouwen, zoo te bruiloft gaen. De vader en regeerder des hoogen Olymps wil niet dat ghy langer zoo uitgelaten door de lucht rontom zweeft: vertreck: mangelt 'er noch iet aen, dat zal ick zelf wel beschicken. Zoo spreeckt Saturnus dochter: en Alekto rept hare snorrende slangewiecken, verlaet de weerelt, en vlieght naer Kocytus [1]), hare woonplaets. Midden in Italie leit, onder hooge bergen, een plaets, die vermaert en in vele gewesten befaemt, de Heelheilige dalen genoemt wort: van wederzijde omheint haer een zwarte bosschaedje, wel dicht gewassen, daer een beeck midden door stroomende, met kromme wielingen tegens de scherpe rotsen aen ruischt. Hier toont men de nare spelonck, waer door de wreede Pluto lucht en adem schept; en een vervaerlijcke poel spalckt hier door den geborsten Acheron zijn stinckende keel op; waer in de Razerny, een gehaete Godtheit, verzinckende, hemel en aerde van dien last verlichtte.

Niettemin houdt Saturnus Koningklijcke dochter ondertusschen de hant aen den krijgh 1), om dit stuck te voltrecken. Al de harders komen uit den slagh in stadt aengeronnen, en brengen de dooden mede, den jongen Almon, en Galesus, met zijn bebloet aengezicht; roepen klaeghlijck de Goden aen, en willen dat 'er Latinus in verzie: Turnus by der hant, verdubbelt, onder 't verlasteren [2]) des moorts en hun hitte, noch den schrick: dat men Trojanen in het Rijck haelt: zich met Frygiaenschen stamme vermengt, hem uit hof jaeght. De dolle vrouwen, die ter zijde af in de bosschen ten reie gaende, Bacchus ter eere juichen, komen (want de naem van Amate vermagh niet luttel by haer) van alle kanten te hoop, en roepen zonder ophouden: wapen, wapen 2). Alle te zamen van

---

1) Evenwel houdt Juno hant aen den krijgh. *Kantteekening der oude uitgave.*
2) Amate met al den bezeten hoop roept om oorloogh. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Naer Kocytus:* beter: naar den Kocytus.
[2]) *Verlasteren:* beschimpen.

eenen averechtsen geest gedreven, willenze, dat hy zonder voortekens, zonder der Goden antwoorden aen te zien, op staenden voet, den gruwelijcken oorloogh bewillige: en zy dringen elck om strijt op Latinus hof 1). Hy wederstaet hun, gelijck een onverzetbare steenrots de zee: gelijck de steenrots in zee op haer eige zwaerte steunt, wanneer het geweldigh gedruis van rontom bruisschende baren op haer aenperst, de schuimende klippen en steenen vergeefs rontom haer ruisschen, en het wier op haere borst breeckt en afstuit. Maer na dat hy niet maghtigh is dien verbijsterden raetslagh te breken, en de zaeck van de wreede Juno naer heuren wensch gaet; zoo neemt de vader vruchteloos t'elckens de Goden en den hemel tot getuigen. Och, zeit hy, het nootlot overweldight ons, en de storm sleept ons mede: o ellendigen, ghy zult dit zelfs met uw godtloos bloet ontgelden: o Turnus, u is wat schrickelijcks en een droeve doot beschoren: te spade zult ghy de Goden met beloften willen paeien: want mijn rust is geboren [1]): ick ga met eenen voet in 't graf, en kan 'er slechts een eerlijcke lijckstaetsi by verliezen. Meer zeit hy niet, sluit zich op binnen 't hof, en laet den teugel der regeeringe glijden. Van overouts was in Hesperie en Latium een manier 2), die gedurigh by d'Albaensche steden, gelijck heiligh, onderhouden wert; nu wortze te Rome, het treffelijckste van al wat 'er is, noch onderhouden, wanneer de Romainen eerst te velde trecken; het zy datze den beschreielijcken oorloogh tegens Geten willen voeren, of zich toerusten tegens Hyrkaners, of Arabiers; of naer Indien strevende, den dageraet volgen, en den Parthen hunne standaerden weder afeisschen. Een paer oorlooghspoorten is 'er (zoo noemtmenze) die den wreeden Mars toegeheilight, groot ontzagh toegedragen wort. Men sluitze met hondert kopere boomen, en yzere staven, een eeuwigh werck: Janus,

1) De Latijnen dringen om Latinus, die hen stuit, gelijck een zeerots den fellen storm: doch onmaghtigh dit gewelt te schutten, vertreckt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) In Hesperie plaght men den oorloogh wettigh aen te zeggen, gelijck namaels de Romainen deden, wanneerze den tempel van Mars ontsloten: Latinus des onwilligh, zoo bonst Juno de krijghspoort open, en geheel Ausonie wapent zich. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Mijn rust is geboren:* mijn rusttijd is daar.

de wachter, zet niet eenen voet over den drempel. Wanneer de Raetsheeren den oorloogh vast besloten hebben, dan ontsluit d'eerste Burgemeester [1]) zelf (op zijn Quirijns met den purperen tabbert aen, en op zijn Gabijns heel braef omgegort) deze poorten en gierende deuren: en roept zelf den oorloogh uit: al de jeught volght zijne stem, en de kopere horens blazen op met een heesch getoet. Toen belastemen Latinus oock op die wijze den Eneadijnen t'ontzeggen, den krijgh aen te kundigen, en de droeve poorten t'ontsluiten. De vader ontzagh deze poorten aen te raken, schuwde afkeerigh dat schendige werck, en verstack zich heimelijck in 't hof. Saturnus dochter, Koningin der Goden, toen van den hemel afstijgende, bonsde zelf met hare vuist op de geslote poorten, sloeg d'yzere boomen in stucken, en zette de krijghsdeur open. Ausonie, te vore zoo gerust en stil, geraeckt overendt: zommigen maecken zich gereet om te voet te dienen: zommigen razen om trots te paerde gezeten, in het stof te draven; al te zamen eischenze wapens: Zommigen vegen lichte schilden en spietsen glat, en smeerenze met vet, en wetten de bijlen met den wetsteen: het vermaeckt hen dat men de standaerden voor den dagh brenge, en de trompet steke. Het maghtige Atine, het trotse Tibur, Ardea, Krustumerium, en het torenrijcke Antemne, vijf hooftsteden, hersmeden wapens en staele helmen op het anbeelt; en vlechten willige schilthorden: anderen trecken smijdigh koper- en zilverdraet tot pantsers en gladde laerzen [2]). Al de voorgaende lust tot kouter, ploegh en eere der zeissen is omgeslagen: het vaderlijcke lemmer gloeit in de smidtse om hersmeet te worden: alreede blazen de trompetten: en de wacht ontfangt het woort. Dees ruckt al verbaest den helm van den wandt: die spant zijn brieschende paerden onder het juck, schiet zijn pantser, drie dick van goude malien, en zijn rondas aen, en gordt den degen op de zijde.

O Godinnen, zet nu uwen Helikon open, en zingt ons, wat Koningen ten oorloge opgerockent wierden 1); wat standaerden

---

1) De Poeet roept de Zanggodinnen aen, op datze hem het krijghsvolck van Latinus en Turnus helpen monsteren. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Burgemeester:* consul.
[2]) *Gladde laerzen:* beenhamer.

elck te velde broght; wat brave mannen het vruchtbare en bloeyende Italie toen alreede uitleverde, en hoe het in 't harnas blonck: want, o Godinnen, het gedenckt u, en ghy kunt het verhalen; wy hebben naulix een lucht hier van geroken.

Eerst treckt de felle Mesentius, een godtslasteraer, van de Tyrrenische kusten ten oorloogh, en wapent zijn troepen: zijn zoon Lausus, de schoonste van allen, uitgezeit [1]) de Laurentijnsche Turnus, treckt neffens hem op; Lausus, zoo braef te paerde, en op de zwijnejaght afgerecht, brengt uit de stadt Agylline duizent mannen op, die hem op zijnen ongeluckigen toght volgen: hy is waerdigh op zijn vaders troon te zitten, en moght wenschen dat Mesentius zijn vader niet waer.

Na hen braveert de brave Aventijn, van den braven Herkules geteelt, over het velt, met zijne zeeghhaftige paerden, op den wagen met den palmtack verciert; en hy voert zijn vaders wapen in den schilt, hondert slangen, en een Hydre, die van adderen krielt. Priesterin Rhea, een maeght, van eenen Godt beslapen [2]), broght hem gesloken [3]), in het bosch des Aventijnschen heuvels, ter weerelt; toen de zegenrijcke Tirynther, na het ombrengen van Geryon, op den Laurentijnschen bodem quam, en d'Iberiaensche ossen in den Tyberstroom afwiesch. Zy voeren schichten, en felle palsters [4]) in de vuist, en steken van zich met Sabijnsche spietsen, met een ront langworpigh yzer beslagen. Hy zelf te voet, schiet een vreesselijck leeuwsvel met ysselijcke gekemde locken en witte tanden, over zijn hooft aen: zoo afgrijsselijck met Herkules draght om 't lijf gedost, treet hy het Konings hof in.

Daer na komen Katillus en de trotze Koras, twee gebroeders, jongelingen van Argos, en stichters van Tibur, met het volck naer den broeder Tiburtus genoemt herwaert: zy voeren, onder de dichte heirspitsen, den voortoght aen: gelijck twee Centauren uit wolcken geteelt; wanneerze van Omole, en den besneeuwden Othrys [5]), en de hooge kruin des berghs met vollen ren nederstijgen: het geweldige bosch maeckt ruimbaen

---

[1]) *Uitgezeit:* behalve.

[2]) *Van eenen Godt beslapen:* beter: van *den* God (Herkules).

[3]) *Gesloken:* heimelijk.

[4]) *Palsters:* staven, met ijzer beslagen.

[5]) *Omole-Othrys:* bergen van Thessalië.

voor hunnen snellen tredt, en de teenen[1]) wijcken al kraeckende voor hunnen gangk.

Koningk Cekulus, stichter der stede Preneste, ontbrack 'er niet: van outs geloofde een ieder, dat hy, die op het velt, onder het domme vee, by de smidtze gevonden wiert, Vulkaens zoon was. Een keurbende van huisluiden vergezelschapt hem breet over 't velt, en mannen, die het hooge Preneste, de landen van Junoos Gabie, den koelen Anio, en de Hernische steenrotsen, van vlieten bevochtigt, bewoonen: die van het rijcke Anagnie, en die van vader Amaseen gevoet worden. Zy zijn niet al te zamen gewapent, nochte rammelen met schilden, of rijden te wagen: het grootste deel hagelt met blaeuwe eickelen van loot: een deel voert een paer schichten, en bedeckt het hooft met een rosse wolfsmuts: met den slincken voet gaenze baervoets, d'ander is met een ongetouwde huit geschoeit.

Maer Neptuins afkomst, Messapus, te paerde afgerecht, en van vier nochte yzer te wonden, brengt nu haestigh zijn al overlang vertraeghde en den krijgh ontwende onderzaten op de been, en grijpt weder het zwaert in de vuist. Deze gebieden over Fescinijnsche troepen, en oprechte Faliscen; deze, over de sloten van Sorakte, en het Flaviniaensche lant, en Cymijn, den bergh, met zijn meir, en de Kapeensche wouden. Zy trecken even sterck, en zingen hunnen Koningk ter eere: gelijck sneeuwitte zwanen, wanneerze door de drijvende wolcken uit de weide wederkomende, ten langen halze een lieflijck geluit uitslaen, zoo dat 'er de stroom en 't Asiaensche meir in het ront van weergalmt: men zou niet meenen dat zoo groot een menighte van gewapenden zich onder een menge; maer een luchtige wolck van heesche vogelen over zee naer strant komt aenzweven.

Ziet Klausus [van wien de Wijck, en 't volck, genoemt de Klaudische, zich door Latium verspreide, sedert Rome den Sabynen, voor hun gedeelte, wert ingeruimt] eenen grooten troep van 't overoude bloet der Sabynen aenvoeren; en hy zelf is zoo sterck, als een groote troep: d'Amiternsche rotten, en oude Quirijners, al de hoop van Eretum en Mutusce, met olijven bekranst, trecken met hem op: en die de stadt Nomentum, de

---

[1]) *Teenen:* twijgen, takken.

roozendalen van Veline, de schrickelijcke Tetrische rotsen, den bergh Severus, en Kasperie, en Forule bewoonen: en die Himelle, Tiber, en Fabaris drincken: die van 't koude Nursie, van de Hortijnsche Ridderschap en 't Latijnsche volck gezonden; en de lieden, die gescheiden worden van Alye, eenen ongeluckigen vliet, die midden door het lant loopt: hier knarssen zoo vele schilden, en de gront dreunt en davert onder 't getrappel zoo veler voeten, als 'er baren in 't Libyaensche marmer omtuimelen, wanneer de wreede Orion in de holle golven duickt; of als 'er des zomers in den zonneschijn gezwolle airen geroost worden, het zy op het velt van Hermus, of op de goutgeele ackers van Lucie.

Hier na spant Agamemnons Halesus [1]), een vyant des Trojaenschen naems, de paerden voor den wagen, en sleept, Turnus ten dienst, duizent forsse volcken met zich, die geluckigh de Massische landouwe met hun egge omkeeren, om wijngert te planten; oock die d'Auruncische Raetsheeren hem van de hooge heuvels medezonden, en die aen de Sidicinische zee leggen; en die Kales verlaten, en die aen Vulturnus, den doorwaetbaren vliet, woont; en de straffe Satikuler desgelijcks; en een hoop Oscen: hun geweer is een lange stock, waer aen zy een taey snoer op hunne wijze vast knoopen: zy bedecken de slincke hant met een licht schildeken, en loopen 'er met kromme sabels op in.

Ghy, o Oebalus, zult in onze vaerzen niet ongenoemt voorbygaen, dien Telo, zoo men zeit, (toen hy alree bejaert, Kaprea, het Rijck der Theleboon, bezittende), by de Vlietnymf Sebete won: maer de zoon, met zijn vaders erflanden niet te vrede, verdruckte nu door zijn gezagh wijdt en zijt de Sarasten, en de vlacke velden van den Sarnus bewatert; en die de Rufen, en Batulum, en het lant van Celenne inhouden; en die de muren van Abelle, vruchtbaer van appelen, boven zich zien leggen; en gewoon zijn op der Duitschen wijze met schichten te schieten, met schorssen van korck het hooft bedecken, met kopere schilden flickeren, en met stale lemmers blickeren.

En ghy, o Ufens, doorluchtigh van naem, en geluckigh in den oorloogh, wort van Nurse, op den bergh gelegen, naer den krijgh gestiert: uw volck, d'Equikolen zijn byster wilt, en

---

[1]) *Agamemnons Halesus*: 't zij een zoon, 't zij een strijdgenoot van Agamemnon.

gewoon gedurigh in bosschen en op het harde klay te jagen. Zy bouwen het lant al gewapent, en zijn vermaeckt altijt verschen roof t'huis te slepen, en op vrybuit te leven.

Oock komt 'er de Priester van 't Marubische volck, die zijnen helm met bladeren en den geluckigen olijf verciert; d'overstercke Umbro, van Koningk Archippus afgezonden; een die met zangk en hantgebaer adders en Hydren, een stinckende gebroetsel, plagh in slaep te guighelen, haere gramschap wist te streelen, en hare beten door zijne kunst te heelen; maer kost de wonde van het Dardaensche spits niet genezen; nochte het in slaepguighelende gezangk, nochte de kruiden op Marsische bergen gelezen, stelpten zijne wonden niet. Het woudt van Angitie, Fucijn, met zijnen glazen stroom, de vochte meiren beweenden hem.

Oock trock Virbius, Hippolytus overschoone afkomst, ten oorloogh: zijn moeder Aricie zont dien braven jongelingk, opgevoedt in de wouden van Egerie, by d'oevers van Hymet, daer het vette altaer van de verzoenbare Diane staet: want men zeit van Hippolytus, hoe hy door zijn stiefmoers streken sneuvelde, 's vaders toorne met zijn bloet boette, en door zijn hollende rossen van een gescheurt, wederom in onze lucht, hier om hoogh, in onze weerelt quam opdonderen, na dat Dianes gunst en heelzame kruiden hem van de doot verweckten. D'almaghtige vader toen toornigh, overmits een sterflijck mensch, uit de hel verrezen, weder levendigh voor den dagh quam; smeet zelf Febus zoon, vinder van zulck een artsenye en wetenschap, met zijnen blixem in den jammerpoel. Maer de gunstige Diane verberght Hippolytus in heimelijcke plaetsen, en verzent hem in 't bosch van de Nymfe Egerie; daer hy in Italiaensche wouden zijnen tijt eenzaem overbrengt, en van naem verandert, Virbius heet: daer oock de paerden met hun harde hoeven, buiten de kerck en heilige wouden van Diane gekeert worden, vermits zy verschrickt voor zeegedroghten, den jongelingk op het boghtige strant uit den wagen smeten. De zoon niettemin mende de moedige paerden over het vlacke velt, en rende te wagen naer den krijgh.

Turnus zelf, een trots en braef jongelingk, komt daer onder de treflijcksten aengereden, met de wapens in de vuist, en is het heele hooft langer dan anderen: zijn hooge helm voert op den driedubbelen kam een Chimeer, die eenen brandenden Etna

ter keele uitbraeckt: hoe de vuisten in den strijt gruwelijcker bloet storten, hoeze wilder en woester vier en vlam spuwt: maer Iö, alree een koe, alree met hair overtrocken, en de horens opstekende, vercierde (als een overtreffelijck blijck van zijnen stam), den beuckelaer, die van gout blonck, en daer Argus, de wachter der maeght, en Inachus haer vader, die den stroom uit zijne kruick giet, in uitgesneden staen. Hem volght een wolck van voetknechten, en al het velt grimmelt van schiltvoerende troepen; en de jeught van Argos, en Aurunsche scharen, en Rutulers, en oude Sicilianen, en Sakraensche heirkracht, en de Labiscen met hun beschilderde rondassen, die de bosschen des Tybers, en den heiligen oever van Numikus ploegen, en de Rutulische heuvels met hun kouter bouwen, en die van Circes kaep, en die uit het lantschap, waer over Jupiter, Anxur gebynaemt, gezagh heeft; en die van Feronie, met hun groen woudt vermaeckt; en die van het zwarte meir, dat by Sature leit; en die van Ufens, den kouden vliet, die zijnen wegh door lage dalen zoeckt, en in zee loopt.

Behalve deze komt 'er Kamille, de krijghsheldin, van Volscen afkomstigh, en voert haer ridderlijcke bende en ruitery in 't blancke harnas aen: z'is niet gewoon, gelijck vrouwen, hare hant aen Minerves spinrock en naeikorf te slaen; maer noch maeght zijnde, in den krijgh te leeren harden, en te voet de winden voorby te rennen: zy zou wel over de korenairen henevliegen, zonder die te raecken, en in hare vlught niet een tedere air quetsen; of midden door zee aen de gezwolle baren hangende, heneglippen, zonder de vlugge zolen eens nat te maecken: al d'uitgelate jeught verwondert zich, van de daecken en op het velt, over haer, en alle vrouwen zien uit, terwijlze henerijdt, en staen verbaest en gapen, hoeze haer rappe leden heerlijck met Koningklijck purper bekleet; hoeze de vlechten met eenen gouden gesp ophaeckt; hoeze eenen Lycischen pijlkoker draeght, en, naer der herderen wijze, eenen myrtetack op de spiets voert.

HET ACHTSTE BOECK.

INHOUDT.

Turnus steeckt de bloetvlagh [1]) ten Laurentijnschen burgh uit, en sterckt zich met de hulptroepen der aengrenzende steden van Latium. Venulus wort oock naer Argos, by Diomedes, gezonden, om hem, door de gelijckheit van 't zelve gevaer, als een bontgenoot, in dien oorloogh mede in te wickelen. Eneas, hier door opgeweckt, en zijn kleene maght mistrouwende, roeit, op Stroomgodt Tyberijns waerschuwinge [2]), den Tyber op, naer de plaets, daer Rome namaels gebouwt wert; en verzoeckt hulp by Koningk Evander, die uit Arkadie gevloden, hier op den Palatijnschen bergh, de stadt Pallanteum, naer des zelven naem geheeten, bouwde. Evander, van Eneas aenkomst en d'oirzaeck der zelve verkontschapt, onthaelde hem minnelijck, noodighde den Trojaen tot Herkules offerfeest, het welck men vast vierde, en ontvouwende zijnen gast d'oirzaeck dezer instellinge, toonde hem ter loop alle de vermaertste plaetsen dezer lantstreke. Eneas 's anderen daeghs met vierhondert ruiteren (waer over Evanders eenigh zoon geboot) gesterckt zijnde, stierde een deel van zijne maght, voor stroom af, den zijnen te hulp; en trock zelf met het overschot naer Agylle, de bloeyende hooftstadt der Tyrrhenen, op Mezentius, om zijne onverdraeghzame wreetheit, dootelijck verbittert. Vulkaen ondertusschen door zijn gemalins liefkoozery aengeprickelt, smeedt voor zijnen stiefzoon wapens, van de moeder haren zoon terstont overgelevert, die met dit braef geweer vermaeckt, zich ten hooghste verwondert over den beuckelaer, waer in de heerlijcke daden zijner toekomende nakomelingen gedreven staen.

Prins Turnus steeckt ten burgh den oorlooghsstandert uit,
En zent gezanten heen naer Diomedes muren,
Op dat men den Trojaen en zijne bruiloft stuit'.
De Tyber stiert den Helt by andre nageburen.
Hy wint Evanders gunst en Pallas op zijn hant,
En scheit getroost van hier: de moeder vaert hem tegen,
En offert haren zoon, tot 's vyants wederstant,
De wapens van Vulkaen, het harnas, schilt, en degen.
Hy eert die gifte, en wort, in dezen beuckelaer,
D'aenstaende mogentheit van 't Roomsch geslacht gewaer

---

[1]) *De bloetvlagh:* een klein anachronisme; — doch de spreekwijze is hier figuurlijk.

[2]) *Stroomgodt Tyberijns waerschuwinge:* lees: de waarschuwing van den God des Tiberstrooms.

Toen Turnus den standert 1), het oorlooghsteken, ten Laurentijnschen burgh uit, en de schorre trompet stack, en het paert met sporen; en de wapens in de vuist nam; geraeckte strax al het volck in rep en roer: het gansche Latium begaf zich terstont verbaest onder den eet, en de jeught aen 't hollen, borst met dreigementen uit. De voorbarighste oversten, Messapus, en Ufens, en Mesentius, de godtslasteraer, rucken van alle kanten de hulptroepen by een, en ontblooten het lant wijdt en zijt van huisluiden: en Venulus wort naer de stadt van den grooten Diomedes [1]) gezonden, om bystant te verzoecken, en te verkuntschappen, dat de Teukren in Latium vast leggen, Eneas met zijne vloot gelant zy, d'overwonne Huisgoden invoere, en zich laete verluiden, hoe het Rijck hem by nootlot beschoren zy; dat oock vele volcken den Dardaner toevallen, en geheel Latium van hem gewage; dat Diomedes zelf, beter dan Koningk Turnus of Koningk Latinus, kan afzien, waer Eneas alree op toeleit; en wat uitkomst hy, zoo 't geluck hem dienen wil, door dezen krijgh verwacht. Dit gingk 'er in Latium om 2). De helt, Laomedons nakomelingk, dit altemael ziende, zoo liep hem het hooft om van groote bekommeringen: zijn zinnen zwierden dan herwaert, dan derwaert; hy had veelerhande bedenckingen, en overwoegh al wat hem voorquam: gelijck zonneschijn of maneschijn in een koperen watervat flickert, van daer overal weerschijnt, in de lucht hene en weder vlieght, en om hoogh tegens de balcken van 't huis aenschittert.

Het was nacht, en vee en vogel lagh, over al het velt uit vermoeitheit, van eenen diepen slaep bevangen; wanneer vader Eneas, in zijn gemoedt om den droevigen oorloogh ontstelt, zich op den kouden oever, onder den blaeuwen hemel, had uitgestreckt, en ten lange leste in slaep geraeckte. Tyberijn,

---

1) De standert wort ten burgh uitgesteken: men ruckt de troepen by een, en Venulus wort naer Diomedes gezonden. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas, hier over beducht, krijght velerhande verbeeldingen in zijn gemoedt; gelijck een watervat, waer in zon of maen flickert. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De stadt van den grooten Diomedes:* Diomedes, van den oorlog voor Troje teruggekeerd, en vernemende, hoe zijn vrouw, gedurende zijn tienjarige afwezigheid, zich vrij onbetamelijk gedragen had, wilde niet meer naar zijn vaderland terugkeeren, maar begaf zich naar Apulië, waar hij de stad Argos stichtte.

d'oude Stroomgodt [1]) zelf 1), scheen uit het genoeghelijcke water, tusschen de populieren, voor hem op te borlen, en was bekleet met dun waterblaeuw linnen, en beschaduwde zijn hair met riet. Daer na begost hy hem aen te spreken, en aldus van zorgen t' ontlasten: o goddelijcke afkomst, die ons de stadt Troje uit den vyant weder toevoert, en Pergamum in der eeuwigheit bewaert; o ghy, naer wien het Laurentijnsche geweste en de Latijnsche landouwen zoo lang verlangden; bezwijck niet: hier is een veilige woonplaats, een veilige stadt voor u ten beste: verschrick voor geene oorlooghsdreigementen: al de verbolgenheit en gramschap der Goden is over: en nu (op dat u dit geen ydele droom schijne) zult ghy een geweldige zeuge, die dertigh witte jongen in de willegen op den oever geworpen heeft, op d' aerde, voor u vinden leggen, met de witte biggen om haere spenen. Hier zult ghy uwe stadt stichten, en na de gelede zwaerigheden veiligh rusten. Hier zal Askaen, na verloop van dertigh jaren, de wijtbefaemde stadt Alba bouwen. Ick spel u geene onzekere dingen: nu zal ick u, merck op, in het kort berichten, op wat wijze ghy het geen op handen is, kunt te boven komen. d'Arkaders, een geslacht van Pallas gesproten, die, als medegezellen, Koningk Evander en zijne standaerden volgden, kozen in dit geweste een plaets uit, en stichtten op het geberghte een stadt, naer Pallas outgrootvader Pallanteum genoemt. Deze lieden voeren gedurigh oorloogh tegens de Latijnen: sluit met hunlieden een vast verbont, en versterck uw leger met deze bontgenoten. Ick zelf zal u, langs mijn oevers, te water voeren, op dat ghy met uwe riemen recht tegens stroom op mooght geraecken. Wacker op dan, o spruit van Venus, draegh Juno, zoo dra de starren ondergaen, kerckplichtigh uwe gebeden op, en vermorw hare gramschap en dreigementen door ootmoedige beloften; en offer na d'overwinninge my ter eere. Ick ben de blaeuwe en godtlieve Tybervliet, dien ghy ziet overloopen, d'oevers strijcken, en over de vette ackers vloeien. Ick, die voorby de groote

---

1) Eneas ziet den Tybergodt, die hem moedigt tegens den oorloogh, de zeuge met hare biggen, het voorteken der stadt, toont, raet met Evander en d'Arkaders in bontgenootschap te treden, en Juno te paeien. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Tyberijn d'oude Stroomgodt:* lees ook hier: de oude God van den Tiberstroom.

steden kome herwaert bruizen, houde hier mijn hof. Zoo sprack de stroom, en doock daer na onder het water diep in den gront. Toen de nacht over, en de slaep uit was 1), rees Eneas op, en ziende de zon aen den hemel uit den oosten opgaen, schepte met zijne handen het water godtsdienstigh uit den stroom, en verhief aldus zijne stem naer de lucht: o Nymfen, Laurentijnsche Nymfen, uit wie de stroomen gesproten zijn; en ghy, o vader Tyber, met uwen heiligen vliet, ontfangt uwen Eneas, en ruckt hem ten leste eens uit het gevaer: het zy in wat bron ghy, die u over onzen wederspoet erbarmt, u verschuilt; het zy wat gront ghy allerliefelijckst bevloeit; ick zal u altijt met mijne offerhanden, altijt met mijne offergaven eeren: O Horenstroom [1]), vooght over de Hesperische vlieten, sta ons by, en verzeker ons toch klaerder van uwe goddelijcke gunst.

Zoo spreeckt hy, en kiest uit de vloot een paer roeijaghten, verzietze met roeituigh, en wapent met een zijne mackers: maer zie, schielijck openbaerde zich, op den groenen oever in 't bosch, een eenhairige en witte zeuge, met hare biggen, zoo wit als zy, een wonderlijck voorspoock: weshalve de godtvruchtige Eneas deze met haere jongen slaght, en op het altaer offert, de groote Juno ter eere. Aldus paeide hy, in dien langen nacht, den hoogen vloet des Tybers, waer door de vliet viel, en stil stont, als een staende water, en zoo vlack lagh, gelijck een meir, daer geen stroom gaet; op dat men zonder arbeit moght oproejen. Zy spoejen dan al krieoelende hun aengevange reis 2). De geteerde denneboom stuift 'er door: het water verwondert zich, en het bosch verwondert zich, ongewoon dat wijtflickerende rondassen en mannen en beschilderde schepen op den vliet drijven. Zy slijten nacht en dagh

---

1) Eneas ontwakende begroet de Nymfen, en den Stroomgodt, ziet de zeuge, en offertze Juno. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Nu varenze voort, en zien Evanders stadt leggen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *O Horenstroom:* beter: „Horendragende Stroomgod." De Stroomgoden worden veelal met hoornen afgebeeld, — volgens sommigen omdat de wateren loeien als hoornvee, volgens anderen om de bochten en krommingen, welke zij, zich door het veld eenen weg banende, beschrijven. Ik zou, wat mij betreft, eer meenen, dat hierbij te denken valt aan de alles doordringende en doorborende kracht van den stroom.

met roejen, geraken boven de lange boghten, varen onder veelerhande boomen tusschen groene bosschen door, over het stille water. De gloeiende zon was midden aen den hemelkloot gestegen, toenze van verre de muren zagen, en het slot, en hier en daer eenige huizen, nu door de Roomsche mogentheit hemelhoogh opgetrocken: Evander was toen van kleen vermogen. Zy zetten 'er haestigh met den boegh naer toe, en genaken de stadt.

By geval droegh d'Arkadische Koningk ten dien dage, buiten de stadt in een woudt, Amfitryoos grooten zoon [1]) en den Goden de pleghtige offereere op 1). Pallas, zijn zoon, en te gelijck al de treflijckste jongelingen, en d'arme Raet [2]) wieroockten met hem, en het laeuwe bloet smoockte op d'altaren. Toenze de groote schepen zagen, en hen ten schaduwachtigen bossche invaren, en al stil komen aenroejen, stondenze schielijck verbaest, verlieten alle te zamen de tafels, en rezen overendt. Pallas verbiedt de zijnen wel ernstigh 't offerfeest te staecken, grijpt eenen schicht in de hant, vlieght zelf schichtigh den vreemdelingen te gemoet, en roeptze van eenen heuvel van verre toe: o jongelingen, wat oirzaeck port u onbekende wegen naer te sporen? Waer streeft ghy hene? Wat volck zijt ghy? Waer hoort ghy t'huis? Brengt ghy pais of oorloogh? Toen sprack vader Eneas van het hooge achterkasteel aldus, en stack hun met zijne hant den vreedzamen olijftack toe 2): ghy ziet hier d'inboorlingen van Troje, die wapens tegens de Latijnen, hunne vyanden, voeren, van wienze, als ballingen, uit hoovaerdy bevochten en verdreven wierden: wy zoecken Evander: draeght hem dit over, en zeght, dat 'er uitgeleze Vorsten van Dardanie gekomen zijn, om bystant aen zijne wapens te verzoecken 3). Pallas om dien grooten naem ver-

---

1) By geval vierden d'Arkaders Herkules zegefeest. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas melt hun zijn gelegenheit. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Pallas noodight en wellekomt hem: Eneas begroet Evander, en verzoeckt zijn bontgenootschap. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Amfitryoos grooten zoon:* Hercules.

[2]) *d'Arme Raet:* beter: „de arme Raadsleden." De Raad als zoodanig was noch arm noch rijk; doch de geheele staat van Evander, hijzelf, zijn paleis, en al wat daarmede in betrekking stond, was, als ook uit het vervolg blijkt, een armoedige boel.

slagen, stont verbaest. O wie ghy zijt, zeit hy, tre op, en spreeck mijnen vader mondeling aen, en vergast ons in ons hof: en hy gaf hem de hant, en druckte zijne hant wel hartelijck. Zy verlaten den stroom, en gaen voort het woudt in. Toen sprack Eneas den Koningk vriendelijck aen: o overbrave Grieck, het beliefde de fortuin my herwaert te stieren, om u te bidden, met den olijftack, van wolle snoeren bewonden, in de hant: ick vreesde niet eens voor u, die een Arkader en Vorst der Grajen zijt, en beide de zonen van Atreus in bloet en maeghschap bestaet: maer mijne vromigheit en de heilige Orakels der Goden, en de bloetvrientschap onzer ouderen, en uwe faem door de landen uitgebreit, dreven my gewilligh door het nootlot herwaert, en verknochten my aen u. Dardaen, zoo de Grajen zeggen, uit Elektre, Atlas dochter, gesproten, en d'eerste vader en stichter der stede Ilium, quam naer Frygie gevaren. De groote Atlas, die den hemelkloot op zijne schouders draeght, won Elektre. Merkuur, uit de blancke Maje, op de kille kruin van Cyllene geboren, is uw vader. Maer Atlas (zoo wy eenigsins gelooven het geen ons ter ooren quam) de zelve Atlas, die de starren en den hemel onderstut, teelde Maje. Aldus spruiten de tacken dezer beide uit eenen zelven stamme. Hier op dan steunende, zoo besloot ick niet u met gezanten eerst van verre t'ondertasten, maer quam ootmoedigh zelf in persoon in uwe tegenwoordigheit. Indien het zelve Daunische volck, dat u hardt beoorlooght, ons den voet lichte, zoo geloovenze het kan hun niet missen, of zy zullen het gansche Hesperie onder het juck brengen, en de zee, die van wederzijde tegens hun strant aenspoelt, beheerschen. Laet ons dan elkandere getrouwicheit zweeren. Wy hebben dappere krijghslieden, en oorlooghsborsten, en jonge gasten, die bedreven zijn. Zoo sprack Eneas: d'ander zagh hem vast de woorden uit den mont, en door en weder door. Daer na antwoorde hy in het kort 1): o manhaftige Trojaen, hoe lief is my, dat ick u hier zie, en verwellekomen magh. Nu dunckt my dat ick uwen dapperen vader Anchises voor my zie, en spreken hoor: want my gedenckt, hoe Priaem, Laomedons zoon, naer Salamin treckende, en de rijcken zijner zuster

1) Evander wellekomt hem, bestemt zijn verzoeck, en noodightze op het feest. *Kantteekening der oude uitgave.*

Hesione bezoeckende, in 't voorbyreizen de grenzen van het koude Arkadie ter loop quam bezichtigen. De baert begost toen in mijne bloeiende jeught eerst uit te breken: en ick zagh de Trojaensche Vorsten met verwondering aen, en verwonderde my over Laomedons zoon: doch Anchises was de langste van hun allen: mijn gemoedt blaeckte door een vierige begeerte om dien man aen te spreken, en hem de hant te geven: ick tradt met verlangen naer hem toe, en leide den heer om Feneus vesten. Hy schonck my op zijn vertreck eenen braven pijlkoker met Lycische pijlen, eenen rock met goude strepen doorwrocht, en een paer goude breidels, die mijn zoon Pallas noch heeft: waerom het bontgenootschap, dat ghy verzoeckt, al voorhene met hanttastinge bevestight is: en ick zal, zoo ras morgen de zon het velt beschijne, u welgemoedt met bystant afvaerdigen, en met middelen de hant bieden. Ondertusschen, mijn vrienden, viert, dewijl ghy hier gekomen zijt, gewilligh met ons dit heiligh jaergetijde, het welck men niet magh uitstellen, en zet u ter tafel by ons, uwe megenooten. Zoo gesproken hebbende, beval hy spijs en opgenome bekers weder op te zetten, zette zelf de mannen op de grazige zoden neder, en vlijdde Eneas, den voornaemste, op het ruige leeuwsvel, zijn banckkussen, en noodighde hem van zijnen ahornen stoel 1). Daer na rechten d'altaerpriester en uitgeleze jongelingen om strijt gebraden ingewant van stieren aen, en vullen de korven met bischuit, en schencken den wijn. Eneas en de Trojaensche jeught bancketteren te gelijck van ossenharsten, en den gewijden afval. Na dat de honger geboet, en de grage maegh verzaet is, zeit Koningk Evander: geen ydele nochte onwetende overgeloovigheit van oude Goden stelde by ons uit gewoonte deze pleghtigheit, deze spijs, en dit altaer van zulck een treffelijcke Godtheit in. O Trojaen, o vrient, wy onderhouden, wy vernieuwen met recht deze offereere, aengezien dit gewest van schrickelijck gevaer verlost wiert. Bezie eens deze klip van outs over de rotsen hene hangen; hoe dat gevaerte wijt van een gesmeten [1]), de berghspelonck woest leit, en de

---

1) Men zet zich ter offertafel, en Evander verhaelt Kakus historie. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Gesmeten:* geslagen.

rotsbreuck een ysselijcke kloof veroirzaeckte. Hier verre achter af, in deze woestijne, had Kakus, half mensch, zijn speloneck, die afgrijsselijcke wilt en woest begroeit, van geene zonnestralen beschenen, en altijt laeuw van verschen moort lagh: de menschenhoofden, uit trotsheit op de deuren genagelt, hingen bleeck en vuil van bloet en etter. Vulkaen teelde dit gedroght, dat zwaerlijvigh hene tredende, zijn vaders dompigh vier ten monde uitbraeckte. De tijdt boodt ons, die vast verlangden, hulp, door d'aenkomst dezes Godts: want Alcides, die stercke verlosser, moedigh op den roof en neerslagh des drielijvigen Geryons, quam herwaert, en dreef, als een triomfeerder, zijn geweldige stieren en ossen hier langs, by den stroom, in dit dal naer de weide. Maer Kakus door zijne dollicheit van zinnen verwildert, om geen bedriegery nochte schelmery onbezocht [1]) te laten, dreef vier van de vetste stieren, en vier van de beste koejen uit den stal wegh, en verborgh in zijn beschaduwde steenrots dit vee, met den staert achterwaert in zijn speloneck getrocken, op dat men geen spoor nochte rechte voetstappen zou vinden. Geene mercktekens meldden de speloneck, hoe men oock zocht. Toen Amfitryoos zoon middelerwijl zijn zatte drift [2]) nu naer den stal zou drijven, en reede stont om te vertrecken, begosten d'ossen in het henegaen te loejen, al het bosch met bulcken te vullen, en al klagende van de heuvels te scheiden. Een van d'ossen sloegh geluit, en loeide hier tegens aen, uit het woeste hol, daer het vee opgesloten, Kakus buiten zijn gissing meldde [3]). Maer toen begost Alcides bloet van gramschap te zieden, en de zwarte gal van dolheit over te loopen. Hy grijpt het geweer, en zijn quastige knods in de vuist, en tijdt al zijn best den steilen top des hoogen berghs op. Toen zagen d'onzen Kakus eerst schricken, en de verbaestheit in zijn oogen. Terstont vlught de booswicht van angst, sneller dan den wint, de speloneck in, of hy vloogh. Na dat hy zich in het hol sloot, en den vreesselijcken steen, die kunstigh door zijnen vader, aen een yzere keten vast gekloncken hing, liet nederschieten, zoo ras de keten in stucken sprongk; en hy de posten met eenen boom pal en

---

[1]) *Onbezocht:* onbeproefd.

[2]) *Drift:* kudde.

[3]) *Kakus buiten zijn gissing meldde:* hem verklapte.

vast zette; zie zoo quam 'er de verbolgen Tirynther, die alle toegangen doorsnuffelende, zijn oogen vast herwaert en derwaert sloegh, en op de tanden knerste. Hy verhit van toorne, bespiede driewerf den geheelen bergh Aventijn: driewerf verwrickte hy de steene poort te vergeefs: driewerf gingk hy van vermoeitheit in het dal nederzitten. Op den rugh der speloncke, rontom met afgebroke steenrotsen omheint, stont een scherpe klip, die heel hoogh uitstack, een recht broeinest voor heilooze vogels. Herkules deze klip, die aen de slincke zijde des heuvels over den stroom helde, met zijn rechte hant aengrijpende, verwrickte en scheurdeze los van haren wortel; stietze daer na haestigh van boven neêr, zoo dat de lucht overwijt [1]) van den slagh wedergalmde, d'oevers daverden, en de stroom van verbaestheit te rugh sprongk. Toen quam Kakus moorthol en diep roofnest naeckt aan den dagh, en de beschaduwde moortkelders lagen geheel open: niet anders gelijck of het aertrijck, ergens van onder opgereten, den helschen poel ontdeckte, en het Rijck des doots, zoo gehaet by de Goden, opsloot [2]), zoo dat men, van boven in den afgrijsselijcken afgront, de zielen voor 't inschijnende licht zagh sidderen. Weshalve Alcides van boven af met pijlen schoot, al zijn geweer te baet nam, en met vreesselijcke steenen, en dicke tacken van boomen, zonder ophouden hem te keer gingk, die strax tegens zijne hoop in het licht betrapt, in de holle steenrots besloten was, en nu afgrijsselijck tierde en brulde. Maer Kakus (want daer was geen vlughten aen) braeckte zulck eenen geweldigen damp te keele uit, dat het wonder was, en blies in het hol zulck eenen duisteren nacht en nevel, en benevelde de speloncк zoo byster, met zwarten roock en duisternisse, met vier gemengelt, dat men uit zijn oogen niet zien kon. Dit stont den moedigen Alcides niet te lijden: hy sprongk van boven neder in 't vier, daer de roock allerdickst opdreef, en de zwarte damp allermeest uit het woeste hol op quam smoken. De helt greep Kakus toen, die vast vergeefs uit de duisternisse vier en vlam spoogh, en hy knoopte hem de voeten met de handen aen een, duwde d'oogen uit den kop, en worghde zijn keel toe, zonder dat 'er een druppel bloets uit quam. Terstont

---

[1]) *Overwijt:* ver.

[2]) *Opsloot:* opensloot, opende.

ruckte hy de deuren op, zette den gruwzamen moortkuil open, broght de weghgedreve ossen en den gelochenden roof voor den dagh, en sleepte het wanschape doode lichaem met de voeten buiten het roofnest. De menschen kunnen zich niet zadt zien aen afgrijsselijcke oogen, en aenzicht, en borstelige en ruige borst van het halve dier, en het vier, dat in zijne keel smoorde. Sedert vierde men [1]) hier over, Alcides ter eere; en de nakomelingen onderhielden vrolijck dezen feestdagh. Potitius is d'eerste insteller, en d'afkomst van Pinarius d'onderhoutster van Herkules offerfeest. Hy stichtte in het woudt dit altaer, het welck by ons altijt het Allerhooghste zal genoemt worden, en altijt het Allerhooghste blijven. Weshalve, o jongelingen, bekranst, uit danckbaerheit voor zoo groot een weldaet, uw hair met loof; drinckt malkanderen den beker toe; roept den Godt, een' beschermer des lants aen, en schenckt rustigh wijn in den kop. Zoo sprack Evander, en beschaduwde zijn hair met tweeverwigen populier, Herkules loof, bekranste zijn hooft met bladeren, en nam den heiligen offerbeker in de hant. Terstont plengdenze al te zamen den wijn vrolijck op tafel, en riepen de Goden aen. De zon middelerwijl aen den hemel dalende, zoo begost d'avont te vallen: en nu gingen de Priesters, en inzonderheit Potitius, volgens de gewoonte, met vellen om hun lijf gegort, en ontstaecken het vier. Zy rechten maeltijden, en het tweede offergerecht aen, en overladen d'altaren met volle schotelen. Daer op komen de huppelende Priesters van Mars by der hant, met tacken om den slaep van hun hooft gevlochten, om rontom de brandende altaren te zingen 1). D'een rey bestaet uit jongelingen, d'ander uit oude mannen, die op maetgedicht Herkules lof zingen, en zijn daden prijzen: hoe hy eerst met zijne vuisten de stiefmoeders gedroghten worghde, en een paer slangen te berste duwde; hoe hy Troje en Oechalie, die brave steden, in den oorloogh verdelghde: hoe hy duizenterleie zwaericheden en rampen, onder Koningk Euristheus, door Junoos ongerechtigen wrock most uitstaen. O zeeghaftige helt, ghy slaght met uwe vuist Hyleus en Folus [2]), met hun dubbele

---

1) De Priesters zingen Herkules lof. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vierde men:* hield men feest.
[2]) *Hyleus en Folus:* beiden Centauren.

leden uit eene wolcke geboren; ghy velt het Kretenzer wanschepsel, en den afgrijsselijcken leeuw, onder de steenrots van Nemea. Voor u schrickte de jammerpoel;. voor u schrickte de hellewachter, die in het bebloede hol, op het halfgegeten gebeente, achterover lagh en knaeghde: en geenerlei ondier, nochte zelf de groote Tyfeus verschrickte u met zijn geweer: nochte de Lerneesche slang, die van hoofden krielde, verbaesde of benaeude u niet. Zijt gegroet, o Jupijns rechte afkomst, die by de Goden in eere leeft: begunstigh en zegen ons, en uwen offer. Deze daden verheffenze met lofzangen: inzonderheit meldenze mede van Kakus spelonck, en hoe hy vier en vlam spoogh. Al het woudt wedergalmde, en de heuvels dreunden van dit geluit. De Godtsdienst ge-eindight, zoo begevenze zich daer na alle te zamen stedewaert. De Koningk hoogh op zijn dagen, gingk neffens Eneas, zijnen megenoot, leunde onder 't henegaen op zijnen zoon, en verkortte den wegh met kouten. Eneas slaet zijne oogen met verwonderinge wacker rontom, schept vermaeck in die plaetsen, en ondervraeght, en hoort met lust naer de gedenckwaerdighste stucken der oude helden, elck in 't byzonder. Toen zeide Koningk Evander 1), grontlegger des Roomschen burghs: D'ingezete Boschgoden en Veltgodinnen, en een slagh van menschen uit struicken en harde eicken geboren, bewoonden deze bosschen, liepen zonder zeden, zonder tucht hene; en wisten van geen stieren onder het juck te spannen, of van middelen te vergaren, of die te besparen; maer leefden by boomvruchten, en opgejaeght wilt, een' harden kost. Saturnus, vlughtigh voor Jupijns wapenen, en uit zijn Rijck in ballingschap gedreven, quam eerst van den hemelhoogen Olymp herwaert. Dees tuchtighde dien onleerzamen aert, op steile bergen verstroit, en gaf hun wetten, en wou dat men het lant Latium, of schuilhoeck [1]), zou heeten, naerdien hy in dien hoek veiligh gescholen had. De goude eeuw, zoo men zeit, bloeide onder dezen Koningk: zoo stil en vreedzaem regeerde hy het volck; tot dat allengs een slimmer en misverfde tijt en dolle oorlooghslust en goutzucht opquamen: toen quamen

---

1) Evander verhaelt Eneas d'aeloutheit des lants, en ontfangt hem in zijn hof. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Latium, of schuilhoeck:* naar het Latijnsche *lateu*, verbergen.

die van Ausonie en Sicilie herwaert, en Saturnus landouw veranderde zomtijts [1]) van naem: daer na quamen de Koningen, en de straffe Tyber, met zijn onbeschoft lijf, naer wien wy Italianen sedert dezen vliet den Tyber noemden: en d'oude Albula verloor zijnen rechten naem. D'almogende Fortuin, en 't onontworstelbare Nootlot zetten my op dezen bodem neder, sedert ick uit mijn vaderlant gedreven wiert, en ter zee het uiterste gevaer uitstont. Godt Apollo, mijn raetgever, en d'ontzaghelijcke vermaningen der Nymfe Karmente, mijne moeder, dreven my herwaert. Naulicks verhaelde hy dit, of van hier voortgaende, toonde hem het altaer, en de Karmentische poort, op zijn Roomsch van oudts alzoo genoemt, ter gedachtenisse en ter eere der Nymfe Karmente, de waerzeggerin, die eerst spelde d'opkomst van de groote Eneadijnen en d'edele stadt Pallanteum. Daer na toonde hy hem het geweldige wout, van den gestrengen Romulus namaels tot eenen vryburgh gemaeckt, en Luperkal, onder de koude steenrots gelegen, en van Parrhasius, volgens het gebruick, naer den Lyceeschen Pan genoemt: hy toonde oock het bosch aen Argus toegewijt; en verhaelde de doot van Argus [2]), zijnen gast, waer van de plaets noch getuight. Van hier leit hy hem naer het slot, op den Tarpeeschen heuvel gesticht, en het Kapitool, dat nu heerlijck vergult, eertijts van kreupelbosch bedeckt en verwildert lagh. Toen droegen de saechachtige [3]) ackerlieden alreede de wilde godsdienstigheit der plaetse ontzagh toe: toen schroomdenze alreede voor bosch, en steenrotse. Een Godt, het is onzeker wie, zeit hy, bewoont dit bosch, deze boomrijcke kruin des heuvels: d'Arkaders gelooven, datze'r Jupijn zelf gezien hebben; zoo menighmael hy, by doncker weder, den geitenschildt zwenckte [4]), en regen

---

[1]) *Zomtijts:* dikwijls.

[2]) *De doot van Argus:* deze Argus, gastvrijheid bij Evander genoten hebbende, had een raadslag gemaakt om hem te dooden. Evanders vrienden, zulks ontdekt hebbende, brachten Argus om 't leven, voor wien Evander een graftombe liet oprichten, niet wegens zijn verdiensten, maar uit eerbied voor de rechten der gastvrijheid. Het was alzoo om Eneas meer gerustheid in te boezemen, dat hij hem dit verhaal deed.

[3]) *Saechachtige:* schroomvallige.

[4]) *Zoo menighmael hy .... den geitenschildt zwenckte:* beter: „de geitevacht schudde." Het was de vacht van zijn minnemoeder, de geit Amalthea, welke Jupiter schudde.

uit de wolcken goot. Behalve dit ziet ghy hier deze twee steden, met hare omgeworpe muren, een overschot en de gedencktekens der oude voorvaderen. Vader Janus stichte d'eene, Saturnus d'andere stadt: d'een hiet Janikulum, d'ander Saturnie. Aldus onderling koutende, gingenze in het hof van den armen Koningk Evander, en zagen overal vee, en hoorden het loeien, daer namaels het marcktvelt van Rome was, en de heerlijcke gebouwen en spitse gevels gebouwt werden. Toenze aen zijn hof quamen, zeide hy: de zeeghaftige Herkules zetten zijnen voet wel over dezen drempel, en vernoeghde zich met dit hof. Mijn vrient, leer van hem pracht en prael versmaden: draegh u gelijck die Godt, en stoot u niet aen mijn kleenicheit. Zoo sprack hy, en leide den grooten Eneas in zijn hof, laegh en bekrompen gebouwt, en zette hem op een banckpeuluwe van bladeren, en een Libyaensche beerenhuit. De nacht quam aen, en beschaduwde de landouw met vale wiecken.

Maer Venus 1), zijn moeder, niet te vergeefs verschrickt en ontstelt, om het vreesselijck oproer en de dreigementen der Laurentijnen, spreeckt Vulkaen, haren gemael, aldus in de goude slaepkamer aen, en ademt met hare woorden hem een goddelijcke liefde in het harte: terwijl de Koningen van Argos vast het verwezen Pergamum, en de sloten, die van 's vyants handen mosten in brant gesteken worden, verdelghden, verzocht ick by u voor de verlege Trojanen geene hulp, nochte geene wapens met uw eige handen kunstigh gewrocht; nochte ick woude, o mijn liefste beddegenoot, u niet te vergeefs om uwen arbeit vergen; hoewel ick zeer in Priaems kinderen gehouden was, en menighmael Eneas groote zwaricheit beschreide. Nu sloegh hy zich door Jupijns gebodt op den bodem der Rutulen neder: weshalve ick, de zelve moeder, ootmoedigh uwe heilige Godtheit om wapens voor mijnen zoon koom bidden. Nereus dochter [1]), Tithons echtgenoot, kon u wel door hare tranen vermorwen. Let eens hoe vele volcken aenspannen, hoe vele steden met geslote poorten den degen, ten bederve

1) Middelerwijl verght Venus Vulkaen om wapens voor Eneas, en streelt hem, die van hitte begint te blaecken, en te gloeien, gelijck blixem en weerlicht in de wolcken. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Nereus dochter:* Thetis, ten dienste van wier zoon Vulkaan een wapenrusting smeedde.

van my en den mijnen wetten. Zoo sprack de Godin, en streelde en omhelsde met hare sneeuwitte en zachte armen hem, die vast wanckelde, en terstont naer zijn gewoonte begost te blaecken, en d'oude hitte door zijn mergh en vermoeit gebeente voelde glyen en gloeien: eveneens gelijck de gloeiende blixem, in de wolcken met donder uitberstende, door de schitterende lucht voortslaet, en weerlicht. Zijn ega vermaeckt met dit bedrogh, en wel wetende datze schoon was, merckte dit 1). De vader, door een eeuwige minne aen haer verbonden, sprack toen: waerom dit zoo verre gehaelt? o Godin, waer is uw betrouwen op my gebleven? Had ghy eertijts zulck een zorge voor uwe Trojanen gedragen, ick hadze toen al van wapenen konnen voorzien; nochte d'almaghtige vader, nochte het nootlot verboden dat Troje langer staen, en Priaem noch tien jaren te lijve zou blijven: En zoo ghy nu ten oorloogh toerust, en dat uw meening is; al wat ick met mijne kunst en zorghvuldigheit kan te wege brengen; al wat van yzer en gesmolten elektrum[1]) kan gewrocht worden; en wat vier en hamer vermagh, dat is voor u ten beste: smeeck niet, gelijck of uwe schoonheit my zoo veel niet waert waere. Zoo sprekende omhelsde hy haer met al zijn hart, en in den schoot zijner egade smeltende, viel allengs zacht en zoet in slaep.

Daer na, toen de nacht nu zijn halve ronde gedaen had, en d'eerste slaep over was, rees de Viergodt[2]) om te gaen smeden, ten zachten bedde uit; zoo wacker en eveneens, gelijck een vrouw, die slechts by den spinrock en Minerves hantwerck levende, eerst vier en doove kolen uit d'assche oprekent, by nacht aen het werck valt, en hare dienstmaeghden, by de lamp, met de lange take bezigh houdt, om haer huis eerlijck[3]) voor te staen, en haer kleene kinders op te trecken[4]). Ter zijde aen Sicilie, en het Eolische Lipare rijst een eilant, met

---

1) Vulkaen door haren wellust vermaeckt, belooft haer met wapenen te voorzien, rijst 's morgens op, zoo wacker gelijck een noodruftige vrouw, die by den spinrock moet leven: hy komt in zijn smitse, en beveelt de wapens te smeden. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Elektrum:* metaal.
[2]) *De Viergodt:* Vulcanus.
[3]) *Eerlijck:* met eere.
[4]) *Op te trecken:* op te voeden.

zijn roockende rotsen steil om hoogh, waer onder de Reuzespelonck en holen van Etna door hun uitgebarrende[1]) schoorsteenen donderen: men hoort 'er zoo vreesselijck op aenbeelden smeden, dat al de spelonck op den klanck wedergalmt: de staele voncken vliegen door het hol, dat het snort, en het vier hijght in de smitsen. Dit is Vulkaens winckel, en het lant heet Vulkaens lant. De Viergodt daelde toen uit den hemel herwaert neder. De Reuzen, Brontes, Steropes, en Pyrakmon, met naeckte armen, smeedden vast het yzer, in het ruime hol. Zy hadden alreede den blixem, waer mede de vader dickwils, over al de lucht op d'aerde blixemt, met hunne vuisten gesmeet, en ten deele gepolijst; een deel was noch onvolwrocht. Zy hadden 'er aen gesmeet drie gedraeide hagelstralen, drie natte waterstralen, drie roode vierstralen, en vliegende wintstralen: nu mengdenze schrickelijck weerlicht, en gedreun, en schrick, en gramschap, die met vier en vlam uitberst, in hun werck. Elders haddenze het drock met den wagen en vlugge wielen van Mars, waermede hy volck en steden in rep en roer zet; en zy polijsten om strijt het wapen van de verbolge Pallas, de schrickelijcke rondas, gezoomt met geschubde slangen en goude adderen, aen een gevlochten; en Meduze zelf verdraeide noch, op de borst der Godin, haer oogen, en afgesneden hals. Ghy Reuzen van Etna, zeit hy, wech met al dit werck; staeckt den begonnen arbeit, en luistert naer my. Ghy moet voor eenen dapperen man wapens smeden: stelt nu al uwe krachten te werck: rept nu uwe handen: toont nu al wat de kunst vermagh: haest u, zonder vertreck[2]). Meer sprack hy niet: maer zy luiden het werck gelijckerhant by lotinge verdeelende, vallen 'er alle te zamen strax op aen: het gesmolten gout en koper vloeit by beken, en het bloetdorstige metael wort in den grooten oven gesmolten. Zy gieten eenen geweldigen beuckelaer, die alleen tegens al het geweer der Latijnen scheutvry en zeven ronde platen dick is. Anderen snuiven de lucht uit en in met windtachtige blaesbalgen: anderen steken het kissende metael in den koelback. Het hol klinckt en rammelt van ambeelden, die hier staen.

---

[1]) *Uitgebarrende:* uitgebrande.
[2]) *Zonder vertreck:* zonder uitstel.

Zy houden onderling slagh, uit alle hun kracht, en keeren de staef met de tange om en wederom.

Terwijl de vader van Lemnos dit werck vast op de kust van Eolie aendreef 1), zoo weckten het voetzame licht en de vogelzangk, 's morgens binnen het dack, Koningk Evander in het laeghgebouwde hof op. d'Oude man rijst, treckt zijnen lijfrock aen, bint de Tyrrheensche zolen aen zijne voeten, hangt daerna den Tegeeschen degen met den draeghbant over zijn schouder op de zijde: het panthersvel hangt van de slincke schouder, over zijn rechte zijde. Een paer lijfschutten [1]) treden vooruit den hoogen drempel af, en de honden volgen hun meesters voetstappen. De helt noch gedachtigh aen zijn gespreck, en beloofde schenckaedje, teegh alzoo naer de kamer en het vertreck van Eneas, zijnen gast, die zoo vroegh op was als hy. Pallas, de zoon, vergezelschapte zijnen vader; gelijck Achates Eneas. Te zamen gekomen, gevenze elckandere de hant, zetten zich midden in het hof neder, en geraecken endelijck openhartigh in gespreck: de Koningk begint aldus: overtreffelijcke Vorst der Teukren, die my hoop geeft, dat het met den staet en het Rijck van Troje noch niet gansch omgekomen is, zoo lang ghy behouden zijt; luttel krachten schieten ons over, om zoo groot een naemhaftigheit in den oorloogh de hant te bieden: van dezen kant worden wy van den Tuskaenschen stroom belegert: van dien kant benaeuwt ons de Rutuler, en rammelt met zijne wapenen om onze vesten. Maer ick ben uit, om u een leger, bestaende uit geweldige volcken van maghtige landen, toe te stieren; een onverwachte slaghboegh [2]), waer van ghy u dienen kunt. Ghy komt, als van 't nootlot geroepen, te rechte tijdt hier. Niet verre van hier wort de stadt Agylle bewoont, van oude steenen opgebouwt, daer eertijts het strijtbare volck van Lydie zich op het Hetrurische geberghte nedersloegh. Daer na heeft Koningk Mesentius haer, die vele jaren bloeide, trots en wreedelijck met zijne wapenen onder zijn heerschappy gedwongen. Wat

---

1) Terwijl men hier voortvaert rijst Evander op, ontschuldight zijn onvermogen, wijst Eneas naer Tyrrhenie, om zich met dat leger te stercken, en belooft zijnen zoon mede te zenden. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Lijfschutten:* lijfwachten.

[2]) *Slaghboegh:* wending van het lot.

wil ick d'onmenschelijcke moorderyen en gruwelijcke stucken des dwingelants ophalen! De Goden zetten 't hem en zijnen nakomelingen betaelt. Ja hy druckte oock dooden en levenden lijf aen lijf op een, en bondtze handen op handen, en aenzicht tegens aenzicht, (een zeker slagh van pijnigen) en moordeze alzoo deerlijck, met een langkzame doot, en arm in arm, zoo datze van etter en vuil bloet vloeiden en verstoncken. Maer de burgers endelijck verdrietigh om zijn dolle schelmeryen, omcingelen al gewapent hem, en zijn hof, brengen zijne mackers om hals; en bestormen het palais met brandtuigh. Hy onder de dooden ontglippende, vlughte naer 't gebiedt der Rutulen, en beschutte zich door de wapens van Turnus, die hem het hooft ophielt. Weshalve het gansche Hetrurie uit rechtvaerdige verbolgenheit op de been geraeckt, gewapenderhant den Koningk, op staenden voet, ter straffe vorderde. Ick zal, o Eneas, u ten veltoverste over zoo menigh duizent mannen zetten: want alree grimmelt het, al den oever langs, van schepen, en zy bevelen met de standaerden voort te trecken. De bedaeghde Offervinder, spellende het geen hy te gemoet ziende, houdtze door deze rede noch op: o uitgeleze jeught van Meonie, bloem en puick der oude geslachten, die door een rechtvaerdige wraeck en gramschap, by Mesentius berockent, dien dwingelant te keer wilt; geen Italiaen is maghtigh zulck een dapper volck onder het juck te brengen: zoeckt uitheemsche Oversten. Het Hetrurische heir door der Goden waerschuwingen afgeschrickt, legerde zich toen daer op het velt. Tarchon zelf zent zijne Gezanten aen my, en rijckskroon en scepter, en stuurt my de Koningklijcke mercktekens, op dat ick in het leger zou komen, en het Tyrrheensche Rijck aenvaerden: maer nu ick van ouderdom maghteloos en traegh ben, en het bloet koudt is, ontraden my de jaren deze heerschappy; en mijn zwackheit komt te spade, om iet dappers uit te voeren. Ick zou mijnen zoon wel hier toe opmanen, indien hy niet uit een Sabijnsche vrouwe geboren, dat lant een deel van zijn vaderlant rekende. Ghy, wien het nootlot, van wegen uwe oude [1]) en afkomst, dit toelaet, en van Goden wordt aengezocht; ga hene, o kloeckmoedige Vorst der Trojanen en Italianen. Ick zal mijnen Pallas, den toeverlaet en troost mijnes ouderdoms, met u zenden: onder

---

[1]) *Oude:* leeftijd.

uwe meesterschap zal hy den lastigen oorlooghshandel, en in den oorloogh harden leeren: hy spiegele zich aen uwe dapperheit, en leere u van jongs op eeren. Ick zal hem twee hondert Arkadische ruiters, het uitgelezen puick der jeught, byzetten, en Pallas zal 'er oock zoo vele op zijnen naem voor u werven.

Naulix sprack hy dit, of Eneas, Anchises zoon, en de getrouwe Anchates lieten hun hooft hangen van droefheit, dewijlze in hun gemoedt overdochten vele zwarigheden, die te hardt vielen, had Venus uit den helderen hemel niet een teken gegeven: maer onvoorziens quam 'er een weerlicht met eenen donderslagh uit de lucht flickeren; en alle dingen schenen haestigh overhoop te tuimelen, en de Tyrrheensche klaroen in de lucht te klincken. Zy zien opwaert, en het donderde weder vreesselijck slagh op slagh. Zy zien in eene wolck, in het heldere geweste des hemels, by klaer weder, wapens schitteren, en tegens elckanderen knarssen. Anderen stonden verbijstert van zinnen: doch de Trojaensche helt kende dien klanck, en docht aen de beloften der Godinne, zijne moeder 1). Toen sprack hy: beleefde Koningk, zeker onderzoeck niet eens wat deze voorspoken beduiden. Ick worde van den hemel verdaghvaert om te vechten: de Teelgodin [1]), mijn moeder, beloofde datze, zoo de krijgh begost aen te gaen, my door dit teken zou waerschuwen, en de wapens van Vulkaen gesmeet, uit de lucht te hulpe zenden. Och, hoe groot een neerlaegh zien d'ellendige Laurentijnen te gemoet! o Turnus, hoe dier zult ghy het my boeten! o vader Tyber, hoe vele schilden en helmen en lichamen van kloecke mannen zult ghy met uwen stroom omwentelen. Zy mogen wel slagh zoecken te leveren, en het verbont breken. Aldus sprekende, rijst hy uit den hoogen troon, en ontvonckt eerst het vier, dat op Herkules altaren gedooft lagh, en genaeckt vrolijck de kleene Huisgoden, en den Haertgodt, 's daeghs te vore ingewijdt. Evander en de Trojaensche jeught slaghten beide, volgens 't gebruick, uitgeleze schapen. Daer na gaet hy naer de schepen, en bezoeckt de maets weder: waer uit hy de braefste en beste soldaten kiest, om met hem

---

1) De Helt verneemt zijn moeder. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De Teelgodin:* het Lat. heeft: *diva creatrix:* d. i.: „de scheppende, de alles voortbrengende Godin."

te trecken; en stuurt d'anderen te water af, die met den stroom zachtelijck nederdrijven, om Askaen zijn vaders wedervaren en gelegenheit te bootschappen. Men geeft den Teukren paerden, om naer het Tyrrheensche lant te reizen; aen Eneas een' uitmuntende ros, behangen met een dekkleet van een rosse leeuwshuit en zijn vergulde klaeuwen.

Terstont vlieght het gerucht over de kleene stadt, dat de ruiters haestigh naer de grenzen des Tyrrheenschen Konings draven. De vrouwen verdubbelen uit angst hare beloften, en de vrees benaeutze, hoewel 't gevaer noch verre is, en alreede beeldenze zich den oorloogh schrickelijcker in, dan die in der daet is. De vader Evander den reisvaerdigen zoon toen by de hant vattende 1), kan 'er niet afscheiden, nochte zich zadt schreien, en spreeckt aldus: och, of Jupiter my mijne vorige jaren wedergave, gelijck ick was, toen deze hant d'eerste slaghorden onder de muren van Preneste zelf velde, zeeghaftigh den brant in eenen hoop schilden stack, en naer den Tarter [1]) stuurde Koningk Herilus, uit zijne moeder Feronie, met drie zielen, het luit ysselijck, geboren, en dienmen driemael most bevechten, en driemael nederhouwen: wien ick evenwel toen met deze vuist van alle zijn zielen beroofde, en driemael het harnas uitschudde: waer my die vorige sterckte bygebleven, ick gedooghde nu niet, dat men u, o mijn zoon, immermeer uit mijn lieve armen ruckte: nochte Mezentius, mijn naeste nagebuur, zou nimmermeer, my in mijn gezicht braveerende, zoo menigh mensch wreedelijck met den zwaerde van kant helpen, en de stadt van zoo veele burgeren ontblooten. Maer, o oppergodtheên, en Jupiter, oppervooght der Goden, ick bidde u, ontfarmt u des Arkadischen Konings, en aenhoort mijn vaderlijck gebedt. Indien uwe goddelijcke maght en het nootlot mijnen Pallas veiligh beschutten; magh ick hem levendigh weder zien, en mogen wy te zamen komen; zoo bidde ick om een langk leven; wel getroost allerhande zwarigheit uit te harden. Maer, o Fortuin, indien my eenigh zwaer ongeluck boven het hooft hange, zoo laet, zoo laet my nu dit pijnelijck leven endigen; terwijl mijn bekommering noch twijfelachtigh, terwijl de hoop van het toekomende noch onzeker is; terwijl

1) Evander neemt zijn afscheit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Naer den Tarter:* naar den Tartarus, naar de hel.

ick u, mijn lieve kint, mijn eenigh en uiterste vermaeck, noch in mijn armen hebbe; en eer een droeviger maro my het hart afstoote. Dusdanige woorden ontvielen den vader in het jongste afscheit: de dienaers droegen hem, van flaeute bezweken, binnen het hof. De ruitery was alreede door d'ontslote poorten uitgereden 1), en Eneas en de getrouwe Achates reden onder de voornaemsten, daer na volghden d'andere Trojaensche oversten: Pallas reedt zelf midden in den troep, en muntte met zijnen veltrock en beschilderde wapenen uit; gelijck de Morgenstar, van Venus boven alle andere flonkerstarren bezint, wanneerze met de baren des Oceaens besprengkelt, haer heiligh aenschijn ten hemel opheft, en de duisternis verdrijft. De vrouwen staen op de vesten, en sidderen, en volgen de stofwolck en scharen, die in het blancke harnas flickeren, noch met hare oogen na. De gewapenden streven voort tusschen de heggen, daer de wegen allerkortst vallen. Het geroep verspreit zich, en het hoefyzer van den viervoetigen draver vertrappelt in zijne gelederen den gront, dat het stuift en davert. By den kouden stroom van Cere leit een groot woudt, wijdt en zijt door der voorouderen godtsdienstigheit heiligh geacht, en van alle kanten met holle heuvelen en donkere denneboomen omcingelt. Men zeit, dat d'oude Griecken, die den Latijnschen bodem eerst bezaten, Sylvaen, den Bosch-en-veegodt, dit woudt en eenen feestdagh toewijdden. Niet wijdt van hier hadden Tachon en de Tyrrheenschen veiligh hun leger geslagen, en men kon alreede van den hoogen heuvel al de keurbende zien, die wijt en breet over het velt uitgespreit lagh. Vader Eneas en de jeught ten oorloogh uitgelezen, begeven zich derwaert aen, en vermoeit zijnde, verquicken zich hier, en voederen hunne paerden.

Maer toen Venus, de blancke Godin, met geschencken uit de wolcken, haren zoon genaeckte, en heimelijck van verre, by den koelen stroom, in een boghtigh dal vernam, bejegendeze hem minnelijck, en sprack: mijn zoon, zie hier breng ick u de beloofde wapens 2), die mijn man zoo kunstrijck heeft volwrocht,

---

1) De ruytery rijdt te poort uit, en Pallas, heerlijck opgezeten, munt uit gelijck de Morgenstar, in den morgenstont. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Venus brengt Eneas de beloofde wapens: hij bezichtight helm en zwaert, en harnas, glinsterende gelijck een blaeuwe wolck, van de zon beschenen: hy bezichtigt oock den beuckelaer, doorwrocht met profecyen, en Roomsche historien. *Kantteekening der oude uitgave.*

op dat ghy nu niet zoudt schroomen verwaende Laurentijnen, of den straffen Turnus in den strijt uit te daegen. Zoo sprack de Cythereesche Godin, omhelsde haren zoon, en leide de flickerende wapens onder een eicke, tegens hem over. Hy vermaeckt met die gaven en treffelijcke vereeringe der Godinne, kan zich niet zadt zien, slaet zijn oogen over elck stuck in 't byzonder, verwondert zich, en keert met zijne handen en armen om en wederom den vierbrakenden helm, met zijnen vervaerlijcken kam, het bloedige zwaert en koperen borstharnas, een blaeuwe wolcke gelijck, waer in de zon met hare gloeiende stralen van verre speelt en flickert. Daer na bezichtight hy de laerzen, luchtigh met gout en zilver overtrocken; en speer en beuckelaer, met onuitsprekelijcke kunst doorvlochten. De Viergodt schrander op profecyen, en niet onkundigh in toekomende zaecken, wrocht daer in d'Italiaensche geschiedenissen, en Roomsche zegestaetsien: men zagh daer al 't geslacht des toekomenden stams, van Askaen af, en d'oorlogen, d'een na d'ander gevoert. Hy wrocht 'er, hoe een wolvin, zwanger by Mars, in het groene hol gelagh: de tweelingen hingen en speelden aen hare borsten, en zogen de moeder, zonder schroomte: zy, haren hals reckende en ombuigende, streelde nu het een, dan het ander, en lickte en bootste de leden met de tonge: niet verre van hier tekende hy Rome, en de Sabijnsche maeghden, onbeschoftelijck in 't gestoelte des schouwburghs geschaeckt; terwijl men de groote schouwspelen speelde; en den nieuwen krijgh, gesproten tusschen de Romainen, den ouden Tatius, en het gestrenge Kurien: daer na hoe de zelve gewapende Koningen onderling het gevecht staeckten, en voor Jupijns altaer, met offerschalen in de hant, het verbont door het slaghten van een zeuge bevestighden: niet verre van hier wert Metius [1]) met vier paerden van een getrocken (maer ghy Albaener zoudt [2]) uw woort gestaen hebben) Tullus sleepte 't ingewant des logenachtigen mans door het bosch; en de hagedorens dropen van bloet, dat hem ontliep. Porsenne beval den uitgedreven Tarquijn wederom in te

---

[1]) *Metius:* ook Metius Suffetius geheeten, een veldheer der Albanen, die de Romeinen, onder Tullus tegen de Fidenaten optrekkende, in stede van hen, volgens zijn eed, bij te staan, schandelijk verliet.

[2]) *Zoudt:* moest.

halen, en benaeude de stadt met een maghtigh belegh: d'Eneadijnen streefden voor den vrydom[1]) tegens yzere spietsen en zwaerden aen: ghy ziet hem van gramschap tieren, en dreigen, om Kokles, die de brugh durf afbreecken; en om Klelie, die hare banden los ruckende, over den stroom zwemt. Boven in den schilt stont Manlius, wachter van den Tarpeeschen burgh, beschermde den tempel, en hielt het hooge Kapitool in; en het nieuwe hof van Romulus was slechts met riet en stroo gedeckt. De zilvere gans, hier in de vergulde galeryen hene en weder vliegende, quaeckte vast, dat de Gallen voor de poort waren: de Gallen door duisternis en gunst des donckeren nachts beschermt, en door heggen en struicken heengeslopen, hielden den burgh in. Hun hair was zoo geel als gout, en hun goutgele baert begost uit te breken: hun gestreepte wapenrocken glinsterden: de goude keten hing om den sneeuwitten hals: elck drilde met zijne vuist een paer Alpische schichten: zy beschutten de borst met lange schilden. Hier na had hy 'er de huppelende Salien, en naeckte Luperkalen op gedreven, en offerbonetten van fijne schapewol[2]), en rondassen uit den hemel gevallen[3]). De kuische joffers in zachte rosbaren, geleidden het Heilighdom door de stadt. Verre van hier stelde hy oock Plutoos helsch Rijck, en hooge poorten, en de straf der schelmeryen, en u, o Katilyne[4]), die noch aen d'overhellende klip hangt, en voor de grimmassen der Razernyen schrickt; oock d'afgezonderde godtvruchtigen, en Kato, die hun wetten voorschrijft. Onder deze afbeeldingen gingk het gouden beelt der wijtstreckende

---

[1]) *Vrydom:* vrijheid.

[2]) *Offerbonetten van fijne schapewol:* de Romeinsche offeraars droegen mutsen, doch daar hun die in den zomer te lastig vielen, en zij toch niet met ongedekten hoofde hun godsdienstplicht vervullen konden, vervingen zij die later met een eenvoudig pluimpje of een reep van schapevacht, naar welke zij *Flamines* genoemd werden.

[3]) *Rondassen uit den hemel gevallen:* onder de regeering van Numa zou er, gedurende het heerschen van de pest, een klein, rond schild uit den hemel zijn gevallen, aan welks bewaring de wichelaars zeiden, dat het behoud der stad verknocht zoude zijn. Numa gaf hierop last tot het vervaardigen van nog elf dergelijke schilden, ten einde het echte, in geval men het rooven wilde, niet van de overigen zou te onderscheiden zijn.

[4]) *Katilyne:* Catilina, die Rome wilde beroeren en door Cicero werd te keer gegaan.

en verbolge zee voort: de blaeuwe golven zagen wit van schuim; en dolfijns van klaer zilver veeghden met hunne staerten door het water hene, en sneden de baren in eenen kringk. Midden in zagh men de vloten met koper beslagen, en den Aktiaschen zeestrijt: ghy zoudt den ganschen Leukates van een volslagen gevecht zien barnen, en gout in de dijningen schitteren. Aen dezen kant staet Augustus Cesar (wiens vrolijck hooft ter wederzijde van vier en vlam straelt, en op de kruin het vaderlijcke gesterrente voert) op het hooge achterkasteel, met zijne Huisgoden, en groote Goden, en de Vaderen, en het volck, en voert d'Italianen in den zeestrijt aen. Aen gene zijde staet de trotse Agrippe, wiens hair met een kroon van galioenen, een trots oorlooghsmerck, glinstert, terwijl winden en Goden hem begunstigen. Aen den anderen kant, met zijn onroomsche maght [1]), en velerhande wapenen, komt Antoni, de triomfeerder, van d'Oostersche volcken, en het roode meir aenzetten, en sleept met zich Egypten, de maght van Oosten, de Baktren, het uiterste van zijn gebiet; en d'Egyptische beddegenoot [2]), zijne schantvleck, volght hem achter aen. Zy streven gelijckerhant toe, en de gansche vlackte, tusschen het aenperssen der riemen benepen, schuimt voor d'aenbruizende snuiten. Zy steken diep in zee: ghy zoudt meenen, dat afgespoelde Cykladen in zee zwommen, of steile bergen tegens bergen aenrenden: met zoo groot een gevaert zetten de mannen de schepen, met galeryen en wachttorens opgebouwt, op elckandere aen. Men worpt 'er vierwerk van hennep, en het hagelt 'er vlugge yzere punten: de zeeackers worden root van verschen moort. De Koningin [3]) midden onder de vloot, schent de troepen met haer Egyptisch rinckeltuigh aen, en ziet noch het paer slangen achter haren rugh niet: allerhande slagh van gedroghten, haere Goden, en Anubis, de wachthont, voeren het geweer tegens Neptuin, Venus, en Minerve: Mars hier in gewrocht, raest met zijn zwaert midden in 't gevecht, met de wreede Vloecken in de lucht: en de Tweedraght met den gescheurden sluier vermaeckt, gaet haren

---

[1]) *Met zijn onroomsche maght:* Antonius, ofschoon zelf een Romein, streed aan 't hoofd van Egyptische en andere vreemde troepen tegen Augustus.

[2]) *d'Egyptische beddegenoot:* Cleopatra.

[3]) *De Koningin:* Cleopatra.

gangk: Bellone volght haer met de bloedige geessel. D'Aktische Apollo [1]) dit van boven aenschouwende, spande zijnen boogh: geheel Egypten en Indien, alle d'Arabiers, alle de Sabeeschen hierom verschrickt, keerden te rugge. De Koningin zelf scheen recht voor wint door te gaen, vierde de schooten, en liet alle zeilen vol staen. De Viergodt had haer onder de dooden uitgebeelt met een bleeck aengezicht, alree naer de doot gezet; en hoe de wint uit Apulie waeiende, haer over het water voortholp. Maer tegens haer over verscheen het groote lichaem van den Nijl, die treurigh, al zijn gewaet ontvouwde, den boezem opende, en d'overwonne vloot in zijnen schoot en stroom riep, om heur daer te bergen. Maer Cesar [2]) met een driedubbele zegestaetsi de vesten van Rome inrijdende, offerde aen d'Italiaensche Goden een onsterflijcke kerckbelofte in drie hondert overtreffelijcke kercken, de gansche stadt door: de straeten krioelden van blijschap, en spel, en hantgeklap: in alle tempelen, om alle altaren gingen de Joffers ten reye: d'offerrunders werden voor d'altaren ter aerde gevelt. Augustus op den sneeuwitten drempel van den blancken Febus gezeten, nam kennis van der volcken schenckaedjen, en hingze aen de prachtige pylaren. D'overwonne volcken, zoo door spraeck, als draght en wapens onderscheiden, gaen voort op een lange ry. Hier maelde Mulciber [3]) het geslacht der Nomaden, en d'ongegorde Afrikanen; hier de Lelegen, en Karen, en Geloonsche schutters: d'Eufraet ging 'er nu met eenen zachter stroom, en de Morijnen, de veergelegensten aller volcken, en de Rijn met beide zijn hoornen [4]), en d'ongetemde Daeck, en Araxes, t'ongestuimigh om zijn brugh te dragen. Eneas verwondert zich over den inhout van Vulkaens schilt, hem van zijne moeder geschoncken; en beholpen met d'afbeeldinge der zaecken, hem noch onbewust, schiet de naemhaftigheit en het nootlot zijner nakomelingen aen.

---

[1]) *D'Aktische Apollo:* Apollo had een tempel op het voorgebergte van Actium, in welks nabijheid de zeeslag voorviel.

[2]) *Maer Cesars:* t. w. Cesar Augustus.

[3]) *Mulciber:* Vulcanus.

[4]) *Hoornen:* takken.

Abr. a Diepenbeck delin. Petr. de Iode sculp

HET NEGENDE BOECK.

INHOUDT.

Terwijl Eneas van der hant, en in Tuskanen, met hulptroepen te werven bezigh is, voert Turnus, van Juno door Iris opgeweckt, om zoo schoon een gelegenheit niet te verzuimen, zijn volck naer de vyanden, en pooght, om hun alle hoop van ontvlieden te benemen, de vloot te verbranden, dewijlze zich binnen de wallen hielden, en weigerden, op 't vlacke velt, voor den dagh, te komen. Het hout, waer van deze vloot gebouwt wert, was op Ide, in 't woudt van vrouw Cybele, gehouwen, dies Jupiter door de gebeden dezer Godinne bewogen, alle de schepen uit den brant berghde, en in Zeejoffers [1]) veranderde. Tegens het vallen van den avont zet Turnus, om door 's vyants uitval geen schade te lijden, voor elcke poort, wacht uit, waer over Messapus gebodt hadde. De Troische Oversten ondertusschen te rade, en verlegen wienze best naer Eneas zouden zenden, om hem 't gevaer der zijnen te verwittigen, zoo aenvaerden Nisus en Euryalus, getrouwe mackers, juist van pas dien last van zelf, en buiten komende, vinden 's vyants wacht in haren slaep en dronckenschap versmoort, vermoorden Rhamnetes en eenen hoop Rutulen, en gaen met den roof strijcken: doch vermits de dagh aenbrack wort Volscens met zijn ruiterye hen gewaer, waerom zy boschwaert vlieden, daer Euryalus van den buit overladen, en op zijn padt verdwaelt, in 's vyants handen vervalt, en van Volscens, schoon Nisus hem pooghde te verbidden, doorsteken wert. Nisus, zich aen Volscens en zijne vyanden, over Euryalus doot, strengelijck wrekende, ploft, met zijn lichaem vol wonden, op zijnen verslagen vrient neder, en geeft den geest. Hunne hoofden op spietsen gesteken, worden in 't leger gebroght, en van de Trojanen, die den wal manden [2]), gekent, dat geweldigen rouw baert. Middelerwijl bestormt Turnus met alle maght zijnen vyant, en van weerzijde komt 'er menigh te sneuvelen. Daer doorschiet Askaen Numaen, dien baldadigen stoffer [3]), met eenen pijl. Pandarus en Bitias door 't geluck aengemoedight, zetten de poort open, en keeren den inval der vyanden met afgrijsselijken moort. Turnus hier van verkuntschapt, berst ter geopende poorte in, en drijft de Trojanen op de vlught, tot dat hy endelijck, van vyanden omcingelt, allengs naer den waterkant wijckt, en al gewapent in den stroom springende, by zijn volck over zwemt.

Terwijl een ieder vast dus woelt, in zijnen oort,
Ruit Iris Turnus op, die der Trojanen kielen
In brant zet: Cybele, die overlang haer woort
Daer boven hielt, bevrijt de schepen voor 't vernielen;

---

1) *Zeejoffers:* zeenimfen.
2) *Manden:* bemanden, bezetten.
3) *Stoffer:* pocher.

Verandert ieder schip in eene Zeegodin.
Euryalus geraeckt met Nisus om zijn leven.
De Rutuler bespringt den Teucer [1]), binnen in
Zijn vesting; maer vermoeit en mat van tegenstreven,
Begeeft zich, over wal en diepe waterkolck,
Na zoo veel moorts te rugh, gewelkomt by zijn volck.

En terwijl deze dingen, verre van der hant 1), zich ter wederzijde aldus toedroegen, wert Iris van Juno, Saturnus dochter, uit den hemel aen den stouten Turnus gezonden. Turnus zat toen by geval in 't gewijde dal en wout van Pilumnus, zijnen voorvader; en Thaumas dochter [2]) sprack hem met haren roosverwigen mont aldus aan: o Turnus, zie de gelegenheit des tijts biedt u van zelf aen, het geen niemant van de Goden u zou durven beloven [3]), al wenschte ghy het schoon. Eneas is, verre van zijne stadt en mackers en vloot, naer den Palatijnschen bergh en Koningk Evanders hof toegereist: dat 's hem noch niet genoegh; hy is doorgeboort tot in d' uiterste steden van Korytus, en wapent het volck van Lydie en de geworve huislieden. Wat twijfelt ghy? nu is het tijt om paerden en wagens op t'ontbieden. Sammel niet langer: rant het leger aen, terwijl het in roer is. Zoo sprackze, voer snel ten hemel, en sneet in hare vlught eenen geweldigen regenboogh in de lucht. De jongelingk kende haer, hief beide zijn handen naer den hemel, en riep de vlugge Godin aldus toe: o Iris, eere des hemels, wie dreef u uit de wolcken op d'aerde neder? Hoe komt dit klare weder zoo haestigh op? Ick zie den hemel in het midden opgaen [4]), en starren aen de lucht schijnen. Wie ghy zijt, die my in 't harnas verdaghvaert; ick zal zoo groot en geluckigh een voorteken volgen: en dit zeggende, gingk hy naer den vliet toe, schepte water uit den stroom 2), riep vierigh

---

1) Terwijl Eneas van der hant om hulp uit is, zent Juno Iris naer Turnus, en rockent hem op. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus zich op den toght gevende, munt boven anderen uit, gelijck de wassende Ganges, of overvloejende Nijl. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Schoon :* ook.

[2]) *Opgaen :* opengaan.

[3]) *Den Teucer :* den Trojaan.

[4]) *Thaumas dochter :* Iris was de dochter van Thaumas, den zoon van Pontus en van Elektra, eene der Pleïaden.

de Goden aen, en zocht den hemel met vele beloften te bewegen: en nu trock het gansche heir, heerlijck te paerde gezeten, heerlijck met gout en geborduurde kleederen uitgestreken, over het vlacke velt. Messapus voerde den voortoght, de Tyrrheensche jongelingen den hindertoght [1]) aen: de Veltheer Turnus reedt gewapent in den middeltoght, en stack met hals en hooft boven alle anderen uit: gelijck de diepe Ganges met zeven bedaerde vlieten, zonder geruisch noch hooger wast; of de Nijl met zijnen vetten stroom weder uit het lant afloopt, om in zijn kil te duicken. De Teukren zien een zwarte stofwolck haestigh voor hen opstuiven, en duisternis uit het velt opstijgen 1). Kaykus roept eerst van den wachttoren, die recht daer tegens over stont; o burgers, wat rolt daer voor eenen kloot zoo bruin en donker herwaert aen? op mannen op: haest u: brengt zwaerden, brengt schichten, mant de muren: de vyant komt. Op dit vreesselijck geroep bezetten de Trojanen alle poorten, en mannen [2]) de vesten: want Eneas, een ervaren krijgsman, had voor zijn vertreck hun dit zoo geboden: datze (indien men gedurende zijn vertreck ergens onraet vernam) niet zouden bestaen uit te vallen, nochte zich in het velt waegen, maer slechts veiligh van binnen hun wallen en vesten beschermen. Weshalve zylieden, of wel schaemte en spijt [3]) hen aenporren om hantgemeen te worden, evenwel den vyant de poorten voor het hooft sluiten, hunnen last nakomen, en uit de wachttorens in 't harnas den vyant vast verwachten. Turnus, met den gulden helm op het hooft, daer een roode pluimaedje op stack, op een bont Thracisch paert gezeten, vloogh snel vooruit de voetknechten voorby 2), en quam met twintigh uitgeleze ruiteren vergezelschapt, onvoorziens de stadt op, en sprack: o jongelingen, wie zal eerst met my op den vyant toezetten? en schiet eenen schicht in de lucht, tot eenen aenvangk des strijts, en

---

1) De Trojanen hem vernemende, zetten zich schrap om weer te bieden. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus begeeft zich vooruit, dicht onder de stadt, en doorsnuffelt alle toegangen, gelijck de wolf den schaepstal beloert: endelijck smijt hy den brant in schepen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Hindertoght:* achtertocht.

[2]) *Mannen:* bemannen.

[3]) *Of wel schaemte en spijt:* hoezeer ook schaamte enz.

geeft zich trots veldewaert in. Zijne spitsbroeders volgen hem op dat woort met afgrijsselijck veltgeschrey achter aen. Zy verwonderen zich over de suffery der Frygianen, die in hun beschanssing blijven nestelen, en zich niet eens in het vlacke velt zien laten, om hun gewapent het hooft te bieden. Hy te paerde, bezichtight verdrietigh de muren herwaert en derwaert, en zoeckt langs omwegen vast naer eenigen toegangk: en gelijck de wolf een volle schaepskoy beloerende, om den stal, in wint en regen, 's midnachts huilt; terwijl de lammers veiligh onder de oyen [1]) blaten; en hy buiten gesloten, en fel en boos van ongedult vast raest; naerdien de dolle hongersnoot, door lang vasten gescherpt, en zijn drooge keel naer bloet snackende, hem afmatten: niet anders ontvonckt de gramschap des Rutulers; en de spijt grizelt hem, onder het bespieden van wal en bezetting, door het lijf. Hy leit het vast over, om eenigen toegangk te vinden, en door wat middel men de bezette Frygianen best zal buiten hun beschanssinge, op het vlacke velt, uitlocken. Hy rant de vloot aen, die ter zijde aen de beschanssinge vast, met den wal beschut, en van den stroom omheint leit: en hy eischt zijn braveerende mackers vierwerck en brandtuigh, en grijpt al verhit eenen brandenden pijnstock in de vuist. Toen vielenze 'r op aen: de tegenwoordigheit van Turnus moedightze: en al de jeught verziet zich van barnende fackelen: zy ruckenze van den haert: de roockende torts geeft een pickige vlam, en vier en voncken vliegen onder een gemengt naer de starren toe.

O Zanggodinnen 1), zeght my, wat Godt de Teukren voor dien schrickelijcken brant beschermde? Wie hunne schepen voor zulck een vlam beschutte? want men hielt van outs voor de waerheit, gelijck noch, dat Cybele zelf, der Goden moeder, Jupijn aldus aensprack, toen Eneas eerst zijne vloot in Frygie, op den bergh Ida, bouwde, en toeruste, om zee te nemen: o zoon, vergun u moeders bede het geen zy, die u berghde en op den troon zette, op u verzoeckt 2). Boven op het slot stont

---

1) De Poeet roept de Zanggodinnen aen, op datze hem ontvouwen, wat Godt de schepen redde. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Cybele badt eertijts Jupijn om de behoudenis der zelve: hy beloofdeze in Zeegodinnen te veranderen, gelijck Nereus dochters; waerom Cybele nu de schepen in Zeenymfen verkeerde. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Oyen:* moede schapen.

een pijnbosch, een woudt wel zwart en doncker van harsboomen en ahornen, dat my lange jaren waert was, en daer men offerde: dit schonck ick rustigh den Dardaenschen jongelingk, toen hy een vloot behoefde. Nu steeck ick vol vrees en bekommering. Bevry my van die vreeze, en laet uw moeders gebedt dit hout behouden, op dat het door geen vaeren bederve, nochte door wint of water verga: laet het dit voordeel genieten, dewijl 't op ons geberghte gewassen is. De zoon, die den loop der starren aen den hemel bestiert, antwoorde haer: o moeder, waer wilt ghy het nootlot toe brengen? Wat verzoeck is dit? Dat kielen, van sterflijcke handen gebouwt, een onsterflijck Recht hebben? en Eneas veiligh 't onveilige water bevare? Wat Godt vermagh dit? doch ick wil liever, wanneerze hare reis afgeleit hebben, en in de havens van Ausonie leggen, al die te vore de golven ontquamen, en den Dardaenschen Vorst aen het Laurentijnsche lant voerden, hare vergangbaerheit [1]) benemen, en haer in Zeegodinnen veranderen: hoedanigh Dotho, Nereus dochter, en Galathea het zeeschuim met hare borst doorsnijden. Zoo sprack hy, en bezwoer dit by de stroomen zijnes helschen broeders [2]), en by d'oevers en zwarte poelen, die van peck en zwavel branden; en de gansche Olymp daverde, toen hy haer met zijn hooft toeknickte. De beloofde dagh en tijt van de Schickgodinnen bestemt, was nu voorhanden, wanneer Turnus gewelt der Goden moeder aendreef om zijn tortsen van de geheilighde schepen af te keeren. Toen flickerde eerst een nieuw licht in hunne oogen, een groote wolck scheen uit den oosten door de lucht te drijven, men hoorde de reien van Ida, en uit de lucht borst een ysselijcke stem, van Rutulische en Trojaensche scharen gehoort: o Trojanen, bekommert u zoo byster niet om mijne schepen te beschermen: nochte stelt u te weer: want Turnus zal eer de zee dan dit gewijde pijnhout verbranden. Ghy Zeegodinnen, gaet los hene, gaet hene, de Moeder gebiet het: en alle schepen rucken terstont elck hun touwen los van den oever, en vaeren en dompelen hunne snuiten diep in zee, gelijck dolfijns. Hier veranderenze (een wonderlijck stuck) in zoo vele maeghden, en worden door zee gevoert, zoo sterck in getale, als 'er eerst kielen aen de

---

[1]) *Vergangbaerheit:* vergankelijkheid.

[2]) *Zijnes helschen broeders:* van Pluto.

kust lagen. De Rutulers staen verbaest van zinnen, Messapus zelf verschrickt, en zijne paerden verbystert. De stroomgodt des Tybers slaet een heesch geluit, en treckt zijnen voet naer de diepte te rugge. Maer de stoute Turnus zwicht niet 1): hy toont zijn moedicheit noch met forsse woorden, en stoft aldus: deze zeegedroghten dreigen de Trojanen: Jupiter zelf berooft hun van zijn gewoone hulp: de Trojanen hoeven niet naer het geweer nochte het vier der Rutulen te wachten. De zee is nu voor de Trojanen onbevaerbaer, en geene hoop van 't ontvlughten schiet voor hun over: het water, 't ander deel der weerelt, is hun benomen: wy zijn meester te lande: zoo menigh duizent Italianen wapenen zich tegens hen. Ick schrick voor geen nootlot; al stoffen de Frygen, dat d'antwoorden der Goden hun mede zijn. Hun nootlot en Venus wert genoegh toegestaen; overmits de Trojanen hunnen voet op den bodem van het vruchtbare Ausonie zetten. Ick heb 'er oock mijn nootlot tegen, namelijck, het schelmachtige volck die bruit weder t'ontweldigen, en hen te verdelgen: want dit smart Atreus zonen niet alleen, nochte het staet Mycenen alleen niet vry de wapens t'aenvaerden. Doch iemant moght zeggen: het behoorde genoegh te zijn, datze eens vergingen: was het dan niet genoegh, datze te vore eens een schelmstuk begingen? en waer het dan niet beter geweest zich van alle vrouwen ganschelijck af te houden? Zagen zy (die zoo moedigh zulck een zekerheit op deze wallen en graften, een kort uitstel en klein onderscheit des doots, stellen) niet de vesten van Troje, door Neptuins handen gesticht, in den brant vergaen? Maer, o mijn uitgeleze gasten, wie rust zich toe, om met houweelen en schuppen dien wal te vernielen? en met my op het verbaesde leger aen te vallen? Ick behoef nochte Vulkaens wapens, nochte duizent schepen om de Teukren te vermeesteren: laetze vry geheel Hetrurie te hulp nemen: zy behoeven voor geenen duisteren nacht te vreezen, nochte dat wy uit bloodicheit by nacht, na het ombrengen der schiltwacht op het hooge slot, hun het Palladium zullen ontstelen; of ons heimelijck in den paerdebuick verschuilen. Men heeft besloten den muur by lichten

1) Turnus beduit dit averechts, en moedight zijne soldaten om het leger aen te grijpen: ondertusschen zet hy schiltwacht uit, tegens de stadt. *Kantteekening der oude uitgave.*

dage met vierwerck aen te tasten. Ick zal hun toonen datze met geene Griecken, of jonge Pelasgianen te schaffen hebben, die Hektor tien jaren buiten hielt. Dewijl o mannen het beste deel van den dagh al verloopen is, zoo laet het werck hier by berusten, en past voort het lijf wel te bezorgen, om hun morgen met den dagh moedigh op te komen. Ondertusschen beveelt men Messapus de zorge van schiltwacht tegens de poorten uit te zetten, en rontom de vesten licht op te steken. Men kiest zeven paer Rutulers uit, om met soldaten tegens het uitvallen van de stadt te waecken: elck worden hondert jongelingen by gezet, die van gout schitteren, purpere pluimaedjen voeren, ronde doen, schiltwacht by beurt veranderen, en in het gras leggende, elckanderen den wijn toeschencken, en verzilverde kroezen uitvegen. Men boet [1]) wacker vier, en de wacht brengt den nacht zonder slaepen met tuisschen [2]) over. De Trojanen zien dit van den wal vast aen 1), houden de hooge torens met hun geweer bezet, slaen van vreeze de poorten wacker gade, maken bruggen en torens vaerdigh, en brengen geweer by der hant: Mnestheus en de gestrenge Serestus drijven het werck aen: want vader Eneas stelde hen, indien de noot het vereischte, tot hoofden over de jongelingen, en tot bewintsmannen in voorvallende zaken. De geheele keurbende, om de gevaerlijckheit der plaetse lotende, waeckt, en een ieder past op zijn beurt, die hem staet te bewaren.

Nisus, Hyrtakus zoon (een dapper krijghsman, afgerecht op schichten en vlugge pijlen, ontrent en op den jaghtrijcken Ida, die hem Eneas ten medegezelle toezondt) hield de wacht aen de poort, met Euryalus, zijnen macker, de schoonste onder alle Eneadijnen, en Trojanen, die het harnas aenschoten: een aenkomende knaep, wiens baert, noch noit geschoren, effen aen de kin begost uit te loopen. Deze beide droegen evengroote liefde tot elckandere, en trocken te zamen ten oorlogh. Toen stondenze oock te zamen op schiltwacht aen de poort. Nisus zeide 2): o Euryalus, zouden de Goden wel mijn hart met zulck

---

1) De Trojanen houden wacht, en rusten zich toe. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Nisus ontdeckt zijn voornemen aen Euryalus. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Boet:* ontsteekt.

[2]) *Tuisschen:* dobbelen.

eenen yver ontvoncken? Of is een ieders eige onverzaetzame begeerlijckheit zijn Godt? Mijn geest wert al over een poos gedreven om te vechten, of wat treffelijcks aen te rechten, en kan niet duren dus stil te leggen. Ghy ziet met wat een zorgeloosheit de Rutulen ingenomen zijn: hier en daer ziet men licht branden: zy leggen in hunnen slaep en dronckenschap versmoort: men hoort nergens geen gewagh: weshalve vat mijn overlegh, en het geen my in den zin schiet. Het volck en de Raet al te zamen willen, dat men Eneas herwaert ontbiede, en mannen uitzende, om hem iet zekers te verkuntschappen. Indienze u willen beloven het gene ick eisch [want d'eere van de daet is my genoegh] zoo dunckt my, dat men onder dien heuvel een padt naer Pallas stadt en vesten zou kunnen vinden. Euryalus van groote liefde tot lof getroffen, stont stom, en sprack zijnen blakenden vrient met een aldus aen 1): o Nisus, schroomt ghy my tot eenen macker van zoo een treffelijck stuck mede te nemen? Zou ick u alleen in zulck een gevaer sturen? Mijn vader Ofeltes, een ervaren soldaet, heeft my, in 't belegh en gevaer en de zwarigheden van Troje, zoo niet opgetogen en onderwezen; nochte ick den groothartigen Eneas en zijne fortuin ten uiterste toe navolgende, heb my neffens u zoodanigh gedragen. Hier is oock een hart, dat op geen leven past, en ick houde dat die eere, waer naer ghy streeft, niet te dier met den hals betaelt wort. Nisus antwoorde hier op 2): waerachtigh dat 's de meening niet, nochte redelijck: zoo waerlijck laet de groote Jupiter, of wie dezen aenslagh met genadige oogen aenschouwe, my u nimmermeer behouden weder zien: doch indien eenigh ongeval (gelijck ghy weet dat zulcke aenslagen vol gevaers steken) my door Godts gehengenis overquame, zou woude ick wel dat ghy, die om uwe bevalligheit waerdiger zijt te leven, na my noch overbleeft, op dat 'er iemant ware, die mijn lichaem onder de dooden zocht, voor gelt loste, en naer de gewoonte ter aerde bestelde: of indien eenige fortuin dit belette, mijn uitvaert in mijn afwezen hielt, en my met een begrafenisse vereerde. Ick

---

1) Euryalus belgt zich des, en wil met hem trecken. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Nisus ontschuldigt zich hier over, doch te vergeefs, dies gaenze te gelijck hunnen dienst aenbieden. *Kantteekening der oude uitgave.*

zou, o jonge knaep, geene stof van zoo groot eenen rouwe willen geven aen uwe bedroefde moeder, die alleen onder zoo vele moeders het hart heeft u te volgen, en zich met de muren van den grooten Acestes niet eens bekreunt. Maer d'ander zeit: te vergeefs en ydel zoeckt ghy my dit uit den hoofde te slaen: ick blijf onveranderlijck by mijn opzet: laet ons spoeden: met een weckt hy de wacht op, die treet in hunne plaets, en bewaert haer beurt. Hy gaet hene, vergezelschapt met Nisus, en zy vragen naer den Koningk [1]).

Alle dieren lagen onbekommert op het velt en sliepen, en vergaten hunne zwaricheit: d'opperhoofden der Trojanen en d'uitgelezen jeught sloegen raet over de hooftzaken des Rijcks; wat hun te doen stont; of wie nu Eneas het gevaer zou verkuntschappen. Zy stonden midden in het veltleger, en leunden vast op hunne spietsen, met den schilt aen den arm: toen hielden Nisus en Euryalus beide rustigh aen, om strax ingelaten te worden: dat hun zaeck van groot belangk, en langk uitstel ten hooghste schadelijck ware. Julus liet terstont de haestigen binnen staen, en beval Nisus te spreken 1). Toen begost Hyrtakus zoon: o Eneadijnen, geeft ons naer uwe redelijckheit gehoor, en oordeelt de zaeck, die u aengedient wort, niet naer onze jongkheit. De Rutulen in hunnen slaep en dronckenschap versmoort, leggen zonder spraeck: wy zagen zelfs op den tweesprongk van den wegh, die naer de poort, de naeste aen den zeekant, open leit, een bequame plaets, om hen te belagen. Hun vier begint hier en daer uit te gaen, en leit vast en smoockt naer de lucht. Indien ghy ons toelaet onze fortuin te verzoecken, wel haest zult ghy Eneas, die naer Pallas muren op ontboden is, met buit uit de vreesselijcke neerlage hier zien aenkomen: en zoo wy henegaen, het padt zal ons niet missen, die zommige dagen achter een op de jaght, en uit een doncker dal, de toppen der stadt zagen rijzen, en weten hoe de stroom loopt. Toen sprak de bedaeghde Alethes, rijp van oordeel: o vaderlijcke Goden, onder welcker godde-

---

1) Nisus voert het woort: Alethes danckt hier over de Goden, en belooft hun rijcke vergeldinge: Askaen bezegelt dit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vragen naer den Koningk:* of, naar diens plaatsvervanger; want de Koning zelf was er niet.

lijcke beschuttinge Troje staet, ghy hebt noch niet voor de Trojanen ganschelijck te verdelgen; dewijl ghy ons zulcke moedige jongelingen, en zoo rustige harten by zet. Zoo sprekende viel hy hun beide om den hals, en druckte hunne hant, en de tranen borsten hem ten oogen uit, en biggelden langs zijne kaken. Mannen, hoe kan ick u naer uwe waerdy betalen, voor zoo stout een stuck? Eerst zullen de Goden en uwe daden u zeer treffelijck beloonen: de godtvruchtige Eneas zal het niet onvergolden laten, en Askaen volwassen zijnde, nimmermeer uw groote verdiensten vergeten. Ja ick [zoo vervangt Askaen dit] wiens eenige behoudenis aen vaders wederkomst hangt, neeme, o Nisus, de groote Huisgoden, en Assarakus Haertgodt, en het Heilighdom van de grijze Vesta tot getuigen, en zweere by mijn trouw, wat geluck my oock toevalle, dat is voor u ten beste: vordert slechts vader te rugh, levert hem voor mijn oogen: komt hy weder, zoo zijn wy buiten zwaricheit. Ick zal u schencken een paer zilvere bekers, met groot werck gedreven, die vader in 't veroveren van Arisba kreegh; een paer drievoeten, en twee groote baren gouts; noch een overoude schael, van de Sidonische Dido gekomen. Maer winnen wy eens Italie, krijgen den scepter in de vuist, en loten om den buit; ghy zaegt hoe Turnus te paerde en gewapent opgezeten, van gout flickerde. Ick zal, o Nisus, dien eigen zelven beuckelaer en roode pluimaedje van het lot voor u uitzonderen, gelijck ghy alreede verdient. Behalve dit zal mijn vader u zes paer uitgeleze joffers, schoon van leest, vereeren, en zijne gevangens, met alle hun uitrusting, en boven dit al Koningk Latinus landeryen. Maer o eerwaerde knaep [1]), wiens jaren de mijne niet veel ontloopen, ick omhels u nu met al mijn hart, en houde u voor mijnen medegenoot in alle mijn fortuin. Ick zal in oorloge, of in vrede geenen staet nochte eere zoecken, zonder u: ick zal in raet en daet my meest op u verlaten. Hier op antwoorde Euryalus aldus 1): of de kans ons mede of tegen loope, te geenen tijde zal ick hem in zulcke vrome stucken bezwijcken: doch boven al uw beloften bidde ick noch om eene. Ick heb een moeder, van Priams out geslacht, die my in ellende natreckende, nochte van Iliums lan-

---

1) Euryalus belooft hem getrouwicheit, en beveelt zijn oude moeder in 's Princen hoede. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *O eerwaerde knaep:* hier wendt zich Ascanius tot Euryalus.

douwe, nochte Acestes Koningklijcke vesten te rugge kon gehouden worden: deze verlaet ick nu zonder afscheit te nemen; zonder datze beseffe wat gevaer hier aen vast zy of niet: de nacht en ghy kunnen getuigen, dat ick mijn moeders tranen niet zou mogen zien: maer ick bidde u, troost d'arme vrouw, en kom de verlate te hulp. Magh ick my hier in op u verlaten, zoo veel te stouter zal ick tegens allerley geval aengaen. De Dardanen, in hun gemoedt getroffen, mosten hun tranen laten, boven al de schoone Julus, wien het hart van genegenheit tot zijnen vader overliep. Toen sprack hy aldus: ick beloof u al wat uwe treffelijcke aenslagen wel verdienen; want ick zalze voor mijn eige moeder houden, en hier zal niet aen ontbreken dan de naem van Kreüze: en zy, die zulck eenen zoon ter weerelt broght, wil geen geringe gunst genieten, hoe dit stuck oock uitvalle. Ick zweer u by dit hooft, waer by mijn vader plagh te zweeren, het geen ick u beloof, zoo d'aenslagh quame te gelucken, dat zelve zal uwe moeder en uwen geslachte evenwel geworden. Zoo spreeckt hy al schreiende, neemt voort van zijne zijde den gulden degen, met een yvoire scheede, zeer kunstigh van den Gnossischen Lykaon gewrocht, en hy vereert hem dit geweer 1). Mnestheus schenckt Nisus een ruigh leeuwsvel: de getrouwe Alethes verwisselt zijnen helm met hem. Terstont tredenze gewapent hene, nagevolght tot aen de poort toe, met geluckwenschen van alle voorbarighste[1]) ouden en jongelingen; en de schoone Julus, hebbende voor zijne jaren een mannelijcke achterdocht[2]), en een hart in 't lijf, belaste hun vele dingen zijnen vader over te dragen; maer hy sprack slechts in den wint en vruchteloos. Zy gingen uit, geraeckten over de graften, en trocken by doncker nacht naer 's vyants leger toe 2), om voor hunne doot menigh man van kant te helpen. Zy zien overal vele soldaten droncken in het gras leggen slaepen, en wagens op den waterkant staen, en te gelijck wapens, en wijnvaten, en mannen tus-

1) Men begiftigt hun beide, en geleitze naer buiten. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Zy spoeden naer het leger: Nisus wil 'er op aen vallen, en beveelt Euryalus de wacht. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Voorbarighste:* voornaamste.

[2]) *Achterdocht:* nadenken.

schen garreelen en raders leggen. Hyrtakus zoon spreeckt eerst aldus: Euryalus, de gelegenheit zelf noodight ons nu om wat stouts te bestaen. Derwaert op leit de wegh: sla ga, en zie van verre toe, dat niemant ons van achter opkome. Ick zal hier onder houwen, en u genoegh ruimbaen maken. Zoo spreeckt hy, zwijght kort stil, en rant te gelijck met zijnen degen den trotsen Rhamnetes aen 1), die by geval op tapijt en zijn hooge veltkoets leggende, zoo vast sliep dat hy ronckte, en t'effens Koningk en wichelaer, by Koningk Turnus zeer gezien was; doch kon door zijn wichelery dien slagh niet van zijnen hals afkeeren. Hy versloegh drie dienaers, die by geval onder de wapens neffens hem lagen; en Remus schiltknaep, en den wagenaer zelf, onder de paerden betrapt; en hieuw hun met den degen den hals af, terwijlze vol vaecks, het hooft lieten hangen: toen streeck hy den meester zelf den kop af, en liet den romp achter hem bloet uitrispen: gront en matras dreven in het zwarte en laeuwe bloet: oock sneuvelden Tamyrus, en Lamus, en Serraen, een jongelingk, die schoon van aengezicht, en smoordroncken van wijn, daer lagh zoo langk als hy was, en spade in den nacht bleef zitten spelen: geluckigh waer de jongelingk geweest, had hy al den nacht blijven spelen, en het tot den dagh toe uitgehardt. Gelijck een nuchtere leeuw, van razenden honger aengeprickelt, den vollen schaepsstal overendt zet, en het tangere vee, dat stom van schrick is, vast bijt en sleept en sleurt, en met zijnen bloetdorstigen muil brult; zoo paste Euryalus te raecken, die verhit en razende, midden onder den hoop, veel volcks van geen aenzien op den hals komt, en Fadus, en Hebesus, en Rhetus, en Abaris, nergens van wetende; Rhetus, die wacker zijnde, al dien handel aenzagh, maer uit vreeze achter eenen grooten berckemeier schuilende, in 't oprijzen, van dicht by, het gansche lemmer, en den dootsteeck recht in de borst kreegh, zoo dat hy stervende zijn purpere ziel uitbraeckte, en wijn en bloet onder een gemengelt overgaf. Hy voer ter sluick in zijn hitte voort, en quam nu Messapus spitsbroederen by, daer het vier endelijck begost uit te gaen,

---

1) Hy rant Koningk Rhamnetes aen, en zijnen stoet, gelijck een nuchteren leeuw den schaepstal; oock helpt 'er Euryalus menigen om het leven, tot dat Nisus hem stuit, en met zijnen macker ten leger uitstrijckt. *Kantteekening der oude uitgave.*

en hy de paerden, naer de manier vast gebonden, gras zagh eten; wanneer Nisus in het kort (want hy merckte dat zijn bloetdorstigheit en wraeckgierigheit te hoogh liepen) aldus sprack: laet ons ophouden, want de dagh komt op, en ons verraden: men heeft zich genoegh gewroken, en door den vyant hene den wegh gebaent. Zy laten menigh krijghsmans geweer en wapen van louter zilver leggen, en te gelijck bekers en schoone tapijten. Euryalus nam Rhamnetes paerdebehangsel, en den riem met goude doppen beslagen, eertijts den Tiburtijnschen Remulus tot een schenckaedje toegezonden, van den overrijcken Cedikus, om t'zijnen huize te noodigen den afwezenden gast, die stervende dit zijnen neve besprack; na wiens overlijden de Rutulers in den oorloogh dien buit streken. Euryalus nam dit, en lade het, tot zijn ongeluck, op zijn stercke schouders; daer na zette hy Messapus helm met de brave [1] pluimaedje op zijn hooft: Aldus, ten veltleger uitstrijckende, zagenze naer een goet henekomen.

Terwijl d'overige keurbende uitgerust te velde lagh en toefde, gingk de vooruitgestuurde ruitery, onder Volscens, haren Ritmeester, driehondert sterck, alle met schilden voorzien, uit Latinus stadt, om Koningk Turnus antwoort over te brengen 1). Zy genaeckten het leger, en waren alreede dicht onder den wal, wanneerze van verre deze twee ter slincke hant zagen inslaen; en de helm Euryalus, in de schemeringe van den nacht, onvoorziens verriet, overmits de stralen recht in hunne oogen flickerden. Dat is niet mis gekeken, riep Volscens uit den hoop: staet vast, mannen: wat jaeght u hier? wat zijt ghy voor soldaten? of waer leit de wegh? Zy antwoorden niet, maer vlughten boschwaert in, en zoecken heul aen de schaduwe. De ruiters bezetten de bekende toepaden, en omcingelen alle toegangen van wederzijde met wacht. Daer stont een groot bosch, ruigh van doorne heggen en dicht van bruine eeckelboomen; hier en daer liep een spoor langs verborge voetpaden. De donckerheit der tacken en last des roofs belemmeren Euryalus,

---

1) Middelerwijl bejegent Volscens dit paer, het welck boschwaert in vlught, daer Nisus ontslipt, Euryalus mist, en te rugge keerende, hem in 's vyants handen vervallen ziet: dies hy zich schrap zet, en onder den hoop schiet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1] *Brave:* schitterende.

en de vrees verbystert hem, in 't nasporen der wegen. Nisus gaet zijnen gangk, en was alree, zonder omzien, 's vyants handen ontglipt, en by 't Albaensche meir, sedert naer Alba genoemt, gekomen, daer nu Koningk Latinus hooge stallingen stonden. Toen hy staen bleef, en te spade naer zijnen achtergebleven vrient omzagh, kermde hy: ongeluckige Euryalus, waer liet ick u? of waer langs volgh ick u? Hy loopt weder al de verbysterde baen van het bedrieghelijcke bosch langs, slaet te rugge al zijn voorgaende voetstappen gade, en dwaelt door d'eenzame heggen. Hy hoort paerden, hy hoort gerucht, en tekens, dat hy gevolgt wort, en het verwijlt ondertusschen niet lang, of hem komt een geroep ter ooren: en hy ziet Euryalus alree, door de verbystertheit der plaetse en 't gerucht, dat schielijck by nacht opstack, in 's vyants handen vervallen, en voortgesleurt, te vergeefs poogen om hun t'ontworstelen. Wat zal Nisus doen? met wat gewelt, met welck geweer durf hy den jongelingk ontzetten? zal hy zich midden onder den vyant begeven, en hun in den mont loopen, om eerlijck [1]) in 't velt te sterven? Hy zet zich haestigh met den schicht schrap, om toe te worpen, en om hoogh de Maen aenziende, bidt aldus: o Godin, dochter van Latone, eere der starren, en schutsvrouw der bosschen, kom ons in onze zwaricheit genadigh te hulpe. Indien mijn vader Hyrtakus oit mijnent halve uwe altaren begiftighde; indien ickze met eenigh wiltvangk vereerde, of het wilt aen de roos van uw kerckgewelf ophing, of boven aen 't gewijde dack haeckte: gedoogh dat ick dezen troep magh verstrojen, en bestier mijnen schicht door de lucht. Zoo sprack hy, en schoot het yzeren punt met al zijne maght, dies de speer by nacht door de donkere lucht vloogh, datze snorde, leder en hout van Sulmos schilt kliefde, daerze in stucken brack, hem voort in het ingewant trof, dat hy kout wiert, een warme beeck ter borst uitbraeckte, en hickte en snickte, dat de darmen schudden. Zy zien rontom, maer ziet de zelve schutter schiet noch feller eenen anderen schicht van zijn oortip af. Terwijlze vast sidderen, vlieght de speer Tagus van wederzijde door den slaep van 't hooft, dat het kraeckt, en het punt al laeuw in zijn doorschoten brein

---

[1]) *Eerlijck:* met eere.

hangen blijft. De forsse Volscens raest 1), en ziet den schutter nergens, nochte weet niet tegens wien hy in zijn hitte zal aengaen. Ghy zultze evenwel, zeit hy, my beide met uwen bloede op heeter daet boeten: met een trat hy Euryalus met zijn uitgeruckte kling toe: doch Nisus, verschrickt en zinneloos, riep toen, en kon zich niet langer in het donker verbergen, nochte zoo groot een droefheit verdragen: raeck my, raeck my: hier is de man, die het u dede: o ghy Rutulers, past my met uwen degen te raken; altemael is 't mijn bedrogh: dees heeft niet misdaen, nochte had het hart, nochte kon zoo veel: ick neem hemel en starren, hier van bewust, tot getuigen: zoo zeer beminde hy zijnen al t'ongeluckigen vrient. Aldus sprack Nisus: maer het zwaert Euryalus met kracht toegedreven, gingk hem door de ribben, en zijn blancke borst. Euryalus tuimelt doot neder, het bloet loopt over dat schoone lichaem, en het hooft blijft slap op de schouders hangen: gelijck een purpere bloem met den ploegh afgesneden, al stervende quijnt; of mankop hals en hooft laet hangen, wanneer het by geval doornat geregent is. Maer Nisus vlieght 'er midden onder, en zoeckt alleen Volscens onder al den hoop 2): op Volscens alleen heeft hy 't geladen. De vyanden omcingelen, keeren en houden hem tegen ter wederzijde: hy dringt daerom niet flaeuwer tegens hen in, en schermt om en wederom met den schitterenden degen, tot dat hy den roependen Rutuler recht in zijn troni hieuw, en al stervende zijnen vyant het leven nam. Toen smeet hy zich, met zijn doorsteken lichaem, op zijnen dooden vrient, en storf endelijck daer een geruste doot.

O geluckigh paer 3), indien mijne vaerzen iet vermogen, geen tijt zal de volgende eeuwe van uw gedachtenisse berooven, zoo lang Eneas huis d'onbeweeghlijcke steenrots van het Kapitool bewoone, en de Roomsche [1]) vader het Rijck

1) Volscens, vol wraecks, vaert hierom Euryalus toe, dies Nisus, voor den dagh komende, zijnen macker ontschuldight, zich zelven beschuldight; doch Euryalus kleeft 'er en leit gelijck een bloem door den ploegh afgesneden, of mankop, dat zijn hooft laet hangen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Nisus vlieght Volscens toe, houwt hem neder, en sterft op zijnen macker. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) De dichter belooft hun eenen eeuwigen naem. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Roomsche:* Romeinsche.

bezitte. De zeeghaftige Rutulers streecken dien roof en buit, en droegen den dooden Volscens al schreiende in het leger, daer geen minder rouw was, toen men Rhamnetes doot vont leggen, en met een zoo vele van de braefsten, en Serraen, en Numa, met eenen torn [1]) om hals gebroght. Hier vernam men den geweldigen toeloop naer de dooden en gequetsten, ter stede daer de moort noch versch gebeurt, en het noch laeuw was van 't bloet, dat gelijck volle beecken schuimde. Zy kennen stracks dien roof, en Messapus blinckenden helm, en het paerdebehangsel met den hals gehaelt.

En Aurore, uit Tithons saffrane ledekant opgerezen 1), bespreide alree het aerdtrijck met verschen glans; de zon bescheen en verlichte alree het velt, wanneer Turnus zelf al [2]) gewapent het harnas aenschoot, elck de zijnen ten storm aenporde, en zy hunne gramschap door allerhande geruchten wetten, ja Euryalus en Nisus hoofden, een jammerlijck schouspel! om hoogh op spietsen staecken, en met een groot veltgeschrey volghden. De strijtbare Eneadijnen hadden ter slincke zijde der muren (want de rechte zijde wort van den stroom omcingelt) hun krijgsvolck gestelt, en de breede graften bezet, en stonden bedruckt op de hooge torens 2); en zagen stracks d'opgesteke hoofden der jongelingen, hun ellendigen al te kenbaer, afgrijsselijck van zwart bloet vloeien. De Faem, een vliegende bodin, snort voort door de verbaesde stadt, om dit te bootschappen, en glipt door tot aen d'ooren van Euryalus moeder. D'ellendige vrouw wort terstont koudt over al haer lijf, worpt spoel en garen uit der hant, vlieght uit, en huilt deerlijck, gelijck vrouwen plaghten: zy treckt heur hair uit, en voort zinneloos den wal op, onder de bezetting; zy ziet geen soldaten, nochte gevaer, nochte schichten aen: zy klaeght en jammert, dat 'er de lucht van waeght: o Euryalus, zie ick u dus? zijt ghy dat, de rust van mijnen hoogen ouderdom? o wreedaert, kost ghy my alleen laten? moght het uw ellendige

---

1) Toen de dagh op quam dringen, stackmen Nisus en Euryalus hoofden op spietsen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) d'Eneadynen vernemen dit, oock Euryalus moeder, die valt aen 't misbaer en klagen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Torn:* veeg.

[2]) *Al:* geheel.

moeder niet gebeuren u, in zoo groot een gevaer uitgezonden, voor 't allerjongste noch eens aen te spreken? Och, ghy light daer, in een onbekent lant, den vogelen en Latijnsche honden ten aze: en ick, uwe moeder, droegh u nochte uw lijck niet uit, of loock uwe oogen; of wiesch uwe wonden, en trock u het dootkleet aen, dat ick nacht en dagh zoo naerstigh uwent halve be-yverde, en trooste mijn oude dagen met dit werck. Waer bekoom ick uw lijck? of in wat lant zijn nu uwe leden, en gescheurde ledematen, en gereten lichaem te vinden? O zoon, komt ghy my zoo t'huis? volghde ick u hierom, te water en te lande? Hebt ghy noch eenigh medoogen, doorschiet my; verschiet alle uw schichten op my: o Rutulers, verdelght my eerst met den zwaerde: of o groote vader der Goden, ontfarm u, en drijf my, rampzaligh dier, met uwen blixemstrael ter helle; naerdien ick op geen andere wijze van mijn pijnelijck leven kan scheiden. Dit gekerm treft de harten, en overal gaet een bedruckt gesteen op: hun krachten, zoo ongekneust ten oorloge, verslappen. Ideus en Aktor nemen, op het aenmanen van Ilioneus en den bitter weenenden Julus, haer, die het volck weemoedigh maeckte, en brengenze tusschen hun armen binnen 's huis.

Maer de kopere trompet klonck schrickelijck van verre: daer op volght een gekrijsch, dat 'er de lucht van weergalmt 1). De Volscen schieten te gelijck met de schiltpadt toe, en maken reetschap om de graften te dempen, en den wal om te rucken. Zommigen zoecken toegangk, om de vesten te beladderen, daerze minst bezet, en de ringk des volcks gapende, niet zoo dicht van mannen gepropt is. De Teukren daer tegens, gewoon in den langdurigen krijg de muren te beschermen, worpen met allerhande slagh van schichten, en stooten met harde kloetstocken[1]) van zich: oock rollenze zwaerwightige steenen gevaerlijck van boven neder, ofze ergens de bedeckte slaghorden kosten sloopen: en hoewel d'anderen zich niet ontzien onder de dicke schiltpadt alles uit te staen, nochtans zijnze het alreede niet maghtigh: want waer de geweldige

---

1) Volscen en Rutulen bestormen den wal: de Trojanen verweeren zich. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Kloetstocken:* stokken, met een knop voorzien.

stormdrom ergens hun allermeest dreight, daer wentelen en rollen de Teukren het onmenschelijck gevaerte van boven af, het welck de Rutulers wijdt en breet verplet, en het beschutsel der schilden ontsnoert. De stoute Rutulers zijn niet meer bekommert om bedeckteliјck te stormen, maer poogenze met schieten van den wal te drijven. Aen den anderen kant zwaeide Mezentius, afgrijsselijck van opzicht, een fackel, van Hetrurisch pijnboomen hout, en gingk toe met roockende viertuigh. Maer Messapus, Neptuins afkomst, te paerde afgerecht, hieuw den wal in stucken, en eischte ladders, om de vesten te beklimmen.

O Kalliope 1), ick bidde u, geef uwen zanger in wat een neerlaegh, welck een' moort Turnus met zijn zwaert hier toen baerde; wat voor mannen elck ter helle stuurde: en ontvouw my dien geweldigen krijgh, van vore tot achter toe: want, o Godinnen, het heught u, en ghy kunt het verhalen. Ter bequame plaetse, en by de hooge brugge stont een toren, ysselijck om 'er tegens op te zien, dien alle d'Italianen met hun uiterste gewelt en uiterste vermogen pooghden t'overweldigen en neêr te smijten; de Trojanen, in het tegendeel, dicht op een gepackt, uit ope vensteren, met steenen en schieten van schichten te beschermen. Prins Turnus nam een barnende torts, en klitsteze in de zijde des torens, dat de vlam door den wint opflackerende, plancken en posten vatte, en de zoldering aengingk 2). Die van binnen ontstelt, beginnen te beven, en willen vergeefs het onheil ontvlieden; en terwijlze rontom loopen, en achterwaert wijcken naer de zijde, die van deze vierpest vry is, zoo stort de toren, om zijn zwaerte, snel voorover, dat al de hemel van 't gedruis dreunt. Zy komen met het onmenschelijck gevaerte, dat hen volght, (de borst van hun eigen geweer en stijve stangen doorsteken en doorregen) half doot ter aerde gevallen: naulix ontglipte het d'eenige Helenor, en Lykus: waer van Helenor d'outste voor den Meonischen Koningk ter sluick opgevoedt was, door een slavin van Licymnie, die hem tegens verbodt in den oorlogh voor Troje

---

1) De Dichter roept Kalliope aen, op datze hem dit gevecht ontvouwe *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus slingert met vierwerck den toren in brant. *Kantteekening der oude uitgave.*

zondt; licht gewapent alleen met den degen, en een onbeschilderde rondas, van geen aenzien. Toen dees jongelingk zich midden onder zoo vele duizenden van Turnus volck vont, en de Latijnsche troepen aen d'eene en aen d'andere zijde zagh; zoo streefde hy midden onder den vyandt 1), zonder op den doot te passen, en vloogh derwaert, daer hy het allerdichtst met geweer bezet zagh; niet anders dan een wilt dier, het welck in den ringk der jageren dicht omringt, tegens het geweer aenraest, en zonder eens om de doot te dencken, zich 'er onder worpt, en over de zwijnsprieten henespringt. Doch Lykus, ongelijck beter te voet, kreegh met der vlught 2), door vyant, door wapens hene, de muren, en repte zich, om zijne hant boven aen het dack te slaen, en zijne mackers de hant toe te reicken; wanneer de zeeghaftige Turnus te gelijck met een snelheit en 't geweer achter hem her was, en aldus begraeuwde: o zinnelooze, waende ghy onze handen t' ontglippen? met greep hy hem, die daer vast hing, en ruckte hem met een groot stuck muurs om laegh: gelijck Jupijns schiltknaep, in de hooghte opvarende, eenen haes of blancke zwaen met zijn kromme klaeuwen oppackt: of een vervaerlijcke wolf een lam, waer na de moeder al blatende loopt zoecken, uit den stal wechruckt. Men steeckt van overal een keel op, valt 'er op aen, en dempt de graften met den wal 3). Anderen slingeren barnende tortsen in top. Ilioneus velt met een groot stuck van een steenrots Lucetius, die de poort opquam, en brandtuigh aendroegh: Liger velt Emathion; Asilas Chorineus; d'een fix op den schicht, d'ander op den boogh afgerecht: Ceneus velt Ortigius; Turnus den overwinner Ceneus; Turnus velt Itys, Klonius, Dioxippus, Promulus, en Sagaris, en Ide, die den hoogen toren verdadighde; Kapys velt Privernus. De lichte speer van Themille had hem eerst effen geschrabt; hy dwaeselijck zijnen schilt wechworpende, taste naer de quetsuur met zijne hant; weshalve een vlugge pijl toesnorde, hem de hant aen de slincke zijde vast hechte, en de long, den waeier van het

1) Helenor vliegt onder den vyant, om te sterven; gelijck een wilt dier onder de jagers. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Lykus pooght t'ontglippen, doch Turnus vat hem, gelijck d'arent eenen hes of zwaen; of de wolf een lam. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) D'een wil de graften dempen, d'ander belet dit, en men vecht vreesselijck van wederzijde. *Kantteekening der oude uitgave.*

hart [1]), dootelijck quetste. Arcens zoon stont 'er braef in zijne rusting, en geborduurden krijghsrock, helder van Iberisch yzerroest: hij was schoon van aenzicht, en herwaert gezonden van zijnen vader Arcens, die hem opvoede in het woudt van Mars, by de Symeetsche vlieten, daer het vette altaer van den verzoenbaren Palikus staet. Mezentius zelf zijn geweer neêrleggende, slingerde de snorrende slinger driewerf met het snoer om zijn hooft, en kloofde hem met het gloeiende loot den slaep van 't hooft, recht in 't midden, dat hy in het zant uitgestreckt nederplofte, zoo langk als hy was.

Men zeit dat Askaen, te vore slechts gewoon het vlughtige wilt te jagen, toen d'eerstemael eenen snellen pijl in den oorloogh schoot, en met zijne hant neder velde den stercken Numaen 1), oock Remulus genoemt, en die onlangs Turnus jongste zuster trouwde. Dees voor in d'eerste slaghorden staende, braveerde de Trojanen met veel hoon en schimpwoorden; en opgeblazen van geest op zijn nieuw Rijck, vermat zich groote dingen, roepende en bulderende: o tweewerf gevange Frygianen, schaemt ghy u niet binnen de wallen belegert te blijven, en achter de muren voor de doot te schuilen? Beziet eens wat volck met wapenen naer onze Vorstin staet. Wat Godtheit, of welcke ontzinnigheit dreef u naer Italie toe? Hier hebt ghy geene zonen van Atreus, geen geveinsde tong van Ulysses voor. Wy zijn uit eenen harden stam gesproten: brengen ons kinders vroegh aen den stroom, en leerenze in koude en regen harden. De jonge knapen be-yveren de jaght, rennen zich af in de bosschen, en achten het spel een paert te berijden, en den boogh te handelen. Maer onze jeught arbeitzaem, en gewoon zich armelijck te behelpen, eght en bouwt den acker, of bestormt en rammeit de steden. Wy verslijten al ons leven met den stalen degen, en geven den jonge gasten een spiets op den neck: de trage ouderdom beneemt ons het hart en den moedt niet. Wy voeren den helm op den grijzen kop, en het lust ons altijt op vrybuit te loopen, en van roof te leven. Uwe

---

1) Askaen deed hier zijn eerste proef, en doorschoot Numaen, waer op Apollo Julus zijn geluck voorspelde; en riet het gevecht te staken. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De long, den waeier* (ververscher) *van het hart:* een schilderachtige uitdrukking, en geheel van Vondel; Vergilius kende vermoedelijk nog geen *waaiers.*

kleeders zijn met saffraen en glimmende purper geverft: uw wellust is ledigheit, danssen uw opperste vermaeck: en ghy draeght rocken met mouwen, en myters met keelbanden. O rechtschape Frygische wijven (want ghy zijt geen Frygianen) loopt hene naer de hooge Dindyma [1]) toe, daer men gewoon is de pijp met twee gaten te hooren pijpen: de Berecynthische boschboome fluit en bommen der Ideesche moeder locken u vast: laet mannen den wapenhandel over, en leght het stalen lemmer neder. Askaen leedt niet, dat hy met diergelijcke woorden braveerde, en hen zoo gruwelijck scholt; en zich naer hem toekeerende, trock den pijl met de paertshaire pees aen; en de armen van een halende, stont eerst ootmoedigh en badt Jupijn met deze belofte: almaghtige Jupiter, begunstigh mijn stout opzet. Ick zal uwen tempel pleghtige offergaven schencken, en zetten voor uwe altaren een jongk wit kalf met een vergulde star, en zoo hoogh gewassen als zijne moeder, en dat alree stoots, met zijne klaeuwen het zant achter uit smijt, dat het stuift. De vader en hemelvooght verhoorde hem, en donderde ter slincke hant uit het heldere gewest: te gelijck rammelde de boogh, die Numaen den doot dreighde. D'afgeschote pijl snorde afgrijsselijck in zijne vlught, en het stalen punt gingk Remulus door den slaep van 't hooft, in zijn brein. Ga nu hene, ghy hoovaerdige stoffer, en beschimp de vromicheit [2]): zoo antwoorden de tweewerf gevange Frygianen den Rutulers. Dit sprack Askaen; hier op krioelen de Trojanen en tieren van blijschap, en schijnen van moedigheit de wolcken te raken. By geval zagh toen Apollo, met zijn gekrolt hooft op een wolck gezeten, uit het gewest der lucht, d'Ausonische heirspitsen, en de stadt eens over; en sprack den zeeghaftigen Julus aldus aen: o jongk kint, vaer zoo voort in dapperheit: zoo gaet men naer de starren toe, o goddelijcke afkomst, en die Goden zult teelen, met recht willen [3]) alle oorlogen by nootlot oprijzende, onder het volck van Assarakus uit hebben [4]): en een rijck van Troje valt u te kleen. Zoo spreeckt hy, daelt stracks uit den hoogen hemel, verdrijft den adem der winden, en zoeckt Askaen:

---

[1]) *Dindyma:* een gebergte in Frygië, aan Cybele geheiligd.
[2]) *Vromicheit:* dapperheid.
[3]) *Willen:* zullen.
[4]) *Uit hebben:* een einde nemen.

toen veranderde hy van aenzicht in de gedaente van den ouden Butes, weleer schiltknaep van den Dardaenschen Anchises, en een getrouw hofkapelaen: de vader had hem toen Askaen tot een megezel bygezet. Apollo trat 'er hene, den overouden in alles gelijck, van spraeck, verwe, wit hair en ysselijcken wapenklanck; en sprack den vierigen Julus aldus aen: Eneas zoon, het zy u genoegh, dat het geluckte Numaen met uwe pijlen om hals te brengen: de groote Apollo staet u voor eerst dezen lof toe, en benijt het geweer niet, het zijne gelijck is: o jongske, hou nu vry op van vechten. Zoo sprack Apollo, leide het menschelijck aenschijn midden in zijn rede af, en verdween verre uit zijne oogen in de dunne lucht. De Dardaensche Oversten kenden den Godt, en het goddelijck geweer, en hoorden den pijlkoker in de vlught rammelen: weshalve zy op Febus vermaninge en goddelijck bevel, Askaen, heet op vechten, het vechten verboden, zich weder in den strijt begaven, en hun leven in merckelijck gevaer stelden. Het gerucht loopt over al de muren, door de wachttorens. Zy spannen hun strenge bogen, en draejen den vyant schichten naer 't lijf, dat 'er de gront van bedeckt wort: toen kloncken schilden en helmen van den slagh: het gevecht wert feller 1): zoo geweldigh als de regen, uit den westen en de regenachtige Bocken, opkomende, tegens d'aerde aenslaet; zoo fel als de hagelbuyen in zee storten, wanneer Jupiter met vreesselijcke zuiderstormen het onweer op het water slingert, en met buien in de lucht uitberst.

Pandarus en Bitias (van den Ideeschen Alkanor geteelt, en by de wilde Hiera, in Jupijns woudt, opgevoedt; jongelingen hun vaders bergen en dennen gelijck; en die de poort, hun door 's vaders bevel bevolen, ontsluiten) verlaten zich op hun geweer, en troonen den vyant binnen de vesten 2). Zy staen gewapent binnen de poort, ter rechte en slincke hant voor de torens; en schitteren met den kam boven op den kop: gelijck een paer hooge eickeboomen, die langs de Liquentische vlieten, of Padus oevers of by den genoeghelijcken Athesis, hun ongeschore kruinen ten hemel opheffen, en met het opperste van

---

1) Hier na nam de strijt zoo heftigh toe, gelijck een felle stortregen en hagelbuy. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Pandarus en Bitias zetten de poort open, en zijn zoo hoogh, gelijck een paer eicken. *Kantteekening der oude uitgave.*

de toppen knicken. De Rutulers den toegangk open ziende, bersten 'er in 1). Quercens, Equikolus, braef in 't harnas, Tmarus, oploopende van zinnen, en de strijtbare Hemon zetten het met geheele troepen op de loop, en lieten hun leven in de poorte. Aldus groeit de grimmigheit in de tweedraghtige harten noch stercker aen: en nu verzamelen de Trojanen in eenen drommel weder by een, en durven hant tegens hant vechten, en een goet stuck weeghs uitvallen. Den veltheere Turnus, die vast aen verscheide oorden toestreeft, en op den vyant aenbickt, komt een tijding ter ooren, hoe de vyant op een nieuw in het moorden verhit, en de poorten open zet. Hy staeckt den aengevangen storm, en van toorne schrickelijck aengedreven, tijt naer de Dardaensche poort, en zijne moedige spitsbroeders toe, en schiet en velt met zijnen schicht eerst Antifates (want dees quam hem eerst op) bastert van den grooten Sarpedon, by een Thebaensche vrouw gewonnen: d'Italiaensche kornoeljestang vlieght door de dunne lucht, en dringt door de maegh diep in de borst: het gapen der zwarte wonde levert eenen schuimenden plas uit, en het stalen punt blijft laeuw in de long steken. Daer na velt hy Merops, en Erymanth; daer na Afidnus; daer na Bitias, wiens oogen brandden, en die van gramschap brulde: geen schicht trof hem (want geen worpschicht hadde hem den doot gedaen) maer een snorrende en barnende boom (waer tegens geen paer stiershuiden, nochte pantser, met dubbele schubben van gout op trouw gewrocht, bestaen kosten) quam, gelijck een blixem, uit een Blijde gevlogen: dat onbeschofte lichaem plofte neder: d'aerde dreunde, en de beuckelaer kraeckte van den slagh: gelijck te Bajen, op 't Eubeesche strant, een steenen hooft, met louter gewelt tegens de zee opgeworpen, instortende, omruckt en met zich sleept al wat 'er aen vast hangt, tot dat het ganschelijk gesloopt, zich in het wadde zet, en met de baren mengt, daer het zwarte zant van den gront komt opwellen; zoo dat het hooge Prochyte en Inarime [1]), een hardt deckbedde door Jupijns

1) De Rutulers bersten 'er op in, Turnus schiet derwaert, velt Antifates, Merops, Erymanth, Afidnus, oock Bitias, met eenen schacht, die, gelijk een blixem uit een blijde, aendrong, en eenen slagh gaf, gelijck een steenen hooft, te Bajen op het strant, instort. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Prochyte en Inarime:* eilanden in de Golf van Puteoli, onder welke de Reus Typheus bedolven lag.

gebodt Tyfeus op het lijf geleit, van 't gedruis daveren. Mars, de Wapenvooght, zette toen den Latijnen hart en krachten by, prickelde hun gemoeden heftigh, en joegh den Teukren schroomte en bleecke vrees aen. Zy komen van alle kanten te hoop, vermits hun gelegenheit om te vechten gegeven wordt, en d'oorlooghsgodt hun in 't harte voer. Toen Pandarus zijnen broeder in het zant leggen zagh, en hoe de kans verloopen, en de fortuin hun tegen was, draeide hy met al zijne maght de poort toe 1), zette zijn breede schouders tegen haer aen, en menighten van zijn volck buiten de vesten sluitende, lietze in het harde gevecht steken. Maer hy sloot 'er zich zelven en anderen binnen, en ontfingkze die mede instreefden. De zinnelooze zagh den Rutulischen Koningk niet midden onder den hoop inbreken, en sloot hem zelf in de stadt; gelijck eenen onmenschelijcken tiger onder het bloode vee. Terstont begosten Turnus oogen te gloeien, zijn bloedige pluimaedje op den helm te trillen, zijn wapens afgrijsselijck te knarssen, en de beuckelaer te flickeren en te blixemen, waer aen d'ontstelde Eneadijnen stracks hunnen vyant, dien groflijvigen, kennen 2). De geweldige Pandarus komt nu te voorschijn, en noch verhit van toorne, om zijn broeders doot, zeit: hier is het hof niet, het welck van Amate met hare dochter ten bruitschat zal gegeven worden; nochte Turnus is hier binnen Ardea, en zijn vaderlijcke muren niet, maer in zijn vyants leger, daer hy blijven moet. Turnus hem met koelen moede aengrenickende, sprack: begin slechts, hebt ghy zoo veel harts; en rep uwe handen tegens my: ghy zult Priaem overdragen, dat ghy hier oock eenen Achilles gevonden hebt. Zoo sprack hy: Pandarus dreef hem met al zijne maght een spiets, noch ruw van quasten en ruigh van basten, toe, die niet raeckte; want Juno, Saturnus dochter, by der hant komende, keerdeze af, en de spiets bleef in de poorte steken. Maer ghy zult dezen schicht, dien ick u met mijn stercke vuist toeschiet, niet ontvlughten; want dees schutter past anders te raken, als ghy. Zoo sprack Turnus, hief den degen om hoogh, en kloofde hem met zijne kling het voorhooft, tusschen beide

---

1) Pandarus sluit de poort, zijn eigen volck buiten, en vele Rutulen en Turnus zelf binnen, gelijck een tiger onder het vee. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Trojanen kennen hem, en wijcken: Turnus achter hen her. *Kantteekening der oude uitgave.*

de slapen van 't hooft, recht midden door, en wondde d' ongebaerde kaecken vreesselijck, dat het kraeckte, en de gront dreunde van zijnen zwaren val. Hy stort doot ter aerde, en bekladt zijn lichaem en harnas met brein en bloet; en het hooft, net in twee deelen gedeelt, hangt van wederzijde over elcke schouder. De Trojanen bieden hem den rugh, vlughten wegh, en beven van angst: en had d'overwinner gepast terstont de sloten te breken, en de mackers ter poorte in te laten; op dien dagh waer het met den Trojaen en den oorlogh uitgeweest: maer dolheit en uitzinnige bloetdorstigheit hitsten zijnen moedt tegens de vyanden aen. Voor eerst onthaelde hy Falaris, en Gyges, dien de beenen afgemaeit wierden: hier na dreef hy den vlughtelingen opgeraepte speeren naer 't lijf. Juno verzagh hem van moedt en krachten, zette hem Halys tot eenen macker by, en Fegeus, die door zijn rondas getroffen was. Daer na den wal onder de zolen krijgende, trof hy met den zwaeienden degen geluckelijck die op de muren, hier van onbewust zijnde, het gevecht aendreven; Alkander, Halius, Noëmon, Pritanis, en Lynceus, die op hem toezette, en zijne mackers te hulp riep: dezen klonck hy, van naby, met eenen slagh, dat hooft en helm daer hene tuimelden: daer na Amykus, den wiltschut, die behendigh zijn pijlen wist te bestrijcken, en het stalen punt met vergift te wapenen: oock Klytius uit Eolie, en Kreteus, der Zanggodinnen vrient; Kreteus der Zanggodinnen megezel, altijt belust op vaerzen, en om cyters en snaren te stellen: altijt zong hy van paerden, en wapens, en oorlogen. De Trojaensche oversten 1), Mnestheus en de gestrenge Serestus, hoorende het nederhouwen van hun volck, komen endelijck te zamen, en zien hunne mackers heen en weêr loopen, en den vyant binnen gelaten. Mnestheus zeit: waer vlught ghy nu hene? waer hene? Wat voor andere muren, welcke vesten zijn 'er noch voor u over? o Burgers, zal een eenigh man, rontom van uwe wallen becingelt, zulck een neerlaegh in de stadt vergeefs aenrechten? zoo vele voornaemste jongelingen ter

---

1) De Trojaensche Oversten komen by een: zoo begint men stant te houden: Turnus naer den stroom te deinzen; gelijck een benaeude leeuw: en van allen kanten aengevochten, loopt hem het zweet, gelijck modderigh water, af: hy springt in den stroom, en zwemt behouden over. *Kantteekening der oude uitgave.*

helle sturen? Ghy suffaerts, erbarmt u des volcks, nochte schaemt ghy u niet voor den grooten Eneas, het ongeluckige vaderlant, en d'oude Goden? Zy door deze woorden verhit, worden gesterckt, en houden stant met eenen dicken troep. Turnus allengs aen 't wijcken [1]), en zich naer den stroom te begeven, en dien oort, die van den vliet omringt wort. De Frygianen vallen met een groot geroep des te heftiger op hem aen, en verzamelen te hoop. Gelijck een wreede leeuw van verwoede jagers en hun geweer benaeuwt, door verbaestheit fel en leelijck grimt, te rugge deist, en van gramschap en moedigheit niet wijcken kan, nochte maghtigh is, al wil hy schoon [2]), door den drang en het spits hene te streven: niet anders zette Turnus al twijfelende zijn voetstappen achterwaert, zonder zich te verhaesten, en zijn gemoet walt [3]) op van toorne. Ja, hy had toen tweewerf midden onder zijn vyanden toegezet; oock tweewerf hun deizende troepen langs de muren op de vlught gebroght: maer het gansche leger drong haestigh te zamen; en Juno, Saturnus dochter, durf hem geene krachten meer byzetten: want Jupiter zondt Iris uit den hemel door de lucht met eenen verdrietigen last aen zijne zuster, ten zy Turnus de hooge vesten der Trojanen ruime. Weshalve de jongelingk alleen niet maghtigh is met zijnen beuckelaer en vuist tegens hen allen te bestaen; zoo wort hy aller wegen beschoten en overvallen: de helm klinckt gedurigh om den slaep van zijn hooft: het vaste koper zwicht voor de keien: de kam wort van 't hooft gekloncken, en de schilt kan het slaen en schieten niet verduren. De Trojanen, en blixemende Mnestheus zelf drijven zonder ophouden hem speeren toe. Toen brack hem, die geenen adem kost scheppen, over al zijn lichaem het zweet uit, dat gelijck modderigh water afliep, en hy flaeuw van vermoeitheit naer zijnen adem hijgende, endelijck met zijn volle rustinge steil in den stroom sprong, die hem in zijn blonde wielinge ontfingk, door den zachten vloet henedroegh, het bloet afspoelde, en vrolijck zijnen spitsbroederen wederleverde.

---

[1]) *Turnus allengs aen 't wijcken:* versta: Turnus gaat allengs aan 't wijken.
[2]) *Schoon:* ook.
[3]) *Walt:* bruist.

HET TIENDE BOECK.

INHOUDT.

Jupiter den Raet der Goden verdaghvaerdende, vermaentze tot eendraght en vrede. Venus beklaeght zich daer over der Trojanen gevaer, en Junoos onbluschbaren haet, en verzoeckt endelijck eenige rust, na zoo vele jammeren: Juno, in het tegendeel, leit al de schult der rampen op de Trojanen, als eerste berockenaers des krijghs, ja wijt dit Venus zelve: weshalve men vruchteloos 't geschil zoeckt te beslechten. Jupiter ziende geen einde van 't krackeel, verzekert haer (om gemalin nochte dochter te quetsen) dat hy geene zijde zal kiezen, maer naer zijne rechtvaardigheit alles aen 't noodlot opdragen. Ondertusschen hervatten de Rutulen met alle maght den storm, die met geen mindere kloeckhartigheit van den belegerden afgeslagen wort. Terwijl dit in Latium gebeurt, en Eneas zijne zaken in Hetrurie naer zijnen wensch beschickt, en veler volcken bystant op zijn zijde gewonnen heeft, keert de zelve met een vloot van dertigh schepen weder, daer hem de Zeëjoffers, onlangs uit schepen in die gedaente verandert, bejegenen, die hem 't verlies zijner schepen en zijn volcks gevaer verkuntschappen. Hier na voortreizende zoo zet hy, in 's vyants gezicht, zijn heirkracht op lant, dies de Rutulen den storm staecken, en zich naer den oever gevende, den vyant het landen poogen te beletten. Men vecht met overgroot verlies van wederzijde: en Pallas vele vyanden nederhouwende, wort endelijck van Turnus gevelt. Eneas, van zijne doot verkuntschapt, vereert zijnen vrient met een lijckofferhande van eenen geweldigen hoop Rutulen: en Askaen ten leger uitvallende, stiert zijnen vader een deel volcks te hulp: dies Juno, ontstelt, en om haren Turnus bekommert, hem, met Jupijns verlof, uit het tegenwoordige gevaer ruckt, door een schijnbeelt van Eneas, het welck hy tot in een schip toe vervolghde, dat van Juno ontmaert [1]), door onweer naer het naeste strant van Aredea toedreef. Mezentius ondertusschen, zich op Jupijns raet, in den slagh gevende, verslaet Trojanen en Hetruscen by menighte, tot dat Eneas hem met eenen schicht treft, en hy, van zijnen zoon Lausus beschut, ongaerne uit den strijt wijckt, om zijn wonde te verbinden. Lausus, middelerwijl poogende zijn vaders leet te wreken, wort van Eneas nedergeleit, 't welck Mezentius met droefheit vernemende, weder te paerde in den slagh jaeght, daer hy, zijn zoons dood willende wreken, door de zelve hant omkomt.

De Hemelraet vergaert: Jupijn beslecht den twist.
De Rutuler [2]) bestormt de Frygiaensche wallen;

---

[1]) *Ontmaert:* losgemaakt.

[2]) *De Rutuler:* uit de plaatsing van dit woord blijkt, dat Vondel de derde sylbe van *Rutuler* als lang aanmerkte (ongeveer als stond er *Rutulier*); althans de *e* niet toonloos liet.

Doch door Eneas komst wordt dezen storm geslist,
En 't velt met doôn gedeckt; daer Pallas komt te vallen
Voor Turnus, uit den strijt door Juno weggeruckt.
De doot van Pallas wort aen Lausus stracks gewroken,
Die het bebloede zant met zijn doot lichaem druckt;
Dat treft Mezentius, zoo dra het wort geroken:
En, hoe gewont hy is, ontmoet Eneas hant,
Die leit den vader flucks, by zijnen zoon, in 't zant.

Ondertusschen wort het almaghtige hof des hemels opengezet, en de vader der Goden en Koningk der menschen verdaghvaert den Raet in het starlichte gestoelte om hoogh 1), van waer hy het Dardaensche heirleger en Latijnsche volck aenschouwt. Zy vergaderen te zamen in 't gewelf, van wederzijde ontsloten; 'Jupiter heft eerst aen: grootmaghtige Hemelheeren, waerom verandert ghy van opzet, en twist onderlinge zoo wrevelmoedigh? Ick had Italie verboden den Teukren te beoorlogen. Waerom twist ghy tegens mijn verbodt? Wat vrees port elck de wapens van zijne party te stijven, en zich met den degen af te matten? Namaels zal 'er (verhaest u niet) een tijt komen, om rechtvaerdigh den oorloogh te voeren; wanneer het wreede Karthago door d'Alpes inboorende, den Roomschen sloten tot een geweldige afbreuck zal opkomen: dan wil het vry staen om strijt elckandere vyantschap te dragen, t'ontzeggen, te plonderen: nu houdt gemack, weest vrolijck, en verdraeght u onderling. Zoo sprack Jupiter in het kort: maer de schoone Venus hadd'er niet weinigh tegen 2): o vader, o eeuwigh gezaghhebber over Goden en menschen (want wien kunnen wy anders nu om hulp aenroepen) ziet ghy niet hoe de Rutulers braveeren, en Turnus heerlijck te paerde gezeten, midden onder het heir rijdt, en op zijn zeeghaftigheit opgeblazen, daer henestreeft? Men laet nu de Teukren binnen beslote wallen niet met vrede; ja zelf binnen de poorten vesten en muren wordenze bevochten, en de graften loopen over van bloet: Eneas des onbewust, is van der hant. Zult ghy nimmermeer

---

1) Ondertusschen verdaghvaert Jupijn den breeden Raet der Goden, bestraft hun tweedragt, raetze tot onpartijdigheit, en onderlingen pais. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Venus beklaeght zich, en bidt voor Askaens behoudenis. *Kantteekening der oude uitgave.*

gedoogen, datze eens van belegh verlicht worden? De vyant met noch een ander heirleger dreight wederom het herboren Troje; en Tydeus zoon[1]) uit Etolie staet weder van Arpen tegens de Frygianen op: ick geloof voorwaer, zy zullen my oock te keer gaën: en ick, uwe dochter, moet met de wapenen der sterflijcke menschen noch geplaeght worden. Indien de Trojanen, zonder uw benoegen, en uwe Godtheit ten wederwille, naer Italie trocken; zy boeten 't: zy voeren 't zonder u uit; maer volghdenze den last en d'antwoorden, hun van zoo vele Goden en Geesten gegeven; hoe kan dan iemant uw gebodt veranderen? of ons een nieuw nootlot smeden? wat wil ick ophalen het verbranden der vlote op Eryx kusten? of de bulderende buien, door den Koningk der winden, in Eolie opgeweckt? of het afvaerdigen van Iris uit de wolcken? Nu ruitze[2]) oock de geesten uit de hel (dit erfdeel der gedeelde weerelt was noch ongemoeit gebleven) tegens hen op: en Alekto schichtigh naer boven toegestiert, loopt midden door d'Italiaensche steden spoocken. Ick ben nu om de heerschappy niet langer begaen: wy hoopten hier op, toen 'er kans was: laet het vry winnen, dien ghy het gunt. Is 'er geen lantschap, het welck den Trojanen van uwe straffe gemalinne gegunt wort; zoo bidde ick u, o vader, door den smoockenden ondergangk van 't omgekeerde Troje, laet het my geoorlooft zijn Askaen, behouden 's lijfs, uit den oorlogh elders te verzenden: laet het my geoorlooft zijn mijnen neef te bergen. Eneas werde vry in onbekende wateren omgesolt, en drijve hene op genade van de Fortuin, waer het haer believe, als ick slechts zijnen zoon beschutte, en uit dien vervloeckten strijt rucke. Ick bezit Amathus, het hooge Pafos, Cythere, en het hof van Idalie: laet Askaen de wapens nederleggen en hier zijn leven onvermaert overbrengen: laet vry Karthagoos geweldige heerschappy Ausonie op den hals blijven leggen; zoo zullen de Tyrische steden van dien kant geenen last lijden. Wat baet het de krijghspest t'ontglippen, en midden door den brant, van Argos gestickt, t'ontvlughten? en zoo veel gevaer en bitterheit, te water en te lande, te verzwelgen; terwijl de Teukren Latium en het herbouwde Pergamum zoecken? lagenze

---

[1]) *Tydeus zoon:* Dromedis.

[2]) *Ze:* Juno.

niet nutter in de jongste assche hunnes vaderlants, en op den gront, daer Troje gestaen heeft? O vader, ick bidde u, lever den ellendigen Teukren Xanthus en Simois weder, en gun hun, datze noch eens door 't ongeval van Ilium mogen rollen en sollen. Toen borst de Koningklijcke Juno aldus heftigh en razende uit 1): waerom dwingt ghy my, zoo geneight tot zwijgen, uit te varen, en mijn heimelijck verdriet t'openbaren? Heeft iemant van de Goden of menschen Eneas geperst in oorloge te vervallen, of zich neffens Koningk Latinus als vyant te dragen? Hy zocht Italie door ingeven van het nootlot, en door aendrift en profecye der razende maeght Kassandre: het zy zoo: maenden wy hem aen, om buiten 't leger te reizen? of zijn leven den wint te betrouwen? of een kint d'oorlooghskans en wallen te bevelen? of geruste volcken, of Turnus bontgenootschap met de Tyrrhenen te steuren? Wat Godt, wat straffe Juno broghten hem in dit gevaer? Waer was Juno toen? of Iris uit de wolcken gezonden? Het past niet dat het opwassende Troje Italie in brant zette; en Turnus, die Pilumnus [1]) voor zijnen grootvader, en Godin Venilie [2]) voor zijne moeder rekent, op den bodem zijnes vaderlants ledigh zitte. Waerom steecken de Trojaensche geweldenaers Latium in brant? Waerom bezwarenze uitheemsche landen met hun juck, en gaen met den roof strijcken? Waerom dwingenze de schoonvaders, en rucken d'ondertrouwde uit hun liefs schoot? Waerom biddenze met den olijftack in de hant om pais, en voorzien hun schepen van wapenen? Ghy vermooght Eneas uit der Grajen handen te rucken; hem met nevel en ydele lucht te bedecken, en zijn schepen in Zeenymfen te veranderen: ons in het tegendeel zal 't ongeoorlooft zijn den Rutulen wat te helpen? Eneas des onbewust, is van der hant: hy blijve, des onbewust, van der hant. Ghy bezit Pafos, Idalie, en het hooge Cythere: waerom terght ghy kitteloorigen, en een stadt, die van oorlogen zwanger gaet? Poogen wy u den vlotten staet van Frygie in den gront te duwen? Doen wy dat,

---

1) Juno berst tegens haer uit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Pilumnus:* deze was, volgens de fabel, de uitvinder van het malen en werd door de bakkers als een God vereerd. Zijn broeder Picumnus was niet minder knap, en vond de kunst uit, om de landerijen te bemesten.

[2]) *Venilie:* een nimf, zuster van Amate.

of zy, die d'ellendige Trojanen den Achiven op het lijf schon[1])? Wat was d'oirzaeck, dat Europe en Asie tot de wapens quamen, en om het schaecken van een vrouw het verbont braecken? Overweldighde de Dardaensche overspeelder Sparte onder mijn beleit? of bestelde ick hem wapens, of stoockte dien krijgh door den Minnegodt? Toen had ghy behooren voor den uwen te vreezen: nu zijt ghy te spade met onbillijcke klaghten op, en krackeelt reis op reis te vergeefs. Aldus dong Juno, en alle Hemelheeren gedeelt, morden en mompelden onderling 1): gelijck men de koelte eerst in de bosschen hoort ruisschen, en al morrende heimelijck komen aenwentelen; een teken voor den zeeman, dat 'er storm en onweer op handen is. Toen begost d'almaghtige vader, by wien 't opperste gezagh bestaet, aldus: en het hooge hof der Goden zweegh stil, zoo ras hy sprack; d'aertbodem sidderde, en de ruime hemel gaf gehoor: toen gingen de winden leggen, en de zee hielt hare golven in stilte: luistert toe, en neemt mijne rede wel in. Naerdien het onmogelijck is d'Ausonischen met de Teukren te vereenigen, en uwe tweedraght geen einde neemt, zoo zal ick, zonder zijde te dragen[2]), aenzien wat fortuin, wat kans een ieder heden hebbe 2); hy zy dan Trojaen, of Rutuler: Het zy dat het veltleger van Troje door het nootlot der Italianen belegert blijve; het zy dat de Trojanen door misverstant, en averechtse beduidingen in Italie belandden: ick spreeck de Rutulen niet vry: een iegelijck wil 't geluck of ongeluck van zijn aengevangen werck wel t'huis komen; Koningk Jupiter is elck even na; d'uitkomst staet aen 't nootlot. Dit bezwoer hy by de stroomen en oevers en zwarte kolcken zijnes Stygischen broeders, die van peck barnen, en de gansche Olymp daverde door het knicken van zijn hooft. Hier mede sloot Jupiter zijn rede; daer na rees hy uit zijnen gouden stoel overendt; de Hemelheeren geleidden hem in 't midden tot aen zijnen drempel.

---

1) Alle Goden morden over dit pleiten, gelijck blaeders in 't bosch, door een koelte bewogen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Jupiter verklaert zich onpartijdigh in dezen oorloogh, en sterckt zijn besluit by eede. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Op het lijf schon:* min juist, voor „in de hand gaf, onderwierp."

[2]) *Zijde te dragen:* partij te kiezen.

De Rutulen middelerwijl gaen rontom alle poorten hunnen gangk met nederhouwen, en brandtuigh naer de vesten te worpen 1): en de keurbende der Eneadijnen blijft binnen de wallen belegert, zonder eenige hoop van uitvlught. D'ellendigen staen te vergeefs op de hooge wachttorens, en houden slechts hier en daer in 't ront de muren bezet. Vooraen in het spits stonden Imbrasus zoon, Iasius, Icetaons zoon, Thymethes, twee Assarakussen, Tybris, d'oude man, en Kastor: Sarpedons gebroeders alle beide, Klarus, en Hemon vergezelschappen hen, uit het edele Lycie. Akmon van Lyrnes [1]), niet korter [2]) dan zijn vader Klytius, en zijn broeder Mnestheus, komt geladen met eenen geweldigen steen, geen klein gedeelte van eenen bergh, en zoo zwaer als hy met al zijn maght torssen kan. D'Italianen vechten met schichten: de Trojanen verdadigen zich met steenen: d'een slingert vierwerck; d'ander zet den pijl op den pees. Het Dardaensche kint [3]), waer voor Venus met recht zorge draeght, stont zelf midden onder hen, met zijn hooft bloot, en zonder helm; en blonck zoo schoon, gelijck een gesteente in root gout gezet, dat men om den hals, of op het hair draeght: of gelijck yvoir, kunstigh in boschboomen hout, of Oricisch terebynth [4]) ingeleit, plaght te glimmen: de locken met fijn goutdraet opgestrickt, zwieren over zijnen hals, zoo wit als melck. Oock zagen de manhaftige volcken Ismarus (een edelmoedige spruit uit Meonischen huize [5]) gesproten, daer men vette ackers bouwt, en Paktool het veltgewas vergult) met pijlen schieten, en het riet met venijn wapenen. Oock was 'er Mnestheus. zoo hoogh in zijn wapen, overmits hy Turnus, 's daeghs te vore, ten leger uitdreef; en Kapys, naer wien de stadt Kapue genoemt is.

---

1) De Rutulen varen voort met belegh, en stormen; de Trojanen met verdadigen: Askaen, midden onder de bezettinge, blinckt gelijck een steen in gout, of yvoir in hout geleit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Lyrnes:* een stad van Frygië, welke Achilles verwoestte en waar hij Briseïs uit roofde.

[2]) *Niet korter:* er staat in 't Lat.: *nec minor*, wat men hier liever met „niet minder" moet vertalen.

[3]) *Het Dardaensche kint:* Ascanius.

[4]) *Oricisch terebynth:* Oricium was een zeehaven van Epirus, in de nabijheid waarvan donkerkleurige terebynthboomen groeiden.

[5]) *Uit Meonischen huize:* Lydië heette vroeger Meonië.

Terwijlze aldus vervaerlijck streden, en hunne krachten tegens elckandere opzetten, doorsneet Eneas by midnacht het water 1): want van Evander scheidende, gingk hy in 't Hetrurische leger by den Koningk, en meldde den Koningk zijnen naem en geslacht; wat hy zocht, en mebroght; wat krijghsvolck Mezentius op zijne hant kreegh; hy berichtte hem van Turnus wrevelmoedigen aert; vermaende hem in te zien hoe luttel men op weereltsche zaken betrouwen magh; en hielt met een om bystant aen. Tarchon vereenighde, zonder uitstel, zijn maght met die van Eneas, en sloot een verbont. Het Lydische volck gaet, nu de profecy en belofte uitgedient heeft, op het bevel der Goden, te schepe met de vloot, die den uitheemschen Vorst bevolen is. Eneas schip vaert vooruit, met de Frygiaensche leeuwen onder het galioen gepaert: Ida, overaengenaem in 't oogh der Trojaensche ballingen, staet achter aen. Hier zit de groote Eneas, en overleit by zich zelven de hachelijcke uitkomst der oorloge: en Pallas, dicht aen zijn slincke zijde, vraeght hem nu by wat starren hy by donker nacht voortzeilt; nu wat hy te water en te lande al overbroght.

O Godinnen 2), zet nu uwen Helikon [1]) open, en helpt my opzingen, wat benden Eneas ondertusschen van de Tuskaensche grenzen vergezelschappen, zijn schepen mannen, en te water gevoert worden. Vorst Massikus doorsnijt de vlackte met zijnen koperen Tiger; een overste over duizent jongelingen van Klusium [2]), en Kosen [3]), en met pijlen en lichte pijlkokers en moortbogen gewapent. De forsse Abas, van braef gewapent volck voorzien, vaert met den gulden Apollo, die heerlijck achter op straelt. Zijn moeder Populonie gaf hem zeshondert jongelingen mede, alle bedreve oorlooghsgasten: 't eilant Ilva [4]), moedigh op zijn onuitputbare yzermijnen, bestelde hem noch

---

1) Terwijl genaeckt Eneas, die het Hetrurische leger bezocht, en nu met dat volck afkomt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Dichter bidt dat de Zanggodinnen hem ontvouwen, wat benden Eneas op zijn hant kreeg. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Helikon:* de berg Parnassus had twee toppen, den Citheron, aan Bacchus, en den Helikon, aan Apollo en de Muzen g wijd.

[2]) *Klusium:* de hoofdstad van Etrurië.

[3]) *Kosen:* beter: *Cosa,* een stad in Etrurië.

[4]) *Ilva:* thans *Elba* geheeten.

driehondert koppen. Asilas, de derde, der Goden en menschen tolck [wien levervezels van 't offervee, wien het gestarrente des hemels, en vogelezangk, en voorspoock des blixems grondigh bekent zijn] ruckt duizent gasten, een slaghorden dick en spits van speeren, mede, en gebiet over hen, die van den Hetrurischen bodem komen, uit de stadt, daer gesticht van dit volck, uit Pisa by den Alfeus gesproten. D'overschoone Astur, Astur die zich op zijn ros en geschaeckeert harnas verlaet, volght hen met driehondert mannen, alle getroost het leven by dien heer op te zetten, en die te Cere [1]), en in Minions landen [2]), en in 't oude Pyrgum [3]), en ongezonde Graviske [4]) t'huis zijn. O Cygnus, ghy vrome krijghsoverste der Ligurianen, ick ga u niet voorby, nochte u, o Kupavo, met weinigen vergezelschapt: uwe zwaneveders brageren op de kruin: uw geslacht is van minne besproken, en ghy voert de lieverey van uwen veranderden vader: want men zeit, dat Cygnus zachte pluimen [terwijl hy, onder de populieren en schaduwe zijner zusteren, uit rouwe over den beminden Faëton zong, en met zingen zijn bedruckte liefde vertrooste] grijs wierden, hy d'aerde verliet, en vrolijck zingende, in de starren voer. Zijn zoon, vergezelschapt met scharen van zijns gelijcken, treckt onder de vloot den geweldigen Centaurus met riemen voort; die bruist door het water hene, en het hooft steil in de lucht opheffende, helt over den vliet, gelijck een vreesselijcke steenrots; en ploeght met zijn lange kiel de diepe zee. Oock voert Oknus [5]) eenen troep van zijn vaderlijck gewest; Oknus, een zoon van den Tuskaenschen vliet, en Mantus de Waerzeghster, en die u, o Mantua, aen muren en zijn moeders naem holp: Mantua rijck van voorouderen, maer niet alle uit eenerhande geslacht. Het bestaet uit volck in driederleie kluften [6]) gedeelt: onder

---

[1]) *Cere:* een voorname stad in Etrurië.

[2]) *Minions landen:* de Minio was een rivier in Etrurië.

[3]) *Pyrgum:* een sterkte, beroemd vooral in den tijd, toen de Etruriërs ten zeeroof voeren.

[4]) *Graviske:* mede een plaats in Etrurië.

[5]) *Oknus:* in de Eklogen „Bianor" genoemd.

[6]) *Driederleie kluften:* het woord *kluft* of *klucht* voor „troep, hoop", wordt nog altijd gebezigd in de aannemerstaal, wanneer het een afdeeling daglooners beteekent, onder een overman werkende; of in jagerstaal, wanneer er sprake is van hoenders.

elcke kluft staen vierderhande volcken. Het is 't hooft der volcken, en het Tuskaensche bloet heeft 'er 't gezagh. Mezentius wapent 'er van dezen kant oock tegens zich zelven [1]), vijfhondert, die door Mincius (uit Benakus [2]), zijnen vader, gesproten, en van groen riet bedeckt] met een pijnhout te water voor den vyant gestiert worden. Daer vaert de stercke Auletes hene, en houdt slagh met hondert boomen, dat het wadde van 't omgekeerde marmer schuimt. De vervaerlijcke Triton voert hem, en verschrickt het meir met zijnen blaeuwen kinckhoren: zijn borsteligh voorhooft, daer hy zwemt, gelijckt een mensch tot de middel toe: de buick eindight in eenen walvisch: de baren schuimen en ruisschen tegens de borst van het halve dier. Zoo vele uitgeleze oorlooghshoofden gingen in driemael tien schepen, tot onderstant van Troje, en kloofden met den koperen voorsteven de zoute velden.

De dagh was nu geheel en al aen den hemel vertrocken, en de voetzame Febe [3]) by nacht op haren wagen omrijdende, ten halven wege gekomen, en Eneas 1) zelf (want de zorge liet hem niet rusten) te roer gezeten, stierde, en sloegh de hant aen het zeil, als hem ten halven wege de rey zijner megenoten bejegende; alle Nymfen, door de goedertierenheit van Cybele uit schepen in Zeegodinnen en Nymfen verandert. Zoo vele kopere stevens, als 'er te vore aen den waterkant lagen, bezwommen en doorsneden gelijckerhant het water. Zy kennen den Koningk van verre, en omringen hem al danssende 2).

---

1) Eneas keert weder. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De nieuwe Zeenymfen bejegenen Eneas, en verwittigen hem den noot van Askaen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Mezentius wapent 'er.... oock tegens zich zelven:* d. i.: hij dwingt ze door zijn geweldenarijen, de wapens op te vatten om hun haat aan hem te koelen.

[2]) *Benakus:* een meer, waaruit de Mincius voortspruit en dat daarom „zijn vader" genoemd wordt.

[3]) *De voetzame Febe:* wel staat er in 't Lat. *alma Phoebe,* en wel beteekent *almus* letterlijk: „voedend, voedsel verschaffende," doch daar het woord meer algemeen als een *epitheton ornans* bij alle Godinne-namen gelapt wordt, had het door den vertaler gerust weggelaten, of door een meer passend vervangen kunnen worden. De *voedende* kracht der maan zou — haar invloed op het rijpworden der druiven ter zijde gelaten — kunnen worden betwijfeld; — en *voedzaam* wordt in allen gevalle meer gebezigd van datgene, 't welk „tot voeding dient", of „zich eten laat."

Cymodoceë, de welsprekenste onder haer allen, hem van achter volgende, vat met de rechte hant den achtersteven, steeckt met den rugh te water uit, en roeit met de slincke hant in den stillen stroom. Daer na spreecktze hem, die nergens van weet, alzoo aen: Eneas, afkomst der Goden, waeckt ghy niet? Waeck op, en vier den schoot. Wy zijn Zeenymfen, flus uwe schepen, gebouwt van pijnboomen, op Idaes heilige kruin gewassen. Toen de trouwelooze Rutuler met vier en zwaert ons haestigh aen boort quam, ruckten wy door dwangk de touwen in stucken, en zoecken u te water. De moeder zich onzer ontfermende, herschiep ons in Godinnen, die onder water leven. Maer het kint Askaen, midden onder de wapens en het schrickelijck gevecht der Latijnen, wort binnen wallen en graften gehouden. D'Arkadische ruiter, bontgenoot van den stercken Hetrusch, genaeckt alreede ter bestemde plaetse. Turnus heeft vastelijck voorgenomen zijn ruitery tusschen beide in te legeren, en hun die voor de borst te werpen, op datze zich niet met het leger vereenigen. Op op, beveel dat uwe mackers, zoo dra de dagh aenbreke, in 't harnas op ontboden werden, en tast den scheutvryen beuckelaer aen, u van den Viergodt vereert, die zelf den rant vergulde. Morgen zal de zon [indien ghy mijne woorden niet in den windt slaet] geweldigh veel Rutulen, hoop by hoop, verslagen zien. Zoo sprackze, en duwde in 't scheiden met hare rechte hant, niet onervaren in 't varen [1]), het groote schip voort, dat het sneller dan een schicht en pijl, zoo snel als de windt, door het water voortstoof. Daer na geven d'andere Nymfen de schepen vaert en spoet. Zelf Anchises zoon, de Trojaen, des onbewust, zit verstomt, nochtans schept hy moedt uit dit voorspoock 1). Toen het hemelsche gewelf

---

1) Eneas schept moedt uit dit voorspoock, en roept Cybele aen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Niet onervaren in 't varen:* zou Vondel zich hier door zijn liefhebberij voor woordspelingen hebben laten medeslepen? of zou deze cacophonie hem ongemerkt zijn uit de pen gevloeid? — Wat er van zij, de vertaling is onjuist: er is hier minder sprake van *varen*, dan van het „vooruit werken van een schip." Er staat in 't Latijn:

Impulit altam
Haud ignara modi, puppim —

d. i. letterlijk: „zij gaf — en zij wist best op wat wijze dat geschieden moest — een duw aan den hoogen achtersteven."

aenschouwende, bad hy met weinige woorden: o goedertiere moeder der Goden, die ter harte treckt uwen bergh Ida, en uw torenrijcke stedekroon, en het paer gebreidelde leeuwen; o Godin [1]), nu treck ick ten oorloge, onder uw geleide; laet deze wichelery ons ten beste gedyen, en begenadigh den Frygianen met uwe hulpe. Zoo sprack hy: en ondertusschen quam de dagh met een rijp licht weder oprollen, en had den nacht alreede verjaeght 1). Voor eerst kundight hy zijnen gezellen aen, datze elck hunne standaerden volgen, zich wapenen, en ten strijt bereiden. En nu op het hooge achterkasteel staende, krijght hy de Trojanen en zijn leger in 't gezicht: daer na stack hy hun met zijnen slincken arm den blaeckenden beuckelaer toe; waer op de Dardanen van de muren een geschrey tot aen de starren opheffen, en hoop en moedt scheppen om te vechten. Zy worpen met schichten in de lucht, die vliegen, gelijck Strymonsche kranen, die om hoogh uit de wolcken een teken geven, eerze met een geschal, en vrolijck geluit, door de lucht zwemmende, uit den Zuiden vlughten. Maer dit scheen den Rutulischen Koningk en Ausonischen Oversten een groot wonder 2); tot datze te rugge de schepen naer den oever zagen wederkeeren, en de geheele vlackte met vloten naer hen toezacken. De top des helms flickert op het hooft, en de kam op de kruin geeft eenen glans van zich, en de gulde vlam des beuckelaers braeckt vervaerlijck vier: gelijck by helder nacht de staertstarren, of brandende Hontstar zoo root zien als bloet, dat wel schrickelijck staet: de Hontstar opkomende, plaeght de krancke en sterflijcke menschen met hitte, en koortsen, en bedroeft het aenzicht des hemels met haer rampzaligh licht. De stoute Turnus liet den moedt niet zincken, om hun, die vast aenquamen, den oever t'onderscheppen, en hen van lant af te drijven 3): oock geeft hy den zijnen moedt door zijne

---

1) Toen de dagh opquam, gebood hy het volck zich te wapenen, en wenckte het leger, dat een veltgeschrey aenheft, en met schichten in de lucht een teken geeft, gelijck kranen, uit den Zuiden vlughten. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Rutulers vernemenze, en Eneas helm en beuckelaer flickeren, gelijck een staertstar, of de Hontstar, by nacht. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Turnus, om zijnen vyant t'onderscheppen, moedight de krijghslieden. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *O Godin:* altijd „Cybele."

aenmaningen, en prickeltze aen: O mannen nu hebt ghy uwen vyant in uwe handen, en kunt hem vernielen, gelijck ghy dickwils wenschte. Nu dencke elck om zijn huisvrouw en huisgezin: nu stelt u voor oogen den lof en de groote daden uwer vaderen: laet ons eerst hun aen het water te gemoet loopen, terwijlze sidderen, en de voeten in het uittreden noch slibberen: Fortuin helpt de stouten. Zoo spreeckt hy, en leit by zich over, wie hy met zich tegens hen aen wil voeren; oock wien hy de belegerde muren magh betrouwen. Middelerwijl zet Eneas zijn mackers uit de groote schepen 1), langs de valreepen, op lant. Velen namen den weerloop van een slechte zee waters waer [1]), en gaven zich met eenen sprong op de platen: anderen liepen langs de riemen over. Tarchon (lettende waer d'oever schoon was, geene plaeten lagen, en geen water ruischte, nochte barrende [2]); en waer de zee onbehindert met den wassenden vloet aenspoelde) keerde haestigh den boegh derwaert, en badt de mackers aldus: nu, o mijn fluckse [3]) gasten, valt met maght aen de riemen: zet aen, leght aen met de schepen: loopt met de snuiten een stuck in 's vyants wal, dat het steecke. Ick schroom niet in zulck een haven schipbreuck te lijden, als men slechts eens magh belanden. Zoo sprack Tarchon, en de maets aen de riemen vallende, zetten met den boegh op den Latijnschen bodem aen, dat het schuimde, de snuiten de drooghte vatten, en alle kielen onbeschadight vast zaten, behalve Tarchons schip: want terwijl het op den uitstekenden bult [4]) van een banck hangen bleef, tegens het zant aenstiet, lang in twijfel verlet wiert, en den stroom stuitte, zoo sloopte het [5]), en zette de mannen midden in 't water, daer gebroke riemen en driftige [6]) doften hen belemmerden, en het ebbe des strooms te gelijck de voeten aen het slibberen holp. Turnus

---

1) Eneas zet zijn soldaten op landt: zoo doet Tarchon, de Hetrurische overste, mede. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Velen namen den weerloop van een slechte zee waters waer:* velen maakten gebruik van de gelegenheid, dat het water ondiep en vlak was.

[2]) *Barrende:* brandde.

[3]) *Fluckse:* vlugge.

[4]) *Bult:* hoogte.

[5]) *Zoo sloopte het:* zoo spleet het, sloeg het uiteen.

[6]) *Driftige:* drijvende.

slofte nochte sammelde niet langer, maer ruckte fel met al zijn heirkracht tegens de Teukren aen 1), en hielt stant op den oever, recht tegens hen over. Zy blazen den aentoght. Eneas rant eerst d'ackerbenden [1]) aen, tot een gelukkigh voorteken des strijts, en velde de Latijnen 2), toen Theron verslagen lagh, die de treffelijckste van allen, Eneas eerst zocht: dezen hieuw hy met zijn zwaert door koperen rondas en gouden wapenrock in zijn zijde. Hier na treft hy Lykas, die uit zijn moeders doot lichaem gesneden, en het mes zoo vroegh ontglippende, Febus toegeheilight wert. Niet wijdt van hier broght hy den stercken Cysseus om hals, en den groflijvigen Gyas, die met hun knodsen geheele troepen matsten [2]). Herkules geweer nochte de stercke vuisten baetten hun niet; nochte zijn vader Melampus, die Alcides reisgenoot was, zoo lang d'aerde hem werck genoegh berockende. Zie terwijl Faro met bulderen niet dede dan wintbreken, dreef hy hem eenen schicht toe, die in den mont des bulderaers steken bleef. Ghy oock, o ongeluckige Cydon, terwijl ghy Klytius, uw eerste vermaeck, volght, op wiens kaecken de blonde baert eerst uitloopt, waert door de hant des Dardaners neergehouwen; en zoudt 'er [zonder meer om de minne der jongelingen, die u altijt beving, te peinzen] deerlijck toe leggen, 't en ware de bende der gebroederen u te gemoet komende, had bestuwt [3]). Deze, d'afkomst van Forkus, zeven in getale, worpen zeven schichten, die ten deele vergeefs op helm en beuckelaer afstuiten: de goedertiere Venus keert 'er een deel af, die slechts zijn lichaem schrabben, en Eneas spreeckt den getrouwen Achates aen: breng slechts schichten aen [mijn hant schoot 'er op den Rutulen niet eenen te vergeefs] die op de velden van Ilium de Grajen in 't lijf staecken. Toen greep hy een groote speer, en smeet: zy vloogh, en sloegh door Meons koperen beuckelaer en pantser hem met een de borst in stucken. Alkanor, de broeder, quam hem te hulp, en onderstutte zijnen broeder in 't vallen met de rechte hant. Stracks

---

1) Turnus tast de Teukren aen. *Kantteekening der oude uitgave.*
2) Eneas de Latijnen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *d'Ackerbenden:* de benden akkerlieden.
[2]) *Matsten:* nederhieuwen.
[3]) *Bestuwt:* gedekt.

komt 'er een speer door Alkanors arm gevlogen, die al bebloet haren gank gaet, en zijne hant blijft, gelijck verstorven, by zijn lijf neêrhangen. Numitor, den schicht toen uit zijn anderen broeders lichaem ruckende, schoot naer Eneas, doch kost hem niet wonden, en hy schrabde met de speer slechs de heup van den grooten Achates. Lausus, noch jongk en frisch van leden, en moedigh op zijn Kurien, komt 'er by, en treft Dryope [1]) zwaerlijck van verre met zijn stijve speer, onder de kin, door de keel, en beneemt hem, die noch sprack, leven en spraeck al t'effens, zoo dat hy op zijn voorhooft tegens d'aerde aenploffende, het dicke bloet ten monde uitbraeckte. Lausus velde noch door verscheide toevallen drie Thracianen, van het volck, dat heel hoogh Noortwaert woont; en drie zoons van hunnen vader Idas, van den bergh Ismarus, hun vaderlant, herwaert gezonden. Hier op quamen Halesus, en d'Aurunkaensche troepen aengeronnen; Messapus, Neptuins afkomst, met zijn brave ruitery quam oock herwaert aenstooten. Nu poogen deze, nu die elckandere te verdrijven 1): men vecht zelf op de grens van Ausonie. Gelijck stormwinden, aen de ruime lucht in krackeel gerakende, den strijt met een gelijcke maght en gramschap aenheffen, en zy zelfs nochte wolcken nochte zeebaren elckandere onderling wijcken willen, en de slagh lang in twijfel hangt, terwijlze alle tegens een gekant staen: niet anders rennen Trojaensche heirspitsen en Latijnsche heirspitsen tegens een, zetten voet by voet, en man tegens man op. Maer toen Pallas, aen eenen anderen oort, d'Arkadische benden, niet gewoon te vechten, den Latijnen, die achter hen her waren (daer eertijts een vliet den gront wijdt en breet met ronde keien bespreide, en 't geboomte langs d'oevers uitruckte) zagh den rugh bieden 2); naerdien de verwilderde aert der plaetse hen riedt van de paerden af te zitten; zoo ontvonckte hy [het welck in noot en verlegenheit noch d'eenige middel is] hun strijtbaer hart, nu door smeecken, dan door bittere woorden: mijn spitsbroe-

---

1) Partyen houden elckandere in 't gewight, gelijck winden wolcken en baren tegens elckandere aendringen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Pallas ziet d'Arkadische ruiters deizen, steeckt hun een hart onder den riem, en vlieght op den vyant in. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dryope:* beter: *Dryops.* — *Dryope* is de vrouwelijke vorm. — *Treft Dryope zwaerlijck:* wondt Dryope zwaar.

ders, waer vliedt ghy hene? Ick bidde u, om u zelfs en uwe vrome daden, om den naem van Vorst Evander, en zijn uitgevoerde toghten, en mijn fortuin, die nu op den roem des vaderlants vlamt; houdt toch stant. Men moet met den stalen degen door den vyant henebrekende, zich den wegh banen, daer die drang van mannen allerdichtst op ons aenperst: het hooghhartige vaderlant eischt u en Pallas, den Overste, weder herwaert op. Geene Goden bestoken ons; zy hebben zoo wel een lijf te verliezen als wy; wy hebben zoo wel handen, en zijn zoo sterck als zy. Ziet, wy worden van den grooten hinderbeer [1]) der zee besloten: de vlught te lande is ons al benomen: of willen wy door zee naer Troje toe tyen? Zoo spreeckt hy, en borst midden onder den vyant in. Hier bejegent hem Lagus eerst, door aendrift van zijn dwers nootlot. Terwijl dees eenen zwaerwightigen steen van den gront afruckte, dreef Pallas hem eenen snorrenden schicht midden in het ruggebeen, daer de ribben vast zijn, dat de speer hecht in het been steken bleef. Hisbon raeckte Pallas, die nederbuckte, om den schicht uit te trecken, niet van boven, gelijck zijne hoop was: want terwijl Hisbon, om zijn dischgenoots wreede doot razende, en niet op zijn hoede, toeschoot, zoo trof Pallas hem te vore, en duwde het lemmer in d'opgeblaze long. Hier na rande hy Helenus aen, en Anchemolus [2]), die uit Rhetus ouden stam gesproten, zijn stiefmoeders bedde derf schoffeeren. Ghy tweelingen, Daucias en Thymber, Larus afkomst, elckandere zoo gelijck van aenzicht, dat uwe ouders u (een aengename dolinge voor hen) niet konden onderscheiden, quaemt oock op den Rutulischen acker te sneuvelen. Maer nu teeckende Pallas u al te hardt: want Evanders kling nam, o Thymber, u het hooft wech, en, o Daucias, Larus zoon, uw afgehouwe rechte hant zoeckt naer u, en de half doode vingers lillen, en tasten noch naer het zwaert. Droefheit en schaemte, onder een gemengt, wapen-

---

[1]) *Hinderbeer:* hinderpaal.

[2]) *Anchemolus, die* enz. Uit Aviënus leeren wij, wat Vergilius ons niet verhaalt, dat Rhetus Koning der Marrhubiën in Italië was, en in tweede huwelijk zekere Casperia tot vrouw genomen had, welke hij aan zijn zoon Anchemolus had ontvrijd. Deze gebeurtenis belette den jongeling niet, zijn vrijage door te zetten; doch zijn al te groote gemeenzaamheid met zijn stiefmoeder werd door zijn vader ontdekt: en uit vrees voor straf was Anchemolus naar Daunus gevlucht en in dienst van Turnus getreden.

den d'Arkaders op het aenmanen dezes mans tegens den vyant, toenze zijn doorluchtige daden zagen. Daer na doorstack Pallas Rheteus, die hem met den wagen en twee paerden voorby reedt, en zoo veel uitstels kreegh Ilus noch: want hy had Ilus van verre met maght een speer toegeschoten, die van Rheteus, midden in hare vlught, onderschept wiert, terwijl hy, o beste Teuthras voor u en uwen broeder wechvloot; en van den wagen half doot aftuimelende, op den Rutulischen bodem met zijne hielen spartelde. En gelijck de huisman in den gewenschten zomertijt, als de wint opsteeckt, het bosch in lichten brant zet 1), en de geweldige vlam het hout in het midden haestigh aengrijpende, zich te gelijck wijt en zijdt uitbreit: terwijl d'ackerman, hier van meester geworden, en neergezeten, het vier vast lustigh ziet voortslaen: niet anders sluit al de maght der mackeren zich dicht in een, om u, o Pallas, te helpen. Maer Halesus, fors in den oorloogh, streeft, onder de beschuttinge van zijnen beuckelaer en zwaert, tegens den vyant aen. Hy verslaet Ladon, Feres, en Demodokus, en berooft met zijnen schitterenden degen Strymonius de rechte hant, toen hy naer zijnen strot taste. Hy klinckt Thoas met eenen steen voor den kop, dat het beckeneel, met bloedigh brein gemengt, daer hene spat. Halesus vader, zijn zoons nootlot spellende, verstack hem in de bosschen: toen nu d'oude man zijn oogen onder de grijze winckbraeuwen loock, sloegen de Schickgodinnen haer handen aen den zoon, en heilighden aen Evanders geweer hem op [1]), die van Pallas, na dit gebedt, gezocht wert: o vader Tyber, verleen nu dit stalen punt, waer mede ick mick, geluck en vaert, om den onversaeghden Halesus recht door de borst te varen: ick zal zijne wapens en plonderaedje aen uwe eick ophangen. De Godt verhoorde die woorden, terwijl Halesus Imaon beschutte: en d'ongeluckige zijn wapenlooze borst voor den Arkadischen schicht bloot gaf. Maer Lausus, alleen zoo maghtigh, als een groote hoop krijghsvolx, niet lijdende dat zijne troepen om de neêrlaegh van zoo groot een' man versuften, holp eerst

1) Gelijck de huisman het bosch in brant gesteken hebbende, de vlam ziet voortslaen, zoo ziet Pallas zijn mackers voortvliegen om hem te helpen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Heilighden — op:* offerden op.

Abas, die alleen den vyant staende hielt, en tegenhielt, om hals, toen hy hem bejegende. Hier blijven Arkaders en Hetruschen, en Teukren, der Griecken handen ontworstelt. De benden horten tegens een 1), met gelijcke krachten en Oversten. D'achtersten verdicken de heirspitsen, en de drang verbiet geweer en handen te reppen. Aen dezen kant dringt en drijft 'er Pallas op in: Lausus in het tegendeel aen den anderen kant; en zy verschillen luttel in jaren, en zijn schoon van leest; doch Fortuin weigerde hun den wedertoght naer het vaderlant: nochtans leedt de groote hemelvooght niet, datze zelfs elckandere aenrandden. De doot is hun flus, onder eenen grooter vyant, beschoren. Ondertusschen vermaende de zorghvuldige zuster [1]) Turnus, die op zijnen snellen wagen midden onder de benden reedt, Lausus t'ontzetten 2). Zoo dra hy zijne mackers zagh: het is tijt den strijt te staken; ick wil alleen tegens Pallas aengaen; Pallas behoort my alleen toe. Ick wenschte dat het zijn vader zelf aenzage. Zoo spreeckt hy, en op dien last ruimen zijn mackers het vlacke velt. Maer Pallas zich, over 't opruimen der Rutulen en den nadruck van dat gebodt, verwonderende, staet stom om Turnus, beziet en doorziet dien groflijvigen wel stijf van verre; en treet met dusdanigh een rede des Konings rede tegen: ick zal nu, om het strijcken van dien vetten buit, of om een vermaerde doot, geprezen worden: mijn vader getroost zich ieder lot van deze beide: laet dreigementen varen. Zoo sprekende treet hy midden op het vlacke velt. d'Arkaders worden kout, en hun bloet treckt naer het hart. Turnus sprongk van den wagen, en ruste zich toe, om hem te voet by te komen: en gelijck de leeuw, die van een groote hooghte in het velt van verre eenen kitteloorigen stier ziet staen, toevlieght; met zulck een gelaet quam Turnus hem op. Toen Pallas docht, dat Turnus binnen scheuts was, en men hem met eenen speerscheut bereicken kon, begost hy toe te treden, en sprack aldus den hoogen hemel aen 3);

---

1) De benden horten tegens een. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus door zijn zuster opgeweckt, rent naer Pallas, gelijck een leeuw naer eenen stier. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Pallas bidt Herkules, om Turnus de rest te geven, en Herkules zucht en weent, doch Jupiter troost hem. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De zorghvuldige zuster:* t. w.: de zuster niet van „Turnus," maar van „den grooten hemelvoogd," van wien zooeven gesproken is, in een woord: „Juno."

of het lot hem, die zich tegens een ongelijcke party verzetten durf, helpen wou: o Alcides, ick bidde u, om mijn vaders onthael, en de tafels, daer ghy, een vreemdelingk, gingkt aenzitten, begenadigh mijn hooghhartig bestaen: laet Turnus half doot my zijn bloedige wapens zien wechslepen, en met gebrokene oogen my voor zijnen meester bekennen. Alcides hoorde den jongelingk, smoorde den zwaren zucht in het binnenste van zijn harte, en storte tranen te vergeefs. Toen sprack vader Jupiter zijnen zoon Herkules aldus vriendelijck aen: Elck heeft zijnen gezetten dagh: de tijt van een iegelijcks leven is kort, en onherhaelbaer; maer zijne faem door daden uit te breiden, dat is een werck van deught. Onder de muren van Troje sneuvelden zoo vele kinders van Goden: ja mijn eige afkomst Sarpedon bleef 'er ook: Turnus wort mede van zijn noodlot geroepen, en is al gekomen aen den paelsteen [1]) van zijnen gezetten tijt. Zoo spreekt hy, en keert zijne oogen van de Rutulische landen af. Maer Pallas worpt uit al zijn maght met een speer, en ruckt het blinckende lemmer uit de scheede 1). De speer vlieght voort, en treft het uiterste dat de schouders bedeckt, en door den rant des beuckelaers zich eenen wegh banende, schrabde endelijck Turnus groote lichaem. Turnus toen met eenen eicken schicht, met een spits yzer beslagen, een poos mickende, smeet op Pallas toe, en sprack aldus: bezie of onze schicht beter raken kan. Zoo sprack hy, en het toegedreven spits sloegh midden door den beuckelaer, zoo dick met osseleder gevoedert, als met yzere en kopere platen voorzien, en priemde hem door de dickte van het pantser in zijne manhaftige borst. Te vergeefs ruckt hy den warmen schicht uit de wonde: bloet en ziel borlen door eenen zelven gangk uit. Pallas plofte op zijn wonde neder, dat de wapens krasten, en hy al stervende met zijnen bloedigen mont het gras op 's vyants bodem beet. Turnus zet den voet op zijne borst, en spreeckt: o Arkaders, vergeet niet dit aen Evander te bootschappen; ick zende hem Pallas weder t'huis, gelijck hy ver-

---

1) Pallas schiet vruchteloos naer Turnus, die hem klinckt, dat hy doot ter aerde ploft; en de Rutuler over den doode braverende, rooft den wapenriem, waer in Danaus bruigomsmoort uitgebeelt staet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Paelsteen:* grens.

diende. Wat eere aen het graf, wat troost aen de begraefenis vast is, dat schenck ick hem: het staet hem dier genoegh, dat hy Eneas huisde en hoofde: en zoo sprekende trapte hy den doode met zijnen slincken voet, en ruckte hem van 't lijf dien wapengordel, zwaer van beslagh, uitbeeldende het schelmstuck, hoe een hoop jongelingen [1]), op eenen zelven bruiloftsnacht, zoo schendigh in hun bloedige bruiloftskamer vermoort wierden: het welck van Eurytion, een goet meester, rijckelijck in gout uitgehouwen was; en Turnus nu ten buit gevallen, van blijschap deed opspringen: de mensch weet luttel wat hem by nootlot beschoren zy, en kan uit hoovaerdye zich in voorspoet niet matigen. Een tijt wil 'er komen, wanneer Turnus om al zijnen schat zal wenschen Pallas noit aengetast te hebben, en dien buit en dagh vervloecken. Maer de megenooten dragen Pallas op eenen schilt al zuchtende en weenende wech. O jongelinck, die uwen vader tot droefheit en groote eere t'huis komt; dees dagh was d'eerste, die u in den oorloogh zont, en die u wechruckte, doch niet zonder eenen geweldigen hoop Rutulen mede te slepen.

En nu komt geen los gerucht, maer een gewisser bode van zulck een ongeval naer Eneas toegevlogen 1): dat naulix een schrede tusschen zijn volck en de doot, en het tijt is den deizenden Teukren te hulpe te komen. Hy verhit van toorne, maeit met den zwaerde neder al wat hem eerst bejegent, en baent met den stalen degen zich eenen ruimen wegh door den drang, om u, o hoovaerdige Turnus, al roockende van bloet, by te komen. Pallas, Evander, en wat des meer zy, zweven voor zijn oogen; de tafels, daer hy, een vreemdelingk, eerst aenzat, en hoe zy hem de hant gaven. Daer na grijpt hy vier jongelingen, van Sulmon geteelt, en noch zoo vele van Ufens opgevoedt, levendigh by den hals, om hen, tot een lijckofferhande voor de schim des overledens, op te offeren, en het lijckvier met den bloede der gevangenen te besprengkelen. Toen

---

1) Eneas krijght tijding, hoe Pallas gebleven, en het heir in last is; vernielt al wat hem bejegent, grijpt acht menschen levendigh by den hals om hen voor den doode op te offeren, en vaert voort. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Hoe een hoop jongelingen* enz.: t. w.: „den moord der zoons van Egyptus door de dochteren van Danaüs."

hy daer na Magus een vinnige spiets van verre zou toeklincken, ontweeck dees behendigh den scheut, zoo dat de spiets al drillende over hem henevloogh, en hy Eneas knie omhelzende, ootmoedigh aldus sprack: ick bidde u, om uw vaders geest, en de hoop van den aenkomenden Julus, spaer mijn leven, mijnen zoon en vader ten gevalle. Ick heb een groot huis staen, daer een maghtigh zilverwerck, kunstigh gedreven, en eenen schat van gewrocht en ongewrocht gout heel diep begraven leggen: der Teukren zege hangt toch aen my alleen niet: nochte aen een mans leven is u zoo veel gelegen. Zoo sprack hy, waer op Eneas aldus antwoorde: bespaer alle die schatten van gout en zilver, waer van ghy spreeckt, vry voor uwe kinderen. Turnus heeft die oorlooghskoopmanschap [1]) eerst afgeschaft, al toen hy Pallas versloegh. Hier heeft mijn vader Anchises geest, hier heeft Julus gevoelen af [2]). Zoo sprekende vat hy met de slincke hant zijnen helm, en den hals des genabiddenden omruckende, duwde daer het lemmer tot het gevest toe in. Niet verre van hier was Emons zoon, Febus en Dianes Priester, die zijn offerbonet met gewijde keelbanden onder de kin toestrickte, en in 't harnas, om zijn wit gewaet, van boven tot beneden toe uitmuntte. Eneas trat toe, en dreef hem op het velt neder, en op den gesneuvelde tredende, offert dien, en bedeckt de plaets met een eerwaerdige schim. Serestus de wapens verzamelende, brengtze op zijne schouders, u, o Koningk Mars, tot een zegeteken toe. Cekulus, uit Vulkaens struick gesproten, en Umbro, van 't geberghte der Marsen afgestegen, hervatten den strijt. Dardaens zoon zet 'er zich tegen (hy had met zijne kling Anxur de slincke hant, en den geheelen rant des beuckelaers afgesmeten [3]). Dees sprack wat vermetel; geloofde dat zijn belezen geweldigen nadruk had, en zich eenen hoogen ouderdom en vele jaren levens belovende, verhief misschien zijn hart ten hemel toe. Tarquitus, van Boschgodt Faunus, by de Nymf Driope, gewonnen, braveert in het tegendeel met zijn blinckende wapenen tegens hem aen, en ontmoet den verhitten Eneas, die met d'opgeheve spiets hem door zijn pantser en

---

[1]) *Turnus heeft die oorlooghskoopmanschap* enz.: Turnus heeft mij geleerd, geen losprijs voor iemands leven aan te nemen.

[2]) *Af:* van.

[3]) *Afgesmeten:* afgeslagen.

zwaerwightigen beuckelaer klinckt: daer na houwt hy het hooft van den te vergeefs biddende, die noch veel te zeggen had, ter aerde, en den romp haestigh voortstootende, spreeckt in erren moede aldus: legh nu daer, ghy ontzaghelijcke: uw lieve moeder zal u niet ter aerde brengen, nochte uwe leden in uw vaders graf bedelven: ghy wort den verslindende vogelen ten beste gegeven, of zult in 't water gesmeten, voor stroom henedrijven, daer de graege visschen uw wonden lecken. Eneas vervolght flux Antheus, en Lykas, van Turnus eerste benden, en den stercken Numa, en den rossen Kamertes, die van den groothartigen Volscens geteelt, de lantrijckste in Ausonie was, en regeerde over Amyklen, daer niemant zich reppen durf[1]). Gelijck Egeon, die (zoo men zeit) hondert armen, en hondert handen hebbende, het vier uit vijftigh monden en keelen blies 1), toen hy tegens Jupijns blixems met vijftigh schilden aenrammelde, en vijftigh zwaerden uitruckte: alzoo brult de zeeghaftige Eneas over al het vlacke velt, na dat zijn punt eens laeuw geworden is 1): ja, hy streeft tegens de borst van Nyseus en zijne vier paerden aen, die op hem toezetten; maer zoo dra zy hem van verre zien aenstappen, en afgrijsselijck brullen, keerenze van vreeze; en te rugh aen aen 't hollen, smijten hunnen wagenaer ten wagen uit, en rucken naer strant toe. Ondertusschen geven Lukagus en zijn broeder Liger zich met een paer witte paerden midden onder den hoop: maer de broeder ment de paerden, de bitse Lukagus zwaeit den blancken degen. Eneas verdroegh het niet, datze zoo verhit voortvoeren; hy viel 'er op in, en het stont vreesselijck, toen hy hun met zijne speer opquam. Liger sprack tegens hem: ghy ziet hier Diomedes paerden nochte Achilles wagen, of de Frygiaensche velden niet: dit lant zal nu een

---

1) Gelijck Egeon tegens Jupijn, zoo vocht Eneas tegens den vyant. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Amyklen, daer niemant zich reppen durf:* Amyklen, een stad bij Terracina, was door de reisgenooten van Castor en Pollux gesticht. Ter gelegenheid, dat die stad met haar naburen in oorlog was, gebeurde het, dat er herhaalde berichten van de nadering van vijanden valsch bevonden werden; waarom de Regeering op doodstraf verbood, dergelijke schrikmaren te verspreiden. Toen nu werkelijk de vijand kwam, had niemand het hart, de Overheden te waarschuwen, zoodat de stad werd ingenomen, omdat „niemand zich reppen dorst."

einde van den krijgh en uw leven zien 1). Zulcke woorden smijt [1]) d'uitzinnige Liger uit. De Trojaensche helt zoeckt hem niet met woorden te bejegenen; maer worpt zijnen vyant eenen schicht naer het lijf. Terwijl Lukagus vooroverhellende, de rossen met slaen en prickelen voortjoegh, en het slincke been vooruitstekende, zich schrap zette om te vechten, zoo snort de speer door den ondersten rant des blinckenden beuckelaers: daer na doorhoortze hem zijn slincke eechenis [2]), en hy tuimelt, voor doot ten wagen uitgeschockt, over het velt hene. De Godtvruchtige Eneas spreeckt hem bits en bitter toe: o Lukagus, de traegheit uwer paerden in 't vlughten verriet uwen wagen niet, nochte ydele schimmen der vyanden holpen uwe rossen aen 't hollen: ghy hebt zelf, over de wielen springende, den wagen verlaten. Dit sprekende zoo rande hy de paerden aen: d'ongeluckige Liger van den zelven wagen gevallen, streckte hem zijn weerlooze handen toe. O Trojaensche helt, om u zelfs, om uwer ouderen wil, die u, ter goeder ure, ter weerelt broghten; laet my leven, en erbarm u over mijn smeecken. Eneas antwoorde hem, die noch badt: flus spraeckt ghy zoo niet: sterf hene, en de broeder verzelschappe zijnen broeder. Toen duwde hy hem het punt in 't hart, den schuilhoeck der ziele. De Dardaensche Vorst bespreide het velt aldus met lijcken, en bruisde als een stroomende waterbeeck, of bijster onweêr. Endelijck vallen het kint Askaen, en de vergeefsbelegerde jeught te poort uit.

Ondertusschen spreeckt Jupiter eerst Juno aldus aen: o zuster, mijn lieve bedgenoot, Venus (gelijck ghy meende, en in uwe meeninge niet bedrogen zijt) hanthaeft de Trojaensche mogentheit: de Rutulen zijn niet gestelt om rustigh de handen te reppen, moedigh te vechten, en lijfsgevaer uit te staen. Juno antwoorde hem ootmoedighlijck, o mijn overschoone echtgenoot, waerom moeit ghy my, die vol hartewee ben, en uw straffe

---

1) Liger dreight Eneas: Lukagus rolt ten wagen uit: Liger zingt genade, doch de Trojaen leit den eenen broeder by den anderen, en bruischt gelijck een stroomende beeck en onweder: terwijl vallen de belegerden uit, en Jupiter melt Juno de moedeloosheit der Rutulen en Latijnen: Juno, bidt om Turnus te bergen; Jupijn gunt hem uitstel. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Smijt*. sluit.
[2]) *Eechenis*. lies.

woorden ontzie? Lagh ick u zoo diep in 't hart, gelijck eertijts, en het wel betaemde; ghy, die almaghtigh zijt, zoudt my niet weigeren, dat ick Turnus uit den strijt berghde, en behouden aen zijnen vader Daunus leverde: nu gaet hy verloren, en moet het, om der Teukren wil, met zijn godtvruchtigh bloet ontgelden. Evenwel is hy een telgh uit onzen stamme: Pilumnus is zijn overoutgrootvader, en menighmael beschonck hy uwe kercken mildelijck en rijckelijck met offergaven. De Koningk des hemelschen Olymps sprack in 't kort tegens haer aldus: bidt ghy om uitstel en tijt voor den vegen jongelingk, en acht ghy, dat ick u hier in volgen kan; zoo bergh Turnus door de vlught, en ontweldigh hem den aenstaenden doot: dus veel magh men u inwilligen: maer schuilt 'er onder dat verzoeck iet, dat verder ga; en meent ghy dien geheelen krijgh te beslechten, of te veranderen, zoo aest ghy een ydele hope. Hier op zeit Juno al weenende: wat, of ghy by ooghluickinge inwillighde, het geen ghy mondeling niet kunt toestaen, en ick my van Turnus leven moght verzekeren? Nu hangt den onschuldigen een droevigh einde boven 't hooft, of ick versta my des niet; en wensch eer door een ydele vrees bedrogen te wezen, en dat ghy, die dit vermooght, liever uw begonnen werck ten beste keert. Zoo spreecktze, daelt haestigh uit den hoogen hemel 1), en met een wolcke omgort, voert met zich een onweder door de lucht, en komt naer het Trojaensche heir en Laurentijnsche leger toe. Toen schiep de Godin uit een bolle wolcke een dunne en krachtelooze schim (een wonderbaer gedroght in d'oogen) die den goddelijcken Eneas gelijck, en met Dardaensch geweer, en beuckelaer, en kam, gelijck de Trojaen, gewapent is: zy begaeft haer met een ydele spraeck, met een stem zonder verstant, en bootst zijnen tret na: gelijck men zeit, dat de geesten der overledenen hene en weder vliegen; of droomen slaperige zinnen beguichelen. Deze schim huppelt vrolijck voor d'eerste geleden, en terght Turnus met zijn geweer, en tart hem uit met schimpwoorden 2). Turnus hier tegens

---

1) Zy daelt uit den hemel, schept uit een wolck eenen Eneas, geest of droom gelijck. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Deze schim van Eneas tart Turnus, die smijt 'er een speer naer toe, dies vlughtze: Turnus haer na, daer een schip vast gebonden leit. *Kantteekening der oude uitgave.*

aen, smijt van verre een speer, datze snort: de schim zich omkeerende, biet hem den rugh. Maer Turnus toen hierom ontstelt, geloofde dat Eneas zich omkeerde en weeck; en hy schepte hier een ydele hoop uit: Eneas waer vliet ghy hene? schey niet uit het huwelijck, dat al gesloten is: deze hant zal u aen het lant helpen, het welck ghy door zee gingt zoecken. Aldus roepende volght hy, schermt met den schitterenden degen, en ziet niet eens, hoe zijn blijschap enckel wint is. By geval lagh 'er aen een steile en hooge oeverrots een schip vast gebonden, waer van een valreep uithing: Koningk Osinius wert hier mede van de Klusinische kusten herwaert gevoert. De schim van den verbaestvlughtenden Eneas valt hier in, om te schuilen 1); Turnus zit 'er niet te trager achter her, en keert zich aen geene hindernis, en vliegt den valreep op: naulix zet hy zijnen voet binnen 's boorts, of Saturnus dochter ruckt het touw in stucken, en het losgeruckte schip in de tuimelende golven. Maer Eneas mist en zoeckt Turnus, om tegens hem te kampen, en brengt menigen krijghsman, die hem bejegent, om zijn leven. Toen zagh de lichte schim niet meer naer schuilhoecken om, maer vloogh om hoogh, en mengde zich in een donckere wolcke 2); terwijl Turnus vast van eenen dwarrelwint midden in zee omgevoert wiert. Onkundigh van zijn wedervaren, en ondanckbaer voor zijne behoudenis, ziet hy vast te rugge, en heft beide de handen met zijne stem naer den hemel: almaghtige vader, acht ghy my zulck een lasterstuck waerdigh, en woudt ghy my zoo hardt straffen? waer worde ick vervoert? wat verliep ick? Op wat wijze, of hoedanigh zal ick wederkeeren, na deze vlught? Zal ick wel weder de Laurentijnsche muren of legers zien? Wat gaen die benden en soldaten nu aen, die my en mijne standaerden zwoeren? die ick alle, o schennis, zoo schandelijck in den uitersten noot liet steecken, en nu herwaert en derwaert zie loopen, en hoor hoeze, onder het sneuvelen, zuchten? Wat zal ick doen? of wat aerde gaept nu wijt genoegh om my te ver-

---

1) Eneas schijn vlught hier in; Turnus vervolght hem binnen 's boorts, en Juno ruckt het touw los, en laet het schip drijven. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas zoeckt den afwezenden te vergeefs: de schim verdwijnt in de lucht: Turnus beklaegt zich over dit bedrogh. *Kantteekening der oude uitgave.*

zwelgen? O winden, ontfarmt ghy u liever mijnes: ick Turnus bidde u, voert vry het schip tegens klip, tegens rots aen: drijft het op wreede bancken en zantplaten, daer my geene Rutulen nochte verdiende laster volgen. Aldus sprekende hollen zijn gedachten, nu herwaert, dan derwaert: of hy om zulck een schande uitzinnigh, zich met het spits van den degen wil doorrijgen, en het raeuwe lemmer door de ribben jagen: of zich midden in de baren worpen; om aen het boghtige strant te zwemmen, en weder tegens het geweer der Trojanen aen te gaen. Driewerf pooghde hy van beidts te bezoecken[1]: driewerf hielt de groote Juno hem tegen, en zette den jongelingk uit barmhartigheit neder. Hy drijft voort, en de diepte doorsnijdende, wort, voor wint voor stroom, naer zijn vader Daunus overoude stadt wechgevoert.

Maer ondertusschen begeeft zich Mezentius, op Jupiters aenmanen, al verhit naer den slagh 1), en rant de braveerende Teukren aen. De Tyrrheensche heirspitsen rennen gelijckerhant toe, en houden aen met algemeenen wrock, en schieten op eenen eenigen man, of het hagelde. Hy staet, gelijck een steenrots, die tegens de razerny der stormwinden gekant, tegens de baren aengezet, en in de wilde woeste vlackte uitstekende, al 't gewelt en de dreigementen der lucht en zee, zonder zich eens te verreppen[2], uithardt. Hy velt Hebrus, Dolikaons afkomst, ter aerde, en Latagus, en Palmus, die vast voorliep: doch Latagus dreef hy met eenen steen, en geweldigh stuck eener rotse voor den kop, recht in 't aenzicht; den tragen Palmus liet hy met zijn afgehouwe waede[3] henetuimelen, en Lausus het harnas op de schouder leggen, en den paerdestaert op den helm steken. Oock versloegh hy Evas, den Frygiaen, en Mimas, Paris wederga en megezel, van Theano ter weerelt gebroght, en aen zijnen vader Amykus gelevert, op dien zelven nacht, toen de Koningin, Cisseus

---

1) Ondertusschen geeft Mezentius zich in den slagh, en houdt de Tyrrhenen staen, gelijck een steenrots in zee al 't gewelt van winden en wateren: en zwicht zoo luttel gelijck een wiltzwijn, dat in 't net verwert, slechts van verre besprongen wort. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1] *Bezoeken:* beproeven.

[2] *Verreppen:* verwrikken.

[3] *Waede:* knieschijf.

dochter, van een fackel bevrucht, Paris baerde; Paris sneuvelde in zijn vaderlijcke stadt; het Laurentijnsche lant bewaert Mimas, wiens aenzicht onbekent bleef. En gelijck een wildt zwijn door 't gebit der honden afgedreven van de hooge bergen (daer de pijnboomrijcke Vesulus, en het Laurentijnsche broeckmoerasch het lange jaren beschermden, en met riet en ruighte voedden) na dat het in 't net geraeckt is, wel fors staen blijft, en de borstels opsteeckt, zonder dat iemant het hart hebbe dit dier te genaken, of daer tegens in te varen; maer elck veiligh van verre met schieten en roepen vast tiert: eveneens is 'er niemant van allen, die op Mezentius met recht verbittert zijn, zoo koen, om met den blancken degen toe te treden: zy tergen hem van verre met schichten en vreesselijck getier. Maer hy verwachtze onversaeght van alle kanten, knerst op zijn tanden, en schut [1]) de speeren op den rugh af. Akron, een Grieck, was van Koritus oude grenzen komen vlughten, en liet zijn huwelijck onvoltrocken. Zoo dra Mezentius hem van verre zich midden onder de troepen zagh mengen, met zijn scharlakenroode pluimaedje, en het purperen veltteken zijner verloofde bruit; scheen de wreedaert een afgevaste leeuw 1), die van dollen honger aengedreven, menighmael door de ruime stallen loopt snuffelen, en by geval een vlughtige geit, of hart met groote hoornen opdoet, vervaerlijck gaept, het hair overendt zet, graegh naer zijnen roof grijpt, boven op 't ingewant leggen gaet, en zijnen grimmenden muil met het vuile bloet afspoelt: zoo rustigh ruckt Mezentius tot den drang der vyanden in. D'ongeluckige Akron wort nedergehouwen, en den geest gevende, smijt met zijne hielen tegens den zwarten gront aen, en verft de gebroke schichten met zijn bloet. De zelve wreedaert acht het niet de moeite waert den voortvlughtigen Orodes te vellen, of van achter met een spiets te wonden. Toen Orodes hem bejegende, liep hy 'er op in, en vocht voor de vuist. Orodes was loozer, doch niet zoo bedreven om met geweer te spelen. Toen Mezentius hem onder zijn voeten en het punt der speere had, zeide hy: daer leit

---

1) Toen hy Akron zagh, geleeck de wreedaert eenen hongerigen leeuw, die geit of hart aenrant. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Schut:* kant.

Orodes, die zoo hoogh in zijn wapen, en een ontzaghelijck lidt van 't heir was. De mackers hier op volgende, roepen vrolijck; Iö Pean: maer Orodes zeit al stervende: wie ghy zijt, ick zal niet ongewroken blijven, nochte ghy u niet lang over deze zege verheugen: ghy hebt het zelve einde te verwachten, en zult 'er haest mede toe leggen. Mezentius hem niet zonder verbitteringe toegrenikende, antwoorde: sterf nu hene: der Goden vader en Koningk der menschen maecke het met my, zoo 't hem gevalle. Dit zeggende trock hy den schicht uit het lijf. Een harde doot en yzeren vaeck luicken zijn oogen, en hy sluit zijn gezicht, om eenen eeuwigen nacht te rusten. Cedikus verslaet Alkathous; Sakrator Hydaspes; Rapo Parthenius, en den overstercken Orses; Messapus Klonius, en den Lykaonischen Erikates 1); gene komt met zijn onbetoombaer ros op d'aerde te sneuvelen; dees als een voetknecht te voet vechtende. De Lycische Agis trat tegens Valeer aen, die, niet vremt van zijner voorvaderen vromicheit, hem evenwel onder kreegh: Salius holp Atronius; en Nealces, op worpschicht en boogh afgerecht, Salius van kant. Alree vereffende het zwaer gevecht den rouw, en de dooden van wederzijde: overwinners en verwonnelingen vielen te gelijck aen, en weken te gelijck; en geen van beide wist van vlughten. De Goden, in Jupijns hof, erbarmen zich over d'ydele wraeck van beide de partyen 2), en dat sterfelijcke menschen in zulck een zwaericheit steken. Venus zit aen d'eene, Juno, Saturnus dochter, aen d'ander zijde, elck voor de zijnen bekommert. De bleecke Tisifone raest midden onder zoo vele duizenden 3). Maer d'ontheisterde Mezentius drilt vervaerlijck zijne spiets, stapt over het velt hene, zoo groot als Orion, die te voet, midden in het diepste water van Nereus, den wegh doorsnijdende, met zijne schouderen boven de golven uitsteeckt; of eenen bejaerden esscheboom van het hoogh geberghte mebrengende, langs d'aerde voortstapt, en zijn hooft in de wolcken steeckt. Zoo vreesselijck quam Mezentius hier gewapent aen-

---

1) Het gaet 'er onderling op moorden, met een gelijcke kans. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Goden ontfarmen zich des. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Tisifone raest onder de geleden, en Mezentius stapt over het velt, zoo groot gelijck Orion in zee, of op d'aerde. *Kantteekening der oude uitgave.*

stappen. Eneas in het tegendeel hem in eenen langen troep vernemende 1), zet zich schrap om dezen te bejegenen: d'ander zwicht niet, en zijnen groothartigen vyant inwachtende, houdt stant, zoo zwaerlijvigh als hy is; en by het oogh afmetende, hoe verre een speer kan toereicken, zeit: mijn hant verstrecke my een Godt, en dees stang begunstige nu mijnen toelegh, dat ick hem wis magh nemen: o Lausus, ick beloof u den roof, dien ick den roover van 't lijf zal rucken, en de zegetekens van Eneas zelf aen te trecken. Zoo sprack hy, en smeet van verre de speer, datze snorde: maer heure vaert stuite op den beuckelaer af, en zy priemde van verre den braven Anthor, tusschen de zijde en het gedarmte: Anthor, Herkules megezel, die van Argos gezonden, Evander aenhing, en zich in een Italiaensche stadt nedersloegh. D'ongeluckige stortte van den scheut, op eenen anderen gemunt, sloegh zijn gezicht ten hemel, en docht in het sterven noch aen zijn lieve stadt Argos. De godtvruchtige Eneas smeet toen een speer, die gingk door den bollen schilt, drie dick van koper, door het linnen voeder, een werck drie dick met stiersleder bezet, diep in zijn eechenisse zitten 2); doch zy kon niet verder. Eneas verheught, overmits hy het bloet des Tyrrheeners ziet, ruckt haestigh het zwaert uit de scheede, en verhit van gramschap, vaert hem toe, die vast schudt en beeft. Lausus dit ziende, verzuchte zwaerlijck uit liefde tot zijnen waerden vader, en de tranen biggelden langs zijne kaecken. O gedenckwaerdige jongelingk, gewisselijck ick zal (zoo de volgende eeuwen zulck een treffelijck stuck geloofwaerdigh achten) hier d'oirzaeck van uwe harde doot, nochte u, nochte uwe heerlijcke daden niet verzwijgen. Mezentius aldus vast zijnde, trock vruchteloos zijnen voet te rugge, en weeck, en sleepte zijn vyants schicht met den beuckelaer na. Lausus schoot toe, en mengde zich onder het geweer van hun beide: en was alree onder Eneas zwaert gekomen, opgeheven om toe te slaen, het welck hy verzette en belette: waer op zijn mackers luide begosten te roepen, naerdien de vader van zijn zoons schilt beschut, den slagh

1) Eneas zoeckt hem; d'ander verwacht Eneas, worpt den Trojaen een speer naer 't lijf, en priemt Anthor. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas past Mezentius beter te raecken, en vaert den gewonden met den degen in, dies Lausus den vader ontzet. *Kantteekening der oude uitgave.*

ontgingk: en zy smeten vast met schichten, en beledighden hunnen vyant van verre met schieten. Eneas vaert voort, onder beschuttinge van schilt en degen 1). En gelijck, wanneer het regent en hagelt, dat het klatert, alle ackermans en huislieden te velde uitvlieden, en de reizende man de regenvlaegh veiligh op een slot, of aen d'oevers van eenen vliet, of onder 't gewelf eener hooge steenrotse ontschuilt, om zoo ras de zon weder doorbreecke elck zijnen gangk te gaen: Eneas alzoo aen alle kanten van schichten overstulpt 2), terwijl hy d'oorlooghsbuy afschut [1]), houdtze allen staen, en begraeut Lausus, en dreight Lausus: wat bestaet ghy boven uw vermogen? waerom loopt ghy in uw doot? Uw godtvruchtigheit bedrieght uw reuckeloosheit. D'uitzinnige Lausus braveert even stout, en de Dardaensche Vorst wort nu oploopender en feller; en de Schickgodinnen spinnen nu Lausus draet voort af: want Eneas drijft het zwaert met maght den jongelingk midden in 't lijf, tot het gevest toe: het punt des dreigenden helts gingk door rondas, en lichte wapens hene, en den lijfrock, van zijn moeder met goutdraet geborduurt: zijn boezem liep over van al het bloet: de geest verliet het lichaem, en voer bedruckt in de lucht naer de schimmen. Maer toen Anchises zoon de troni en 't aenzicht des zieltoogenden jongelingks zagh; het aenzicht dat zoo bleeck en dootsch besturf; zoo verzuchte hy zwaerlijck uit medoogen, streckte zijn handen van een, en hem schoot in den zin, welck een hart en genegenheit de zoon zijnen vader toedraeght. O kint, wel ontfermens waerdigh, wat zal de godtvruchtige Eneas u nu voor uwe trouwharticheit, wat voor uwen deughtzamen aert, naer zijn verdienste, toeleggen? Behou uwe wapens, waer in ghy uw vermaeck schepte, en ick verzende u met uw geweer ter zielen, en naer uwer ouderen assche, indien ghy 'er noch wezen [2]) van hebt. Evenwel, o ongeluckige, vertroost u in

---

1) Eneas vaert voort, beschut van schilt en degen, gelijck, in eenen plasregen of hagelbuy, d'ackerluiden in een slot of rotse schuilen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas van overal bestreden, begraeut en dreigt Lausus, die even stout braverende, het zwaert in 't lijf krijght, des de helt zich erbarmt over die getrouwicheit neffens zijnen vader. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Afschut*: afkeert.

[2]) *Wezen:* bewustzijn.

uwe deerlijcke doot hier mede, dat ghy van des grooten Eneas handen sterft. Hy port de versufte megezellen aen, en heft den dooden op, wiens cierlijck opgetoide locken vast van bloet bekladt hingen. De vader ondertusschen wiesch, by den Tyberstroom, zijne wonden met water af, en leunde met zijn zwack lichaem tegens eenen boom 1): de koperen helm hangt hier by aen de tacken, en de zware schilt leit in 't gras: een hoop brave jongelingen staet rontom hem, die kranck en hijgende, zijnen hals strijckt, den baert over zijne borst kemt, en reis op reis naer Lausus vraeght, velen zent om hem te rugh te roepen, en den zoon des bedroefden vaders last over te brengen. Maer de mackers droegen den dooden Lausus op zijn wapen, en beweenden den eerlijcken [1]) jongelingk, aen een eerlijcke wonde gestorven. De vader, wien dit ongeluck op het hart lagh, kende dat zuchten van verre, begruisde zijn grijs hair met stof, streckte beide de handen ten hemel, en bleef aen het lichaem hangen. O zoon, was ick zoo bijster op het leven verslingert, dat ick u, mijn eigen bloet, in mijne plaets, tegens het geweer des vyants opzette? en worde ick, uw vader, door uwe wonden geredt, om door uwe doot te leven? Och, nu valt endelijck mijn ballingschap ongeluckigh uit voor my ellendige; nu zit die wonde diep in mijn hart. O zoon, ick de zelve, door nijt ten stoele en vaderlijcken Rijcke uitgedreven, schantvlecke uwen naem, met een lasterstuck. Ick had aen het vaderlant, en de verbitterde onderdanen wel een straf verdient: ick de rechtschuldige behoorde zelf een harde en pijnelijcke doot te sterven. Nu blijf ick noch leven, en scheide noch van de menschen en uit de weerelt niet: maer ick zal 'er uit scheiden. Dit zeggende zoo rechte hy zich op, en quam op zijn gewonde heup te staen; en hoewel de diepe wonde hem maghteloos en traegh maeckt, nochtans beveelt hy niet flaeuwhartigh, dat men hem zijn paert brenge; dit was zijn roem, zijn troost: hier mede keerde hy zeeghaftigh van alle toghten weder. Hy

---

1) De vader by den Tyber vast zijn wonden afspoelende, is voor den zoon beducht, ziet de dienaers het lijck brengen, en begint te kermen; recht zich endelijck op, beveelt zijn paert te brengen, rent haestigh midden onder den vyant, schiet schicht op schicht, en Eneas schutze op zijnen schilt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Eerlijcken:* eervollen.

sprack het bedruckte dier aen, en begost aldus: o Rhebus, wy hebben lang (indien by sterfelijcke menschen iet lange duurt) genoegh geleeft: heden zult ghy zeeghaftigh met Eneas hooft en dien bloedigen buit gaen strijcken, en my 't verlies van Lausus helpen wreken; of ontbreeckt het ons aen maght, zoo zult ghy te gelijck met my sterven: want ick geloof niet, o kloeckmoedigh dier, dat ghy u zoudt gewaerdigen onder dwangk van vreemdelingen en Trojaensche meesters te staen. Zoo gesproken hebbende, nam het ros hem [1]) op den rugh, en hy weder opgezeten, vatte de scherpe schichten in beide zijn handen, en rende, met den blinckenden en koperen helm, en ruigen paerdestaert op het hooft, gezwint midden onder den vyant: in zijn hart gingk een maghtigh gety van schaemte en uitzinnigheit, met rouw gemengt en liefde, van razernyen en overtuighde vromigheit [2]) aengeprickelt. Toen riep hy luitskeels driemael Eneas. Eneas kende hem flux, en badt vrolijck aldus: dat gunne ons de vader der Goden, dat gunne ons de groote Apollo, dat ghy eens begint met ons hantgemeen te worden. Zoo sprekende treet hy met een felle speer tegens hem in. Maer d'ander roept: o wreedaerdige, waerom dreightghe my, die van mijnen zoon berooft ben? dit was d'eenige wegh, waer door ghy my kost van kant helpen: wy ontzien nochte doot, nochte Godt zelf. Hou vry op van dreigen; want ick koom hier om te sterven, en breng u eerst deze schenckaedjen. Zoo sprack hy, en schoot zijnen vyant eenen schicht naer het lijf; daer na smeet hy den eenen op den anderen, en vloogh om en wederom met eenen geweldigen zwaey; doch Eneas vergulde schilt schutte het. Driewerf rende hy slincks om, en smeet met schichten: de Trojaensche Helt boodt hem in 't ronde driewerf zijnen koperen beuckelaer, daer een bosch schichten in stack. Daer na, toen het hem verdroot den strijt zoo lang sleipende te houden; zoo vele pijlen uit te trecken, en [3]) gedrongen wert zich met ongelijcke kansse te verzetten tegens eenen, die te paerde zat, hadt hy veel overleghs; endelijck uitberstende, smeet het paert met een speer voor zijn

---

1) *Zoo gesproken hebbende nam het ros hem:* de zinbouw is meer Latijnsch dan Nederlandsch; en voor den min ervaren lezer is 't of het *ros* gesproken had.

2) *Vromigheit:* dapperheid, kloekheid.

3) *En:* en hij.

starre [1]), tusschen d'ooren in 1). Het viervoetige dier steigerde recht op, en schermde met de beenen in de lucht, en ploffende zelf den afgeworpen ridder op het lijf, hielt hem onder, en bleef 'er met den blooten rugge op leggen. Trojanen en Latijnen schreeuwen, dat 'er de hemel van waeght: Eneas vlieght toe, ruckt het zwaert uit de scheede, en zeit: waer is nu de gestrenge Mezentius, en zijn gruwzame grootshartigheit? Maer de Tyrreener lucht scheppende, sloegh zijn gezicht ten hemel, en quam by zich zelven: bittere vyant, zeide hy, waerom schelt ghy, waerom dreight ghy my den doot? aen het sterven is niet [2]) schandelijx vast: nochte op die voorwaerde quam ick naer den strijt toe; nochte mijn Lausus bedong dat ghy mijn leven spaeren zoudt. Om eene zaeck bidde ick u (indien men den verwonnen vyant eenige bede inwillige) gun den lichame d'aerde: ick weet dat mijn bittere vyanden hier rontom my staen: ick bidde u, beschut my voor hunne dollicheit, en sta my, die mijn zoons lijckgenoot ben, het graf toe 2). Dit spreeckende geeft hy vrymoedigh zijnen strot het lemmer ten beste, en giet zijn ziel met eenen plas bloets over het pantser uit.

---

1) Endelijck worpt de Trojaen paert en ridder ter aerde, en dreight den vyant met den blooten degen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Mezentius bidt om de begraefenis, en geeft den strot het zwaert ten beste. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Starre:* kop.

[2]) *Niet:* niets.

HET ELFDE BOECK.

INHOUDT.

Toen Mezentius verslagen lagh, wijdde de zeeghaftige Eneas Mars een zegeteken toe, en verzont Pallas doot lichaem met een heerlijcke lijckstaetsie en pracht naer Evanders hof, daer het met grooten rouwe van den vader en alle de zijnen ingehaelt wert. Ondertusschen verwerven Latinus gezanten by den Trojaen twalef dagen bestants, om elck zijne dooden te zamelen, en eerlijck te begraven. Ontrent dien tijt keert Venulus, in 't begin des oorlooghs naer Diomedes gezonden, van zijn gezantschap weder, met tijdinge van ontzeide hulp. Latinus van dien troost versteken, verdaghvaert den Rijcksraet, handelt over het stuck des krijghs, en is van meeninge, dat men door Gezanten by Eneas behoort aen te houden om vredepunten te beramen: waer over Drances en Turnus, uit onderlingen en ouden haet, elckandere bitterlijck doorstrijcken. Eneas middelerwijl zijn maght in twee verdeelende, zent eenige lichtgewapende ruiters langs het vlacke velt vooruit naer de stadt: hy zelf treckt met het overige leger, door plaetsen, van bosschen en bergen belemmert, naer den oort daer de stadt op haer hooghste leit. Zoo dra een afgezonden bode deze mare te Laurentum brengt, scheit de Raet: en men zet zich schrap om de stadt te verdadigen. Turnus, door zijne bespieders, van Eneas ooghmerck verkuntschapt, scheit oock zijne heirkracht in twee deelen, geeft Messapus en Kamille het gezagh over de ruitery, om 's vyants paerdevolck het hooft te bieden, en treckt zelf met zijn voetvolck naer een engte, waer door Eneas nootzaeckelijck naer de stadt most rucken, en hy houdt een korter wegh, en leit zich daer in de lage. Ondertusschen geraecken de ruiters tegens een, en men vecht lang van wederzijde, met even groot voordeel; daer Kamille van Aruns, uit zijne lage, met een speer doorschoten wort; terwijlze Chloreus, Cybeles Priester, wiens schoone wapens haer bekoorden, te reuckeloos vervolghde, en geweldigen moort bedreef. Aruns bleef om den doot der heilige Maeght niet lang ongestraft: want hy zelf terstont van Opis, Dianes jaghtgezellin, met eenen pijl getroffen, paeide de gequetste Godin met zijn dootquetsuur. De Rutulen moedeloos om Kamilles doot geven zich op de vlught. De Trojanen zetten zich schrap om de stadt te bestormen, 't welck Akka, Kamilles gezellin, aen Turnus overdraeght, die zijn engte verlatende, en uit de lage scheidende, de muren te hulpe komt. Eneas volght hem dat langs, en overmits het vallen van den avont het vechten verbiet, zoo slaenze beide hun leger voor de stadt.

  Men wijdt den vader Mars een zegeteken toe
Van 's vyants roof: het lijck van Pallas wort verzonden
  Naer 's vaders hof, dat kermt, en klaeght, en steent zich moe.
Het zant bedeckt de doôn, van 't lijckvier eerst verslonden.
  Latinus krijght geen' troost, uit der Gezanten mont,
Van Diomedes stadt; dies Drances valt aen 't wrijten

Met Turnus, in den raet: Latinus pooght terstont,
Gelijck een middelaer, het krijghskrackeel te slijten [1]):
Terwijl genaeckt de Vorst van Troje met zijn maght.
Men vecht: Kamille blijft: in 't vechten valt de nacht.

Ondertusschen rees de dageraet 1), en verliet den Oceaen: en de zeeghaftige Eneas (hoewel de zorgen hem jagen, om zich tot het begraven zijner megenooten te beledigen [2]), en Pallas lijck zijn gemoedt ontroert) betaelde den Goden zijne beloften, met het kriecken van den dagh, plantte op den heuvel een hooge eicke, geknot van alle haer tacken, en trock den stam de blinckende wapens, den uitgeschudden roof van Mezentius (u, o groote Oorlooghsgodt tot een zegeteken) aen; verzagh hem met den helm, wiens kam noch van bloet druppelde; en met het gebroken geweer des dooden, en het pantser, op twalef plaetsen getroffen en doorschoten; bont den metalen beuckelaer aen den slincken arm, en hing het lemmer in d'ivoire scheede op de zijde. Daer na vermaent hy zijn juichende mackers [want d'Oversten al te hoop stonden dicht rontom hem] aldus: mannen, nu is het zwaerste stuck uitgevoert: laet alle vrees, voor het geen noch te verrichten sta, vry varen. Dit zijn d'eerstelingen en de buit des hoovaerdigen Konings, en hier is Mezentius in onze handen. Nu is de wegh naer den Koningk en de Latijnsche muren voor ons gebaent: zet uwe zinnen schrap om te vechten, en rekent de kans alree gewonnen; op dat ghy [zoo dra de Goden ons belasten ter goeder ure de standaerden uit den wal rucken, en de jeught uit het leger aen te voeren] niet ongewaerschuwt sammelt of suft uit vreeze en achterdocht. Laet ons ondertusschen de mackers en onbegrave lichamen d'aerde bevelen; het welck beneden in den Acheron d'eenige eere des overleden is. Gaet hene, zeit hy, vereert de brave zielen, die

---

1) Zoo ras het licht, 's anderen daeghs, aenbreeckt, quijt Eneas zich van zijne beloften, recht van Mezentius wapens een zegeteken op, moedight zijne Oversten, belastze zich ten strijt te bereiden, de dooden te begraven, en Pallas lijck naer Evanders stadt te geleiden. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Slijten:* actief gebezigd voor „slissen."
[2]) *Beledigen:* verledigen.

door haer bloet ons dit vaderlant verworven, met de leste gaven: en stuurt eerst naer Evanders bedruckte stadt Pallas, niet zonder blijck van vromicheyt [1]), ons op dien droevigen dagh ontruckt, en in een ontijdigh lijck verandert. Zoo spreeckt hy al schreiende, en zet zijne gangk naer het huis toe 1), daer het doode lichaem stont, en bewaert wert van den ouden man, Acetes, die te vore des Parrhasischen Evanders schiltknaep was; doch zijnen waerden voesterling tot eenen megezel bygezet, met zoo geluckigh een voorspoock niet volghde. Al de stoet zijner dienaren, en de Trojaensche schaer, en Frygiaensche vrouwen, met hangenden haire, zitten, gelijck de manier is, bedruckt rontom het lijck. Maer zoo ras Eneas de hooge poorte intreet, slaenze voor hare borsten, kermen zoo luide, dat het aen den hemel klinckt, en het hof van dat bedruckte gehuil wedergalmt. Hy ziende Pallas leggen, zoo blanck als sneeuw in zijn aenzicht, en het hooft van het kruitkussen onderstut, en de dootwonde van 't Ausonische punt, in zijn slincke borst gapen, sprack aldus met schreienden oogen: o erbarmelijck kint 2), benijde my de Fortuin, die ons toeloegh, uw leven, op dat ghy ons Rijck niet zoudt aenschouwen, nochte zeeghaftigh naer uw vaders hof gevoert worden? Ick heb in het scheiden, Evander, uwen vader, dit van u niet belooft; toen hy my omhelzende, tegens een maghtigh heir aenzont, en al beducht waerschuwde, dat wy forsse mannen voorhadden, en een hardt volck gingen bestoken: en misschien paeit hy met vruchtelooze hope ingenomen, nu de Goden met beloften, en stoffeert d'altaren met zijne offergaven: wy bedruckten geleiden den jongelingk, die overleden, en nu in geene hemelsche Goden langer gehouden is [2]), met eene ydele staetsi. O ongeluckige vader, ghy zult uw zoons lijck, een hardt gelagh, zien. Komen wy u zoo weder t'huis, en is

---

1) Hier na gaet hy naer het lijck toe, daer het van Acetes bewaert, van dienaren en vrouwen betreurt wort. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Hy beklaeght het, en beveelt daer na het lichaem op te heffen, en eerlijck den vader te brengen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vromicheyt:* dapperheid.

[2]) *Die.... nu in geene hemelsche Goden langer gehouden is:* gestorven zijnde, behoorde Pallas namelijk aan de Goden der *onderwereld* en was aan de *Hemelgoden* niets meer verplicht, of *niet langer in hen gehouden,* gelijk Vondel 't uitdrukt.

dit die zegestaetsi, waer naer ghy verlangde? is dit het geen ick u zoo getrouwelijck beloofde? Maer o Evander, ghy zult uwen zoon aldus eerlijcker doot zien t'huis komen, dan of hy met oneere gevloden, zijn leven berghde, en zich uwen vloeck op den hals haelde. Och, Ausonie, och Julus, wat verliest ghy al hooft en troost! Aldus jammerende, beveelt hy het jammerlijcke lichaem op te heffen, en zent duizent mannen, de bloem uit alle troepen, die hem voor het leste eerlijck [1]) geleiden, en den vader in zijne droefheit onderstutten; in grooten rouwe een kleine troost, die men evenwel den bedroefden man schuldigh is. Anderen niet onledigh [2]), vlechten horden, en een zachte dootbaer, van teenen, roeden, en eicke tacken, en overschaduwen en bespannen de dootbulster [3]) boven met loof. Hier leggenze den jongelingk boven op het stroo 1): gelijck een verslenste viool, of quijnende maybloem, die een maeght van haeren steel pluckte, en wiens luister, wiens verwe noch onbezweken, van d'aerde, haer moeder, niet langer verquickt of gelaeft wordt. Daer na broght Eneas voor den dagh een paer kleeden van de Sidonische Dido 2), heel zinnelijck op dat werck, eertijts voor hem, met haer eige handen, op purper met goude bloemen, zoo rijckelijck gewrocht, datze stijf stonden van gout. Het eene kleet trock hy bedruckt den jongelingk, als zijn jongste eere, aen, en bewont het hair, dat verbranden zou, met eenen sluier: behalve dit verrijckt hy hem met vele prijzen uit den Laurentijnschen slagh; en beveelt den roof op een lange ry vooraen ten toon te dragen; voeght 'er paerden by, en wapens, den vyant ontweldight; oock bondt hy hun de handen op den rugh, die hy de schimmen ten lijckoffer wou toezenden, en met welcker bloet men het lijckvier most besprengkelen: en beveelt d'Oversten zelfs de geknotte stammen, met der vyanden wapenen bekleet, ten toon te dragen, en de tittels der verslagenen daer aen te

---

1) Men leit het op de bare, en de doode gelijckt een bloem van haren steel gesneden. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Men bekleet het lijck rijckelijck, vereert het met oorlooghsroof, en geleit het met staetsi, en Eneas neemt zijn afscheit. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Eerlijck:* eervol.

[2]) *Onledigh:* traag.

[3]) *Dootbulster:* lijkpeluw.

hechten. Men leit 'er den ongeluckigen Acetes, gebroken van ouderdom, die nu zijnen boezem met vuisten slaet; nu zijn aenzicht met nagelen krabt: hy zijght neder, en leit op d'aerde, zoo langk als hy is. Zy leiden 'er oock wagens, met Rutulisch bloet bestort. Daer na komt Ethon, zijn lijfpaert, zonder behangsel aenstappen, al schreiende, en het huilt groote tranen, die langs zijn scheeren [1]) afdruppelen. Anderen dragen speer en helm; want Turnus gingk zeeghaftigh met de rest strijcken. Daer na volgen de bedruckte keurbende, en Trojaenen, en Tyrrheensche oversten en Arkaders, met slepende geweer. Na dat al de staetsi der megezellen een stuck vooruit trat, stont Eneas stil, en sprack hartelijck zuchtende noch over den doode: wy moeten noch anderen, ons in den bloedigen slagh ontruckt, gaen beweenen en betreuren: o manhaftige Pallas zijt in der eeuwigheit van my gegroet, en vaer eeuwigh wel. Meer sprack hy niet, gingk naer de hooge muren, en zette zijnen tret naer het leger toe.

En nu quamen 'er Gezanten uit Latinus stadt aen, met olijftacken in de hant, om hunne dooden 1): dat hy de lichamen, die in het velt door het zwaert gesneuvelt lagen, toch woude wederleveren, en hun de begraefenis en aerde vergunnen; want men tegens geene verwonnelingen en ademlooze dooden vecht: dat hem toch beliefde hen, die hem korts zoo wel onthaelden, en naer welcker dochter hy stont, te verschoonen. De goedertieren Eneas bewillight hun deze billijcke bede, en voeght 'er dit noch by: o Latijnen, wat snoode Fortuin heeft u zoo verre ingewickelt in den krijgh, dat ghy ons, uwe vrienden, verjaeght? Verzoeckt ghy pais voor dooden, en die door oorlooghslot omquamen? Voorwaer ick zou dat oock den levenden wel vergunnen, en waer noit hier gekomen, was my niet deze plaets en dit Rijck by nootlot beschoren: oock voer ick geen oorloogh tegens het volck van 't lant. De Koningk weigerde ons den rijcksbodem, en betrouwde zich liever op Turnus wapens. Billijcker had Turnus zijn leven in de weeghschael gestelt. Is zijn ooghmerck den krijgh met den degen te beslechten, de

---

1) Latinus Gezanten verzoecken hun dooden te begraven, dat Eneas inwillight, die oock vrede aenbiet, en zich des krijghs ontschuldight. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Scheeren:* kaken, wangen.

Teukren te verdrijven: hy behoorde tegens my met zijn geweer aen te gaen; zoo had hy mogen leven, die zijn leven Gode of zijne vuist moght dancken. Nu gaet hene, en steeckt het lijckhoudt uwer ellendige burgeren in brant. Zoo sprack Eneas. Zy zwegen, en stonden stom, en zich omkeerende, zagen malkanderen vast aen. Toen antwoorde hem d'oude Drances 1), die op Turnus gebeten, den jongelingk altijt haette en lasterde: o Trojaensche helt, die groot van naem en faem, noch grooter in 't harnas zijt; met welck eenen lof zal ick u hemelhoogh verheffen? zal ick my meer over uwe rechtvaerdigheit, of over uwe manhaftigheit verwonderen? Wy willen danckbaerlijck deze bejegeninge onze vaderlijcke stede overdragen: en zoo eenige gelegenheit den wegh baene, u met Koningk Latinus verbinden: Turnus magh op zijn eige hant verdragen: ja het zal ons lusten het gevaert der vesten, u toebeschoren, op te halen, en de Trojaensche steenen op onze schouders te torssen. Dit sprack hy, en al te zamen bestemdenze dit, uit eenen mont. Zy sloten twalef dagen stilstant 2), en gedurende den bemiddelden pais liepen Trojaenen en Latijnen onder een gemengt, onbeledight [1]) op de bergen, in de bosschen: d'yzere bijl klinckt op den hoogen esch; men houwt hemelhooge pijnboomen om: men klooft gedurigh met beitelen [2]) eicken, en welrieckende ceders, en voert esscheboomen te wagen, dat het kraeckt.

De vliegende Faem, trompetster van zoo groot eenen rouwe, en die noch flus in Latium uitbromde, hoe Pallas het velt behielt; quam alreede Evander en Evanders huis en vesten ter ooren 3). d'Arkaders streven naer de poorten toe, en grijpen lijckfaokels, naer het oude gebruick: al de wegh langs, en al het velt is licht van tortsen. De schaer der Frygiaenen hun bejegenende, schickt zich by de kermende troepen, die zoo ras de vrouwen ten hove intreden, een keel opsteken, dat 'er de

---

1) Drances, Turnus party, bedanckt den Koningk, en belooft hem te begunstigen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Men sluit bestant, en houwt hout voor de lijckvieren. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) De tijding van Pallas komt in Arkadie, en Evander valt, op de dootbaer, aen 't kermen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Onbeledight:* werkzaam.

[2]) *Beitelen:* wiggen.

bedroefde stadt van waeght. Maer niemant is maghtigh Evander tegen te houden: hy komt midden onder den hoop op de dootbaer vallen, daer Pallas leit, en blijft 'er van droefheit aen hangen, en weent en steent; en naulix berst 'er endelijck de stem uit: o Pallas, dit had ghy vader niet belooft, maer dat ghy u omzichtiger in den gevaerlijcken krijgh zoudt dragen. My was niet onbewust, hoe maghtigh veel de nieuwsgierigheit en zoete eerzucht in 't harnas en den eersten optoght vermoghten. Ellendigh proefstuck des jongelingks, harde lessen des naburigen oorlooghs, en beloften en gebeden van niet eenen der Goden verhoort: en ghy, o mijn getrouwe beddegenoot, zijt geluckigh door uw overlijden, en niet in deze droefheit overgebleven. Ick de vader in het tegendeel overleefde mijnen tijt, om na mijn zoons doot noch over te blijven. De Rutulen zouden billicker my, die de wapens der Trojaensche bontgenooten volghde, met hun geweer overvallen: billijcker waer ick zelf gestorven; en ick, niet Pallas, met deze lijckstaetsi t'huis gebroght. Maer ick wijte het, o Teukren, u niet, nochte het bontgenootschap, nochte het gastgenootschap, hant aen hant gesloten: dat lot most mijnen ouderdom te beurt vallen. Doch was mijnen zoon een ontijdige doot beschoren, zoo zal het my noch wel doen, naerdien hy over 't invoeren der Teukren in Latium quam te sneuvelen; na dat de Volscen te vore by duizenden om hals quamen, Ja ick zal u, o Pallas, geen andere lijckstaetsi waerdigh achten, als deze, u van den godtvruchtigen Eneas, en groothartige Frygiaenen, en Tyrrheensche Oversten, en het gansche heir der Tyrrheenschen toegeleit. Zy, die van uwe handen storven, rechten u heerlijcke zegetekens op: en waer hy, o Turnus, u in oude en jaren en krachten gelijck; ghy stont nu al mede, als een geweldige staeck [1]), in 't harnas ten toon: maar waerom houde ick, ongeluckige man, de Teukren langer van hunne wapenen? Gaet hene, en gedenckt uwen Koningk dezen last over te brengen: dat ick, nu Pallas omgekomen is, noch tegens mijn hart in de weerelt blijf, spruit uit de hoop, geschept uit Eneas vromicheit [2]), gehouden de wraeck van zoon en vader met Turnus bloet te paeien. Dit eenige verwacht ick noch van hem en zijne fortuin, en verdiensten.

---

1) *Staeck:* pijler.
2) *Vromicheit:* kloekheid.

De lust van dit leven zoeck ick niet, nochte 't is billijck: maer wensch dit beneden onder de schimmen mijnen zoon te bootschappen.

Ondertusschen voerde de dageraet den ellendigen en sterfelijcken menschen het verquickende licht toe, 't welck moeite en zwaricheden met zich brengt. Alree stelde vader Eneas, alree stelde Tarchon lijckhoutstapels op den boghtigen oever toe 1). Hier broght een iegelijck, naer der vaderen wijze, zijne dooden, waer onder men den smoockenden brant stoockte, die den hemel om hoogh met eenen nevel van roock verduisterde. Driewerf trockenze, met hun blinckende harnas om 't lijf gegespt, rontom het aengesteecken lijckhout: driewerf redenze te paerde rontom het bedruckte lijckvier, en huilden overluit. Men besprengt oock d'aerde, men besprengt oock de wapens met tranen. 't Geschrey der mannen en geklanck der trompetten klinckt hemelhoogh. Daer na worpen anderen helmen en brave lemmers, roof den neergehouwe Latijnen ontweldight, in den viere; oock breidels, en barnende raden; zommigen beuckelaers en heilooze schichten, nu lijckschenckaedjen, te vore het wapentuigh dezer overledenen. Men slaght voor de dooden een menighte van ossen, en keelt geborstelde zwijnen, en vee, al het lant door gerooft om te verbranden. Daer na zienze, over al het strant, hun mackers verbranden, en bewaecken de halfgebrande lijckgebeenten; daer zy niet af te trecken zijn, voor dat de bedaeuwde nacht den hemel omdraeiende, de heldere starren te voorschijn brenge.

Middelerwijl stapelen d'ongeluckige Latijnen elders, niet min dan zylieden, ontelbaer lijckhout, en begraven ten deele vele dooden 2), en voerenze ten deele wech naer de naestgelege ackers, of zendenze weder naer de stadt. Al d'overigen, eenen geweldigen hoop onder een verslagen, verbrandenze, zonder tellen, zonder pracht. Toen blaeckten de woeste landen aen alle kanten van vier by vier, om strijt. De derde dagh schoof de koude schaduwe van den hemel, wanneer de bedruckten de hooge aschhoopen en beenders, onder een gemengt, uit den

---

1) De Trojanen stellen lijckhoutstapels voor hun dooden toe, verbrandenze, en offeren voor de zielen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Latijnen verbranden en begraven oock hunne dooden, dat rouw en onrust in Latinus hof veroorzaeckt. *Kantteekening der oude uitgave.*

doothaert opschepten, en in kuilen stoppende, eenen hoop warme aerde daer boven op smeten. Maer nu was het voornaemste gedruis en verre de meeste rouw binnen het hof en de stadt van den grootmaghtigen Latinus; daer moeders, en schoondochters, zusters, en ouderlooze kinders deerlijck en bedruckt den heiloozen krijgh, en Turnus huwelijck vervloecken; enckel willen dat hy, die naer d'opperste eere en het Rijck van Italie steeckt, zelf met wapenen, zelf met den stalen degen het krackeel beslechte. De bitse Drances verzwaert dit noch, en betuight dat Turnus alleen uitgedaeght, alleen in het perck uitge-eischt wort. Hier kanten zich velen tegens, stercken hun gevoelen met verscheide bewijsredenen, die Turnus begunstigen: want de grootachtbaerheit der Koninginne beschaduwt hem, en de naem en faem zijner verdiende triomfen houden den jongelingk het hooft op.

Midden in den brant dezer beroerte brengen noch de gezanten, uit de stadt van den grooten Diomedes, deze bedroefde tijding t'huis 1): dat 'er met alle de kosten van zoo treflijck eene bezendinge niets uitgerecht zy: dat geen gout nochte giften nochte ernsthaftige gebeden iets vermoghten: dat de Latijnen elders hulp mogen verzoecken, of met den Trojaenschen Koningk verdragen. Koningk Latinus zelf bezwijckt van geweldigen rouwe. De gramschap der Goden, en graven, noch versch voor zijne oogen, waerschuwen hem, dat Eneas openbaerlijck door een goddelijcke maght ingevoert, en met lantbederf gestuit wort. Weshalve hy den hoogen Raet, en de treflijcksten ten hove verdaeght. Zy komen te zamen, en de wegen grimmelen van de menighten, die naer het Koningklijcke hof spoeden: en Koningk Latinus, d'outste van allen, en eerste onder hen, die den scepter voeren, zit zwaermoedigh in het midden; en gebiet hier de Gezanten, uit d'Etolische stadt wedergekeert, te melden watze mebrengen, en eischt hun geheele antwoort, van vore tot achter toe, te hooren. Toen gavenze alle gehoor, en Venulus zijnen gebode gehoorzaem, ving aldus aen: o burgers, wy zagen Diomedes, en het leger der Argiven, en leidden den wegh af,

1) De Gezanten brengen tijdinge, dat 'er niet uitgerecht is, en hun geraden met den Trojanen te verdragen: Weshalve Latinus den Raet vergadert, eischt hier der Gezanten verrichtinge te hooren, en Venulus voert het woort. *Kantteekening der oude uitgave.*

zonder ongeval; en hy gaf ons zijne hant, waer door de stadt Ilium ter aerde plofte. Hy, die den Gargaen[1]) veroverde, stichtte nu op den bodem van Iäpygie[2]) de stadt Argyripe, naer zijne lantslieden genoemt. Na dat wy binnen stonden, en ons gegunt wiert in hunne tegenwoordigheit te spreken, zoo boden wy hun onze geschencken aen, en meldden onzen naem, en vaderlant; wie ons beoorlooghden: wat oirzaeck ons naer Arpos joegh. Hy dit hoorende, antwoorde zachtzinnigh: o geluckige lieden, overoude Ausonianen, uit Saturnus Rijck gesproten, wat ongeval bekommert uwen gerusten staet, en raet u den vreemdelingen oorloogh aen te zeggen? Zoo menigh als 'er van ons den bodem van Ilium met den zwaerde schon (ick sla over wat men in 't belegh onder de hooge vesten bezuurde; en de dooden, waer over Simois henestroomt) al te zamen mosten wy door de weerelt omzwervende, onze schelmstucken zoo onuitspreeckelijck dier ontgelden, en boeten, dat zelf Priaem zich over zulck een' armen hoop erbarmen zou. Dat weet het droeve onweêr van Minerve berockent[3]), en d'Eubeesche steenrots[4]), en de wraeckgierige Kafareus[5]). Sedert dien krijgh dreven wy hene, elck naer een verscheide kust; Menelaus, Atreus zoon, dwaelt in ballingschap, tot aen Proteus pylaren[6]) toe: Ulysses zagh de Reuzen van Etna. Zal ick van Neoptolemus Rijck verhalen, en Idomeneus overhoop gesmeten hof? of van de Lokren, die het Libyaensche strant bewoonen? De Mycener, veltheer der dappere Argiven, quam zelf, zoo ras hy den voet binnen den drempel van zijn hof zette, om hals, door de hant zijner eerlooze gemalinne: een overspeelder bezit de plaets van hem, die Asie overwon. Of zal ick verhalen, hoe de Goden my benijdden, dat ick in mijn vaderlant zou belanden,

---

[1]) *Den Gargaen:* de Garganus is een berg in Apulië.

[2]) *Iäpygie:* een schiereiland ten zuiden van Italië.

[3]) *Het droeve onweêr van Minerve berockent:* Minerva was namelijk verstoord geworden om 't schenden van Cassandra en had de terugreizende Grieken met zwaar onweer bezocht.

[4]) *d'Eubeesche steenrots:* waarop de Grieksche schepen schipbreuk leden.

[5]) *De wraeckgierige Kafareus:* een hooge bergklip op Eubea, van waar Koning Nauplius wraak nam over den dood van zijn zoon Palamedes, door op dien berg een vuurbaak te stellen, op welke vele Grieksche schepen als op een havenvuur aanzeilden en zoo jammerlijk vergingen.

[6]) *Proteus pylaren:* de grenzen van Egypte. Proteus hield zich namelijk in een der eilanden van den Nijlmond op.

om mijn gewenschte echtgenoot, en het schoone Kalydon te zien? Nu volgen ons noch afgrijsselijcke wonderspoocken na, en mijn verlore mackers stegen met hunne pennen naer de lucht, en in vogelen verandert [1]), zweven ontrent de stroomen (och, ysselijcke straf mijnes volcks! en huilen zoo jammerlijck, dat 'er de rotsen af wedergalmen. My stonden alreede zulcke zwaericheden te duchten, sedert ick zinnelooze de hemelsche lichamen trof, en Venus hant met een wonde taisterde. Neen zeker, wickelt my niet in zulck eenen krijgh. Oock heb ick, na het verdelgen van Pergamum, met den Teukren geenen strijt meer; nochte wil aen hunne voorlede ellenden gedencken, of my daer over verblijden. De geschencken ons uit uw vaderlant megebroght, brengt die Eneas: wy hebben met ons scherp geweer tegens hem schrap gestaen, en hant tegens hant gevochten. Gelooft my, die hem beproefde, hoe trots hy met den beuckelaer toeschiet; met welck een dwarlinge hy de spiets toedrijft. Had het lant van Ida noch een paer zulcke mannen gedragen; de Dardaner waer van zelf Inachus steden opgekomen, en Griecken zou het keeren van de kans betreuren. Hektor en Eneas hielden het belegh voor de stercke muren van Troje dragende, en stuitten de zege der Griecken tien jaren langk; beide even moedigh: beide uitmuntende en braef in 't harnas; doch Eneas de godtvruchtighste. Laetze, op wat wyze het best geschieden kan, in bontgenootschap treden: maer wapens tegen wapens op te zetten; wacht u daer voor: en nu hebt ghy, allergrootmaghtighste Koningk der Koningen, met een zijn antwoort gehoort, en wat hy van dezen zwaren oorloogh gevoelt.

Naulix verhaelden de Gezanten dit, of d'Ausonische rijcksraet begost allerleis te morren, te mompelen 1): gelijck snelle vlieten, van steenen, die den stroom zijnen vaert beletten, toegestopt, de kanten, schuren, en langs d'oevers bruisen en ruisschen. Zoo dra d'ontroerde zinnen wat bedaren, en niemant meer zijne lippen rept, heft de Koningk (na dat hy de Goden eerst aenriep) uit zijnen hoogen troon aldus aen:

O Latijnen, voorwaer ick wou wel, en het waer beter geweest,

---

1) Dit antwoort gaf een mompeling in den Raet, gelijck een gestopte stroom ruischt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Invogelen verandert:* volgens anderen gebeurde dit eerst na den dood van Diomedes, en in droefheid daarover.

dat men te vore overlegh van den staet hadde gemaeckt 1), en niet op zulck eenen tijt, wanneer de vyant de muren belegert, den Rijcksraet by een verdaghvaerde. O burgers, wy voeren eenen ontijdigen krijgh tegens een volck van het geslacht der Goden, en onoverwinbare mannen, die met geene oorlogen af te matten zijn, en overwonnen wezende, noch den degen niet nederleggen. Zoo ghy eenige hoop op de wapens van Etolie bouwt; zet die vry uit uwen zin, en elck zie voor zich zelven toe. Maer in welck een verlegenheit wy steken, en hoe al het geen, waer op men zich verliet, ons begeeft, en waer toe de staet vervallen is, dat ziet ghy voor uwe oogen, en kunt het met handen tasten: doch ick beschuldigh niemant: men heeft te werck gestelt al wat mogelijck is, en al de maght en kracht des Rijcks aen den slagh gehangen. Nu zal ick u berichten, wat gevoelen by my in bedencken genomen wort, en dat, let 'er wel op, beknopt voorstellen. Ick heb, dicht by den Tuskaenschen stroom, een overout lantschap leggen, dat zich in de lengde westwaert, tot aen de Siciliaensche grenzen, uitstreckt: Auruncen en Rutulen ploegen en bezaeien de harde heuvels, en beweiden de ruige toppen. Dat men alle dit lantschap, en 't hoogh geberghte, met pijnbosch beplant, den Teukren, vrientschaps halve, toesta, en met hun een verbont sluite op billijcke voorwaerden, en hen, als rijcksgenooten, inroepe. Laetze zich daer, is hun begeerte zoo groot, nederslaen, en steden stichten. Doch is de meeninge naer andere palen, en andere volcken te trecken, en kunnenze van onzen bodem scheiden; zoo laet ons voor hun twintigh schepen van Italiaensch hout bouwen, of meer, indienze meer mannen kunnen: al het hout leit aen het water: zy vorderen slechts zoo veel en zulck vaertuigh als hun dienstigh is: laet ons hun gelt, werckvolck, en scheepstimmerwerven bestellen. Behalve dit belieft ons noch, dat 'er hondert Gezanten, de treflijcksten uit de Latijnen, henegaen, die met vredetacken in de hant, ons inzicht aendienende, met hun verdragen, en hun schenckaedjen van gout en elpenbeen brengen, en eenen wagenstoel, en Koningsrock, onze rijckstekens. Beraetslaeght u in 't gemeen, en komt den verlegen staet te hulpe.

---

1) Latinus ontraet den oorloogh, en stemt tot pais. *Kantteekening der oude uitgave.*

Toen stont de zelve Drances al gestoort op 1), die van bittere nijdigheit aengeprickelt, zich tegens Turnus eere kantte. Hy was rijck van middelen, en wel ter tale; doch een koel krijghsman, geen onnut raetsman geacht; maghtigh om oproer te stoken; trots op zijn moeders adelijck geslacht; onzeker van wat vader. Dees stont op, en vermeerde en verzwaerde den haet tegens Turnus opgenomen aldus: o genadighste Koningk, ghy vraeght raet over een zaeck, die niet duister is, of onze uitlegging behoeft: zy bekennen al te zamen wel te weten wat de behoudenis des volcks vereischt; doch mompelen het binnen 's monts. Hy geve ons vryheit om te spreecken, en late zijn opgeblazenheit varen, door wiens ongeluckigh beleit, en averechtze gangen (ick zal 't rechtuit zeggen, al dreight hy my met den degen, en de doot) wy zoo vele lichten van Oversten zien sneuvelen, en de gansche stadt in rouw zitten; terwijl hy op zijne vlught zich betrouwende, het Trojaensche leger terght, en den hemel met zijne wapenen braveert. O allerbraefste Koningk, voegh liever noch een eenigh geschenck by alle de geschencken, die ghy beveelt den Dardanen te brengen, en geef, o vader, uwe dochter (zonder voor iemants geweldenary te zwichten) aen dien braven zwager ten huwelijck, gelijck hy des waerdigh is, en bevestigh dezen pais door een eeuwigh verbont: of zijn de harten en gemoeden met zulck eenen schrick voor Turnus ingenomen, zoo laet ons hem zelf smeken, en met bidden hier toe vermurwen: hy geve zijn eigen Recht den Koningk over, en schelde het den vaderlande quijt. O ghy, die het hooft en d'oirzaeck van alle dit jammer in Latium zijt, waerom jaeght ghy d'ellendige burgers zoo dickwils in merckelijck gevaer? O Turnus, in oorloogh is geen heil, wy bidden u om vre, met een om 't eenige en onschenbare pant des vreeds. Ick die, zoo ghy u laet voorstaen, u benijde (des ick my luttel bekreune) ben d'eerste, die u ootmoedigh bidde: ontfarm u over uw onderzaten: legh uwen hooghmoedt af, en dewijl ghy voorgejaeght wiert, zoo ga vry hene. Al dooden, al neerlaeghs genoegh: al lants genoegh verwoest: of zijt ghy om d'eere begaen; steeckt 'er zulck een hart in u, en gaet u de bruitschat van

---

1) Drances staet op, onderstut 's Konings voorstel, en schimpt op Turnus. *Kantteekening der oude uitgave.*

't hof zoo ter harte; waegh het, en bejegen uwen vyant rustigh voor de vuist. Wy, quansuis een ongeachten hoop, een volck niet begravens nochte beklagens waert, zullen op het velt neêrgehouwen worden, op dat Turnus toch aen zijn Koningklijcke gemalin gerake. Hebt ghy zoo veel harts, hebt ghy eenen druppel van uwe vaderlijcke vromicheit in 't lijf, zoo zie hem, die u uitdaeght, eens onder d'oogen. Zulck een rede terghde den oploopenden Turnus: hy zuchte, en borst uit met deze woorden 1): Drances, wanneer het tijt is om de handen te reppen, dan weet ghy het altijt breet genoegh met woorden uit te meten, en zijt d'eerste, daer de Vaders te rade geroepen zijn: maer men moet het hof met geen woorden stoffeeren, die u stofachtigh [1]) genoegh afgaen, daer ghy veiligh zit, terwijl de muren den vyant uitkeeren, en de graften noch niet van bloet overloopen. Weshalve, o Drances, donder met uwe welsprekenheit, gelijck ghy wel gewoon zijt, en hael mijne bloohartigheit over [2]), wanneer ghy met uwe vuist zoo vele hoopen Teukren neêrgehouwen, en het velt overal met uwe zegetekenen gemerckt hebt. Het staet u vry te proeven [3]), wat een helt in 't velt vermagh: wy hoeven de vyanden niet verre te zoecken; zy staen aen alle kanten rontom de vesten. Willenwe tegens hen aengaen? wat sammeltghe? Of zult ghy altijt met den mont vechten, en uw hielen laten zien? Ick voorgejaeght [4])? wie kan met recht my verwijten, dat ick schandelijck voorgejaeght ben, die den gezwollen Tyber zagh wassen van het Trojaensche bloet; Evanders gansche huis met zijnen stam instorten, en d'Arkaders van hunne wapens berooven? Bitias en de vreesselijcke Pandarus bevonden my zoodanigh niet, nochte duizent anderen, die ick zeeghaftige, binnen 's vyants muren en wallen besloten, op eenen dagh naer den Tarter zondt. Is 'er geen

---

1) Turnus berst tegens Drances uit, verzacht de haetelijckheit des krijgs, ontdeckt Drances treken, en getroost zich alleen tegens Eneas aen te gaen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Stofachtigh:* blufferig, van *stoffen,* bluffen, braveeren? Vondel speelt hier met de woorden *stoffeeren, stofachtig.*

[2]) *Over:* door.

[3]) *Proeven:* bewijzen.

[4]) *Voorgejaeght:* voortgejaagd, weggejaagd.

heil in den oorloogh? Uitzinnige mensch, zing dat den Dardaen en uws gelijcken voor. Vaer derhalve vry voort, om het gansche lant te verbazen, en in roer te zetten; de maght van een tweewerf overwonnen volck te verheffen, en in het tegendeel Latinus wapens laegh te zetten. Nu sidderen oock de Myrmidonsche Oversten voor de Frygiaensche wapenen: nu sidderen Diomedes en Achilles van Larisse; en Aufidus vlught met zijnen stroom naer d'Adriatische zee te rugge. Of wanneer die doortrapte schelm zich veinst te bloode te zijn om tegens my te krackeelen, dan blijckt zijn boosheit niet dan te klaerder: maer zijt niet eens bekommert: ick zal mijne handen aen u niet schenden, nochte u dat bloote hart uit den boezem rucken: leef vry lang genoegh. Nu keer ick my, o groote vader des Rijcks, tot u en uwe voorslagen. Indien ghy langer geene hoop in onze wapenen stelt; indien wy zoo van hulp ontbloot zijn, en met eens den rugh te bieden in den gront leggen, zonder dat de kans keeren kan; zoo laet ons de wapens nederleggen, en hen met gevouwe handen om pais bidden. Hoewel (och! of 'er noch iet van die vorige vromigheit overschoot) ick hem braef boven anderen, en geluckigh gestorven acht, die om het minste hier van niet te beleven, quam te sneuvelen, en eens het gras beet. Maer schieten ons noch middelen, en jonge gasten, noit in 't velt gebezight, en hulp van Italiaensche steden en volck over; en staet den Trojanen hun eere oock dier genoegh, en op veel bloets (want zy hebben oock hunne dooden, en de zelve storm waeide hun allen over 't hooft) waerom bezwijcken wy zoo schandelijck in den intre des oorlooghs? waerom schrickt ons hart in het lijf eer de trompet klincke. De langdurigheit en ongestadigheit des wisselbaren tijts keerde vele zaecken ten beste: De weifelende Fortuin bedroogh vele geluckigen, en holp d'ongeluckigen weder op. Weigeren Etolie en Arpen ons de hant te bieden? Messapus weigert het niet, nochte de maghtige Tolumnius, en zoo vele volcken, en Oversten ons van hun toegezonden: en geen kleine eere zal hen volgen, die in Latium en het Laurentijnsche lant geworven worden. Oock is 'er Kamille, die uit het brave geslacht der Volscen gesproten, eenen hoop ruiters aenvoert, en benden die in de wapenen groeien. Indien de Teukren my alleen ten strijt uiteischen, en u dat behaeght, en ick het gemeene beste zoo grootelijcks in

den wege ben; de zege is my noch zoo vreemt niet, dat mijn handen op zulck een groote hoop ietwes weigeren te proeven. Ick zal 'er met moedt tegens aengaen, alwaer hy schoon de groote Achilles, en schoot de wapens aen, die Vulkaen met zijn vuisten smeedde. Ick Turnus, die in vromicheit[1]) voor niemant der oude helden zwichte, geef voor u, en Latinus, mijnen schoonvader, mijn lijf en leven ten beste. Eischt Eneas my alleen uit? dat zoeck ick: spruit dit uit der Goden gramschap, Drances zal 't met den hals niet boeten; is hier roem en eere aen vast, hy zal 'er geen eere uit strijcken.

Zylieden strijdigh over twijfelachtige zaken, verhandelden dit onderling, terwijl trock Eneas met zijn heirleger vast op hen aen 1). Ziet een bode komt met een geweldigh gerucht[2]) ten Koninglijcken hove instreven, en zet al de stadt van schrick overendt: dat de Teukren, en Tyrrheensche maght in hun volle slaghorden, van den Tyberstroom, al het velt over komen afzacken. Terstont worden alle gemoeden ontrust, en de harten der gemeente dapper tot gramschap aengeprickelt. Zy vatten in der yl de wapens aen: de jeught raest om wapens: de bedruckten aen 't schreien; de Heeren aen 't mompelen. Dit gaf van allen kanten een groot geroep en luidtruchtigh geschil over de gansche stadt; niet anders dan wanneer by geval in een hoogh woudt menighten van vogelen by een zitten; of heesche zwanen by den vischrijcken vliet Paduse, in de quaeckachtige meeren[3]), geluit slaen. O burgers, zeit Turnus 2), (die gelegenheit waernemende) al recht, vergadert den Raet by een, en daer neêrgezeten, prijst hun den vrede aen: zy rucken vast gewapent ten Rijcke in: en zonder meer woorden, ruckt hy voort, en geeft zich haestigh ten hove uit. Ghy Volusus, zeit hy, laet de Volscen zich wapenen, en voer de Rutulers aen: ghy Messapus en Koras, met uwen broeder, wapent de ruiters, en voort naer buiten toe. Een deel bezette de toegangen naer

1) Ondertusschen genaeckt Eneas met zijn heir, en al de stadt loopt overendt, met zulck een gerucht, gelijck menighten van vogelen in 't woudt, of een hoop zwanen in vlieten of meeren. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus scheit uit den raet, en stelt orde. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vromicheit:* kloekheid.

[2]) *Gerucht:* gedruisch.

[3]) *Quaeckachtige meeren:* meren, waarin gekwaakt wordt.

stadt toe, en manne de wachttorens: de rest van 't volck trecke in zijn volle geweer met my derwaert, daer ick het belast. Terstont loopt al de stadt naer de muren toe. Vader Latinus verlaet zelf den Raet 1), en begonnen raetslagh, van zoo groot een belang, stelt beroert van zinnen dat werck uit, en beschuldight zich zelven dickwils, vermits hy, zonder iemant aen te zien, den Dardaen niet ten schoonzoon aennam, en Eneas in stadt ontfingk. Anderen graven vast voor de poorten, of voeren steenen en staken aen: de schorre klaroen blaest den bloedigen oorloogh in: Joffers en jongers door een geschakeert, omringen den wal: d'uiterste noot roept het al te hoop. Oock wort de Koningin met een groote schaer van vrouwen naer den tempel, en het hooge slot van Pallas gevoert, om haer offergaven te brengen, en de maeght Lavinie, oirzaeck van zoo groot een jammer, gaet neffens haer moeders zijde, en slaet haer schoone oogen neder. De vrouwen volgen, bewierrooken den tempel, en storten een bedruckt gebedt in het hooge koor: o strijtbare maeght, Tritonie [1]), ghy oorlooghsvooghdes, verbrijzel met uwe hant het geweer des Frygiaenschen straetschenders: vel hem ter aerde, en legh hem voor de hooge poorten neder. De dolle Turnus zelf rust zich rustich ten oorloogh toe 2): en alree had hy het Rutulische pantser, ruigh van kopere schubben, aengeschoten, en de schenen in gout gesloten, het hooft noch ongewapent, en het zwaert op de zijde gegort; en van gout schitterende, quam het hooge slot afgeronnen, en randde alreede in zijn gemoedt den vyant aen: gelijck een paert na lang trecken van den halster losbrekende, uit den stal vry en vranck veldewaert in slaet; of in de weide naer eenen hoop merrien toestreeft; of naer zijn gewoonte te wedt gaende om zich te baden, luide briescht, den kop in de lucht steeckt, en opsteigert, dat de mane over neck en schoft hene zwiert. Kamille, met eenen troep Volscen verge-

---

1) Latinus schort den raet op, en beklaeght zich. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus wapent zich, en komt, vol moedts, van het slot afgeloopen, gelijck een paert uit den stal het velt invlieght, of te wedt gaet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Tritonie:* Pallas.

zelschapt, bejegent hem 1); en de Koningin [1]) springt zelf in de poorte van haer paert, en al de bende gaet, gelijck zy, van de paerden afzitten: daer na sprack de Koningin aldus: o Turnus, indien een heldin zich met recht eenighzins op haer eige vromicheit magh betrouwen, zoo heb ick moedt en beloof Eneas ruiterye het hooft te bieden, en alleen tegens de Tyrrheensche ruiters aen te gaen: gun my d'eere, dat ick den eersten torn magh uitstaen [2]): hou ghy u met het voetvolck onder de stevesten. Turnus hier op de manhaftige maeght eens stijf aenziende, zeide: o Maeght, eere van Italie, hoe zal ick u bedancken, of vergelden? Maer laet ons (naerdien uwe kloeckmoedigheit voor geenerley gevaer zwicht) dit stuck gemeenerhant [3]) aengaen. De voortvarende Eneas heeft (zoo het gerucht en d'uitgezonde bespieders ons verkuntschappen) lichtgewapende ruiters vooruitgezonden, om het lant af te loopen: hy komt zelf over den hoogen en woesten bergh naer de stadt toe trecken. Ick heb voorgenomen hem een laege te leggen, op het padt, dat door het bosch loopt, en den tweesprongk met gewapent krijghsvolck te bezetten. Neem daer, met alle uwe benden by een, den Tyrrheenschen ruiter gewis: de dappere Messapus en Latijnsche ruitery, en de troep des Tiburtijnschen Oversten zullen met u trecken: het beleit zal aen u staen. Zoo spreeckt hy, en vermaent Messapus, en d'oversten, zijne mackers, oock tot den strijt, met diergelijcke rede, en spoet zich naer den vyant toe. Op eenen boghtigen omwegh leit een doncker dal, bequaem voor het krijghsvolck om looze lagen te leggen, en het is van wederzijde dicht met ruighte bezet: een smal padt, een enge wegh, en booze toegangen [4]) loopen derwaert. Om hoogh, boven op de kruin des berghs, daer men

1) Kamille bejegent hem in de poorte, en bidt om den vyant het hooft te mogen bieden: Turnus bedancktze, geeft de heldin het beleit om den vyant te stuiten, en hy zelf bezet een dal. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De Koningin:* Camilla.

[2]) *Den eersten torn magh uitstaen: torn* staat hier voor *toorn,* niet zoo zeer in den zin van „gramschap," *iracundia,* als wel in dien van „aanval", *impetus.* Van dit *torn* is *tornen,* voor alle poging die van buiten gedaan wordt om iets open te rijten, te scheuren, uit zijn verband te werken.

[3]) *Gemeenerhant:* gezamenlijk.

[4]) *Booze toegangen:* 't Lat. heeft *aditus maligni,* wat Servius met „duistere toegangen" verklaart.

uitziet, leit een onbekende vlackte, en veiligh om te schuilen; het zy ghy van hier iemant, ter rechte of ter slincke hant, wilt aentornen [1]), of van den bergh bestoken, en groote steenen afwentelen. De jongelingk begeeft zich door bekende wegen derwaert, neemt de plaets in, en legert zich in de ruighte van het bosch.

Ondertusschen sprack Diane 1), Latonaes dochter, uit haer hooge woonstede, de vlugge Opis, een van haer maeghdelijck gezelschap en heiligen stoet, weemoedigh aldus aen: o Maeght, Kamille, die ons allerliefst is, wapent zich ter quader ure met ons geweer, en rijdt naer den bloedigen slagh, daer het haer gelden zal: deze hartelijcke genegenheit tot haer is ons niet korts nochte haestigh aangekomen. Toen Metabus, door nijdigheit en een trotser maght ten rijcke uitgestooten, uit Privernus [2]), zijn overoude stadt, wijcken most, nam hy, midden door het gevecht henevlughtende, het kint tot gezelschap in zijne ballingschap mede, en den naem zijner moeder Kasmille wat verminckende, noemde het naer heur Kamille. Hy teegh, met het wicht in zijnen schoot, naer d'eenzame bosschen, en verregelegene bergen toe. De Volscen vlogen met hunne soldaten hene en weder rontom, en schoten hem van alle kanten fel met pijlen naer 't lijf. Zie midden in zijne vlught liep d'Amazeen over, dat zijn hooge oevers schuimden; zulck een stortregen was uit de wolcken geborsten. Hy bereit om over te zwemmen, wort door liefde tot het kint te rugge gehouden, en is met het lieve pack beladen en bekommert. Alles by zich zelven overleggende, zoo schoot hem naulix dit ter vlught in den zin: de krijghsman droegh by geval in zijne stercke vuist eenen geweldigen schicht, van dicht en quastigh eicken hout, wel hardt gedrooght: en knoopte en bondt de dochter (in ruigh korck met basten gewonden) midden aen deze speer vast, en zich met zijnen arm schrap zettende, om haer met kracht over te zwaeien, sprack aldus den hemel aen: o goedertiere Maeght, dochter van Latone, en beminster der bosschen, de

---

1) Ondertusschen bericht Diane Opis, hoe Kamille ten oorloogh treckt, verhaelt haer de historie der zelve, en belast te schieten al wie haer quetse. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Aentornen:* met geweld aanvallen.

[2]) *Privernus:* beter *Privernum,* een stad der Volscen in Latium.

vader zelf geeft u tot een dienstmaeght deze over, die eerst aen uwen schicht vast gehecht, en u aenschreiende, door de lucht den vyant ontvliedt. O Godin, ick neem u tot een getuige, datze u alleen eigen is: ontfang haer, die nu gevaerlijck door de lucht geschoten wort. Zoo spreeckt hy, en zwenckt met zijnen arm de spiets over. D'ongeluckige Kamille vlieght met den snorrenden schicht over den snellen stroom hene, dat het water ruischt. Maer overmits een groote troep Metabus alree dicht op de hielen zat, zoo gaf hy zich te water, en geredt zijnde, trock de speer, met de maeght aen Diane geschoncken, uit den grazigen oever. Hy quam noit onder dack, nochte binnen steden, of vesten; was te wildt van aert om te bedaren, en broght op d'eenzame bergen den tijt, gelijck een herder, over. Hier voedde hy zijn dochter op, onder heggen, in afgrijsselijcke holen, aen de speen eener wilde merrie met paerdemelck, en molck den uier in den teeren mont. Zoo dra het kint effen op zijn voeten gaen en staen kon, gaf hy het eenen scherpen schicht in de hant, hing het kleentje den pijlkoker en boogh op den rugh, en een tygersvel op het hooft, over den nek, in ste van gouden hairsnoer en langen sluier. Toen het noch een kint was, kost het met de teere hant eenen schicht schieten, de lange slinger om het hooft zwaejen, en een Strimonische kraen of witte zwaen treffen. Menige vrouw in de Tyrrheensche steden wenschteze te vergeefs tot een schoondochter te hebben; zy met Diane alleen te vrede, houdt zich eeuwigh onbevleckt, door eenen treck tot pijlen en maeghdelijcke kuischeit: ick wenschte wel dat zy, die de Teukren dorst uiteischen, zich in dien krijgh niet gesteecken had: en zy zou my waert en nu een mijner gezellinnen zijn. Nu welaen, mijn Nymf, naerdien het bittere nootlot haer perst, zoo stijgh van den hemel neder naer de Latijnsche palen, daer men zich, ter quaeder ure, tot eenen bloedigen slagh toerust. Neem dit geweer: treck eenen wraeckgierigen pijl uit den koker, en schiet hier mede doot al wie dit gewijde lichaem wondt, het zy Trojaen, of Italiaen, zonder iemant aen te zien. Daer na zal ick uit een holle wolcke het lichaem der ellendige ongeplondert in haer vaderlant ten grave bestellen. Zoo sprack de Godin, en de Nymf overtrock haer lichaem met een zwarte wolcke, en daelde luchtigh door de ruisschende lucht naer beneden.

Het Trojaensche heir, en de Hetrurische Oversten, en de gansche ruitery, in benden verdeelt, genaken ondertusschen de muren 1): de weeldige rossen brieschen over het vlacke velt hene, laten zich naulix intoomen, en keeren zich dan slincks dan rechts. D'ackers staen wijt en zijt spits van yzere speeren, en het veldt flickert van gewapenden te paerde. Messapus daerentegen, en de snelle Latijnen, en Koras met zijnen broeder, en de vleugel der Maeght Kamille verschijnen tegens hen te velde, drillen van verre met hunne spietsen, zwaeien met hunne schichten; en aentreckende ruiters, en briesschende paerden worden hoe langer hoe heeter. Binnen scheuts gekomen, houdenze stant, bersten haestigh uit met een veltgeschrey, hitsen hun dolle rossen aen, en schieten gelijckerhant van alle kanten, gelijck of het schichten hagelde, zoo dat 'er de lucht van beschaduwt wort. Terstont rennen Tyrrhenus en de gestrenge Akonteus met hunne speeren elkandere fel op het lijf 2), en maecken d'eerste inbreuck, met eenen geweldigen slagh; en de paerden knacken borst tegens borst in stucken. Akonteus uitgeschockt 3), tuimelt een stuck weeghs hene, gelijck een blixem of looden pijl uit een Blijde geschoten, en spreit zijn leven in de lucht [1]). Terstont is het heir verbijstert, en de Latijnen zich omkeerende, worpen hun rondassen op den rugh, en wenden de rossen naer de vesten toe. De Trojanen achter hen her, en Vorst Asylas valt op de benden in. Nu genaeckenze de poorten, en de Latijnen steken weder een keel op, en wenden kort met hunne paerden: hier op vlieden de Trojanen eensloefs [2]) met vollen ren te

---

1) Trojanen en Hetruscen genaecken middelerwijl Latinus stadt; Messapus en Koras en Kamille randen hen aen met de ruiterye, en het sneeuwt 'er schichten. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Tyrrhenus en Akonteus rennen tegens elckandere. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Akonteus wort uit den zadel gelicht, gelijck een blixem of loot uit een Blijde: de Latijnen wenden naer de vesten toe, de Trojanen hen na, die vlieden te rugge: en gelijck de zee by beurte vloeit en ebt, zoo jagen en vlughten de heiren tweewerf. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Spreit zijn leven in de lucht:* de uitdrukking is letterlijk overgezet; doch al wat zich in 't Latijn laat zeggen, blijft daarom nog geen gezonde taal in 't Nederlandsch.

[2]) *Eensloefs: loeven* is: terugwijken, afhouden. *Eensloefs* beteekent alzoo: bot terugwijkende.

rugge: gelijck de vloet en de diepe zee t'elckens oploopende, nu tegens het lant aenzwalpt, de baren over de rotsen wentelt, dat het schuimt, en de golven over haer hooghste paelen en de zandige duinen vloeien; nu het zeewater weder haestigh afloopt, al barnende de keien omwentelt en inslorpt, en met een vallende ebbe het strant ontzijght. De Tuskanen dreven de Rutulen tweemael naer de vesten te rugge; tweemael te rugge geslagen, beschuttenze al vlughtende hunnen rugh met den schilt. Maer ten derdemaele elckandere aentastende geraeckten de gansche heirlegers onderlinge vast aen een, en vochten man tegens man. Toen gingk eerst het kermen der stervenden aen. Toen gingk de strijt eerst dapper aen, en halfdoode paerden, gemengt onder het nederhouwen der mannen, en wapens en lichamen, wentelen diep in het bloet. Dewijl Orsilochus gruwde tegens Remulus zelf aen te gaen, zoo schoot hy zijn ros met een spiets, dat het yzer onder het oor steken bleef. Het ros steigerde van dien slagh, en baloorigh van die wonde, stack beenen en borst in de lucht, dat hy uitgeschockt ter aerde tuimelde. Katillus smeet Iölas neder, en Hermyn, die groflijvigh, en groothartigh in de wapenen was, en met zijn blont hair, blootshoofts, en met zijn bloote borst aenquam, zonder voor wonden te schricken; zoo durf hy zich bloot voor het spits geven. De speer gingk hem door zijn breedt schouderblat, datze trilde, en des mans weedom verdubbelde: het zwarte bloet sprong 'er overal uit. De vechters baren lijcken met het stalen punt [1]), en schroomen geene wonden, om eerlijck te sterven. Maer d'Amazoon Kamille, met den pijlkoker op de schouders, en de borst bloot, schrap om te vechten 1), juist vast midden onder het nederhouwen, en spreit nu met hare hant een dichte hagelbuy van taeie schichten: nu grijptze onvermoeit een stercke heirbijl in de vuist. De gouden boogh en 't geweer van Diane rammelt op haren rugh. Wanneerze gejaeght zijnde den rugh biet, dan schietse oock met omgekeerden boogh de flitsen achter uit.

1) Kamille schiet met pijlen, en houwt met de bijl toe; bestuwt van haren stoet; gelijck d'Amazonen, in Thracie, over ys loopen, en rontom Hippolyte vechten, of Penthesilea t'huis brengen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De vechters baren lijcken met het stalen punt:* liever: de strijdenden, zich aan de spits van het moordende staal bloot stellende, leveren lijken.

Haer uitgeleze gezellinnen zwermen rontom haer, de maeght Larine, en Tulle, en Tarpeie, die de staele bijl voert; alle Italiaensche dochters, van de goddelijcke Kamille zelf uitgekoren tot haren stoet, en bedienaerinnen in oorloge en gerusten vrede. Hoedanigh d'Amazonen, wanneerze over den Thracischen Thermodoön [1]) loopen, en met hare beschilderde wapenen oorlogen; of rontom Hippolyte vechten; of wanneer de strijtbare Penthesilea met haren wagen wederkeert, en de vrouwelijcke troepen op het luitruchtigh geschrey met hare halvemaenronde schilden braveeren. O straffe Maeght, wien velt ghy eerst, wien lest met uwen schicht ter neder? Of hoe vele mannen smijt ghy doot ter aerde? Eerst klincktze Klytius zoon, Eumeen, recht van vore, een lange denne stang door de borst. Hy valt, braeckt beken bloets, bijt het bloedigh gras, en wentelt al stervende zich in zijn bloet. Daer na leit zy 'er Liris en Pegasus boven op; terwijl d'een van zijn doorsteken paert tuimelende, den teugel grijpt; terwijl d'ander zich oprechtende, den gesneuvelden zijn maghtelooze hant toereickt; en zy storten schichtigh te gelijck neder. Zy leit 'er Amaster, Hippotas zoon, noch by, en van verre invallende, volght met hare speer Tereus, en Harpalykus, en Demofoön, en Chromis; en zoo menigen schicht de maeght worpt, zoo menige Frygiaen moet 'er sneuvelen. De jager Orfitus rijdt met uitheemsche wapenen van verre op een Apulisch paert, is op zijn krijgsmans met een kalfsvel om 't lijf gedost, en voert op het hooft eenen wijtopgesperden wolfsmuil, die vreesselijck zijne tanden laet zien: hy rept zich midden onder de scharen, met een ruwe kolf in de vuist, en steeckt met hals en hooft boven anderen uit. Zy dezen uitpickende [want toen de troep gekeert was, koste dit geen moeite] doorschiet hem, en bijt hem dit toe: o Tyrrhener, docht u dat ghy het wilt in de bosschen voorjoeght? De dagh is gekomen, die uwe trotse woorden met vrouwewapenen zal wederleggen: evenwel leght ghy hier mede by de schimmen geen kleine eere in, dat Kamille u met haren schicht ter aerde veldt. Stracks hier na treft zy Orsilochus, en Buten, de groflijvighste Teukren: doch Buten

---

[1]) *Over den.... Thermodoön:* liever *door:* men *zwemt* wel *over* een rivier; maar men *loopt* die niet *over,* tenzij ze toegevrozen zij, waar hier geen sprake van is.

priemdeze recht van vore, met het punt, tusschen helm en pantser, daer de neck des Ridders [1]) bloot was, en de rondas aen den slincken arm hing. Zy drijft Orsilochus om en wederom in eenen grooten ringk, en korter omzwaeiende, bedrieght hem, en volght den volger. Daer na houwtze van boven den smeeckenden en deerlijck biddenden man met de zware bijl tweemael door helm en beckeneel, dat de warme harssens in zijn aenzicht sprongen. Aunus, die op den Appenijn woont, zijn zoon, een krijghsman, niet de minste onder de Ligurianen, zoo lang het nootlot hun bedriegery door de vingers zagh, geraeckte onder haer handen, en stont verschrickt, zoo dra hy onder haer oogen quam: en merckende, dat men nu met loopen den strijt niet ontgaen, nochte de Koningin, die op hem toereedt, afzetten kon, zoo gingk hy toe om met kloeckheit en schalckheit haer te bedriegen, en hief aldus aen: staet dit zoo braef, dat zulck een heldin zich op een sterck paert verlaet? Staeck dat rennen, en stijgh af om tegens my voor 's hants te voet te vechten: nu zult ghy vernemen wien dat wintbreken [2]) tot roem gedyen zal. Zoo sprack hy: maer zy van vinnige spijt to razens toe ontsteken, gaf haer paert de gezelline over, en zette zich te voet tegens hem onversaeghdelijck schrap, met gelijck geweer, den blooten degen, en noch onbeschilderde rondas [3]). Maer de jongeling meenende dat hy het door bedrogh gewonnen heeft, went den teugel, noopt het snelle paert met sporen, en vlught en vliegt hene zonder omzien. Lichtvaerdige hoovaerdige Liguriaen, te vergeefs stoft ghy: te vergeefs zoeckt ghy door uw lantstreken t'ontglippen: het bedrogh zal u niet behouden by Aunus, den bedrieger, brengen. Zoo spreeckt de Maeght, en rent vierigh met haer vlugge zolen het ros voorby 1), grijpt het van vore by den toom, treet toe, en wreeckt zich aen haer vyants bloet: zoo gemackelijck, als een

1) Zy helpt Aunus zoon voort, zoo gemackelijck gelijck de havick een duif. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Des Ridders:* lees: des ruiters, letterlijk: „des te paard zittenden."

[2]) *Dat wintbreken:* vrij letterlijk, doch gelukkig vertaald. Ook het Latijn spreekt hier van een *ventosa gloria.*

[3]) *Noch onbeschilderde rondas:* alleen zij, die reeds een strijd hadden bijgewoond, beschilderden hunne rondassen.

havick, een vervloekte vogel[1]), uit een hooge steenrotse, boven in de lucht, met zijne pennen, een duif vervolght, achterhaelt, en oppackt, en met zijn kromme klaeuwen ontweit, dat bloet en uitgepluckte pluimen uit de lucht komen neervallen. Maer de vader en oirsprongk der menschen en Goden om hoogh in top van den Olymp gezeten, ziet alle deze dingen vast aen 1), en hitst Tarchon, den Tyrrhener, op, om wacker aen den man te gaen, en noopt zijne gramschap met scherpe sporen; weshalve Tarchon te paerde, onder het nederhouwen, en de deizende benden rijdt, hitst de vleugels met vele woorden aen, noemt elck by zijnen naem, en moedight de verjaeghden om den strijt te hervatten. O nimmer rechtschape, o altijt suffende Tyrrheners, wat vrees, wat suffery gaet u over? Breeckt een wijf deze slaghordens, en jaeghtze deze heirspitsen op de vlught? Waer toe dragen wy het zwaert? Waer toe voeren wy dit geweer in de vuist? doch ghy zijt niet traegh om Venus in haer nachtgevecht by te komen[2]); of wanneer de kromhoren u ontbiet ten reie van Bacchus, om op bancketten en volle bekers aen den disch te passen. Hier toe streckt uwe liefde, uw yver; terwijl de gezegende Offervinder u d'offerfeesten aendient, de vette offerhande u in de hooge wouden noodight. Dit zeggende, ruckt hy zelf met zijn ros midden onder de drommen, zonder op zijn leven te passen, en vaert ontstelt[3]) tegens Venulus in; en zijnen vyant van den paerde ruckende, schort en schudt en druckt hem met zijnen rechten arm tegens zijn heup, en gaet 'er zoo me deur. Daer verheft zich een hemelhoogh geschrey, en alle Latijnen wenden hun oogen derwaert. De vierige Tarchon vlieght over het vlacke velt, en sleept man en wapens met zich: toen brack hy het scherp

---

1) Jupiter ziet al dien handel aen, en weckt Tarchon op, die zijne troepen moedt aenspreeckt, en Venulus van den paerde ruckt, gelijck d'arent eenen draeck oppackt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Een vervloeckte vogel:* hoewel de vertaling van *sacer* door *vervloeckt* te verdedigen is, zou *gewijd* of *heilig* beter geweest zijn.

[2]) *Venus in haer nachtgevecht by te komen:* de uitdrukking is vrij verward. Misschien moet men lezen: *Venus* en *haer nachtgevecht,* gelijk er in 't Latijn staat: *Venerem nocturnaque bella.* Tarchon verwijt hier bedektelijk den Tyrrheners, dat zij voor een vrouw vlieden, terwijl zij anders niet bang zijn waar 't een vrouw en nacht- (of min-) gevechten geldt.

[3]) *Onstelt:* geweldig, met kracht.

zijne speer af, en zocht waer Venulus ongewapent en bloot was, om hem den dootsteeck te geven: d'ander hier tegens worstelende, keert zijn vyants hant van den strot af, om gewelt met gewelt te stuiten: en gelijck de rosse arent zijn krauwels en klaeuwen in de huit van eenen draeck slaet, hem oppackt, en omhoogh voerende, zich in de lucht met zijne vleugelen ophoudt, en te gelijck met zijnen krommen beck tegens de gewonde slang aenpickt, die vast wringt en worstelt, zich in vele krullen omkrult, en kop en schubben vreesselijck en steil opstekende, vast sist en schuifelt: eveneens voert Tarchon al huppelende den Tyburtijner, zijnen roof, buiten den drang der bende. De Meonische Tyrrheners, het voorbeelt en de geluckige uitkomst van hunnen veltoverste navolgende 1), loopen hier op toe. Daer na volght Aruns, die by nootlot veegh [1]) was, de snelle Kamille met zijnen schicht 2), en let eerst erghlistigh, waer hy best zijn geluck aen haer magh verzoecken. Overal waer de dolle maeght midden onder den troep zwierde, daer quam Aruns, een jongelingk, voor den dagh, en heimelijck bespiende waerze henegingk, waerze zeeghaftigh wederkeerde, en den voet buiten des vyants troepen zette, wendde gezwint en ter sluick den teugel derwaert. Hy vlieght van alle kanten rontom den heelen kringk, dan herwaert, dan derwaert, zonder ophouden, en past met zijne spiets te raecken. Chloreus, eertijts een uitmuntende Priester, en Cybele toegeheilight, flickerde by geval van verre, met zijn Frygiaensche wapenen, en bereet een schuimbeckende paert 3), gewapent met schubben van koper en gout, pluimsgewijze gewrocht. Dees waerzegger, uitnemende braef [2]) in uitheemsch yzerroest [3]) en purper gekleet, schoot

---

1) De Tyrrheners volgen Tarchons voorbeelt. *Kantteekening der oude uitgave.*
2) Aruns leit op Kamille toe. *Kantteekening der oude uitgave.*
3) Chloreus, Cybeles Priester, bromt zoo rijckelijck te paerde, dat Kamille op dien roof vlamt; terwijl neemt Aruns zijnen slagh waer, roept Apollo aen, die hem zijn bede ten deele toestaet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *By nootlot veegh:* voorbeschikt om te sterven. Immers Diana had hem ter dood gewijd, die Camilla van 't leven berooven zou.
[2]) *Braef:* fraai.
[3]) *Yzerroest:* met het Lat. *ferrugo,* waarvoor hier *yzerroest* is gebezigd, wordt, volgens sommige uitleggers, het Spaansche purper bedoeld, welks kleur in het donkerbruin loopt.

Gortijnsche pijlen, van Lycisch kornoeljen hout. De gulde boogh rammelt op zijnen rugh; hy heeft eenen gulden helm op, en eenen oranjen lijfrock aen; en de linne slippen, die van borduurssel kraken, zijn met een gouden snoer opgestrickt; het onderkleet is met de naelde gestickt, en hy draeght Oostersche laerzen aen de beenen. De maeghdelijcke jagerin, volgens den aert der vrouwen, begeerigh naer buit, en verblint van roofgierigheit, volghde reuckeloos dezen eenigen, onder al het gewoel des strijts, en door al de bende; het zy om de Trojaensche wapens in de kercken op te hangen, of om zich met de plonderaedje van het gouden gewaet te vercieren: wanneer Aruns zijnen slagh waernemende, naer heur, die vast sammelde, heimelijck met eenen schicht schiet, en aldus de Goden aenroept: o opperste der Goden, schutsheer over den heiligen Soraktis; Apollo, dien wy inzonderheit eeren, en om wiens wil wy de vlam des pijnboomen houtstapels ontsteken, en als offeraers, op onze godtvrughtigheit steunende, midden door het vier op gloeiende kolen loopen: almaghtige vader, gun ons, dat wy dit schandael [1]) met ons geweer vernietigen. Ick eisch zegeteken, nochte buit, nochte eenigen roof der verslage maeght: laet mijn andere daden my ten roem gedyen; indien slechts deze heilooze pest dootlijck van my getroffen, sneuvele, zoo zal ick, zonder hier roem van te dragen, in mijn vaderlijcke stadt wederkeeren. Febus hoorde dit gebedt, en stont hem een deel zijner bede toe, en liet een deel in den wint henevliegen. Hy willighde den bidder in, de verbaesde Kamille terstont in den slagh neder te vellen: dat het beroemde vaderlant hem weder zou zien t'huis komen, bewillighde hy niet, en sloegh het in den wint: weshalven alle Volscen hun gezicht en oogen naer de Koningin toewendden, zoo dra de speer ter hant uitgeschoten, door de lucht snorde. Zy zelf was niet verdocht [2]) op den pijl, die uit de lucht quam snorren, tot dat die toedragende, onder den uitpuilenden tepel heel diep steken bleef 1), en het maeghdelijcke bloet dronck. Haer ge-

---

1) De schutter treftze onder den tepel, en vlught van angst, gelijck de wolf, een kalf verbeten hebbende, deur gaet. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dit schandael:* 't Latijn heeft *dedecus.* Aruns scheen 't onvoegzaam te vinden, dat een vrouw in de wapens uittrok.

[2]) *Verdocht:* verdacht.

zellinnen schieten haestigh toe, en onderstutten haer vallende vrouw [1]). Aruns al zijn best aen 't loopen; en t'effens verblijt en beangst, durf zich nu niet langer op zijne speer betrouwen, nochte de schichten der maeght verwachten; en gelijck een wolf, die den herder of een groot kalf verbeten heeft, van zijn stout stuck bewust, eer de huislieden hem met hun geweer involgen, zich terstont, bezijde 's weeghs, op de hooge bergen verschuilt, en zijnen bevenden staert lickende, dien van angst tusschen de beenen inhaelt, en boschwaert in vlught: eveneens gingk Aruns verbaesdelijck uit hun oogen strijcken, en blijde dat hy ontkomen was, verstack zich midden onder de gewapenden. Zy treckt al stervende den schicht met de hant uit 1), doch het stalen punt steeckt tusschen het been in, en wont haer diep in de ribben. Zy zijght van al het bloeden neder, wordt koudt, het gezicht breeckt, en haer aenschijn, stracks noch zoo blozende, verliest zijn kleur. Toen spracksze, op haer verscheiden leggende, Akka, een van hare megenooten aen, die, boven alle anderen, Kamille alleen getrouw was, en wist wat haer op het hart lagh; en zy zeide: Akka zuster, dus lang kost ick noch: nu verzwackt my een dootlijcke wonde, en het wort zwart en doncker voor mijn oogen. Ras hene, en draegh Turnus dit mijn uiterste bevel over: dat hy zich in den slagh begeve, en de Trojanen buiten de stadt keere: en nu vaerwel. Zy liet te gelijck met deze woorden den toom glijden, en zeegh maghteloos ter aerde. Toen allengs kout en slap over al haer lichaem, en uit den oorloogh scheidende, en verscheidende, laet hals en hooft achterover in den neck hangen, en haer geest vaert met eenen snick gestoort ter zielen. Toen ging 'er een onmatigh geschrey naer de goude starren op: de veltslagh gingk om 't verlies van Kamille noch scherper aen 2). Al de maght der Teukren, en de Tyrrheensche Oversten, en de vleugels van den Arkadischen Evander rennen te gelijck dick en dicht op elckanderen in.

Maer Opis, kamenier van Diane, zat al een poos boven op het hoogh geberghte, en keeck vast onversaeght den veltslagh

---

1) Kamille treckt den pijl uit de borst, neemt afscheit van Akka, en sterft. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De veltslagh wordt feller. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Vrouw:* meesteres

aen 1), en toenze van verre Kamille, midden onder het veltgeschrey der verwoede maeghden, met een droevige doot gestraft zagh, verzuchteze, en sprack uit het binnenste van haer hart aldus: och dochter, ghy, die u onderwont de Trojanen ten oorloogh uit te daegen, most het al te wreet, al te wreet boeten; en het baete u niet, dat ghy Diane tusschen de heggen der wildernisse met uw eenzaem leven eerde, of onze pijlkokers op den rugh droeght: evenwel zal uwe Koningin u, nu in het uiterste van uw overlijden, niet onge-eert laten, en dees doot zal niet onvermaert onder de volcken, nochte uwe naemhaftigheit ongewroken blijven: want die u den doot dede, zal het met den hals naer zijn verdienste boeten. Onder eenen hoogen bergh stont het graf van Dercennus, Koningk der overoude Laurentijnsche stede, en met aerde opgehoopt, wort van eicke lommer bedeckt: Hier zette zich d'overschoone Godin eerst in der yl neder, en bespiedde Aruns van den hoogen heuvel. Zoo ras zy hem in de wapenen blincken en lichtvaerdigh stoffen zagh, sprackze: waerom loopt ghy hene en weder: zet uwen tret herwaert aen: kom herwaert, vege mensch, om Kamilles halve loon naer uw werck t'ontfangen. Zult ghy oock van Dianaes geweer sterven? Zoo sprack de Thracische Nymf, en trock gestoort eenen vluggen pijl uit den gulden pijlkoker, en spande den boogh wel stijf, tot dat de horens aen elckandere bogen, en te gelijck de slincke het stale punt, en de rechte hant met de pees den tepel raeckte. Aruns hoorde zoo dra niet den pijl door de lucht snorren en suisen, of het yzer bleef in zijn lijf steecken. Hy geeft zijnen geest en den lesten snick, en wort van zijn mackers vergeten, die hem, op het velt en onbekent in het stof, laten leggen. Opis vaert met hare vederen naer den hemelschen Olymp.

Zoo ras Mevrouw gemist wort, geeft zich de lichte vleugel van Kamille allereerst op de vlught 2): de verbaesde Rutulen vlughten: de gestrenge Atinas vlught: de verstroide oversten en verlate rotten bergen zich, en wenden hunne paerden naer de vesten toe: en niemant is maghtigh de Teukren, die hen

---

1) Opis dit aenziende, zet zich op Dercennus graf, doorschiet Aruns, en vaert ten hemel. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Terstont vluchten Latijnen, Rutulers en Volscen, stewaert aen. *Kantteekening der oude uitgave.*

op de hielen zitten, en vast toehouwen, en moorden, met geweer te stuiten, of tegens hen stant te houden: maer zy komen weder met afgeschote bogen, die over hun slappe lendens hangen: de vlughtige hoef van den viervoetigen snelriem trappelt over het morwe velt, dat het davert. De donckere nevel van 't omgewroete stof drijft naer de muren toe, en de vrouwen voor haer borsten slaende, heffen van de tinnen een vrouwelijck geschrey aen, dat het aen den hemel en de starren klinckt. De troep des vyants is overhoop achter hen her 1), die de voorsten op de vlught, door d'opgezette poorten inbrekende, d'ellendige doot niet ontvlughten, maer in de poorte zelf, binnen de vaderlijcke vesten, en hun eige huizen, doorsteken worden, en den geest geven. Zommigen sluiten de poorten, en durvenze voor hunne mackeren niet open houden, nochte hen (hoe deerlijck zy oock kermen) binnen de vesten inlaten. Het gaet 'er deerlijck op een vermoorden der genen, die met hun geweer de poort beschermen, en in het spits van 't geweer rennen. Die voor d'oogen en het aenschijn hunner schreiende ouderen door den hooghdringenden noot uitgesloten blijven, tuimelen ten deel in de diepe graften; rammeien ten deele blindeling en met vollen ren de poorten, en harde posten, en boomen. Zelfs de vrouwen volgen, in 't benaeutste van den strijt, door liefde des vaderlants aengeport, haestigh Kamilles dapperheit na, gelijckze haer noch flus zagen vechten; en verweeren zich met schichten, eicke stangen, en hardt gebrande spietsen, en durven d'eerste voor de behoudenisse der stede het leven opzetten.

Ondertusschen komt Turnus in het bosch een zeer harde tijding ter ooren 2), en Akka bootschapt den jongelingk de geweldige beroerte; dat de slaghordens der Volscen neêrgeleit, Kamille gesneuvelt zy, de verbolge vyanden maghtigh aendringen, alles aenranden, en de vesten alreede schrick aengejaeght wort. Hy scheit al razende (want het wreede nootlot van Jupijn broght dit mede) van de bezette heuvels, en treckt

1) De Trojanen vervolgenze tot in de poorten, en de neerlaegh is groot en bloedigh. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus krijgt tijding, hoe Kamille en de Volscen gebleven zijn, en de stadt in last, dies haest hy derwaert, en Eneas volght hem. *Kantteekening der oude uitgave.*

uit het wilde bosch. Naulix was hy uit het gezicht dezer plaetse getrocken, en op het velt gekomen, wanneer vader Eneas ten ontsloten bossche ingetrokken, den heuvel beklom, en buiten het beschaduwde bosch geraeckte. Aldus treckenze schichtigh alle beide, en met alle hunne troepen naer de muren toe, en zijn weinige schreden van elckandere: en zoo dra Eneas van verre het stof op het velt zagh oproocken, en de Laurentijnsche benden vernam, en Turnus Eneas, zijnen vyant, in de wapenen kende, en het getrappel der voeten en het pruissen [1]) der paerden hoorde; zoo zoudenze stracks den strijt aengegaen en slagh gewaeght hebben 1), 't en ware de roosverwige Febus alree zijn vermoeide rossen in de Spaensche zee te wedt dreef, en met het vallen van den avont den nacht weder aenvoerde: waerom zy elck hun leger voor de stadt nederslaen, en zich voor de vesten begraven [2]).

---

1) Nu zoudenze elckandere te keer gaen, maer de nacht scheitze. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Pruissen:* snuiven.

[2]) *Zich .... begraven:* zich .... verschansen.

HET TWALEFDE BOECK.

INHOUDT.

De maght der Latijnen, door 't verlies van twee veltslagen gekneust, en de moedt hun ontzoncken, zoo vint Turnus (ziende hoeze al te zamen al hun hoop op hem stelden) tegens wil en raet des Konings, en den weerstant der Koninginne (die te vergeefs vast schreide) het lijfgevecht tegens Eneas geraden, 't welck Idmon, in zijnen naem, den Trojaen aenzeit. Eneas aenvaert de voorwaerde, en men bevestight, in 't openbaer, met dieren eet, het verdragh, van wederzijde; 't welck van de Nymf Iüturne, Turnus zuster (door Juno hier toe opgerockent, en in Kamertus schijn [1]) verandert) gesteurt wort; waer op Tolumnius, de vogelwichelaer, door zijn valsche wichelerye, d'eerste van hun allen, zijnen volcke een valsche zege belovende, een van Gylippus zonen, met een speere doorschiet. Eneas, oock bewust van d'oirzaeck dezer schichtige beroerte, pooght de zijnen te rugge te roepen, en van een onzekere hant met eenen pijl getroffen, is gedwongen uit den slagh te vertrecken; het welck Turnus vernemende, zoo verzuimt hy die schoone gelegenheit niet, en recht onder de vyanden eenen gruwelijcken moort aen. Venus ondertusschen, op Ida, in Krete, wilde poleie pluckende, geneest haren zoon. Eneas hier door verquickt, vermaent Askaen, in 't kort, door zijn voorbeelt tot vromicheit, komt den zijnen te hulpe, en eischt Turnus alleen voor de vuist uit. Doch dewijl Turnus niet voor den dagh quam (want Iuturne, zijnen wagen, waer uit zy Metiskus, den wagenaer [2]), ter aerde plofte, herwaert en derwaert, uit Eneas gezicht drijvende, gedooghde niet dat dit paer hantgemeen wiert) zoo besloot de Helt de stadt aen te randen, en met zijn heir naer de muren afzackende, worpt den brant in de wachttorens, en naeste huizen. Amate, toen wanende dat Turnus gebleven was, eindighde uit wanhope haer leven aen eenen strop. Zoo ras Sages Turnus deze mare brengt, en hy de zaeck zoo verre verloopen ziet, dat hy nootzaeckelijck most kampen, of voor zijne oogen de stadt zijner bontgenooten in 's vyants gewelt zien vallen, zoo verdaghvaert zijn yver Eneas van zelf, op de bedonge voorwaerden, om tegens hem alleen te kampen. Eneas staet in dit lijfgevecht boven, en door 's vyants gebedt bykans tot genade bewogen, ziet Turnus wapenriem, onlangs den verslagen Pallas van 't lijf geruckt, 't welck den helt zoo verbittert, dat hy zijnen vyant het zwaert in de borst duwende, hem van 't leven berooft.

Latinus maght geknackt, door zulck een bloênden slagh,
Perst Turnus om, vol moedts, in lijfgevecht te treden,
Tot vordering van pais: dies sluitenze een verdragh,
Gesteurt van Iüturne, in 't midden der geleden.

---

[1]) *Schijn:* beeld.

[2]) *Wagenaer:* wagenmenner.

Men strijt met volle kracht: Eneas wort gewont,
En wonderlijck geheelt; de stadt met storm gewonnen;
Dies worght Amate zich, en sluit haer' bleecken mont.
De helden komen fors elckandere aengeronnen,
En kampen voor de vuist, in 't aenzien van elck heir;
Daer Turnus sneeft, en laet Eneas zijn geweir.

Turnus ziende d'afbreuck der Latijnen 1), en hoe door het verlies van den slagh hun de moedt ontzonck, hy nu om zijn belofte gemaent wiert, en alle oogen op hem zagen; vergramde zich en ontstack hierom zoo onverzetbaer en heftigh, gelijck een Punische leeuw, die van den jager zwaerlijck in de borst gewont, ten leste zijne kracht te werck stelt, de ruige mane over zijnen dicken neck schuddende, moedt grijpt, onvervaert den moortpijl uit zijn lijf ruckt, in stucken bijt, en brult met zijnen bloedigen muil: eveneens loopt Turnus de gal van grimmigheit over. Daer na spreeckt hy ontstelt aldus den Koningk aen: aen Turnus schort het niet: geen reden is 'er, waerom de suffende Eneadijnen hun woort zouden in den hals halen, en weigeren het verdragh gestant te doen. O vader, laet d'offerhanden toestellen, en stel de voorwaerden. Ick zal met deze hant den Dardaner, die Asie verliep [1]), laet de Latijnen slechts stil zitten, en het aenzien) te keer gaen, ter helle zenden, en alleen d'algemeene schande met den zwaerde van hun afkeeren; of hy d'overwonne Latijnen beheerschen, en met Lavinie, zijn gemaelin, gaen strijcken. Latinus antwoorde hem met bedaerde zinnen 2): o kloeckhartige jongelingk, 't is billijck dat ick, hoe ghy onversaeghder zijt, en meer in vromicheit uitmunt, my hier over zoo veel t'ernstiger berade, en zorghvuldigh overwege al wat hier kan toeslaen. Ghy bezit het Rijck van Daunus, uwen vader, en zoo vele steden, met den zwaerde verovert: en t'ontbreeckt Latinus aen middelen nochte goede genegenheit t'uwaert. In Latium

---

1) Turnus, ziende de kans keeren, ontsteeckt zoo grimmigh, gelijck een gewonde leeuw; en zeit Koning Latinus aen, hoe hy gezint is tegens Eneas lijf om lijf te vechten. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Latinus pooght hem neder te zetten: Turnus houdt even sterck aen. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Die Asie verliep:* die Azië ontliep, den vluchteling uit Azië.

en de Laurentijnsche landen zijn noch meer ongehuwde dochters, en niet van slechten stamme. Laet my toe dat ick u ongeveinst melde het geen ghy noode hoort, en neem deze woorden in. Het stont my niet vry mijne dochter aen iemant van d'oude vryers [1]) te besteden; en dit spelden alle Goden en menschen. Ick, beweeght door liefde t'uwaert, beweeght door de bloetvrientschap, en de tranen mijner bedruckte gemalinne, heb alle verbintenissen gebroken, de verloofde dochter den schoonzoon ontweldight, en de wapens tegens Recht aengenomen. O Turnus, ghy ziet wat al ongevallen, welcke oorlogen my sedert zijn overgekomen; en hoe groote zwarigheden meest op u aenkomen. Wy tweemael in het velt met groot verlies de neerlaegh krijgende, houden naulicks, binnen de stadt, de hoop van Italie het hooft op: de Tyberstroom is noch laeuw van onzen bloede, en heele velden leggen wit van dootsbeenderen. Waer laet ick my zoo dickwils toe vervoeren? Wat dollicheit brengt my van mijn opzet? Ben ick overbodigh [2]) hen, als bontgenooten, in te roepen, wanneer Turnus om hals zy; waerom beslecht ick niet liever dit geschil, terwijl hy noch leve? Wat zullen de Rutulen, mijne bloetvrienden, wat zal geheel Italie hier toe zeggen; indien ick u (Fortuin behoede ons) die naer mijn dochter en heur huwelijck staet, om het leven helpe? Let eens hoe veranderlijck de kans des oorlooghs zy: heb medoogen met uwen bejaerden vader, die nu in uwe vaderlijcke stadt Ardea zoo verre uit uwe oogen treurt. D'oploopentheit van Turnus laet zich met geene woorden nederzetten: zy loopt noch hooger, en wort krancker door artseny. Zoo ras de jongelingk spreken kon, begost hy aldus: ick bidde u, o goede Koningk, laet deze uwe zorghvuldigheit voor my, om mijnent wil, toch varen, en sta toe, dat ick, om eere in te leggen mijn leven waege. Wy weten, o vader, oock met den degen om te gaen, en passen te raken, dat 'er het bloet na volge. De Godin, zijne moeder, zal verre te zoecken zijn, om hem en zich zelve op de vlught met hare wolcke te bedecken, en in ydele schaduwen te verbergen. Maer de Koningin 1), doot van benaeutheit, en voor het hooft geslagen, van schrick voor

1) Koningin Amate maent hem af. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *d'Oude vryers:* voormalige vrijers.
[2]) *Overbodigh:* bereid.

dit lijfgevecht, schreide en hielt haren vierigen schoonzoon tegen: o Turnus, ick bidde u, om deze tranen, om d'eere van Amate, zoo u die noch eenighzins ter harte ga (ghy zijt nu d'eenige hoop en troost van mijnen bedroefden ouderdom; aen u hangt de roem en het Rijck van Latinus; al het huis leunt en steunt op u) ick bidde u slechts om eene zaeck: staeck uw opzet, wort niet hantgemeen met den Trojaen. O Turnus, wat ongeval u in dat lijfgevecht overkome, dat komt my over: ick zal te gelijck met u uit dit verdrietige licht des levens scheiden, en niet gevangen gevoert, Eneas, mijnen schoonzoon, zien. Lavinie hoorde haer moeder kermen, en de tranen biggelden langs hare blaeckende wangen 1): z'ontstack van schaemte, zoo root als vier, en al haer aenschijn gloeide: gelijck of iemant Indiaensch yvoir met bloetroot purper overstreeck; of gelijck weerschijn van roode roozen onder witte lelien speelt; zoo bloosde de Maeght in haer aenschijn. Turnus lonckt haer aen, wort van minne ontstelt, en noch te meer op het vechten verhit; en spreeckt Amate in het kort aldus aen: ay moeder, magh ick u bidden, ay, schrey my, nu ick naer het felle lijfgevecht ga, zoo niet na: want dat kan niet goets bedieden, en Turnus zijnen tijt verkorten nochte verlengen. Idmon, mijn bode, ga hene, zegh den Koningk van Frygie mijnent halve dit aen, dat hem vreemt in zijn oor wil klincken 2): Eneas laete de wapens der Trojanen en Rutulen vry rusten: 't is noodeloos Trojanen tegens Rutulen aen te voeren: want morgen vroegh, zoo dra de dageraet met oranje wielen den hemel oprijdende, beginne te blozen, zullen wy dien krijgh door ons bloet beslechten, en op die wijze, om de bruit Lavinie, een kans in het velt waegen.

Zoo spreeckende treet hy haestigh in het hof, eischt zijne paerden, die komen al briesschende aendraven, dat het een lust is. Orithye [1]) had zelf deze rossen, witter dan sneeuw,

---

1) Lavinie schreit vast, en bloost van schaemte, zoo root gelijck yvoir met purper besprengkelt, of lelien met roozen gemengt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus daeght door Idmon Eneas in het perck, eischt zijne paerden, witter dan sneeuw, sneller dan den wint, wapent zich, spreeckt zijn speer aen, en gloeit van gramschap, gelijck een stier voor het vechten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Orithye:* een Atheensche Vorstin, door Boreas geroofd.

sneller dan den wint, tot een pronck en prael aen Pilumnus vereert. De wackere stalknechts staen 'er rontom, en havenenze [1]) en kemmen de mane. Hy schiet daer na een pantser, blinckende van gout en lattoen [2]), aen 't lijf, hangt met een het zwaert op zy, den schilt aen den arm, en zet den gekamden helm met een roode pluimaedje op zijn hooft. De Viergodt had zelf dit zwaert voor Daunus, den vader, gesmeet, en al gloeiende in den jammerpoel gekoelt. Daer na grijpt hy met kracht een stercke speer, Aktor Aurunkus schenckaedje [3]), die midden in de zael tegens een vreesselijcke kolom leunde; en hier mede drillende, roept: nu mijn speer, die noit mijn bede te leur stelde, nu is de tijt gekomen: te vore waert ghy des grooten Aktors, nu zijt ghy Turnus geweer: help my dien halven man, dien Frygiaen nedervellen, en met deze stercke vuist hem zijn pantser van het lijf rucken, en scheuren, en zijn hair, dat met een gloeiende yzer gekrult wort, en van myrrhe druipt, in het stof begruizen. Van zulcke razernyen wort hy gedreven: 't ontheistert aengezicht is vol gloets, en van gramschap springt het vier uit zijne oogen: gelijck de stier, die stooten wil, vervaerlijck bulckt, of uit verbolgenheit zijne horens op den stam van eenen boom beproeft, en in den wint achteruit slaet, of met zant op te krabben, dat het stuift, een voorspel van 't gevecht maeckt.

De moedige Eneas zeer vermaeckt, dat de krijgh door dit aengeboden verdragh beslecht wort 1), wet ondertusschen niet koeler zijne moedigheit met de wapenen, hem van zijne moeder bestelt; en zoeckt zijn eige gramschap te tergen: vertroost daer na zijne megenooten, en den bedruckten Julus, die in last is; en bericht hunlieden, hoe het nootlot hier op loopt: en beveelt eenige mannen Koningk Latinus dit aen te dienen, en de voorwaerden van den vrede te beramen.

Naulix quam de volgende dagh opdringen 2), en bescheen

---

1) Eneas bereit zich mede, en zent mannen aen Latinus, om voorwaerden te beramen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De zon komt op: men stelt het vechtperck toe. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Havenen:* hier in den zin van opknappen.

[2]) *Lattoen: oncholeum.* 't Fr. *laiton.*

[3]) *Aktor Aurunkus schenckaedje:* nauwkeuriger ware: „de *roof* van Aktor." 't zij dat deze de speer op een ander, 't zij dat Turnus ze op Actor buit had gemaakt.

de toppen der bergen, wanneer de zonnepaerden eerst uit de diepe zee opsteigerende, ten wijde neusgaten den glans uitsnoven; of Rutulen en Trojanen staecken onder de vesten der groote stede een velt af, en bereidden het om daer te vechten: in het midden steldenze offerhaerden, en altaren van zoden voor Goden hun beide gemeen: anderen in linnen gekleet, en met yzerkruit om het hooft bevlochten, broghten bronwater en vier aen. De keurbende van Ausonie komt aentrecken 1), en de schichteniers [1]) geven zich ter poorte uit: aen den anderen kant ruckt al het Trojaensche en Tyrrheensche heir voort, met verscheide slagh van wapenen, en niet anders van geweer voorzien, dan ofze opontboden wierden, om tegens het spits aen te gaen: en d'oversten zelfs, met gout en purper uitgestreken, vlogen midden onder de krijghslieden hene en weder; Mnestheus, van Assarakus geslacht, en de stercke Asylas, en Neptuins afkomst, Messapus, te paerde afgerecht. Zoo dra men het teken gaf, nam elck zijne plaets, stack de speer in d'aerde, en ley den schilt neder. Toen grimmelden stockoude mannen, en vrouwen, en kinders, en wat onweerbaer was, uit nieuwsgierigheit, op torens, daken en huizen: de gewapenden hielden wacht aen de hooge poorten.

Maer Godin Juno, van den top des heuvels, die nu d'Albaensche genoemt wort (de bergh had toen noch geenen naem, of vermaertheit) haer oogen nederslaende, zagh het velt 2), en beide de slaghordens der Laurentijnen en Trojanen, en Latinus stadt over, en sprack terstont Turnus zuster [2]) aldus aen, een Godin over meeren en ruisschende stroomen; aen wie d'alleropperste Koningk Jupiter, ten loon van haren geschaeckten maeghdom, deze eere toeheilighde: o mijn overaengename Nymf, eere der vlieten, ghy weet hoe ick u alleen stelde boven zoo menige Latijnsche dochter, als oit het goddelijck bedde van

---

1) D'Ausonischen komen aentrecken, oock Trojanen en Tyrrheners, en het grimmelt 'er van menschen. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Dit ziet Juno van boven aen, en ontdeckt Turnus zuster wat zwaricheit haren broeder genaeckt, en beveeltze hem in den strijt by te staen, of het lijfgevecht te steuren. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Schichteniers:* die met schichten gewapend zijn.

[2]) *Turnus zuster:* Juturna was bronnimf van den Numicius in Latium, welke rivier uit een bron vloeide, die heilzame krachten bezat, en waarvan het water bij verscheidene offerdiensten, vooral by die van Vesta, gebezigd werd.

den ondanckbaren Jupijn beklom, en ruimde u gewilligh een plaets in den hemel in; Iüturne, let wat zwarigheit u genaeckt, en wijt het my niet. Ick beschutte Turnus en uwe vesten, voor zoo veel Fortuin het scheen te lijden, en de Schickgodinnen gedooghden den Staet van Latium toe te staen. Nu zie ick den jongelingk ter quader ure naer den strijt gaen, en de gezette dagh der Schickgodinnen, en de felle vyant genaeckt vast. Ick kan dit gevecht, dit verdragh niet met mijn oogen aenzien. Vaer ghy voort, het past u, zoo ghy iet ten beste van uwen broeder durft aenrechten: misschien zal het met deze benaeude harten beter afloopen. Naulicks sprackze dit, of de tranen sprongen Iüturne ten oogen uit, en zy sloegh drie of viermael voor haer eerbare borst. Juno, Saturnus dochter, zeide: 't is nu geen schreiens tijt: haest u, en is 'er eenigh middel, ruck uwen broeder uit den muil des doots: of berocken hun een krackeel, en breeck het beraemt verdragh. Ick steeck u een hart onder den riem. Aldus pordeze haer aen, en lietze twijfelmoedigh, ontstelt van zinnen, en vol hartewee.

Middelerwijl genaecken de Koningen: Latinus wort met eenen geweldigen stoet op eenen wagen van vier paerden voortgetrocken; en om zijn hooft blincken zes paer goude stralen, die de zon, zijnen grootvader, uitbeelden. Turnus komt met twee witte paerden aen, en drilt een paer schichten, met een breet yzer beslagen. Aen den anderen kant stappen naer het leger d'oirsprongk des Romainschen stams, vader Eneas, die met zijnen starlichten beuckelaer en hemelsche wapenen flickert; en Askaen, d'andere [1]) hoop van het groote Rome, neffens hem. De Priester in het zuivere offergewaet, brengt een bigge van een borstelige zeuge, en een ongeschoren schaep mede, en leit het vee op de brandende altaren 1). Zy, hunne aengezichten naer de rijzende zon keerende, brengen het zoute veltgewas, mercken met het stalen mes de star [2]) van het vee, en begieten het altaer met offerschalen. Daer na zweert de godtvruchtige Eneas 2), met den blooten degen in de vuist, aldus: o

1) De Priester offert. *Kantteekening der oude uitgave.*
2) Eneas bezweert de voorwaerden des lijfgevechts. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *d'Andere:* de tweede.
[2]) *Star:* kop.

zon, o landbouw, om wiens wil ick zoo groote zwaerigheden uithardde, ghylieden zult nu getuigen staen over mijnen eet; en ghy, o almaghtige vader, en ghy Saturnus dochter, nu beter gezint, o Godin, nu bidde ick u, en ghy, o wijtbefaemde vader Mars, die door uwe goddelijcke maght alle oorlogen bestiert; en ghy bronnen en beken en wat ontzaghelijcke godtheden in den hoogen hemel en de blaeuwe zee meer zijn; indien Fortuin Turnus, den Ausoniaen, d'overhant toesta, zoo zullen de verwonnelingen gehouden zijn naer Evanders stadt te vertrecken; zoo ruime Julus het velt, en geene Eneadijnen voeren hier na weerspannigh eenige wapens in, of ontzeggen dit Rijck ten zwaerde: doch indien Mars ons d'overhant verleene (gelijck ick hoop, en wensch, dat de Goden dit liever met hunnen goddelijcken wille bevestigen) zoo begeer ick niet, dat d'Italianen den Teukren gehoorzamen, nochte eisch het Rijck voor my; maer dat beide d'onverwonne volcken zich onder eenerhande wetten in een eeuwigh verbont begeven. Ick zal hun leeren offeren, en wijzen wat Goden men dienen moet: Latinus, mijn schoonvader, behoude het gezagh over de wapens: mijn schoonvader blijve regeeren, gelijck hy gewoon is. De Trojanen zullen een stadt voor my stichten, en die naer Latinus dochter Lavinie noemen. Zoo gaet Eneas voor 1); zoo volght Latinus na, en heft zijne oogen en handen naer den gestarrenden hemel: o Eneas, dat zelve zweer ick oock, by hemel, aerde en zee, en Latonaes tweelingen, en den dubbelhoofdigen Janus, en de maght der helsche Goden, en des heiloozen Plutoos heilighdommen. De vader, die het verbont met den blixem sterckt, hoore dit. Ick raecke het altaer, en neem het vier, dat 'er midden op leit, en de Goden tot getuigen, dat geen tijt dezen pais, nochte het verbont met den Italianen aengegaen, zal breken, hoe de zaeck oock uitvalle; nochte geen gewelt zal my mijnen eedt doen schenden; al mengde het met den springvloet lant en zee onder een; of al stortte het den hemel in de hel: gelijck dees scepter (want hy had by geval den scepter in de hant) nimmermeer loof nochte telgen schiet, nochte schaduwe baert,

1) Latinus desgelijcks: men bevestightze noch met offerhanden: doch de Rutulen morren over dit verdragh: dies neemt Iüturne Kamertus gedaente aen, zaeit tweedraght onder het morrende heir, en verdrijft een vlucht zeevogels door eenen arent, die een zwaen oppackt, en weder slaken moet. *Kantteekening der oude uitgave.*

wanneer hy eens in het bosch onder van den struick, zijne moeder, afgesneden is, en die te vore een boom was, van loof en tacken met de stale bijl geknot, nu van de hant des kunstenaers in kostelijck metael gesloten wert, en den Latijnschen vaderen te dragen gegeven. Met dusdanige woorden sterckenze [1]) onderling, midden in den ring [2]) en de tegenwoordigheit der Oversten, het verbont. Daer na keeldenze het vee, kerckplichtigh gewijt om in het vier te verbranden, en ruckten het zijn ingewant levendigh uit den lijve, en vereerden d'altaren met volle schotelen.

Maer het docht den Rutulen al over [3]) een poos, dat deze kampvechters elckandere ongelijck waren, en elck had zijn inzicht, en sprack 'er het zijne toe. Terwijlze daer na noch nader inzien, hoeze elckandere in sterckte ongelijck zijn, zoo helpt hier noch toe, dat Turnus al stilzwijgens toetreet, en met neergeslagene oogen ootmoedigh d'altaren eert; oock helpen hier toe zijn bleecke kaecken, en de dootsheit in de jeughdige troni. Zoo ras de zuster Iüturne dat mompelen ziet voortgaen, en de flaeuwe harten der gemeente veranderen, bootstze midden onder het heir Kamertus gedaente na, die van övertreflijcke voorouderen gesproten, doorluchtigh om zijn vaders befaemde vromicheit, en zelf dapper in de wapenen was. Zy geeft zich, niet onkundigh hoe het hier stont, midden onder het heir, stroit verscheide geruchten, en spreeckt aldus: Schaemt ghy u niet, o Rutulen, den ganschen staet aen een eenige ziel te hangen? Zijn wy niet gelijck in getal, of in maght? Ziet hier alle Arkaders en Trojanen, een volck by nootlot hier gevoert, en Hetrurie op Turnus gebeten. Zoo men vecht, wy zijn twee tegens een. Turnus sneuvelende zal wel naer de Goden gaen, aen welcker altaren hy zich overgaf, en wel op een ieders tonge leven: wy nu koel op het velt by een gezeten, zullen van ons vaderlant versteken, gedwongen zijn hoovaerdige Heeren te gehoorzamen. Dusdanige woorden holpen de zinnen der jongelingen aen 't hollen, en het mompelen kroop alrede hoe langer hoe meer voort, van troep tot troep. De Laurentijnen zelfs, en de Latijnen zelfs veranderen van zinnen, en die eerst

---

1) *Stercken:* bevestigen.

2) *Ring:* kring.

3) *Over:* voor.

een einde van den strijt, en heil voor den staet te gemoet zagen, willen nu vechten; bidden dat het verbont onvoltrocken blijve, en erbarmen zich over Turnus, die aen de quaetste kans is. Iüturne voeght hier noch iet grooters by dan dit, en geeft een teken aen den hoogen hemel, boven 't welck noit geen krachtiger d'Italianen beroerde en misleidde: want Jupijns rossen vogel, door de gloeiende lucht vliegende, verjoegh een luitruchtige vlught van zeevogelen, die om hoogh zweefden; en de verslinder haestigh op het water neerschietende, packte een uitmuntende zwaen met zijn kromme klaeuwen op. D'Italianen zien wacker toe, en alle vogels jagen met een geschrey (dat deerlijck staet) den arent op de vlught, verdonckeren de lucht met hunne pennen, en dringen, gelijck een wolck in de lucht, op dien vyant aen; tot dat de vogel van hun gewelt benaeut, door den last zelf bezwijckt, den roof uit zijne klaeuwen in eenen stroom smijt, en heel hoogh in de wolcken vlught. Daer op begroeten de Rutulen dit voorspoock met een veltgeschrey, en stellen zich schrap; en Tolumnius d'Aertswichelaer zeit 1): dat was het, dat was het, 't welck ick menighmael door mijne beloften zocht: ick neem het aen, en kenne die Goden: ruckt onder mijn beleit den degen uit, o ghy Rutulen, die u, als een hoop weerlooze vogels, van eenen oproerigen vreemdelingk laet voorjagen, en uwe kusten afloopen en stroopen. Flus zal hy doorgaen, en zijn ancker lichten. Zet u gelijckerhant in slaghorden, en verdadight uwen Koningk, dien men u door het lijfgevecht berooven wil. Zoo sprack hy, tradt vooruit, en schoot eenen schicht recht onder den vyant: de kornoelje schacht giert en snort door de lucht hene, en gaet recht uit haren gangk. Terstont steeckt 'er een geweldigh geschrey op: alle het voetvolk in zijn geleden staet verbaest, en het bloet wort heet van dit gerucht. De speer vlieght voort, daer by geval zeven gebroeders, zeer schoon van leest, recht tegens hen over stonden (alle van Gilips, den Arkader, by zijn getrouwe Tyrrheensche gemalin alleen gewonnen) en treft eenen van deze zeven, eenen braven jongelingk, door het blancke harnas, in de ribben, daer de geborduurde wapengordel, op de

---

1) Tolumnius beduit den arent op Eneas, rockent de Rutulen op, en schiet eenen schicht onder den vyant, waer aen een van zeven gebroederen sneuvelt: zoo wort men hantgemeen. *Kantteekening der oude uitgave.*

middel en den buick gesleten, en de gesp om de lenden vast gehaeckt wort; en hy steeckt op het roode zant armen en beenen van een. Maer zommigen van deze gebroederen, een moedige bende, van droefheit verhit, rucken met hunne handen den degen uit; sommigen grijpen den worpschicht, en streven blindeling toe. De Laurentijnsche troepen loopen tegens hen aen: van den anderen kant komen Trojanen, en Agyllyners, en Arkaders, sterck in getale, met hun beschilderde wapenen tegens hen aenbruisen. Aldus zijnze al te zamen eensgezint dit met den zwaerde te rechten. Zy rucken d'altaren om verre: daer komt een afgrijselijck onweêr van schichten aen de lucht op, en d'yzeren slaghregen valt dicker en dichter. Men gaet met kelcken en offerhaerden deur. Latinus zelf, nu 't verbont onvoltrocken blijft, neemt de wijck, en ruckt zijn geschende Goden mede. Anderen spannen wagens in, of springen te paerde, en komen met bloote zwaerden by der hant. Messapus, yverigh om het verbont te steuren, bejegent te paerde Koningk Aulestes, den Tyrrhener, die de sluierkroon draeght, en zoo verschrickt, dat hy achterwaert wijckt, en deerlijck ruggeling, over hals en hooft, over d'altaren, die in den wegh staen, henetuimelt; maer Messapus vlieght al verhit met een speere toe, en op een groot paert gezeten, slaet hem, die vast om genade badt, wel stijf met zijne dicke spiets van boven neder, en spreeckt aldus: dat heeft hy wech: zoo offert men best aen de groote Goden. D'Italianen loopen toe, en stroopen den dooden al warm. Chorineus grijpt een barnhout [1]) van den outer, en bejegenende Ebusus, die aenquam om toe te houwen, dreef hem de vlam in zijn kinnebacken: de lange baert hier door gezengt, brande en zengde, dat het stonck: hy daerop involgende [2]), vatte met de slincke hant zijnen verduizelden vyant by de locken, stiet en duwde hem met zijne knie tegens d'aerde aen, en doorreegh zijn zijde met een koudt lemmer. Podalirius met zijnen blancken degen Alsum, den harder, die in de voorste slaghorden door de schichten henestreefde, involgende, dreight hem van boven; d'ander houwt hem met opgeheve bijl, recht van vore, het voorhooft en de kin midden door, en besprengkelt al 't harnas met bloet. Een harde slaep en

---

1) *Barnhout:* brandhout.

2) *Involgende:* toeloopende.

yzeren vaeck luickt zijne oogen, en sluit het gezicht om eenen eeuwigen nacht te rusten. Maer de godtvruchtige Eneas zich noch aen het verbont houdende, wenckte met zijn ongewapende hant, en riep bloots hoofts zijn volck toe 1): waer streeft ghy hene? Wat tweedraght rijst hier zoo schichtigh op? O betemt uwe gramschap: het verbont is al gesloten, en alle voorwaerden bestemt: het komt my alleen toe te kampen: laet my betyen, en houdt 'er u buiten: ick zal met mijne hant het verbont bevestigen: de diere eedt voor 't altaer bezworen verplicht Turnus tegens my in het perck te treden. Ziet midden onder dusdanige woorden en redenen komt een geveerde pijl den helt al snorrende in het lijf gevlogen: 't is onzeker van wiens hant, van wat dwarrelwint hy gesmeten en voortgedreven wort; of wat geval of Godt den Rutulen met zoo groot eenen lof vereerde: de roem van die treffelijcke daet blijft verduistert, en niemant stofte oit van Eneas wonde. Turnus ziende Eneas uit den slagh vertrecken, en d'Oversten verbaest staen, wort terstont verhit, blaeckt van moedigheit, eischt voort paerden en geweer, springt hoovaerdigh op den wagen, zet zich daer, en ment den teugel. Hy vlieght over en weder, en brengt menigh sterck man om hals, leit 'er menigh half doot in het zant, of overrent de geleden met zijnen wagen, of drijft den voorvlughtigen opgegrepe speeren naer het lijf. Gelijck Mavors by den killen Hebrus aengevoert, met zijnen bloedigen beuckelaer rammelt, en om dolle oorlogen te berockenen zijn rossen aenjaeght, die over het vlacke velt den Zuiden en Westen wint voorby vliegen, dat het uiterste van den Thracischen bodem van 't getrappel hunner voeten davert: rontom hem zwieren Vreeze, Gramschap, en Lagen, schrickelijcke tronien, en stoet des krijghsgodts: zoo jaeght de rustige Turnus, die over zijn verslage vyanden ['t is deerlijck] braveert, zijn roockende en bezweete paerden midden in den slagh: waerze hun snelle hoeven zetten, daer spat het van bloet, en zy vertreden en kneden het zant met bloet. Alrede heeft hy Sthenelus en Thamyris en Folus afgemaeckt; den eersten en tweeden voor de vuist, den derden van verre: van verre Glaukus en Lades, beide zoons van Imbrasus:

1) Eneas zoeckt de zijnen te stillen, wort gewont, en vertreckt; dies Turnus gaende wort, menigh man om 't leven helpt, en over zijne vyanden henerijdt, gelijck Mars in Thracie. *Kantteekening der oude uitgave.*

Imbrasus zelf hadze in Lycie opgevoedt, en met eenerleie wapenen verciert, om hant tegens hant te vechten, of te paerde den windt voorby te rennen. Van d'andere zijde wort Eumedes midden in den slagh gevoert. Hy is van den ouden Dolon [1]) gesproten, en vermaert door den oorloogh, voert zijn grootvaders naem, en heeft moedt en handen, gelijck zijn vader, die eertijts reizende om het Grieckscho leger te bespieden, wel Achilles wagen tot zijne vergeldinge dorst eischen: maer Diomedes zette hem dat stoute stuck zoo rijckelijck betaelt, dat hy sedert niet meer naer Achilles paerden stont. Toen Turnus dezen jongelingk van verre op het vlacke velt zagh, trof hy hem, zoo wijt men oogen kost, eerst met eenen lichten schicht, hielt zijne paerden op, sprong van den wagen, quam den halfdooden en gesneuvelden op, zette den voet op zijnen neck, wrong hem het bloote zwaert uit der vuist, verfde het diep in zijnen strot, en voeghde 'r dit by: legh nu daer, ghy Trojaen, en erf nu in Hesperie, om 't welck ghy oorlooghde, zoo veel lants, als uw lichaem beslaet: zulck eenen loon strijckenze, die my met den degen durven aenranden: zoo bouwenze hunne vesten. Hy zet hem Butes, van zijne spiets getroffen, tot gezelschap by, en Chloreus, Syboris, Dares, Thersilochus, en Thymetes, die over den hals van zijn kitteloorigh paert viel. Gelijck de Noorden wint 1), uit den bergh Edon, over d'Egeesche zee blazende en bulderende, de golven naer strant toe wentelt, en de nevels, waer de buien opkomen, aen den hemel verdrijft; zoo verjaeght Turnus oock de benden, en worpt de geleden, die hem den rugh bieden overhoop, waer hy het spoor verleit: zijn hevigheit voert hem aen: zijn pluimaedje waeit den eenen, de wagen vlieght den anderen wegh op. Fegeus leedt het niet, dat hy zoo voortvoer, zoo grimmigh uitvoer; en zich dwers voor den wagen werpende, greep de schuimbeckende paerden in hunnen vollen ren met zijn hant by den toom, om hun te doen wenden.

---

1) Gelijck de golven voor den Noorden wint, zoo wijcken de benden voor Turnus. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dolon* enz.: deze was een Trojaan, die, bij gelegenheid dat hij 't Grieksche leger bespiedde, door Ulysses en Diomedes gevangen werd. In de hoop van zijn leven te redden, ontdekte hij hun den raadslag der Trojanen; doch werd niettemin door hen, als verrader, omgebracht.

Terwijl hy voortgesleept, aen het juck hangt, achterhaelt een toegedreve spiets den geharnasten, doorslaet zijn dubbel pantser, en quetst hem alleen in de huit. Evenwel boodt hy, met zijnen beuckelaer vooruit, den vyant het hooft, en nam zijnen blancken degen te hulp: doch het snelle radt en d'aengedreve as smeten hem onder, dat hy in het zant armen en beenen uitstack: Turnus schoot toe, hieuw hem met zijn zwaert, tusschen helm en harnas in, het hooft af, en liet den romp in het zant leggen.

Terwijl de zeeghaftige Turnus het velt aldus met lijcken bespreit, zoo hebben Mnestheus, en de getrouwe Achates, en Askaen, hun megenoot, Eneas, die vast bloedde, op een speer leunde, en voet voor voet voortzette, in het leger gebroght 1). Hy bijt op zijn tanden, verpijnt zich om den pijl, zonder het riet te breken, uit te trecken; en zoeckt den naesten wegh om geholpen te worden. Hy wil datze de wonde met het breede schairmes openen, den schuilhoeck des pijls heel diep opsnijden, en hem zoo weder naer den slagh zenden. Nu was hier Iäpis, Iäsius zoon, by, van Febus boven alle anderen bezint. Apollo zelf eertijts heftigh met zijn minne bevangen, vereerde hem rustigh zijn gaven en kunsten, zijn wichelery, cyter en snelle pijlen. Iäpis om zijnen vader, nu in doots gevaer, te helpen, wou liever onvermaert de kracht der kruiden, en het gebruick der zelve, de geneeskunst en noodighste kunsten kennen. Eneas van spijt op zijn tanden knarssende, stont en leunde op een lange speer, en ontzette zich niet eens om den grooten toeloop der jongelingen, en de tranen van den bedruckten Iülus. d'Oude man, met zijnen opgeslagen tabbert, Peonischer wijse opgeschort [1]), stelt bekommert en te vergeefs zijn heelzame hant en Febus krachtige kruiden in 't werck; leutert [2]) te vergeefs om het punt met zijne hant uit te trecken, en vat t'elckens het yzer met de tang. Wat men doet, het geluckt niet, nochte Apollo, vinder der artsenye,

---

1) Eneas, ondertusschen gequetst in 't leger gebroght, yvert om geholpen te worden. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Peonischer wijse opgeschort:* liever: naar de wijze van Peon of Pean, den beroemden arts, die Pluto van een wond, hem door Hercules toegebracht, had genezen.

[2]) *Leutert:* morrelt.

helpt niet, en de schrick groeit op het velt hoe langer hoe feller aen, en de zwaricheit is voor de hant. Nu ziet men de lucht tot den hemel met stof betrocken: de ruiters komen aendraven, en de pijlen vallen dick en dicht midden in het leger 1). Het droevigh gekerm der vechtende jongelingen, die in den fellen slagh sneuvelen, stijght tot aen de starren toe. Venus, zijn moeder, over haer zoons onverdiende pijn ontstelt, pluckte in Krete, op den bergh Ida, wilde poleie, wiens steel jeughdige bladers en purpere bloemen draeght. De wilde geiten weten dit kruit te vinden, wanneer haer een vlugge pijl in 't lijf steeckt. Venus haer aengezicht met een donckere wolck omringende, brengt dit mede van den bergh; mengt dit heimelijck om hem te heelen, met het water, dat men in een zuiver becken goot, en stort 'er heelzaem sap van Ambrosie en geurigh panacea [1]) in. De bedaeghde Iäpis stooft buiten zijn weten de wonde met dit water: terstont stilt al de pijn des lichaems, al het bloet stolt: nu viel de pijl van zelf zonder moeite uit, en Eneas kreegh zijn voorgaende krachten weder. Iäpis roept: ras haest u, brengt den man zijn geweer: wat sammelt ghy? en hy hitst d'eerste de gemoeden tegens den vyant op. Deze dingen, o Eneas, gebeuren niet door middel van menschen, niet door geneeskunst, nochte mijne hant geneest u: een grooter Godtheit werckt hier, en heeft wat grooters met u voor. Eneas had alree, graegh om te vechten, zijn goude laerzen aengeschoten, nam verdriet in dit sammelen, en drilde met zijne speer. Na dat hy het pantser aen 't lijf, en den handigen beuckelaer aen den arm heeft, omhelst hy al gewapent Askaen 2), kust hem voor het jongste [2]) door den helm, en zeit: mijn zoon, spiegel u aen vaders vromicheit en rechtschape dapperheit; en aen een anders fortuin. Nu zal mijne hant u in

---

1) Terwijl wort 'er vreesselijck gevochten; en Venus geneest de quetzuur. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas wapent zich, omhelst, kust en vermaent Askaen, en stoot naer den slagh vooruit; gelijck een regenbuy en storm uit der zee het lant dreight. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Panacea:* over de rechte beteekenis van dit woord, dat nu voor „onfeilbaar geneesmiddel" in 't algemeen gebezigd wordt, hebben de geleerden het, tot heden, niet eens kunnen worden.

[2]) *Het jongste:* het laatst.

den oorloogh verdadigen, en den wegh van eere banen: wanneer ghy tot uwe jaren komt, zoo behartigh het voorbeelt uwer voorouderen, en laet vader Eneas en oom Hektor uwen geest opwecken. Zoo sprekende, drilde hy vreesselijck met zijnen schicht, en teegh ter poorte uit. Anteus en Mnestheus, gevolght van al het leger, stooten t'effens met eenen dicken troep toe. Toen stoof al het velt, dat men niet zien kon, en de gront dreunde en daverde van al het getrappel der voeten. Turnus zaghze recht op hem van de wallen aenkomen; d'Ausonianen zagenze, en alle hun leden beefden, en werden kout van schrick. Iüturne was d'eerste van alle de Latijnen, die hen vernam, en vlughte, al bevende van angst. Eneas vlieght, en ruckt met zijnen stoet voort, over het vlacke velt, dat een zwarte stofwolck hun om d'ooren stuift. Gelijck een storm, die op het lant waeien wil, de weerwijze ackermans by tijts waerschuwt, wanneer de starren betrecken, een regenbuy uit der zee opsteeckt, de winden vooruit vliegende, tegens het strant aen beginnen te bulderen, om flus boomen uit der aerde te rucken, het gewas neder te smijten, en alles wat 'er ontrent staet overhoop te storten: zoo voert de Rheteesche Veltoverste zijnen troep recht tegens den vyant aen. De driekante heirspitsen verdubbelen zich, en sluiten hun geleden wel dicht in een. Thymbreus verslaet met zijnen stalen degen den zwaergewapenden Osiris, en Mnestheus Archesius: Achates houwt Epulo neder, en Gyas Ufens. Tolumnius, de Wichelaer, die den eersten schicht onder de vyanden schoot, komt zelf te vallen. Het geschrey klinckt hemelhoogh, en nu nemen de Rutulen de wijck, laten hun hielen zien, en vlughten over het velt, dat het stuift. Eneas gewaerdight zich niet eens de vlughtelingen doot te smijten; nochte vervolght ruiters of voetknechten, en schichteniers, die hem zoecken. Hy speurt niemant na, nochte heeft het oogh in dien dicken nevel op niemant dan alleen op Turnus 1): tegens Turnus alleen wil hy vechten. De mannin Iüturne [1], in haer hart van die vreeze

---

1) Eneas zoeckt niemant dan Turnus. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *De mannin Iüturne:* 't Lat. heeft *Juturna virago:* welk laatste woord — ofschoon inderdaad hetzelfde met *virgo*, „maagd" — de Franschen nog bezigen om „een man-achtig wijf" aan te duiden.

getroffen, stoot Metiskus, Turnus wagenaer 1), tusschen de garreelen in, dat hy een stuck weeghs in het velt henetuimelt. Zy zet zich in zijne plaetse, neemt den lossen teugel in de hant, en bootseert Metiskus spraeck, en gedaente en wapens en alles na. Gelijck een zwarte zwaluwe met hare slaghpennen door het groote huis van een rijck heerschap vlieght, en om wat aes voor het piepende nest op te picken de ruime zalen doorsnuffelt; en nu in de lange galeryen, nu om den verschen vyver snatert: eveneens rijdt Iüturne midden onder den vyant, en op den snellen wagen voortvliegende, doorsnuffelt al wat haer voorkomt. Nu toontze hier, nu daer, haren braveerenden broeder, en gedooght niet dat hy hantgemeen wort. Zy vlieght verre buiten 's weeghs. Eneas nietemin zwaeit om en wederom, en spoort zijnen man na, om hem te bejegenen, en roept hem vast met luider keele onder de gesloopte geleden. Zoo menighmael hy zijnen vyant in 't gezicht kreegh, en met zijne vlugge en vliegende paerden naer hem toezette; zoo menighmael wendde Iüturne haren wagen van Eneas af. Och, wat zal hy doen? Te vergeefs bestormen allerhande gedachten zijn zinnen, en verrucken velerleie zorgen zijn strijdigh gemoedt. Messapus, die luchtigh voortglippende, by geval een paer taeie schichten, met een yzere punt beslagen, in de slincke hant droegh, mickte en paste met den eenen schicht Eneas wis te nemen. Eneas hielt stant, en op d'eene knie vallende, bedeckte zich met zijnen beuckelaer: evenwel trof de toegedreve spiets den top des helms, en sloegh hem den kam van zijn hooft. Maer toen Eneas merckte hoe listigh hy uitgestreecken, en Turnus hem ontvoert wiert, zoo begost de gramschap in het hooft te stijgen, en hy riep Jupijn dickwils tot getuige, over het schenden des verbonts voor 't altaer bezworen; viel ten leste midden in den hoop, en zijnen toren den vryen toom gevende, vocht schrickelijck en geluckigh, en versloegh zonder onderscheit al wat hem voorquam.

Wat Godt, of Zanggodin vermelt my nu zoo vele bitterheden, zoo velerleie moorden 2), en het omkomen der oversten,

---

1) Iüturne ment Turnus wagen, en vlieght, gelijck een zwaluwe onder het dack, en vlught voor Eneas. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) De Dichter bidt dat een Godt of Godin hem de nederlaegh melde. *Kantteekening der oude uitgave.*

nu van Turnus, dan van den Trojaenschen Helt over al het vlacke velt gejaeght? o Jupiter, behaeghde het u, dat de volcken, die namaels eeuwigh in pais zouden leven, zoo heftigh elckandere aenrandden? Eneas past, zonder lang sammelen, Sukro, den Rutuler, die eerst de toestrevende Trojanen staen hielt, op zijn zijde te raken, en drijft hem het raeuwe lemmer, op zijn dootlijckste door de ribben, tot op het borstbeen. Turnus te voet vechtende, doorstoot Amykus, die van zijn paert stortte, en zijnen broeder Diores; den eenen met zijn lange spiets, zoo hy aenquam; den anderen met den degen: en hy hangt beide d'afgehouwe hoofden, die noch bloeden en druppelen, aen zijnen wagen, en slaet voort. Eneas brengt Talos om, en Tanaïs, en den stercken Cethegus, alle drie in eenen torn [1]); en leit den zwaermoedigen Onytes, eenen Thebaen, en zoon van Peridie, neder. Turnus brengt de gebroeders om, die uit Lycie en Apolloos landouwen quamen; en Menetes, den Arkadischen jongelingk, die te vergeefs den krijgh haette: hy verstont zich op het visschen, ontrent de vlieten van het vischrijcke Lerne; en arm van afkomst, wist van geenen hofdienst; zijn vader bouwde gehuurt lant.

En gelijck de brant aen verscheide hoecken, in een dorre bosschaedje en kraeckende lauwertacken gesticht 1); of een schuimende waterval, al bruisende van het hoogh geberghte afschietende, in zee loopt; en elck van dien vernielt al wat hy bereickt; zoo streven Eneas en Turnus beide toe in den slagh. Nu begint het bloet van gramschap te zieden: de stoutste harten moeten 'er kleven. Nu houwt men slechts van boven neêr met al zijn maght toe. Eneas smijt Murraen, die op d'oude tittels zijner voorvaderen en grootvaderen, en op al 't geslacht en de ry der Latijnsche Koningen stoft, met eenen geweldigen steen van een rots afgebroken, van boven neder, dat hy in het zant ploft, en onder juck en garreelen beknelt, van de wielen voortgesleept, en van den hoef der hollende paerden, die geenen meester kennen, te berste getrapt wort. Turnus bejegent den toestrevenden Ilus, die vervaerlijck brult, en schiet hem eenen

---

1) Gelijck brant in een lauwerbosch, en een stroom ten bergh af, zoo bruisen Eneas en Turnus in den slagh. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *In eenen torn:* in eenen aanval.

schicht naer zijn hooft, dat die door den gulden helm in de herssens steken blijft: en o Kreteus, allersterckste der Griecken, uwe hant kon u van Turnus niet bevrijden: nochte geen Goden beschermden hunnen Kupentus, toen Eneas aenquam: hy liep moedigh tegens het spits aen, doch de dickte des koperen beuckelaers baette den ellendige niet. Oock zagen, o Eolus, de Laurentijnsche velden u sterven, en plat op uwen rugh ter aerde vallen: ghy, die van geene Grieckschen keurbenden, nochte van Achilles, verdelger van Priaems Rijck, kost gevelt worden, leght nu hier neder. Hier bepaelde de doot uw leven: ghy hebt by Ida een hoogh huis, te Lyrnesse een hoogh huis, maer uw graf op den Laurentijnschen bodem. De gansche legers geraecken dapper aen elckandere 1), alle de Latijnen, en alle de Dardanen; Mnestheus en de dappere Serestus, en Messapus, te paerde afgerecht, en sterke Asylas; de Thuskaensche keurbende, en de vleugels des Arkadischen Evanders: elck man quijt zich zelven, hooft voor hooft, naer zijn uiterste vermogen: elck roert, elck rept zich: de slagh gaet gruwelijck aen.

D'overschoone moeder gaf toen Eneas in den zin, dat hy naer de vesten zou trecken 2), het heir in aller yl stewaert aen wenden, en de Latijnen onvoorziens overrompelen. Terwijl Eneas Turnus onder verscheide troepen naspoort, en zijn gezicht herwaert en derwaert slaet, ziet hy de stadt, gedurende dit harde gevecht, onbestormt en gerust voor zich leggen. Terstont neemt hy voor den vyant op een andere wijze aen te tasten, roept d'Oversten, Mnestheus, Sergestus, en den stercken Serestus op eenen heuvel, daer d'overige keurbende der Teukren, met eenen dicken drang, zonder schilden of schichten neder te leggen, naer toeschiet. Hier op een hooghte midden onder den hoop staende, spreeckt hy aldus: dat niemant verzuime mijnen last uit te voeren. Jupijn houdt onze zijde: niemant ga langkzamer te werck, om dat ick dit schichtigh beveel. Heden zal ick Latinus Rijck, en zijne stadt, een oirzaeck van dezen krijgh, verdelgen, en hare roockende daecken tot den gront toe slechten, indienze weigeren my te gehoorzamen, en zich onder mijn juck te begeven. Quansuis ick zou wachten, tot dat het Turnus

1) Nu geraken de legers aen een. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Venus raet Eneas de stadt aen te tasten; dies ruckt hy naer de muren toe, en beschuldight Latinus van trouwbreuck. *Kantteekening der oude uitgave.*

luste met ons te vechten, en hy die een overwonnelingk is, weder tegens ons aengingk? O burgers, dit is het punt, dit is d'as, waer op dees heilooze oorlogh draeit. Haest u, brengt fackels, en branttuigh, om het verdragh te hereischen. Zoo sprack hy, en zy zetten zich om strijt gelijckerhant alle te zamen driekant in slaghorden, en trecken in slaghorden sterck naer de muren toe. Onvoorziens en schichtigh wort men ladders en vier gewaer. Zommigen loopen naer de poorten toe, en houwen de voorste wacht neder. Zommigen schieten met yzere punten en schichten, dat de lucht duister wort. Eneas zelf in 't voorste, wijst met zijne hant de vesten, en beschuldight Latinus luidskeels, en neemt de Goden tot getuigen, dat hy tot den strijt geperst wort, en d'Italianen, hun vyanden, nu de tweede mael, dit tweede verbont breken. Onder de verbaesde burgery begint tweedraght te broeden 1): zommigen gebieden stadts grendels t'ontgrendelen, de poorten voor de Dardanen open te zetten, en slepen den Koningk zelf naer de vesten toe: zommigen brengen wapens by der hant, en varen voort om de muren te beschermen: gelijck byen in uitgehoolden puimsteen besloten (daer de huisman haer met stinckenden smoock naspoort, en in het hol roockt, om haer uit te bijten) uit verlegenheit in de rots en haer wassen leger hene en weder loopen, en terwijl de bittere roock vast in d'ydele lucht optreckt, met luitruchtigh brommen haer gramschap wetten.

Noch komt den afgematten Latijnen dit droevigh ongeluck over 2), daer de gansche stadt van waeght. De Koningin ziende uit haer hof den vyant genaken, de muren beklimmen, het branttuigh naer de daken vliegen; daerentegen nergens geene Rutulische benden, geene troepen van Turnus voorhanden; zoo gelooft de rampzalige, dat de Jongelingk in den slagh omgekomen zy, en hier over in haer gemoedt haestigh van droefheit ontstelt, wijt de schult zich zelve, een hooftoirzaeck dezer jammeren, en zinneloos en kranckhoofdigh, smijt vele woorden uit, verscheurt heur purperen gewaet, en vol wanhoops, knoopt eenen strick om hoogh aen den balck, waer aen zy schandelijck

---

1) Hier over ontstaet oproer in de stadt, en de burgers van binnen zijn verlegen, gelijck byen van den huisman uitgeroockt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Hier slaet het ongeluck van Amate toe. *Kantteekening der oude uitgave.*

zich zelve verworght. Zoo ras d'ellendige Latijnen dit ongeluck vernemen, treckt de dochter Lavinie d'eerste het blonde hair uit heur hooft, en krabt hare blozende kaecken op: alle anderen rontom haer voort aen 't razen: al het hof galmt van dit misbaer. De rampzalige mare loopt van hier over al de stadt, die geeft den moedt verloren. Latinus verbaest om de doot zijner gemalinne, en het bederf der stede, gaet met gescheurde kleederen, begruist en bezoedelt zijn grijs hair met stof en vuilicheit, beschuldight zich zelven menighmael, overmits hy den Dardaen Eneas niet eer ontfing, en willigh tot zijnen schoonzoon aennam.

Ondertusschen volght Turnus de helt (nu trager, en nu hoe langer hoe min moedigh, en omgesleept van zijne paerden) in het achterste van den troep, noch weinigen, die hier en daer gaen zwerven. De mare van dit geschrey, met vertwijfeling en schrick gemengt, en 't gedruis en onlustigh morren der overhoopleggende stede klonck hem, als een donderslagh, in zijne ooren 1). Wee my! wat zoo groot een droefheit zet de vesten in roer? Wat vervaerlijck geroep komt 'er overal van de stadt herwaert aen? Zoo spreeckt hy, en zinneloos den teugel aentreckende, houdt den wagen stil. De zuster, die in de gedaente van Metiskus den wagenaer verandert, wagen en paerden en teugel mende, bejegende hem met dusdanige woorden: Turnus, volgenwe de Trojanen dit langs, daer de kans ons allerschoonst is: ginder is volcks genoegh om de stadt te beschermen. Eneas bespringt d'Italianen, en vecht vast midden onder den hoop: laet ons oock wat passen te raken, en den Teukren een deel gewonden en dooden t'huis sturen: ghy zult geen kleener getal vyanden ter helle zenden, nochte met minder eere uit den slagh wederkeeren. Hier op antwoorde Turnus: o Godin, mijn zuster, ick vernam u al over een poos, toen ghy door uwe treken eerst het verbont steurde, en u in dit gevecht staeckt: en nu wilt ghy my te vergeefs bedriegen: maer wie zont u van den hemelschen Olymp neder, om zulck eenen moeielijcken last t'aenvaerden? Of was het op dat ghy uwen ongeluckigen broeder schrickelijck zoudt zien omkomen? want wat recht ick

---

1) Turnus hoort de droeve mare, en houdt den wagen stil: Iüturne pooght hem noch te verleiden, doch hy rieckt het bedrogh, en getroost zich den doot. *Kantteekening der oude uitgave.*

toch uit? of wat kans is 'er om stadt en burgery te redden? Ick zagh zelf den dapperen Murraen (boven wien niemant leeft, die my waerder is) zwaerlijck gewont, voor mijn oogen sterven, en hoorde hem noch om my roepen. D'ongeluckige Ufens leit 'er oock toe, om onze schande niet te zien, en de Trojanen proncken met zijn lichaem en wapenen. Zal ick gedoogen, dat men (dit alleen ontbrack ons noch) de huizen uitroie? Zal ick Drances woorden [1]) niet met mijne daden beschamen? Zal ick hun den rugh bieden? en dit lant Turnus zien voorloopen [2])? Is sterven dan zulck een deerlijcke zaeck? O Geesten, weest my genadigh, dewijl de Goden tegens my ingespannen zijn. Mijn ziel zal, heiligh en vry van de smet der bloohartigheit, en zonder immermeer haer groote voorouders t'onteeren, by u nederdalen.

Naulicks sprack hy dit 1), of Sages op een schuimbeckende paert gezeten, komt, voor in zijn aenzicht met eenen pijl gewont, midden door den vyant hene gevlogen, en roept weemoedigh in het rennen om Turnus: o Turnus, al onze behoudenis hangt aen u: ontfarm u over uw volck. Eneas blixemt met zijn wapenen, en dreight de hooge sloten van Italie neder te worpen en te verdelgen: en alree vliegen de fackels naer de daecken: De Latijnen zien op u, slaen hunne oogen op u. Koningk Latinus zelf mompelt vast, wien hy voor zijnen schoonzoon kennen wil, en met zijn dochter paren. Behalve dit is de Koningin zelf, die u zoo droegh [3]), door haer eige hant gesneuvelt, en van schrick uit het licht des levens gevloden. Messapus en de gestrenge Atinas houden alleen voor de poorten de heirspits des vyants staen. Keurbenden omcingelen hun dicht van wederzijde: d'yzeren oegst van bloote zwaerden staet ysselijck: en ment ghy den wagen om en wederom over het velt, daer geen vyant is? Turnus door de verbeeldinge [4]) des verbijsterden staets verbaest 2), zagh hem

---

1) Sages bootschapt hem, hoe de stadt bestormt wort, Latinus vertwijfelt, en de Koningin omgekomen zy. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Turnus wort verbaest, beschaemt en razende, ziet de torens in brandt, ontslaet zich zijner zuster, en streeft door den vyant hene: gelijck een steen ten bergh afrollende, alles met zich sleept. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Drances woorden:* zie boven bl. 214.

[2]) *Voorloopen:* wegloopen, vluchten.

[3]) *Zoo droegh:* zoo liefhad.

[4]) *Verbeeldinge:* voorstelling.

stilzwijgens aen: in zijn gemoedt gaet een geweldigh gety van schaemte en dolheit met droefheit gemengt, en minne van razernye aengedreven, en kennis van zijn eige vromicheit. Zoo ras de nevels der hartstoghten verdwijnen, het licht des verstants weder te voorschijn komt, keert hy de stralen zijner gloeiende oogen naer de vesten toe, en ziet van den wagen met een bijstere ontsteltenisse de groote stadt achter zich leggen. Maer zie de vlam in de houte timmeraedje geslagen, welde vast opwaert ten hemel, en vont vatten aen den wachttoren; den toren, dien hy zelf met balcken gebonden en opgetrocken had, op raders gezet, en met bruggen omhoogh verzien. Nu zuster, hou uw rust, en behinder my niet: nu is het nootlot meester: laet ons Godt en het harde geval volgen, daer zy ons naer toe roepen. Ick heb opgezet [1]) tegens Eneas te vechten: ick heb opgezet de bittere doot, hoe bitter die oock zy, te sterven, en ghy, zuster, zult my niet langer in schande zien: ick bidde u, laet my nu razen, eer ick hem razende te keer ga. Zoo sprack hy, en sprongk haestigh van den wagen op het velt, en door vyant, door schichten henestrevende, verliet zijn zuster, die bedroeft was, en ruckte gezwint midden door de troepen hene. En gelijck een steen, of stuck eener steenrotse van de kruin des berghs door den wint afgescheurt, (het zy dat de felle slaghregen dien afspoele, of d'outheit allengskens dien met der tijt los maecke) steil naer beneden rolt, en met eenen geweldigen vaert recht neder stort, tot dat hy bosschen vee en menschen met zich slepende, tegens den gront aenstuit: alzoo ruckt Turnus, door de gesloopte troepen naer stadts vesten toe; na dat het velt van al het vergoten bloet dreef, en de lucht van snorrende schichten ruischte: hy wenckt met de hant, en begint met een aldus deftigh te spreken: ghy Rutulen, houdt nu op 1): ghy Latijnen, houdt op van schieten: dit besla zoo 't wil, het zal op my alleen aenkomen: 't is billijck dat ick de schennis des verbonts voor u allen boete, en met den zwaerde beslechte. Hier op wekenze al te zamen, en lieten een ruimte in het midden.

---

1) Hy wenckt Rutulen en Latijnen, en stiltze, en Eneas komt ter bane, zoo vreesselijck, gelijck Athos Eryx of d'Appenijn ruischt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Opgezet:* voorgenomen.

Maer vader Eneas hoort Turnus zoo dra niet noemen, of hy verlaet de muren, verlaet de hooge torens, zet al het sammelen aen d'een zijde, staeckt al den begonnen arbeit, springt op van blijschap, en knarst afgrijsselijck met zijn geweer, zoo luide als Athos, zoo luide als Eryx, of vader Appenijn zelf, wanneer hy met zijne schemerende eicken ruicht, en vrolijck zijn besneeuwde kruin in de lucht opsteeckt. Nu keerden Rutulen en Trojanen en alle Italianen, en alle die omhoogh de vesten inhadden, en die om laegh de muren rammeiden, hunne oogen om strijt om, en schoten het harnas uit. Vader Latinus zelf stont versuft, om dat hy twee mannen, elck in een byzonder gedeelte der wijde weerelt geboren, elckandere met den stalen degen zagh te keer gaen. Zoo dra het velt vlack voor hen open leit, loopenze gezwint toe 1), en ontginnen [1]) het lijfgevecht van verre, met worpen van schichten, met beuckelaer, en klinckende metael. D'aerde dreunt 'er af: daer na houwenze met den degen slagh op slagh toe: fortuin en dapperheit mengen zich onder een. Gelijck een paer stieren op Sila, den geweldigen bergh, of op den hoogen Taburnus schrap tegens een staende om te stooten, met hunne hoornen vyandelijck tegens elckandere inloopen; terwijl de herders op een zijde geweken, vast beven van vervaertheit, al het vee van angst stom staet, en de vaerzen zachtelijck morren en toezien, wie over het vee zal heerschen; wien geheele driften zullen achteraen volgen; en zy onderling vast met kracht toestootende, elckandere wonden, de horens tegens een zetten, en in het vleesch booren, dat plassen bloets van hals en schoft afspoelen, en al het woudt oploeit van dit gesteen: niet anders rennen Eneas, de Trojaen, en de Helt, een neef van Daunus, met hunne beuckelaren tegens een, dat de lucht van al het gedruis waeght. Jupiter zelf houdt zijn evenwightige schael in de hant 2), en weeght het nootlot dezer beide tegens elckandere, om te zien wiens leven boven drijve, en wie het hooft onder haele. Turnus, waenende boven te staen, 'hief met al zijne maght zijn schit-

---

1) Zy loopen tot elckandere in, gelijck een paer stieren op de bergen, daer het vee vast toeziet. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Jupiter weeght ieder fortuin in een schale. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Ontginnen:* beginnen.

terende zwaert zoo hoogh op als hy moght, en sloegh toe 1): Trojanen en Latijnen schreeuwden van vervaertheit, dat beide de heiren opzagen: maer het meineedige zwaert sprong in stucken, en begaf hem in het heetste van zijnen moedt: hy nam de vlught te baet, en vloot sneller dan de wint, zoo dra hy het vremde gevest en zijne hant weerloos zagh. Men zeit dat Turnus, toen hy zijn paerden inspande, op den snellen wagen klom, om d'eerstemael de Trojanen te bestrijden, zijn vaders zwaert uit haestigheit achterlatende, den degen van Metiskus, zijnen wagenaer, medenam: en hier een lange wijl genoegh aen had, zoo lang de Trojanen, hier en daer omzwierende, hem den rugh boden: maer nu hy tegens de wapens, van Godt Vulkaen gesmeet, aengingk, zoo sprong het lemmer met een sterflijcke hant gesmeet, van den slagh, gelijck bros ys, in het roode zant aen glinsterende stucken: dies Turnus zinneloos langs het vlacke velt henevloot 2), en onzeker, nu herwaert dan derwaert om en wederom zwaeide: want de Trojanen sloegen van alle kanten eenen dicken ringk rontom hem: en aen d'eene zijde wert hy van een groot moerasch, aen d'andere van de hooge vesten omcingelt. Eneas niettemin (hoewel de wonde des pijls zijnen tret middelerwijl vertraeght, de beenen behindert, en het loopen verbiet) vervolght in zijne hitte den verbaesden, en zet voet by voet: gelijck wanneer een jaghthont een hart, van eenen stroom, of uit angst voor roode pennen, bezet zijnde, achterhaelt in 't loopen, en aenhoudt met bassen; terwijl het verschrickt voor lagen, of den hoogen oever, langs duizent paden herwaert en derwaert vlught: en de snelle Umbriaen vast naer het wilt bijt, en heeft het, en vat het alree, en knarst op zijne tanden, gelijck of hy 't al vast hadde, en wort onder het ydel toebijten bedrogen; weshalve op het velt een kreet opgaet, dat meir en oever rontom wedergalmen, en al de hemel van het gerucht dreunt: eveneens begraeuwt Turnus, terwijl hy vast voorloopt, alle de Rutulen, noemt elck by zijnen naem, en eischt het rechte zwaert 3). Eneas in het

1) Turnus wil Eneas met zijn zwaert treffen, doch het springt in stucken, dies vlught hy sneller dan de wint. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Nu loopt Turnus voor, Eneas hem na gelijck de hazewint een hart, dat bezet is. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Turnus begraeut zijn volck, en eischt zijn zwaert; maer Eneas verbietze te genaken. *Kantteekening der oude uitgave.*

tegendeel dreight hem den doot, en strax den hals te breken, wie Turnus durf genaken: en vervaert en versaeghtze, dreight de stadt te verdelgen, en valt, zoo gewont als hy is, op hem in. Zy loopen vijfwerf om en wederom, en zoo menighmael herwaert en derwaert: want zy staen naer geene slechte prijzen, of vechten uit spel, maer om Turnus bloet en leven. By geval stont hier een wilde olijfboom 1), bitter van loof, aen Faunus toegewijt, en van outs in eere gehouden, by zeeluiden, die behouden uit der zee komende, hier aen hunne gaven en beloofde kleeders, den Laurentijnschen Heiligh ter eere, plaghten op te hangen: doch de Trojanen hadden, zonder dit aen te zien, dien heiligen stam omgehouwen, om onbelemmert in het velt te kampen. Hier stack Eneas speer: dus verre vlooghze, en bleef wel vast in den taeien wortel steken. De Dardanier viel 'er op aen, en wou het punt uitrucken, om met de spiets hem in te volgen, dien hy met rennen niet achterhalen kon. Maer toen zeide Turnus, zinneloos van angst: Faunus, ick bidde u, ontfarm u mijns: en ghy, o gunstige Aerde, indien ick u, van d'Eneadijnen in den oorloogh ontheilight, oit in eere hielt, hou de speer toch vast. Zoo sprack hy, en verzocht de hulp des Godts door geene vruchtelooze belofte: want Eneas, die zich lang verpijnde, kost de beklemde stang met geen gewelt uit den taeien stam rucken. Terwijl hy hier zoo heftigh op wrong en aendrong, liep de Godin, Daunus dochter, weder in Metiskus zijn wagenaers gedaente verandert, toe, en leverde haren broeder zijn kling weder 2). Venus zich belgende, dat dit een stoute Nymfe vry stont, trat toe, en ruckte den schicht diep uit den wortel 3). Zy lieden trots op deze wapens, en nieuwen moedt scheppende; d'een op zijn zwaert betrouwende, d'ander moedigh en groots op zijne speer, stellen zich in, met meeninge om ten uitersten adem toe te vechten.

---

1) Hier stondt een gewijde olijfboom, van de Teukren omgehouwen, in wiens struik Eneas speer bleef steken; nu pooghde hy die uit te trecken, doch Turnus behinderde dit, door zijn gebedt. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Middelerwijl levert Iüturne haren broeder zijnen degen. *Kantteekening der oude uitgave.*

3) Venus ruckt den schacht uit den wortel des booms: zoo vechtenze op een nieuw. *Kantteekening der oude uitgave.*

Ondertusschen spreeckt d'almaghtige Koningk des hemels Juno aen, die uit een goude wolck den strijt vast aenziet 1): mijn gemalin, wat zal nu het einde wezen? wat faelt 'er wijders aen? Ghy zelf weet wel, en wilt het wel weten, hoe men by nootlot schuldigh zy den vergoden Eneas ten hemel in te halen, en tot aen de starren toe te verheffen. Wat hebt ghy voor? Of waer op zit ghy hier en wacht in de wolcken? Past het wel, dat men eenen Heiligh, gelijck een sterflijck mensch, wonde, of Turnus zijn ontruckt lemmer (want wat vermoght Iüturne zonder u) wederlevere, en den moedt der verwonnelingen stijve? Hou dan nu endelijck eens op, en laet u door onze gebeden bewegen, en u van zulck een hartewee niet stilzwijgende knagen. Ghy klaeghde my menighmael deerlijck met uwen minnelijcken mont uw hartewee: nu is men tot het uiterste getreden. Ghy vermoght de Trojanen, te water en te lande, om te slepen; den gruwzamen krijgh te berockenen; het hof te schenden, en het bruiloftskleet in een treurgewaet te veranderen: ick verbiede u iet wijders tegens ons voor te nemen. Zoo begost Jupiter: Zoo sprack in het tegendeel de Godin, dochter van Saturnus, met neergeslage oogen: o groote Jupiter, dewijl my bekent is, dat u dit aldus behaeght, zoo verlaet ick Turnus, en het aertrijck tegens mijnen danck: anders zoudt ghy my nu niet in de lucht alleen zien zitten lief en leet verdragen: maer ick had met vlammen gewapent, al zelf in de slaghorden gestaen, en de Trojanen op het spits voor hunnen vyant gesleept. Ick riedt Iüturne, ick beken het, haren ellendigen broeder by te staen, en vont goet, datze om zijn leven te bergen, noch wat grooters zou bestaen; evenwel niet met schichten, niet met den boge te schieten. Dit zweere ick, by het onverzoenbare hooft der Stygische bronne, den eenigen eedt, die Goden verplicht: en nu geef ick het op 2), en laet den krijgh, die my tegen is, drijven. Dit bidde ick u hartelijck (het welck met geene nootwet strijt) ter liefde van Latium, en uwen volcke ter eere, dat, wanneerze nu door een geluckigh huwelijck (laet dit vry voortgaen) zich vereenigen en verdragen; wanneerze

---

1) Jupiter, dit aenschouwende, spreeckt Juno aen, en bestraftze. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Juno geeft het op, en bedingt voorwaerden. *Kantteekening der oude uitgave.*

nu een verbont sluiten en wetten stellen; dat de Latijnsche inboorlingen hunnen vorigen naem niet verwisselen; nochte ghy hun opleght, datze Trojanen en Teukren genoemt werden, nochte hunne spraeck en draght veranderen: het blijve Latium en men noemze d'Albaensche Koningen in der eeuwigheit: de Roomsche stam groeie door d'Italiaensche vromicheit in mogentheit op. Troje leit in d'assche begraven: laet zijnen naem en gedachtenis oock begraven blijven. D'oirsprongk der menschen en aller dingen haer aenlachende, zeide: ghy zijt Jupijns volle zuster, en Saturnus tweede kint: hoe gaet 'er zulck een gety van verbolgenheit in uw gemoedt? Maer welaen, legh af den haet, waer mede ghy te vergeefs ingenomen zijt. Ick bestem uwen eisch 1), en geef het gaerne gewonnen. d'Ausoniaen zal zijne vaderlijcke tael en zeden behouden, en de naem blijven, gelijck hy is: de Trojaen zal aen zijn bloet huwen, en onder hem schuilen. Ick wil hier den godtsdienst der Frygianen en hun kerckzeden invoeren; en maecken 'er alle Latijnen af, van eenerhande tale. Ghy zult dit geslacht, het welck met Ausonischen bloede gemengt, hier uit voortkomt, zien door zijn godtvruchtigheit boven menschen en Goden steigeren: en geen volck ter weerelt zal u zoo godtsdienstigh eeren. Juno bestemde dit vrolijck met geneighden hoofde, en veranderde haer opzet. Ondertusschen scheideze uit de wolcken, en verliet dit gewest.

Dit beschickt zijnde, zoo leit de vader wat anders by zich zelven over; en neemt voor Iüturne uit haer broeders leger te verzenden. Twee pesten [1]) zijn 'er, Vloeckgodinnen geheeten, t'eener draght met de helsche Megere, uit de Midnacht geboren, met gelijcke slangekrullen gehult, en met wintvangende vlercken voorzien. Deze verschijnen ten hove, voor Jupijns troon, en wetten den schrick der zwacke menschen; wanneer de Koningk der Goden toornigh, toeleit om afgrijsselijcke sterfte en zieckten te baeren, of de steden naer heure verdiensten met oorloge te straffen. Jupiter stiert een van die beide uit den hoogen hemel, en belast haer Iüturne

---

1) Jupiter paeitze, en bewilligt haren eisch. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Twee pesten:* dezelfde als de Furiën, en alzoo — dewijl Megere hier uitgezonderd wordt — Alecto en Tisiphone.

tot een voorspoock te bejegenen 1). Zy vlieght hene, en wort van eenen snellen dwarrelwint naer het aertrijck gevoert: niet anders dan de pijl des Parths, met venijnige en bittere gal gewapent, van de pees door de wolcken gedreven wort; of d'ongeneesbare schicht, die van Parth of Kretenzer geschoten, komt aensnorren, en eer men het mercke, zijn snelle schaduwe voorby springt: zoo snel vloogh het nachtgebroetsel hene, en steegh neder naer het aertrijck. Toenze het Trojaensche heir en Turnus benden zagh, namze haestigh de gestaltenis van eenen kleinen vogel aen, die op de graven of eenzame toppen gezeten, spade by nacht in het duister, dickwils ontijdige dingen spelt. Deze pest, zich in die gedaente veranderende, vlieght ruischende af en aen Turnus in het aengezicht, en klapt en slaet met hare vleugelen tegens den beuckelaer aen. Een nieuwe vadzicheit verslapt van angst zijne leden; het hair rijst van schrick te bergh, en de stem smoort in zijne keel. Maer toen Iüturne, de rampzalige zuster, van verre het snorren en de vleugels der Vloeckgodinne kende 2), zoo trockze het hair uit heur hooft, krabde met de nagelen het aenzicht op, en sloegh haren boezem met vuisten. O Turnus, wat kan uwe zuster u nu helpen? of wat schiet 'er nu voor my ellendige over? door welcke treken houde ick u noch in het licht des levens? kan ick my tegens zulck een gedroght zetten? Nu nu verlaet ick het leger: snoode vogels, verschrickt my niet in mijn benaeutheit; ick ken dat klappen der vleugelen, en dat veegh geruisch [1]) wel: en de trotse geboden des grootmoedigen Jupijns zijn my niet onbekent. Vergelt hy zoo mijnen maeghdom? Waer toe schonck hy my het eeuwige leven? Waerom is my de sterflijcke natuur benomen? Zeker nu kost ick een einde van zoo groot een droefheit maecken, en mijnen ellendigen broeder onder de schimmen gezelschap houden. Maer ick ben onsterflijck: o mijn broeder, zonder u zal my voortaen

---

1) Hy stiert een Vloeckgodin naer beneden: die snort door de lucht, gelijck een pijl van den Parth, of Kretenser schicht; neemt den schijn van een nachtuil aen, en vlieght Turnus in 't aenzicht, waer door hy moedeloos en verschrickt wort. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Iüturne roock wie dit was, viel aen 't klagen, en doock in haren stroom. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Dat veegh geruisch:* dat dood-aankondigend, onheilspellend geruisch.

niets aengenaem zijn. Och, wat afgront gaept diep genoegh voor my, en zent my, een Godin, beneden by d'onderste zielen? Aldus sprekende, zoo deckt de Godin haer hooft met eenen blaeuwen sluier al steenende toe, en duickt heel diep in den stroom.

Eneas vaert ondertusschen vast voort 1), drilt vreesselijck met zijn lange speer, en spreeckt met gesteurde zinnen aldus: Turnus, wat draelt ghy nu noch langer? of waerom deist ghy nu? men moet hier niet loopen, maer voor de vuist vechten. Verander u vry in allerhande gedaenten, en ruck by een al wat ghy door gramschap of treken vermooght: al kost ghy vliegen, gelijck een vogel in de lucht: al kroopt ghy in 't ingewant der aerde om u te verbergen. Hy schudde zijn hooft [1]), en sprack: o ghy forsse, uwe trotse woorden vervaren my niet: de Goden, en Jupiter op my gebeten, vervaren my. Meer spreeckt hy niet, en ziet eenen geweldigen steen, eenen ouden steen, leggen, hier by geval tot eenen mercksteen gestelt, om lantgeschil te beslechten; en waer aen heden 's daeghs twalef stercke mans genoegh te torssen zouden vinden. De helt dien opheffende, zoo hoogh als hy kost, en stijf toeloopende, smeet al bevende den steen naer zijnen vyant toe; zonder van verbaestheit te weten wat hy dede. Zijne knien bezwijcken: zijn bloet runt [2]) van kille koude: en de steen zelf rolt door d'ydele lucht het perck niet ten einde, nochte raeckt niet: en gelijck wy 's nachts in den slaep, daer de vaeck de moede oogen luickt, te vergeefs poogen te loopen 2), en in het midden van ons voornemen uit flaeuwhartigheit ter aerde vallen; en de krachten des lichaems niet vermogen, geen tong geluit kan slaen, of woorden uitbrengen: alzoo wort Turnus, hoe hy zijn uiterste beste dede, om door 't een of 't ander middel zijn ongeval t'ontgaen, van de Vloeckgodin tegengehouden. Nu vallen hem veelerhande gedachten in: hy ziet de Rutulen, en de stadt aen, draelt van angst, en durf het uit vervaertheit met zijnen

---

1) Eneas roept Turnus, die vast voorloopt; dat verdriet Turnus, die grijpt eenen zwaren steen, en smijt mis. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Gelijck wy droomende, midden in 't loopen bezwijcken, en geen geluit konnen slaen, zoo bezwijckt Turnus in 't vechten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Hy schudde zijn hooft: hy* is hier „Turnus."

[2]) *Runt:* stolt.

schicht niet uitharden; en weet niet waer langs hy ontsluipen, nochte met wat vermogen hy zijnen vyant zal te keer gaen: ziet nergens wagens, nochte zijn zuster, die hem voerde. Eneas nu kans ziende, drilt met de spiets, Turnus ten bederve geschapen, tegens den dralenden aen, en schiet met al zijne maght van verre op hem toe 1). Nimmermeer kraeckt een steen uit een Blijde op den muur geschoten, zoo luide; nochte geen blixem berst zoo krachtigh uit. De speer met een schrickelijcke doot geladen, vlieght al snorrende voort, gelijck een norsse dwarrelwint, klieft den zoom van het pantser, en dringt door d'onderste ronde des zevenvouwigen beuckelaers recht in zijne heup. Turnus, die groote man, aldus getroffen, valt op zijn knien ter aerde neder. De Rutulen rijzen al kermende op: al de bergh in 't ronde loeit, en de hooge bosschen wedergalmen wijt en zijt. Hy ziet bedruckt en verslegen, en zijne hant uitstreckende, zeit: ick heb dit wel verdient, en wil het niet afbidden: neem uwe kans waer. Indien de liefde van mijnen bedroefden vader u eenighzins ter harte gaet, zoo bidde ick u (het hart van Anchises, uwen vader, hangt oock over u) ontfarm u over den stockouden Daunus: en lever my levendigh of [wilt ghy liever] doot den mijnen over. Ghy hebt het gewonnen, en d'Ausonianen zagen my overwonnen u met gevouwe handen om gena bidden. Lavinie de Bruit [1]) behoort u toe. Laet uwe vyantschap niet verder gaen. Eneas d'oogen vast omher draeiende 2), stont 'er zoo trots in het harnas als hy was, en bedwongk zijnen arm: en alree begost deze rede hem, die noch in twijfel stont, hoe langer hoe meer te vermorwen; wanneer hy Pallas rampzaligen wapengordel vernam, en de doppen [2])

---

1) Eneas schiet naer hem, dat het kraeckt, als een steen uit een blijde geschoten, of een blixem: en de spiets snort, gelijck een dwarrelwint, en wont Turnus, dat hy struickelt, zijn schult bekent, om het leven of graf bidt, en Lavinie afstaet. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Eneas ziet den verwonneling aen, en Pallas wapengordel; dies hy uit wraeck hem het lemmer in de borst duwt. *Kantteekening der oude uitgave.*

[1]) *Lavinie de Bruit:* die *Lavinie de Bruit* maakt al een heel treurige figuur in het heldendicht: zij is niet meer dan een toegift, een *appendix*, bij 't Rijk waar om gevochten wordt. Naar hare bijzondere wenschen, 't zij ten behoeve van den Trojaanschen balling, 't zij ten behoeve van Turnus, wordt niet gevraagd, en aan Eneas, die haar zelfs niet eenmaal gezien had, moet het ook vrij onverschillig geweest zijn, of hij haar op den koop toekreeg of niet.

[2]) *De doppen:* de knoppen, bolvormige versierselen.

van dien eigen riem des verslagen jongelings zagh flickeren om lijf en schouders van zijnen vyant Turnus, die in den oorloogh hier mede praelde. Na dat Eneas voor zijne oogen deze gedencktekens zijner bittere droefheit, en dien afgestroopten buit zagh, zoo ontstack hy schrickelijck van dollicheit en grimmigheit. Meent ghy, met dien roof van den mijnen aen het lijf, my hier noch t'ontglippen? Pallas Pallas offert u met deze wonde op, en eischt wraeck van uw eerloos bloet [1]). Zoo sprekende duwt hy al verhit hem het lemmer, recht van vore, in de borst. Turnus leden worden slap van koude, en de geest vlught al gestoort [2]) en zuchtende ter zielen.

---

[1]) *Uw eerloos bloet: eerloos* is hier 't juiste woord niet, en Turnus had inderdaad niets gedaan, dat hem als *eerloos* kon brandmerken; — doch Vondel zal gedacht hebben, dat tegenover den titel van *godvruchtige*, waar Eneas mede prijkt, en waar men 't ook zoo nauw niet mee nemen moet, een tegenovergestelde aan Turnus toekwam. En werkelijk heeft het Latijn hier *sceleratus*, dat echter geen „eerloos", maar „schelmsch, boosaardig," beteekent. Beter is het hier te lezen: „Pallas eischt uw bloed tot straf voor 't gruwzaam schelmstuk."

[2]) *Al gestoort:* verstoord, verontwaardigd; 't zij omdat de bede was afgeslagen, 't zij omdat, naar de meening der ouden, de zielen niet dan met tegenzin scheidden uit een nog jeugdig en krachtvol lichaam.

Michel le Blon Agent
de la Royne et Couronne de Suede
chez Sa Ma.te de la Grande Bretagne.

Cavallier van Dyck pinxit   Theo: Matham sculpsit.

MARIA STUART — DE LEEUWENDALERS

INHOUD.

Bladz.

De Kleefsche Hofzwaen (December 1646). 1
Gulden jaer van den heer Joan de Witte (1646) . . . 5
Aen de joffers Katharyne en Anna Hinlopen (1646) . . 7
Byschrift op d'afbeeldinge van Maria Stuart (1646) . . 9
Maria Stuart. Treurspel (1646) 11
Inleiding. 13
Opdracht aan Paltsgraaf Eduart 15
Inhout 18
Personaedjen 20
Het eerste bedryf 21
Het tweede bedryf 34
Het derde bedryf. 55
Het vierde bedryf 79
Het vyfde bedryf 88
Triomf van Maria Stuart 103
Getuigenis uit Kamdeen 105
Voorbyganger 106
Grafschrift en Grafdicht 107
Vertaling hiervan 108
Epitaphium. 109
Vertaling hiervan 110
Grafschrift 111
De Getemde Mars (Augustus 1647). 113
Aen onze Vredevaders 115
Geboortezang, aen Gregorius Thaumaturgus (November 1647) 123

Bladz.
Afzetsel der Koningklycke Printe (1647) 126
De Leeuwendalers. Lantspel (1647) 135
Inleiding 137
Opdracht aan Michiel le Blon 139
Inhoudt 144
Personaedjen 147
Voorspel 148
Het eerste bedryf 153
Het tweede bedryf 172
Het derde bedryf 194
Het vierde bedryf 213
Het vyfde bedryf 233
Herderskout tusschen Melibeus en Tityr (1647) . . . 248
Op Morandt (?) 253
Uyt seker Stam-boeck (?) 253
Uyt het stam-boeck van Kristiaan Kas (?) 254
Op Jacobus Arminius (?) 255
Op Simon Episcopius (?) 256
Op een medaillie van Kornelis Tacitus (?) 257
Op D. P. Pers (?) 257
Uyt Hugo de Groot. Aen Thuanus (?) 258
Uit Klaudiaan 259
Uit Juvenalis (?) 259
Uyt Lucanus (?) 260
Op een Roomsche Lampe. Uyt Martiaal (?) 260
Uyt Martiaal. Op een mier in een amber-steen geslooten (?) 261
Op Kassandras treurspel (?) 261
Klaghte aen Joachime Sandrart (?) 261
Het christelijk geduld (?) 263
Op het Dolhuis t'Amsterdam (?) 265
Gesang van d'Egyptische Goden, Apis en Isis (?) . . . 265
Blaauwe Scheentje (?) 266
De waerdigheydt van den broeck (?) 267
Op Joost (?) 267

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN PORTRETTEN.

Bladz.

Portret van Michiel le Blon. Kopergravure van Theod. Matham, naar de schilderij van Anth. van Dyck . . . . Tegenover den titel
De Kleefsche Hofzwaen. Kopergravure 1
Portret van Maria Stuart. Kopergravure 9
Maria Stuart. Houtsneden naar teekeningen van Ch. Rochussen 21, 34, 55, 77, 88
Maria Stuart. Kopergravure van D. J. Sluyter naar de teekening van Ch. Rochussen 93
De Leeuwendalers. Houtsneden naar teekeningen van Ch. Rochussen 153, 172, 194, 213, 233
De Leeuwendalers. Kopergravure van D. J. Sluyter naar de teekening van Ch. Rochussen 246
Portret van Jacobus Arminius. Kopergravure 255
Portret van Simon Episcopius. Kopergravure van H. Bary naar M. H. Sorgh 256
Het Dolhuys te Amsterdam. Kopergravure 264

Bladz.

Bijlagen.

Poeets martel-wagen 271
Distel-roe aen den Poëet op zyn Maria Stuart . 275
Vagevier voor Joost van Vondelen 277
Aan mej. G. V. W. 280
Beweering van 't Vagevier 281
Oirspronk van het Vagevier voor Joost vande Vondel 285
D. P. B. Dancksegginghe aen Me Juffr. G. V. W. 288
Vasten-Avontsgift aen den onbeschaemde Paepschen leughen-dichter 291
Aen d' algemeene Rymers of Galbrakers. . . . 293
Amsterdamsch Sanct en Martelaar. 295
Geest vande coningin Elisabeth. 296
Jaarig besluyt. 302

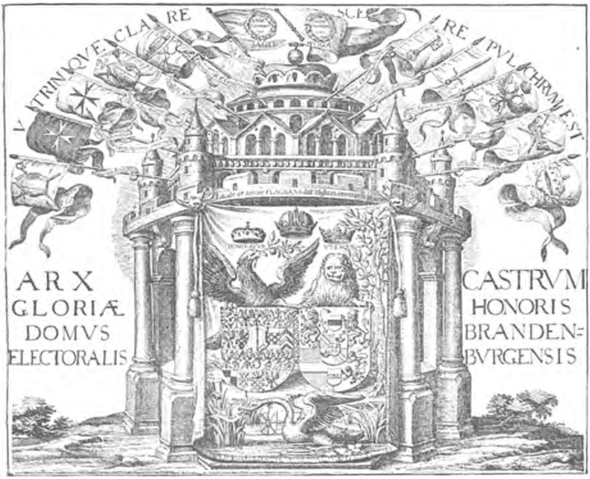

DE KLEEFSCHE HOFZWAEN.

AEN DE DOORLUCHTIGHSTE PRINCES

LOUISE VAN ORANJE,

Keurvorstin des Heiligen Roomschen Rijcks, Princes van Oranje.

Nu zal het Zwaneslot een Helikon verstrecken,
Louise een Pallas. Haer geboomte en bosschen decken

De Kleefsche hofzwaen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 440.)

Tot de vorstenzonen, die omstreeks dezen tijd de Nederlanden bezocht hadden, ten einde hun vorming, zoo in wetenschappen als in staats- of oorlogskunsten, aan de hoogeschool te Leiden of bij Frederik Hendrik te bekomen, behoorde ook Frederik Willem, zoon van den keurvorst George Willem van Brandenburg. Nadat hij in 1640 zijn vader was opgevolgd, verlegde hij in 1646 zijn residentie van Koningsberg naar Kleef, welk hertogdom hem bij verdrag was toegewezen. In September van hetzelfde jaar deed hij aanzoek om de hand van Louise Henriette, de oudste dochter van Frederik Hendrik. Zijn verzoek werd toegestaan en half November kwam hij naar Den Haag, met een gevolg van driehonderd ruiters en vijfhonderd musketiers, om zijn bruid af te halen en tegelijkertijd met de Staten-Generaal een tractaat van vriendschap en vrede te sluiten. Het huwelijk werd 7 December voltrokken.

1 *Het Zwaneslot:* de Zwanetoren te Kleef.

De dichters met hun versch en nieuw gewonnen loof.
By zulck een edel groen staen Tempe en Pindus doof.
Haer Rijnstroom geeft meer nat dan duizent Hengstebronnen.
Hier rijst een nieuwe dagh, en schooner morgenzonnen
Bekooren het gemoet om adem in het velt
Te scheppen, daer verraet, en lagen, en gewelt
Niet langer duren, en alle oorelooggeruchten
Voor onze Hertogin verbaest te velde uitvlughten.
Hier valt de schaduw koel: hier spreit de beemt een bedt
Van kruiden, onbeschroomt voor trommel en trompet,
En zwaert en donderbus. De vogels quinckeleeren,
En voeren 's menschen geest ten hemel op hun veeren.
Op op, ghy Klevenaers: vermaeckt u in dien glans:
d'Oranje Keurzon rijst: vereertze krans op krans.
  De Kleefsche Hofzwaen zagh, ten trans uit van den toren,
Zoo verre door al 't lant, het lantkrackeel geboren,
Drie Vorstendommen schrap om 't kiezen van een' Heer;
Toen Hertogh Jan, helaes! dien grijzen stam ter neêr
Zagh storten op zijn lijck, en al zijn onderzaten
Rontom zijn tombe in rouw, verlegen en verlaten,
Gelijck een kudde, die haer' trouwen herder mist.
Zy zagh den rock des staets verscheuren door den Twist,
En al haer eerste weelde in jammeren verandert;
Terwijl Bellone plant den standert tegens standert,
Ja voertze tegens een met zulck een hitte en kracht,
Dat al de bodem dreunt, een schrickelijcke nacht
Van stof en pulversmoock de lucht en 't licht verduistert,
Daer woestheit naer geen' toom van recht of wetten luistert.
Hoe worpt de Twist om verre al wat de Vrede plant!
Hoe raeckt dit Hertoghdom in zijnen eersten stant!
  Op 't endeloos gekerm van Adel en gemeente,
Nu zonder bloet en mergh in adren en gebeente,
Gaet Themis endelijck in 't billijcke gerecht:
Daer wort voor haren troon het lantgeschil beslecht,
De rijcke vredeschat tot rust des volcks gevonden,

16 *D'Oranje Keurzon:* de zon der Keurvorstin uit het Huis van Oranje.
19 *Schrap:* scherp, stijf overend
20 *Hertogh Jan:* Jan Willem, Hertog van Gulik, Kleef en Berg, in 1609 zonder nazaten overleden: hetgeen aanleiding gaf tot den zoogenaamden Gulikschen successie-oorlog.

En Kleef ter goeder ure aen *Brandenburgh* verbonden,
Aen d'onverwercklijcke eere en glori van den Keur,
Die 't Sleutelrecht bewaert van Cezars hooge deur.
Zoo wort gemeene scha met overwinst gedragen.
Zoo durf de voorzaet zich des nazaets niet beklagen.
Want let men op den Burgh van dees doorluchtste spruit;
Hy munt in 't Kerckelijcke en in het Weerlijcke uit:
Befaemt door menigh Vorst: verwant aen Koningskroonen:
Gehuwt aen Adelaers en 's Keizers oppertroonen:
Aenzienelijck door d'eer der Burreghgraeflijckheit:
Vereert door 't Sleutelampt van Cezars Majesteit:
Verheven door de Keur: verheerlijckt door de stralen
Van 't purper en den Hoedt der grijze Kardinalen,
's Aertsbisschops Herdersstaf, en Myters zonder vleck:
Vermaert in 't Duitsche Huis: ontzaghlijck om den neck
Des Kristens van het juck der Turcken te verlichten,
Door d'orde van Sint Jan, wiens helden nimmer zwichtten.
Een tweede Cicero, en andre Achilles trock
Den Roomschen Tabbert, en den Griekschen Wapenrock
Den ouden van het lijf, hoe zeer 't hun moght verdrieten,
Op dat dees brave stam die glori zou genieten.
Hoe klimt het Hof van Kleef door zulck een' erfgenaem!
De starren maecken plaets, en wijcken voor de Faem
Van dezen Adelaer, dat groote weereltswonder.
O Hertoghdom, nu schrick voor blixem noch voor donder.
Het antwoort: och ick wort geknaeght van nieuwe zorgh,
Zoo lang als *Frederick*, ons spruit van *Brandenborgh*,
Zich niet door huwelijck op eenen stam laete enten;
En loten winne, en schutt' by tijts de dreigementen
Der onverzoenbre Doot, die geene Vorsten spaert.

38 *Kleef ter goeder ure aen Brandenburgh verbonden:* dit had eerst wettiglijk plaats door het verdrag, dat 8 April van het volgende jaar 1647 gesloten werd, doch maar korten tijd daarna stand hield.

40 *Die 't Sleutelrecht bewaert:* de Keurvorst van Brandenburg placht, als Rijks Kamerheer, den Keizer bij plechtige gelegenheden den sleutel, later den schepter voor te dragen.

44 *Het Weerlijcke:* min gewone verkorting van *het wereldlijke.*

48 *Sleutelampt:* zie vs. 40.

55 *Een tweede Cicero, en andre Achilles:* de Brandenburgsche keurvorst Johan, om zijn welbespraaktheid, en zijn voorganger Albrecht, om zijn krijgshaftigheid, zoo bijgenaamd.

Wat onbekende Bruit, hem toegewijt, bewaert
Voor ons de hoop des lants, noch nauwelijx ontsprongen
Den muil van 't oorlooghszwijn, na zoo veel strijts gedwongen?
Ons hope steunt alleen op zulck een wedergâ.
Wy drijven zonder haer in zee op Godts gena.
Zoo klaeghde 't Vorstendom. De Keurvorst aen 't ont-
[voncken,
Begon in 's Gravenhaegh zijn Schoone te beloncken,
Te quijnen in den gloet van 't schoone minnevier.
Haer wezen, haer gelaet, haer opzicht, spraeck en zwier
Gaen waeren door zijn ziel. Nu denckt hy om geen Heeren,
Noch wilde zwijnejaght, noch renstrijt, noch regeeren,
Hy acht op lant noch liên: al zijn gemoedt en zin
Blijft staeren op *Louise*, om haere wedermin
t'Ontvoncken, en haer pruick met zijne Keur te kroonen,
Tot heil van zoo veel volcks, en al zijn erreftroonen.
De Vader ondergaet zijn Dochter, die beschreit
En bang voor 't juck des echts, te noo van Hollant scheit,
En wisselt 's Vaders hof om al 't gewas der zomeren
Van 't graenrijck Pruissen, en den korenoegst van Pomeren.
Een tedere Princes verlaet haer ouders noo.
De tederheit, en schaemte, en jongkheit maecktze bloo.
Haer Bruigom troostze: ick zal uw Vaders plaets vervullen,
Wanneer hy u ontvalle. Ick wil u laten hullen
Te Kleef op mijnen stoel, uw Vaders nagebuur,
En schenck dien Bruitschat u, zoo lang uw leven duur'.
Daer wachten op uw komst veel duizent onderdanen,
Dien ghy een' ruimen wegh kunt tot genade banen,
En winnen ieders hart door uwen heuschen aert.
Indien ghy eenen zoon, der landen zegen, baert,
Die zal uw Vaders naem, en mijne Keurmuts dragen.
Op zulck een hope laet dien trouring u behagen.
Zoo spreeckt hy: zy aenvaert dat Vorstelijcke pant,
En trouwt de Keur des Rijcks met 's Vorsten rechte hant.

76 *Opzicht:* hoewel men nog *ten opzichte* in gelijken zin als „ten aanzien" zegt, is het gebruik van *opzicht* in den eigenlijken zin te niet gegaan en alleen nog bewaard in 't woord *„opzichtig"* voor „veel vertoons makende."

81 *Pruick:* lokken.

83 *Ondergaet:* bepraat, overreedt.

90 *Hullen:* huldigen.

Leef lang, o *Keurvorstin*, en queeck zijn' minnevlammen,
Om haest van wederzijde uw Keizerlijcke stammen
Te kroonen met een vrucht, de glori van haer tijt.
Zoo vreeze uw erfgebiet noch ongeval noch strijt.
Zoo scheppe 't Heiligh Rijck, de bodem van Germanje,
Veel heils uit *Brandenburgh*, en 't heldenrijcke *Oranje*,
Waer ghy uw treden zet, en zegent ieder een.
Verdadigh en beschut den Vrydom van 't gemeen.
Verschoon des lantzaets hals van al t'ondraeghbre jucken.
Laet niemant, die u eert, verdelgen of verdrucken.
Dat goedertierenheit in alle uw daden blijck'.
De goetheit maeckt Vorstin en Vorst een' Godt gelijck.

GULDEN JAER

VAN DEN HEER

JOAN DE WITTE,

Rechts-geleerde.

Der Rechts-geleerden roem, *de Witt'*,
Sluit vijftigmael de groote zonne-ringen,
Na dat de wijsten aen het pit
Van sijn vernuft hun deftig zegel hingen,
En wijdden 't Wet-orakel in,

Gulden jaer van Joan de Witte. Afgedrukt volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel. Schiedam,* 1647, bl. 158.

Omtrent dezen rechtsgeleerde, die zonder twijfel Roomsch Katholiek was, kan ik alleen mededeelen dat hij, oud 32 jaren, 28 Juni 1604 in het Puiboek zijn ondertrouw deed inschrijven met Catharina de Ros van Utrecht. Den 16 Augustus 1614 en 8 November 1615 werden kinderen van hem begraven, het eerste „op een baer", het tweede „onder den arm".

Gulden jaer wil hier zooveel zeggen als: „vijftigste jaarfeest", gelijk men van lieden, die vijftig jaar getrouwd zijn geweest, zegt, dat zij hun *gouden* bruiloft vieren.

2 *Zonnering:* een omloop der zon, een jaarkring.

3—5 Met andere woorden: nadat de hooggeleerde Professoren hem, wegens de blijken van bekwaamheid, door hem gegeven, de bulle overreikten, waarbij hij tot Meester in de beide Rechten werd bevorderd.

Dat met een vry en onbevleckt geweten
Zich sedert, vreemt van vuil gewin,
In 't heilig Recht op 't loflijckst heeft gequeten;
Dies danck, o bloeiende Aemsterlant,
Den Vader der bedruckte Burgerye,
Die tonnen schats, door kloeck verstant,
Ontzet heeft uit den klaeu der Geltharpye;
Den klaeu die boedels rijt en slijt.
Sijn tong en pen staen godloos onrecht tegen,
En blijven Themis toegewijt.
Sijn wijsheit streckt den vromen tot een zegen.
De vrede bloeit door sijn beleit.
Hy drijft en sluit den vos en wollef buiten.
Hy paeit den wrock en 't onbescheit.
Arglistigheit kan hy voorzichtig stuiten.
Hy troost het ouderloose huis,
De droeve weeuw, en al wie tegens reden
Gedagvaert, onder 't lastig kruis,
Ter pleit-rol zucht, en schendig wert vertreden.
De Raet op sijn grootachtbre stem
En oordeel mach rechtvaerdig vonnis vellen:
En bey de Rechten geeft hy klem.
Den evenaer laet hy niet overhellen.
Dus blinckt *de Witte* in witte deugt
Godvruchtig by oprechte Batavieren;

10 *Den Vader der bedruckte Burgerye:* schijnbaar een titel, die alleen aan een Burgemeester toekwam; doch men lette wel op, dat de jubilaris geen „Vader der Burgerij", maar „der *bedrukte* Burgerij" genoemd wordt, d. i. alzoo: „der weduwen en weezen", en deze titel is gepast, althans geijkt, waar het een advocaat geldt.

19 *Hy paeit den wrock en 't onbescheit:* dit ziet op het tot elkander brengen van partijen, het sluiten van compromissen, enz., waarbij een tegenpartij, die voornamelijk uit haat, wangunst, eigenzinnigheid of andere, van het belang der zaak onafhankelijke redenen, het geding heeft aangevangen, wordt ter neder gezet en, desnoods met eenige opoffering, tevreden gesteld of, als Vondel 't noemt, *gepaaid.*

25 *De Raet* is hier: de Rechter.

25, 26 De zin is: wanneer de rechter vonnis velt overeenkomstig de conclusiën, door de Witte genomen, mag hij ook gerust zijn, dat het vonnis naar recht en billijkheid zal gewezen worden.

27 *Bey de Rechten:* het *jus Romanum* en het *jus Canonicum.*

28 *Den evenaer:* de schaal der Gerechtigheid.

Die na een halleve eeuw verheugt
Met dezen lof hun outsten Voorspraeck cieren.
Rechtvaerdigheit verplicht zich zelf
Den Momber der Onnoozelheit te loonen:
Zy daelt van 't hemelsche gewelf,
Om met olijf en lauwerier te kroonen
Sijn eerlijck zilver-hair,
Op 't Feest van 't *Gulden jaer*.

34 *Den Momber der Onnoozelheit:* den momboir of voogd, beschermer der onschuldig verdrukten, of der onmondigen.

36 *Met olijf en lauwerier:* met *olijf*, als zinnebeeld van den vrede, door hem herhaaldelijk tusschen twistende partijen gesticht: — met *lauwerier*, als zinnebeeld van den roem, welken hij zich door zijn welsprekendheid heeft verworven.

AEN DE JOFFERS

KATHARYNE EN ANNA HINLOPEN,

IN HET GOY.

Myn geest, tot lantvermaeck geneight,
Had uwen Eickhof hardt gedreight,
Daer eick by eick zoo vrolijck groeit,
Het velt vol zoete boeckweit bloeit,
En levert aen de honighby
Een levendige schildery,

Aen de joffers Katharyne en Anna Hinlopen. Afgedrukt volgens den tekst in *J. v. Vondels Poëzy* 1650, bl. 270.

Katharyne en Anna Hinlopen waren de dochters van Jacob Jacobsz. Hinlopen en van Sara de Wael, wier huwelijk in November 1618 door Vondel bezongen werd en op wier buitenverblijf Eickhof hij meermalen hun gast was.

Met het oog op vs. 24 en 25 meen ik dit gedichtje tot dit jaar te moeten brengen.

2 *Uwen Eickhof:* het buitenverblijf der Hinlopens. — *Hardt gedreight:* t. w. met een bezoek.

Die 't oogh misleit door groeizaem kleur,
En noodt den reuck op verschen geur;
Maer och de damp van eene koorts,
Die 't naeste bloet, gelijck een toorts,
Zoo vierigh blaeckt, benyde my
Dat schoon gezicht en zomerty,
Waer door het weimans hart ontluickt;
Wanneer 't in koele schaduw duickt,
In 't groene gras, en 't piepend kruit,
En Titer volght met keel en fluit;
Of vlieght en jaeght, door 't Paradijs
Van 't lachend Goy, naer eêl Patrijs,
En haes, en vos, met valck en hont,
In 't kriecken van den morgenstont.
Noch schel ick u die vreught niet quijt,
Maer spaerze op een' gelegen tijt,
Die Goeilants herderinnen sticht
In Duitsch met Maroos herdersdicht,
Alreede in 't rijmeloos vertaelt;
Waer door mijn geest wat adems haelt,
Terwijl eens anders koortsverdriet
My uwe hoef en 't velt verbiet.

7 *Groeizaem kleur:* men zou allicht geneigd zijn te denken, dat Vondel *kleur* hier, alleen om de maat enz. bezigde. Dat dit het geval echter niet is, blijkt o. a. uit *Hersch.* VI, B, vs. 89, waar wij lezen:

De zwarte streep verdiept het *lichte* kleur *in 't oogh*
Steeckt schooner hierop af —

waar hij even goed *de lichte kleur* had kunnen schrijven. Maar hij volgde 't oude voorbeeld, naar 't welk *kleur*, evenals de meeste basterdwoorden, enz. genomen werd. Zie Huydecoper, *Pr.* II, 142 en de aldaar aangehaalde schrijvers.

10 *'t Naeste bloet:* het bloed van hem of haar, die mij 't naaste is; met andere woorden: mijn naaste bloedverwant. Waarschijnlijk lag, toen hij dit schreef, zijn dochter Anna aan de koorts.

13 *Het weimans hart: weiman* is jager.

16 *Titer:* den herder.

23—25 De zin is: wanneer ik de Gooische herderinnen — hier, de beide jonge meisjes, aan wie hij schreef — vermake met een vertaling in verzen van Maroos herderszangen, reeds in proza door mij overgebracht.

26 *Waer door mijn geest wat adems haelt:* waardoor ik mijn geest wat opbeure, mij schadeloos stelle voor het verdriet, dat ik niet bij u buiten kan komen.

27 *Eens anders koortsverdriet:* de koorts, de ziekte, die een ander kwelt.

BYSCHRIFT

OP

D'AFBEELDINGE VAN KONINGIN

MARIA STUART.

Zoo bloeide *Stuarts* jeught, eer haet heur hooft zagh rollen ;
Eerze, op 't verwoet schavot, van hartewee gezwollen,

Byschrift op d'afbeeldinge van Maria Stuart. Volgens den tekst van den eersten druk (1646) van *Maria Stuart* (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 431).

2 *Van hartewee gezwollen:* oppervlakkig zou men meenen, dat deze woorden alleen om 't rijm hier stonden; dewijl men anders gewoonlijk wel van toorn, van spijt, enz., maar niet van *hartewee*, aan 't zwellen raakt; doch

Onnozel storf, onthalst naer die gesmede Wet.
Zoo wert *Maria* omhelst van nicht *Elizabeth.*
Twee punten hebben haer de bijl door 't vleesch gedreven,
Haer erfrecht tot de Kroon, en haer Katholisch leven.

zie vs. 199 en volgg. van het treurspel, waaruit blijkt, dat Maria wel degelijk gezwollen was.

3 *Die gesmede Wet:* d. i.; „die zoogenaamde wet, die wet, door boosheid en onrecht uitgevaardigd.” *Die* heeft hier een verachtenden zin.

MARIA STUART

OF

GEMARTELDE MAJESTEIT.

INCOMPARABILIS HEROÏNAE

ANAGRAMMA.

MARIA STUARTA ERAT MATURA ARISTA.

EPITAPHIUM.

VIVIFICANTE FIDE MATURA RESURGET ARISTA,
SECTA ODIO, JESU LECTA, STUARTA, MANU.

INCOMPARABILIS caet. d. i.: „De *Letterkeer* der onvergelijkelijke Heldin MARIA STUARTA was *Matura Arista* (rijpe korenaar)."

EPITAPHIUM caet.: d. i.:

„GRAFSCHRIFT.

„Door het levendmakend geloof zal Stuart, een rijpe korenaar, door den haat afgesneden, door Jezus' hand gelezen, herrijzen."

INLEIDING.

De binnenlandsche onlusten in Engeland, de strijd tusschen Koning en Parlement, vestigden opnieuw Vondels aandacht op dat land.

Begaan met het lot van Karel I, den kleinzoon van Maria Stuart, vond hij hierin aanleiding om de geschiedenis van deze ongelukkige vorstin in een treurspel te behandelen.

Brandt verhaalt in zijn *Leven van Vondel* [1]) over dit gedicht het volgende:

„Op den vertaalden Virgilius volgde het treurspel van *Maria Stuart*, een treffelyk kunststuk: maar in 't verhandelen der stoffe gaf hy, uit yver voor 't Roomsche geloove, geen' kleenen aanstoot. De lydende personaadje, Maria Stuart, zagh men hier afgebeeldt als 't eenemaal onnoozel, en zonder vlek. De verfoejelyke misdaaden van overspel, en 't vermoorden van haar' gemaal, Koning Henrik Darlay, werdt in dit treurspel geloochent, en haar schandelyk huwlyk met den moorder Botwel verschoont: zaaken daar Thuanus, die alleronzydighste Historischryver, hoewel Roomschgezint, haar schuldig aan houdt. Ook werdt 'er Elizabeth, Koningin van Engelandt, met vuile verwen afgemaalt, als een styfster van 't ketterdom, die Mariaas bloedt dronk, en als een Herodias, al hieldt ze zich bedroeft, haaren moedt koelde. Dit naamen zommigen euvel op, zoo

---

[1]) *Leven van Vondel,* achter Vondels *Poëzy* 1682, II, bl. 53.

dat eenigen den Schout en Scheepenen zoo lang aanliepen, en de zaak zoo zwaar voorstelden, dat men eindelyk den Dichter voor 't recht betrok, en verwees in de boete van honderdt en tachtig guldens. 'T welk veelen vremdt voortquam; weetende wat vryheit van schryven te deezer tydt wierdt gedooght, en dat men den Poëten van oudts noch meer toeliet dan anderen. Dan 't werdt nu anders verstaan, en de boete aan den Schout Pieter Hasselaar betaalt. Doch de Boekverkooper Abraham de Wees, die al wat Vondel uitgaf drukte, schoot dit geldt; niet willende dat de Dichter schaade zoude lyden by het werk, daar de Boekverkooper voordeel uit trok."

Het treurspel verscheen, zooals hieruit blijkt, in 't licht bij Abraham de Wees, maar de naam des dichters was op het titelblad niet vermeld, evenmin als het adres van den uitgever. Het heette dat het gedrukt was „te Keulen in d'oude druckerye."

De uitspraak van Schepenen deed aan de vraag naar het boekje geen nadeel, want tot heden zijn niet minder dan zes drukken met het jaartal 1646 op den titel bekend. Misschien is een enkele van deze later verschenen.

Zooals te voorzien was, werd dit treurspel niet ten tooneele gebracht.

Het gaf aanleiding tot het verschijnen van een reeks van pamfletten en spotdichten, waarbij sommigen zich aan de zijde van den dichter schaarden. Behalve Steven Theunisz. van der Lusts *Ongheblanckette Maria Stuart,* zijn deze hierachter in de Bijlagen afgedrukt.

Voor den herdruk van Vondels treurspel is de eerste uitgave (*Bibliographie van Vondels werken,* n⁰. 431) gevolgd.

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE

EDUART

door Godts genade Palts-Grave by den Ryn, Hertoge van Bajere.

Ick brenge, ô doorluchtighste Vorst, uwe Grootmoeder, waerlijck een groote Moeder, Dochter, Gemalin, Moeder en Weduwe der Koningen, en, dat het allergrootste is, een Koningklijcke Kruisheldin en gekroonde Martelares op ons Nederduitsch Toneel; niet gelijckze in Schotlant gezalft, nochte te Parijs getrout, gekroont, en op den troon gezet, maer in Engelant, haer grootvaders en naer Rechte haer eigen erfrijck, op een schavot, na een langdurige gevangenis, van de naeste bloetvriendinne gemartelt wert, alleen om haere erfwettigheit tot de zelve kroon, en stantvastigheit in het Katholijck Geloof, heur waerdiger dan vier scepters en kroonen [1]), ja haer eigen leven. Weinigen streecken hier die kroon van (Gode en zijn eere ten dienst) een zichtbare kroon en dit leven te versmaden. In de heilige boecken wort Moses en Kristus alleen die lof

---

EDUART. Hij was de vijfde zoon van den Keurvorst Frederik, den verdreven Koning van Boheme, en van Elizabeth van Engeland. Hij was 5 October 1625 in Den Haag geboren. Op twintigjarigen leeftijd huwde hij Anna de Gonzaga en ging tot den Katholieken godsdienst over, tot groot verdriet van zijn familie. Hij overleed in Frankrijk. De omstandigheid, dat hij een achterkleinzoon was van Maria Stuart, en (tot nog) de eenige van hare nakomelingen, die tot haar geloof was teruggekeerd, leverde een natuurlijke aanleiding op, om Vondel te bewegen, hem dit treurspel op te dragen.

[1]) *Vier scepters en kroonen:* t. w. die van Frankrijk, waarvan zij, door haar huwelijk met Frans II, Koningin was geweest; die van Schotland, welke zij van haar vader geërfd had, en die van Engeland en van Ierland, waarop zij aanspraak maken kon, ingeval het huwelijk tusschen Hendrik VIII en Anna Boleyn (Elizabeths moeder) onwettig werd verklaard. Vergelijk vs. 146 van het treurspel.

toegeschreven. Moses weigerde, geloofshalve, een zoon van Faroos dochter genoemt te worden (en zoo Josephus getuigt, de kroon zoo vroegh van zijn hooft ruckende, tradtze met voeten [1]) en schatte Kristus rijckdom en zijn volcks versmaetheit hooger dan de schatten van Egypten. Kristus, het eenige voorbeelt der volkomenheit, versmade beyde de kroon en dit leven, om Godt, zijnen vader, met de doornekroon te eeren. In d'oude Martelschriften vint men de Koningen en Koninginnen, om den godstdienst gemartelt, dun gezait, gelijck trouwen gekroonde hoofden zelfs dun gezaeit zijn. In deze leste, zoo veel koeler in yver dan d'eerste, tijden, komt een eenige Maria *Stuart* op, als een nieuwe star. Zy versmaet haren grijzen stam, het edelste geslacht van geheel Kristenrijck. Zy vergeet over de hondert voorzaten en voorvaders, alle Monarchen van haren bloede, wiens oirsprong het einde van Alexander de Grootes tijt bereickt. Zy buight haer vrye schouders gewilligh, geduldigh onder het kruis, ten spiegel van alle Kriste Vorsten. Hierom blincktze nu met recht onder de zalige Martelstarren in Godts hemelsche klaerheit, aen de voeten van Maria, wiens naem zy zoo waerdigh gedragen heeft, als zy haer, onder het twintighjarige kruis, en met zoo vele zwaerden van wederwaerdigheit doorregen, nader dan zoo vele Koninginnen stont. De tooneelwetten lijden by Aristoteles naulicks, datmen een personaedje, in alle deelen zoo onnozel [2]), zoo volmaeckt, de treurrol laet spelen; maer liever zulck eene, die, tusschen deughdelijck en gebreckelijck, den middelwegh houde, en met eenige schult en gebreken behangen, of door een hevigen hartstogt tot iet gruwzaems vervoert wert: waerom wy, om dit mangel te boeten [3]), Stuarts onnozelheit en de rechtvaerdigheit van haere zaeck met den mist der opspraecke en lasteringe en boosheit van dien tijdt benevelden, op dat haer Kristelijcke en Koningklijcke deugden, hier en daer wat verdonckert, te schooner moghten uitschijnen. Zoo steeckt gouden en purperen

---

[1]) *De kroon.... van zijn hooft ruckende, tradtze met voeten:* dit is minder juist: JOSEPHUS verhaalt in het II. Boek zijner *Geschied.*, dat Mozes, als kind, de kroon van Farao, die op den vloer gerold was, met den voet trad: — hetgeen natuurlijk als een profetie werd aangemerkt, dat hij den koning van Egypte geen geringe nadeelen zou toebrengen.

[2]) *Onnozel:* onschuldig.

[3]) *Dit mangel te boeten:* dit gebrek te vergoeden.

glans op nevels en wolcken, en licht op bruine schaduwen af. Het docht my al t'onbillick, dat de Nederduitschen hier in andere volcken en tongen, die haer tooneelen met dit kostelijcke bloet purperden, iet zouden toegeven: en het lagh al eenige jaren geleden by my, als een belofte, haere Majesteits godtvruchtige faem, die zoo hoogh gestegen, mijne nochte iemants pen behoeft, van verre in haer schaduwe naer te streven; en noch te vieriger, dewijl ick, des onwaerdigh, mijn geboortejaer by Mariaes moortjaer [1]) (marteljaer most men zeggen) of liever geboortejaer gedencke. De Heilige Kerck is van outs gewoon de geboorte der Martelaren naer de geboorte der ziele, en niet naer de lichamelijcke, te vieren; aengezien de ziel ten marteldage, van den lichame ontbonden, in den hemel, en het licht der onsterflijckheit, ten eeuwigen leven geboren wort. Ick nam de vrymoedigheit dit treurspel uwe Vorstelijcke Doorluchtigheit op te dragen, die d'eerste van uwe Grootmoeders nakomelingen haer heilige asschen en geest verquickt met den Katholijcken Roomschen Godtsdienst t'omhelzen, en haer godtvruchtige voetstappen na te volgen; een zaeck, die zy in het uiterste haren eenigen zoon Jakob, uwen Grootvader, namaels Monarch van Groot Britanje, zoo hartelijck beval, als zy die groothartigh met haer Kristelijck bloet bezegelde: en zeker boven uw Grootmoeders voorbeelt vermaent u daer toe uw eigen naem, zoo loflijck by de Katholijcke Koningen van Engelant, uwe voorvaders, gedragen, en waer onder men twee Eduarden [2]) telt, eenen met den tijtel van Martelaer, den anderen met dien van Heiligh gekroont. Oock ontbrack het van outs den Hertogen van Bajere, waer uit uw Keizerlijck en Keurvorstelijck stamhuis zijnen oirsprong nam, noit aen voorbeelden van Heiligheit en godtvruchtigheit, die u nu op deze hemelsche heirbaen welkomen [3]), zegenen, en met hun voorbede stercken, terwijl ick het gewijde tooneel openzet, daer uwe Grootmoeder weder te voorschijn komende, den aenschouweren te gelijck schrick aenjaeght, en tranen van medoogen ten oogen uitperst.

---

[1]) *Moortjaer.... of liever geboortejaer:* fraai gedacht en sierlijk uitgedrukt.

[2]) *Twee Eduarden:* Eduard de Heilige, die in de tiende, en Eduard de Belijder, die in de twaalfde eeuw in Engeland regeerde.

[3]) *Welkomen:* verwelkomen.

INHOUT.

Koningin *Maria Stuart*, eenige erfdochter van Jakob den vijfden, Koning van Schotlant, en nicht van Henrick den zevenden, Koning van Engelant, wert om hare stantvastigheit in den Katholijcken Godtsdienst, na het uitstaen van valsche lasteringen, gewelt, lagen en gevangenis, genootzaeckt ten rijcke uit te vlughten, voor de wreetheit van den staetzuchtigen tyran Mouray [1]), haren bastertbroeder, en de godtvergetenheit en meineedigheit der Puriteinsche Schotten, aengeschonden [2]) door hare nicht Elizabeth, die deze onnozele en oprechte ziel onverzoenelijck haette, dewijlze noch jong in Vranckrijck aen den Dolfijn getrouwt, niet uit eige staetzucht, maer ontijdige drift van Guize en Lothringen [3]), haere oomen, en Koning Henrick, den tweeden, haren schoonvader, en Francois den tweeden, haren gemael, voor Koningin van Engelant en Yrlant uitgeroepen wiert; waer van men, hoewel zy in der daet wettiger dan Elizabeth was, nochtans vredes halve, eerlang afstont, behoudende evenwel het erfrecht van de naeste na Elizabeth, indien deze zonder oir overleedt, tot de kroon gewettight te zijn. De vervolghde Koningin nam dan in noot haren toevlught in Engelant, listigh derwaert getroont van Elizabeth, die op woort nochte beloften passende, en het

---

1) *Mouray:* de Graaf van Murray.
2) *Aengeschonden:* opgestookt.
3) *Guize en Lothringen:* den Hertog van Guise en zijn broeder, den Kardinaal van Lotharingen.

heiligh gastrecht schendende, de vervolghde en in haer recht verdruckte bloetvriendin, in plaetse van Kristelijck en Koningklijck onthael, en beloofde noothulp, over de achtien jaren zoo vast gekerckert hielt, dat vriendelijcke bede nochte verzoeck, nochte tusschenspraeck, nochte aengewende middelen, of aenslagen de gevange niet alleen aen geenen vrydom holpen, maer heur ellende t'elckenmale meer bezwaerden, tot dat men endelijck, (aengezien zy noit om eenige beloften den Roomschen Godtsdienst wou verloochenen) haer, op een daer toe met voordacht gesmede wet, en onder schijn, datze Elizabeth naer het hart en de kroon gesteecken had, valschelijck en gruwelijck, tegens alle goddelijck en menschelijck Recht, ter bijle verwees. Het tooneel vertoont het kasteel van Fodringaye [1]. De Rey bestaet uit Staetjofferen der Koninginne.

[1]) *Fodringaye:* Fotheringay noemen het de Engelsche schrijvers. Eenige jaren na Maria Stuarts onthoofding liet men het kasteel in de lucht springen. Het lag in Northamptonshire, ongeveer 3 uren gaans van Peterborough.

PERSONAEDJEN.

BIECHTVADER.

MELVIN. Hofmeester.

BURGON. Lijfarts.

REY van STAETJOFFEREN.

MARIA STUART. Monarche van Groot Britanje.

KENEDE'. Kamenier.

DE GRAVEN. Halsrechters.

PAULET. Slotvooght.

MARIA STUART.

HET EERSTE BEDRYF.

BIECHTVADER, MELVIN.

Biechtvader.

Hofmeester, die mijn hart door uw beproefde trouwe
Verknocht, en voor de deur van ons gevange Vrouwe
Vast wandelt hene en weêr, in 't oogh der kamerwacht;
Heer Melvin, zegh my toch, wat onraet heeft te nacht
Drurei, Paulet, en al die dit kasteel bezetten

2 *Verknocht:* verknoopte, aan u verbond.

5 *Drurei:* Drury, aan sir Amyas Paulet toegevoegd, ter bewaking van het kasteel.

Geweckt met trommelen en steecken van trompetten,
Noch schichtiger dan oit in leger wert gehoort;
Ja, anders niet dan of de Spanjaert brugh en poort,
Door kracht van buspoêr en petarden opgesprongen,
Bemaghtight had, en quam gewapent ingedrongen?
Was 't vyand, die u joegh, of ingebeelde schroom?
Ick lagh in mijn gebedt, en schoot als uit den droom.

Melvin.

O Vader, was het vreemt, dat zoo veel harten krompen?
Paulet hoorde in zijn' slaep een steen in 't water plompen,
Aen d'oostzy van de graft, en angstigh of men hier
Den muur al stil beklom, stack op, gelijck een vier,
En flucks ten bedde uit, riep in 't hemde: wapen, wapen;
En schoon men niets vernam, noch kost zijn geest niet slapen,
Voor datmen om 't kasteel en Fodringaje zagh
Of ergens volck of laegh in 't velt verborgen lagh.
Men mompelt over al door vlecken, steên en dorpen,
Van op de brugh, by dage, een' wagen om te worpen;
Of 's nachts een' lossen steen te lichten uit den muur;
Of door verstant op 't slot een geestigh avontuur
Te waegen, en Mevrouw in mans gewaet te redden.
Zoo menigh aenslagh steurt de Heeren op hun bedden,
Bezwaert met dit juweel, den kercker toebetrouwt:
Want noot zoeck troost aen list, en acht geen stuck te stout.

Biechtvader.

Zoo houdt de vrees de wacht, de wacht Mevrouw gevangen:
Zoo prangt de mensch zijn hart, om 's anders hart te prangen.
Een achterdocht, uit angst voor staet gesproten, acht
Zich nimmermeer genoegh verzekert op haer wacht:
Die hofplaegh raemt geen maet, noch kent geen zekre palen,
Maer jaeght haer schim, en 't geen zy niet kan achterhalen:
Mistrouwen blijft haer borgh en trouwste toeverlaet:
Dit boeit Marie hier, ten steun van 's nabuurs staet.

6 *Steecken:* blazen.
17 *Wapen:* alarmkreet.
24 *Verstant:* verstandhouding. — *Geestigh:* schrander, vernuftig overlegd.
35 *Borgh:* burg.
36 *'s Nabuurs staet:* Elisabeths troon.

Melvin.

De Faem, die nimmer rust, verbiedt dit lant te rusten.
Men wacht een Spaensche vloot, te Milfort op de kusten:
Men ducht of 't Schotsche heir bestoockte 't Engelsch Rijck;
Of Essex Guises maght moght dienen tot een wijck:
Marie is 't reede ontslipt, en vint al heul aen 't Noorden:
Men dreight Elizabeth met lagen en met moorden,
En Londen met een brant te delven in zijn asch.

Biechtvader.

Hier loopt de schrick mede om, en list, of wat het was,
Dat dees geruchten voedde, en breeder uit ging recken,
Waer uit de Grooten dienst en nut en voordeel trecken.
Hoe vele treken hoeft het weereltlijck bezit,
Op dat het entlijck treff' het langbeooghde wit!

Melvin.

't Verraet van Babington en zijn aenhangelingen,
Verbonden naer den hals der Koningin te dingen,
(Ten minste zoo men roept) en meester van haer kroon,
Den rechten erfgenaem te zalven op den troon,
En over 't bloedigh lijck der bloetvriendin te stappen,
Om met gewelt de nicht te heffen langs die trappen
In 't wettigh erfgebiedt, zoo gruwelijck belaeght;
Dit is een stuck, waer van al 't eilant dreunt en waeght:
Dit schouwspel bloet noch versch, en brugh en poorten hangen
Verciert met zulck een wilt, op zulck een jaght gevangen.

Biechtvader.

O lasternacht! vertreck voor 't licht der Schotsche zon.
Geen pen van Kurle of Nau, geen brief van Babington,
Of iet, hun uit den hals door pijn of schrick getogen,
Vont vatten aen haer eer, tot voorstant van de logen;

49 *Babington:* Antonie Babington, een Edelman uit het Graafschap Derby, vormde in 1586, met eenige geestelijken en andere personen, een aanslag tegen het leven van Elisabeth en bekocht, evenals zijn medestanders, dit opzet met den dood.

60 *Kurle of Nau:* Secretarissen van Maria, wier getuigenis haar (te recht of ten onrechte) van medeplichtigheid aan den aanslag van Babington beschuldigde.

62 *Voorstant:* voordeel.

Ja niet de minste stip der Koningklijcke hant
Gaf schijn van deze schult. O Rechters! is 't geen schant,
Dat ghy den lastermont, die Stuart durf betijgen,
Niet hoorde in haer gezicht, ja toesloot en hiet zwijgen
Voor eeuwigh, om met glimp d'onnoosle Majesteit
Te smetten, door een vlack haer valsch te last geleit?
Ghy durft den levenden door pijn den mont opbreken.
Dan sluiten, om uw' wil door 's dooden mont te spreken.

Melvin.

Wat zachter: matigh u: de schiltwacht staet niet wijt:
Zy let op ons gebaer: bedenck eens waer ghy zijt.

Biechtvader.

Men vaerdight hier op af gemaghtighten van Londen,
Die vallen plotseling, als losgelate honden,
Dien afgejaeghden roof, by vijftigen, op 't lijf.
Men ruckt, en pluckt, en bijt, een ieder even stijf:
De minste omstandigheit heet blijck van scepterschennis:
Geen onschult grijpt hier plaets: erfvyantschap draeght kennis
Van 't geen zy liefst gelooft, by 't hair treckt, en misduit.
Zoo velt men vonnis, op een ongegront besluit.
Z'ontfing dien bo des doots al over zes paer weken:
'T is Godt bekent, waerom dit hapert en blijft steken.

Melvin.

De bulle en aenhang van den Pauselijcken stoel
Verbitterden den wrock. De Pausen nimmer koel
In yver, Portugael, de Franschman, Yr en Spanje
Verzochten reis op reis in d'onrust van Britanje
Te visschen, door verbont en heimelijck verstant,
Met ingezetenen, ontslagen van den bant
Des eedts, Elizabeth, het hooft des Rijcks, gezworen;

66 *Hiet:* heette.

69, 70 Versta: Gij dwingt eerst de lieden, door pijniging, valsche getuigenis af te leggen; en brengt hen vervolgens ter dood, ten einde hen te beletten, die getuigenis te herroepen, van welke gij alsdan misbruik maakt.

72 *Zy:* slaat op *schildwacht.*

78 *Onschult:* verontschuldiging.

86 *Verzochten:* beproefden.

Een aenslagh Norfolck zelf ten zwaren val beschoren,
Die vlammende op de kroon, en bruit, hem vast belooft,
Opofferde aen de bijl zijn wederspannigh hooft.

Biechtvader.

Gansch Kristenrijck gevoelt de ketens van dees vrome.
De Pausen yverden voor 't Recht des stoels van Rome,
Den Tyber, van den Teems, eenstemmigh toegestaen;
Naerdien Elizabeth zich noit als onderdaen
Wou dragen onder hem, en 't leen verheergewaden,
Maer volghde 's vaders voet en averechtse paden,
Onthielt de Kerck haer Recht, verdruckte 't Roomsch altaer,
En steef het Ketterdom, zoo stout als openbaer.
Men vondt geraên den arm der Vorsten te gebruicken,
Om dit hardtneckigh zaedt de vleugels kort te snuicken;
Te blusschen zulck een pest, eer 't een en eenigh bedt
Al 't huis, en 't eene lidt al 't lichaem voort besmett'.

Melvin.

Dat ooghmerck bleeck wel klaer, toen d'opgehitste Graven
Met dien verliefden Vorst zich vlack in 't velt begaven,
En kap en kelck en kruis stont om soudy verzet:
Had Albaes afgunst zelf dien zeetoght niet belet,
Het scheelde een etmael tijdts Vitel waer ingevallen,
En met een Vlaamsche vloot al meester van stadts wallen,
Elizabeth geschupt, Marie alree gekroont:
Noch heeftze veertien jaer haer sedert 't lijf verschoont.

90 *Norfolck:* Thomas III, Graaf van Norfolk, die pogingen had aangewend om Maria te verlossen, en, na het ontdekken en verijdelen daarvan, in 1573 onthoofd werd.

97 *Verheergewaden:* het goed te leen ontvangen en het eigendomsrecht van den leenheer erkennen.

105, 106 *D'opgehitste Graven met dien verliefden Vorst:* de hier bedoelde Vorst was Don Jan van Oostenrijk, die in 1576 een toeleg had gesmeed om Engeland te veroveren, waartoe Paus Gregorius XIII hem 't recht op dat Rijk, 't welk de Roomsche Stoel voor zijn leengoed erkende (vergelijk vs. 94—99), had opgedragen. Noch de kosten voor de uitrusting, noch de gelden voor de soldij waren echter te vinden: en de onderneming, van alle zijden gedwarsboomd, had dan ook geen voortgang.

107 *Verzet:* beleend, verpand.

109 *Vitel:* Capino Vitelli, de veldmaarschalk, door zijn krijgstochten in de Nederlanden beroemd en aan wien het bevel over de vloot was opgedragen.

112 *Haer sedert 't lijf verschoont:* haar nog in het leven gelaten.

Biechtvader.

Marie droegh geen schult, noch waeghde oit zulcke kanssen.

Melvin.

Zy was nochtans de Bruit, om wie de Roomschen danssen.

Biechtvader.

Een yeder heeft zijn wit: verlossing was haer wit.

Melvin.

Die gun ick haer, en d'andre een ongesteurt bezit.

Biechtvader.

Wie steurnis haet, vermijde een anders rust te steuren.

Melvin.

Wat rust moght Engelant of Schotlant oit gebeuren?

Biechtvader.

In Schotlandts onrust heeft gansch Engelant gevischt,
En door den bastertbroêr Mouray dien burgertwist
Gekoestert: hier uit sproot de steurnis van het huwelijck
Der vrome Koningin, besproken al te gruwelijck
Van ongebondenheit, toen Riccio zijn ziel,
Daer hy voor 't reine altaer van hare voeten viel,
Opofferde in zijn bloet, dat zelf 't gewaet besmette
Der zwangere, op wiens borst de moort het zinckroer zette,
Om t'effens met een' schrick en snick en zelven zucht
Te smooren op het hof de moeder met haer vrucht.

Melvin.

De Koning gaf te licht geloof aen 's basterts treken.

122 *Besproken:* beschuldigd.

123, 124 Men weet, dat David Riccio een Italiaansche muzikant en gunsteling van Maria was, en door de hovelingen van haar echtgenoot, in hare tegenwoordigheid, en terwijl hij vergeefs hare knieën omhelsde, werd omgebracht.

Biechtvader.

Zoo wert het bussekruit moordadigh aengesteken,
Het Koningklijcke bedt geslingert in de lucht,
D'onnoosle Gemalin van manslaght valsch berucht,
En echter schalck in 't net van Botwels echt getrocken;
Waer op d'aertskettery, noit afgemat van wrocken,
Als op een lecker aes vast aenbeet te gelijck,
En stack banieren op, waer in het oir van 't Rijck,
Voor 's vaders dooden romp en uitgestreckte beenen,
Den hemel weckte om wraeck, met jammeren en steenen.
De moeder, na veel smaets, gekerckert in een' poel,
En midden in 't morasch getrapt van s' vaders boel,
Moet scheiden van den staf, en goddeloos verlastert,
Haer eenig kint, haer' troost, betrouwen aen dien bastert.

Melvin.

Men zoeck' niet aen den Teems de springkaer van al 't quaet,
Maer aen de Seine, als zy, door Guises blinden raet
Voor Koningin verklaert, bestont naer 't Rijck te gapen,
En mengde Schotsch en Yrsch en Fransch en Engelsch wapen
In 't velt van haren schilt; braveerde met dit merck,
Gewrocht in hoftapijt, gebootst in zilverwerck:
De Wapenrocken zelfs der Stuartsche Herouten,

132 *Berucht:* beticht.

133 *Botwel:* de graaf van Bothwel, Maria's derde man, de moordenaar van zijn voorganger, Henry Darnley.

134—138 Versta: de Puriteinen, nooit rustende in hun haat tegen Maria, namen uit haar huwelijk met den moordenaar haars echtgenoots, gretige aanleiding, om de banier tegen haar op te steken in naam van den erfgenaam des Rijks (haar zoon Jacobus), die (quansuis) werd voorgesteld als wraak roepende over den dood zijns Vaders. De *uitgestreckte beenen* (vs. 137) schijnen hier de wijze uit te drukken, waarop hij was omgekomen, t. w. door 't in de lucht springen van zijn paleis.

139 *Gekerckert in een' poel:* gevangengezet op het kasteel van Loch-Levin, gelegen in het meer van dien naam, 't welk echter niet volkomen een *poel* te noemen is.

140 *Getrapt van s' vaders boel:* van Margaretha Douglas, de moeder van Murray, aan welke de burchtvoogdij van Loch-Levin was opgedragen.

141 *Staf:* schepter.

145 *Naer 't Rijck te gapen:* voor: er verlangend naar uit te zien.

147 *Braveerde:* pochte.

Haer gevelprael, waer op de Franschen zich verstoutten,
Onaengesien 't beklagh des Londenschen Gezants,
Bestelden d'eerste stof tot zoo veel misverstants,
Hier entloos uit gebroeit, en lijdigh zwaer te smooren.
Zou 't bloet van Henrick d'Achtste, een vrouw ten troon [geboren,
Verduwen, zich te zien gehoont, by groot en klein,
Voor een onwettigh zaet, een bloetschant van Boulain;
Terwijl uw Myters zelfs naer heuren val verlangen,
En aen dit lasterstuck gewijde zegels hangen?

Biechtvader.

Berooft de vader zelf het kint zijn wettigheit,
Waer toe Sint Peters stoel dit stuck te last geleit?
Zoo self de staet des Rijcks haer dorst van 't Rijck versteken,
Wat heeft Elizabeth op Paus of bul te spreken?
Zoo Guize, zoo Valois oit holden zonder toom,
Wat wijt men dees de schult van schoonvaêr, man en oom?
Die, schoon men haer met recht dien tijtel wel moght geven,
Nochtans dit tijtelrecht afstonden by hun leven;
Gelijck des Konings weeuw, noch treurende op het lijck,
Den kus van vrede boodt aen dit gequetste Rijck;
Behoudens datze noit zich 't erfrecht liet ontrucken,
Hoe fel men sedert zocht haer erfrecht t'onderdrucken:
Want al d'Onroomscheit zagh niet ongedootverft in,
Hoe na de kinderlooze Onroomsche Koningin
Een Roomsche volgen moght, en Romes hope alreede
Te Kercke en Koore gingk, naer d'oude en eerste zede.

Melvin.

Het heughde een ieder, hoe de godtsdienst nam zijn' keer,

150 *Haer gevelprael:* het wapenbord, dat in den gevel praalde van haar paleis.
153 *Lijdigh zwaer:* zwaar genoeg.
156 *Een onwettigh zaet:* Hendrik VIII had, als bekend is, om Anna Boleyn te huwen, zijn echtgenoote, Catharina van Arragon, verstooten.
157 *Uw Myters:* de Kardinaals Campeius en Wolsey, die des Konings wensch naar scheiding van Catharina bevorderden.
161 *De staet des Rijcks:* het Parlement, dat het huwelijk van Hendrik VIII en Anna Boleyn onwettig had verklaard, waardoor Elisabeth onwettig werd.
164 *Dees:* is wederom Maria.
171 *Niet ongedootverft:* niet dan met bestorven kaken, niet zonder innerlijke vrees.

En t'elckens ommesloegh by wisseling van Heer.
Wie heden boven drijft, is morgen de verachtste:
Dat leerde ons 't wanckel radt, 't welck onder Henrick
[d'Achtste
Zoo haestigh ommedraeide, en weêr in twijfel hing,
Eer Eduwart den groet des onderdaens ontfing:
Het weifelde noch eens op 't wencken van Marye;
Noch eens op 's nazaets staf, haer zusters heerschappye.
Zoo menighmael het hof Sint Pauwels wintveêr draeit,
De weerhaen van de kerck dan Roomsch, dan Onroomsch
[kraeit.

Biechtvader.

O Henrick, wat al leets hebt ghy de Kerck gebrouwen!

Melvin.

Dat kleet is uit zijn ploy: wie kan het weder vouwen?

Biechtvader.

De hant, die 't al vermagh, en 't onrecht effen vlijt.

Melvin.

Vrouw Stuart wort gesolt van een verwarde tijt.

Biechtvader.

In zulck een barning zat de moeder oock benepen.

Melvin.

Ick ducht de rechtbijl wort voor 's dochters hals geslepen.

Biechtvader.

Indien ghy moortbijl zeit, dat was de rechte naem.

Melvin.

Zy draeght den naem van Recht.

181 *Marye:* de Catholieke Maria Tudor, die vóór Elisabeth regeerde.
183, 184 Versta: zoo menigmaal het hoofd van den Staat Roomsch of Onroomsch is, zoo menigmaal verandert ook de eeredienst in de hoofdkerk van St.-Paulus — en drijft dus in 't Rijk deze of gene Godsdienst boven.

Biechtvader.

Een Recht dat ick my schaem.

Melvin.

Men zagh weleer Boulain ten block en bijl verdoemen.

Biechtvader.

Die wil ick met Mevrouw op eenen dagh niet noemen.

Melvin.

Ick ga: de deure kraeckt.

Biechtvader.

Gewis, hier komt Burgon,
De Lijfarts van Mevrouw, een ondergaende zon.

BIECHTVADER. BURGON.

Biechtvader.

Hoe vaert de Koningin, van mijnen dienst versteken?

Burgon.

Vry beter dan het scheen geschapen voor vijf weken,
Toen al dit hartewee, het welck oneindigh is,
Eens uit te bersten quam op een missteltenis
Van 't gantsche lijf; en zoo wy 't onheil noemen zouden
Met zijnen naem; het wort gemeenelijck gehouden
De wisse voorbo van een bolle waterzucht,
Uit een trage koorts gesproten, als haer vrucht;
Een koorts, die haer een maent in 't bedde heeft bereden,
En blies dees bollicheit door al haer ziecke leden.
Dat onweêr is bedaert, en entlijck neergeleit,
Doch zy behoudt, helaes! die bleecke bollicheit,
Waer uit men anders niet dan waterzucht kan spellen,
En dat het lichaem moght allengs van water zwellen:
Want milt en lever (dees de winckel van het bloet,

197 *Van mijnen dienst versteken:* beroofd van mijn bijstand.
211 *Winckel:* bergplaats.

En die het vuylnisvat. des lijfs, te lang misvoedt)
Zijn beide schier verslenst, bedorven, overstreden
Door overvloet van raeuwe en koude vochtigheden,
Die (d'oirsprongk van dit quaet) met vuilen damp. op damp
Bezwalcken t' edel brein; benevelen de lamp
Van 't kloeck vernuft, ja zelf door 't beckeneel geslagen,
'T gezalfde hair met sneeuw bedecken voor zijn dagen:
En wie verwondert zich, die op haer jammer ziet?
Des kerckers eeuwigheit, en 't nypende verdriet.
Verdruckten de natuur, die al te noode aen 't wijcken,
Ten leste eens onder 't pack der rampen most bezwijcken.
Zy houdt nochtans den moedt, en in verwezen staet,
Schijnt kloecker dan ick 't hart gestelt vinde in der daet.

Biechtvader.

Een edelmoedige aert kan qualijck zich verbergen:
Hy schiet zijn stralen uit, en breeckt door al dat tergen,
Door zoo veel onrecht, hoon en wederwaerdigheit,
Aen alle kanten door met grooter majesteit.
Doch 't aertsche deel lijt last, door stadigh tegenwoelen
Der geesten, die wel scherp hun ongelijck gevoelen:
Want schoon de mensch van mensch te wonderlijck ver-
[scheelt;
Men schudt den mensch niet uit: oock schiet het vrouwebeelt
Door tederheit te kort: en of 't zijn leet wil schuwen,
Het kan al d'ingekropte ellende niet verduwen.
Zoo sleepte een stroom van ramp haer wijze moeder me.
Kon Kalis, het verlies van zulck een kleine ste,
Marie, hare nicht, door waterzucht verslijten;
Hoe zou Mevrouw bestaen, die uitstont al dit wrijten
Van twintigh jaren wrocks en staetzuchts, hoogh in top?
Het yzer wijckt den vijl, jae steen den waterdrop.
Wat raet? Hoe zoeckt men best 't gevreesde voort te komen?

236, 237 De spraak ging, dat Maria van Engeland gestorven was van hartzeer over 't verlies van Calais, welke stad, na twee-honderd-vijftig jaar aan de Engelschen behoord te hebben, in 1558 hun door Guise was ontweldigd. Zelfs zou zij op haar sterfbed gezegd hebben, dat, zoo men haar opende, men Calais in haar hart zou vinden.

240 *Wijckt: wijken* moet hier niet genomen worden in den zin van: zwichten onderdoen. De dichter wil zeggen, dat het ijzer door de vijl, de steen door den waterdrop, bij langdurige werking gesleten wordt.

Burgon.

't Gebreck zit diep, en heeft alreede toegenomen,
Zoo datmen langkzaem baet verwacht van artseny:
Doch aengeperst van zorgh en eere, zullen wy
Met puick van heilzaem kruit, gepluckt in winterweiden,
Het zwacke lichaem eerst een luttel toebereiden,
Tot dat de zomerzon ons beter hope geef,
En keur van weeligh groen in beemt en heide leef.
Wy gaen in 't velt, om kruit met krijghsvolck uitgezonden.

Biechtvader.

Ick bidde u, luister scherp naer tijdingen van Londen,
En kunt ghy, troost Mevrouw, tot lichting van haer smert:
Een blijde nieuwmaer zet de zwaricheit van 't hart.

REY VAN STAETJOFFEREN.

Zangk.

Marie, uit Jesses stam geboren,
En tot een rijcker kroon gekoren
Dan David droegh in 't Jootsche Rijck:
Marie in ootmoet hoogh verheven,
Van vreugt en blyschap aengedreven,
Bezoeckt haer nicht in Arons wijck.
Elizabeth, tot Godt genegen,
Schiet op, en vlieght Marie tegen,
Omhelst en kust die groote Nicht.
Aenschouw dit hartelijck verlangen,
Hoeze in elckanders armen hangen:
Hoe liefde bloet aen bloet verplicht.

Tegenzangk.

Marie, uit Stuarts stam geboren,
En tot een rijcker Kroon gekoren

249 *Om kruit met krijghsvolck uitgezonden:* versta: om, onder geleide van krijgsvolk, kruiden te halen.
258 *In Arons wijck:* in het verblijf der Priesteren.
264 *Verplicht:* verbindt.

Dan Henrick droegh in 't Engelsch Rijck:
Marie, in rampspoet hoogh verheven,
In druck en ballingschap gedreven,
Neemt tot haer Nicht in noot de wijck:
Elizabeth tot wraeck genegen,
Blijft pratten, zent heur wachters tegen,
En vangt en spant die groote Nicht.
Zy laetze twintigh jaer verlangen,
En tusschen hoop en dootschrick hangen:
Want Staetzucht past op bloet noch plicht.

Toezangk.

Hoe stemden dees twee leste t'zamen,
Indien de daden met de namen
Te gader stemden juist en net,
Als 't eerste paer; maer nu beschamen
De wreetheên van *Elizabeth*
Haer' naem, vol geurs, en 't heiligh voorbeelt;
Naerdienze op haer gesmede wet
Marie tegens Recht veroordeelt.

272 *Blijft pratten:* blijft hoovaardig op haar plaats zitten.
283 *Haer gesmede wet:* zie het aangeteekende op vs. 3 van *'t Byschrift.*

HET TWEEDE BEDRYF.

MARIE. REY.

Marie.

Aertsbisschop Hamilton, hoe dick, hoe menighwerf
Beroude 't my, dat ick (noch op mijn Vaders erf,
Gelijck een simple duif ontslipt, en onbenepen
Van 's oproers klaeuw, en reede om over zee te schepen)
Niet hoorde uw gryze les, uw' Vaderlijcken raet;
En schuwende den muil van ingekropten haet,
Het aenzette op de Vlaemsche of Fransche Koningskusten;

289 *Uw gryze les:* voor: les van een grijsaard, les, die van 's mans ondervinding getuigde. Zie vs. 320—330.

Daer ick, schier afgesolt, moght zacht en veiligh rusten,
In dien gerusten schoot; daer mijn gemael François,
Mijn eerste bruidegom, die telge van Valois,
Zoo lieflijck slaept en rust by 't Vaderlijck gebeente,
Beklaeght van my, zijn weeuw, en alle zijn gemeente.
O had my toen 't verstant niet averechts gestaen,
Tot straffe van het gene ick geensins heb misdaen
Mijn lieve bloetvriendin, maer zelf den Heer van allen;
Ick waer aen deze kust noit blindeling vervallen,
Tot schipbreuck van mijn' staet, gezontheit, goet en bloet;
Een dwaesheit, die ick hier zoo dier bezuren moet;
Daer alles zackt, om zich tot mijn bederf te neigen,
En Zusters byl begint alle oogenblick te dreigen
Mijn' afgematten hals, gesleten onder 't juck
Des kerckers, zonder endt, en nimmer zonder druck:
Doch ick verdiende aen Godt, helaes! noch harder slagen:
Hy stercke my, om 't kruis geduldiger te dragen.

Rey.

Mevrouw, ick bidde u, breeck dit treurigh steenen af:
Ghy steent u weder kranck, en voor den tijt in 't graf.
Ghy storte korts van rouw en hartewee te bedde,
En elck met u begaen, eer d'artseny u redde,
Niet zonder hulp en gunst van 's hemels medecijn,
Was kranck, terwijl ghy laeght in dien bedroefden schijn,
Op d'oevers van de doot. Wat denckt ghy aen 't voorleden!
'T zy weelde, 't zy verdriet, dat is voorby gegleden:
Het tegenwoordigh geeft ons zwarigheits genoegh:
Wy zetten 't grijze hair en rimpels noch te vroegh.

Marie.

Hoe kan ick aen dien dagh gedencken zonder weenen,
Die my te scheep zagh gaen, aen 't water te Dundrenen?

293 *François:* haar eerste echtgenoot, Frans II van Frankrijk, die 4 December 1560 overleed.

298—299 Versta: tot straf van hetgeen ik misdaan heb, niet jegens mijn nicht Elisabeth, maar jegens God.

304 *Zusters byl:* zij noemt hier, naar de gewoonte onder de gekroonde hoofden, Elisabeth haar zuster.

314 *Schijn:* staat, toestand.

Toen Hamilton zich voor mijn voeten nederboogh,
Zijn beide handen vouwde, en met de traen in 't oogh,
My toonde baeck op baeck in ons historiboecken,
Afradende de kust der Engelschen te zoecken;
Daer grootvaêr Jakob, d'eerste, eilaes! zoo deerlijck voer;
Malkolm, der Schotten Vorst, en Willemheer, zijn broêr,
Van Henrick bleef geprest in dienst op Fransche toghten;
Daer oock 't Albaensche hooft en anderen bezochten
Hun wreetheit en verraet; een eigenschap, die dit
Geslacht tot in het been en mergh gekropen zit.
d'Aertsbisschop ruste niet van bidden en bezweeren,
Toen hy den zeeman 't schip aen 't water zagh ontmeeren:
Hy woude onschuldigh zijn, en eischte schrift en bladt,
Tot tuigen hoe hy zich aen my gequeten hadt.
O Vader! 'k houde u vry, en soo veel trouwe vrienden:
Mijn schulden hadden schult, die zulck een straf verdienden.
Men waerschuwt al vergeefs: wien Godt zijn hoede ontzeit,
Bemerckt den valstrick niet, die voor zijn voeten leit:
Men wort door rampen wijs, en ondervint te spade,
Hoe los men henedrijve op 's nagebuurs genade.

Rey.

Ghy meet een anders hart naer 't uwe, nimmer valsch,
En voelde eerst met den slagh dien slagh op uwen hals.
De scepters gaen te traegh met billijckheit te rade:
Zy achten deucht en eere, indienze koom' te stade.

325 *Jakob, d'eerste:* Jacobus I van Schotland werd, nog Prins zijnde, in Engeland gevangengehouden, bij gelegenheid, dat hij, op weg naar Frankrijk, in Yorkshire aangeland was om zich te ververschen, en op den gesloten wapenstilstand vertrouwde.

326 *Malkolm.... en Willemheer: Malkolm* of Melikolumbus IV, die in 1165 stierf, bracht een geruimen tijd in Engelsche gevangenschap door; zijn broeder en opvolger Willem werd door de benden des Engelschen Konings Hendrik II, met wien hij in oorlog was, zeer in spijt van een gesloten wapenstilstand, gevankelijk weggevoerd en naar Hendrik gezonden, die zich toen in Frankrijk bevond.

328 *'t Albaensche hooft:* de hertog van Albany, broeder van Jacobus III. — *Bezochten:* beproefden, ondervonden.

329, 330 *Dit geslacht:* dat der Engelsche Vorsten.

332 *Ontmeeren:* los maken.

337 *Wien:* versta: hij, wien.

Het wrocken tusschen Schot en Engelander staet
Van weerzijde op veel bloets en oorlooghs, zonder maet.
Mevrouw, als op een rots geketent tusschen beide,
Verstreckt hun borreghtoght, tot dat de tijt dit scheide.

Marie.

Wy staken af in zee, en zagen vast de schaer,
Die op den oever kermde, en badt met groot misbaer,
Beschreien deze vlught, te treurigh en verlaten,
En voor haer' boezem slaen. Zoo hoort men lammers blaten,
Wanneer de herderin, geperst van watersnoot,
Of strooper, zonder naem, oock door haer eigen doot
Geen kudde bergen kan; terwijl hy aen komt streven,
En hongerigh naer buit, te woest en overgeven
Den herder jaeght voorheen, die deerlijck ommekijckt,
Bekommert met zijn koy, die op den zeekant wijckt.
Aldus belandden wy te Wirkinton in 't ende,
En wisselden van gront, maer geensins van ellende.
Ick zende aen zuster 't hart, haer diamanten pant,
Maer och! haer eigen hart verkeert in diamant,
Vermorwt door be noch klaght. Zy houdtme zitten quijnen;
Zy boeitme in eenzaemheit en duistere woestijnen,
Vervoert van slot op slot. Zy geeft party geloof,
En och! voor my alleen zijn ieders ooren doof.

Rey.

Zoo vlught de nachtegael het vogelvangers garen,
En valt in 's arents klaeuw, op vrybuit lang ervaren.
Zoo schuwt het weerloos lam den wreeden wollefstant,

348 *Tot dat de tijt dit scheide:* de uitdrukking is niet zeer helder. Waarschijnlijk is de bedoeling: „totdat de tijd *hen* (Schot en Engelander, die nu handgemeen zijn, van elkander) scheide."

353—355 Lees: wanneer de herderin, door een watersnood of door een roover overvallen, ook door haar eigen, roemloozen dood, de kudde niet kan beveiligen, tenzij men *zonder naem* bij *strooper* wil voegen; als stond er: „een onbekenden strooper." De uitdrukking blijft in elk geval duister en niet gelukkig gekozen.

359 *Wirkinton:* Werkington, havenstadje in het N.-W. van Engeland.

361 Maria had van Elisabeth een diamant ontvangen in den vorm van een hart. Met dien diamant, als een gunstige inleiding, zond Maria twee Lords naar Elisabeth, om hare hulp te vragen.

En wort van een leeuwin of luipert aengerant.
De roozen gloejen schoon, maer wacht u voor haer doren.
Het roozebladt bedeckt een adder bits van toren.
Het diamanten hart, u toegezonden, spelt
Te vore hoe haer hart van binnen is gestelt:
Noch kan het bockenbloet op diamantsteen winnen,
Maer Koninginnebloet verzacht geen Koninginnen.

Marie.

Mijn broeder speelt terwijl den Koningk op mijn' troon,
Misbruickt d'onmondigheit en kintsheit van mijn' zoon,
Een onderdruckte wees, van 's moeders raet verstooten.
Hy plondert en verwoest kasteelen, huizen, sloten,
En laeuw, maer niet verzaet van 't Koningklijcke bloet,
Vint smaeck en slaet zijn' klaeuw in 't onverbeurde goet,
Ziet Godt noch menschen aen, om 't ketterdom te stercken,
Te stichten op het puin van kloosteren en kercken,
Berooft van tiende en schat en offer en altaer,
En geestelijcken staet, gedoken in gevaer.
Soo veel baldadigheits geleên, by t'zamenrotten
Der wederspannigen, verdriet mijn vroomste Schotten,
Die duizenden in 't velt het harnas schieten aen,
Getroost het Recht van Godt en Koningk voor te staen.
Ick laetme niet te min op toezegh noch gezeggen,
En hopende op verdragh, de wapens nederleggen.
Mijn klaght en onschult wort in 't Parlement gehoort,
Ick vry gekent: Maer och! men houtme trouw noch woort:
Geen voorslagh baet: ick vindt my reis op reis bedrogen:
Wat zich beweeght of niet, mijn ramp staet onbewogen.

KENEDE. MARIE.

Kenede.

Geluck, Mevrouw, geluck en zegen sla hier toe.

Marie.

Getrouwe Kamenier, wat wil dit zeggen? hoe?

375 Volgens een oude volksmeening, zou men den diamant kunnen doen afnemen door hem met bokkebloed te wrijven.

377 *Mijn broeder:* Murray. Zie vs. 120.

Kenede.

Nu wensch uw Kenede dat haer geluck bejegen.

Marie.

Dat quam in twintigh jaer uw Koningin noit tegen.

Kenede.

Ick zie ons morgen vroegh ter goeder tijdt verlost.

Marie.

Ghy stuurt, naer uw gewoonte, uw hoop vooruit te post.

Kenede.

Ick hoop u morgen vroegh, als eertijts, na te springen.

Marie.

Gelijck te Lochlevijn? belachelijcke dingen.

Kenede.

Waerom belachelijck? 't is errenst, en geen spel.

Marie.

Hier leit geen Douglas t'huis, geen jonge Daniël.

Kenede.

En of mijn aenslagh eens in 't endt met Godt geluckte?

Marie.

Uw brein verziert wat nieuws: zoo troost men de bedruckte.

Kenede.

Mevrouw ontslipte toen in mannelijck gewaet.

399 *Kenede:* de klemtoon valt op de derde sylbe: de naam luidt in 't Eng. *Kennedy.*

404 *Te Lochlevijn:* Maria ontsnapte uit Loch-Levin door hulp van den jongen Douglas — zie vs. 406 — die op haar verliefd was geworden.

Marie.

Vergeefs. Nu rep my niet van oproer of verraet.

Kenede.

Het geen natuur ons raet: ons staet een kans te waegen.

Marie.

Dat waegen stont voorhene op bloet en nederlagen.

Kenede.

Men heeft, hoe dick en sterck dit slot oock schijn' bemuurt,
Van langer hant een hol van onder uitgeschuurt,
Waer door men aen de graft gemackelijck kan kruipen,
En langs een biesbrugh stil by donckre maene ontsluipen,
Daer een gezadelt paert u, zonder lantgerucht,
In luttele uren tijdts, zal bergen met der vlucht,
En voeren strandewaert, bestuwt met brave Ridderen,
Om in een visschers pinck . . . .

Marie.

Och! zwijg: mijn leden sidderen.
Wat heeft het edel huis van Hawart niet geleên!
Wat heeft het niet bezuurt! hoe is het plat getreên
Mijn vrydom kan, hoe kloeck een aenslagh zy begrepen,
Niet anders dan 't bederf van velen met zich slepen.
'k Ontslipte Lochlevijn geluckighlijck, en won
Het velt met zulck een hoop van haest te Dombreton
De klaeuwen van Mouray en zijn griffoens te schuwen:
Maer zoo veel Heeren als hun Koningin bestuwen
Vervielen jammerlijck te Langsid in zijn laegh;
Een jammer daer ick noch in 't harte rouw om draegh:
Men waeghde een schoone kans, van weerzijde afgeronnen,

410 Zij wil zeggen: paai mij niet met de hoop, dat wij hier aan eenig oproer of verraad onze verlossing zullen te danken hebben.

421 *Hawart:* Howard, welk geslacht voor Maria's rechten gestreden had. Zie vs. 432—435.

426 *Dombreton:* Dumbarton, een sterke vesting in Schotland.

429 *Langsid:* Langside dicht bij Glasgow. Hier had 15 Mei 1568 de beslissende slag plaats, die aan Maria's heerschappij een einde maakte.

Wat wert 'er bloets gestort! Getrouwe Hamiltonnen,
Dat Godt uw trouw bekroone in 't eeuwighduurzaem Rijck.
O Koningklijck geslacht! ghy hoopte lijck op lijck
Wel sestigh in getal. Wie ons had aengehangen
Geraeckte hier ten val, verslagen of gevangen,
En ick, verlost van 't Schotsche, in 't Engelsche gewelt.

Kenede.

Daer klopt Burgon: hy brengt u kruiden uit het velt.

BURGON. MARIE. KENEDE.

Burgon.

Of kruiden, of wat nieuws, gezonder dan mijn kruiden.

Marie.

Wat brengt ghy nieuws, Burgon? dit moet wat vreemts [beduiden.

Burgon.

Ick hoop wat goets, Mevrouw, en beter dan ghy waent.

Marie.

Zegh op, ghy hebt alree genoegh den wegh gebaent.
Ontveins my niet 't geen streck' tot korting van mijn lijden.
Behaegh het Godt, hy geve ons moedigh door te strijden.

Burgon.

Wy lazen hier en daer het heilzaem kruit by een,
Wanneer een Ridder quam van Petersburgh gereên,
Gevolleght in 't verschiet van paerden en karrossen.

Kenede.

Ter goeder ure: ick hoop, zy komen u verlossen.

Burgon.

Ick spreeck hem aan, en vraegh naer tijding uit het hof.

446 *Petersburgh:* Peterborough, een stad in Northampton.

Hy kende my, en sprack: mijn Heer, nu hebt ghy stof
Om uitkomst van verdriet voor uw Princes te hopen:
Misleit de roep my niet, ick zie den Kercker open.
Zoo dra het vonnis was door Londen getrompet,
Heeft ieder, die haer droegh, dien zwaren slagh belet.
Men dreight Elizabeth met wraeck aen alle kanten:
Men houdt door brieven aen, vertoogen en Gezanten,
En al wat achterdocht en omzicht baert en zorgh.
Hier dreight en smeeckt Parijs, daer 't hooft van Edenborgh,
Haer zoon, Bourbon, en d' ooms, zoo Lotheringe als Guisen,
En al wie by haer bloet aen Majesteit verliezen.
Bellievre boven al verbloemt vrouw Stuarts schult,
En stuit ons Koningin, gedwongen met gedult
Ter liefde van Valois het Recht zoo lang te schorten,
Oock met gevaer van Kroon en leven te verkorten.
Het Keizerlijcke hof, gansch Duitschlant, ja Euroop
Gaen zwanger van dit pleit. De Roomschen scheppen hoop
Dat onze Koningin uw Koningin zal sparen.
Ick hoop dit onweêr zal ten leste nu bedaren.
Het Rijck is vol geruchts, dat alle dagen wast.
Dees Heeren komen nu ontvouwen hunnen last.
Verquick uw Koningin het hart met deze maeren.

Marie.

De zee leit op haer luim, om met noch feller baren
't In slaep gewieghde roer' te wecken met een' slagh,
Daer 't reddelooze schip niet langer tegen magh.
Betrouw een zeegedroght: betrouw uw lijf de winden
En wateren des volcks, genegen tot verslinden.
Men peilt geen gront van 't hof: zijn afgront leit te diep.

Kenede.

't Is noch geen hallef jaer dat zy haer woort herriep,
En onder 't lezen zelf den mont des Rechters snoerde,

450 *Mijn Heer, nu hebt ghy stof:* al wat hier volgt tot en met vs. 471 is de rede, die de aangekomen Ridder tot Burgon gehouden heeft en die deze aan Maria woordelijk overbrengt.

461 *Bellievre:* de Fransche Gezant te Londen. — *Verbloemt:* hier: ontzenuwt, pleit vrij.

478 *Zy:* hier: Elisabeth.

Eer Amias door last u op dit huis vervoerde:
Ja, menigh jaer geleên verwees u 't Parlement,
Doch zonder nadruck: al dat dreigen quam in 't endt
Op dezen kercker uit: dit zijn de zelve vlagen.

Marie.

Het gae zoo 't Godt belief: zijn wil zy mijn behagen.
Daer kloppenze: my dunckt dat ick de Graven hoor.
Burgon, doe op: vertreck: de Heeren zijn daer voor.

DE GRAVEN. MARIE.

De Graven.

Mevrouw, vergeef het ons, zoo wy uw' geest beroeren,
En komen met den last van 't vonnis uit te voeren,
Door wil der Koninginne en 't volle Parlement
Gestreken tegens u; op dat men eens in 't endt,
Bykans aen lager wal, tot schipbreuck toe, gedreven,
Den staet des Rijcks zijn rust, de Koningin haer leven
Verzekere, eer de storm van zoo veel ongevals
Door reuckeloos verzuim hun t'effens op den hals
Koom' storten, en met een den Godtsdienst te verpletten,
Waer aen ons Godt verbint, geweten, eedt en wetten:
Getroost dan morgen vroegh u zelve hier bereit
Te buigen onder 't Recht, u wettigh opgeleit;
En wijt ons niet, dat wy 't gevelde vonnis uiten,
Als dienaers van 't Gerecht, door gunst noch haet te stuiten.

Marie.

Zoo· lagh het niet by my, dat uwe Koningin,
Mijn zuster, die ick meer dan zusterlijck bemin,
Mijn doot bezeeglen zou, en dus dien twist beslechten:
Dewijl ick geensins ben gehouden aen uw Rechten:
Edoch behaeght het haer te zoenen dit geschil
Met storten van mijn bloet; ick stem in haren wil,
En ga die schoone doot gemoeten met verlangen:
Oock is de ziel niet waert om hoogh de kroon t'ontfangen,

Amias: Amyas Paulet, de slotvoogd.
Gemoeten: ontmoeten.

Indien hier 't lichaem schroom' voor d' opgeheve bijl,
En schrick' voor eenen slagh. Ick heb my al een wijl
Bereit, en wissel bly den kercker van dit leven,
Om mijnen bruidegom en Heer de hant te geven,
In 't onbenevelt licht, daer haet noch afgunst bast;
Daer Godt de tranen zelf van oogh en aenschijn wascht.

De Graven.

Verschoont ons, Koningin, en reinigh uw geweten
Van 't lasterlijck vergrijp en bloedige vermeten,
Te kenbaer aen het volck, dat haer om d'ooren loopt.
Men heeft verradery en list op list gehoopt,
Gedongen naer ons kroon, en Roomschen, die u noemen
Hun rechte Koningin, baldadigh hooren roemen
Op Stuarts wettigheit, en stoffen, woest en wilt,
Op uwe luiperden en aengenomen schilt.
De kroon (dit weet Mevrouw) verdraeght geen stoelgenooten.
De Londensche gemeent, de kleenen en de Grooten,
Een ieder roept om 't luitst: verzeker uwen Staet:
Maer 't gene dees gekroonde op 't hooghst ter harte gaet
Is d'eere des geloofs, gezuivert door 't hervormen,
Het welck in dezen nacht van dagelijcksche stormen
Geen veiligheit kan zien (wy tuigen 't zonder ergh)
Ten zy het door uw doot ter noot zijn leven bergh'.
De doot van 't een geloof is 't leven van het ander.
Zoo scheit men Belial en Kristus van malkander:
Zoo puurt men ons gheloof van schuim en valschen schijn;
Dies neem ghedult: het magh, het kan niet anders zijn.

Marie.

Gelooft zy Godt, nu zelfs de vyanden betrouwen
Dat mijn ghezagh alleen waer maghtigh op te bouwen
Den overouden dienst van 't omgewroete altaer;
Een roem zoo goddelijck, dat ickze met gevaer
Van Stuarts kroon en bloet, den oppersten ter eere,
Ter eere zijner Kercke, op 't vierighste begeere.

522 *Luiperden:* de luiperds van het Engelsche wapen, door Maria aangenomen.
523 De zin is: er kunnen geen twee Souvereinen tevens den troon bekleeden.
533 *Puurt:* zuivert.

De Graven.

Volhardt vry even stijf, en hou den zelven toon:
Maer och! zy staet vergeefs naer d'eer der martelkroon
En naem van Heiligh, die naer 's anders hart durf steecken,
Met eenen naer heur kroon, een stuck te klaer gebleken.

Marie.

Dat waer vermetenheit, en anders dan my voeght.
Zy hoeft geen dubbele eer, wie d' eenige eer vernoeght.
Ghy hebt aen 't lichaem maght door Godts gehengenisse,
Geensins door Recht; dat vraeght uw overtuight gewisse,
Zoo wel bewust, dat ick, die een Gezalfde ben,
Een vrije Koningin, naest Godt geen hooger ken:
Noch stelt ghy mijne ziel door dreigement geen wetten,
En kuntze niet de hoop op die gena beletten,
Waer door ick hem mijn bloet opoffer, die my sterck',
Dat mijn vermindring streck' tot wasdom van zijn Kerck;
Waer buiten mij niet lust de werelt te regeeren,
En om 't vergangkelijck 't bestendigh Rijck t'ontbeeren,
Veel min tot zusterslagh te geven raet of daet.

De Graven.

Hoe lochent ghy 't geen blijckt by Babingtons verraet.

Marie.

Ick legh mijn hant op 't boeck, gelijck een vrouw van eere,
Ja Kriste Koningin, ten troon gezalft, en zweere
Op 't noit vervalschte Woort, dit heiligh perckement,
Dat my noch zustermoort noch opzet is bekent,
Die naer heur' ondergangk of nadeel hebb' geroken.
De voorspoet van heur staet (hoe snoot ick zit besproken)
Was t' allen tijde my ten hooghste waert en lief.

De Graven.

Ghy zweert by Roomschen text, maer kunt den cijferbrief
En Naus getuighenis en Kurle niet verstommen.

548—549 *Dat vraeght uw overtuight gewisse, zoo wel bewust.* Lees: vraag dat aan uw geweten, 't welk zoo goed overtuigd is.

Marie.

Hoe zit d'onbillijckheit zoo hoogh in top geklommen?
En bezight men nu knecht en huurling, luttel trouw.
En vlammende op genot, ten laste van hun vrouw?
De waerheit schijnt te sterck in 't aenzicht van de logen.
Men brengze eens (heeft men 't hart) ons levende onder [d'oogen.
Wy kennen Walsingam, en wat hy broet in 't hart:
Zijn schalckheit weet, hoe zy zich diende van Balart,
Meineedigheit gebruickte, en spreecken kost door monden
En pennen, aen geen' plicht of eere en eedt gebonden.
Ick zie de Majesteit der Kroone in slijck getreên,
Indienze, in zulck een zaeck, moet hangen aen het geen
Geheimeschrijvers, dier verplicht voor haer te buigen,
Gevalle om jemants zucht lichtvaerdigh te getuigen.
Ghy weet wie hen misschept: ick heb hun trouw beproeft
In billijckheit, die geen getuighenis behoeft.
Het blijckt hoe Saul noch dus, tegens zijn geweten,
Al t' onrecht David pooght aen muur en want te speeten:
Hy sprong te venster uit, en ick, die anders niet
Dan mijn verlossing zoeck, het geen Natuur gebiet
Den vogel in zijn kouw; 't geen zelfs de wetten raden,
Zit hierom met een' moort en zusterslagh beladen.
Een krancke weduw, die gekerckert zucht en smeeckt,
Misdoet, terwijlze bidt dat Godt haer boeien breeckt;
Misdoet, terwijlze schreit, dat hier of daer een stercker
Op hare klaghte ontwaecke en opene dien kercker
Der entlooze eeuwigheit, alle oogenblick bespiet;
Terwijlze smilt als sneeuw, en smoort in dit verdriet.
Noch zochtze Flippes noit haer erfrecht op te dragen,
Om niet (al belght hy 't zich) de zuster te mishagen,
En diende zich veel eer van Hesters zoeten aert,
En lieflijck smeecken, dan van Judiths bloedigh zwaert.

573 *Walsingam:* Franciscus Walsingham, de secretaris van Koningin Elisabeth.

574 *Balart:* een der medeplichtigen van Babington.

581 *Misschept: misscheppen* of *wanscheppen* is: in een leelijke, hatelijke gedaante veranderen.

585 *Hy:* t. w. David; — ofschoon dat vluchten uit een venster geen plaats had bij gelegenheid dat Saul hem aan den muur wou *speten*, maar later.

De Graven.

Mevrouw, ghy hoort den last betrouwt aen onze zorgen,
Die u geen uitstel geeft dan tot den dagh van morgen.

Marie.

Welaen, ick heb voorhene uw aenklaght wederleit,
En wil, als een wie Recht en reden wort ontzeit,
My zelve op 't hoogh gerecht der opperheerschappye,
Waer voor Elizabeth gelijck staet met Marye,
Beroepen. Ghy verstaet, u allen is bewust,
(Want geen bewimpeling 't geweten dempt of bluscht)
Dat mijn geboorte alleen en Godtsdienst my bezwaren:
Doch 't is in niemants maght zich zelf te wederbaren,
Te lochenen zijn bloet, t'ontkennen 't heiligh merck
Der vonte, die de ziel dit indruckte in de kerck.
Men noem' het zoo men wil, dit zijn de lasterstucken,
Waer op ick my getroost voor uw gewelt te bucken.

De Graven.

Wy hebben ons gemoedt gezuivert, zoo 't behoort:
Beroep u vry op Godt: wy varen echter voort.

Marie.

Dewijl men in dit Rijck my nauwelix zal kunnen
Een uitvaert, naer den eisch van mijn geloof, vergunnen
En Koningklijcken staet; gelijck 't aelout geslacht
Der Koningen van outs ter aerde wert gebraght;
En aengezien de wrock der nu veraerde Schotten
Ons Vaderlijck gebeent verboodt in 't graf te rotten,
En stroide d'asch en stof der Vorsten in den wint;
Zoo bidde ick, als de haet der menschen, dol en blint,
Verzaet zy met mijn bloet onnozelijck te plengen,
Dat dan mijn hofgezin en dienaers 't lichaem brengen
In eenigh heiligh lant, of naer de Fransche kust,
Daer mijn Vrouw Moeders lijck begraven, lieflijck rust;
Zoo magh dit zwacke lijf, waer in de ziel ging treuren,

607 Met andere woorden: dat de eenige ware reden, waarom men mij vervolgt, gelegen is in de aanspraak, welke mijn geboorte mij geeft op de kroon van Engeland, en in mijn Katholiek geloof.

Gescheiden van de ziel, in 't einde eens rust gebeuren;
Terwijl 't onsterflijck deel door offers en gebeên
Gedient, met meer cieraets zijn hoop te moet ga treên.

De Graven.

Dat staet uw dienaers eerst de Koningin te vragen,
Behaeght haer dit verzoeck, wy laten 't ons behagen.

Marie.

'k Verzoeck mijn Biechtvaers dienst, om, volgens ons manier,
Het hart te zuiveren, en voor mijn afscheit hier
Te nuttigen ons Manne en Kristgeheimenisse.

De Graven.

Vervloeckte afgodery! het strijt met ons ghewisse.

Marie.

Magh nu mijn zielzorgh, my geheele jaren langk
Geweigert, al te straf, niet stutten een, die kranck
Naer geest en lichaem, zich godtvruchtigh zoeckt te troosten?
Men weigert zulck een bede oock niet den allerboosten
En godtvergetensten, in 's levens uiterste uur.
Hoe wrijft men deze loogh noch in mijn hartquetsuur!

De Graven.

Men heeft u toegeschickt een' Bisschop met den Deken.

Marie.

Geen Onroomsch yveraer verstout' zich my te spreken.
Gelooft zy Godt dat ick al onderwezen ben,
En zonder hun zijn Kerck, en mijne misdaet ken,
Gelijck het kromme spoor en dwaellicht der verkeerden.

De Graven.

Naerdien ghy dan den raet der wijze Godtgeleerden
Verlastert en verworpt, bekennende veel min
Hoe ghy u tegens ons gekroonde Koningin,

637 *Mijn zielzorgh:* mijn zielverzorger.

Uw wettigh overhooft, zoo schendigh hebt vergrepen;
Zoo voel haer gramschap nu rechtvaerdighlijck geslepen
Door uw hardtneckigheit, gewapent tegens Godt.
Paulet, vaer voort: ghy weet haer Majesteits gebodt.
Men handelze voortaen gelijck een statelooze,
Berooft van waerdigheit, ten spiegel voor de booze.

PAULET. MARIE. REI VAN STAETJOFFEREN.

Paulet.

Mevrouw, nu regel u naer 's tijts gelegentheit,
Ontzeggende dat een, wie 't leven wort ontzeit,
En buiten staet en eere en ampteloos gerekent,
Noch eenigh teken voer', 't welck Majesteit betekent:
Beveel dan dat men voort dit pauweljoen om hoogh
Van zwart fluweel, en voort al wat hier hange in 't oogh
Gewilligh wechneeme, en het zeil der hoogheit mindere,
In 't onweêr des gerechts, en dus alle opspraeck hindere·
Doch wijt het my zoo zeer, noch deze Heeren niet,
Als onze Koningin alleen, die dit gebiet.

Marie.

Ick ly het met gedult: dat zy haer' haet verzade.
De hemel zalfde my, en riep door zijn genade
Marie tot dien troon, als met zijn eige stem.
'k Bezit rechtvaerdighlijck, en houde alleen van hem
Mijn' troon en kroon te leen, en wilze met mijn leven
En bloet oock hem alleen gehoorzaem wedergeven.
Hy heeft Elizabeth niet boven my gestelt.
Laet Parlement en Raet en Ketterdom gewelt
Te wercke stellen, als geweldenaers en stroopers,
Die in een moortspelonck, gesterckt met overloopers,
Den allervroomsten Vorst vast knevelen met kracht;
'k Gedoogh het tegens recht: 't is buiten hunne macht,
Dat ick geen Koningin (zy doen hun beste) sterve;
Hoewel mijn staet wat glimps in 't oogh der menschen derve.

Paulet.

De bloem der Majesteit gaet open, en vergaet.
Ghy zijt niet die ghy plaght, maer in verwezen staet.

Marie.

Noch houdt het Koningsdom zijn' luister onbedorven,
De Koningen des Rijcks zijn meer dan eens gestorven
Een doot, zoo eerelijck voor 't Koningklijck geslacht,
Als schandelijck voor 't volck, dat in die boosheit lacht:
Wat wonder is het dan, zoo weder een verwoede
't Getal der Koningen van Engelantschen bloede
Vermeere met mijn lijck? 't is Engelants manier:
Dat schatte noit het bloet der Koningen zoo dier,
Of plengde 't milt, en maeide, als met een dolle zeissen,
De telgen van den stam, die recht hadde iet te eischen,
Te vorderen, uit kracht van tijtel, op dees kroon.
De Koning Rijckaert wert met zulck een' haet en hoon
Bejegent, en getrapt, om hem zijn recht t'ontwringen.

Paulet.

Ghy spreeckt als had ghy maght om anderen te dwingen.
Regeert de Moeder nu in Schotlant, of de zoon?
Ontwijde Koningin, berooft van Rijck en troon,
Wat moedight u? wat staet u echter meer te hopen?
Bedenck, 't is tijt, hoe verre uw zaecken zijn verloopen.

Marie.

Noch zoo niet, dat mijn moedt bezwijcke voor dien last,
En ick bestemme 't geen mijn grootheit nimmer past.
Men pooght vergeefs het merck der zalvinge uit te wissen:
Oock kan de wettigheit onze afkomst geensins missen;
Beneemze al wat u lust, ghy neemtze nimmer af
Het voorrecht van haer' stam, geheilight tot den staf.

Paulet.

Ghy mooght dan zonder scha dees ydle pracht ontbeeren,
Die u geen voordeel geeft, en onze zaeck kan deeren.

Marie.

Ontheilight men in ons der Vorsten Majesteit?

694 *De Koning Rijckaert*: Richard II, die door Hendrik van Lancaster van zijn troon en later door gehuurde moordenaars van 't leven beroofd werd.

Paulet.

Ghy hebt door hoogh verraet die stralen afgeleit,
En zijt van stam en bloet veraert door snoode wercken.

Marie.

Beroof ons 't overschot der Heerelijcke mercken,
Wanneer 't genoemde Recht zich paeie met ons hooft.

Paulet.

Zoo zult ghy levend zien uw glanssen uitgedooft.
Ghy Joffers, helpt dien troon zoo daetlijck uit onze oogen.

Rey.

Is alle ontzagh zoo schoon en t'effens uitgetogen,
Dat ghy de Majesteit, die altijt stip op 't punt
Van eere stont, voor 't lest zoo luttel luisters gunt?
Een schijn van eere plaght de Grooten in het sterven
Te volgen, en magh dees zoo weinigh niet verwerven?

Paulet.

't Gebeurt wel dat men straf en schijn van eere paert:
Maer zulck eene acht men oock geen schijn van eere waert.
Zy zie noch levend dus haer lijck ter aerde dragen,
En hoore u, eerze sterf, haer dooden romp beklagen.

Rey.

Helaes! verdient Mevrouw geen deernis in dien staet
Van sterven? hoopt men noch met vruchteloozen smaet
Zo fel en dartel op den stapel der ellende
En jammeren, een nacht voor haer rampzaligh ende?
Dees kamer huilt u toe, terwijlze in tranen smelt.
Het schenden van dien troon door openbaer gewelt
Kan 't halsrecht wettigheit noch schijn van 't wettigh geven.
Zy scheit van alle hoop op 't weereltsche uit dit leven
En slaet haer' oogen reede op een geruster Rijck.

Paulet.

Het is dan tijt dat zy beneên de vlagge strijck',

712 *Beroof* staat hier voor 't eenvoudig *roof* en de zin der beide regels is: ontneem ons vrij de kenmerken van de vorstelijke waardigheid, ons nog overgebleven, het zoo genoemde Recht wil toch zich staande houden met ons hoofd te doen vallen.

En eenmael leer' versmaên al 's weerelts ydelheden.
Zy heersche vry om hoogh, een ander hier beneden.
Wie hier zijn oogen sluit, en naer den hemel ziet,
Bekreunt zich met dit aertsch en aertsche hofprael niet.

Rey.

Men plagh 't verwezen hart door heuscheit te verquicken,
Beleeft te handelen, te stercken voor de schricken
En 't grimmen van de doot: maer niemant luistert hier
Naer reden, of bescheit. Barbarische manier!
Waer zijn wy? in een woudt? wie nestelen hier binnen?

Paulet.

Dewijl ick met gemack noch heuscheit niet kan winnen,
Zoo staet my boven al te passen op mijn eer.
Trauwanten, haest u, ruckt en smijt die pracht om veer.

Rey.

Heer Melvin, kunt ghy ons niet helpen noch beschermen?

Paulet.

Trawanten, rept u, voort, en keert u aen geen kermen.

Rey.

O Godt, verdraeght ghy dit? O wee! O wraeck! O smert!
Tyrannen, stoot haer eerst den moortpriem in het hart,
Op datze niet, haer eere en tytels overlevende,
Gevoele hoe de nicht van Henderick den zevende
(Dewijlze in errefrecht en godtsdienst niemant zwicht)
Tyrannigh wort tot stof gemalen van haer nicht.

Marie.

Mijn dochters, houdt gemack: beveel de wraeck een stercker,
Die in de duisternisse en damp van dezen kercker
Ons ongelijck aenschouwt van zijnen hoogen stoel.
Hy streckt zijn armen uit, om ons uit dezen poel,
Een' rechten jammerpoel, door zoo veel smaet en lijden
En wederwaerdigheit op zijnen troon te wijden.

744 *Gemack:* zachtheid.

Ick zie al wat hier blinckt voor stof en vuilnis aen:
Ick zie een' rijcker troon daer boven open gaen.

REY VAN STAETJOFFEREN.

Zangk.

O eerstelingen van dit eilant,
Donalt en Lucius, die eerst
Uw kroonen neerbooght voor den Heilant,
Van wien de weerelt wort beheerscht,
En lochende uw besmette altaren
Voor 't zuiver outer van het Kruis,
Dat, als een baeck, ons Noortsche baren
Verlichte, en broght den zeeman t'huis,
Die, nat van 't ongestuimigh weder,
Geen Glaukus danckte, na dien druck,
Maer stortende voor 't kruisbeelt neder,
Messias toeschreef zijn geluck;
Bewees zich danckbaer dien Behoeder,
Betemmer van de wilde zee,
En zong den lof der Maeght en Moeder,
Die, als een Noortstar, hem de ree
En haven met haer' vinger toonde;
O Koningen, gelijck van zin,
Ziet neder, hoe uw erfgekroonde
Ontwijt zit van uw nazaetin,
Die afgevallen, zoo verbolgen
Den ouden godtsdienst durf vervolgen.

Tegenzangk.

In 't schuim der Kaledonsche baren,
Om Orkades noch Yrlant vont
De visscher, grijs en afgevaren,
Geen zeegedroght, zoo wreet van mont

764 *Donalt:* deze was, volgens de overlevering, een Koning van Schotland, die aldaar, reeds in 't jaar 187 onzer jaartelling, het Christendom invoerde. — *Lucius:* zoon van Coïlus, zou in 183 in Engeland geregeerd en er het Christendom hebben ingevoerd.

782 *Nazaetin: nazaat* is, evenals *erfgenaam, echtgenoot, gade, wederhelft, onverlaat* enz., onder de woorden, die tot beide geslachten behooren. De vrouwelijke uitgang is hier alleen om 't rijm.

785 *Kaledonsche:* Schotsche.

Dan dit, zoo spits en scherp van vinnen,
Zoo schalck, zoo loos en boos van aert.
Laet schepesloopen en verslinnen
Wat wil, met balgh en slingerstaert;
Een' staert, die 't water om kan roeren
Van onder op, en met een' klinck
De kielen, die zoo veiligh voeren
Zoo treffen, dat de vloot verzinck':
Dit lantgedroght beschaemtze altzamen
In wreetheit, onrust en gewelt,
Die oit gestrant te voorschijn quamen,
Wanneer hun voorspoock plagen spelt:
Het laet geen nageburen slapen:
Het rooft op 's buurmans kust en grens.
Het wil den aerdtkloot overgapen:
't Vermomt zich met de grijns van mensch:
Het Engelsch hof hier van bezeten,
Magh dit met recht Nayver heeten.

Toezangk.

Helaes! wat baet het dat Natuur
Britanje van de weerelt scheide?
Wat baet het dat Seveer dien muur
In 't midden van twee volcken leide,
Om Albion voor Kaledon
En zijnen intoght te bevryen?
Nu dit gedroght niet rusten kon,
En over muur en graft quam glyen,
En voede in 't Kaledonsche Rijck
Die booze lucht van burgertwisten,
Om hier ons Koninginnelijck
Op 't hart te trappen, en te kisten
Al levendigh, na zoo veel smaets.
Wat baert een dor ghedroght al quaets!

791 *Verslinnen:* verslinden.

794 *Met een' klinck:* met een slag.

817 *Ons Koninginnelijck:* deze benaming wordt aan Maria gegeven, omdat zij van haar macht niet alleen, maar nu ook van den uiterlijken praal, dien zij nog voerde, beroofd, reeds, als *koningin,* dood, en alzoo een *lijk,* geheeten kon worden.

HET DERDE BEDRYF.

PAULET. DE GRAVEN.

Paulet.

Belieft den Heeren my iet anders te bevelen?
Ick heb den hoogen last gevolght in alle deelen,
Beval twee Edelliên de kamer van Mevrouw,
Verzekerde het huis zorghvuldigh en getrouw
Met stercker wacht dan oit, om onraet uit te sluiten.
Nu vreest men met den dagh alree den drang van buiten,
Eer ons 't nieuwsgierigh volck, en meer dan 't enge perck
Der zale bergen kan, met dringen vall' te sterck.

De Graven.

Men houde het kasteel en zijne poort gesloten,
En opene ons klincket by tijts voor luttel Grooten
Van Adelijck geslacht, of Ridderlijcken staet;
Doch met eerbiedigheit, bescheidenheit en maet.
Het sta den Ridder vry twee dienaers in te brengen,
Den Edelman slechts een'. Dat zich geen andren mengen
In dien benauden drang dan wacht en slotgezin.
Men neem' van buiten slechts tweehondert koppen in.

Paulet.

Al wat ghy meer beveelt, dat laet ick my behagen.

De Graven.

Hoe heeft die droeve zich na uw vertreck gedragen?

Paulet.

Bedaert, en min noch meer dan een die ergens reist,
En eerst bezorght het geen de henevaert vereischt.
Zy laet het avontmael wat tijdiger bereiden,
Om voort het noodigh werck te spoeden, voor het scheiden,
En neemt met matigheit haer' nootdruft, zoo gerust,
Gelijckze plagh, en als van geen verdriet bewust.
De tafel luistert vast naer heur gezoute woorden;
Een troost en hemelval voor d'ooren, die dit hoorden.
Zy vraeght Burgon of hy, als zy, oock nam in acht
Hoe sterck de waerheit is, en met hoe groot een kracht
De Waerheit Logentael den mont weet op te breken,
Om door die vyandin 't gelochende uit te spreken.
Het vonnis, zeitze, 't welck my scherp ter straffe daeght,
Verwijstme, als eene die Elizabeth belaeght,
En niettemin wil Kent dat ick het licht zal derven,
En sterven, eer door my zijn Godtsdienst koom' te sterven;
Getuighenis, die dus gehouwen op mijn graf,
My eer ten roem gedijt dan tot schandael en straf.

847—850 Versta: hoe groot de kracht der Waarheid is, die de Logen kan dwingen haar valsche getuigenis terug te nemen.
853 *Kent:* Fletcher, de Bisschop van Kent. Zie vs. 1547, 1566.

De Graven.

Zy ga hier op getroost den slagh des doots verbeiden.

Paulet.

Zy drinckt, na'et avontmael, en voor het jongste scheiden,
Zoo rustigh als bedaert, haer' stoet den scheidranck toe,
En wil dat hooft voor hooft haer hier bescheit op doe:
Die wachten 't op hun knien, nu Godt het wil gehengen:
Daer ziet men elck den wijn met zoo veel tranen mengen
En nocken en misbaer, dat zelf een Edelman,
Die 't my verhaelt, zich niet van tranen spenen kan.
Een jeder bidt gena voor 't geen 'er zy misdreven.
Zy zelve smeeckt, men wil haer' misslagh oock vergeven,
Vertroostze, als eene die den kercker vol verdriet
Geopent, en in 't licht van 's hemels blijschap ziet:
Zy wil een jegelijck in haer gebedt gedencken,
By Godt en d'Engelen, die haer van boven wencken.
Aldus geneestze 't hart, ter doot bedroeft en kranck.

De Graven.

Het hofgezin verliest by haren ondergangk.

Paulet.

Zy neemt de pen, en schrijft op 't spoedighste drie brieven,
Te leveren (hoewel alleen op uw believen)
Den Koningk te Parijs, en Guize, en eenen hier,
Bevelende haer ziel den Biechtvaêr, hoogh en dier.
Zy leest haer' jongsten wil, en staet van lijfcieraden,
Juweelen en gesteente, en giften en gewaden;
En deelt den reetsten schat aen haer getrouwen uit,
Waer na zy zich terstont in haer gebecel sluit,
En d'uren nu besteedt tot bidden en tot waecken.

De Graven.

'T gaet wel: 't gestarrent daelt. Wie durf ons hier genaken?

MELVIN. DE GRAVEN.

Melvin.

Dat uw Genade zich mijn aenspraeck toch niet belgh.

Een druck te groot, en dien ick levend' naeuw verzwelgh,
Verruckt my, om by nacht de Heeren noch te spreken;
Hoewel ick ducht vergeefs: het streck' ten minste een teken
Van 't eerlijck hart, verknocht aen zijne Koningin.

De Graven.

Hofmeester, hou uw rust: wat komt u in den zin?

Melvin.

Is 't vruchteloos, 't gedy tot rust van mijn geweten,
Indien ick eenighzins my zelven hebb' gequeten.

De Graven.

Indien ghy met uw tong dit schellemstuck vergult?

Melvin.

Ick onderwint my niet te weten van haer schult,
Of onschult aen dit stuck, waer van de menschen spreken:
De Rechters weten best wat hier van zy gebleken
Of niet: 'k geloof alleen [indien ickze anders ken
Uit haren ommegangk, als die haer dienaer ben,
En gansch onzijdigh, best getuighenis kan geven]
Dat zy de zuster noit gedongen hebb' naer 't leven,
En hier op is getroost t'ontfangen dezen slagh,
Waer op het hoogh gerecht en d'allerjongste dagh
Zal volgen, t'zijner tijt, om al die vonnis vellen
Voor 't al doordringende oogh van Godt te Recht te stellen.

De Graven.

Zy hou zich dan getroost, en klaegh' niet over 't lot
Van 't Recht, het welck ons staet te wettigen voor Godt.

Melvin.

Zy kende schult noch Recht in dit geschil, en echter
Beveelt men tegens Recht haer Majesteit den Rechter.

884, 885 Versta: een druk, waar ik niet levende door kom, of die mij het leven kosten zal, vervoert, dwingt mij, enz.

De Graven.

Het heiligh Recht is blint, en kent geen Majesteit.

Melvin.

De Majesteit geen mensch, maer Godts almogentheit.

De Graven.

Geen Hoogheit was het Recht der wetten oit ontwassen.

Melvin.

De hemel straftze zelf, die op geen wetten passen.

De Graven.

Zoo most het Recht te lang op d'aerde stille staen.

Melvin.

Men onderscheide hier den Vorst van onderdaen.

De Graven.

Zoo doenze, die hier op rechtvaerdigh vonnis strijcken.

Melvin.

De mindre vonnist hier dan over 't hooft der Rijcken?

De Graven.

Marie buighe 't hooft voor Vrouw Elizabeth.

Melvin.

Zy staen gelijck van Godt op 's weerelts troon gezet.

De Graven.

Hier heerscht Elizabeth alleen, en geen Marye.

Melvin.

Dat haere heerschappy tot heil des volcks gedye.

918 *Dat haere heerschappy:* versta: zij heerscht hier, *opdat hare heerschappij* enz.

De Graven.

Het heil des volcks eischt straf van zijne vyandin.

Melvin.

Een heilige, een gezalfde, een vrye Koningin?

De Gravin.

Een tijtelkoningin, een Koningins gevangen.

Melvin.

Gevloden in haer schoot, doch luttel heusch ontfangen.

De Graven.

Verstooten van haer volck en Rijck, en aengeklaeght.

Melvin.

Onwettigh tegens Recht en reden uitgejaeght.

De Graven.

Wy willen dat geschil hier slechten, noch bepleiten.

Melvin.

Ten minste draeght ontzagh den glans der Majesteiten.

De Graven.

Aen die geen Majesteit oit quetsten door verraet.

Melvin.

Wat stroit men niet al uit door vyantschap en haet?

De Graven.

Wy laten ons door haet noch vyantschap vervoeren.

Melvin.

Het godtlijck Recht verbiet Gezalfden aen te roeren.

De Graven.

Dit Recht gebiet, dat zy den moort ten spiegel dien'.

Melvin.

De Koningk David zelf heeft Saul wel ontzien.

De Graven.

En Davids zoon ontzagh niet eens zijn' outsten broeder.

Melvin.

Die stack hem naer de kroon, door voorbe van de moeder.

De Graven.

En deze heeft zich lang aen 's anders kroon vertast.

Melvin.

Onschuldigh wortze met haer schoonvaers schult belast.

De Graven.

Zy heeft het me bestemt, dies wort het haer geweten.

Melvin.

Die wonde is lang gezalft.

De Graven.

De nasmert niet vergeten.

Melvin.

Men zie hier stam en bloet en eigen maeghschap aen.

De Graven.

Hier gelt geen bloet, al zou die gansche stam vergaen.

Melvin.

Zult ghy uw handen dan zoo woest aen 't gastrecht schenden?

De Graven.

Aen een, die voester was van endelooze ellenden.

Melvin.

Gevoedt door 't ongelijck, dus lang haer aengedaen.

943 *Gevoedt* slaat op 't voorafgaande *endelooze ellenden.*

De Graven.

Men heeft gewapent trots naer 's Rijcks bederf gestaen.

Melvin.

Naer vryheit, om dees duif uit 's kerckers klaeu te slaecken.

De Graven.

Zich meester van de staet en 't Koningkrijck te maecken.

Melvin.

Zoo jagen achterdocht en vrees haer eige schim.

De Graven.

Men denckt zoo erregh niet, of 't valt noch ruim zoo slim.

Melvin.

Een krijghsgevangen zelf verschoont men naer de wetten.

De Graven.

Gevangens, die zich niet door lantverraet besmetten.

Melvin.

Gevangens, die met kracht zich redden uyt dien noot.

De Graven.

Gevange Koningen zijn menighmael gedoot.

Melvin.

Men breng' geen voorbeelt by dan met gelijcke reden.

De Graven.

Aldus heeft Konradijn verdiende straf geleden.

947 Versta: zoo vermoeien zich Elisabeth en haar aanhangers, in 't ijdelijke opsporen van ingebeelde gevaren, die hun eigen achterdocht en vrees hun scheppen.

954 *Konradijn:* de jeugdige erfgenaam van de kroon van Napels, welke door Karel van Anjou overweldigd was, en die op zijn last werd onthoofd.

Melvin.

Een onverdiende straf, van duizenden vervloeckt.

De Graven.

Zijn misdaet blijckt te klaer, in dien menze onderzoeckt.

Melvin.

Hy dong in 't harrenas naer Karels kroon, en leven.

De Graven.

Hoe kan 't Elizabeth Marie dan vergeven?

Melvin.

Die quam hier wapenloos en smeeckende in haer hof.

De Graven.

En sedert hier gehooft, verliepze zich zoo grof.

Melvin.

De Koning Konradyn versteurt de rust der Kercke.

De Graven.

En deze niet zoo stil, dat ieder het niet mercke.

Melvin.

Onschuldigh draeghtze al 't geen men aenschrijft op haer' [naem.

De Graven.

Zoo schendigh, datmen zich der blijcken billijck schaem'.

Melvin.

Ontslaetze, en al het Rijck met eenen van die zorgen.

De Graven.

Ontsla ons Rijck van zorgh.

960 *Gehooft:* aan het hof.
961 *Versteurt:* in verband met het overige had hier *versteurde* behooren te staan.

Melvin.

Verzekert het door borgen.

De Graven.

Wat borgen hielden oit een Koningin in toom?

Melvin.

Verbint den zoon by eede, en Guize haren oom.

De Graven.

Geen borge kan den staet des Rijcks gerustheit geven.

Melvin.

Haer leven streckt een schilt, en berght heur nabuurs leven.

De Graven.

Noch beter door haer doot, die velle al 't oproer neêr.

Melvin.

Dat slaet dan licht zijn oogh op een' uitheemschen Heer.

De Graven.

Op Spanje? die is wijt van 't Britsche strant gezeten.

Melvin.

Kan Vranckrijck zijn gekroonde en zuster wel vergeten?

De Graven.

Wy zijn de wraeck getroost, indienze ons oorloogh verght.

Melvin.

Genade baerde oit gunst, daer straf den wrevel terght.

De Graven.

Genade stijft, de straf verschrickt den lantverrader.

976 *Oit:* altijd.

Melvin.

Het maegschap grenst te na.

De Graven.

Het vaderlant noch nader.

Melvin.

Bewaert uw Koningins kronijck voor zulck een vleck.

De Graven.

Indien rechtvaerdigh Recht tot schande of laster streck'.

Melvin.

Ziet toe, ghy zult het recht der volcken overtreden,

De Graven.

Geensins 't byzonder recht, het heil van volck en steden.

Melvin.

't Vergaet hem zelden wel, die 't recht der volcken schent.

De Graven.

Wie recht doet naer den eisch, ontziet geen dreigement.

Melvin.

't Natuurrecht lijt dit niet, en spreeckt het vonnis tegen.

De Graven.

Dat lijt geen zusterslagh, noch houdt die kromme wegen.

Melvin.

Men kan de vangenis verzwaren tegens list.

De Graven.

Zoo doet men, met een zerck te rollen op de kist.

Melvin.

Het gansche Kristenrijck zal 't vonnis overwegen.

De Graven.

Wy overwoegent eerst: nu staet ons Recht te plegen.

Melvin.

Te vellen zulck een hooft met een verwate bijl?

De Graven.

De rechtbijl houw' slechts toe: 't is Engelanders stijl.

Melvin.

Een Engelsch oir gedoemt van Engelsche onderzaten?

De Graven.

Van 't volle Parlement, en driederhande staten.

Melvin.

O Hendericken, voelt ghy dit niet in uw graf!

De Graven.

Zy voelen dat 'er heersche een nazaet van hun' staf.

Melvin.

Besprengkelt met dit bloet uit hunnen stam gesproten?

De Graven.

Geen bloet uit dartelheit, maer hooge noot vergoten.

Melvin.

Gevolght van naberouw en tranen, doch te spa.

De Graven.

Van juichen en triomf en blijschap, zonder ga.

993 *Een Engelsch oir gedoemt van Engelsche onderzaten: Engelsch oir* staat hier niet eenvoudig voor: „iemand van Engelsche afkomst"; maar beteekent: „een nazaat der Engelsche Koningen." Melvin belgt zich, dat deze door onderdanen te recht gesteld wordt; en hierop slaat het antwoord der Graven, bijbrengende, dat zulks niet door een gewone Rechtbank, maar door 't volle Parlement en de drie machten des Rijks, is geschied.

Melvin.

Triomfen op het lijck van zulck een hooghgeboren?

De Graven.

Noch liever haer dan Vrouw Elizabeth verloren.

Melvin.

Noch liever geen van beide, en bloet met bloet vereent.

De Graven.

Zoo paey men bloet met bloet.

Melvin.

Daer gansch Europe om weent?

De Graven.

Een korte wijl, tot dat het lichaem leit begraven.

Melvin.

Een Koningin, van Godt verrijckt met zoo veel gaven?

De Graven.

Met gaven, lang misbruickt, ten val van menigh Heer.

Melvin.

Bekommert met haer kruis en leven staet en eer.

De Graven.

Wat is 'er bloets gestort, om haer in staet te houden

Melvin.

Dat treffe op 't hooft van hun, die haer die moeiten brouwden.

De Graven.

De rust van Engelant en Schotlant hangt aen haer.

Melvin.

Die t' elkens vrede zocht en kocht, op heur gevaer

De Graven.

Die noit zich naer des tijts gelegenheit wou vlyen.

Melvin.

Gewilligh, en zoo veel haer errefrecht kon lyen.

De Graven.

Wie 't heerschen luste, leer' zich zelf te buiten gaen.

Melvin.

Zoo verre dit met haer geweten kan bestaen.

De Graven.

Zoo verre zullen wy haer misdaet oock verschoonen.

Melvin.

Ghy zult dien grooten zoon in zijne moeder hoonen.
Hoe wil die jonge Vorst, hoe wil dat ziedend bloet
Opbobbelen van toorne, en met verbolgen moet
Te paerde in 't harrenas met zijn gehoonde Schotten,
Gesterckt van over zee, op dit barbarisch knotten
Des overouden stams van zulck een brave spruit,
Het moederslaghtigh volck bestoken, niet om buit,
Of roof en snoot gewin, maer door het eerlijck vechten
Zijn moeders ongelijck met bus en degen rechten.
Geen kans stont oit zoo schoon of 't keerde op 't ongezienst.
Ick bid verschoon Mevrouw, uw eige kroon ten dienst.

De Graven.

Dat staet geensins aen ons, aen last en tijt gebonden.

Melvin.

Door uitstel wort het Recht, zoo 't Recht zy, niet geschonden.

De Graven.

Wy kunnen niet een uur verlengen haren tijt.

1015 *Zich zelf te buiten gaen:* op andere wijze denken of handelen, dan men gewoon is; zich naar de omstandigheden schikken.

1029 *Aen last en tijt gebonden:* d. i.: gebonden aan den last ons gegeven en aan den termijn, binnen welken die volbracht moet worden.

Melvin.

Men schelt haer niet den hals, maer luttel dagen quijt.

De Graven.

Wat nut kan uitstel haer, die lang gedoemt zat, geven?

Melvin.

'k Verzeker u, men pleit tot berging van haer leven.

De Graven.

't Is al vergeefs gezweet, geronnen, en gepleit.
Dit schrift is d' eige hant van hare Majesteit.

Melvin.

De wraecklust heeft misschien de pen dit afgedrongen.

De Graven.

Monarchen tekenen door niemants maght gedwongen.

Melvin.

Zy kan veranderen van opzet en beraet.

De Graven.

En trof'er midlerwijl een onheil onzen staet?

Melvin.

Men komt noch tijts genoeg om zulk een bloet te storten.

De Graven.

Wy willen onzen last verlengen noch verkorten.

Melvin.

Hy eert den zoon op 't hooghst, wie zijne moeder eert.

De Graven.

Den zoon, die t'Edenburgh, te Londen niet regeert?

1044 Lees: die zoon moge te Edinburg regeeren, te Londen heeft hij niet te zeggen.

Melvin.

Hy moet Elizabeth door 't Recht der kroone volgen.

De Graven.

Die hope paeit zijn wraeck, hoe grimmigh, hoe verbolgen.

Melvin.

Een Vorst ontveinst zijn leedt, en wreeckt dan d'euveldaet
Der ouderen in 't eindt met woecker aen hun zaet.

De Graven.

Rechtschapen Engelschman liet noit zich zoo verbluffen,
Dat hy in zijnen plicht, hem opgeleit, zou suffen
Om jemants dreigement. Wie Stuarden ontziet,
Verdient geen eere, daer Elizabeth gebiet.

Melvin.

Men leest van Rechters, die gevangens 't lijf verschoonden,
Met welck de meesters hun, gelijck een weldaet, loonden;
Dewijl het vonnis lagh uit hevigheit gevelt.

De Graven.

Dit is met rijpen raet te langkzaem ingestelt,
Om nu zoo reuckeloos en schichtigh in te trecken,
Dat onder 't morrend volck slechts oproer zou verwecken;
Dewijl 't verkondight wert by stekende trompet.

Melvin.

d' Oploopende gemeent wort lichtlijck neergezet,
Indien de predickstoel zich wacht dien haet te voeden.

De Graven.

Het is der herdren ambt hun kudden zoo te hoeden.

1051 *Stuarden:* evenals de meervouden van alle woorden, die, vroeger een *t* aan 't slot hebbende, nu met een *d* geschreven worden, als *hooft, lant,* enz., toch een *d* hadden en men niet *hooften, lanten,* maar *hoofden, landen* zei, zoo is hier ook het meerv. van *Stuart* te recht *Stuarden* en niet *Stuarten* geschreven. Intusschen zou het meerv. *Stuarts* even wettig zijn.

Melvin.

Zy hebben naer dit bloet nu menigh jaer gedorst.

De Graven.

Uit yver tot de Kerck gesproken uit de borst.

Melvin.

Hoe yverde Mevrouw om d' eendraght van Britanje!

De Graven.

Om 't eilant onderdaen te leveren aen Spanje.

Melvin.

Noit quetste ick, zeitze, 't Recht van Engelschman of Schot:
't Geweten wroeght my niet: 'k beroep my zelf op Godt,
Die weet hoe vreedzaem ick de tweedraght zocht te schuwen;
Hoe ick mijn Zuster kende, oock zellef in 't herhuwen,
Veel lager dan mijn staet; na dat men 't huwelijck
Met Zweden, met de kroon van Spanje en Oostenrijck
Erghlistigh had gestuit. Hoe heeft men my gedolven
In eenen poel van bloet, gedompelt in de golven
Van wederspannigheit en laster en verdriet!
Hoe heeft men my gelockt, getroont in dit gebiet,
Met zulck een' schoonen schijn van trouweloos beloven!
En van haer' staet ontzet, van vrydom gaen beroven
Een vrouw, ter heerschappy geschapen al te fier,
Gedwongen ter gena van schiltwacht en cippier,
En reis op reis gesleurt van d' eene op d' andre sloten.
Hoe zuiver schouwden my de besten, en de Grooten,
Gestelt tot onderzoeck, oock zelf in Norfolcks zaeck!
Hoe stont ick oit mijn woort, en noit naer wederwraeck!
En entlijck, nu men hier dit lichaem, aen de keten
Van twintigh jaren wrocks en kerckers, ziet gesleten,
Verwijst men 't hooft ter bijle, op een gesmede wet.
Indien Marie dus haer nicht Elizabeth,
(Wiens stoel de hemel noch op Stuarts wensch wil zegenen)
Met reden en bescheit in 't aenschijn moght bejegenen;

1084 Lees: hoe deed ik ooit (altijd) mijn woord gestand en stond ik nooit naar wederwraak.

Hoe waer het mogelijck, dat zy zou treden tot
Dit schouwspel, en dit hooft zien gapen op 't schavot?
Ghy Heeren, kan het zijn, verstreckt nu middelaren,
En eigent u dien roem van 't oir des Rijcks te sparen,
Ten minste naer uw maght: voor zulck een weldaet zy
En blijf de Hooghste uw loon. Helaes! vergeeft het my,
Indien ick wat te brusk een weduwe verweere,
Gedreight met zulck een' val, dien d' allerhooghste keere.

De Graven.

Vertreck terstont van hier, en breeck dees woorden af.
Dit is maer tijt verquist: geen voorspraeck schut dees straf.

BURGON. MELVIN.

Burgon.

Ghy hebt u zelven dan voor 't uiterste gequeten?

Melvin.

Gequeten, en vergeefs wat moeite en tijt versleten.

Burgon.

Zy luisterden ten minste een weinigh naer uw beê?

Melvin.

Gelijck een harde rots naer 't ruischen van de zee.

Burgon.

Wat raet dan om dit hooft die blinde bijl 't ontrucken?

Melvin.

Geen raet, geen hoop altoos: Mevrouw zal moeten bucken.

Burgon.

Men draeght dan Koningsbloet nu langer geen ontzagh?

1102 Men houde wel in 't oog, dat Melvin, in dit geheele tooneel, wel met gelatenheid spreekt, maar tevens met bitteren spijt, die nu en dan in ironie overslaat.

Melvin.

Noch min dan ander bloet, en van gemeenen slagh.

Burgon.

Zoo reuckeloos 't geheim des Koningsdoms ontdecken?

Melvin.

Men ziet op geen gevolgh, hoe breet men dit kan recken.

Burgon.

De nazaet zal dit stuck vervloecken als een pest.

Melvin.

Men dient zich nu hier van: de nazaet vloeck' zijn best.

Burgon.

Rechtschapen voorzaet plagh op 's nazaets heil te letten.

Melvin.

Men zoeckt, om 's nazaets heil, den godtsdienst vast te [setten.

Burgon.

In 't moederlijcke bloet, het terghsel van de wraeck?

Melvin.

Beneem veraerden Schot en Engelsman dien smaeck.

Burgon.

Ja wel veraert van deught, en woester dan Barbaren.

Melvin.

Zy hopen door dit bloet zal 't onweêr stracks bedaren.

1109 Burgon wil zeggen: hoe durft een Koningin het wagen, zoo onverstandig den glansrijken nevel (het *prestige*), die de koninklijke waardigheid omhult, zelve te doen verdwijnen. Vergelijk ook het hierachter geplaatste *Grafschrift.*

1114 *Den godtsdienst vast te setten:* versta: het protestantismus te grondvesten.

Burgon.

Zoo worpt men 't oir des Rijcks dien afgront in den mont?

Melvin.

Uit vreeze dat de Staet niet strande, en ga te gront.

Burgon.

En wat verzekert hen na Stuarts doot voor stranden?

Melvin.

't Verpletten van dit hooft der Roomscheit onzer landen.

Burgon.

Na 's moeders doot versterft dit Recht op haren zoon.

Melvin.

Met zuiver zogh gevoet, en beter zogh gewoon.

Burgon.

Maer bijster ongewoon te zwelgen zulck een' beker.

Melvin.

Hy kieze, uit hope op 't erf, het zeker voor 't onzeker.

Burgon.

En koos hy 't hachelycke, en zong zijn moeders zangk?

Melvin.

Zoo gingen zy met hem zijn moeders eigen gangk.

Burgon.

Hy breidele by tijts de Puriteinsche listen.

Melvin.

Dat volck stelt eere in trots met Koningen te twisten.

Burgon.

De scepter is te slecht met dit gebroet bewaert.

Melvin.

De Koning zwaei' den staf: zy loeren op zijn zwaert.

Burgon.

De staf heeft sonder 't zwaert geen kracht, noch iet te zeggen.

Melvin.

En hierom zoecken zy hun Heeren 't zwaert t' ontleggen.

Burgon.

Wat is een Heer, berooft van 't opperste gezagh?

Melvin.

Een slaef des Puriteins, verrijckt door dit bejagh.

Burgon.

Zoo drijft de heerschappy op 's volcks geschrey en vuisten.

Melvin.

Dat warenze, die stout den grootsten Koning kruisten.

Burgon.

Nu kruissenze Mevrouw, en schreeuwen hemelhoogh.

Melvin.

Haer Katholijckheit schijnt te sterck in ieders oogh.

Burgon.

Zy schijne vry, en kroone in 't eint haer heiligh leven.

Melvin.

Men pooght haer doot een verf van zustermoort te geven.

1134 *Ontleggen* beteekent hier: op slinksche wijze afhandig maken.

1136 *Verrijckt:* n. l. de Puritein.

1142, 1143 Deze beide regels vorderen, om begrepen te worden, een breeder ontwikkeling; de zin komt hierop neder: „men poogt de doodstraf, over Maria uitgesproken, daarmede te kleuren of te vergoelijken, dat zij Elisabeth naar 't leven gestaan, en alzoo een zustermoord bedoeld zou hebben. — Evenzoo werd Christus tusschen moordenaars aan 't kruis genageld, als hadde hijzelf zich mede aan moord schuldig gemaakt."

Burgon.

En tusschen moordenaers hing Kristus aen het hout.

Melvin.

Haer leste dagh komt op: ick schrick: mijn hart wort kout.

Burgon.

O schantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te wissen!
Wat sal de kroon hier door aen glans en luister missen?
Ick zie Britanje noch in 't uiterste gevaer;
De stale vuist des Schots verwart in 't Engelsch hair;
De rechtbijl scherp gewet op 's Konings Stedehouders,
En 's Kantelbergers hals; het graeuw op zyne schouders
Des Ouderlings gezagh verheffen op de straet;
En Londen hoofdeloos verscheuren zijn gewaet.
O schantvleck, van geen tijt noch eeuwen uit te vagen!

Melvin.

Met wat gelaet zal ick den zoon de tijding dragen?
Hoe durf ick zijnen troon genaecken met dees maer?
My jammert zulck een spruit van vierentwintigh jaer.
Wat reden zet hem neêr? wie zal die bloetwel stoppen?
Hoe kan die helt zijn leet verteeren of verkroppen?
My dunckt ick zie, hoe hy ontzint zijn purper scheurt,
De Kroon ter aerde smijt, en raest, en quijnt, en treurt,
En vloeckt Elizabeth, en Engelschen, en Schotten;
Terwijl het schuim des volcks, deze uitgepuurde rotten
Vast lachen in hun vuist, op kruiswegh en op straet;
Als of men eere trock uit zoo een euveldaet,
Waer over duizenden van vromen zich bedroeven.
Maer gaenwe: 't is geen tijt hier langer te vertoeven.

REY VAN STAETJOFFEREN.

Zangk.

Geluckigh Engelant,
Bekende ghy 't gheluck,

1149—1153 Dit ziet op het onthoofden van den Graaf van Strafford, en van den Aartsbisschop Laud, den opstand tegen Karel I enz.

1162 *Deze uitgepuurde rotten:* voor: deze Puriteinen.

U toegeleit van boven,
Die trots de zeekroon spant,
En hebt het uitheemsch juck
Der slaverny geschoven
Van uwen blancken neck;
't Zy Cezar, 't zy de Noor
U eischte vee en vruchten;
Ghy sluit noch koy, noch heck,
Uit angst voor wolvespoor,
Noch hoeft geen slang te duchten;
Uw heiningh geeft een geur
Van roosmarijn; geen klip
Verbiet uw strant te naecken;
Geen bancken schieten veur
Uw havens; dies geen schip
Zijn vaert behoeft te staecken.
O Eilant, waert benijt,
Ghy weet niet wat ghy zijt.

Tegenzangk.

Ellendigh Engelant,
Misbruickt ghy zoo 't geluck
U toegeleit van boven?
Dat ghy de bloetkroon spant,
En hebt dat schendigh juck
Op Stuarts hals geschoven;
Ja durft, zoo wreet en valsch,
Noch woester dan de Noor,
Die bijlen schaert op dennen,
Doorhouwen zulck een' hals.
Helaes! wie schiet 'er voor?
Nu moet ghy zelf bekennen
Dat hier oock slangen zijn,
En wolven, wreet van tant,
Daer d' Eilandin gezeten,
Betovert met venijn
Geen lichaem, maer 't verstant,

1201, 1202 Toespeling op Circe, die op haar eiland de vreemdelingen, die er aanlandden, door middel van tooverdranken in wilde dieren herschiep.

En leit het aen de keten
Van staet, gelijck een dier.
Och och! wie troonde ons hier?

Toezangk.

O alleropperste Behoeder,
O allerzegenrijckste Moeder,
Wy gaen ons lieve moeder quijt:
Wat staet de Weezen dan te hopen?
Wat haven houdt zijn' boezem open,
Om ons te bergen, daer de tijt
Het rouwkleet, niet den rouw verslijt?

HET VIERDE BEDRYF.

MARIA. REY.

Maria.

Myn ziel, eens afgesolt op d'ongestuime baren
Der weerelt, na verloop van vijfmael negen jaren,
Verlangt, als 't moede schip, naer een gewenschte kust
Van veiligheit, en loopt de haven van de rust
Met volle zeilen in, op 't rijzen van de stralen
Der zonne, vroeger op om mijn geluck t'onthalen
Met levendiger vier en glanssen danze plagh.
'k Begin door 's weerelts damp en nevels nu den dagh
Der zaligen te zien, en vrydom te genieten,

In 't onbenijde licht, na kerckers en verdrieten
En ketens zonder endt. Het juichende gemoedt
Begeert naer zulck een prijs te rennen door het bloedt
Der adren, en om hoogh t'aenschouwen, vol genoegen,
Hoe hier de vyanden, geknaeght en bleeck van 't wroegen,
En onverzaet van wraeck, geen vatten vinden aen
't Onsterflijck deel, de ziel, nu 't lichaem moet vergaen.

Rey.

Och! och! ghy Koningen van Engelschen en Schotten,
Hoe stappen nu helaes! uw dochters de schavotten
In ste van troonen op. Wat is ons bang te moe'!
Men vloeckt uw afkomst zelf den scherreprechter toe.
Waer toe vervalt de stam der Koningen, eilaci!

Maria.

Gelooftme, dat de dagh van mijne bruiloftstaetsi,
Die my, door zulck een' drang van 't juichende Parijs,
Te kercke en koore leide, in 't bruiloftsparadijs,
Daer 't eenigh oir des Rijcks Francois op 't heerlijckst [praelde,
En in de bloem der jeught zijn lieve Bruit onthaelde,
Noit blijder scheen dan nu in mijn ontloken hart.
Schept moedt, ick zie het honck van mijn gelede smart.
De weerelt is maer roock met al haer ydelheden,
Een oogenblick, een niet. De mensch, die hier beneden
Iet zekers zoeckt, is blint. Wat baet een hantvol tijt?
Terwijl men grijpt naer 't aertsch zoo wort men 't hemelsch [quijt.

Rey.

Waer vinden wy een' schilt om dezen slagh te schutten?
Wie zal ons nu met troost en voorspraeck onderstutten?
Och, och! wy gaen Mevrouw, ons aller noothulp, quijt.
O zware nederlaegh, na zulck een' zwaren strijt!

Maria.

Betrouwt op Godt, die kan uw schade licht vergoeden:
Die groote Koningk zal zijn kinders wel behoeden.

1241 *Honck:* huis. 't Eng. *home.*

'k Beval u aen de kroon van Vranckrijck door mijn pen.
Indien ick het gemoedt van Koningk Henrick ken,
Hy zal om mijnent wil u alle gunst betoonen,
Met zoo veel gunstigen als aen de Seine woonen;
Daer ick, zoo veel mijn woort by mijnen Heer vermoght,
Een ieder heb verplicht, en aen mijn trouw verknocht.
Genoeght u met het geen ick ieder heb besproken:
Het heeft my niet aen wil, maer aen de maght ontbroken.
De tijdt verloopt: men wacht ons komste daer beneên;
Dies knielt, en onderstut mijn uiterste gebeên.
Myn Hartekenner, die daer boven
Uw' stoel met Cherubijnen schraeght,
En aller sceptren scepter draeght,
Daer d' Engelen u eeuwigh loven,
En Eendraght en Rechtvaerdigheit
En liefde en Trouw met blyschap kroonen,
Op nimmer wanckelende troonen;
Aenbiddelijcke Majesteit,
Ontfarm u mijner: sla uw oogen,
Uw alziende oogen, uit gena
Op my, uw dienstmaeght, die nu ga
Veroordeelt, zonder mededoogen,
Gelijck een Offerhande, daer
Ick, na veel smaets, mijn bloet ten leste
En al mijn aders geef ten beste,
Ter eere van het Roomsche altaer,
En uwen grooten naem ter eere.
Ontfarm u myner, die mijn Rijck
En staf en purper acht als slijck,
En voor uw kroon mijn kroon verneêre.
Versterckme tegens dezen slagh,
Den slagh, die lijf en ziel zal scheiden:
Dat my uw Engelen geleiden,
Daer ick uw' naem betuigen magh:
Gelijck ick, vroom en zonder smette,
Betuighde uw Waerheit in den nacht
Der ketteryen, schoon haer maght
My hierom uit den erftroon zette.

1253 *Koningk Henrick:* Hendrik III van Frankrijk.

Alwetende, aldoorstralend Licht,
Ghy kent al wie van 't licht verbastert,
Verblint door staetzucht, brult en lastert,
En mijn onnozel bloet betight.
Indien ick uwen naem belye,
En eere Vader, Zoon en Geest;
Is immermeer my waert geweest
De Naem van *Jesus* en *Marye;*
Zoo reken niemants ziel tot schult
Haer onrechtvaerdigheit en boosheit.
Vergeef, vergeef het 's menschen broosheit:
Versterck mijn zwackheit met gedult:
En magh ick mijnen wensch verwerven,
De Godsdienst leve door mijn sterven.

Rey.

Zy kloppen voor de deur: een voorbo van de doot.
Waer bergen wy Mevrouw, in 't nijpen van den noot?
Men komt ons onzen troost en toeverlaet ontrucken.
Wat raet? wat gaet ons aen? Mevrouw zal moeten bucken.
Marie, bidt voor ons: Marie, bergh Mevrouw.
Och! berght de Koningin: waer blijven wy van rouw!

Maria.

Mijn dochters, zijt getroost: ghy kunt met al dit kermen
En jammeren ons niet beschutten, noch beschermen:
De tranen baten niet, en zijn een kranck geweer.
Vergeefs omhelst ghy ons: uw armen zijn te teêr,
De vyanden te sterck, en zonder mededoogen.
Genoeght u aen Godts wil: hy roept my uit den hoogen:
My dunckt, ick hoor zijn stem. Nu sus, mijn kinders, sus:
Ontfangt den lesten groet, Maries lesten kus.
Mijn kinders, matight u: ghy zult in droefheit sticken:
't Is wijsheit zich naer tijts gelegenheit te schicken,
Te kunnen sterven, als men immers sterven moet.
Volhardt in 't out geloof, het welck ick met mijn bloet
Bezegel, en zoo wijdt gehoorzaemt d' overheden.
Schept moedt: gedenckt mijn ziel voor Godt in uw gebeden.

DE GRAVEN. MARIA. MELVIN.

De Graven.

Mevrouw, op hope dat ghy heden zijt bereit
Den last der Koninginne, u gistren aengezeit,
Te volgen, komen wy ('t behage u) dien vertoogen.
Daer ziet ghy d' eige hant, bezegelt voor uw oogen.
Ontschuldigh ons: het is de wil der Majesteit.
De hemel, zoo het schijnt, heeft u dit opgeleit.

Maria.

Ick heb my onder Godt en zijnen wil gegeven,
En vindt meer zoetigheits in sterven dan in leven.
Ick ben gereet de doot, oock zonder ongedult,
t' Ontmoeten op het spoor, daer ghy my leiden zult.

Melvin.

Bedruckte Koningin, ô steun der vrome zielen,
Ghy ziet op 't uiterst hier onwaerdigh voor u knielen
Een' dienaer, wien het druckt u heden in dien schijn
t' Aenschouwen, en verplicht door uw gena te zijn
De tijding van uw eindt naer Edenburgh te brengen.
Helaes, wat moeten wy, nu Godt dit lijdt, gehengen!
Hoe durven wy, helaes! bewust van uwen noot,
Ververschen by den zoon zijn moeders droeve doot.

Maria.

Mijn waerde Melvin, ô mijn willige en getrouwe,
Wat weent ghy te vergeefs, en mat u af van rouwe?
't Is ydel dat ghy om Marie tranen schreit:
Ghy zult haer heden zien van alle zwaericheit
En jammeren geslaeckt, van hartewee ontslagen.
'k Bezweer u heen te gaen, mijn' zoon de tijding dragen,
Hoe ick stantvastigh leefde, en sterve wel gerust
In 't Katholijck Geloof, van geen verraet bewust.
'k Vermaen hem, over wien my 't hart zoo heeft gehangen,
Het zelve Roomsch Geloof, van hant tot hant ontfangen,
Uit zijner vadren mont, t' omhelzen, voor te staen,

1326 *Vertoogen:* vertoonen.

En in gerechtigheit en pais den onderdaen
Te stieren, zonder zich in 't minst te stellen tegen
Elizabeth, waer op hem d' allerhooghste zegen'.
Ick heb ons errefrecht bewaert in zijnen glans,
En trouw aen 't Schotsche Rijck, getrouw volhart by ['t Fransch.
O Godt! vergeef het hun, die my het licht misgonnen,
En hijgen naer mijn bloet, als 't hart naer versche bronnen.
Mijn Hartekenner, die de zon der waerheit zijt,
En ziet my door en door, en meet een ieders tijt,
Ghy weet het, kan het niet by al mijn daden blijcken,
Hoe zeer ick d' eendraght zocht der beide Koningkrijcken;
Hoe garen ick het vier van tweedraght zagh gedooft,
En 't lichaem van dit lant verknocht aen 't eenigh hooft.
Mijn moedt loopt over: kan ick, zonder traen te laten,
Verkroppen al 't verdriet, by d' oprechtste onderzaten
Voor Godts altaer en eere en Kristus zaeck geleên,
En mijn onnozelheit, door rampen afgestreên.

Melvin.

Doorluchtighste Princes, hy haele uw' geest in vrede,
Die alle harten kent. Ick wil uw afscheitrede
En uiterste oorlof trouw verhalen uwen zoon.
De hemel roept uw ziel tot een volmaeckter kroon
Dan deze, kort van duur, en zorgelijckst te heffen,
Daer 's weerelts buien eerst gekroonde hoofden treffen.
Ick kus eerbiedighlijck (als 't wezen moet) dees hant,
Den scepter toegewijt, en neem door zulck een pant
Van onverdiende gunst verlof, ter droevige ure,
En wensch, dat d' allersterckste uw gangen stercke en sture.

Maria.

Ghy Heeren, magh het zijn, bezorght dat mijnen stoet
En arrem hofgezin niet anders werde ontmoet
Dan eerlijck en beleeft; en zy, voor veel verdrieten,
Geproeft in mijnen dienst, de slechte vrucht genieten,

1380 *Mijnen stoet:* een nomin. emphat., tenzij het woord beheerscht worde door 't volgende *ontmoet* in den zin van: „gemoete, bejegene."

Uit Stuarts armoe noch hun nootdruft toegeleit.
Vergunt my, daer ick sterf, hun tegenwoordigheit,
En mijnen Biechtvaer mede, om my ten steun te strecken.
Verguntze, na mijn doot, in vryheit te vertrecken,
Ter plaetse, daer de noot hen voere, op Godts geley.

De Graven.

Men staet u 't eerste toe: maer 't leste moght geschrey
En kermen en misbaer en bygeloof verwecken.
Onnutte sleep kan slechts d' ellende langer recken,
Ontstichten al de zael, en stooren het Gerecht.

Maria.

Ontzeit men ons, helaes! een be zoo kleen en slecht?
Dat zou Elizabeth de Zuster niet ontzeggen.
Wat hoeft men veel bewijs, om dit te wederleggen?
Dees droeve Joffers, dit rampzaligh hofgezin
Verzoecken slechts verlof van hare Koningin
Te nemen: oock vereischt de staet en eer der vrouwen
Dat kamenieren noch haer vrouw gezelschap houwen.
'k Verbinde my, beloof en stel my in voor haer,
Dat geen van allen u zal stooren door misbaer
In 't uiterste. Ick bezweer u by dien eeuwigh levenden,
Ontzeght toch nu de nicht van Henderick den Zevenden,
Elizabeths verwante en maeghschap voor altoos,
Een boedelhoudtster van gansch Vranckrijck en Valois,
En dit gezalfde hooft der Schotten niet een bede,
Een nootbe, van geen Turck, noch Tarter, woest van zede,
Oit Kristensch mensche ontzeit: of gelt hier stam noch [bloet;
Zoo laet de tederheit van 't vrouwelijck gemoedt,
Van een verweze weeuw zoo veel by u vermogen:
Geen steenrots is zoo hardt, of wort noch wel bewogen.

De Graven.

Mevrouw, verkies dan zelf hier zes of zeven uit.
Belieft het u, wy gaen u voor op dit besluit.

REY VAN STAETJOFFEREN.

Zangk.

Ontfangt dees bron der marteladren,
Ghy Engelen, nu treet
Haer tegen: zy vergeet
Haer volck en vaders huis,
Gesproten uit Ferguis,
Dien ouden stam, en hondert vadren;
Al Koningen, van Godt geschapen
Ten scepter, ingewijt
In 't aenzicht van den Nijt;
Gezalft van eeuw tot eeuw.
O roode Koningsleeuw
In 't gouden velt van 't Schotsche wapen,
Hoe durvenze uw Leeuwin benaeuwen!
Hoe ziet men haer zoo tam
Verandren in een lam,
Sneeuwit van vacht en vlock,
Verscheuren door den wrock
Der Luipaerdinne, scherp van klaeuwen!

Tegenzangk.

Men kon den gront der Ketterdommen
Niet leggen dan verwoet
In dier tieras van 't bloet
En vleesch der *Stuardin*,
Die Fenixkoningin,
In top van glori opgeklommen;
Gesteigert na twee duizent jaren
Door d' ongesteurde ry
Van d' opperheerschappy,
Wiens ongedwongen staf
Noit Cezars schatting gaf,
En eeuwigh flickerde op de baren.
Waer toe vervallen de geslachten,

1414 *Bron der marteladren:* het lichaam de bron van het bloed genoemd.
1418 *Ferguis:* deze zou de eerste Koning van Schotland geweest zijn en aldaar vierd'halve eeuw vóór Christus' geboorte geregeerd hebben.
1434 *Tieras:* ciment.

Die d' eerste van Euroop
Hun hoofden in den Doop
Begaven onder dit,
Dat Kristus plaets bezit,
En Rome gout en wieroock braghten!

Toezangk.

Wat baet het dat Palladius,
Van Celestijn gezonden,
Pelagiaensche voncken blusch',
En zalve Kristus wonden?
Indien, na duizent jaren rust,
Dit uitgepuurt gebroetsel
Een pest van boosheit langs dees kust,
Een Hydra helpe aen voetsel,
Dat *Stuart*, twintigh jaer bemuurt,
Te deerlijck met den hals bezuurt.

Dit treurspel aen te zien moght geen van ons gebeuren:
Ten minste laet ons gaen het warme lijck betreuren.

1450 *Palladius:* deze was een Diaken, die in 430 door Paus Celestinus naar Schotland gezonden werd om er de Pelagiaansche gevoelens te bestrijden.

HET VYFDE BEDRYF.

BURGON. BIECHTVADER.

Burgon.

O Vader, neem gedult: waer toe vergeefs geschreit?
Marie, nu ontlast van 't pack der sterflijckheit,
Is t' effens met een' sprongk twee kerckers hier ont-
[sprongen,
En leeft by Godt, om hoogh, om laegh, op alle tongen.

Biechtvader.

Ick voel in 't harte een' strijt van vrolijckheit en druck,
Gemengelt onder een. Verhael my stuck voor stuck

Dien uitgangh, aengezien de wreetheit, zoo verbolgen
En bits, verboodt haer jongste en bloedigh padt te volgen,
Toen zy, gelijck een lam, van noit verzade Wraeck
Ter vleeschbanck wert geleit, om Godts gerechte zaeck.

Burgon.

Na datze eens afscheit had van 't hofgezin genomen,
En reede stont om braef in 't martelperck te komen,
Zoo traden d'Edelen en bey de Graven voor,
De Burghgraef desgelijcks: zy wert op 't leste spoor
Gevolght van luttel stoets, ten hooghste zes of zeven,
Getuigen van haer doot en afgepijnight leven.
Heer Melvin droegh heur na het slepende gewaet.
Zoo quamze, in zulck een' schijn, als 't licht, dat onder gaet,
Niet zonder gout en glans, waer voor de nevels breken,
Vol majesteits, gerust ter dootzale ingestreken,
Verwondert en bedroeft om zulck een' avontstont
Der schoonheit, die de wreetste en wiltste tijgers wont.
Het zwart fluweele kleet bedeckt de kuische leden,
Een doeck 't gezalfde hooft, van waer een doeck beneden
Ja tot op d' aerde toe heel statigh nederhangt.
Zy draeght den Bruidegom, naer wien de ziel verlangt,
Van gout om haren hals, zoo schoon van Godt geschapen.
Zy draeght den Bruidegom, aen 't heiligh Kruis ontslapen,
En onze Lieve Vrouws getyboeck in de hant.
Men ziet aen haren riem, van gout en diamant,
Den Roozenhoet gehecht, tot een gebedeteken,
Van hare zachte hant gesleten en gestreken.
Dus volght Marie vast den Heilant van Kalvaer,
En torst met hem zijn kruis, heur opgeleit zoo zwaer.
Zoo drijft de bleecke maen den nacht voor, zonder hoornen:
Zoo bloeit de leli blanckst in distelen en doornen.
Zy trouwde in andren schijn den scepter te Parijs;
Nu traptze op d' aertsche kroon, om die van 't Paradijs.

Biechtvader.

Hoe klopt mijn hart! ick ben om 't uiterste verlegen.
Getrouwe Kristheldin, dat u de hemel zegen.

Burgon.

Aen 't hoogh eindt van de zael, rontom in rouw gekleet
En laken, stont alree het moordschavot gereet,
Twee voeten hoogh, en juist in 't vierkant zes paer voeten,
Bespreit met zwart: het schrickt d' onnoosle te gemoeten.
Men ziet 'er eenen stoel, een kussen en een' block;
Het outer van den haet en onverzoenbren wrock,
Gewapent met de bijl, om Koningklijcke struicken
Te vellen, zooze niet naer Puriteinscheit ruicken.
Zy nadert onbeschroomt dit naere treurtooneel,
Van waerze steigren zal in 't hemelsch lustprieel;
Gelijck een nachtegael, die in de kou besloten,
Zoo menigh jaer geen lucht noch vrijdom heeft genoten,
En haeckende vergeefs naer zon en ademtoght,
Nu eerst een open ziet, en vint het geen hy zocht.
Hier komtze, en tart de doot en nijt, die leelijck grimmen.
Zy maent Paulet, dat hy voor 't lest haer helpe klimmen,
En opgeklommen, zet bedaert en even koel,
Niet zonder Majesteit, zich neder in den stoel,
En hoort aendachtiger dan oit, als onverwezen,
Beal den wreeden last der bloetvriendinne lezen.
De Joden leerden zoo zich spieglen aen 't gedult
Van Kristus, stil en stom verwezen, zonder schult;
Geprickelt met een kroon van stekelige doornen,
Omringt van menigh stier, gedreight van ossehoornen.
O Engelander! preeckt ghy den gekruisten Godt,
En steeckt ghy met uw tong een' Engel naer den strot?
Vaer voort met Henricks bloet en Stuarts te verneêren:
Zy zal van dezen troon beginnen te regeeren,
In 't zaligh Engelsch Rijck, daar haet noch oproer woont,
En d' onderdruckte deught met eere wort gekroont.

Biechtvader.

Och, of ick in dien staet heur hart verquicken konde!

1512 *Kou:* zoo wordt het woord doorgaans uitgesproken, maar meestal *kooi* geschreven.
1521 *Beal:* Robert Beale, afgezonden door de vierschaar.
1530 *Engelsch Rijck:* voor: rijk der Engelen.

Burgon.

Haer oogen weidden vast door al de zael, in 't ronde,
Begeerigh, in 't gezicht van allerhande liên,
Vergiffenis by Godt, op haer geboge knien,
Te vorderen van u, gelijckze u had geschreven;
Dan och! zy zocht vergeefs: en Kristus wil 't vergeven
De boosheit, die te helsch u uit de bloetzael hielt,
En naer heur maght de ziel en t' effens 't lijf vernielt.
Een kamenier met kracht door 't volck gedrongen, binnen
Het perck, stack op en kreet, als ging 't haer aen de zinnen,
Dat zy Mevrouw, helaes! op dien benaeuden dagh,
In 't midden tusschen twee schavottrauwanten zagh.
De Koningin vernamze in 't midden van de koppen,
En wees vast, het was tijt om op den mont te kloppen,
Te zwijgen, naar den eisch des tijts haer opgeleit,
Ten waerze derven wou haer tegenwoordigheit.

Biechtvader.

Ick luister en verlang wat Fletcher wilde prevelen.

Burgon.

Die Deken teegh terstont aen 't ratelen en revelen,
En scheen met errenst noch verlegen om de ziel;
Doch zy verstiet dien troost des huichelaers, en viel
Hem t' elckens in zijn woort, dat hy met schrift verbloemde,
Naer 's afgronts stijl, die valsch op zijnen Bybel roemde.
Die rechte schijndeught dorst wel eischen, dat Mevrouw
Haer jongste zegel noch aen 't bloetrecht steken zou,
Op dat hy, die het lijf slechts ophoudt by verdraeien,
Zijn glossen op dien tekst ten preeckstoel uit moght
[kraeien,
En azen Petersburgh, zoo zuiver, zoo gezont,
Gelijck hy 't had herkaeuwt uit Stuarts eigen mont.
Zy zeit: men magh dien troost, een' kranken troost,
[wel derven.
Ick leefde Katholijck, en ben getroost te sterven

1548 *Fletcher:* deken van Peterborough. Zie vs. 835 en 1565.
1558 *Azen:* voeden.

In 't Katholijck geloof: zoo wert ick opgevoet:
Zoo offre ick 't Roomsche altaer mijn kroonen en mijn bloet.
De Graven bieden haer te stutten met gebeden.
Zy dancktze voor die gunst: maer in gebedt te treden
Met Onroomsch yveraer, versmaetze met bescheit.
De Kentenaer beschimpt, als bygeloovigheit,
Het Kruisbeelt in haer hant, den afgodt, die hem smarte,
En wenscht haer Kristus zelf te dragen in het harte.
Zy antwoort: het betaemt den Kristen 't liefste pant
Te dragen in het harte, en t'effens in de hant,
Om d' oogen door het beelt te slaen met vast betrouwen
Op 't afgebeelde heil, by d'Engelen t' aenschouwen.

Biechtvader.

Stantvastige, sta vast, ghelijck een kerckpilaer.

Burgon.

Zoo keertze 't aengezicht naer d' opgetoge schaer,
Driehondert vyanden, verlegen met heur lijden.
Dit schouwspel, zeitze, is nieuw, in deze ondanckbre tijden,
Te zien op een schavot een vrye Koningin
Haer Koningklijck cieraet, voor zulck een hofgezin,
Voor scherreprechter, en gemeente, nederleggen;
Doch Godes wil geschiede, oock zonder tegenzeggen.
Hy blijf mijn tuige: ick zweer u voor zijn aengezicht,
Dat ick mijn leven noit het leven van mijn nicht
Noch heuren staet belaeghde, of boosheit hebb' bedreven,
Die waerdigh zy om dus onwaerdighlijck te sneven;
Ten waer men 't oudt Geloof my opleide, als een vleck;
Waer voor ick gaerne sterf, en offre dezen neck
En lesten druppel bloets. Mijn eenigh welbehagen
Omhelst in 't beelt mijn' Heer, mijn' Godt, aen 't kruis [geslagen:
Hy sterck' mijn hoop: ick hoop door deze korte doot,
Bezuurt te zijner eere, in dien gerusten schoot
Der endtlooze eeuwigheit onsterfelijck te leven,
By zoo veele Engelen en zielen, als 'er zweven,

1586 *Opleide:* verweet.

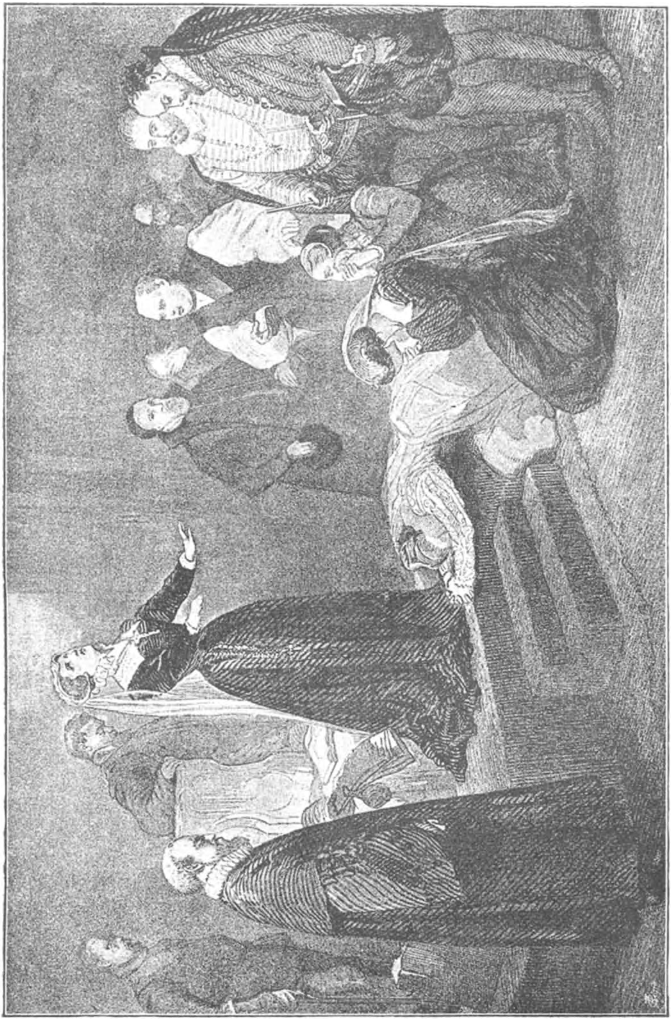

En wachten om mijn bloet, het welck mijn vlecken spoel',
Gelijck een offerhant, te brengen voor Godts stoel.

Biechtvader.

Ick zie hoe d' Engelen haer plaets om hoogh bereien.

Burgon.

Men zagh hier op terstont zeshondert oogen schreien,
En onder al dien hoop, die Stuart vloeckt, en haet,
Is naulijcks een zoo boos, die niet zijn tranen laet.
Nu knielenze, en men stort gebeên van wederzijden.
Zy, met de haren, leest ons Lieve Vrouws getijden
Godtvruchtigh in Latijn, roept Godt en Kristus aen,
Zijn Moeder, d' Engelen, en al die om hem staen,
Gezalight en gereet de ziele te bejegenen.
Zy bidt dat Godt de Kerck, haer Rijck en Zoon wil zegenen,
De Seine, en oock den Teems, ja zelfs de Koningin
Elizabeth, haer bloet, en errefvyandin.
Zy bidt voor schijngerecht, en scherreprechter mede,
En wenscht haer vyanden en vloecken rust en vrede.
Aldus beveeltze Gode, en Kristus haren geest,
Herkust het Kruisbeelt vast, om hem, die 't hart geneest,
En spreekt: O *Jesus*, wil u mijner toch ontfarmen:
En even eens ghelijck ghy hingt met opene armen
Aen 't bloedigh Kruis gehecht, zoo neem my, nu ick ga
Ten offer, in den schoot en arm van uw gena.

Biechtvader.

Gekruiste, eilaes! verhoor haar zuchten, en gebeden.

Burgon.

Hier op begintze zich voor 't allerlest t'ontkleeden.
De scherreprechter knielt, en bidt vergiffenis,
Hem gaerne toegestaen, die al te vaerdigh is
Om heiloos met zijn hant haer feestgewaet t'ontwijden;
Een snootheit, die te snoot, haer geensins staet te lijden.
z'Ontzeit dien snooden dienst uit edelmoedigheit.

1621 *Een snootheit:* een schande, een oneer.

De Joffers helpen dan vol drucks de Majesteit,
En Bruit, gereet om Godt in 't zaligh licht te kussen.
Zy kustze, en kruistze in 't einde, en zeit, om haer te sussen:
Misgun mijn ziel geen rust van al 't geleên verdriet.
Zy zegent blijdelijck haer dienaers, en gebiet
En wijst de schreiende te scheiden, te vertrecken,
Die met 't gewijde doeck haer vrolijcke oogen decken,
Ja zonder datze in 't minst, voor 't grimmen van de doot,
Haer levendige verf in 't aenschijn eens verschoot.
Zoo knieltze voor het block, en roept uit deze ellende:
O Heer! ick hoopte op u: bezwijck my niet in 't ende:
Ontfang, ontfang mijn' geest. Zoo buightze haren hals,
Noch trotser dan een zwaen, na zoo veel ongevals,
Op 't Puriteinsch altaer. Hoe kan het Godt verdragen!
Zoo scheit de moortbijl hooft en lichaem met drie slagen.
Elizabeth, nu drinck uit deze oprechte borst
Mariaes bloet, en lesch dien ongeleschten dorst.

Biechtvader.

Dat Godt haer vyandin dit tot geen bloetschult reken.
Triomfe: lof zy Godt, zy heeft den palm gestreken.
Ick kniel uit danckbaerheit: zy heeft dien strijt volstreên.
MARIE, eilaes gedenck uw dienaers hier beneên.

Burgon.

De scherreprechter grijpt het hooft op by de vlechten,
Dat hooft, door geen berouw aen 't levend lijf te hechten,
Dat bloedigh hooft der ree gekroonde Kristheldin,
En roepende overluit: Godt hoede ons Koningin;
Wordt vrolijck toegejuicht van Graef en Deken t'zamen:
Zoo moetenze vergaen. De Kentenaer spreeckt: Amen;
Terwijl een jeder weent van rouw en hartewee,
Dat scherper dan de bijl zoo menigh hart doorsnee.
Noch speelt en leeft de ziel in bey de diamanten
Der oogen met haer vier, en blinckt aen alle kanten.
Het laeuwe en roockend bloet in zilvre beckens stremt.
Ick weet naeu wat ick zegh, zoo wort mijn hart beklemt.

1633 *Bezwijck my:* verlaat mij.
1643 *Marie:* het woord staat hier met kapitale letters, om aan te duiden, dat zij nu als martelaresse beschouwd wordt.

Biechtvader.

Dit Martelbloet roept wraeck, en houdt niet op van tergen.
Dat zich Herodias uit schaemte ga verbergen,
Versteken in het hof: zy heeft dien wrock gebluscht,
Al veinstze zich bedroeft, gesteurt en onbewust.
Zy koelde haren moedt: maer 's overledens assen
En geest zal haer op 't bed des midnachts noch verassen;
Des middaghs aen den disch vervolgen, dootsch en bleeck;
Verandren haer bancket en wijn in gal en eeck;
Den slaep en zachte rust in gruwelijcke spoocken.
Het knagend hart wil haer ten brein, ten kop uitroocken,
Bezwalcken al het hair met bang en bloedigh zweet.
Zy zal by naere nacht verbaest, met kreet op kreet
Verschricken hofgezin en hof en kamenieren,
En, als een Razerny, door zael en kamer zwieren;
Tot dat haer struick verdorre, en elck Maries zoon,
Geheel Britanje door, geluck wensche op den troon.

Burgon.

Wat zien wy? och! het lijck, door d'opene gordijnen,
En Joffers daer rontom, die by de lijcktorts quijnen.

REY VAN STAETJOFFEREN. BIECHTVADER.

Rey.

Ontfang ons klaghte en lijckgebeden,
O Roomsche Roos, noch versch gesneden
Van uwen steel; hoe knap
Verliest ghy geur en sap!
Hoe ras verwelcken en verslenssen
Uw bladers! Sterfelijcke menschen,
Het schoonste, dat ghy ziet,
Wat is het schoonste? niet.
Een oogenblick, een blick gaet strijcken
Met d'eere en 't licht der Koningkrijcken.

1657 *Herodias:* hier: Elizabeth.
1676 *Knap:* snel, spoedig.
1681 *Niet:* niets.

En buy ontkleet die bloem
Van al haer pracht en roem.
Een nevel, och! voor ons te duister,
Berooft die zon van al haer' luister,
Benijt ons droef gezicht
Dat hartverquickend licht.
Die flonckrende oogen zijn geloken,
't Aenminnige gezicht gebroken,
Die scherpe stralen stomp,
Het lichaem slechts een romp;
Dat lichaem, 't welck Valois verwarmde,
Dat den Dolfijn Francois omarmde
Met zulck een' gloet en zwier,
Is kout, en zonder vier.
Zoo veele op een gehoopte gaven
Zijn t'effens onder 't kleet begraven.
Schenkaedien van Natuur,
Wat zijt ghy kort van duur!
Het purper ziet zijn' glans versterven:
Hier moet de kroon haer' luister derven.
O gaven van 't geluck,
Hoe smelt ghy wech in druck!
't Is al vergeefs wat wy vermanen,
Vergeefs gestort een' dauw van tranen;
De lentetijt komt weêr,
Dees telge nimmermeer.

Biechtvader.

Gedult, ô klaghtgenoten!
De kleenen en de grooten
Zijn onderworpen 't lot
Der sterflijckheit, van Godt
Hun opgeleit op d'aerde;
Toen d'eerste misdaet baerde
De bleecke en bange doot,
Daer Eve, uw moeder, vloodt
(Van d'oude slang bedrogen)
Voor d'aldoordringende oogen.
Of treurt ghy om de wijs
Van sterven? Dees heeft prijs

En eer by Godt hier boven;
Daer d'Engelen haer loven,
  Die by *Marie* zit,
  In 't onbesmette wit,
Gekroont met martelstralen;
Daer hemelsche koralen
  Verheffen Stuarts deught,
  In 't licht van 's hemels vreught,
Door dicke droeve dampen
Van tranen, bloet en rampen,
  Gestegen by Sint Jan,
  Den ongeveinsden man,
Wiens heiligh hooft verzade
De dertele ongenade
  Der booze Tirannin,
  Die, als een looze spin,
Hem ving in 's kerckers netten,
Om namaels haer bancketten
  Te kroonen met dien kop,
  Gestooft in 't bloedigh sop
Van zijn godtvruchtige aderen.
De Martelaers vergaderen,
  Na veel verstroitheits, daer,
  By deze ontelbre schaer:
Triomfe volght het lijden
Van hun, die *Wettigh* strijden.
  Men wisselt wijsselijck
  Het aertsche om 't eeuwigh Rijck.

Rey.

Geluckigh zijnze, die de schatten
Des rijcken hemels hier omvatten
  Met d'overleên, die trots,
  Gelijck een vaste rots,
Van 't Puriteinsche schuim bedolven,
Ontzagh noch storm noch watergolven
  Van Babels razerny,
  En dolle kettery,
Uit Wyklefs helsche borst ontsprongen;
Ontzagh geen zee vol lastertongen

En adderen vergift,
Gezogen uit de Schrift;
Maer stack het hooft uit gloende baren
Van kercken en verwoeste altaren,
Beschimpt door 't nieuw geloof,
Verhit op outheits roof,
Volstandige, verhoor ons smeken.
Vertroost uw weezen, die noch steken
In dezen paddepoel,
En offer voor Godts stoel
Ons tranen, die uw lijck besprengen,
Waer onder wy het zuchten mengen
In ons benaude lucht.
Het schreien, het gezucht
Verlicht het knijpen van de smerte.
Het schreien zet den druck van 't harte:
Het doet Maryen wel,
Daer zy Emanuël
Met tranen op zijn graf beschreien,
Met liefdetekenen geleien,
Als wy, een klein getal,
Maries lijck. Waer zal
d'Onzatte Wraeck het rust vergunnen?
Wy doen, helaes! al wat wy kunnen.
Al wat ons overschiet
Zijn tranen, anders niet.

Biechtvader.

Verbijt uw droefheit wat: ick zie de Graven komen,
En tronien, van schrick en boosheit ingenomen.
Zy sidderen uit angst, en schijnen onversaeght.
My dunckt, ick voel wat worm hun boos geweten knaeght.

DE GRAVEN. BIECHTVADER.

De Graven.

Die last is uitgevoert, al 't Rijck aen ons verbonden.
Heer Talbot, voort te post, te paerde hene, om Londen,

1791 *Heer Talbot:* de zoon van den graaf van Shrewsbury, werd terstond na de onthoofding naar Londen gezonden met een brief, die nog aanwezig is.

Van hoope en vrees beknelt, te zeegnen met dees maer,
Waer op het heeft met smart gevlamt zoo menigh jaer.
Wat opspraeck hier op vall' by Koningen en Heeren,
Dat staet niet ons, die slechts bedienaers zijn, te keeren;
Maer zelf de Koningin, en 't gansche Parlement.
Oock is het hoogh verraet de weerelt door bekent.
Laet vry den Roomschen Draeck met zeven hoofden lastren,
En die, van Godt veraert, den puren tekst verbasteren;
Rechtschapen Engelsman weet beter, en beseft
Den noot en 't Rijcksgevaer, eer 't ongeval hem treft.
Hy weet hoe noode wy ons dierverplichte necken
Begaven onder 't juck van 't nootrecht te voltrecken.
Ja zelf tot belgens toe der wijste Majesteit,
Die met haer eige hant ons dit heeft opgeleit.
Hy ziet op perckement, getuigen, blijcken, zegels,
Op nootwet, erfgewoonte en welgegronde regels,
By oude ervarenheit beslepen, vast gestelt,
Tot nootweer tegens moort en lagen en gewelt,
En wat men wijders brouwe, om listigh in te sluipen,
Het Recht van Godts gemeente en staten t'onderkruipen.
Heer Amias, bezorgh dat al het overschot
Van toestel, bijl en block, en kussen en schavot,
Behangsels, beckens, bloet, en wat de scherreprechter
Van kleedren of cieraet genoten hebbe, of echter
Verwacht, gezuivert werde, en gansch tot asch verbrant,
Op dat afgodery en haet en misverstant
Geen stof tot kerckschandael of weerwraeck hier uitvissche;
En dit begraven blijf met haer gedachtenisse.
Hoe nu, wie breeckt ons 't hooft met huilen en gezucht?
Dit jancken is onnut, dit ydele gerucht:
Men staecke al dit gesteen: Mevrouw verlost van pijne
Is doof voor uw gekerm. Men schuive de gordijne,
En drijfze van het lijck. De ziel vooruitgetreên,
Bevint geen baet of troost by Babels lijckgebeên.

Biechtvader.

Ghy Heeren, matight toch en toomt wat uwen toren:
Wy zijn in dat geloof gewonnen en geboren,

1795 *Bedienaers:* uitvoerders van den gegeven last.
1815 *Echter* voor *achter:* later, naderhand.

En droncken 't met de melck van moeders borsten in.
De Joffers, doot van rouw, om haere Koningin,
Ontlasten het gemoedt, en zijnze 't zielrecht schuldigh.

De Graven.

Zy heeft haer schult betaelt: wat raest ghy ongeduldigh
En steurt de rust van 't huis! dit kermen komt te spa.

Biechtvader.

Ons bloode hoope drijft voortaen op die gena,
Dat ons 't gebalsemt lijf, wiens ziel met Gode ruste,
Naer 's overleêns verzoeck, magh vrijstaen van dees kuste
Te voeren in den schoot der moeder, op het graf,
Daer heur gemael Francois zijn kroonen met den staf,
Zoo vroegh heeft afgeleit, en wacht zijn wedergade.
't Verzoeck is kleen: gedenckt of hy en zy 't u bade.

De Graven.

Wat grafstede, of wat graf, wat staetsi 't lijck verbeit,
Dat staet ten minste aen ons, maer aen haer Majesteit,
En eischt beraet en tijdt: men magh u eer niet slaecken:
Terwijle blijf de kist, van niemant te genaecken,
Besloten in de zael, bewaeckt met wacht en slot,
En wachte t'zijner tijt het hoffelijck gebodt:
Doch magh ons gissing nu een wijl voorhene draven;
Wy zien de doode haest te Petersburgh begraven
Met overdaet van pracht, by Koningin Katrijn,
En dezen sleep, in rouw en jammerlijcken schijn,
Haer volgen achteraen; daer drang van menschen leere,
Hoe licht het wanckel radt der hoven ommekeere.

Biechtvader.

O zalige Katrijn! ô bloem van Arragon!
Die nu zoo lieflijck slaept, men zagh u, als een zon,

1830 *'t Zielrecht:* het recht op de gebeden der nablijvenden, waar de afgestorvene aanspraak op maakt.

1845 *Het hoffelijck gebodt:* het gebod, dat uit het Hof der Koningin gezonden zal worden.

1848 *Koningin Katrijn:* de reeds meer genoemde Katharina van Arragon' verstooten gemalin van Hendrik VIII.

In tranen ondergaen, terwijl uw deughden bloncken;
En zal uw wederga, Marie, neergezoncken
Beneffens uw kist, en onder eenen zerck,
Verzellen uw gebeente, in Godts ontwijde kerck;
Zoo troost malkandre noch. Hoe past ghy twee te gader,
In leven en in doot! De moeder en de Vader
Verdruckten u te hardt, en buiten schijn van schult;
De dochter leerde dees de lessen van gedult:
Het strecke u beide om hoogh tot rijcker martelzegen;
Terwijl wy hier benaeut, gekerckert, en verlegen,
Ons spieglen aen uw kruis, der vromen eigen lot.
Zoo groeie en bloei de Kerck: zoo ga men recht naer Godt.

1859—1861 De zin is: de moeder en de vader (van Elizabeth: t. w.: Anna Boleyn en Hendrik VIII) verdrukten u (Katharina) te hard, zonder dat gij eenige schuld hadt: en de dochter (Elizabeth) leerde deze (Maria) geduld oefenen.

TRIOMF

VAN

MARIA STUART.

ZY SPREECKT.

Ick roemde op geen doorluchte troonen,
Noch grijzen stam, noch schoone Jeught:
Maer stelde mijn gewijde koonen,
Uit liefde tot de hooghste Deught,
Godtvruchtigheit, in Godes handen,
Van wien ikze al te leen bezat,
En hierom in benaeude banden
Beooghde en koos een wisser schat.
Hoe schielijk vloeiden d'andre heenen!
Mijn Koninglijcke Bruydegoom
Gelijck een leli is verdweenen.
Toen most ick, tegens windt en stroom,
In mijn verwildert Eylant zwerven;
En zien onmenschelijcken haet
(Boosaerdich woedende in 't bederven
Van Kristus Rijck, en mijnen staet)
Naer mijn Godtvruchtich harte steecken,
Dat al t'oprecht, die valsche Nicht
En Bastertbroêr zoo snoode treecken
Min toebetroude dan hun plicht,
En 't Vreêverbond, gesterckt met eeden:
Maer helsche staetzucht stack den brant
Des oorloghs aen in alle steden,
En joegh den zegen uit mijn lant.

19 *Bastertbroêr:* Murrey.

In 't barnen van die moortkrackeelen
  Verdubbelde ick mijn' eedlen moedt,
Op Godts geleyde, wiens bevelen
  Ick waerder schatte als staet en bloedt.
Laet d'onbeschaemde lasterlogen
  Uitbraecken haer vergift en gal;
Het schijnrecht vry zijn wet vertoogen,
  Vervloeckt gesmeet tot mijnen val;
Het is vergeefs mijn Faem te smooren,
  Die op der wijzen tongen leeft,
En haere loftrompet laet hooren
  Zoo verr' de zon haer loopbaen heeft.
Gelijck besnoeide looten bloejen;
  Het graen versterft eer 't rijcker wast;
De lelien in doornen groejen;
  De palmen steigren tegens last;
Zoo triomfeert de Deught na rampen,
  Die hemelhoogh door druck gevoert,
Haer glori ziet geveeght van dampen
  Des lastermondts, uit spijt gesnoert.
Heldinnezielen voeght naer 't strijden
  Alleen dees uitgeleze kroon.
Hoe feller weên het hart doorsnijden,
  Hoe grooter, hoe volmaeckter loon.
Wie zich getroost voor Godt te sterven,
Zal 't eeuwigh Rijck en leven erven.

Prudenter.

43 *Gevaeght:* schoongeveegd van.

GETUIGENIS

UIT

KAMDEEN,

ELIZABETHS HISTORISCHRYVER,

EEN PROTESTANT.

Dit was het jammerlijck einde van *Maria*, Koninginne der Schotten, dochter van Jakob den vijfden, Koningk van Schotlant, Nichte van Henrick den zevenden, Koningk van Engelant, uit des zelven outste dochter geboren, en oudt zesenveertigh jaren, het achtiende jaer van haer gevangenisse: d' allerstantvastighste Vrouwe in haren Godtsdienst, *uitnemende Godtvruchtigh*, boven maete kloeckmoedigh, voorzichtigh boven den aert der vrouwen, en overschoon en bevalligh; en te stellen onder het getal der Vorstinnen, die uit haren geluckigen staet in ellende vervielen. Noch een kint zijnde, wertze van Henrick den Achtsten, Koningk van Engelant, voor zijnen zone Eduart; van Henrick den Tweeden, Koningk van Vranckrijck, voor zijnen zone Francois om strijt tot een Schoondochter aengezocht; in haer vijfde jaer naer Vranckrijck gevoert, in het vijftiende aen den Dolfijn getrouwt. Zy bloeide als Koningin van Vranckrijck een jaer en vier maenden. Na haer gemaels overlijden in Schotlant wedergekeert, en met Henrick Stuart d'Arlei [1]) herhuwt, baerdeze Jakob, den eersten Monarch van Groot Britanje. Zy wert van haren bastertbroeder Mouray, en andere ondanckbare en staetzuchtige onderdanen vervolght, van het Rijck afgezet, en in Engelant gejaeght; van zommige Engelschen (naer het gevoelen der degelijcksten en vroomsten) genegen hunnen Godtsdienst te behouden, en Elizabeths behoudenis te zoecken, *verschalckt;*

KAMDEEN: William Camden, beroemd Engelsch geschiedschrijver, die in 1623 overleed.

[1]) *d' Arlei:* meer gewoonlijk wordt de naam *Darnley* gespeld.

van anderen, yverigh om den Roomsche Godtsdienst te herstellen, tot heel gevaerlijcke raetslagen aengeport; en onderdruckt door de getuighenissen van haer afwezende Sekretarissen, die door loon *Omgekocht* scheenen. Neffens haer graf wert dit grafschrift geplackt, en terstont afgeruckt:

VOORBYGANGER,

MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
DOCHTER DES KONINGS VAN SCHOTLANT,
WEDUWE DES KONINGS VAN VRANCKRIJCK,
BLOETVRIENDIN EN NAESTE ERFGENAEME
DER KONINGINNE VAN ENGELANT;
BEGAEFT MET KONINGKLIJCKE DEUGHDEN,
EN KONINGKLIJCKE GROOTHARTIGHEIT;
EEN RECHTSCHAPEN KONINGKLIJCK LICHT;
HET CIERAET VAN ONZE EEUWE;
LEIT HIER DOOR EEN BARBARISCHE WREETHEIT
EN TYRANNYE UITGEBLUSCHT;
NA DATZE DICKWILS, MAER VERGEEFS,
ZICH OP HET RECHT DER KONINGEN BERIEP.
EN DOOR HET ZELVE EERLOOZE VONNIS
IS MARIA, KONINGIN VAN SCHOTLANT,
EN ALLE KONINGEN, HAER NAZATEN,
DOOR HET BEROVEN VAN HAREN STAET, EN GELEDEN HALSSTRAF,
ONDER HET GEMEENE EN GERINGE VOLCK GEREKENT.
EEN NIEUW EN ONGEHOORT SLAGH VAN BEGRAVEN,
DAER DE LEVENDEN BY DE DOODEN GELEIT WORDEN:
WANT GHY MOET WETEN, DAT, MET DE HEILIGE ASSCHE
VAN DEZE HELDINNE MARIA,
HIER DE MAJESTEIT VAN ALLE KONINGEN EN VORSTEN
GESCHENT EN TER AERDE LEIT:
DOCH DEWIJL DE MAJESTEITGEHEIMENIS
DEN KONINGEN GENOEGH HUNNEN PLICHT AENWIJST,
ZOO ZAL ICK STILZWIJGEN.

VAER WEL.

GRAFSCHRIFT EN GRAFDICHT

DOOR

KONING JAKOBUS, MET GOUDE LETTEREN OP WIT MARMER, ZIJNE MOEDER TER EERE GESTELT, IN DE KERCKE TE WESTMUNSTER.

BONAE memoriae & spei aeternae, MARIAE STUARTAE, Scotorum Reginae, Franciae Dotariae, Jacobi V. Scotorum Regis filiae, haeredis unicae Henrici VII, Anglorum Regis, ex Margareta majori natu filiae (Jacobo IV Regi Scotorum matrimonio copulata) proneptis, Eduardi IV Anglorum Regis ex Elisabetha filiarum suarum natu maxima abneptis, Francisci II, Gallorum Regis Conjugis, Coronae Angliae dum vixit certae & indubitatae Haeredis, & Jacobi Magnae Britanniae Monarchae potentissimi Matris.

Stirpe verè Regia, & antiquissima prognata erat, Maximis totius Europae Principibus agnatione, & cognatione conjuncta, & exquisitissimis animi & corporis dotibus & ornamentis cumulatissima, (verùm ut sunt variae rerum humanarum vices) postquam annos plus minus viginti in custodiâ detenta, fortiter & strenuè (sed frustra) cum malevolorum obtrectationibus, timidorum suspicionibus, inimicorum capitalium insidiis conflictata esset, tandem inaudito & infesto Regibus exemplò, securi percutitur;

Et contempto mundo, devictâ morte, lassato carnifice, Christo Servatori animae salutem, Jacobo filio spem Regni & posteritatis, & vivis verbis caedis infaustae spectatoribus exemplum patientiae commendans, piè, patienter, intrepide, cervicem Regiam securi maledictae subjecit, & vitae caducae sortem cum coelestis Regni perennitate commutavit.

VI *Idus Februarii.*
Anno Christi MDLXXXVII.
Aetatis XLVI.

VERTALING.

„Ter goeder gedachtenisse en op de eeuwige hope van MARIA STUART, Koningin van Schotland; Koningin Douairière van Frankrijk; dochter van Jakobus V, Koning van Schotland; eenige erfgenaam van Hendrik VII, Koning van Engeland, als zijne achterkleindochter uit zijn oudste dochter Margaretha (gehuwd met Jakobus V, Koning van Schotland); nazaat van Eduard IV, Koning van Engeland, uit zijn oudste dochter Elizabet; echtgenoote van Franciscus II, Koning van Frankrijk; bij haar leven ontwijfelbare erfgename der Kroon van Engeland; en moeder van den zeer machtigen Koning van Groot-Britannië, Jakobus I.

„Zij was gesproten uit echt koninklijken en overouden bloede; met de machtigste Vorsten van Europa door bloed- of aanverwantschap verbonden; overladen met de uitgelezenste gaven en versierselen naar lichaam en geest: (maar, gelijk de lotgevallen der menschen wisselvallig zijn) nadat zij nagenoeg twintig jaren in gevangenschap was gehouden, en te worstelen had gehad tegen de aantijgingen der kwaadwilligen, de vermoedens den vreesachtigen, de lagen harer doodvijanden, ten leste — tot een ongehoord en noodlottig voorbeeld voor de Koningen, met de bijl is ter dood gebracht;

„En alzoo de wereld verachtende, den dood overwinnende, den beul vermoeiende, heeft zij haren zoon Jakobus de hoop op haar Rijk en afkomst, en den toeschouwers van haar rampzalig sterven met levender stemme een voorbeeld van lijdzaamheid aanbevelende, godvruchtig, geduldig, onverschrokken, haar koninklijken hals aan de gevloekte bijl onderworpen en dit wankel levenslot met de onvergankelijkheid des Hemelschen Koninkrijks verwisseld.

„VI der Iden van Februari (18 Febr.) 't jaar na Christus MDLXXXVII, oud 46 jaar."

EPITAPHIUM.

Si generis splendor, rarae si gratia formae,
Probri nescia mens, inviolata fides,
Pectoris invicti robur, sapientia, candor,
Magnaque solantis spes pietate Dei,
Si morum probitas, divi patientia fraeni,
Majestas, bonitas pura, benigna manus,
Pallida fortunae possint vitare tonantis
Fulmina, quae montes sanctaque templa petunt:
Non praematurâ fatorum sorte perisset,
Nec fieret moestis tristis imago genis.
Jure Scotos, thalamo Francos, spe possidet Anglos,
Triplice sic triplex jure corona beat;
Foelix, heu! nimium foelix, si turbine pulso
Vicinam ferro conciliasset opem:
Sed cadit, ut terram teneat, nunc morte triumphat,
Fructibus ut sua spes pullulet inde novis:
Victa nequit vinci, nec carcere clausa teneri,
Non occisa mori, sed neque capta capi.
Sic vitis succisa gemit foecundior uvis,
Sculptaque purpureo gemma decore micat.
Obruta frugifero sensim sic cespite surgunt
Semina, per multos quae latuere dies.
Sanguine sancivit foedus cum plebe Jehova.
Sanguine placabant numina sancta patres.
Sanguine conspersi quos praeterit ira penates.
Sanguine signata est quae modo cedit humus.
Parce tuos, satis est, infandos siste dolores,
Inter funestos permanet illa dies.
Sit Reges mactare nefas, ut sanguine posthac
Purpureo nunquam terra Britanna fluat.
Exemplum pereat caesae cum vulnere Justae
Inque malum praeceps author & actor eat.
Sic meliore sui post mortem parte triumphat;
Carnifices sileant, tormina, claustra, cruces.
Quem dederant cursum superi Regina peregit;
Tempora laeta Deus, tempora dura dedit.

Edidit eximium fato properante Jacobum,
Quem Pallas, Musae, Delia fata colunt.
Magna viro, major natu, sed maxima partu,
Conditur hic Regum filia, sponsa, parens.
Det Deus ut Natus, quoque qui nascentur ab illo,
Aeternos videant hic sine nube dies.

VERTALING.

Zoo [1]) luister van geboorte en wond're aantreklijkheden,
Een onverbreekbre trouw, een hart, der deugd verknocht,
Oprechtheid, wakk're moed, geleerdheid, reine zeden,
Een vrome zin, die kracht alleen van boven zocht,
Ooit machtig waren 't lot, het grimmig lot te wenden,
Welks bliksemvuur het liefst den hoogsten bergtop klooft,
Nooit had dees aard zoo vroeg haar levensdraad zien enden,
Nooit zoo ontzetbren slag zien dalen op haar hoofd.
Drie Koningskronen zag haar jeugd zich tegenstralen:
De Schotsche viel haar toe als Jakobs wettig oir:
De Fransche kwam door d' Echt haar om den schedel pralen:
En die van Engeland hield haar de toekomst voor.
Gelukkig, — had ze intijds het oproer mogen fnuiken
En zich verzeek'ren van des nabuurs hulpbetoon:
Zij moest verwelken; — maar om schooner weer te ontluiken
En 't hoofd te sieren met een zegenrijker kroon.
Verwonnen ziet zij zich den zegepalm geschonken:
Ze is in den kerker vrij en leeft door haren dood.
De wijnstok zal, gesnoeid, met rijker trossen pronken:
De harde slijpsteen vormt de kei tot puikkleinood.
Het ongeachte zaad blijf lang in de aard bedolven:
't Ontwikkelt zich en zoekt zijn weg naar vrijer lucht,
Om over 't veld eerlang als voedzaam graan te golven,
Met gouden halmen, zwaar van rijpe korenvrucht.
Met bloed bezegelde Jehova zijn verbonden:
Des Hemels gramschap werd vanouds gezoend met bloed:
't Met bloed gemerkte huis werd vrij geschouwd van zonden; —
Dat ook haar bloed voortaan 't beproefde land behoed'.

---

[1]) Vertaling van de hand van Mr. Jac. van Lennep.

Neem hier het leed een keer. Geen dag zij meer vernomen,
Den vloekb'ren dag gelijk, die haar ter dood zag gaan.
Geen bloed moog' na dees tijd in 't dierbaar England stroomen,
En geen vloekwaarde beul de hand aan Vorsten slaan.
Zij 't voorbeeld, dat zij gaf, het leste, aan de aard geschonken:
De les, door haar verschaft, moog allen heilzaam zijn.
Het moordschavot verval; 't heeft bloeds genoeg gedronken:
Dat pijnbank, kerkerhol en boei en beul verdwijn.
Zij heeft den loop volbracht, op aard haar voorgeschreven,
Door zoete vreugd gestreeld, door bittre smart gegriefd,
Zij heeft in haren zoon een Koning ons gegeven,
Door Pallas en de Muze en Febus teer geliefd.
Hier rust zij, Koningstelg en gade en moeder tevens,
Groot door geboorte en echt, maar door haar zoon het grootst.
Blijf deze vrij van ramp tot aan de grens zijns levens,
En onverstoorbaar heil bestraal zijn laatste kroost.

GRAFSCHRIFT.

MARIA STUART kroont dit graf,
Zy gaf, gekerckert op dien gront
Des Rijcks, daer heur met recht een' staf
En goude Kroon te halen stont,
Dat schoone hooft, gekroont van Schot,
Gehuwt aen 't Fransche scepterlot,
Geduldigh over aen 't schavot.
Getroost u, dat hier 't lijf verrott'.
De ziel ontkerckert, voer naer Godt,
Om daer te heerschen op den troon.
Stantvastigheit ontbeert geen Kroon.

DE GETEMDE MARS.

AEN ONZE VREDEVADERS,

VADERS DES VADERLANTS,

DE HEEREN

BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM.

Dit gedicht ter gelegenheid van den aanstaanden vrede, waarvoor de onderhandelingen reeds geruimen tijd te Munster gevoerd werden, is afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in folio, in 1648 bij Abraham de Wees te Amsterdam verschenen. (*Bibliographie van Vondels werken* n°. 441).

AEN ONZE VREDEVADERS,

Vaders des Vaderlandts,

DE HEEREN

BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM.

Nu berst een bron van blyschap uit onze aders,
Op 't klincken van de zilvre Vretrompet,
Daer ghy een wyze op 's weerelts Vrede zet,
O Amsterdamsche oprechte *Vredevaders.*

Uw wijsheit holp d' Oranje snoeren vlechten,
En banden, daer 't Gewelt aen leit getemt,
De barsse Krijgh, zoo lang van rust vervremt,
En op wiens hart geen vredewensch kon hechten.

Europe, ja al d'aertkloot met vier deelen
Des aertkloots, rolt u juichende te moet,
Naer dien ghy stopt de Wel van 't burgerbloet,
En d'eerste smoort dees Hydra van krackeelen.

Nu kroonen u de Burgers in uw veste,
Dewijl ghy gaerne uw eigen nut vergeet,
En hangt uw zorgh en arrebeit en zweet
Aen 't Vaderlant en algemeene beste.

Ay hanthaef, zoo het wit der oorelogen,
Den *Vrydom*, uw bevochten errefgoet,
Dat ieder duicke in schaduw van dien Hoedt.
Zoo bloeie uw stadt in eendraght, en vermogen.

17 *Het wit der oorelogen:* versta, òf: het doel, waartoe deze (tachtigjarige) oorlogen gevoerd zijn, — òf: het doel, dat, in 't algemeen, oorlogen wettigt.
19 *Van dien Hoedt:* van den Vrijheidshoed.

DE GETEMDE MARS.

De weerelt had, van weelde en voorspoet droncken,
Jupijn geterght, en zijne Majesteit,
Nu jaren langk zijn' eisch en recht ontzeit;
Dies zijne wraeck in 't endt begon t' ontvoncken.

't Is tijt, sprack hy, in 't midden van de Goden,
Dat Mars ons Recht bewaere met zijn zwaert:
De menschen zijn te wijt van deught veraert:
Zy passen noch op wetten, noch geboden.

Door 's Vaders last klom Mars op zijnen wagen,
Getrocken van twee wolven, wreet van muil,
Het aertrijck schrickte, en kendeze aen 't gehuil;
Een voorspoock van afgrijsselijcke plagen.

Zoo hoort in zee de zeeman 't onweêr ruisschen,
Dat hem genaeckt, en dreight met dootsgevaer.
Hy neemt hier op by tijts dien veurbo waer,
Eer 't water ziede, en luidt beginn' te bruisschen.

Op dat gerit, dien storm, uit Mavors oorden,
Op 't rollen en het hollen van zijn as,
Begon het al te dreunen wat 'er was,
Het Schelt, de Rijn, de Donauw, en zijn boorden.

Al 't ongediert van menschen, diep gescholen
In bergh en bosch, in wout en wildernis;
Al wat veraert, verwoet, verwildert is
Komt naer dees lucht gestoven uit zijn holen.

Men zagh al 't schuim tot heiren t' zamenrucken,
De Roof, de Moort, de Vloeck, de Stokebrant,
Gewelt, Verraet. Megeer bedeckte 't lant
Met eenen vloet van gruwlijcke ongelucken.

37 *Uit Mavors oorden:* d. i.: van de zijde, waar Mavors (Mars) vandaan kwam.

Het stof begon tot aen de lucht te wassen,
Gelijck een zee van zant en roock en smoock.
De zon, die uit den Oosten opquam, doock
Voor 't weerlicht van geweer en harrenassen.

Toen viel een nacht van rampen, zoo veel jaren,
Op 't hart des volcks, dat sedert geenen dagh,
Geen schemerlicht van vreught of voorspoet zagh,
Maer gingk bedruckt in duisternissen waeren.

Men zagh helaes! nu langer by geen starren,
Of zon, en maen, maer by den lichten brant
Van stadt op stadt, van overrompelt lant
En Staten, aen 't verbijstren, en verwarren.

Dat hongrigh vier greep d'uitersten van Spanje
Van weerzijde aen, 't oproerigh Lissebon,
En Katalonje, en 't razend Roussiljon.
De brant sloegh voort in Yrlant, en Britanje.

Italie, oock aen 't blaecken ondertusschen,
Broght water aen, en schutte vast den brant,
Die van 't geberghte en Adriatisch strant
Haer overviel, en lastigh viel te blusschen.

Ja d'oorlooghsvlam sloegh over in de daecken
Van Krete, daer het uit de bare zee

62 *'t Oproerigh Lissebon:* dit ziet op het gebeurde in 1640, toen de Portugeezen het Spaansche juk, waaronder zij door Philips II gebracht werden, afwierpen, en Jan, Hertog van Braganza, tot Koning uitriepen.

63 *Katalonje, en 't razend Roussiljon:* in 't zelfde jaar 1640 begaven zich de inwoners van Catalonië onder het gebied van Frankrijk, en gelukte het zelfs Lodewijk XIII, Roussillon, 't welk tot dien tijd een deel daarvan uitmaakte, te bemachtigen: welk laatstgenoemd Graafschap dan ook bij den vrede van 1659 aan Frankrijk verzekerd bleef.

64 *Yrlant, en Britanje:* dit ziet op de burgertwisten onder Karel I.

65—68 Waarschijnlijk is hier de bedoeling: ofschoon ook Italië van den zeekant door den vijand (inzonderheid door de Turken) bedreigd werd, wist het hem door kloeke maatregelen tegen te houden.

70 *Krete:* in 1644 was Kreta door de Turken aangetast, die het sedert bemachtigden.

Zijn kroon verheft. Dat deed Europe wee.
Och, 't is hoogh tijt, hoogh tijt om op te waecken.

Zoo riepze, en zagh, te rugge naer Sicilje,
Dat eilant in een' gloet van oproer staen;
Die vlam, van daer, in 't hof te Napels slaen,
Tot bijstren schrick der Rijcken van Kastilje.

Zy gingk Jupijn haer' noot en jammer klagen.
Och Vader, och, wat baetme nu mijn faem,
En dat een deel der weerelt mijnen naem,
Zoo dier gekocht, in eeuwigheit zou dragen?

Bewillighde ick uw minn' tot zulck een ende?
En schonck ick u den bloessem van mijn tijt,
Om aen te zien hoe Mars mijn' bruitschat rijt',
Verscheure, en schenne, en dompele in ellende?

Verwaerloost ghy het lant van uw geboorte,
Uw voesterplaets, die u het leven gaf?
Vergeetghe uw wiegh, en aengebeden graf?
Onthaelt nu Mars, mijn' vyant in die poorte?

D'erfvyanden, die mijn geluck benijden,
Gansch Asie wil my met maght aen boort;
De Libiaen stuwt zijn gedroghten voort.
Hoe kan 't Europe ontworstlen, of ontrijden?

Der Goden Tolck daelt neder op die klaghten,
Op dat hy Mars in 't velt te rugge roep',

71 *Europe:* hier wel het werelddeel, maar vertegenwoordigd door de Phenicische Prinses uit de fabel, die er haren naam aan gaf, nadat zij door Jupiter in stiers gedaante was geschaakt en naar Kreta was gevoerd. Zij wordt hier ook in verband met dit eiland genoemd. Zie wijders vs. 77—84.

75 *Napels:* dit ziet op den opstand onder Mas-Anjello, in verband met herhaalde oproeren in Sicilië.

85 *Het lant van uw geboorte:* wederom Kreta, waar Jupiter geboren was.

89 *D'erfvyanden:* de Turken.

91 *De Libiaen:* de Barbarijsche Roofstaten. — *Zijn gedroghten:* zijn roofschepen. De beeldspraak, waarvan Europe zich bedient, wordt hier voortgezet.

93 *Der Goden Tolk:* Mercurius.

Daer hy braveert, in 't midden van den troep,
Verhit op bloet, en moort, en menscheslaghten.

Maer Mars, ocharm! in stede van bedaeren,
Verbittert op den oppersten Jupijn,
Schelt d' aerde quijt, om Heer van al te zijn,
En ruckt te hoop de kracht der oorlooghsscharen.

Hy roept: nu staeckt dit snoot gevecht, ghy Reuzen:
Brengt bergen aen van muurwerck: schept uit puin
Van woeste steên een stormkat, steil en schuin,
Om Jupiter het beckeneel te kneuzen.

Al lang genoegh verzaet van bloet en tranen,
En menschevleesch: wy moeten hooger gaen:
Wy moeten naer den opperscepter staen,
En ons een' wegh ter eeuwige eere baenen.

Hy heeft zich eens van Reuzen vrygevochten,
En onder wight van rotsen hen beknelt:
Nu zwichte hy ten leste voor 't gewelt
Van Helden, die het aertrijck t' onderbroghten.

Zoo sprack hy, en al 't puin rees op by hoopen]
Tot aen de lucht: daer zagh de Majesteit
Der Goden Mars met al zijn heir bereit,
Gereet, en heet om daetlijck storm te loopen.

Hier viel een storm van boven, en van onder.
De hemel stondt in enckel vier en gloet.
Het buskruit weeck den blixem niet een' voet.
De berghkortouw versufte voor geen' donder.

De hemel kraeckte, en al 't gestarrent schudde,
Gelijck de blaên by buien aen een' boom.

99 Versta: laat de Aarde met rust, om de opperheerschappij over den Hemel — en dienvolgens over alles — te bemachtigen.

101 *Dit snoot gevecht:* dit onbeduidend, armoedig gevecht, dat geen eer of voordeel aanbrengt.

121, 122 Twee sierlijke regels en waarin door behulp van gepaste woorden en herhaling van gelijke aanvangletters een tooverachtige uitwerking verkregen wordt. Men hoort als 't ware den hemel *kraken*, de starren *schudden* en de *bladeren* beven aan de boomen.

De hemel scheen een wagen zonder toom,
Al 't hemelsch heir een herderlooze kudde.

Neptuin verloor den drietant, die de stranden
En rotsen schudt. De Krijghsgodt wrong Vulkaen
Den moker uit zijn vuisten, onder 't slaen,
En klonck den staf van stael uit Plutoos handen.

Hy brack de speer van Pallas, ruckte 't wapen,
Meduses hooft, van haren slincken arm,
En schrickte voor geen slangen, die noch warm,
En klam van gift, naer bloet en aders gapen.

Alcides most zijn hantknots nederleggen.
De Wijngodt zagh vast naer zijn Panthers om:
En Tritons schulp was by trompet en trom
Te heesch, te schor om vyanden t' ontzeggen.

De gansche burgh des hemels stont verlegen.
Saturnus maeide al wat naer boven quam,
Tot dat hem Mars de kromme zeissen nam,
En die gebruickte in plaets van zijnen degen.

Toen zagh Jupijn zijn Recht in twijfel hangen,
En 's hemels kans aen 't keeren, slagh op slagh.
Zijn vyant had geen ooren tot verdragh,
Noch wou geen wet van hooger hant ontfangen.

Wat raet, Jupijn? uw hof begint te blaecken.
Uw blixem trof voorhene Faëton,
Den stouten zoon en voerman van de Zon,
Die 't al verbrande, en zengde uw hooge daecken.

De Vader zagh om troost uit aller wegen,
En uit de lucht van Neêrlant een Godin
In eene wolck verschijnen, meer noch min
Als Venus komt te wagen aengestegen:

Als Pallas door den hemel aen komt strijcken.
't Most Pallas zijn, of Venus zelf, of geen

136 *T'ontzeggen:* den oorlog aan te kondigen.

Van beide, of uit haer aengezicht gesneên,
Om twee in een gemengelt te gelijcken.

Gerustheit schijnt uit haer gezicht te stralen.
D' olijfkrans, versch gevlochten, deckt het hooft.
Haer aenschijn elck een' blijden dagh belooft,
En troost al wat zijn' adem niet kan halen.

Het wit gewaet, bezaeit met groene olijven,
Verrijcktze met een' glans van majesteit,
Die hooger draeft dan 's menschen sterflijckheit
Bereickt. Zoo komtze allengs wat nader drijven.

De wagen wort van Nederlantsche Leeuwen
Zachtmoedigh voort getrocken door de lucht.
Zy luistren mack naer heure roede en tucht,
En weten nu van brullen, noch van schreeuwen.

Men twijfelt of dit Cibele magh wezen:
Maer z'is te jongk, en voert geen torenkroon.
't Is Juno niet, op haren leeuwetroon;
Noch Ceres, voor wiens sickel slangen vreezen.

Ootmoedigheit en Liefde voor haer zwieren,
En ademen een' dauw en frisschen geur.
De lucht ontlaet, en krijght een blijder kleur.
Men hoort rontom de vogels tierelieren.

Zoo plagh in May de Morgenstar te klimmen,
Voor 't roozespoor van 't blancke schemerlicht,
En trock naer zich een ieders aengezicht,
Eer noch de zon haer pruick hief uit de kimmen.

Toen riep Jupijn: ry aen, ry aen, ghy Schoone:
Betem nu met een' lonck van uw gezicht

161 *Groene olijven:* zoo staat er in de oorspronkelijke uitgave, de latere hebben: *gulde olijven*, wat even goed is, wanneer er namelijk aan olijven gedacht wordt, die in 't kleed „geborduurd" zijn.

172 *Voor wiens sickel slangen vreezen:* versta: die de haar gewijde akkers van ongedierte zuiver houdt.

175 *De lucht ontlaet:* klaart op.

Den barssen Godt, die voor geen blixems zwicht:
Geen schooner parle aen 't loof van uwe kroone.

Dus nadert zy den Godt der oorelogen;
Die staeckt den storm, als hy dat aenschijn ziet.
Hy ziet zich blint, en kent die Godtheit niet,
En zuight terwijl de voncken uit heur oogen.

Een luchtje speelt, en zwaeit de blonde locken
Om hals en neck. De minnelijcke mont,
De roode roos, op 't sneeuw der wangen, wont
Het hart des Godts, dat walght van al zijn wrocken.

't Geweer ontzijght van zelf zijn ruwe handen.
Zy stijght hier op om laegh, en vleugelt vlugh
En bint hem bey zijn armen op den rugh
Met geen metael, maer zachte Oranje banden.

Zoo drijftze Mars groothartigh voor haer wielen,
En voert hem in triomf heel Neêrlant door.
Haer volgen op dat zegenrijcke spoor
Een dicken drang en wolck van danckbre zielen:

Die zingen: lang regeer' de Vregodinne,
Zoo lang verwacht: zy maeckte Mars gedwee,
En stack zijn zwaert, dat bloedigh zwaert, in scheê
Dat Nijdt noch Tijdt haer' scepter overwinne.

Gedicht in den jare 1647, in Oegstmaent, op hope van den algemeenen Vrede.

GEBOORTEZANG,

AEN

GREGORIUS THAUMATURGUS,

MIJNEN GEBOORTEHEILIGH.

Geboorteheiligh, Wonderwercker
Gregorius, die door 't geloof

Geboortezang aen Gregorius Thaumaturgus. Volgens den tekst achter de eerste uitgave van *Salomon*, 1648 (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 458), waar het gedagteekend is: 1647.

2 *Gregorius:* de hier bedoelde Heilige wordt ook genoemd *Gregorius van Neocaesarea,* uit welke plaats hij geboortig was. Zijn ouders waren heidenen en hadden den jongen Theodorus — gelijk zijn naam eerst luidde — in hunnen godsdienst opgebracht. Van jongs af een groote neiging voor de studiën gevoeld hebbende, lei hij den eersten grond daarvan in zijn vaderland, en ging vervolgens eerst naar Alexandrië, toen naar Athene, en eindelijk naar Berytus in Phenicië zijn letteroefeningen voortzetten. Omstreeks het jaar 234 begaf hij zich met zijn broeder Athenodorus bij Origenes, die toenmaals te Caesarea in Palestina openlijk leeraarde. Van dezen in de wetenschappen en tevens in de godsdienstleer onderwijs genoten hebbende, keerde hij vijf jaren later naar zijn vaderland terug en werd door Fedimus, Bisschop van Amazen, te Neo-Caesarea tot Bisschop aangesteld. Toen hij echter deze waardigheid ontvlood, begaf zich Fedimus in de kerk, deed een gebed tot God, wendde zich vervolgens tot Gregorius, alsof die tegenwoordig ware geweest, en beval hem, het Bisdom te aanvaarden. Dit vernomen hebbende, liet Gregorius zich overreden en keerde terug naar Neo-Caesarea. Ofschoon hij het aldaar met de zaken van het Christendom deerlijk gesteld vond, zoodat zelfs het getal belijders van het Evangelie niet meer dan zeven bedroeg, bracht hij het door zijn ijver en voorbeeld zoo verre, dat er bij zijn dood niet meer dan zeventien heidenen geteld werden. Gedurende de vervolging, door Keizer Decius tegen de Christenen ingesteld, droeg hij de meest nauwgezette zorg voor zijn kerk en kudde; doch hijzelf zag zich genoodzaakt te wijken en zich een tijdlang voor 't onweer schuil te houden. Weder te voorschijn gekomen, had hij veel last te verduren van de naburige, nog Heidensche, volksstammen. In 't jaar 265 woonde hij de Kerkvergadering te Antiochië bij, die gehouden werd tegen Paulus van Samozate en stierf den *zeventienden November* deszelfden jaars. Gregorius van Nyssa en anderen schrijven

Des afgodts onverlichten kercker
Zijn' vastgeboeiden zielenroof
Ontruckte, bergen kost verzetten,
En stroomen stuiten; Oostersch Licht,
Die Cezars stadt aen *Jesus* wetten
Verknocht; ontfang mijn Boortedicht
In uwe goude schael, vol reucken,
En offer het voor 's Lams gestoelt,
Nu sestigh jaer het voorhooft kreucken,
Het bloet in d' aderen verkoelt,
Het hair besneeuwt, mijn tijtgenoten
My vast bezwijcken, voor en na,
Rontom en aen mijn zy geschoten,
Terwijl ick hier noch strijde, en sta
Op schiltwacht, reede alle oogenblicken
T' ontworstelen het zielgevaer
Van 's weerelts zorghelijcke stricken.
Verstreckme een schilt en beuckelaer,
Waer onder ick Godts naem magh eeren,
Vrymoedigh zingen 's hemels lof,
Om hoogh gevoert op Engleveêren,
En vlechten uitgeleze stof
Tot kranssen, en altaerfestoenen,
Op uwe feest, mijn Jaergety,
Het welck my leert de Godtheit zoenen,

hem vele wonderwerken toe, als b. v., dat hij, door het teeken van 't kruis den duivel uit de kerk verdreven, bergen verzet, meren uitgedroogd, vloeden in hun loop tegengehouden, en andere merkwaardige feiten meer verricht zou hebben, waardoor hij dan ook niet ten onrechte aanspraak kon maken op den naam van „wonderwerker." Hij liet onderscheidene schriften na, als b. v. *Panegyricus ad Originem: Metaphrasis in Ecclesiasten: Brevis fidei expositio: Epistolae,* enz.

5, 6 Zie het hierboven aangeteekende.

7 *Cezars stadt:* Neo-Caesarea, de hoofdstad van Cappadocië of Pontus.

13 *Mijn tijtgenoten:* Reael, Plemp, Baeck, Victoryn, Mostaert, Hooft Wuytiers, enz.

14 *My vast bezwijcken:* mij ontvallen.

26 *Op uwe feest: het* (of, zooals Vondel schrijft), *de feest* van St.-Gregorius valt in op zijn sterfdag — zie het aangeteek. op vs. 2 — die tevens de geboortedag van onzen dichter was.

27 *De Godtheit zoenen:* versta hier: naar de gebruiken der Kerk, mijn vrede met God maken.

Als Slaghtmaent, meer dan half voorby,
Den zonring sluit op mijn verjaren.
Hoe slijt het leven, als een kleet!
Waer is de vlugge tijt gevaren,
Dat dierste kleinoot, waert besteet
In aendacht, en bespiegelingen
Van Godt en 't allerhooghste goet,
En wat wy van den Zoon ontfingen,
Die door de stralen van zijn bloet
Ons zuiver wiesch, en openbaerde
De beste Perle, die zoo diep
Begraven lagh, bestulpt met aerde,
Eer hy ons tot zijn Waerheit riep,
Uit geen verdienste, maer genade.
Geluckigh zijnze, die voor 't ent
Met vleesch noch bloet niet gaen te rade,
Noch dit vergangklijck element.
De melck der voester, slimme wennis,
En d' eerste ploy van errefleer
Wort spa verleert door betre kennis,
Zoo lang men d' Ootmoet noch ontbeer;
Die schiet te traegh haer eedle wortelen
In steen van 't eigenzinnigh hart,
Het welck verhardt in tegensportelen,

28, 29 Gewis kon de dichter op geen nauwkeuriger en gelukkiger wijs zijn geboortedag aanduiden.

33 *Aendacht:* in den zin van: godvruchtige overpeinzing.

38 *De beste Perle:* hiermede bedoelt Vondel de Katholieke Kerk. Vergelijk wat hij in zijn *Toetssteen* zegt:

Tot datme, door een klaerder blijck
Van 't weereltlijck en kerkelijck
Ontdeckt wiert in een schooner dagh
De Perle, *die verborgen lagh,*
Waervoor men 't al met winst verliest.

44 *Dit vergangklijck element:* waarschijnlijk wordt hier de „aarde" bedoeld.

45—47 De zin is: het valt zwaar, zich een leer, welke men als kind van zijn ouders ontvangen en als met de melk ingezogen heeft, aan welke men later is gewoon geraakt, en die ons door overlevering is bijgebleven, weder te ontwennen.

48 *d'Ootmoet:* staat hier in den zin van „knechtelijk geloof."

50 *In steen van 't eigenzinnigh hart*: beter ware hier: „in het steen" enz. of: „in steen van *eigenzinnige harten.*"

En by zijn opzet blijft verwart.
Geboorteheiligh, die in 't midden
Der Zaligen uw' zetel hebt,
Volhardt voor my en elck te bidden
By hem, die licht uit duister schept.

AFZETSEL

DER

KONINGKLYCKE PRINTE.

DEAS SUPEREMINET OMNEIS.

O Agent, ghy hebt naer 't leven
My d' opwassende *Heldin*

Afzetzel der Koningklijcke printe. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in folio (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 443).

Vroeger is reeds gewag gemaakt van de nauwe vriendschapsbetrekking, die er bestond tusschen Le Blon, den Agent van 't Zweedsche Hof bij dat van Engeland, en Vondel. Het schijnt, dat Vondel hem verzocht had om eenige mededeelingen aangaande de jeugdige Vorstin, die thans de teugels van het Zwedenrijk, na haars vaders dood door een Rijksraad bestuurd, zelve in handen had genomen. Le Blon voldeed aan dit verzoek, en zond aan Vondel een afbeelding van Koningin Christina, vergezeld met een omstandige beschrijving, hem tevens uitnoodigende, naar aanleiding daarvan, hare hoedanigheden in dichtmaat te verheffen. Wat de Agent van haar gezegd had, is niet bekend; doch zijne voorstelling zal wel naar waarheid geweest zijn en niet veel verschild hebben van die, welke de Geschiedenis van Christina geeft. Volgens de schrijvers, die in de gelegenheid zijn geweest, haar te zien en te beoordeelen, bezat Christina veel belezenheid, had zij veel op met bekwame en kundige lieden, jegens welke zij zich zeer mild betoonde: was zij voorts edelmoedig, open, vlug van geest en bevatting, doch bijwijlen zonderling in haar gedrag, haar kunne verloochenende, gaarne in kleeding, in houding en bewegingen den man nabootsende, levendig, veranderlijk in haar neigingen, en somwijlen al te vrij in haar bewoordingen. Zij was noch schoon noch leelijk te noemen; had groote trekken, een mannelijk voorkomen en een weinig regelmatige gestalte. Over 't geheel zeide men van haar, dat de natuur zich blijkbaar vergist had, toen zij aan iemand, die, naar geest en lichaam,

Deas supereminet omneis: zij gaat alle godinnen te boven. *Aen.* I vs. 501.

In uw' brief volmaeckt beschreven:
Maer wat is uw wit en zin?
Dat mijn rijm met doove verve
Zulck een print, en kunstjuweel,
Zulck een tekening bederve?
Ay, verschoon mijn slecht penseel.

Magh mijn bloode hant niet vieren?
'k Zal dan echter eens bestaen,
In die heerelijcke zwieren
En uw schaduw, ga te slaen
Hoe dees Kroon der Koninginnen
Als in eenen ringk besluit
Wonderen van veel Godinnen,
Zulcks dat d' afgunst op haer stuit.

Juno kome om hoogh vry pralen
Met haer' paeuwen, en gewaet,
Rijck van majesteit en stralen,
Trots van opzicht en gelaet;
Deze komt met Leeuwen brullen,
Die in 't wapen, trots en heet,
Manen schudden, staerten krullen.
Deze zaeit haer kroon in 't kleet.

Zy vergeet het vrouwentimmer,
Daer de manlijcke achtbaerheit

aldus bewerktuigd was, alleen datgene onthouden had wat noodig ware geweest om er een man van te maken.

Wanneer wij nu in aanmerking nemen, dat dit oordeel over Christina eerst na haar overlijden geveld werd, terwijl Le Blon haar beschreef toen zij nog in den eersten bloei was der jeugd, en wij dus kunnen aannemen, dat zijne beschrijving, ook al was zij niet gevleid, minder hard en sterk gekleurd moet zijn geweest, dan zullen wij tot de erkentenis komen, dat Vondel, in dit gedicht, waarbij hij natuurlijk het prisma der poëzie gebezigd heeft, niet verre van de waarheid is afgeweken.

9 *Magh mijn bloode hant niet vieren:* min duidelijk, voor: mag ik niet toegeven aan mijn zucht om de Koningin te beschrijven.
11 *Zwieren:* trekken.
13 *Kroon der Koninginnen:* voortreffelijkste onder de Koninginnen.
21 *Met Leeuwen:* de Leeuwen van het Zweedsche wapen.
25 *Vrouwentimmer:* vrouwenverblijf, pronksalet.

Heur naer d' oogen ziet, en nimmer
Dan verwondert van haer scheit.
Joffers zijn slechts aengenamer,
Daerze 's avonts rusten gaet,
Of zich kleet in hare kamer,
's Morgens voor den dageraet.

Wanneer Overste en Kornellen,
Daerze draeft, of zit, en staet,
Haer omringen, of verzellen,
In het hof, op wegh, en straet,
Komtze als een Minerve aenstooten;
Schijntze een Pallas, braef van aert,
Uit heur Vaders brein gesproten,
Daerze 's Vaders roem bewaert.

Een kastoor bedeckt de vlechten,
Een pluimaedje den kastoor;
Ofze zonder helm wou vechten.
En zoo stuiftze alle andren voor.
Laet haer zon en muggen steecken;
Zy ontziet noch zon, noch lucht.
Zoo betoomtze de gebreken
Van de traegheit, dieze vlught.

Ziet Le Blon heur locken zwieren,
Als zy moedigh henerijdt
Naer den gaerde van de dieren;
Hy belacht den bleecken Nijt,
Daerze blixemt met pistolen,
Schermt, en springt, en loopt, en rent
Als Achilles in de scholen
Van zijn Chiron was gewent.

28 *Dan verwondert:* „dan met bewondering" zouden wij thans met een eenmaal geijkt germanisme zeggen.

29—32 De zin is: alleen dan houdt zij zich met vrouwen op, wanneer zij heur dienst behoeft om zich uit- of aan te kleeden.

37 *Aenstooten:* aanrijden, aanwandelen.

38—40 De zin is: evenals bij Pallas of Minerva, die uit het hoofd van Jupiter was te voorschijn gekomen, schijnt ook bij haar de krachtvolle geest van haar vader en diens roem te blijven leven.

41 *Een kastoor:* een kastoren hoed.

Thetis zoon in Joffrekleeren,
Binnen Lykomedes hof,
Vlamde op schilt, op helm, en speeren,
En rechtschape krijghsmans stof,
Als *Kristyn* op zwaert, en wapen,
Op een bus, of op een' boogh.
Laet Vorstinnen bloemen rapen;
Wapens flickren in haer oogh.

Themis spreeckt geleerde Orakels
Door haer' mont, waerme zy 't volck
Leit, gelijck met goude schakels,
Als een Godtheit uit een wolck,
Van een ieder aengebeden,
Toegejuicht, terwijlze rijdt
Door haer Rijcken, rijck van steden,
Dieze voor gewelt bevrijt.

Maer indienze schiep behagen
In het kriecken van den dagh
Door het woudt het Wilt te jagen,
En het vreeslijck Boschzwijn, zagh
Elck heur aen voor een Diane,
Die het spits biet beer en zwijn,
Op het spoor, of van de baene,
In een heide, of een woestijn.

Zoo quam Dido 's morgens stappen
Uit haer kamer, van 't pallais,

57—58 Thetis zoon, Achilles, die, door zijn moeder aan 't Hof van Koning Lycomedes in jufferskleeren verborgen was, ten einde te beletten, dat hij deel nam aan den oorlog tegen Troje; doch die, toen Ulysses, als koopman vermomd, aan gemeld Hof aankwam en zijn waren voor de juffers uitstalde, dadelijk naar een zwaard en helm greep, onder de uitgekraamde kostbaarheden aanwezig, en daardoor herkend en mede naar den krijg gevoerd werd.

63 *Vorstinnen:* voor: andere vorstinnen.

70, 71 *Rijdt.... Rijcken, rijck:* weder het geliefkoosde spelen met klanken en aanvangietters.

81—88 Zinspeling op hetgeen bij Vergilius voorkomt *Aen.* IV. vs. 135—139, waar Dido beschreven wordt, toegerust om ter jacht uit te rijden.

Daer een jaghtpaert, by de trappen
Van den hove, reis op reis
Stont en trappelde, en grootmoedigh
Speelde op 't montstuck, wit van schuim,
Brieschte, en haeckte snel en spoedigh
Haer te voeren op het ruim.

Laetze zich met riemen roeien
Naer heur lustprieel, Zwart-zee;
Venus kan niet schooner bloeien
In haer' opgang, daerze alreê
In het parlemoer komt vaeren
Naer het Cypersch eilant heen,
En zich spiegelt in de baren,
Daer noit zon zoo schoon op scheen:

Of z' is Thetis op het water,
Daer gansch Pelion op wacht:
Z' is een kuische Kleopater.
Cydnus voert geen schooner vracht,
Daer Antoon zijn Bruit bejegent,
Haer galey van rijckdom blinckt,
Al de stroom haer groet en zegent,
En de riem van zilver klinckt.

Kleopatre dreighde Augusten
Op te komen met een maght,
Diep verzopen in haer lusten,
Zonder nadruck, zonder kracht:

90 *Zwart-zee:* een koninklijk lustslot aan zee.

92 *Daerze: ze* is hier *Venus.*

94 *Het Cypersch eilant:* het eiland Cyprus.

98 *Gansch Pelion:* de berg Pelion, in Thessalië gelegen nabij den Ossa en den Olympus, wordt hier genomen voor de Goden zelven, die er hun verblijf hielden.

100—104 Dit ziet op het bezoek, 't welk Cleopatra aan Antonius bracht, en bij welke gelegenheid zij, in een prachtige galei gezeten, zelve als de Mingodin gekleed en omringd van Gratiën en nymfen, langs de rivier Cydnus naar hem toe zeilde.

105—108 De zin is: toen Cleopatra (tot bijstand van Antonius) haar oorlogsmacht afzond tegen Augustus, was zij in wellusten verzonken, en ko du niets wezenlijks uitrichten.

Maer *Kristyn* gewent haer leden
Door een mannelijcke vlijt,
Schuw van wulpsche dartelheden,
Tot een spiegel van haer tijt.

Zoo gewenden Hippolyten
D' Amazonen; trots in 't velt,
Meir en stroomen op te bijten,
Af te stooten helt op helt,
Sneeuw en hagel te verduren,
Bergh noch afgront aen te zien,
Op te klautren steile muren,
Daer de mannen weer uit biên.

Daeltze in een ontdeckte mijne,
En een ader van metael,
Z' is een andre Proserpijne,
Rijck van koper, yzer, stael;
Rijck van onderaertsche schatten:
En die schoonheit loopt gevaer
Dat haer oock een Godt magh vatten,
Eer 't de lijfwacht wort gewaer.

Zou de Graengodin van Pruissen,
Haere moeder, niet bestaen
Lant en strant, en zee te kruissen,
Langs een ongebaende baen,
Om deze eedle spruit te zoecken,
Die ze by Gustavus won,
En doorsnufflen alle hoecken,
Of menze ergens vinden kon.

113 *Hippolyten: Hippolyte* was de moeder van Hippolytus. Hier wordt het woord genomen voor „een koningin der Amazonen in 't algemeen."

121—127 *In een ontdeckte mijne* enz.: de mijnen van Zweden werden omtrent dezen tijd, vooral door de zorg van den Hollander Lodewijk de Geer, al meer en meer ontgonnen.

129—136 De zin is: zou de moeder der Koningin — Maria Eleonora van Brandenburg — niet, ook evenals Ceres bij den roof van hare dochter door Pluto, Christina overal gaan opsporen, indien deze eens geroofd werd? — Dat zij hier *Graengodin* genoemd wordt — en uit dien hoofde bij Ceres vergeleken — is om den rijken graanbouw, waardoor het eigenlijke Pruisen bekend is.

Och, zy zou met Zweden schreien,
En gaen dolen overal,
Op het water met galeien,
Of in bosch, en bergh, en dal;
En alom *Kristyne* roepen.
Och, wie heeft mijn kint beloert?
Jaeght hem na met heele troepen.
Och, wie heeftze wechgevoert?

Blon gelooft de Rijcksraên zouden
Staecken al dat Duitsch gevecht,
Quaem een Godtheit hun t' onthouden
Zulck een Rijckspant tegens recht:
Zweden zou kortouwen planten
Voor de poort van 't naere hof,
En dien muur van diamanten
Brijzelen tot gruis en stof.

'k Zaegh den Helhont by de Gotten
Door Stockollem omgevoert,
Door heel Zwedenrijck bespotten,
En dien dollen muil gesnoert
Met een' ysren bant van Zweden,
Om drie halzen stijf en vast,
Door die barsse wapensmeden,
Daer hy langer bijt noch bast.

Laet d' aeloude Faem onze ooren
Niet verbazen met een' smoock
Van volmaecktheên en Pandoren;
Kluchten, droomen, wint, en roock:
Vrouw Natuur smolt al heur gaven
In dit eenigh Schoon, wiens lof
Zonder schaemroot wel magh draven
Tegen 't wijdtberoemtste Hof.

150 *'t Naere hof:* de hel. Zweden, wil Vondel zeggen, zou de hel zelve belegeren en beschieten, om Christina terug te halen.

167 *Draven:* om den prijs dingen.

Want heur May draeght bloem noch blaren,
Maer een herrefst, rijp van ooft;
En haer jeught, zoo jong van jaren,
't Geen een ouderdom belooft.
Welck een lot wil hem gebeuren
Die haer trouw wort toegeleit,
En de minnelijcke geuren
Van dees frissche Majesteit.

't Rijck verwacht uit haer zijn zonen,
En het Koningklijcke bloet,
Toegeheilight aen drie Kroonen,
En den hoogen Koningshoet
Met een' weereltkloot geladen,
Daer 't gekroonde hooft me praelt,
Trots op zoo veel wapendaden,
En den palm, door 't sneeuw gehaelt.

Magh dees Noortstar triomfeeren
Over Mars in vollen vre,
Al dat woeden hem ontleeren,
't Bloedigh slaghzwaert in zijn schee
Zeeglen, en het stormen staecken,
Moe van wraeck, en wapenroof;
Geen robijn zal schooner blaecken
Aen haer Kroon als Pallas loof.

192 *Pallas loof:* de olijf namelijk, als zinnebeeld van den vrede.

DE

LEEUWENDALERS.

LANTSPEL.

Pax optima rerum.

[Vrede is het hoogste goed.]

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1647 bij Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n^0. 444).

INLEIDING.

Den 30 Januari 1648 werd te Munster de vrede gesloten, die aan den oorlog met Spanje een einde maakte. Er was algemeene vreugde in de Noordelijke Nederlanden en in het bijzonder in Amsterdam, dat zijn handel dikwijls belemmerd had gezien door den oorlog of daardoor werd teruggehouden van het beginnen van nieuwe handelsoperaties.

Die dankbare, feestelijke stemming gaf Vondel aanleiding tot het maken van eenige fraaie gedichten, als *de Getemde Mars,* den *Vredezang,* enz.

De vrede werd 5 Juni op luisterrijke wijze te Amsterdam afgekondigd. Op het midden van den Dam waren drie hooge tooneelen opgericht, alwaar achttien vertooningen plaats hadden, zes op ieder tooneel. De samenstelling daarvan was opgedragen aan Samuel Coster, Jan Vos en Geeraerd Brandt.

Doch, behalve deze voorbijgaande vreugdebedrijven, werden er tot herinnering aan den vrede ook gedenkstukken van meer blijvenden aard vervaardigd. In de Oude Kerk bevonden zich achter het groote koor twee beschilderde glazen, in het eene waarvan het kronen van Filips den Schoone, hetwelk de Nederlanden aan Spanje bracht, was afgebeeld. Het andere werd weggenomen en op last van de Regeering vervangen door een ander, waarop Filips IV werd voorgesteld, het Munstersch verdrag, waarbij de Nederlanden voor vrij erkend werden, overreikende. Op een ander glas werden aangebracht de wapens der Burgemeesteren, die sedert de verandering der Regeering in 1578 het gezag binnen Amsterdam hadden uitgeoefend.

Het schoonste aandenken aan den vrede was evenwel het lantspel van Vondel, dat 7 Mei 1648 voor de eerste maal in den schouwburg werd vertoond. De dichter had zijn stof voor dit gelegenheidsstuk niet aan de geschiedenis, maar aan het rijk der verbeelding ontleend.

„De dichter had een fabel noodig, die hem gelegenheid gaf zich geheel vrij te bewegen. Een feestspel, dat openlijk de worsteling der geüniëerde Gewesten met Spanje vermeldde, dat de namen der overwinnaars noemde, wilde zijne pen niet ontvloeien. Hij wilde zich in een zuiver fantastisch land terugtrekken, waar hij jubelen mocht over de gelukkige toekomst zijner geliefde stad [1])".

Hij koos daartoe den vorm van een lantspel en volgde daarin van verre TASSO's *Aminta* na, zooals door Dr. J. ten Brink in de zooeven aangehaalde studie over dit gedicht is aangetoond.

De Leeuwendalers werden tijdens Vondels leven nog viermalen vertoond: op 11 en 14 Mei en 2 en 23 Juni 1648.

In onze dagen werd het met grooten bijval bij de 200ste verjaring van Vondels sterfdag (1879) in den Stadsschouwburg te Amsterdam en in den Koninklijken Schouwburg te 's-Gravenhage ten tooneele gebracht, terwijl het bij gelegenheid van de herdenking van Vondels geboortedag (1887) te Antwerpen werd vertoond.

---

[1]) Dr. J. ten Brink. Het Lantspel van Joost van den Vondel, in *De(n) Gids*, 1864, bl. 117.

DEN HEERE

MICHIEL LE BLON,

AGENT DER KROONE EN KONINGINNE VAN ZWEDEN,

BY DE DOORLUCHTIGHSTE

MAJESTEIT VAN GROOT BRITANJE.

MYN HEER,

Dichters zijn niet deurgaens zulcke ongeluckige Waerzeggers, of men ziet zomtijts, oock buiten alle hope, gebeuren het geen zy een goede wijl te vore spelden [1]. Dat getuight ons de profecy des Stroomgodts van de Maze, die, eenige jaren geleden, den Hollanderen dit voorzong:

Zoo wort met vier het eeuwigh vier gebluscht:
Zoo vreet de vlam des hemels taeie roe:
En HENRICK *houdt de heirbaen van August,*
En sluit de poort van 't gruwlijck oorloogh toe [2].

Dees vrolijcke dagh, dees gouden dagh is ten lange leste eens opgegaen. Wy hooren de zilvere vredetrompet den *Vrede* inblazen [3]. Wy beleven het geenwe naulix gelooven, namelijck het gewenschte einde des eeuwigen oorloog hs, die den ganschen weereltkloot met zich omtrock, en in een gedurige bloetkoortse en onruste hielt. Prins *Vrederyck Henrick* heeft zijnen naem

---

[1] *Te vore spelden:* voorspelden, vooruit verkondigden.

[2] Zie *Stedekroon van Frederick Henrick.*

[3] *Den Vrede inblazen:* evenals men spreekt van „de kermis *inluiden,*" zegt Vondel hier: „den vrede *inblazen,*" voor „dien met trompetgeschal verwelkomen, binnenhalen."

met de daet, en alle zijne oorlooghstriomfen, en laurieren met eenen eenigen Vredetriomf, en den gezegenden olijftack gekroont, en ons den Vrede, zijnen lesten adem, tot een geluckigh testement nagelaten. Hierom magh de Hollantsche Melcker, in de schaduwe des beukebooms gedoken, den hemel en hem wel ter eere zingen:

O Maetelief [1], *ick hou gewis een Godt,*
Een Godtheit, holp ons aen dit vreedzaem lot.
Ick wil hem oock opoffren mijn gedachten,
En lam en vaers, het puick der kudde, slaghten;
Dewijl hy my laet weiden zoo gerust,
En spelen wat mijn hart begeert, en lust [2].

Wy mosten dan mede op het spoor van Virgilius (die in 't geruste bezit van zijn hoeve en lantgoet herstelt, Augustus aldus met Herderszangen eerde) den Hoogen mogenden [3]) Heeren Staten, d'assche van den Nassauschen Vredehelt, uit Keizerlijcken stamme, *Willem*, zijnen eenigen zone, Prince van Oranje, en onze Burgemeesteren, die getrouwe Vredevaderen, dit Lantspel toespelen, het welck wy uwe E. opdragen, die een rechtschapen Neêrlanders aert, uit den bloeienden welstant der Nederlanderen niet dan blyschap kunt scheppen, en wiens onbloedigh ampt eigentlijck bestaet in Vrede tusschen drie en vier Kroonen aen te voeden en t'onderhouden, en Koningkrijcken door zachte zijde banden van vrientschap en eendraght onderling te verbinden. Heerlijcke pallaizen zijn zelfs Koningen en hun Gezanten en Agenten zoo aengenaem niet, of het lust hun zomtijts, ten platten lande, by simpele herders en ackerluiden, zich te vermeiden [4]), en hoffelijcke grootsheit en pracht

---

[1]) *Maetelief:* een eigen naam (zie het Lantspel zelf, vs. 1384); doch hier gekozen om zooveel te zeggen als: beste maat, lieve makker.

[2]) Navolging van een brok uit Vergilius' Eersten Herderskout. Men vergelijke deze vertaling met die van den geheelen zang, die achter de *Leeuwendalers,* en met die, welke later, als een deel van den berijmden Vergilius, volgen zal.

[3]) *Den Hoogen mogenden:* hoe kon dit Vondel uit de pen vloeien? *Hoog* is een bijw., dat tot versterking dient van 't b. v. n. w. *Mogenden* en alzoo onverbuigbaar blijft. Ware 't anders, men zou ook in den 1sten n. v. *Hooge Mogenden* zeggen.

[4]) *Zich te vermeiden:* zich te vermaken.

voor kleenheit en eenvouwigheit te verwisselen. Ghy naemt, om u zomtijts van gewightige bekommeringen wat t'ontlasten, altijt geenen lust [1]) in historischilderyen van Vorsten, Vorstelijcke personaedjen, en trotse hofgebouwen, maer oock dickwils in kunstige lantschappen, dorpen, en gehuchten, van boeren en herderen bewoont; en zaeght 'er met genoegen zelfs de Goden uit den hemel, in de gedaente van sterflijcke menschen, den stockouden Filemon en Baucis, onder hun rieten dack vergasten, hun schamele hut in eenen rijcken tempel, hen beide in boomen veranderen. Hierom durven wy den Heer Agent te vrypostiger ditmael aen den boerendisch noodigen, op natuurlijck veltgewas, in teene korfkens, houte nappen, en aerdewerck aengerecht. Uwe goetrontheit en rustigheit [2]) zal ons open hart aenzien, dat zich en anderen, op dit gezegende vredefeest wenscht, uit danckbaerheit voor zulck een onuitsprekelijcke deught [3]) en hemelsche weldaet, te verquicken, en in het groen spelen te voeren, zonder gal, zonder erghwaen, zonder de helderheit van dien schoonen zomerschen zonneschijn, en dat zuivere hemelblaeuw met een allerminste neveltje te rimpelen en misverwen [4]). Honighbyen zullen uit deze bloemen niet dan honigh en nekter zuigen. Indien by ongeval een spinnekop hier venijn uit trecke; het komt by haren aert, niet by de bloem toe [5]). De Voorredenaer zal het wit van dit werck ontvouwen. Wie hier te diep in verzinckt, en neuswijs, in alle personaedjen, vaerzen en woorden, geheimenissen zoeckt, zalze 'r niet visschen. Wy hebben slechts eenige verwen en geuren, die ons voornemen dienen konden, uitgezocht, en onder een gemengt, en het beloop van oorloge en vredehandel aldus in het klein ten ruighsten ontworpen [6]), om alle hatelijckheit te schuwen; anders had men de bloem van deze verzieringe [7]) netter op de zaeck zelf konnen passen. D'aeloutheit getuight

---

[1]) *Ghy naemt .... altijt geenen lust:* gij hadt niet altijd lust.

[2]) *Rustigheit:* welwillendheid.

[3]) *Deught:* weldaad.

[4]) *Te rimpelen en misverwen:* in verzen is de weglating van *te*, voor een tweeden infinitivus, zeer gebruikelijk. In proza is zij echter minder verkieslijk.

[5]) *By de bloem toe:* het denkbeeld is niet geheel nieuw; doch wel de wending, welke Vondel er aan geeft, en de keurige wijze van het uit te drukken.

[6]) *Ten ruighsten ontworpen:* een ruwe schets er van gemaakt.

[7]) *Verzieringe:* verdichting.

nergens dat de Heidenen Pan, maer wel Diane, menschen opofferden. Evenwel brengen wy Pan op het tooneel; eensdeels dewijl de veerijckheit der Nederlanden een Veegodtheit vereischt; anderdeels om iet grooters aen te wijzen, 't welck van het Heidendom door dien zeldtzamen afgodt uitgebeelt wert. Want die vervloeckte afgodery, en het menighvouwdigh verdeelen van het enckele en eenige Wezen der Godtheit in ontelbare bygoden, ter zijde gestelt, zoo schilderde Pan haer wat groots en waerachtighs voor d' oogen. Pan is in het Grieksch A L gezeit, en de natuurwijze Heidenen wouden door zijn beelt de geheele Natuur, of liever de Godtheit, die zich in alle schepselen uitstort, uitbeelden. Zijn bovenste deel vertoont den hemel; zijn onderlijf en ruige bocksvoeten, het aertrijck met zijn ruighte, en bosschaedjen, en boomen, en steenklippen. De roode troni betekent het vier, dat om hooge zweeft: de horens op het voorhooft, de maen: de lange baert, de zon met hare stralen: de gespickelde huit om het lijf geslagen, de starren: de gekringkelde wichelstock in d' eene hant, het ronde jaer, 't welck zijn begin aen het einde knoopt: het speeltuigh van zeven ongelijke fluiten aen een gekleeft, de zeven dwaelstarren en het goddelijck muzijck der overeenstemmende hemelklooten. Zy wouden met Pan het zelve zeggen, dat Anchises geest tegens Eneas zeide:

Een innevloeiend Geest voedt hemel, aerde en zee,
De klare zon en maen, en alle sterren meê.
Een eenigh Geest, gestort door 's weerelts lijf en leden,
Beweeght dit groot gevaert, van boven tot beneden [1]).

In zulck eenen zin, en niet anders moet men vatten deze woorden van eenen anderen Poeet [2]):

Al wat ghy ziet, in 't lang en breê,
Is Godt, het zy dan lucht, of zee.

1) *Van boven tot beneden:* De verzen luiden bij Vergilius, *Aen.* VI. vs. 724 sq. aldus:
Principio caelum ac terras; camposque liquentis,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem et magno se corpore miscet.

2) *Eenen anderen Poeet:* Lucanus, *Phars.* IX. vs. 652.
Juppiter est quodcunque vides, quodcunque moveris.

D' allerootmoedighste en wijste Filosoof, die in den derden hemel, ja in den Paradijze, ter schole voer, pooghde zelf den bygeloovigen Atheneren den waerachtigen Godt, in wien wy leven en zweven, levendigh in te boezemen door het opschrift van hun eigen altaer, *den onbekenden Godt* toegewijdt. Het zal den Agent gelieven onze onnozele [1]) tooneelschildery aldus of andersins een luttel te helpen ontschuldigen, nu wy, naer den aert der weelige Poëzye en hare vryheit, onder de schors van een verziersel, toeleggen, om jeught en burgery by deze gelegenheit vermakelijck te stichten, niemant t' ontstichten, met dit Lantspel, dat niet te plat en plomp van toon moet vallen, nochte hooger dan zijn behoorlijcke maet rijzen, en welcks onbebloet tooneel doorgaens vast en stil staet: gelijck het Spel oock niet bloot behoorde te wezen van gezonde leeringen en zeden, en die beide van outs her gepreze eigendommen [2]), de Herkennisse en den Overgangk, hier van zwaricheit en verlegenheit in blyschap en geluck, het welck uwe E. in zijn doorluchtigh Agentschap toegewenscht wort van

Uwe E. dienstschuldige

JOOST VAN DEN VONDEL.

1) *Onnozele:* onschuldige.
2) *Eigendommen:* eigenschappen.

INHOUDT.

Toen de Leeuwendalers, door vrede en voorspoet verwaent en baldadig geworden, op de feestspelen van vee-en-jaghtgod Pan de groote lantmaeltijt hielden, gebeurde het datze, al beschoncken, en droncken, van woorden tot vuisten, en messen quamen. Waerandier, Helt genoemt, om zijn sterckheit, en vromicheit [1]), een zoon des Woudtgodts; en Duinrijck [2]), een zoon van Pan, zich midden onder het gevecht werpende, om onheil te verhoeden, en hevigen te scheiden, lieten 'er onnozelijck hun leven. Woudt- en Veegoden hierom gestoort, plaegden het lantschap, dat sedert noit rust hadde: want Zuidtzy en Noortzy bleven door haet en nijt gedeelt, en beschadighden, en quetsten elckandere dagelijcks; de Zuidtzijde onder Lantskroon; de Noortzijde onder Volckaert, en zijn Medeheemraden. Godelieve, Waerandiers weduwe, was op haer mans lijck overleden, en had eenen zoon nagelaten, Adelaert genoemt, dien Lantskroon aennam, en opvoedde. Vredegunt, Duinrijcks zwangere weduwe, wert gedwongen met Kommerijn, wiens man onnozelijck neergeleit was, in duin [3]) te vluchten, gelijck meer andere vrouwen; daerze van een schoone dochter beviel, en op haer verscheiden leggende [4]), Kommerijn, wiens borsten zy gezogen hadde, haren merckring gaf, en belofte van haer nam, dat ze het kint, alzoo zy voor vergift vreesde [want men uit

---

[1]) *Vromicheit:* dapperheid.

[2]) *Waerandier—Duinrijck:* gene wordt voorgesteld als in de Zuidzijde geleefd te hebben, omdat men in de Spaansche Nederlanden (nu België) meer *waranden* vindt; deze in de Noordzijde, omdat Holland rijk is aan *duinen.*

[3]) *Op haer verscheiden leggende:* op sterven liggende.

[4]) *In duin:* de uitdrukking is thans ongewoon, doch even goed als *in zee in huis, op stroom, naar stad.*

boosheit Duinrijcks bloet zocht te vernielen] zoude onbekent op Heemraet Volckaerts werf te vondeling leggen, en des zelfs herkomste twintigh jaren verbergen. Aldus wert dit kint, met een bloetroos op den arm geboren, in de hage gevonden, Hageroos hier naer geheeten, en Grooten Vrerick overgelevert, die het zorghvuldigh opvoedde. Kommerijn uit haer armoetje [1]) geschupt, en hier langer geen heil te gemoet ziende, vertrock naer een vreemt gewest, daerze zich armelijck en eerlijck beholp. Verscheide voorspoken van aenstaende zwaricheden, en een vreesselijcke staertstar voor haer vertreck opkomende, en de lantzaten dreigende, beweegden hen raet te vragen by Velleede, Priesterin en Waerzeghster van Pan, die jaerlijcks eenen jongeling, ten gezetten dage wettigh by keur en lot getrocken, eischte, om tot een zoenoffer der gequetste Godtheit gestelt te werden ten doele des Wildemans, hun van Pan opgezonden: en hoewel men ondertusschen dickwils by Velleede om een uitkomst aenhielt; zy troosteze niet dan met dubbelzinnigh antwoort. Na twintigh jaren keerde Kommerijn, oudt en arm, weder, op het verschijnen van Vredegunt, haer radende den schuilhoeck der ballingschappe, oock door tweedracht en oproer gesteurt, te verlaten, en het vaderlant en d' oude buurt te bezoecken, daerze heur geluck zou vinden. Zy quam 'er dan juist ten zelven dage, dat het bloedigh lot op Adelaert viel, en hy na vele moeite ten doele des Wildemans gestelt wert. Hageroos uit minne, en door Adelaerts langdurige gedienstigheit bewogen [te meer, alzoo hy haer, effen te voren op de jaght, des schoffeerders handen ontweldighde] boodt zich aen voor hem te sterven: maer Pan verschenen, schutte dien scheut, en schortte het offer, niet zonder een duistre uitspraeck, waer over d' omstanders verbaest stonden. Kommerijn, op dit gerucht aenkomende, en hoorende den naem van Vredegunt noemen, geraeckte in gespreck met hun, broght de gelegenheit der geboorte van Hageroos aen den dagh, en wert voor haer getrouwicheit beloont. Toen zagh men den dagh door het orakel [2]), sloot het huwelijck van Adelaert en Hageroos,

---

[1]) *Armoetje:* armoedige inboedel; 't woord wordt nog dagelijks in 't gemeenzaam onderhoud gebezigd, doch komt bij schrijvers zeldzaam voor.

[2]) *Toen zagh men den dagh door het orakel:* toen werd hetgeen in 't Orakel duister was, opgehelderd.

beide uit Ackergoden gesproten; en vereenighde en verzoende in dit paer Zuidtzijde en Noortzijde. Lantskroon kende de Noortzijde van Leeuwendael voor een *Vryheit*[1]) op zich zelve. Men verwelkomde en omhelsde malkandere van weder-zijde, en hier op ging de bruiloft in.

Het tooneel vertoont Leeuwendael. De Rey bestaet uit Leeuwendalers.

---

[1]) *Een vryheit:* een vrij rechtsgebied.

PERSONAEDJEN.

KOMMERYN. Vredegunts minnemoeder.

BLINDE WOUTER. Roeper, en bode.

ADELAERT. Lantskroons voesterkint.

HAGEROOS. Groote Vrericks voesterkint.

REY VAN LEEUWENDALERS.

HEEREMAN. Heemraet van de Zuidtzijde.

VOLCKAERT. Heemraet van de Noortzijde.

LANTSKROON. } Heerschappen.
VRERICK. }

WARNER. } Huismans.
GOVAERT. }

VELLEEDE. Priesterin en Waerzeggerin van Pan.

DE WILDEMAN.

PAN. Vee-en-jaghtgodt.

DE LEEUWENDALERS.

LANTSPEL.

VOORREDENAER.

Schoon nu alle personaedjen
Ree staen, om op dees stellaedjen,
Op dit groene speeltooneel,
In dit boere lantprieel,
Uit te komen, en uw ooren
Haere rol te laten hooren;
Noch zent my Taelleie hier
Eerst vooruit ('t is haer manier)
Om onze Aemstelnymf te groeten,
En met reden te gemoeten;
Want zy niet begrijpt, noch weet
Hoe Melpomens Treurpoëet,
In Taelleies dienst getreden,
Dorpen kiest voor groote steden;
Mangelt al de pracht van 't hof
Voor een stulp, en ackerstof;
Leiendack voor riete daken;
Tabberts, die van purper blaecken,
Voor een ruwe huismans py;
Koningklijcke leckerny
Voor wat melcks, en rogge korsten;
Koningen en rijcke Vorsten
Voor een' lantman, slecht genoegh;
Scepters voor een schup en ploegh;
Kroonen, trots om op te roemen,
Voor een krans van boterbloemen;

7 *Taelleie: Thalia,* de muze van het blijspel.
10 Versta: en door het opgeven der reden uwe vraag te gemoet te komen
11 *Zy:* is hier de *Amstelnymf*, van welke twee regels vroeger gesproken is.
15 *Mangelt:* verruilt, verwisselt.
23 *Slecht:* eenvoudig.

Treurzang voor een boereliet
Op een fluit, of herdersriet.
Goelijke Aemsteljoffer, luister,
Zaeghtghe Apollo niet zoo duister
Schuilen in een' herdersrock,
Met een' hazelaeren stock,
En een' staf de schapen drijven?
Lees dan wat al d' Ouden schrijven.
Zaeghtghe Paris, en Adoon,
Elck een Koningskint en zoon,
Niet op 't velt de harten winnen
Van hun Nymfen en Godinnen?
'k Gaef den Dichter ongelijck.
Maer de stadt is nu te rijck
Om een Lantspel te begapen,
En een dorp, vol herdersknapen.
Herdersspelen, het is nacht,
Roept de Heere- en Keizersgracht.
Wegh met herderinne, en boeren.
Legh ons marmersteene vloeren.
Treck de gevels hemelhoogh:
Trots van buiten in het oogh.
Bouw de zalen trots van binnen,
Dat een storremleêr de spinnen
Daer bestorme, reis op reis.
Kleet den wandt van 't graftpallais
In tapijt: ontzie geen kosten.
Dat de schoorsteen met haer posten
Vry van louter marmer glimm'.
Dat de stoep by trappen klimm',

30—39 De geheele zin hangt van vs. 39 af: zoodat men lezen moet: ik zou den dichter ongelijk geven, indien gij niet gezien hadt, hoe Apollo enz., en hoe Paris enz.

30—33 Apollo (volgens de fabel) door Jupiter uit den hemel gebannen, hoedde in Thessalië de schapen van koning Admetus.

35 *Paris:* deze weidde de schapen op den berg Ida. — *Adoon:* Adonis, de zoon van Cinyras, Koning van Cyprus, was wel geen schaapherder, maar een groot jager, en werd door Venus bemind.

40 *Maer de stadt* enz.: hier wordt de *Amsteljuffer* (zie vs. 29 en vs. 67) wederom sprekende ingevoerd, als het opvoeren van een Lantspel afkeurende.

43 *Het is nacht:* het is akelig! het is niet te zien! t. w. het lantspel.

Als een troon, en kunst van leunen
Onzen Adel ondersteunen.
Dat de rijckdom, vol ontzagh,
Door een ysre trali lach',
En beschimpe een' kermiskinckel,
Die hier kraem en poppewinckel
Komt bekijcken uit het groen;
En verbaest om 't nieuw fatsoen,
Stockstijf staet en gaept daer buiten,
En vergeet zijn' mont te sluiten.
Zacht Mejoffer, niet te prat:
Amsterdam is tot een stadt
Uit de groene zo gewassen,
Uit haer veen, en visschersplassen.
Laeck den huisman niet te veel.
Rome roept met luider keel:
'k Haelde voortijts met genoegen
Burgemeesters van de ploegen:
Die in dorp en acker school,
Klom op 't gouden Kapitool.
Hooptghe, als Rome, noch wat verders?
Danck den hemel: danck uw Herders,
Grooten Vrerick, Vooght van 't lant:

57 *Leunen: leunen* wordt voor *leenen*, gelijk *speulen* voor *spelen* gezegd; doch is bovendien door het gebruik van goede schrijvers sedert lang gewettigd.

58 *Ondersteunen:* regelmatig zou hier *ondersteune* in 't enk. moeten staan; daar het woord afhangt van 't voorafgaande *kunst*. Maar *kunst van leunen* staat hier voor: kunstige leuningen en alzoo als collect., 't welk meer een meerv. achter zich heeft.

59 *Vol ontzagh:* ontzagverwekkend.

60 *Door een ysre trali:* tegenwoordig kijken de gevangenen — of zelfs die niet meer — *door een ijzeren tralie:* en de rijkdom kijkt door fraaie ruiten van spiegelglas. Maar in Vondels dagen, en nog lang naderhand, hadden de huizen aan alle verdiepingen kruisramen, van buiten met luiken voorzien, die de benedenvakken van het raam doorgaans gesloten hielden. Alleen de kamers, die lager aan de straat waren, hadden kleinere ramen, tegen 't inbreken met ijzeren traliewerk of ijzeren staven voorzien, en 't was door dat traliewerk, dat de bewoners, die doorgaans in deze benedenvertrekken huisden — daar de bovenkamers alleen bij groote gelegenheden opengingen — de voorbijgangers begluurden.

69 *De groene zo:* het moeras, met grasplanten begroeid.

79 *Grooten Vrerick:* Frederik Hendrik, die waarschijnlijk nog in leven was, toen Vondel deze voorrede schreef.

Danck der landen rechte hant,
Ons Stadthuis met al zijn Heeren,
Die het zwijn des oorlooghs keeren,
Dat de weerelt ommewroet,
Zat en dol van menschenbloet.
Maer wie zal de paiskroon spannen
Onder ons doorluchte mannen,
Vredevaders, nimmer moe?
Zingze prijs en eere toe.
Noem nu elck een' lantbeschermer,
Waert een beelt van gout, of marmer,
By 't gekroonde wapenkruis,
Midden voor ons nieuw stadthuis;
Dat gebouwt op die pylaren,
D' eeuwigheit, ontelbre jaren,
Kan verduren, zonder last,
Schoon de Nijt hier tegens bast.
Laet den Dichter dan geleiden
Door de Nederlantsche weiden
Met een Lantspel deze vreught;
Dat u toone, hoe de Deught
Zoo van hooge als lage Heeren
Haere rol in boerekleeren
Uitvoer' met een boeretael;
Hoe dit kleine Leeuwendael
Durf heel Neerlant overschreeuwen,
Dat met wapenen, vol leeuwen,

82 *Het zwijn des oorlooghs:* het woord *zwijn* zou tegenwoordig in poëzië onedel worden gekeurd, tenzij in de samenkoppeling, als b. v. in *boschzwijn*, *everzwijn* enz. De voorstelling is met dat al hoogst schilderachtig.

85—89 De zin is: maar aan wien onder onze doorluchte mannen en onvermoeide bewerkers van den vrede zal nu de lof toekomen van daartoe te hebben bijgebracht? Geef hun allen prijs en eer: acht elk van hen als een beschermer des lands, enz.

92 *Ons nieuw stadthuis:* men was reeds sedert eenigen tijd begonnen den bouw daarvan voor te bereiden en in Januari 1648 werden de roosters in 't fondament gelegd.

97—100 Lees: vergun alzoo den dichter deze vreugd door de Nederlanden te geleiden met een Landspel, hetweik u toonen zal, hoe enz.

104—106 De zin is: hoe dit kleine Leeuwendaal een gelijken toon aanslaat als vroeger Nederland, dat, om de Leeuwen in zijn wapens, mede „Leeuwendaal" genoemd kon worden, en dat enz.

(Nu getoomt, en mack, en tam)
Brullende te velde quam.
Lantskroon houde 't woort van Spanje.
Vrerick ga hier voor Oranje;
Heereman van genen kant,
Volckaert hier, voor Staet van 't lant,
Dat gereten aen twee deelen,
Zuidt- en Noortzy hoort krackeelen.
Zie eens hoe een Wildeman
U wat groots verbeelden kan,
En den oorloogh weet te schilderen,
Daer de menschen door verwilderen,
En alle ackers, wilt en woest,
Maejen eenen jammeroegst.
Zie wat Wildaert u kan dwingen,
Die de bloem der Jongelingen
Jaerlicks eischt, en helt op helt
Deerlijck schiet, en nedervelt,
Eer in 't loof van Haeghsche linden
Wy door Godt een uitkomst vinden,
Die partyen, korts zoo schuw,
In een paer te gader huw'.
Leen dan leerzaem ons uw zinnen,
Want men gaet de rol beginnen:
Looptze op uw genoegen af,
Danck den Dichter, dieze gaf.

109 *Lantskroon:* uit het geheele stuk blijkt, dat Vondel hier alleen het abstracte denkbeeld van 't Koningschap, hem, die de kroon van 't land voerde, en geen werkelijk historisch personage, voor den geest had.

111 *Heereman:* die 't met den Heer (den Souverein) houdt.

112 *Volckaert*: die de zijde van 't Volk (hier van de Nederlanders) houdt. — *Staet van 't lant:* verkeerd voor Staten van het land.

120 *Eenen jammeroegst:* een oogst van jammeren.

121 *Wildaert* is hier synoniem met het voorafgaande *Wildeman.*

130 *De rol:* hier voor het stuk zelf.

131, 132 In navolging der Latijnsche blijspelschrijvers veroorlooft zich Vondel hier een *plaudite* te vragen: met dit onderscheid, dat zij 't aan 't slot doen, hij aan 't begin.

HET EERSTE BEDRYF.

KOMMERYN. BLINDE WOUTER.

Kommeryn.

Ter goeder ure toont de klaere morgenstrael,
Een veurbo van de zon, my 't oude Leeuwendael,
Het vleck van mijn geboorte, en zijn beplante wallen;
Waer langs de versche Beeck zachtzinnigh komt gevallen,
De zandige oevers schaeft, en Zuidt-en-Noortzy deelt:
Terwijl een morgenlucht in 't boomloof ruischt, en speelt.

136 Zoowel de *versche Beeck,* die hier ondersteld wordt, Leeuwendaal in Noord- en Zuidzijde te verdeelen, als de *Leeuwenbrugh,* waarvan vs. 139 gesproken wordt, zijn louter vindingen des dichters, en bewijzen, dat de allegorie van het stuk zich alleen tot de hoofdzaak bepaalt en niet afdaalt tot de bijzonderheden.

Hier rijst de Leeuwenbrugh, en ginder breit de linden,
Waer onder my ter sluick mijn vryer wist te vinden,
Zijn bevende armen uit, en is alreede krom,
En gemelijck, als ick, van hoogen ouderdom.
Aen deze zijde plagh de koe van room te zwellen;
Aen d' andre 't weeligh ooft, en pruimen, en moerellen.
Ick zie de lantkappel des Veegodts in 't verschiet,
En 't schamel dack des Godts, gedeckt met mosch en riet,
Daer 't volck om zegen bidt. Ick zie ons boerehuizen,
En hoore, zoo my dunckt, van veer de baren bruizen.
Ter goeder ure broght ick 't hier al steenende aen,
In 't kriecken van den dagh, op 't kraejen van den haen,
Die vast den huisman weckt, en duizent nachtegalen,
Gewoon hun' wilden zangk te leeren aen de dalen.
O goede vader, Pan, ghy zegenaer van 't vee,
Mijn komst mishage u niet, in mijn geboorteste,
Den zeilsteen van mijn hart, zoo krachtelijck bewogen.
Heeft Vredegunt my hier in deze streeck getogen,
Zoo stierme voort te recht met dezen krommen stock,
Waer op ick leun en steun: verdelgh den bittren wrock,
En wortel van 't krackeel, indien het noch blijf duren,
En legh een' bant van vrede om zulcke nageburen.
Maer luister: wat bediet dat ysselijck getoet,
Gevolght van iemants stem en galm, die my gemoet?
Hoe vat ick deze leus, en onbekende reden?
Men wort door vragen wijs: hier komt hy aengetreden.
Verstout u, Kommerijn, en vraegh hem naer bescheit.

Wouter.

Ghy Leeuwendalers, rijst: de zoendagh, lang beschreit,
Het gruwlijck jaergety verdaeght u om te loten.

139 *Linden:* evenals men b. v. *doelen* en *doele* schreef, zoo schreef men ook *linden* en *linde.* Van 't eerste woord heeft de spelling met de *n*, van 't laatste die zonder de *n* de andere verdrongen.

149 *Steenende:* steunende.

156 De zin is, gelijk uit het laatste tooneel blijkt: heeft Vredegunt mij genoopt, naar deze streek te gaan.

161 *Dat ysselijck getoet:* zij hoort het toeten van Wouter op zijn koehoorn.

162 *Gemoet:* tegenblinkt.

167 *Verdaeght:* dagvaardt.

De Wildeman heeft noch zijn pijlen niet verschoten:
Hy eischt den Jongeling, tot boete van 't geschil.
Ghy Leeuwendalers, op: gehoorzaemt 's hemels wil.

Kommeryn.

Ay Roeper, wat bediet dit blazen van den horen,
Dit roepen voor de zon? wat komt my hier ter ooren?
Wat eischt dit jaergety? wat wil de Wildeman,
De Jongeling, en 't geen ick niet begrijpen kan?

Wouter.

O bestemoêr, ghy zijt te grijs en out van dagen,
Om naer de jammeren van Leeuwendael te vragen:
Al 't omgelegen lant gewaeght van 't ongeval,
Dat jaren heeft geduurt, en eeuwigh duren zal,
Ten zy de Woutgodt zelf, of vader Pan dit keere.
Wy vieren dezen dagh, dit feest, geen' mensch ter eere,
Noch reuckloos, maer door last, ja Godtheên tot een' zoen,
En offren haer een' man, om erger te verhoên.
Het Leeuwendaelsch krackeel was reede hoogh geloopen,
En d' aerde had het bloet der Ackergoôn gezopen,
Wanneer Velleede ons riedt met haren eigen mont,
Voor dezen Wildeman, dien vader Pan ons zondt,
Een' Jongelingk, by keure en lotinge uitgekoren,
Te stellen, tot een wit en boete van Godts toren.
Wy zagen twintighmael den bloessem aen den boom,
Dat hier de zode dreef in eenen rooden stroom
Van dit onnozel bloet, uit hoogen noot vergoten;
En sedert heeft ons ramp de Godtheit noit verdroten.
Ghy zult, eer noch de zon de westkim raecken kan,
De jaerlijcksche offergaef zien offeren aen Pan,
En dien rampzaligen, van 's Wilden pijl getroffen
En Wildemans geweer, ter aerde hooren ploffen.
Ick blaze met den dagh aldus het hooghtijt in.

169 *Boete:* goedmaking, herstel.
171 *Bediet:* beduidt.
181 *Reuckloos:* roekeloos.
189 Dichterlijk voor: twintig jaren achter elkander.
196 *Geweer:* wapen in het algemeen.
197 *Het hooghtijt:* onz. gebezigd, als *hooggetijde*.

Men vraeght d'Orakels vast, en 's lants Waerzeggerin,
Door welck een middel best dees roe werde afgebeden;
Maer zy vertroost ons slechts met dubbelzinnigheden,
Dat Pan genezen zal de langgeproefde smart,
Wanneer de wilde boogh hem micke naer zijn hart.
Wy zien dien tijt te moet, en tellen dagh en uren,
Te lang, ocharm, vergeefs.

Kommeryn.

En blijft die twist noch duren?
Wat Wildeman is dit, die dus het lantschap quelt?

Wouter.

Een gruwzaem boschgedroght: hy houdt zich op het velt,
In bosch, in duin, aen strant, en leeft by raeuwe kruiden,
En dorre wortelen, dan Noortwaert, dan ten Zuiden,
Waer hem een buy, in 't brein gestegen, henedrijf.
Een holle boom is 's nachts zijn slaepstal, en verblijf.
Men zagh hem onder dack, gebouwt met menschenhanden,
Noit rusten. Hy erkaeuwt de boomschors met de tanden,
En valt op d' aerde plat voorover met zijn borst,
En slorrept plassen uit, tot lessing van den dorst.
Wanneer de zee begint het avontvier te dooven,
Dan leunt hy op zijn' rugh, en roockt, gelijck een oven,
En ronckt, dat koe noch kalf kan rusten hier ontrent.
De menschen loopen voor, wanneer hy loopt en rent,
Noch sneller dan een paert. De vrijsters ziet hy garen,
En lachtze minlijck toe, die anders van bedaren
Noch vrientschap weet, en grimt gestadigh even nors.
Zijn grof gebeente is ruigh bewassen met een schors.
De handen, vingers, voet en teen gelijcken wortelen.
Zijn eicke hielen treên de kaien zelfs te mortelen.
Hy wandelt barevoets, en spoelt de voeten niet.

201, 202 Deze beide regels behelzen de godspraak, die den knoop uitmaakt van het stuk.

202 *De wilde boogh:* de boog van den Wildeman. — *Micke:* wij zouden nu schrijven *mikt;* doch omdat er sprake is van een voorwaarde, afhankelijk van een onzekere gebeurtenis, hecht Vondel hier aan *wanneer* een gelijke kracht als aan *mits* en laat het den subj. regeeren.

224 *Te mortelen:* tot gruis, tot puin te maken.

De baert is groen, als gras: de locken schijnen riet,
En biezen onder een, en lieten zich noit kemmen,
Of scheeren, noch met strick, of lint en hairsnoer temmen.
Hy spalckt twee uiens op, en geeft u een gezicht,
Gelijck door een lantaerne een kaers by avont licht.
Een bondel pijlen, boogh, en knodts verstreckt zijn wapen,
Die wappren aen den boom, waer in hy 's nachts gaet slapen.
Maer zeghme, bestemoêr, indien men 't weten magh,
Wat jaeght u hier, zoo vreemt, in uwen ouden dagh,
In dit geplaeght gewest? Wie zijtghe die zorghvuldigh
Naer onze ellende vraeght? Ghy zijt geen antwoort schuldigh,
Doch meltme nietemin uw' naem, en uit wat oort
Ghy eenzaem herwaert koomt: maer spoedigh: ick moet voort.

Kommeryn.

O lantsknecht, schroom niet eens te vragen naer wat zaecken
Het u believe, en 't geen my vry stae aen te raeeken.
Mijn naem is Kommerijn, dit lant mijn vaderlant.
Ick zocht uit dezen twist, aen eenen andren kant,
Nootdruftigheit en rust, gestooten uit mijn eigen;
En teegh den Rijn op, toen de staertstar ons quam dreigen,
Gelijck een roode roede, en menigh vrouwmensch vloot
Om 't Leeuwendaelsch gevecht, in bittren baerens noot.
Nu oproer my verbiet by vreemde oock stil te leven,
Zoo koom ick dus uit noot den Rijnstroom afgedreven,
En zoeck mijn avontuur, en oude kennis hier.
O knaep, mijn ouderdom viel zuur, en staetme dier;
Indien ick mijn fortuin u levendigh zou melden.
O weide, o boterkarn, o kampen, klavervelden,
Weest hartelijck gegroet: zijt anderwerf gegroet,
Wel eer gezegent lant, en vleck: mijn weerkomst moet
Mijn lantsliên tot geen' last, en my tot rust gedyen.

Wouter.

Indien mijn korte tijt het eenighzins kost lyen,
'k Had lust uw avontuur wat breeder te verstaen,

229 *Twee uiens:* twee oogen. *Uien* is 't zelfde als 't Eng. *eye:* beiden *ui* en *ei* beteekenen rondte.

249 *Mijn avontuur:* mijn geluk. — *Oude kennis:* de plaats, waar ik bekend ben.

250 *Knaep:* hier voor knecht, dienaar.

Nu jaeght mijn ampt my voort, en dwingt my om te gaen.
Ghy Leeuwendalers rijst: de Zoendagh is geboren:
Op op, en treckt het lot: verzoent der Goden toren.

Kommeryn.

Wat hoor ick hier al nieuws, och och, maer luttel goets?
O Kommerijn, most ghij, na zoo veel tegenspoets
En kommers en verdriets, noch hooren d'ongelucken,
Die uw geboorteplaets en Leeuwendalers drucken?
Waer heeft u d'ouderdom ten leste toe gespaert,
Daer menigh zoo gerust, zoo stil ten grave vaert?
Tot noch toe hebtghe dan vergeefs met uw gebeden
Geworstelt, en om hulp met vader Pan gestreden;
Naerdien hy 't vleck bezwaert met zulck een' wreeden eisch,
En zich niet zoenen laet dan och door menschevleisch.
Afgrijslijck zoenaltaer! ick ben mijn hoop ten ende,
Ten zy de hemel 't radt van 's lants fortuine wende,
En zette ons lantschap weêr in zijnen eersten staet,
Verlost van nijt en twist, en bittren burenhaet.
My schrickt voor dezen dagh. Wat moet een mensch beleven!
Wat uitkomst zal ons Pan in zoo veel jammers geven!
Maer kijck eens, wie komt hier met zulck een blijde vlaegh
In 't aenzicht? 'k Wil hem gaen beluistren uit dees haegh.

ADELAERT. HAGEROOS.

Adelaert.

O schoone zon, ghy rijst wel schoon
En heerlijck uit den oostertroon,
En treckt tot u al 's weerelts oogen;
Maer met een krachtiger vermogen
Verrijst mijn zon, die opgeweckt,
Zoo vele harten tot zich treckt,
En waerdiger is aengebeden
Van al wat ademt hier beneden.
'k Verwachtze nu, schier afgepijnt:

275 *My schrickt:* Latijnsch klinkende uitdrukking, die zeldzaam voorkomt en in onbruik geraakt is.
277 *Vlaegh:* gemoedsbeweging.

Hoewelze slechts voor andren schijnt,
En niet voor my, wanneerze uit jagen,
In niemant minder schept behagen
Dan in een' minnaer, die zoo trouw,
Zijn zinnen hing aen zulck een vrouw,
En in een' doolhof van gedachten
Om haer verdwaelt geheele nachten,
Geheele dagen, op het spoor,
Daer hyze vont, en stracks verloor:
Gelijck een hart, dat niet te vangen,
Den jager pijnight met verlangen.
Ick zieze, en wilze aen dezen kant
Al stil verwachten. Zy houdt stant,
Voor ons kappelle, als jagers plegen,
En groet den Godt, op hoop van zegen;
Dewijl, zoo vroegh voor zonneschijn,
De deuren noch gesloten zijn.
Zie Hazepoot van blyschap springen.
Zy heft haer stem op om te zingen,
En zal gewis den voglezangk
Ontsteken aen dien zoeten klanck.

Hageroos.

Nu ren de hazepooten,
Mijn trouwe hazewint,
Door duin, en over slooten,
Voorby, en grijp gezwint
Dees hinde, die geen honden
Grijpen konden.

Adelaert.

Mijn nuchtre Hageroos, die met den dageraet,
Belust op koelen dauw, zoo geurigh open gaet,
En 't velt een' geur verleent, die alles kan verquicken;
Hoe wensche ick u ten dienst iet oirbaers te beschicken.
Behaeght het u, dat ick den hont by 't leizeel ley,

305 *Hazepoot:* de hond van Hageroos.
315 *Myn nuchtre Hageroos: nuchter* beteekent hier: die met den dag op en in 't veld zijt.
318 *Iets oirbaers:* iets nuttigs.

Of hazen onderscheppe, of 't vlugge wilt verbey,
En keere in zijnen loop, of uwen boogh help' dragen?
Gewaerdigh my die gunst, dat ick u onder 't jagen
Magh dienen, of daer ghy wat adems schept in 't groen.

Hageroos.

Een minder dienaer kan het Hageroos wel doen.
Neen Adelaert, ick ben om niemants dienst verlegen,
En minst met u gedient. Ick ken genoegh de wegen,
En holen, daer de haes zich heimelijck onthoudt.

Adelaert.

Alleen en onverzelt te jagen, is 't niet stout?
Wie weet wat Saters, hier en daer, in duin, en kuilen,
In heggen, ruighte, en riet, zich bergen, en verschuilen?
Wat schoonheit blijft in velt en wouden onbeloert?
Hoe dickwils wort een maeght van Boschgoôn aengesnoert,
Mishandelt, en gesleurt in duistere speloncken?
Wie 't vier te dicht genaeckt, verzengt zich aen de voncken,
Of brant zich in de vlam: men koom' het niet te na.

Hageroos.

Ick leedt in 't jagen noit de minste schimp, of scha:
't Is veiliger dan oit: en quam my iet t'ontmoeten,
Mistrouwen blijft mijn borgh: 'k verlaet my op mijn voeten.

Adelaert.

Maer d'eerbaerheit vereischt gezelschap op de jaght.

Hageroos.

Dat vinde ick aen mijn' hont, mijn troost, mijn trouwe wacht.

320 *'t Vlugge wilt verbey: 't wild verbeiden* is: zich op een plaats stellen, waar men berekent, dat het wild voorbij zal komen.

322 *Gewaerdigh my:* sta mij toe.

327 *Onthoudt:* ophoudt.

332 *Aengesnoert: aansnoeren* wordt hier ongeveer op gelijke wijze gebezigd als men ook wel *aanklampen* zegt.

338 *Mistrouwen blijft mijn borgh:* versta: mijn veiligheid is daarin voornamelijk gelegen, dat ik hen, die ik ontmoet, niet licht vertrouwe, maar hen terstond ontloop.

Adelaert.

Een hont, die redenloos slechts bijten kan, en bassen?

Hageroos.

Twee eigenschappen, die ons dienen, honden passen.

Adelaert.

Geluckigh dier, hebt ghy met haer de jaght gemeen?

Hageroos.

Indien u 't jagen lust, sla voort, en jaegh alleen.

Adelaert.

Helaes! ick jaegh vergeefs, en vang alleen de schimmen.

Hageroos.

Ghy raeskalt, als ghy plaght. De zon is reede aen 't klimmen.
Zie daer hoe zy den top van bosch en boom vergult.
De tijt verbiet dien kout. Ghy leertme vast gedult,
Met eenen dezen hont. Ay, zie hem 't leizeel trecken.
Hy janckt van vierigheit, en wenscht zijn padt te recken.

Adelaert.

Ick hoop niet dat u reede een luttel kouts verveelt.

Hageroos.

't Is wonder dat een zoon, gewonnen en geteelt
Van Godtheên, zoo verblint lafhartigh blijve, en teder,
Zich zelve tegens my zoo klein kenne, en verneder',
En najancke eene maeght, die maegh noch moeder kent;
Een maeght, die dagelicks door woudt en weide rent,
En meer behagen schept in hazen, en konijnen,

346 *Reede:* alreeds.

350 *Zijn padt te recken:* verder te loopen dan hem thans, aan 't leizeel vast, mogelijk of vergund is.

355 *Najancke:* gelukkig gekozen woord in den mond eener maagd, wie al dat geloop en gevrij (althans schijnbaar) verveelt.

In dootsche wildernisse, en zandige woestijnen,
Dan in de tronien van al de jonge jeught,
Die zich ten reie schickt, en noemt de min een deught
Van 's levens lentebloem, en schept vermaeck in verven
Van lip en wang, die ras verbleecken, en versterven.
Ay Adelaert, my deert uw dwaes en blint bejagh.
Verander van beraet, zoo raet u helpen magh.
Bestee den tijt voortaen in nutter oeffeningen,
Of zie naer uws gelijck: of zoeck by jongelingen
Gezelschap hier en daer. Beschry een brieschend paert,
Dat geene weerga hebbe in snelheit, vlught, en vaert,
En ren om strijt door 't velt: of win den prijs met schieten:
Of kaets en kolf om prijs: of zwem door breede vlieten:
Of luchtigh met een pols gesprongen over hegh,
En slooten: of den kloot geschoten by den wegh.
Dit past een' helt, een' borst, die vroom is, en rechtschapen.
Dit voeght een' man, als ghy, en welgebore knapen.
Een vrijster achteraen te loopen door het stof,
En noch zoo laegh te zien, verdient geen' krans van lof.
Verschoon uw fiere jeught: betoom uw bijstre zinnen:
My deert uw tijtverlies, daer niet en valt te winnen.

Adelaert.

Och, of ghy waerheit spraeckt, en deernis kreeght met my:
Ten minste zoude ick ñoch aen uwe slincke zy,
Of achter op uw spoor, langs heggen, boomen, vlieten,
Door duin en dal, uw' troost en schaduwe genieten:
Of lesschen uwen dorst met water, als kristal,
Geschept uit beeck, of bron, in een gezoncken dal:
Of, daer ghy nederhuckte, een bedt van bloemen spreien,

359 *Tronien:* aangezichten.
367 *Beschry:* bestijg.
368 *Snelheit, vlught, en vaert:* synonieme uitdrukkingen, ofschoon *snelheid* meer op de beweging zelve ziet, *vlucht* op de manier van zich te bewegen, en *vaart* op de kracht der beweging: 't is *swiftness*, *velocity* en *mettle.*
372 *Den kloot geschoten:* den bal geslagen.
380 *Slincke:* linker.
384 *Gezoncken:* ondiep.
385 *Daer ghy nederhuckte: nederhukken* wordt door Kil. vertaald *subsidere in terram, se submittere:* 't is alzoo 't zelfde als gaan zitten.

En decken, daerghe sliept, uw hooft met groene meien:
Of wiegen u in slaep, met mijne Duitsche fluit:
Of huwenze aen uw keel, een goddelijck geluit,
Dat duizenden verruckt, die in de boomen hangen,
Of luisteren in 't riet, van uw muzijck gevangen.
Veranderde 't geluck my heden in een' hont,
Patrijs, of snellen haes, ick vlogh u in den mont:
Ick woude u al het mijne, en lijf en ziel en leven
Ootmoedigh tot een' buit en roof ten beste geven.

Hageroos.

Niet hooger, Adelaert; ghy houdt noch streeck, noch maet.
Wat is 'er, dat zich niet van vryers zeggen laet?
Ay, spaer dien roof voor u, of liever voor een andere.
Gelijckheit paert zich best en vreedzaem by malkandere.

Adelaert.

Gelijckheit niet van goet en staet, maer van gemoedt
Gelijckheit van gemoedt best vrede en vrientschap voedt:
Waer deze ontbreekt, moet vrede en vrientschap ook
[ontbreken;
Waer buiten ick noch goet, noch bloet, noch afkomst reken.
De vrede en vrientschap houdt de weerelt in den bant.
De hemel drijft op haer: de bare kust het strant,
De zee omhelst de duin, de duiven treckebecken,
Het dartel klimop klimt, en hart en hinde lecken
Elckandere, op 't muzijck van een' gelijcken aert.
De hemel met zijn bruit, het aertrijck, dus gepaert
In liefde en eendraght, wint ons maght van groente en telgen,
Terwijlze gratigh is met zon en dauw te zwelgen.
Mijn lieve Hageroos, mijn dauw, mijn lentevuur,
Woudt ghy u spiegelen aen d' edele natuur,
Gelijckghe met de zon u spiegelt in de beecken;
Ick zagh een zon van troost voor my de nevels breecken,

386 *Meien:* meitakken.
399, 400 Vier rijmen in plaats van twee: misschien wel opzettelijk.
409 *Maght:* overvloed.
410 *Gratigh:* gretig.

Die nu uw aengezicht beroeren, vlaegh op vlaegh,
Zoo menighmael ick u vergeefs om oorlof vraegh,
En aensta om wat gunst en voordeel te genieten,
Tot loon van trouwe min. Het zou u eens verdrieten
Dat ick geketent sleip die zware minneboey,
Gedurigh quijne, en treure, en nimmer groey', noch bloey';
Gelijck vertreden groen, of gras op muur, en pannen.
De meit ontlast het vee zijn uiers, stijf gespannen
Van zoete melck en room, wel tweemael alle daegh:
En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende klaegh,
Wordt nimmermeer ontlast van 't juck der minnezorgen.

Hageroos.

Het zy ghy 's avonts kermt, of opzingt met den morgen,
Ghy houdt al eenen toon, en gaet den zelven gangk.
Zoo schept de koeckoeck lust in zijnen ouden zangk.
Men leitme, dagh op dagh, en kermt en klaeght aen d' ooren.
Ga, zoeck een, die het lust uw jammerklaght te hooren.
Ick houde u niet, noch acht my zulcke diensten waert,
Noch reken het voor dienst, dat ghy u zelf bezwaert.
Ick zoeck geen bloem of roos te plucken op uw' doren.

Adelaert.

Ghy noopt met weigeren mijn liefde noch met sporen.

Hageroos.

Verzoeckme niets, op dat u niets geweigert wert.

Adelaert.

'k Verzoeck slechts artseny tot troost van mijne smert.

Hageroos.

Ghy zoeckt verkeert een kruit, dat elders liefst wil spruiten.

416 *Oorlof:* verlof.
434 *Ghy noopt:* gij wekt op.

Adelaert.

De min beheerscht mijn hart: wie kan de minne stuiten,
In 't heetste van haer jaght? Ick ben my zelf geen vooght.

Hageroos.

En wat belet u toch te doen wat ghy vermooght,
En wilt, en wenscht?

Adelaert.

Wat 's dat?

Hageroos.

Een andre te beminnen.

Adelaert.

Verplant dien ouden boom: verzet mijn jonge zinnen.

Hageroos.

Uw vader, door de kracht, die hem de hemel gaf,
Verwrickte en ruckte een eick van haren wortel af;
Vertilde een' molesteen; en dreef, vol viers, vol torens,
Een gildos, dat hy plofte; en wrong een' stier de horens
Uit zijnen norssen kop, en won den naem van Helt,
Daer niemant voor de vuist hem wachten dorst in 't velt:
En zoudt ghy aen een maeght, een weeskint, u verhangen?
Om my, een slechte maeght, met bleecke en dootsche wangen
Gaen bucken naer het graf, in 't hartje van uw jeught?
Verkleinen uw geslacht, en 's vaders naem, en deught?
Ay Adelaert, ghy zult zoo wijs zijn, en bedaren
Van deze razerny.

Adelaert.

Wanneer de wilde baren
Niet langer tegens strant en hooge duinen slaen,

439 *Vooght:* meester.

444 *Een eick van haren wortel:* tegenwoordig wordt *eik* mann. gebezigd, omdat men er *boom* onder verstaat.

446 *Een gildos:* een vette os, die als het ware voor een gildemaaltijd gemest is.

449 *U verhangen:* 't zelfde als „u verslingeren"; maar nog krachtiger. Wie zich ergens aan *verslingert,* heeft nog kans er weer los van te raken; maar wie er zich aan *verhangt,* is reddeloos verloren.

De leeuwrick zode, en gras, de nachtegael de blaên,
De koe de klaver schuwe, en 't knijn de diepe holen;
Wanneer de Noortstar verre in 't Zuiden om ga dolen,
De winter sneeuw en ys, de zomer zaet ontbeer',
Dan neemt de min van my, mijn hart van u zijn' keer.

Hageroos.

Mijn Hazepoot wil voort: hij ruckt het zeel aen flarden.

Adelaert.

Vergun my eerst een' kus.

Hageroos.

Hoe qualijk kunt ghy 't harden?

Adelaert.

Och Hageroos, een' geur van uwen rooden mont,
Een luchtje van uw ziel, mijn roos, mijn morgenstont,
Verquick mijn' flaeuwen geest, gelijck de wint de kruiden.

Hageroos.

Ick ga, en hope, eer 't licht ons toestrale uit den Zuiden,
Te keeren met een hinde, en vetten buit gelaên.

Adelaert.

Zoo moet ick noch zoo lang in uwe stralen braên,
Oock daer het dichte loof, of dack van riete hutten
Het schaep, dat lommer zoeckt, kan decken, en beschutten,
Voor 't steken van de zon, die op den middagh schijnt,
En inzwelght al het nat, waer na de weide quijnt?
Neen zeker, Adelaert: het velt staet voor u open:
Het staet u vry op 't spoor van uw vriendin te loopen;
Te volgen hare vlught, als Hazepoot den haes;
Te wachten op haer leus, als zy den horen blaes'.
Dat gelt heur na: z'is nu al wijt vooruit gevlogen.

462 *Hoe qualijk kunt ghy 't harden:* ironisch voor: wat zijt gij te beklagen, indien gij 't zonder dat niet stellen kunt.

477 *Dat gelt heur na:* nu moet ik haar na.

KOMMERYN. ADELAERT.

Kommeryn.

Hou stant, o jonge helt, en dienme uit mededogen
Ten minste met een woort of twee, een enckel woort.

Adelaert.

Wel moeder, wat 's uw vraegh? wat zoeckt ghy? ik moet
[voort.

Kommeryn.

Ick koom hier vreemt gegaen, en had u wat te vragen.
Wat dochter is het, die daer buiten loopt uit jagen?
Het schijnt of ghyze kent, en zomtijts onderhoudt.

Adelaert.

Ick kenze maer te wel: een kennis die my rouwt,
En eeuwigh rouwen zal, zoo d' onderlinge kuntschap
Niet verder ga, en zy, verstockt, geen nader vruntschap
Wil houden met een ziel, die haer zoo trouw bemint.
En woudtghe weten wie de vader van dit kint,
En moeder zy? Zy weet van vader noch van moeder.
De Groote Vrerick wert haer trooster en behoeder,
En voedeze eerlijck op: men noemtze Hageroos:
Hoe schoon de morgenstont, hoe schoon oock d' avont bloos';
Zy hoeft noch avontstont noch morgenstont te wijcken.
Wanneerze in onze beeck zich toie, en ga bekijcken,
En spiegelen, dan zietze alleen heur wederga.

Kommeryn.

Zoo hoor ick, z' is een wees.

Adelaert.

Alle eere waerdigh, ja.
Ghy zoeckt met vragen slechts haer afkomst te beschamen.
Een zaeck vernoeght mijn' geest: zy paert twee gaven
[t'zamen,

485 *Kuntschap:* kondschap, kennis.
491 *Eerlijck:* fatsoenlijk.

De goelijckheit, en deught: ick schel het d' afkomt quijt;
Het zy hier meê hoe 't wil; dies hou uw rust. De tijt
Ontdeckt het al.

Kommeryn.

Ja wel, ick zie my zelve bijster,
En blint en stom. Hoe vrijt ghy zulck een slechte vrijster,
Een onbekende wees? ghy schijnt te braef van aert.

Adelaert.

Ay moeder, laeckze niet: z' is my zoo lief en waert,
Als eenige Vorstin in vorstelijcke hoven.
Ick hoefde een goude tong om al haer deught te loven.

Kommeryn.

Het minnende oogh bedrieght, en schat oock 't leelijk schoon.

Adelaert.

Ay, spreeck zoo reuckloos niet: dat gaet mijn eer, mijn kroon,
Ja Venus kroon te na, en Venus roozetacken.
Heur gaven zagh men noit door nijt of opspraeck vlacken.
Al wieze ziet, bemintze oock tegens zijnen danck.
Zy houdt met eenen wenck zoo menigh oogh in dwangk
Als haer belonckt. De felste en vreesselijckste stieren
Bedaeren in 't gevecht, waer zy voorby komt zwieren.
De boterbloem vergult de weide op haren tredt.
De stroom gevoelt een' gloet in 't koelste van zijn bedt.
Wat zou men van den mont al zeltzaemheên vertellen?
Een moerbay, rijp van pas, geen moerbay, twee morellen.
Wat zou men roemen van dat levendige git,
Of liever van de kool, die onder 't voorhooft zit,
En gloeit my al te heet? wat zou men van de vlechten,

499 *Goelijckheit:* schoonheid.
502 *Slecht:* eenvoudige.
503 *Braef:* aanzienlijk.
506 *Hoefde:* behoefde.
508 *Reuckloos:* roekeloos.
511 *Danck:* hier: meening.

Zoo geel en eêl, als gout en barrensteene hechten,
Verhalen, daer mijn hart en ziel zich in verstrickt?

Kommeryn.

Ick hoor, ghy hebt de bloem van 't lantschap uitgepickt.

Adelaert.

Ja wel te recht de bloem: men praetme van geen tulpen,
Noch van Augustus zelf. Geen parlemoere schulpen
Zijn schooner dan dit vleesch. Zy hangt van melck en bloet
Te wonderlijck aen een. Maer zwijgh: de horen toet.
Wat suf ick langer hier? men hoort den horen blazen.
Ick volgh mijn Hageroos, gelijck heur hont de hazen.

Kommeryn.

Het heughtme, hoe weleer mijn Koeman, als een leeuw,
My nabrulde, in mijn jeught: nu treur ick, arme weeuw,
En ga met eenen voet, of liever met drie beenen
In 't graf: zoo krimpt de tijt al lachende, of met steenen.
Hy gafme dwers bescheit, al vraeghde ick zonder ergh.
't Is beter dat men dit een oude kennis vergh',
En omzoeck', wie noch leef, wie doot zy, en begraven.
Hoe breng ick noch dit schip behouden in de haven?
Waer blijft dit oude wijf? heur oogen vallen toe
Van onlust: 't lichaem is van 't lange reizen moe.
Waer ga ick in een schure, of hoibergh, of in heggen
Best rusten dezen dagh? geen eten gaet voor 't leggen.
Hoe slaeptme 't hart in 't lijf! Nu went uw' tragen tret
Naer dezen huisman toe: de vaeck is 't zachtste bedt.

522 *Hechten:* gespen, waarmede de mantel werd bijeengehouden.

525 *Men praetme van geen tulpen:* de tulpenrazernij had, niet lang voordat Vondel dit schreef, hier te lande haar hoogste toppunt bereikt. In 1637 had men voor eene bloem tot *f* 900 a *f* 1200 betaald: en te Haarlem waren, in een jaar wel voor tien millioen gulden aan bloemen verhandeld.

526 *Augustus zelf:* de *Semper Augustus* of Keizerstulp, een beroemde tulpesoort.

528 *De horen toet:* niet de hoorn van Blinden Wouter — zie vs. 161 — maar de jachthoorn van Hageroos.

534 *Zoo krimpt de tijt al lachende, of met steenen:* zoo gaat de tijd zijn gang. 't zij onder vreugde, 't zij onder leed.

535 *Dwers:* onaangenaam, scherp.

REY VAN LEEUWENDALERS.

Keer.

Wat sleipt een staertstar al ellenden
En jammer na?
Als Goden zulck een' voorbo zenden,
Dan dient men dra
Dees springkaêr naer te speuren,
Te mercken uit
Wat bron het spruit,
Dat vleck en volck zal treuren.

Tegenkeer.

Wy zagenze, als een roode roede,
Ten Westen staen
Van 't Oosten; als een zwaert, dat bloedde,
En halve maen,
Dit lantschap dreigen, uit ons teken,
Den Steenbock van
Den vader Pan,
Vergramt op deze streken.

Keer.

De zee scheen mede ons ramp te voelen,
En uit den bant
Gesprongen, 't voorspoock aen te spoelen.
Een walvisch strant.
De waterblazers, zijn gezellen,
Aen 't blazen luit

545 *Een staertstar:* vergel. vs. 244. Een *staartster* werd in Vondels dagen ook bij de meest geleerde en verlichte lieden nog als een stellige voorbode van rampen en plagen aangemerkt.

549 *Dees springkaêr naer te speuren:* d. i. — gelijk de volgende regels het verklaren: — te onderzoeken uit welke oorzaken er kwaad ontstaan zal.

553—556 Lees: wij zagen, uit het Oosten westwaarts heen kijkende, de komeet als een roode roede of kromme bloedige sabel.

558 *Steenbock:* de steenbok aan Pan geheiligd, is het teeken der Leeuwendalers.

564 *Een walvisch strant:* ook het stranden van een walvisch, als ongewoon verschijnsel, werd vroeger, bij velen, als een voorspook (vs. 563) of voorteeken van naderende onheilen aangemerkt.

565 *De waterblazers:* andere walvisschen, of althans waterspuitende visschen.

Met open snuit,
Daer zanden hem bewellen.

Tegenkeer.

Wy loopen vast naer vrouw Velleede
Om troost: zy spelt,
Maer geeft geen uitkomst op ons bede.
Ons vleck en velt
Blijft quijnen: vee, geboomte en menschen
Een ieder klaeght,
Een ieder vraeght,
Maer sterreft onder 't wenschen.

568 *Bewellen:* doen verzinken.
570 *Spelt:* voorspelt.

HET TWEEDE BEDRYF.

HEEREMAN. VOLCKAERT. REY.

Heereman.

De maen, na middernacht, een poos met eenen nevel
Betrocken, en vermomt, bescheen daer na den gevel
Van onze lantkappel, veel blijder danze plagh,
En schiep uit eenen nacht ('t is vreemt) een' klaren dagh.
De nachtuil, vledermuis, en nachtrave, uit hun nesten
Gevlogen, lang voor dagh, begaven zich ten westen,
En kozen piepende de zee, en 't zandigh strant.
Het vee rees t'effens op. Het dorre en drooge lant,
Dat eene wijl de lucht om regen scheen te prachen,
Zach groener, en begost de melckmeit aen te lachen.
Wat dit bediet, versta een wijzer, die het hooft
Op zulcke tekens slijpt, en gaerne wort gelooft
In zijne wichelkunst: wij slaen 'er naer in 't hondert,
En eeren 't geen met recht de schrandersten verwondert.

585 *Prachen:* bedelen.

Het zy dan wat het wil, het brenge ons heil in 't lant,
Byzonder dezen dagh; nu Pan den wraeckboogh spant,
En daghvaert al het dorp om 't offer te bereiden.

Volckaert.

Het volck vergaêrt, om hier den Heemraet te verbeiden.
Wat grimmelt 'er een drang van menschen onder een,
Zoo man, als wijf, en maeght, en knecht, en groot, en kleen,
En oudt, en jongk. Wat raet? Hoe stillenwe die zwarmen?
De mannen morren vast: de vrouwen hoort men kermen.
O vader Pan, versterck den Heemraet met gedult:
D'onwetende gemeente ontzagh zich noit haer schult
En misdaet op den hals der Heerschappen te laden.
Zy volght haer onbescheit, en laet zich naulijcks raden.
Dit buldrende onweêr waeit hier jaerlijcks op de kust,
En steurt, een maent vooruit, de Raden in hun rust:
Maer gaenwe nietemin haer minnelijck gemoeten.
De burgery genaeckt, gereet om ons te groeten.

Rey.

Welbore mannen, Pan behoede u lang gezont:
Wy wenschen 't uit ons harte, en uiten 't met den mont.

Heereman.

Ghy vrome burgers, lang moet vader Pan u spaeren,
En haelen uw geluck in top met uwe jaeren:
Ons jammert u te zien zoo jammerlijck gestelt.
De koeien eten gras en klaver, langs het velt;
Ghy eet uw eigen hart, beknelt gelijck met hoepen
Van stael, zoo menighwerf de Zoendagh uitgeroepen,
Den Heemraet roept te hoop, op dat hy wijsheit schaff',
En langkzaem zich berade, om d'opgeleide straf
Te schutten naer hun maght, of immers te verminderen;
Het welck men noit voorheen kost keeren, noch verhinderen.
Betrouw ons 't beste toe: men handelt hier ter steê
Niet ruw, en onbedacht: het kost ons kindren meê.

596 *Knecht:* jongeling.
602 *Onbescheit:* onderstand.
607 *Welbore:* welgeboren, vrijgeboren.
617 *Te schutten:* af te keeren, te stuiten.

Hier gelt noch goet, noch bloet, noch haet, noch gunst, noch
[voordeel.
De hoofden staen gelijck: de blinde strijckt het oordeel.

Rey.

Welbore mannen, ghy spreeckt redelijck en wel.
Beschuldighden wy u, zoo most de lantkappel,
Waer uit men 't lot verwacht, met boosheit zich besmetten,
Als ghy de lotbus laet voor vrouw Velleede zetten,
Die eenen naem uit twee beslote ceêlen treckt,
En noemt hem, die ten zoen des grammen Veegodts streckt,
Voor 't Leeuwendaelsch gewest. Neen mannen, wy be-
[trouwen
U beter toe. Het volck, dat zich geneert met bouwen
En karnen, past een hart zoo rein, als melck en room,
Geen erghwaen: neen by Pan, wy achten u te vroom.
Daer schort het niet, dat wy van daegh u komen moeien.
Wy gaen met koeien om, maer slaghten paert, noch koeien,
Die achteruit slaen, en hun voêr met voeten treên.
Wy zijn met Heemraets keur en loting wel te vreên,
En komen slechts, geport door 't huilen, en het schreeuwen
Van 't vrouwvolck, als ghy ziet, ons wijven, en ons weeuwen,
En oude besten, elck voor ander dus belaên;
De vryster om een' knecht, de moêr om 't kint begaen,
De zuster om den broêr, de peten om haer neven.
Wy bidden, stelt de keur, en uwe stem te geven
Tot loting, uit tot dat de zon de middaghlijn
Vergulde, en loop' voorby, en uit den zuiden schijn'.
Men heeft dan tijts genoegh om 't offer te bereien,
Te zuivren aen de beeck, te kranssen, te beschreien.
Ay mannen, doet zoo veel ons vrouwluy tot gerijf.
Al die hier huilen, rijt de doot van angst door 't lijf.

622 *De blinde strijckt het oordeel:* „het lot wordt blindelings getrokken", of „met besloten ceelen", als uit vs. 627 blijkt.

630 *Zich geneert:* zich onderhoudt.

634 *Slaghten:* gelijken.

639 *Oude besten: beste vader* en *beste moeder* was vanouds, evenals *bon papa* en *bonne maman* in 't Fr., de meer gemeenzame benaming voor „grootvader" en „grootmoeder."

Heereman.

't Is reden dat het bloet zijn eigen bloet beklage,
De moeder voor haer kint, haer vleesch, oock zorge drage,
Niet min dan eenigh dier, of vogel voor het jong.
De koe bemint het kalf, en lickt het met de tong:
De merrie, in de weide en stal, het weeligh veulen.
De zwaluw aest het nest, en vaert' er mede uit speulen:
En wat maeckt d' oievaêr van 't hooge nest al werck?
Toen over menigh jaer het oosteint van ons kerck
Verbrande, zagh men zelf hoe d' ouden, zoo bewogen,
Dan uit dan in den roock, romtom de jongen vlogen,
En troosten hun gebroet, het kale en naackte kroost;
Dat piepte vast om hulp: maer als 'er langer troost
Noch redding quam, en 't stroo in lichten brant geraeckte,
Zoo vlogen vaêr en moêr op 't nest, dat brande, en kraeckte,
En lieten zich tot asch verbarnen met hun nest.
Natuurlijck doet het al, wat leven teelt, zijn best
Om d' afkomst ga te slaen, te helpen, te behoeden.
Al zweert ons niemant dit, wy kunnen 't wel bevroeden:
Een mensch is block noch steen; veel minder vaêr, en moêr.

Rey.

De Heemraet vat het recht, als mannen, wien het roer
Van deze Vryheit past te houden, en te sturen.
Zoo lang ghy Heereman en Volckaert elck zijn buren
Verdadight, kan ons dorp noch overende staen.

Volckaert.

Maer 't is geen noot, datze al zoo bijster zijn belaên:
Het lot gelt een' alleen, en nimmermeer ons allen.

Rey.

Een ieder zorght dat dit zijn bloet te beurt moght vallen.

654 *Aest het nest:* spijst het nest. — *Speulen:* spelen, naar de Noord-Holl. uitspraak.
656 *Over:* voor.
663 *Verbarnen:* verbranden.
665 *Afkomst:* nakomelingschap.
672 *'t Is geen noot:* het is niet noodig.
674 *Zorght:* vreest.

Eer 't lot bekent is, vreest een ieder wien het gelt.

Volckaert.

Waer toe de keur van 't lot dan langer uitgestelt?
Het lotrecht ga zijn' gangk, zoo raeckt men uit dit vreezen.

Rey.

Geen huisman is zoo wijs, die weet wat dit magh wezen:
Ons vrouwvolck heeft te nacht vervaerelijck gedroomt.

Heereman.

Het vrouwvolck is by nacht wel tienmael meer beschroomt
Dan over dagh. Des nachts verdubblen en verslimmen
De zorgen. D'avontzon verlengt de zwarte schimmen.
Maer laet ons hooren: waer komt dit gedroom op uit?

Rey.

'k Geloof Velleede zou niet raên wat dit beduit.
Met oorlof, dat wy dus vrypostigh 't hart uitschudden.
Een groene weerwolf greep een lam uit al de kudden,
En sleipte 't by de keel al bloênde langs den wegh;
Dit droomde Duif, en hoe, ter zijde uit eene hegh,
Een bock, zoo root als vier, hem quam op 't lijf gesprongen,
Dat hy dien roof terstont most slaecken, en gedwongen,
Verandert scheen van aert, ja macker dan een lam.
Ons Maghtelt zagh den vloet noch hooger dan de Dam:
En toenze kreet, als of de zeesluis door wou breken,
Zoo viel het water kort, en hielt zijn oude streken.
Maer Elsbuur zagh ons dorp belanden op een wrack
Aen d'allernaeste duin. Een dorre tuineick sprack
Bescheidelijck, en broght in 't licht geheimenissen
Van wonderlijck belang, die Godtschalck niet zou gissen,
Noch Waermont, die by nacht, gelijck de katten, ziet.
Twee stammen, versch geplant aen weêrzy van den vliet,
Vereenighden van zelf, voor Lutgers slapende oogen,

679 *Vervaerelijck:* verschrikkelijk.

686 *Een groene weerwolf:* aan de toovenaars werd het vermogen toegekend dierengedaanten aan te nemen, meestal die van een weerwolf.

690 *Slaecken:* loslaten.

En werden met een schors bekleet, en overtogen.
Ick zwijgh van andren praet, het luide zot, of vroet;
De wijven zien wat nieuws uit droomen te gemoet.
Zy hopen op geluck, en dat de kans kan keeren.

Heereman.

Wy wenschen 't oock. De hoop op beter kan niet deeren.
Wy zullen met de keur heel langzaem gaen te werck.
Een ieder brenge vast geschencken naer de kerck,
En bidde dat het naer ons wenschen uit magh vallen.

Rey.

Dat geef, dat gunne ons Pan, behoeder van de stallen.

Volckaert.

Hier komen Lantskroon zelf en Groote Vrerick aen:
Die beide moeten eerst elckandere verstaen,
En polssen, eerwe noch op 't wightigh stuck vergaren.

Heereman.

't Valt mackelijcker vee dan menschen te bewaren:
Men stuur' het hoe men wil, wie stuurt het elck te pas?
Nu gaenwe, Volckert: 'k wou wel dat het avont was.

LANTSKROON. VRERICK.

Lantskroon.

De noot verdaghvaert ons in 't jaer maer eens te zamen.

Vrerick.

Ick wensche, kost het zijn, iet heilzaems te beramen.

Lantskroon.

Ick mede: ons onheil heeft nu lang genoegh geduurt,
En menigh jeughdigh borst dit met den hals bezuurt.

703 *Vroet:* wijs.
720 *Jeughdigh borst:* jongeling.

Het zaet van tweedraght teelt zoo wrange en bittre vruchten.

Vrerick.

Zoo gaet het, daer de buur zijn' buurman niet magh luchten.

Lantskroon.

'k Vervloeck het al wat zaet van twist en tweedraght zaeit.

Vrerick.

Men heeft van wederzijde een' oegst van ramp gemaeit,
En meer dan eens in 't jaer: men maeit het alle dage.

Lantskroon.

Men kent den vrede best, na 'et voelen van die plage.
Wat middel om aen rust te raecken onderling?

Vrerick.

Indien uw Zuidtzijde eerst ons Noortzijde onderging.

Lantskroon.

Maer niemant weet van schult, en schuift het op een ander.

Vrerick.

Zoo blijft men overhoop krackeelen met malkander.

Lantskroon.

Van weerzy wort vereischt een scheitsman van 't geschil.

Vrerick.

Het scheiden valt zeer licht, daer ieder luistren wil.

Lantskroon.

Men most elckanderen al 't oude leet vergeven,

722 *Luchten:* ruiken.
728 *Onderging:* voor: iemand bukte.

En reppen niet van 't gene aen weerzy wert misdreven.
Wat eens gedaen is, kan men nimmermeer ontdoen.

V r e r i c k.

Verstont een ieder dit, wy raeckten aen den zoen.

L a n t s k r o o n.

Noch staet ons echter scherp te luistren wat het lot zeit.

V r e r i c k.

Eerst onderling verzoent, en echter met de Godtheit.

L a n t s k r o o n.

Ghy spreekt zeer wel: de mensch verzoen' zich eerst
[met mensch.

V r e r i c k.

Mijn naem is rijck van vre: 't is vrede al wat ick wensch.

L a n t s k r o o n.

Mijn naem de kroon des lants: ick help den lantvre kroonen.

V r e r i c k.

Och, wenschtenze al om pais, en vrede, die hier woonen!

L a n t s k r o o n.

Mijn Heemraet Heereman wenscht hartelijck om vreê.

V r e r i c k.

Mijn Heemraet Volckert wenscht uit al zijn hart dit meê.

735 *Ontdoen:* ongedaan maken.

737, 738 *Echter:* in den eersten regel schijnt *echter* te moeten beteekenen: nochtans, niettemin, in den laatsten beteekent het: naderhand, later, 't Eng. *afterwards.*

739 *De mensch verzoen' zich eerst met mensch:* beide substantieven hadden *met* of beide *zonder* het artikel moeten geschreven zijn.

Lantskroon.

De vroomsten onder ons zijn oock tot pais genegen.

Vrerick.

De slimsten onder ons versteuren zulck een' zegen.

Lantskroon.

De slimsten onder ons zijn van geen' beter aert.

Vrerick.

De baetzucht treckt genot uit 's anders qualijckvaert.

Lantskroon.

Men banne d' eige liefde, om eenmael te beginnen.

Vrerick.

Zoo most men om 't genot zijn' nabuur niet beminnen.
Maer koopen pais en vrede, oock met zijn eigen scha.

Lantskroon.

Wy mercken het gebreck; maer 't heelen komt te spa.
't Gebreeckt aen vreedzaemheit: dit kruit wil qualijck wassen,
Dewijl men sloft op 't wiên van 't onkruit wel te passen.
Een ieder past met vlijt zijn nabuurs hof te wiên,
In 's anders wooning gaeuw, en t'huis niet naeu te zien;
Dies leggen huizen wilt en woest, en zonder zeden.

Vrerick.

Het domme en stomme vee gehoorzaemt eer de reden.
Men leit het zonder toom, en drijft het zonder stock:
Het vecht wel onderling, maer voedert geenen wrock:
Het nut gemeene weide, en zal geen' macker pramen:

745 *Vroomsten:* dappersten.
748 *Qualijckvaert:* een woord, dat zeldzaam voorkomt, doch even goed is als *welvaart.*
755 *Past:* zorgt.
760 *Voedert:* koestert.
761 *Pramen:* kwellen.

Genaeckt de wreede wolf, het steeckt de hoorens t'zamen:
Zoo heeft het in 't gemeen te vyant, of te vrient.
Verstont dit Leeuwendael, het wert 'er van gedient.

Lantskroon.

't Is kunst zijn eigen nut en nadeel recht te kennen.

Vrerick.

De schade leer' den mensch, die traegh tot deught kan
[wennen.
Een ezel stoot maer eens zich aen den zelven steen;
De mensch wel zevenmaal, en denckt niet om zijn been.

Lantskroon.

De reuckelooze voel' zijn jammer dan in 't ende.

Vrerick.

Zoo varen menighten ten grave in hun ellende.

Lantskroon.

Zy wijten het zich zelfs, die niet te raden zijn.

Vrerick.

Met reden, want zy zelfs zijn oirzaeck van hun pijn,
Oock dat onschuldigen om zulck een woestheit lijden,
Met recht beklagens waert, in onze ondanckbre tijden.

Lantskroon.

Ondanckbaer wel te recht voor veel genoten goet,
In pais, die neering baerde, en weelde, en overvloet;
Die baerden hoovaerdy, verwaent, en trots, en smadigh:
Zoo quam de tweedraght voort, te byster en baldadigh,
In 't midden van het feest, geviert ten roem van Pan.
Men at 'er, en verdronck de zinnen in de kan,
Zoo dat men tot gevecht en messen quam, van woorden.

777 *Smadigh:* die uit verwendheid alles versmaadt, 't Fr. *dédaigneux.*

Vrerick.

Hoe bulderde in dien storm het Zuiden tegens 't Noorden?

Lantskroon.

Den stercken Waerandier en Duinrijck stont dat dier.

Vrerick.

Geluckigh voeren zy uit dat krackeel van hier:

Lantskroon.

Wel eerelijck, maer voor hun vrouwen ongeluckigh.

Vrerick.

De hemel zette om hen zijn aenzicht droef en druckigh,
En bleef veel dagen staen in die bedruckte ploy.
De koey vergat het gras; het paert zijn voêr en hoy:
Het bosch verschoot zijn groen: de boom vergat te groeien.
Hoe zagh 'er 't vleck toen uit, dat heerlijck plagh te bloeien,
Gelijck een wijngertranck, die langs den gevel klimt?
Hoe is de weerelt voort, gelijck de munt, verslimt?

Lantskroon.

Hoe wortze dagelijcks, van schalck en slim, noch slimmer?

Vrerick.

Ten zy een Godt dit keere, ons onheil redt zich nimmer.

Lantskroon.

Wie zelf zijn handen rept, die wort van Godt geredt.

Vrerick.

Het slimste is, dat de twist al heeft zijn ploy gezet.

Lantskroon.

Men wanhoop' niet: de tijt verandert de gemoeden.

783 *Dier staen:* duur te staan komen.
786 *Druckigk:* bedrukt.
797 *Gemoeden:* gemoederen.

Vrerick.

't Waer lang geschiet, vergat de wrock de wraeck te voeden.

Lantskroon.

Ick ra voor eerst, dat elck den andren willigh wijck',
En meerder minder niet om baet verongelijck',
Zoo kost rechtvaerdigheit den vrede haest gemoeten.

Vrerick.

Och quamze, en stroiden wy olijven voor haer voeten!
Ick zaegh dit oude vleck vergroot, en uitgeleit.

Lantskroon.

Wat raet, nu ons de keur alreede is aengezeit?
Wou Pan zich met een' bock of witten ram vernoegen.

Vrerick.

Al eischte hy een kudde, ick riedt dat wyze sloegen.

Lantskroon.

Zou 't oock geraden zijn te zien of 't kon volstaen?

Vrerick.

En quaem dat avontuur dan avrechts te beslaen?

Lantskroon.

Men gaf dan tijts genoegh het geen wy hem beloofden.

Vrerick.

En trof de wilde knodts dan 't volck, en al de hoofden?

Lantskroon.

Het was om beters wil een stoute kans gewaeght.

801 *Gemoeten:* ontmoeten.
804 *De keus:* het besluit.
806 *Ick riedt dat wyze sloegen:* vee slaan is even goede taal als vee slachten: en 't eerste is letterlijk 't Fr. *abbattre.*

Vrerick.

't Is haest gewaeght, dat lang en eeuwigh wort beklaeght.

Lantskroon.

Men moght zich liever eerst bevragen by Velleede.

Vrerick.

De Priesterin van Pan zou staen op d' oude zede.

Lantskroon.

Vermagh een Godtheit niet te scheiden van haer recht?

Vrerick.

De meester laet zich niet bedillen van den knecht.

Lantskroon.

De Godtheit kan en magh den schuldigen wel sparen.

Vrerick.

Wanneer haer dit behaegh', dan zal zy 't openbaren.

Lantskroon.

Maer 't wachten valt te lang: men stort vast jeughdigh bloet.

Vrerick.

Wat middel voor dit quaet, of liever noodigh goet?

Lantskroon.

Ick raem 'er naer, en wensch dat wy een middel vonden.

Vrerick.

De tijt is kort: wy staen aen dezen dagh gebonden
Wel stip: de Roeper heeft ons lang te keur gedaeght,
En 't gansche lant rontom van 's volcks gekerm gewaeght.
Het volck verzuimt zijn vee, en heeft noch hart, noch zinnen.

814 *D'oude zede:* 't oud gebruik.

Lantskroon.

Wat baet gekerm, indien het kermen niet kan winnen?

Vrerick.

Gekerm heeft menighmael der Goden wrock verzacht.

Lantskroon.

Maer in geen twintigh jaer: zy luistren naer geen klaght:
Met deernis hoort de mensch het blaten van de lammeren.

Vrerick.

Onnoosle dieren, och, men moet zich uwer jammeren.

Lantskroon.

Men vint oock menschen, die niet min onnozel zijn.

Vrerick.

Onnooslen in der daet, onnozelen in schijn.

Lantskroon.

De schijn bedrieght 'er veel, en is gewoon te liegen.

Vrerick.

De schijn kan menigh mensch, doch nimmer Godt bedriegen.

Lantskroon.

Hoe menigh zeilt den schijn en schaemte en eer voorby?

Vrerick.

Dat leert d' ervarenheit aen uwe en mijne zy.
De schapen laten zich van stof en vuilnis wassen;
Daer 't zwijn zich mest in slijck en modderige plassen.
De menschen aerden elck naer een byzonder dier.
Wie op de troni merckt, bekent het aen den zwier,
Oock dickwils aen 't geluit, en zoo verscheide klancken.

836 *Ervarenheit:* ondervinding.
840 *Zwier:* draai.

Lantskroon.

My dunckt, ick hoor geluit: sta vast: het wil 'er wancken.
Hier komen Warenar en Govert naer ons toe.
't Zal best zijn datwe gaen: ick ben dit buldren moe.
De Heemraet komt met hun, die magh hun klaghten hooren.

Vrerick.

Vergeefs de rust gezocht: ick geef den moedt verloren.

VOLCKAERT. HEEREMAN. WARNER. GOVERT.

Volckaert.

D'een bouwt, en d'ander breeckt: wat hoop van vrede is hier?

Heereman.

Wy lesschen vast den brant: een ander blaest in 't vier.

Volckaert.

Men viert den offerdagh met buldren en met razen.

Warner.

De knechts verguizen nu de meesters, en de bazen:
Dat tuight dees arme haen, met zijn' gebroken poot.

Govert.

En wat getuight dit lam? ick vischte 't uit de sloot,
Daer Warners dogh het joegh. Wat kan een lam verbeuren?
Zoo 't niet verdroncken waer, ick zou het feest niet steuren
Om zulck een kleinicheit: maer ieder moeit zijn scha.
Die hont bast nacht en dagh zoo vee als menschen na:
Hy bijtze oock wel in 't been, en komtze al stil bestoken.

Warner.

En had mijn haen zijn' poot by ongeval gebroken,

842 *Het wil 'er wancken:* er dreigt iets kwaads, er broeit wat.

847 *D'een bouwt, en d'ander breeckt:* d. i., gelijk uit den volgendenregel blijkt, „of wij al vrede zoeken te stichten, anderen breken het door ons tot stand gebrachte weder af."

853 *Verbeuren:* misdoen.

Ick trooste 't my: maer nu komt Goverts knecht zoo wijt,
Dat hy moedtwillighlijck een' eicke kneppel smijt
In 't hondert, in den hoop, daer al de hoenders picken
De boeckweite op mijn werf. Zijn dit geen fraeje sticken?
De kneppel treft den haen, die tuimelt ginder heen.
Men loopt naer Rookam zïen, en ziet 'er hoe zijn been
By 't lijf, gelijck een slet, blijft hangen. Wie kan 't heelen?
Nu krijt al 't huisgezin, en steeckt wel vijftien keelen
En klocken t' effens op. Op zulck een buurgerucht
Nam Goverts knecht by tijts, huis uit, huis in, de vlught.
Het was hem oock geraên.

Heereman.

'*t Is lang genoeg gekeven.*
Laet Govert hem een' haen gewilligh wedergeven.
Men vechte om geenen haen, om geen verdroncken lam.

Warner.

O Rookam, och, hoe hangt uw dubble kroon en kam
Zoo slap, gelijck uw baert. Wie kan dees scha vergoeden?
Waer vint men uws gelijck? Neen Govert, ghy zult bloeden:
De moedtwil is te groot.

Govert.

En wie vergoedt mijn lam?

Warner.

Men wijte een' dollen dogh dat dit om 't leven quam.

Volckaert.

De meester van den dogh moet zelf de schult vergelden.

Warner.

Wie weigert hem een lam? Maer zelden, al te zelden,

861 *In 't hondert:* in het wilde.
865 *Een slet:* iets, dat gesleten of bemorst is; een lap, ook wel een *sleet* of een *sleter* genoemd.
867 *Klocken:* stemmen.

Zagh iemant zulck een' haen, als Rookam, in ons vleck.
Wat haen, hoe bits hy was, boot hem vergeefs den beck?
Wie was niet doof of blint, die zich in 't perck liet hooren?
Waer vocht oit haen zoo trots, met slaghpen, beck en sporen?
Al stack hy op zijn aêm, al quam langs 't lijf het bloet
Gedropen van het hooft, noch hielt de kamper moedt,
Dat 's vyants veder stoof: dan stont hy als een muurwerck.
Hoe trots was hy van gangk! Wat droegh die gast een
[uurwerck
In zijnen kop! Hoe ficks, hoe klaer en helder plagh
Hy lant en dorp rontom te wecken voor den dagh!
Bezie zijn pluimen vry, die roode en goude veeren.
O Rookam, wie dit ziet, die moet zich uwes deeren.

Govert.

Ghy zwijght nu wat al schade ons Zuidtzy heeft geleên.
Haer honighkorven zijn de kappen afgesneên,
En om wat honighs ging de gansche stock verloren.

Warner.

Ghy liet uw' waterhont ons vogelkoien stooren
Om eenen teelingk, en verjoeght de gansche vlught.
Zoo wort de koy geschent: de vogel schuwt dees lucht.

Govert.

Ghy houwt van boven neêr, dat boom en stam verwatert,
En uitgaet: is 't niet fraey? dan lacht men, dat het schatert.

Warner.

Ghy licht een anders fuick, en zinckt haer in de kil,
Of vischt in 's buurmans sloot en wateringe al stil.

880 *Boot hem vergeefs den beck:* daagde hem vergeefs ten strijde.
883 *Al stack hy op zijn aêm:* al was hij den adem kwijt.
895 *Teelingk:* taling, een kleinere soort van eendvogel.
897 *Verwatert:* door 't inwateren bederft.
897, 898 De zin is: gij kapt de toppen uit de boomen weg, zoodat zij door 't water bederven en dood gaan, en lacht ons nog uit toe.
899 *Kil:* diepte.

Govert.

Ghy zet by schemering 't verlaet al heimlijck open,
En laet een' bracken vloet in velt en ackers loopen,
Die quijnen jaren lang, vergeven door dien wrock.

Warner.

Hoe dickwils taste uw herck wel over in ons block?

Govert.

Ghy tast wel achter om naer iemants schaer, en kouter,
Of draeght ons koren van den molen: wie is stouter?

Warner.

Ghy melckt een anders koe, by klaren lichten dagh:
Dat bleeck niet lang geleên, toen Melcker quam op slagh.

Govert.

Ick wist dien buit zoo stil by avont niet te morssen,
Als Grijp, die 's nachts wel durf op 't velt ons gerven dorssen.

Warner.

Had Gijs den springhengst korts den staert niet afgeknipt
Om 't paertshair? evenwel is hy 't gevaer ontslipt.

Govert.

Wie stack den driescht in brant? wie queet zich lest zo wacker,
En wierp by doncker nacht dat onkruit in den acker?

Warner.

Wie groef ons knijnshol op? wie dorst ons watering
Vergeven, dat men niet dan doode visschen ving?

901 *Verlaet:* sluis.
908 *Op slagh:* juist toen de zaak voorviel.
909 *Morssen:* heimlijk weghalen.
913 *Driescht:* een openbare weide met talrijke boomen beplant.

Govert.

Wie zagh ter middernacht, wanneer de menschen droomen,
Die nachtrave Eerijcks ooft afschudden van de boomen?

Warner.

Waer vont men oit in 't lant een visschers maet zoo kloeck,
Dat hy op 't lant een' haen kon visschen met een hoeck?

Govert.

Niet waer? die, toen het sneeu aen boom en tak bleef hangen,
De duiven op het voêr kon met zijn slaghnet vangen?

Heereman.

Waer toe dit bits verwijt? de tweedraght groeit en wast
In top, terwijl men kijft, en bast en wederbast.
Dees droeve dagh gebiet den buretwist te staecken.
Door schelden zal men traegh tot eenigheit geraken.

Volckaert.

Dat 's recht: oock is het hier geen tijt van lang te staen:
Men zal terstont te kercke, en dan te keure gaen.

WARNER. VOLCKAERT.

De Heemraet hoor' my eerst: ick heb een woort te spreken.

Volckaert.

Wat zoecktghe rust, of twist, en altijd wint te breken?
Zoo raeckt men niet gelijck: zoo wort geen dorp geredt.

Warner.

Dat onrecht dient hem eerst met recht betaelt gezet.
Hoe roept men dus om vrede? ick kan den vrede missen.
Het spreeckwoort zeit: in troebel water is 't goet visschen:
Want geen krackeel zoo klein, men haelt 'er voordeel uit.
Waer slagen vallen, valt gemeenelijck goe buit.

Volckaert.

Zoo woudtghe om eige baet den pais wel eeuwigh derven,
Al zou 'er jaer op jaer een lantst of tien om sterven?

918 *Die nachtrave:* dien nachtdief.
938 *Lantst:* knaap, borst, gast.

Warner.

Men sterft maer eens. Wie sterft, die is zijn' kost gekocht.

Volckaert.

O zotte Warner, zwijgh: wat spreeckt ghy onbedocht!
Zou een, om by 't verdriet van velen wel te varen,
En om een buick vol broots, zoo menigh man bezwaren?
Dat leert de reden niet: de domste koe van 't lant,
Indienze spreken kon, gebruickte meer verstant.
Zoo zal men langkzaem 't vier van ons krackeelen lessen.
Wat is 'er bloets gestort, en vleisch gekerft met messen!
Hoe menigh bruicker lants vervochten by den dronck,
Verzopen in 't gelagh! Wat heeft dit out en jongk,
En man en wijf beklaeght! Hoe zagh men zoo veel hinders
Versterven jaer op jaer van d' oudren op hun kinders!
De mannen eerst, en dan de wijven hantgemeen,
Plockhairen vaêr en zoon, de vrienden onder een!
Wat hoorde 't een geslacht het ander niet verwijten,
En spuwen in 't gezicht, met krabben, slaen, en bijten!
En houdt ghy Warner noch dit kluwen in de war?
Zoo gaf men u te recht den naem van Warenar.

Warner.

Men vint 'er meer dan ick, die passen wat te hebben.
Een ieder vlamt op winst. De spinne spint haer webben
Om winst: om winning vlieght de bye naer beemt en bosch.
Om loutre winning zit de vliegh op koey en ros.
Om winning zweetenze al, de kleinen, en de grooten.
Om winst pickt d' ooievaer de kickers uit de slooten.
Om winning loopt de kat uit muizen in het velt.
Als ick 'er vet by wordt, wat roert my wien het gelt.

Volckaert.

Ick rade u hou gemack: men zal den haen vergoeden.
En zoo ghy ons bestaet een nieuw krackeel te broeden,
Men stelt u lichtelijck ten spiegel van 't gemeen.

945 *Lessen:* blusschen.
947 *Bruicker lants:* stuk land.
966 *Zoo ghy ons bestaet:* zoo gij u vermeet, het waagt.

Warner.

En breng ick Leeuwendael noch heden op de been,
Het wil de Heerschappen en al den Heemraet heugen.
Laet zien wat Warner kan: laet zien wat zy vermeugen.
Daer gaet de pocher heen. O Rookam, arme haen,
'k Wil Govert noch van daegh het been in stucken slaen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

Keer.

Brengt vrolijck pijnloof, groene meien:
  Brengt kaes, en boter, geel als gout:
Brengt room, en bloemen uit de weien,
  Ter Lantkappelle, om Pan gebouwt.
Komt herwaert: komt hem nader:
  Vereert nu zuivel, bloem, en tack:
En looft den goeden Vader:
  Begroet hem, dien het heiligh dack
Beschut voor wint, en regen.
Hy gunne ons zijnen zegen.

Tegenkeer.

O bocksvoet, geitoor, fluitevinder,
  Gespickelt met uw lossevel;
Ghy wispelstaert dan hier, dan ginder;
  Ghy langebaert, zoo zoet op spel
Van dunne rieten, zeven
  Aen een gekleeft; uw horens staen
Op 't voorhooft, spits en even,
  Gelijck een boogh, of halve maen:
Root aenzicht, die uw hairen
Bevlecht met pijnboomblaren:

969 *Wil:* zal.

984 *Lossevel:* vel van een lynx, of los, gelijk de eigenlijke Hollandsche benaming is.

985 *Wispelstaert: wispelstaarten* en *kwispelstaarten* zijn beiden in gebruik voor „met den staart heen en weder staan", en worden in 't bijzonder van honden gebezigd.

Keer.

Verdiende ghy by d' eerste Goden
Een achtste plaets, en most de Nijl
Zich buigen onder uw geboden;
Hielt out Athenen uwen stijl:
Most Rome uw feesten vieren;
Begrijptghe 't wezen van Natuur,
Zoo veel gestarnde dieren,
De lucht, het water, aerde, en vuur;
En zijt ghy 't Al in allen,
O Vooght van jaght en stallen;

Tegenkeer.

Zoo blusch den brant der lantgeschillen:
Vereenigh Zuidt- en Noorderzy:
En zijtghe met een' bock te stillen,
Ja heele kudden; eisch het vry.
Ontslaze, die u eeren,
Van 't heilooze offer, van dit bloet.
En is het lot te keeren,
Ontlast ons: eisch een zachter boet,
Ons vee, geen vleesch van menschen;
Het ooghmerck van ons wenschen.

993—995 Hetgeen hier van *Pan* gezegd wordt, getuigt wederom van Vondels buitengewone belezenheid; want men zal de hier vermelde bijzonderheden tevergeefs zoeken bij de oude dichters, waaruit men veronderstellen zou dat Vondel zijn geleerdheid haalde. Het is alleen bij Herodotus dat wij geboekt vinden, dat de Egyptenaren van Mendes Pan onder de gedaante van een bok vereerden, en hem stelden onder de acht eerste godheden, die de twaalf latere waren voorafgegaan: en ook Eusebius verhaalt, dat Pan in Egypte 't eerst vereerd werd.

996 *Hielt out Athenen uwen stijl:* Athene hield Pan in bijzondere vereering, omdat men er het winnen op de Persen van den slag bij Marathon toeschreef aan den bijstand, welken hij aan de legerbende van Miltiades zou verleend hebben, door zich aan haar hoofd te stellen en den vijand met plotselingen schrik te slaan.

997 *Most Rome uw feesten vieren:* de feesten ter eere van Pan waren, volgens de overlevering, door Evander, onder den naam van *Lupercaliën*, uit Arcadië naar Italië overgebracht, en in hoedanige eer Pan te Rome was, blijkt uit Ovidius, die in zijn *Fasti* getuigt, dat de Opperpriester van Pan, evenals die van Jupiter, *flamen dialis* werd genoemd.

HET DERDE BEDRYF.

HAGEROOS. REY.

Hageroos.

Het diende nader niet: ick was alree beknipt,
Maer ben, ter goeder tijt, den schender noch ontslipt.

Rey.

Wat zeghtghe, Hageroos? wie droegh zo luttel kennis,
Dat hy een zuiverheit, zoo wit als sneeuw, met schennis
En schande smetten wou, zoo reuckloos, en ontzint?

Hageroos.

Ick weet niet wie het was, of wat hem had verblint.
Hy quam my stil aen boort, en speelde vast den stommen,
Om door stilzwijgentheit zijn boosheit te vermommen,

1013 *Het diende nader niet:* het had niet verder moeten komen.

Een boosheit, die gewis haer straf gevoelen zal;
Want niemant schimp' met Pan: hy ziet ons over al,
In hol, en achter duin, in ruighte, en onder hagen.

Rey.

Zoo gaet het haer, die op het zoenfeest loopt uit jagen,
Alleen, en onverzelt; nu alle de gemeent,
Bekommert en beducht, al hangends hoofts, beweent
D'onzekerheit der keure, en 't zekre lot van 't outer.
De Heemraet gaet te keur, verdaeght van blinde Wouter:
En scheptghe noch vermaeck in jaght, en wilt, en duin?

Hageroos.

Ick zoeck mijn eige niet, maer Leeuwendaels fortuin,
En had een hinde op 't spoor, met meining, na het vangen,
Haer voor 't gemeene beste in ons kappel te hangen;
Of Pan hier door vermorwt, een vrolijcke uitkomst gaf.

Rey.

Vergeefme dan dat ick onwetende u bestraff':
O deeghlijckheit, ghy zijt wel waerdigh, datze u dancken.
Een ander zit en slijt den dagh met ydel jancken;
Ghy slaet de hant aen 't werck: een ander kijft en tiert,
En steurt zijn buurmans rust; ghy draeght u vroom, en viert
Het feest in eenzaemheit, en zonder tijt te spillen,
Verzoeckt door offerhande en hinden Godt te stillen.
Vergeefme dat ick u bedilde, zonder slot.
'k Geloof geen sterflijck mensch behoedde u, maer een Godt,
Van wien ghy zekerlijck uw afkomst wel mooght rekenen,
Naerdienze zich ontdeckt door geen onwisse tekenen.
Dat hy u lange spaer', die boven zit aen 't roer.
Laet hooren hoe het ging, en wat u wedervoer.

Hageroos.

Ick wist het leger, daer een hagelwitte hinde,
In dichte ruighte en riet, dat 's jagers oogh verblinde,

1035 *Deeghlijckheit:* braafheid.
1038 *Draeght:* gedraagt.
1040 *Verzoeckt:* beproeft.

Zich dagelijcks onthielt, dies teegh ick derrewaert,
Maer vont het ledigh nest. Mijn winthont, heet van aert,
Was toghtigh om het wilt in 't wilde na te sporen,
En kreegh verlof, en stoof door zant, en hegh, en doren,
En kreupelbosch in duin, en snuffelde over al.
Zoo miste ick hem daer na, en hoorde geen geschal.
Mijn yver voerde my terwijl naer waterplassen,
Daer, aen den voet van duin, de beeck begint te wasschen,
En door de biezen ruischt. Hier viel ick plat ter neêr,
En zagh, na eene poos, de hinde, die van veer
Allengs genaeckte, en scheen heur hart te willen laven.
Ick loofde flucks aen Pan dat puick der offergaven,
En had den pijl al ficks op mijne pees gezet,
Zoo dra de hinde quam, en lobberde in dit wedt.
Maer onder 't micken komt een onverlaet, een schenner.
O Godtheit van de jaght, alweter, hertekenner,
Bescherm mijn zuiverheit, en geef getuighenis
Hoe Hageroos zich droegh; hoe zy 't ontworstelt is.

Rey.

Ontstel u niet: hy zal den Rechter niet ontsluipen.
Nu wisch de tranen af, die langs uw kaecken druipen.
'k Verlang hoe dit verging. 'k Geloof ghy bleeft beschut
Door uw onnozelheit, uw toeverlaet, en stut.
De deugt behoeft geweer, noch boogh, noch pijl, noch
[wachter.

Hageroos.

Hoe beeft mijn hart van angst! hy quam my op van achter,
Gelijck een looze vos een velthoen grijpt, wel stijf.
Hy sloegh met alle maght zijn armen om mijn lijf,
Noch vaster dan het veil een eicke kan omvatten;
En ick, om 't allereelste en waertste van mijn schatten,
Mijn eerbaerheit, in noot te bergen, nam al heel

1051 *Toghtigh:* vurig, begeerig.

1057 *Hier viel ik plat ter neêr:* niet bij ongeluk, maar met opzet om het wild ongemerkt te kunnen beloeren.

1062 *Lobberde: lobberen* is een klanknabootsend woord, waardoor een „plassende beweging in 't water" wordt uitgedrukt.

1075 *Veil:* klimop.

Mijn toevlught tot mijn stem, en stack een klock, en keel
Zoo luide en schricklijck op, datze over hegh en tuinen
Ging wentelen in zee, door d'omgelegen duinen.
Op zulck een' luiden kreet liep Adelaert hem in,
En greep dien onverlaet by 't hair, by kop, en kin,
Dat hy gedwongen wert my bange maeght te slaecken:
En ick, zoo dootsch en wit om 't hooft, gelijck een laken,
Begafme herwaert aen, al omziende, en beducht
Hoe 't Adelaert vergingk, na mijn verbaesde vlught.

Rey.

O eerbre jongelingk, men zal u eeuwigh roemen,
En vlechten krans op krans van bladeren, en bloemen,
Met maeghdevingeren gelezen, en gepluckt.
Ghy lijdt niet dat de deught en schoonheit wort verdruckt.
Een Godtheit heeft van daegh u heerlijck begenadight,
Beschoncken met dien prijs, dat ghy een Maeght verdadight.
Hoe voeght u zulck een lof, gelijck een pijnloofkrans
Onze Opperpriesterin. De roos verliest haer' glans
En geuren, maer uw lof zal nimmermeer versterven.

Hageroos.

Hy moet' verdienden loon naer zijne deught verwerven.

Rey.

Dat loonen staet aen u: dat hebt ghy in uw maght.

Hageroos.

Mijn maght is wonder kleen. Die heusche vryer acht
Geen loon: hy volght de deught van zelf, alleen uit reden.

Rey.

Hy volght oock Hageroos met zuchten, en gebeden,
Gelijck de schaduw 't lijf. Hy volght u waerghe gaet,

1078 *Klock:* stem.
1079 *Tuinen:* hier in den zin van omheiningen.
1081 *Liep Adelaert hem in:* kwam Adelaert op hem af.
1083 *Te slaecken:* los te laten.
1098 *Heusche:* wellevende.

Des middaeghs, 's avonts spade, en met den dageraet.
Dat weten zon en maen, en oock de morgenstarre.
Hy volght u in het dorp, en by de straet, en verre
Van honck, wanneerghe jaeght, en stuift door 't gulle zant.
Vergelt nu eens zijn deught, en bie hem mont, en hant.

Hageroos.

Ghy paert den zomertijt met onze winterbuien,
De lely met het sneeuw, ons Noorden met dat Zuien.
't Verdrietme dat hy my dus naloopt, vroegh en spa.

Rey.

Hoe qualijck quam het u van dezen dagh te sta?

Hageroos.

Het quam te stade of niet, ick achtme des onwaerdigh.
Hy houde zich gerust, en voor een rijcker vaerdigh.
Hy zoecke een van bekent en overout geslacht.
Zoo lang als d' overbuur zijn' overbuur veracht,
En dwers vall', kan geen min en liefde op beide kleven.

Rey.

Hy vrijde u voor de doot: misgunt ghy hem het leven?

Hageroos.

Neen zeker: dat hy leve, en bloeie hondert jaer.

Rey.

Misloonde knaep, hoe valt u 't minnejuck zoo zwaer,
Gelijck het ros den ploegh door vetten klay te trecken.
Ghy ziet vol hartewee de duiven treckebecken,
En elcke wederga genegen tot heur ga.
De beeckzwaen bruist vol viers het witte wijfke na,

1105 *Honck:* huis. — *Gulle:* welke.
1110 Versta: vandaag kwam het u toch allesbehalve kwalijk te stade. De Rei spreekt ironisch.
1115 *Dwers vall':* in twist is.
1116 *Hy vrijde:* hij vrijwaarde, verloste.

En strengelt hals om hals: zy weet van wederkussen,
Daer 't kille water zelf haer' gloet niet weet te blussen;
En ghy, getrouwe knecht, beschermer van haer eer,
Verwacht van Hageroos geen' troost noch vrientschap
[weêr.
O winterroos, te scherp gewapent met uw' doren.

Hageroos.

Hy schuw' den dorenstruik.

Rey.

Hou op zijn min met sporen
Te noopen, dagh op dagh, door 't afslaen van een beê.
Ick zie hem van een duin noch plompen steil in zee,
Of worgen aen een pees, of van een eicke ploffen,
Of van zijn' eigen pijl, en eige hant getroffen.
Ay Hageroos, ay, schut zijn ongeval, gelijck
Hy u beschutte, eer ghy te vallen quaemt in slijck.

Hageroos.

Ick ga in ons kappel my zelve danckbaer toonen,
En zal het Adelaert, zoo dra hy koom', beloonen
Met danckbaerheit, gelijck een eerbaer hart betaemt,
En een van kleine maght.

Rey.

Zy vint zich zelf beschaemt
Om zijn getrouwicheit. Ick zagh haer wangen blozen.
My docht de minne doock in lommer van die roozen.
Hoe kan een edel hart, tot alle deught bereit,
Vergelden zulck een trouw met wederwaerdigheit?
Z' ontveinst haer minne, en weet zich wonderlijck te
[wachten;
Maer 't mist ons, zienwe niet het pit van haer gedachten.

1129 *Te noopen:* op te wekken.
1130 *Van een duin noch plompen steil in zee:* hier moet „duin" in een meer algemeenen zin verstaan worden, voor: „hoogte." *In zee* te *plompen* van een onzer duinen ware een volstrekte onmogelijkheid.
1142 *Vergelden .... met wederwaerdigheit:* niet naar waardij vergelden.
1143 *Wonderlijck:* op bewonderenswaardige wijze. — *Zich .... te wachten:* zich .... in te houden.

ADELAERT. REY.

Adelaert.

Wie joegh ter weerelt oit geluckiger dan ick?

Rey.

O jongelingk, ghy zijt nu wonder in uw schick.
Ik heb 't verslagh al wech.

Adelaert.

Van wie?

Rey.

Van uw vriendinne.

Adelaert.

Och, waerze mijn vriendin! Hoe gloeit mijn hart van minne,
Noch vieriger dan oit!

Rey.

Waerom?

Adelaert.

Ick hoorde, en zagh
Haer eerbaerheit, en deught, daer zy ter aerde lagh,
En kreet, en spoogh, en beet dien schender, dien schoffeerder
In 't aenzicht; maer vergeefs, had Pan haer geen verweerder
Gezonden; had ick haer niet daetelijck ontzet.
Waer is zy?

Rey.

Ter kapelle, en stort 'er haer gebedt
Voor Pan, en heeft belooft uw trouwe daet te kroonen.

Adelaert.

Zoo hoop ick in het hart, dat edel hart, te woonen.
Wat tijding brengtghe my, zoo snel op 't ongezienst!
'k Geloof het geen ghy zeght. Hoe kan in 't ende een dienst

1157 *Op 't ongezienst:* geheel onverwacht.

Na vele diensten eens een vrijsters hart bewegen!
Och Adelaert, ghy liept, door hagel, sneeuw, en regen,
Niet ydel noch vergeefs uw Venus achter aen:
Een uur betaelt het al.

Rey.

Nu blijf een luttel staen:
Versteur haer aendacht niet: verwachtze hier ter stede.

Adelaert.

Hoe springt dit dier: sta stil. Ick breng haer' jaght-hont mede.
Hy janckt om zijn bazin, en misteze al een wijl.
Ay lieve, hou hem wat: 'k wil achter eenen stijl
Aen ons kappeldeur gaen verschuilen in het duister,
Op dat ick heimelijck d' aendachtige beluister',
En mercke op heur gelaet: de minne maecktme stout.

Rey.

Ga heen: maer geen kappel noch outer wert gebouwt
Op dat een vryer daer zijn vrijster zou beloncken.
'k Vergeef het hem nochtans: hy is van liefde droncken,
En raeskalt in dien droom: men naem het anders vremt,
Dat hy, terwijl het dorp de namen telt, en stemt
Tot loting, op de jaght zijn harteblat ging vinden,
Wiens ooghmerck hooger ziet, en liever Pan met hinden
Dan menschenbloet verzoent. Bezie hem eens: hoe stijf
Hoe stockstijf gaept de knecht? Kan niemant aen een wijf
Geraecken, zonder dus door 't velt te loopen brullen,
Gelijck een wilde bors? het hair met spogh te krullen?
Te huilen als een hont? ick nam 'er liever geen,
Al schonck men my de keur uit al het boereveen.
Zy hoeven 't jawoort niet zoo byster t' overloven.

1163 *Aendacht:* vrome overpeinzing.
1165 *Bazin:* meesteres, 't vr. van *baas,* thans alleen gebruikt in min gunstige zin, om een vrouw aan te duiden, die zich krachtig gelden laat.
1167 *Verschuilen:* wegschuilen.
1175 *Zijn harteblat:* waarschijnlijk is 't woord van 't kaartspel ontleend.
1180 *Een wilde bors:* bors is 't zelfde als „beer."
1183 *T'overloven:* overmatig te prijzen.

Mijn min is vier, noch kool: men hoeftze niet te dooven;
Al pratenze dat Pan, in Oostlant, by een' vliet,
Zijn mallicheden zocht, en naerpeurde in het riet:
Dat hy, om d' oude maen by avont te begorden,
Ging mommen, als een bock, ja zelf een bock most worden;
Indien men 't zeggen magh, daer 't niemant ziet, en hoort.
Wel vryer, wel hoe dus? heeft zy uw oogh bekoort?

Adelaert.

Bekoort? ja wel te recht: nu worde ick eerst gevoelijck.
Al smolt menze al in een, geen schoonheit is zoo goelijck,
Zoo degelijck als zy. Wat heb ick daer gezien!
Een beelt van zuiver sneeuw, met neêrgeboge knien,
Noch witter dan het vel, waer meê zich Pan bekleede.

Rey.

En schepte ghy geen' troost uit haer oprechte bede?

Adelaert.

Ja honigh, want zy badt: o Pan, beloon het hem,
Die my te hulpe quam op mijne heesche stem.
Hoe kan zoo groot een deught by my haer' geur vergeten?
Bescherm hem, nu de Raet te keure is neêrgezeten.

Rey.

Zoo gaet het vast, ghy spant alleen de kroon in 't hart?

Adelaert.

Alleen, en anders geen. De bruit is mijn. Ick tart

1185 *Oostlant:* Arcadië. Zie vs. 1798.

1185, 1186 Pan volgde, als de Fabel vertelt, de nymf Syrinx na in een bergstroom, waarop zij in biezen veranderd werd.

1186 *Naerpeurde:* achtervolgde.

1187 *Begorden:* bestruiven, bevruchten.

1188 *Ging mommen, als een bock:* als een bok vermomd ging. De Fabel verhaalt namelijk, dat Pan, onder de gedaante van een witten bok, de kuische Luna bekoorde; een allegorie, die zeker uitgedacht werd om een denkbeeld te geven, hoe zonderlinge kuren somtijds ook de verstandigste vrouwen hebben.

1199 *Deught:* weldaad.

Zoo menigh jongman, als by dochters oit verkeerde.
Geen dochter vieriger oit Godt en d' ouders eerde
Als zy, gewis een spruit van goddelijck geslacht.
Och, wist men eens wie haer ter weerelt heeft gebraght;
Al schijnenze uit het kroost haer moeders aert te gissen.

Rey.

Een dochter, zoo als zy, kan licht de moeder missen.

Adelaert.

By vlagen met gedult, tot dat d'onkundigheit
Van haer geboorterecht, dat noch verholen leit,
Allengs haer in den krop en in het hooft koom' schieten:
Dan zitze, en smilt, als sneeuw: dan gietze heele vlieten
Langs hare wangen neêr: dan berstze in klaghten uit:
Dan slaet de wedergalm in duin en dal geluit,
En helpt konijn, en haes, en jaght, en wilt op hollen:
Dan huiltze d' oogen uit, wel root en dick gezwollen.
Dan duncktme schijnt die zon door eenen regenboogh:
En ick, in ruighte en riet gedoken, schroom om hoogh
Te zien, en d'eenzaemheit van mijn Princes te steuren.
O moeder, roeptze dan, ick zie uw lijf verscheuren
Van eenen wreeden wolf; u uitgaen, zonder troost;
Of verre van uw vrucht, om hulp noch uitzien, Oost
En West; of in een graft verdrincken, en versmooren.
Dan smijtze uitzinnigh uit al wat haer komt te voren.
Dan denck ick: zagh de zon wel oit zoo vroom een kint,
Een weeskint, dat zoo teêr zijn moeder noch bemint,
En niet vergeten kan?

Rey.

Wat noot is 't? Groote Vrerijck,
Een Heerschap zoo geacht, zoo lantrijck, en zoo veerijck,
Bemintze zoo, gelijck den appel van zijn oogh.

Adelaert.

Ja wie bemintze niet? wie zet haer deught te hoogh?
Zy verfde noit haer wang met moerbay, of morellen.

1207 *Kroost:* het eigenaardige in het gelaat der menschen.

Zy looght noch bleickt geen hair. Zy zoeckt geen jong-
[gezellen.
Zy schuwt de ledigheit, al even kloeck, en kuisch;
Het zyze jaege in duin, of neerzitt' binnen 's huis,
En overpeinze al stil wie alles kan besturen.
Dat tuight het huisgezin: dat tuigen al de buren.
O Hageroos, uw vier ontvonckt mijn ziel, als stroo.

Rey.

Vat aen, daer is de hont, haer jaghtknaep, die zoo noo
Gebonden gaet, als ghy wel gaerne gingt gebonden
Aen 't hairsnoer van een wijf. Zy heele uw zoete wonden:
Ick ga vernemen wien de keur hebbe uitgepickt.

Adelaert.

Ick volgh, zoo ras als hier mijn zaecken zijn beschickt.

HAGEROOS. ADELAERT.

Hageroos.

Zijt ghy dat, Adelaert? o Koning van de helden,
Hoe kan ick uwe deught, uw vromicheit vergelden,
Die minder ben van staet, en slecht, en min gezien?
't Is billijck dat ick dit naer mijne maght verdien'.
Gebruickme t' uwen dienst, uw leven lang, in eere.

Adelaert.

Ghy Schoonste bietme meer dan ick op u begeere,
Of oit verdienen kost. Wie zou een maeght in noot
Verraden? dat waer schande. Ick breng u Hazepoot:
Hy springt en janckt om u, van blyschap en verlangen.

Hageroos.

Koom hier, mijn toeverlaet: koomt herwaert: kus mijn
[wangen,
Mijn lippen, mont, en hant: dat ick u strijcke, en streel',
En afwissch' stof, en zweet. Geen molsvel, geen fluweel

1232 *Zij looght noch bleickt geen hair:* zij bijt, bleekt heur haar niet uit door loog.

Is zachter dan dit vel. Hebt ghy uw vrouw gevonden?
Waer staecktghe, toen ick riep?

Adelaert.

Geluckigh zijn de honden:
Zy worden zelfs gevrijt, gelickt, gestreelt, gekust.

Hageroos.

Wat zeght ghy, Adelaert?

Adelaert.

Ick zegh, het is een lust
Te zien met welck een gunst en liefde oock stomme dieren
Den mensch bejegenen, en die hun weldoen vieren:
Noch schelt de domme mensch de dieren redeloos.

Hageroos.

De dieren zijn getrouw, de menschen overboos:
Dat zaeghtghe, daer ick lagh verlegen, en verlaten.
Wat dochter wandelt vry op vrye heerestraten,
Zoo zulck een boosheit niet gestraft wert naer den eisch.
Wy wachtten u een wijl, en keecken reis op reis
Bekommert om. Hoe zijt ghy endelijck gevaren?
Een schrickelijcke kreet quam dringen door de blaren,
En baerde een nieuwe vrees: mijn voeten werden vlugh.

Adelaert.

Ick vleugelde dien gast de handen op den rugh,
En trapte hem op 't hart. Uw hont quam aengesprongen
Op dat benaut geschrey. Had ick hem niet bedwongen,
Hy had den booswicht voort verscheurt, gelijck een wilt.

Hageroos.

Mijn toeverlaet, mijn troost, mijn boogh, mijn pijl, mijn schilt,
Mijn Hazepoot, hebt ghy mijn ongelijck gewroken?

1255 *Vrouw:* hier in den zin van meesteres.
1260 *Vieren:* op prijs stellen.
1270 *Vleugelde:* knevelde, bond.
1273 *Gelijck een wilt:* als een stuk wild.

Adelaert.

Het scheen als of de hont uw tranen had geroken,
Uw kuischeit, en gekerm. Hy beet met zijnen mont
In 't zant, in dezen boogh, dien hy 'er liggen vont.
De booswicht zong gena. Ick dreef hem voor my henen,
En ondervraeghde vast: waer op hy zich met weenen
Ontschuldighde, hoe min den mensch zoo wijt vervoert.
Hy had aen 't Braessemmeir uw schoonheit korts beloert,
Toen ghy met Zwaentje, daer ter jaght, u wiescht en bade;
Hy, juist van 't spoor gedwaelt, hier aenquam, tot zijn schade,
En door de biezen zagh, by klare middaghzon,
Uw schoonheit, die de zon in top verletten kon,
En sedert in zijn brein zoo diep een voetstap plantte,
Dat zich zijn achterdocht vergeefs hier tegens kantte,
En uitgeborsten was tot zulck een onbescheit.

Hageroos.

Heel fraey.

Adelaert.

Hy kermde, en kreet: de min heeft my verleit:
Beschaem mijn ouders niet, verdien ick dit te boeten.
Verschoon een' mensch: een paert met alle vier zijn voeten
Kan struickelen: zoo kreegh ick deernis met zijn smart,
En bont hem d' armen los.

Hageroos.

Wel edel is uw hart.
'k Vergeef het hem, zoo rein als of het noit geschiede.

Adelaert.

Dien ouden kluitboogh nam ick hem, en brenge en biede
U dien, op datghe my hier eeuwigh by gedenckt.

1279 *Zong gena:* bad om genade.
1286 *Verletten:* ophouden.
1288 Versta: dat zijn beter oordeel, zijn nadenken hem tevergeefs er van terug zocht te houden.
1296 *Kluitboogh: kluit* is 't zelfde als *kloet* of *kloot*, d. i.: „bol, knop." Vandaar is *kluitboog* een boog, met een knop voorzien.

Hageroos.

Ick ben te vrede, dat ghy dit een ander schenckt.

Adelaert.

Ick bidde u, laet dien boogh in uw slaepkamer hangen.

Hageroos.

't Was mijn gewoonte noit van iemant iet t'ontfangen.

Adelaert.

Ick bidde u, weiger my zoo klein een vrientschap niet.

Hageroos.

Ghy zijt een grooter waert. Het oogh, dat alles ziet,
Grondeert mijn hart, en weet hoe zeer ick u bezinne.

Adelaert.

Zoo toon ten minste blijck van ongeveinsde minne
Te mywaert; bleeck mijn trouw, zoo trouw als gout, in noot.

Hageroos.

Al lengde ick uwen tijt door mijn verhaeste doot,
Noch bleef uw goude deught en weldaet onvergouden.

Adelaert.

Ick zie, men zoecktme slechts aen 't lange touw te houden.

Hageroos.

O borst, ghy houdt u zelf: ga hene, waer 't u lust.

Adelaert.

Dat lijtghe niet. Helaes, ter werelt wort geen rust,
Noch troost, noch laefenis voor mijne quael gevonden

1303 *Grondeert:* peilt. Vreemd is het, dat Vondel hier het woord met een walschen staart gekozen heeft, daar hij zoo licht „doorziet, doorschouwt, doorgrondt" of een dergelijk zuiver Nederduitsch woord had kunnen gebruiken. — *Bezinne:* liefheb.

1307 *Onvergouden:* onvergolden.

Des avonts rust het wilt in nest, en hol: de honden
Gaen rusten, na de jaght, in 't hock; het vee op stal;
De vogels in geboomte en heggen over al:
Maer Adelaert, ocharm, magh rust noch lust gebeuren.

Hageroos.

'k Heb lust by wijlen 't wilt zijn rust in duin te steuren,
Met brack, en hazewint; by wijlen met een' valck
Te vliegen over 't velt; daer hy, doortrapt en schalck,
De vogels in haer vlught versteure, en weet te grijpen:
Maer ree ten dans te slaen, op al wat vryers pijpen,
Vermaecktme niet. Hebt ghy wat stemmighs in den zin,
Zoo breng wat stemmighs voort: ick luister naer geen min.

Adelaert.

Een molock houd de kars voor musschen onbedorven:
Een honighbie verjaeght de snoepers uit de korven:
Een neske koeckoeck broet een anders eiers uit:
Zoo vinde ick 't ledigh nest: een ander strijckt den buit.
Zoo heb ick deze roos vergeefs in 't bijster weder
Beschut. Wat baet het, hoe zich Adelaert verneder',
Haer diene, dagh en nacht, en gaslae, en behoe?
Zy luickt voor andren op, en sluit den boezem toe
Voor zijn gedienstigheit. Ick wil die grijnzen schuwen,
En eenzaem, diep in duin, van 't wijvenäenzicht gruwen;
Vermijdenze, als een slang, vergult en glat van vel.
't Verdriet my in den gloet van zulck een schoone hel
Te jammeren van pijne; of 't water op de lippen
Te vangen, daer het eb de tonge ga ontglippen;
Of bleeck en afgevast te zien den leckren disch,
Dewijl het nuttigen den tant verboden is;
Of zulck een boômloos vat met water op te vullen.
Ick wil, gelijck een stier, door woudt en weide brullen.
Maer raeze ick oock van minne? o al te wulpsche jeught,
Betrouw geen vrouwvolck meer: zy loonen niemants deught.

1315 *Gebeuren:* te beurt vallen.
1320 *Pijpen:* fluiten, voordreunen op de herdersfluit.
1323 *Een molock:* of *molik,* een vogelverschrikker.
1325 *Neske:* dwaas, mal.

WOUTER. ADELAERT.

Wouter.

Waer vint men Adelaert? my dunckt, ick hoor hem spreken.

Adelaert.

Wel Wouter, hebtghe blint in mijn fortuin gekeken?
Wat brengtghe goets? Hoe na is 't vonnis nu gevelt?

Wouter.

Ja wel, hoe praet ick dit? De namen zijn getelt
Zegh op, hoe ging het toe? 'k Verlang het lot te weten.
Hoe nu? hoe dus? my dunckt, ghy ziet alree bekreten.
Nu huil niet, slechte bloet: het sterven is ons lot.
Een mensch is stof, en breeckt, gelijck een aerde pot.

Wouter.

Men kan een broke pot noch wel te zamen smeeren,
Maer menschen niet. Ay my, kost ick dit jammer keeren.

Adelaert.

Laet hooren hoe het ging: of viel het lot op u?

Wouter.

Wat zal ick praten? angst maeckt blinde Wouter schuw.
De Heemraet had een wijl gekeven, dat het roockte,
En 't bloet van wederzy, gelijck een ketel, koockte,
Wanneer men ging te keur: het was oock tijt te gaen;
En Lantskroon zette zich met Vrerick boven aen.
De stemmen gingen om by beurte, en broghten t'zamen
Van weerzy twalef uit, dat 's vierentwintigh namen.
Men tekende de rol, al was 't met wederzin
Van elcke zy: toen riep men blinde Wouter in,
Die most uit al den hoop twee cyferletters noemen.
Ick wreef mijn handen vast, en morde al stil: gansch [bloemen,

1345 *Hoe na:* wel nu.
1364 *Gansch bloemen* voor *„Gods bloed!":* bij het heilige bloed des Heeren." Zie over dergelijke verzachte vervloekingen en aanroepingen van 's Heeren naam de Vries op *Warenar*, bl. 97 volgg. en bl. 153.

Dit kost geen koe, noch kalf: het kost 'er menschevleisch.
Het Heerschap graeude vast, en porde reis op reis.
Wat zou men doen? Ghy weet, ick ben gezworen bode,
En roeper van ons dorp. In zulck een versche zode
Van vierentwintigh maets te grabbelen zoo los,
Zoo reuckloos naer een paer: het is geen bot of pos.

Adelaert.

Laat hooren wie ghy koost, het zy den pos, of snoecken:
Wie 't wezen magh of niet: ick ben niet veer te zoecken.

Wouter.

Met oorlof, brave borst, ick noemde drie en tien,
En badt terstont gena. Daer kost een blinde zien
Wie om zijn hooft bestorf. Hoe mompelden de monden,
De mannen om de banck? Ick wert terstont gezonden
Om Hartman, daer hy zat, en praette by zijn moêr.
Daer lagh een huis, gelijck een hoischuur; al de vloer
Bezet van 't naeste bloet, van vrienden, volck, en buren.
Op 't huilen loeiden stracks de stallen, en de schuren,
En weiden om het huis. De zuster hallef doot,
Viel Hartman om den hals, die kreet: het doet geen noot:
Geen Hartman is zoo weeck, dat hy om 't lot zou zwijmen.
Toen quam 'er Maetelief, en Kees, en lange Tymen.
Zijn oude vryster Baers die keeck onaertigh bang:
De tranen biggelden, als knickers, op de wang.
Hy zoendeze eens, en riep: ghy blijft geen weduw zitten.
O schoonheit, zoo ick sterf, verklaerme met de gitten,
Die in uw aenzicht staen: ick min u, by mijn ziel.

Adelaert.

'k Verlangme doot: maer zegh waer 't ander lot op viel.

1366 *Graeude:* snauwde.
1367 *Zode:* hier in den zin van: hoop, troep.
1370 *Pos* of *post:* een kleine visch.
1388 *Daer lagh een huis, gelijck een hoischuur:* Daar was wat te koop! daar was wat te doen!
1385 *Zijn oude vrijster* beteekent hier: de vrijster, waarmede hij reeds langen tijd verkeert.
1388 *Gitten:* gitzwarte oogen.
1388, 1389 Versta: laat mij, indien ik sterf, in uw schitterende oogen lezen, dat ge mij mint.

Wouter.

Verlang zoo niet: het wil u tijts genoegh bedroeven.

Adelaert.

Nu blinde knecht, zegh op: waer toe dit lange toeven?

Wouter.

De naem, daer 't lot op viel, is u te lief en waert,
Misschien uw beste vrient.

Adelaert.

Al was het Adelaert,
Ick ben het lot getroost, en kan het leven missen.

Wouter.

Wat noot is 't dat men 't noem'? ghy kunt het zellef gissen.

Adelaert.

Zoo hoop ick dezen dagh te sterven met den krans.

Wouter.

Ghy moet met Hartman voort gaen loten om de kans.
Ick daegh u uit den naem des Heemraet en hun allen.
De Zuidt-en-Noortzy vreest op wien het lot wil vallen.

Adelaert.

Geluckige Adelaert, schep moedt: ghy zult altoos
Niet zuchten, onbeloont van fiere Hageroos,
Die uwen dienst versmaet, en zultze nochtans minnen,
Veel meer dan eenigh haen het puick van al zijn hinnen,
Beschut door zijnen beck, en pen, en spore, en poot.
De waere liefde is taey, en overduurt de doot.
Behaeghde 't haer uit gunst mijn' krans te helpen strengelen,
En onder elcke bloem een' druppel daeuws te mengelen,
Die langs haer wangen druipe; ick storref waert benijt.
Nu 't lot des doots getart: zy wachten: het is tijt.
Een ander trille, en beve, en hoor' van 't sterven noode:
Ick hoor geen blijder maere, en volgh van zelf den bode.

1400 Versta: Zuid- en Noordzijde zijn ieder even bevreesd dat het lot op een der haren zal vallen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

Keer.

O zorghelijcke lotery,
Wie van die beide treckt zich vry?
Hier schuilen doot en leven
In eene zelve bus al stil.
Het lot magh vallen hoe het wil:
Een karel moet 'er kleven.
De Zuidtzy bidt voor Adelaert:
De Noordtzijde acht haer' Hartman waert.
Hoe 't valle, 't valt oneven.

Tegenkeer.

Het bloet van beide is ongelijck:
Maer 't blinde lot zal arm noch rijck,
Noch hoogh noch laegh verschoonen.
Het bloet der Goden sneuvelde oock,
Toen al ons vreught verdween, als roock.
O Wout- en Veegodts zonen,
Uw deught blijft eeuwigh buiten 't graf:
Uw naem neemt toe, en nimmer af:
Geen winter schent uw kroonen.

Toekeer.

De nederlaegh van Waerandier,
En Duinrijcks jammer hebben 't vier
Van 's hemels wraeck ontsteken.
Hoe maecktze 't Leeuwendael zoo bang?
Och Ackergoden, och, hoe lang
Zult ghy uw zonen wreken?

1418 *Kleven:* blijven hangen, het leven laten.

HET VIERDE BEDRYF.

WOUTER. VELLEEDE. VRERICK. ADELAERT. VOLCKAERT.

Wouter.

Ghy lotgebroeders, die de lotbus elck by 't oor
Gevat hebt, Adelaert en Hartman, ick ga voor,
Dies volght: de Heemraet volge; en, na den Heemraet, beide
De Heerschappen, ter steê, daer 't bittre lot u scheide.
Nu staet gelijck, en zet de goude lotbus zacht
Op dezen drievoet neêr, voor ons kappelle, en wacht
Op uwe knien de komst van Priesterin Velleede,
Die altijt spreeckt met Pan: hy waert in deze stede.
Als zy de derde reis den offerhoren hoort,
Zult ghy haer zien in 't wit verschijnen in de poort,

1440 *Ter stee, daer 't bittre lot u scheide:* tot aan de plaats, waar een van als offer zal moeten blijven, en gij dus scheiden zult.

1444 *Hy waert:* hij onthoudt zich, dwaalt rond.

En flucks, na d' uitspraeck, stil en stom naer binnen deizen.
Verbeitze een' oogenblick met zuivere gepeizen,
En steurt d' orakels niet door woorden, of gebaer:
Zy neemt niet slof en traegh het out kappelampt waer,
En zal, gelijckze plagh, verschenen, ons ontdecken
Des Veegodts wil en eisch, en 't lot rechtvaerdigh trecken.

Velleede.

Het lot eischt Adelaert: men offre hem aen Pan.

Vrerick.

Vertreck niet, Lantskroon, blijf: vertreck niet, Heereman:
Gehoorzaemt 't heiligh lot: verdraeght het lot geduldigh.
Waer looptghe zoo verbaest? O jongeling, beschuldigh,
Bezwaer geen sterflijck mensch: de Godtheit kiest u uit,
En wil datghe op uw borst dit jaerlijcks onweêr stuit.
Rijs op; ontschuldigh ons: het lot heeft u gekoren.

Adelaert.

Ick achtme heden eerst ter goeder tijt geboren,
En schatte zulck een doot wel duizent dooden waert.
Wie in de bloem der jeught aldus ten grave vaert,
Bestulpt met geenen zerck al t' effens zijn gebeente
En naem, die op de tong des lants, by zijn gemeente,
Gedurigh leeft en zweeft, ja t' elkens weder groent,
Gelijck een jonge telgh. Wat wacht men dan? verzoent
Den hemel door mijn bloet, dat keere uw ongelucken.
Zoo zal ick zelf mijn borst en boezem openrucken,
En pal staen, als een pael; mijn aengezicht geen verf,
De lindeboom zijn kleur verschieten, daer ick sterf.

Volckaert.

Van twintigh daelde geen zoo welgemoedt ter zielen.
De Doot joegh andren voor: ghy volght haer op de hielen,

1447 *Deizen:* deinzen.

1462—1466 De zin is: wel wordt het gebeente van den jongeling, die aldus gestorven is, door de zerk bedekt, maar niet zijn naam, die enz.

1469, 1470 Hij wil zeggen: de lindeboom zal eer van kleur veranderen, dan ik, wanneer ik ter dood ga.

Zoo vrolijck, ofze u leidde op eene bruiloftsfeest.
Men twijfelt wie van bey het meeste schrickt en vreest.
De Doot is stout, en trots: ghy tartze, en zijt noch stouter.

Vrerick.

Welaen dan, volgh, 't is tijt, het spoor van blinde Wouter,
En voegh u tusschen beide, als 't immers wezen moet.
Hoe raeckt onze offerwijze op eenen betren voet?

HEEREMAN. LANTSKROON.

Heereman.

Helaes! wat ongeluck, wat rampspoet komt u over?

Lantskroon.

Zoo treft de blixemstrael de leste telgh en lover
Van onzen lauwerboom, den stercken Waerandier,
Uit 's Woutgodts struick geteelt, gesproten. Nu is hier
Geen tack noch telgh van Wout- en Veegodt meer voor-
[handen,
By alle ons wetenschap: want geen der ommelanden
Oit tael of teken broght, waer Duinrijcks weduw bleef,
Die zwanger van een vrucht, haer huis met hope steef,
Dat 's Veegodts afkomst noch in hare vrucht zou bloeien,
Gelijck een willigh plagh aen onze beeck te groeien.
Zoo gaet in 't endt de boom met zijnen wortel uit.
Wat raet? dees loting is geen menschelijck besluit.
Wie durf zich tegens Godt en zijn kappelampt zetten?

Heereman.

Het ga zoo 't wil, zoo 't kan: ghy moet dien scheut beletten.

Lantskroon.

Wat middel om dien ree gespannen boogh t' ontgaen?

1478 Versta: wanneer zullen wij anders dan menschenoffers aan de Godheid aanbieden?
1486 *Steef:* verstreckt.
1492 *Scheut:* schot.

Heereman.

Ick hoop ons Zuidtzy zal tot uitstel noch verstaen.

Lantskroon.

De Noortzy nimmermeer: oock heeft de Godt der wouden,
Noch Pan, noch Wildeman noit boete quijtgeschonden.
Al stilde men het dorp, ghy stilt den Wilden niet.

Heereman.

Ghy weet wel hoe hy lacht, wanneer hy maeghden ziet.

Lantskroon.

Wat vordert dit? hier heeft geen dochter in te zeggen.
Die schutter zal den boogh en knodts niet nederleggen,
Om 't loncken van een maeght: hy is te woest en wilt.

Heereman.

Hy zal 't verzeker doen.

Lantskroon.

Ghy spreeckt te rijck en milt.

Heereman.

Ay Heerschap, laet my slechts al heimelijck betyen.

Lantskroon.

Ga hene, neem een proef. Het schijnen razeryen.
Mijn hoop verdwynt in roock. O edelaerdigh bloet,
Heb ick u voor een pijl zorghvuldigh opgevoedt,
Gelijck mijn' eigen zoon? Wat baten al mijn zorgen?
Ontzincktghe 's avonts my in 't schoonste van uw' morgen?

1496 *Quijtgeschonden:* kwijtgescholden.
1499 *Wat verdriet dit:* wat helpt, baat dit.
1502 Versta: Gij spreekt te stout.
1503 *Betyen:* begaan.

HAGEROOS. HEEREMAN.

Hageroos.

Ellendige Adelaert, hoe treft het lot uw hooft!
Beschermer van mijn eer, wat avontuur berooft
My heden van uw hulpe, en trouwe, versch gebleken?
Het lot schelt suffers quijt. De deughden en gebreken
Zijn even waert by Pan, die geene kennis draeght:
Al roept men dat de deught den Goden zoo behaeght.
O vryers, houdt uw rust, al hoortghe maeghden schreien,
In duin, op 't eenzaem velt, of wilde woeste heien;
En werpt u om geen maeght in 't uiterste gevaer:
Men loont u averechts. Nu zult ghy op een baer
Den dooden Adelaert, te jammerlijck doorschoten,
Zien dragen naer zijn huis, en alle lijckgenooten
Zien kermen, zonder maet, op dat ontijdigh lijck,
Daer Lantskroon zit en treurt, bemorst van stof en slijck.
Zoo treft een Noortsche buy den roem van alle hoven,
Den bloessem, die den boom een' rijckdom dorst beloven:
Zoo bijt een ongedierte een wijnranck, datze quijnt:
Zoo stickt de mist een bloem, dat al haer geur verdwijnt.

Heereman.

O Hageroos, 't is waer, ghy toont uw gunst met klagen,
Maer ydel. Had men 't hart een schoone kans te wagen,
Ick zaegh hem ongequetst en scheutvry voor dat punt.
Genees den vromen helt: beproef eens wat ghy kunt.

Hageroos.

Ghy raest: hoe kan ick hem in zulck een' schijn genezen?
My dunckt, ghy schimpt met my: ook schijnt het aen uw [wezen:
Doch 't is geen schimpens tijt: men neem' geen tijtverdrijf
Uit 's anders ongeluck: dit nootlot eischt zijn lijf.

1512 *Suffer:* lafaard.
1530 *Genees:* red.
1531 *Schijn:* toestand.
1532 *Schimpt:* schertst. — *Schynt:* blijkt.

Heereman.

Geloofme zonder schimp, ick wenschte hem t'ontzetten.

Hageroos.

Al quaem hier Herkules, hy kost dit niet beletten.

Heereman.

Hier hoeft geen Herkules, maer eer een Circe toe.

Hageroos.

De Wildeman is schalck: hoe zou dit toegaen? hoe?

Heereman.

De schoonheit nam wel eer een schalcker gast gevangen.

Hageroos.

Ay Heemraet, zwijg: ghy zoeckt my slechts met roode [wangen
Van hier te jagen: zwijgh: ick hoor u met verdriet.

Heereman.

Ick bidde u, luister eerst: ghy vat mijn meining niet.
Men wil uw eerbaerheit bevlecken, noch beschamen
Met zaecken, die noch maeght noch eerbre vrouw betamen:
Betrouw ons beter toe, en neem den voorslagh in:
Mishaeght het u, zoo volgh dan vry uw' eigen zin.

Hageroos.

Laet hooren hoe ghy meent een' wolf in slaep te wiegen.

Heereman.

Ulysses kost wel eer den Griecksche Reus bedriegen,
En aen den ramsbuick vast, ontsloop dat bloedigh hol.

1545 *Neem den voorslagh in:* luister naar den voorslag en neem hem in beraad.

1548 *Den Grieckschen Reus:* Polypheem, uit wiens hol Ulysses en zijn makkers, nadat zij hem zijn eenig oog hadden uitgestoken, ontkwamen, door zich onder aan den buik zijner schapen vast te binden.

De blinde taste slechts den rugge, ruigh van wol,
En docht niet om den gast, die hangende aen de vlocken
Uit 's menschevreters muil behendigh wert getrocken.

Hageroos.

Gelijck den Wildeman by geenen blindeman.

Heereman.

Te loozer is de vont, die hem beguighlen kan,
Die scherp en helder ziet uit alle bey zijn oogen.
De boschgalm heeft zelf Pan met haer geluit bedrogen.
Ga hene, ga verschalck dien onbesuisden gast.

Hageroos.

Indien het mooghlijck zy, vooral oock buiten last
Van eere en zuiverheit, my waerder dan mijn leven.
Zegh op, 'k verlang wat list ghy listigh weet te weven
In dees verlegenheit.

Heereman.

De list gaet boven maght.
Het vrouwvolck ringeloort en knevelt mannekracht.
Een schoonheit, opgepronckt met aengename treken,
Bleef zelden in 't begin van haren aenslagh steecken.
Verzuim niet, zeven sterck, zoo daetlijck heen te gaen,
En treck uw bruiloftskleet en beste rocken aen,
D'een geel, en d'ander root, of goutgeel, als de doiers,
Of blaeuw, als korenblaeuw, of paers, of noch wat moiers.
Dan bint de vlechten op met lint, dat gout verdooft.
Een zilvre riem om 't lijf: een roozekrans om 't hooft:
De kralen om den hals: een versch gepluckte ruicker
Van bloemen in de hant: een doos met lecker suicker
Beveel een andre maeght: een flesch met Rijnschen wijn,
Een' korf met glazen, rein en klaer van kristallijn.
Een lietboeck en een fluit aen anderen te dragen.
Gemoet hem dus in 't bosch. Ghy zoudt een' Godt behagen,

1553 *Gelyck:* vergelijk.
1554 *Beguighlen:* bedriegen, misleiden.
1575 *Aen anderen te dragen:* hangt af van het in vs. 1573 voorkomende *beveel*.

Bekooren onverziens, in 't heetste van zijn jaght.
My dunckt, ick zie hem staen: hy huilt van pijne, en lacht.
De knods, de boogh, de pijl begint den Reus t'ontzijgen.
Hy noodight u in 't groen. Ghy zult hem binnen krijgen,
Rontom belegeren, verovren met een' lonck,
En brengen glas op glas; daer zoete dronck op dronck,
En fluit en boschgezang zijn zinnen zoo betover',
Dat hy in uwen schoot, of slaeprigh achter over,
Zich zelf in 't gras vergete, en zijn gety verslaep'.
Hy rijze 's morgens vry, en rispe, en geeuwe, en gaep',
Maer verge ons niemants bloet, als 't zoenfeest zy ver-
[streken,
En d' eischer van dien eisch het gantsche jaer versteken.
Zoo berght ghy Adelaert, dat Lantskroon zelf u verght.
Ay, bergh den helt zijn lijf: hy heeft uw eer geberght:
Zoo zal het groene woudt, de vogel in de hagen,
Gansch Leeuwendael, en elck van uwe deught gewagen.

Hageroos.

Ick kocht dien jongen helt zijn leven met mijn doot.
Maer wacht u, zoo my dit, gelijck het kost, ontschoot:
De helt bleef ongeredt, en ick, in smaet, en schande,
Zou ongeacht by elck, geschonden achter lande
Gaen dolen: neen, ick ben den schender pas ontgaen,
En wil zoo reuckeloos my zelve niet verraên.
Die raet is vol gevaers: ick zie geen' troost voorhanden.

Heereman.

Zy belght zich des: ick bijt van boosheit op mijn tanden.
De vryers zijn te heet: de vrysters veel te koel.
Hy liep zich doot, en zy blijft zitten op haer' stoel.

VOLCKAERT. VRERICK.

Volckaert.

Wat raet met Lantskroon nu? dat Heerschap valt ons tegen.

1590 *Geberght:* geborgen.
1594 *Maer wacht u:* verouderde spreekwijze voor: maar pas op! bedenk eens! — *Zoo my dit, gelijck het kost, ontschoot:* zoo mij dit, gelijk gebeuren kon, mislukte.
1600 *Zy belght zich des:* zij is verontwaardigd over den voorslag, dien ik doe.

Vrerick.

Wy zijn gewisselijck om zijn fortuin verlegen.
Indien ons Hageroos dit lot te beurte viel,
My dunckt, de wilde boogh zou eer mijn eige ziel
Doorschieten, en mijn hart dat scherpe punt gevoelen.

Volckaert.

De mensch is stock noch block: maer kan dit tegenwoelen
Iet vorderen? ghy weet het vonnis leit geveilt.

Vrerick.

Zy weten 't oock, en best de vader, wien het gelt.

Volckaert.

Geen vader, maer een vooght, en slechts een voestervader.

Vrerick.

Geloofme vry, geen kint ging oit zijn oudren nader
Aen 't hart, als my dees spruit, mijn lieve Hageroos.
Het opvoên wortelt diep van langer hant. Ick koos
Geen eigen kint voor dit: zoo treft my 't mededoogen.
Ick houze ruim zoo waert als d' appels van mijn oogen,
En voel by my hoe 't hart van Lantskroon zy gestelt;
Het hart, een naeuw begrijp, en al te klein een velt
Voor zulcke vyanden; de noot aen d' eene zijde,
De liefde aen d' andre zy. Hier gaet een sterck getijde.

Volckaert.

De liefde moet in 't endt toch luistren naer den noot.

Vrerick.

Zoo licht niet: neen zy lijdt en waeght eerst stoot op stoot.

Volckaert.

Dan hobbelt het gemoet te langer hene en weder.

Vrerick.

Een boom valt nimmermeer met eenen slagh ter neder.

1609 *Iet vorderen:* versta: eenig voordeel aanbrengen.

Volckaert.

Hoe gaet men hem dan best met klem van woorden aen?

Vrerick.

Men moet hem minnelijck met reden ondergaen.

Volckaert.

Heeft reden oock de maght hem over stach te werpen?

Vrerick.

Zoo dra niet: neen, men dientze allengs wat meer te scherpen.

Volckaert.

Hy voert zijn tegenreên, het loop' dan hoogh of leegh.

Vrerick.

Men wicke in redens schael wiens reden zwaerder weegh'.

Volckaert.

Indien hy, als de tong van deze schael, wou luisteren.

Vrerick.

Hoe zou, hoe kan hy 't recht van 't billijck lot verduisteren?

Volckaert.

Maer een benevelt brein en luistert nergens na.

Vrerick.

In 't eerste niet: het hoort nochtans, al hoort het spa.

Volckaert.

Wel Heerschap, het wort tijt: wy dienen werck te spoeden.

1614 *Van langer hant:* op den langen duur.
1618 *Begrijp:* beperkte ruimte.
1626 *Men moet hem — ondergaen:* men moet hem tot andere gedachten zoeken te brengen.
1627 *Over stach werpen:* van zijn stuk brengen, overreden.
1635 *Spoeden:* bespoedigen.

Vrerick.

Laet my begaen, en schuw hardtneckigheit te voeden
Door eenigh dreigement, of scheltwoort, fel en bits.
Wie zacht een duin beklimt, genaeckt allengs het spits.

VRERICK. LANTSKROON. VOLCKAERT. HEEREMAN.

Vrerick.

Velleedes uitspraeck klonck zoo luidt, gelijck een donder,
In d' ooren van het volck: het geef dan niemant wonder,
Dat ghy verslagen zit om uwen Adelaert:
Want voesterkinders zijn den voestervadren waert;
Te meer, zoo deught en geest en gunst, hun aengeboren
En ingeschapen, oogh en hart en zin bekooren:
Dit leert d' ervarenheit den mensch, van hant tot hant.
De huisman mint veel meer zijn opgequeeckte plant,
En die hy meste en snoeide om weeligh op te komen,
Dan aengekochten gront, bezet met oude boomen;
Byzonder als zy tiere en voortbreng' zulck een ooft,
Dat alle boomgaerts tart, en strijckt de kroon van 't hooft.
Zoo hangen wy ons hart aen 't geen wy zellefs bouwen.
En zou een woeste bijl dien stam ter neder houwen;
Zy ging eerst door ons hart dan door dien jongen stam.

Lantskroon.

Indien uw Hageroos dit onheil overquam,
Ghy zoudt dit hartewee wel levendigh gevoelen.
't Valt mackelijck zijn vlack in 's anders bloet te spoelen.
Men voelt zijn eigen eerst, een anders weedom lest.
Een vreemden oordeelt vreemt, een vader allerbest.

Vrerick.

Wy strijden niet: ick heb mijn sterckheit niet te roemen.
Mijn dochter en uw zoon zijn uitgeleze bloemen;
Hoewel men zijn geslacht, en niet haer ouders, kent,
Al schijntze ons ongemeen. Ick hoopte uw abele ent

1638 Versta: al gaat men een duin zoetjes op, men komt er toch ook.
1658 *Een vreemden:* een vreemde, om den opvolgenden klinker.
1662 *Uw abele ent: abel* is 't Lat. *habilis,* bekwaam.

Te zetten op mijn hout: nu schijnt my dit t' ontschieten.
Zoo loopt ons hoop in 't riet: en wy, ocharm, genieten
Den bloessem, niet de vrucht, van 't lang gehoopte goet.

Lantskroon.

Ick vat dit vonnis niet: dees bloedige uitspraeck moet
Wat anders in den zin dan in den klanck beduiden.

Volckaert.

Wel Heerschap, vat ghy niet de woorden zoo die luiden?

Heereman.

Leert ghy het Heerschap dan der Goden spraeck verstaen?

Vrerick.

Nu Heemraên, luistert toe, en hoort ons reden aen.

Volckaert.

Zal Heereman my nu der Goden spraeck vertolcken?

Vrerick.

De Godtheit schuilt in bosch, in wateren, en wolcken:
Indien het anders waer', men had geen tolck van doen.
Velleede weet en leert hoe iemant Godt verzoen'.

Lantskroon.

Velleede leert het ons, indienwe dit begrijpen.

Vrerick.

Men hoeft, daer klaerheit is, de herssens niet te slijpen.
De woorden brengen 't meê: de woorden leggen klaer.
Doch zoo ghy middel ziet hem (zonder lantgevaer
En plagen op den hals van 't arme volck te halen)
Te redden; wijs het aen. Men kan maer eens verdwalen
In zulck een wightigh stuck. Ghy hoort den eisch van 't lot.

Lantskroon.

Ick hoor den eisch of niet. Is Godt nu tegens Godt?

Vrerick.

Geensins: geen Godtheit sprack noch oit zich zelve tegen.

Lantskroon.

't Is dan noodzaeckelijck hier anders meê gelegen.

Vrerick.

Geef reden van dat woort, indien ick 't vatten zal.

Lantskroon.

Eischt Pan een' ram, of bock, of stier uit onzen stal?

Vrerick.

Hy eischt ons Adelaert, dat bitter valt te zwelgen.

Lantskroon.

Hy eischt dan 't bloet van Helt, die schoot geen andre telgen.

Vrerick.

Wat raet? wie verreght Pan een andere offerboet?

Lantskroon.

Hy eischt dan 's Woudtgodts neef, ten zoen van 's vaders [bloet?

Vrerick.

Wat sterflijck mensch kan Gode of durf hem wetten stellen?

Lantskroon.

Een ongevoelijck mensch kan licht een oordeel vellen.

Vrerick.

Ick oordeel niet, maer spreeck Velleedes oordeel na.

Lantskroon.

Zoo schut men met mijn ramp een algemeene scha.

1688 *Die schoot geen — telgen:* die bracht geen kroost voort.
1689 *Offerboet:* boetedoening door te offeren.

Vrerick.

't Gemeen heeft deze scha nu twintigh jaer gedragen.

Lantskroon.

De bloessem van ons zijde is zevenmael geslagen.

Vrerick.

Het lot viel twalefmael de Noordtzy fel te beurt.

Lantskroon.

Dit achtste weeght veel meer dan al wat ghy betreurt.

Vrerick.

Men houde ons buiten schult: dat lot was hem beschoren.

Lantskroon.

Ick heb hem hierom niet tot mijnen zoon verkoren.

Vrerick.

Al sneuvelt hy, wy staen in tal noch ongelijck.

Lantskroon.

Het scheelt slechts vier: uw zijde is ruim zoo volleckrijck.
Dees eenige overtreft alle anderen in waerde.

Vrerick.

Hier gelt geen waerde of bloet, of wie hem won, en baerde.

Lantskroon.

Hervat de keur noch eens.

Vrerick.

Beschimp het recht van Godt.
Dat lijdt de Noortzy niet: zy houdt zich vast aen 't lot.

Heereman.

Het dient haer nu: zy dorst het eertijts tegenstreven.

1708 *Geven:* opgeven.

Volckaert.

Toen viel het ongelijck: zy most het nochtans geven.

Heereman.

Zy keeck oock bang genoegh.

Volckaert.

Maer banger niet dan ghy.

Vrerick.

Nu Heemraet, houdt gemack, en rust van wederzy.

Lantskroon.

Men zal de Godtheit eer door zulck een offer tergen.

Vrerick.

Zoo most de Godtheit zelf ons niet dit offer vergen.

Lantskroon.

Zoo most men godtlijck bloet niet hangen aen de keur.

Vrerick.

Uit keurkrackeel ontstont dan licht een erger scheur.

Lantskroon.

Het ga zoo 't kan, zoo 't wil: men moet zich noch beraden.

Vrerick.

Hoe lang beraên? men moet het offer niet verspaden.

Lantskroon.

Men stelle een' onverlaet of booswicht in zijn steê.

Vrerick.

Dat brengt het lantgebruick noch zoenrecht geensins meê.

1713 *Hangen:* doen afhangen.
1716 *Verspaden:* uitstellen, vertragen.

Lantskroon.

Verander het gebruick: de noot verkeert de zeden.

Vrerick.

Men is uit hoogen noot tot dit altaer getreden.

Lantskroon.

Wanneer geneest ons Pan van zulck een lange smert?

Vrerick.

Zoo dra de wilde boogh hem micke naer zijn hart.

Lantskroon.

Velleede spelde dit vergeefs een ry van jaren.

Vrerick.

Te zijner tijt zal Pan verzachten, en bedaren.

Lantskroon.

En ondertusschen komt dees lantplaegh om mijn' zoon.

Vrerick.

En om meer anderen. Zoo wort men ramp gewoon.

Volckaert.

Ja Heerschap recht, zoo leert een lantheer meê gevoelen
Hoe dit een lantman smert.

Heereman.

Ghy zoeckt uw moet te koelen
Met schimpen op den Heer. Wat quelt ons Volkert nu!

Volckaert.

Wat quelt ons Heereman! Hoe na zal 't recht, om u
Of 't Heerschap hier van daegh zijn' gang niet konnen krijgen?

1730 *Hoe na:* wel, welnu.

Vrerick.

Terwijl men handelt, laet, ay laet den Heemraet zwijgen,
Of spreken met bescheit: men geef de reden plaets.
Ghy waert, voor 't lantgeschil, van outs getrouwe maets.
Al ging de vreê van honck, zy kan noch weder komen:
Zy groeit wel weder aen, als afgehouwe boomen.
Wat my belangt, ick zie de vruchten van den twist,
En hoe men in den twist van weêrzy zich vergist,
En door 't vergissen elck om eige schult moet bloeden.
Nu dient men noch by tijts het quaetste te verhoeden,
Op dat geen boozer lucht zich in dees pleitkoorts meng',
En Zuidt-en-Noortzy beide om hals en have breng';
Dies laet ons elck met raet en daet den oirbaer ramen.

Lantskroon.

Verschoont mijn' zoon, en brengt van wederzy te zamen
Wat voort tot pais, en vrede, en rust gedyen kan.
Ick geef mijn stem aen u.

Vrerick.

Gehoorzaem vader Pan:
Wy zullen morgen vroegh van 't ander gaen beginnen.
Wie andren winnen wil, moet eerst zich zelf verwinnen.
De kudde volght den ram gewilligh op zijn spoor.
Getroost u Adelaert, en geef het recht gehoor.

Lantskroon.

Wat baet nu al mijn zorgh, zoo menigh jaer gedragen?
Ick rechte een' winthont af, en worgh hem voor het jagen.
Ick vockte een veulen aen, en jaegh het in zijn doot.
Ick leerde een' schoonen valck, en drenck hem in de sloot.
Neen Adelaert, mijn zoon, ick geef u zoo niet over.
Ick ly niet, dat men my beguighele, en betover'.
Hack beucken af tot brant: legh rijsbosch op het vier:
Hou eick en elzen om: verschoon den lauwerier:
Verschoon het eeuwigh groen: laet ander loof verwelcken.

1735 *Honck:* huis.
1743 *Oirbaer:* nut, voordeel.

Ick voedde hem niet op om koe of schaep te melcken;
Een kudde of ossendrift te drijven langs den wegh;
Of braem en bes om loon te lezen op een hegh;
Maer naer den eisch des struicks, waeruit hy is gesproten;
Geensins om zulck een' schat te hangen aen dit loten.
Indien de boogh hem trof, wie heelde oit zulck een smert?
My dunckt die droefheit viel my, als een steen, op 't hart.
Men sla wat anders voor: men kreuck' dit bloedigh oordeel.
Geen vonnis leit zoo vlack, of godlijck bloet heeft voordeel.

WOUTER. LANTSKROON. VRERICK.

Wouter.

Och Heerschappen, staet by: och Heemraet, staet ons by:
De Zuidtzijde is in roer, en al de Noorder zy.
Men graeft de paden op: de huisman raept vast steenen.
De meester en de knecht, het dorp is op de beenen.
De wijven huilen vast. De koe, het kalf, al 't vee
Dat bulckt en blaetze na. Ick huil mijn hart in twee.
De jongers komen voort met vorcken, schup, en haecken,
Met zeissen, stock en tang: een ieder past te raecken.
De zonnewagen hangt en helt al steil en schuin
Voor over in de zee, geen hantbreet boven duin.

Lantskroon.

Wat vraeght ghy naer de zon? laet ros en wagen rollen.

Wouter.

Och Heerschap, zinkt de zon, zoo raekt het lant aen 't [hollen.
Men wacht den Wildeman: hy stapt al brullende aen:
Hy weet van dit krackeel. Wie kan hem tegenstaen?
Hy ruckt de boomen uit met aerde, en stronck, en wortel.
Verrascht hy Leeuwendael, hy trapt het vleck te mortel,
Of zet het al in brant wat heint is of ontrent.

1767 *Kreuck:* hier voor: vernietige.
1775 *Jongers:* jongelingen.
1776 *Past:* zorgt.
1785 *Wat heint is of ontrent: heind* is: nabij, en wordt gewoonlijk met *ver* of *veer* gekoppeld.

Och, komt de Wildeman, zoo loopt het op een endt.
De maeghden staen gereet om Adelaert te leien,
Te wasschen in de beeck, te kranssen, te beschreien:
Zy wachten slechts op 't woort: och mannen, geef het woort.

Vrerick.

Nu Heerschap, kort beraet: men wil ons fel aen boort.
Ay, geef u zelven toch, om beters wil, gevangen.

Lantskroon.

Och Adelaert, mijn zoon. Zoo ga het lot zijn gangen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

Keer.

Nu volgh ons volgens 't lantgebruick,
Helaes! een hardt gelagh:
Wy gaen met becken, krans en kruick
U naer de zuiverplaets geleien:
En zuivren, kranssen en beschreien.
Toen Oostwey, ouder dan de dagh
Gestarrent zon en maen,
De zon zagh ondergaen,
En d'eerste reis voorover rollen,
Geraeckte al 't lantschap aen het hollen:
Het klonck met schup en tang
Op beckens, en keeck bang:
Het huilde en kermde: o smart,
O keer dien gouden kloot.
Hoe valt ons d'oude nacht op 't hart
Voor eeuwigh! schut den noot.
De lamp te derven, is een doot.

Tegenkeer.

Out Oostwey, droef in slaep geschreit,
Ontwaeckte 's morgens vroegh
Met vreught uit zijn onnozelheit;

1798 *Oostwey:* Arkadië, volgens de kantteekening in de oude uitgaven.

Toen d' uchtend, voor den zonnewagen,
Die nare grijnzen quam verjagen,
De lucht allengs wat blijder loegh,
En 't volleck uit de wey,
Den doier van het ey
Der weerelt, of de schijf der schijven
Zoo schoon vergult zagh boven drijven,
Gelijckze 's avonts zonck.
Maer och, dees heldre vonck
Voor eeuwigh uitgedooft,
Met eenen kouden steen,
Ons van die hope en troost berooft.
Het graf verwacht het been:
De geest zal waeren hier beneên.

1817, 1818 *Den doier van het ey der weerelt:* de zon, als het middelpunt van 't geschapene, en om de gouden kleur.

HET VYFDE BEDRYF.

LANTSKROON. ADELAERT. VRERICK.

Lantskroon.

Wy naecken d' offerplaets: helaes, men kan niet spader.
Mijn waerde zoon, vergeef, vergeef het uwen vader,
Die, als zijn eigen kint, u opvoedde in zijn huis,
Dat hy, geperst door noot, en schricklijck lantgedruis,
Het onverzoenbaer recht des Zoendaghs niet kan schorten.
Godtvruchtigheit verbiet de Godtheit te verkorten:
Medoogenheit gebiet dat ick uw leven spaer'.
Wat voelt mijn geest een' strijt! o wreet verzoenaltaer,
O zode, durftghe wel het bloet der Goden lecken,
Daer lindeschaduwen oock spin̄ en padden decken?
En zal dit heiligh root besprengklen 't groene bedt,
Dat noit met zulck een bloet gevlackt wert, en besmet?

Wat raet, mijn kint? De zon van uwe jeught aen 't blincken,
En naulix opgegaen, begint in 't gras te zincken,
Als d' andre zon in duin: maer dees keert morgen weêr;
Het licht van uwe jeught en jongkheit nimmermeer.

Adelaert.

Mijn vader, langer niet mijn vader in dit leven,
Ghy hebt uw eigendom de Godtheit zelf gegeven,
En ick mijn zelven gansch vereert aen 't algemeen;
Benijme niet dien krans, een lot, dat ieder een
Niet toevalt. Laetme gaen den schutter zelf verrassen.
Rechtschapen karel past op dootshooft noch grimmassen
Van grijns of schors des doots, die kinders hier vervaert.
Geluckigh sterft hy, die zijn doot met eere paert.

Vrerick.

Nu hoor ick Waerandier noch leven in den zone,
En ken hem in zijn kroost. Dat vader Pan u kroone,
Die uwen vader volght in moedigheit en deught.
'k Geloof zijn assche springt en huppelt nu van vreught;
Indien de beenders noch, in hun geruste stoelen,
Zich moeien met ons lot, en iet van 't weereltsch voelen.
Hy scheide met dit woort, van Koenraets arm gestut:
Ick leefde minst voor my, en sterf om 's anders nut.
Ga hene, groet dien helt: vertel hem d'ongelucken,
Die, na zijn ongeluck, niet lieten ons te drucken.

Lantskroon.

Mijn zoon, indien u noch iet weereltsch quelt, en smart,
Ontdeck my voor het leste al wat 'er leit op 't hart.
De Hemel blijve op ons in eeuwigheit verbolgen,
Indien wy uw verzoeck en jongsten wil niet volgen.

Adelaert.

Ick heb een bede op u, en twijfel er' niet aen
Zy wort gewilligh van u beide toegestaen

1848 *Past:* vreest. — *Grimmassen:* maskers.
1849 *Schort:* hier voor: het uiterlijk, de gedaante.

Aen een', die gaerne sterft, en vrolijcker zal sterven,
Indien hy na zijn doot 't beloofde magh verwerven.

Vrerick.

De lantkappel, de beeck, de lindeboom, de lucht,
Het velt, het stomme vee, de vogel in zijn vlught
Getuige van uw bede, en 't geen wy u beloven.

Lantskroon.

De donder sla het ooft met vlaegh op vlaegh van boven;
De hagel sla met kracht den bloessem op den boom,
Houdt elck van ons u dit niet eerelijck en vroom.

Vrerick.

De koe ga grazeloos en dor en mager quijnen;
De vogel schuwe ons lucht; de duin verjaegh de knijnen;
De visscher vange en vissch' gedurigh achter 't net;
Indien men dezen eedt niet nakome, als een wet.

Adelaert.

Houdt op, ick ben gerust, en zonder eedt te vrede.
Uw woort is my genoegh: oock wil ick met geen bede,
Die hooger dan de maght, en boven reden ga,
Belasten eenigh mensch, noch moeien tot zijn scha.
Ghy, vader, weet het wel, en d'omgelege dorpen
En duinen, hoe ick 't oogh zoo vierigh had geworpen
Op schoone Hageroos; hoe d'ongelegen tijt
En twist my dit geluck misgunt hebbe en benijt.
Zy blijve nietemin onschuldigh, onbesproken.
De min is keur, geen dwang. Het werde niet gewroken
Aen iemant, die mijn woort ter quader trouwe hiel.
'k Verzoeck alleen op u, indien het zoo geviel,
Dat deze schoone bloem oock maeght quaem't overlijden,
(Zy leve na mijn doot) ghy woudt mijn grafstêe wijden
Met zulck een zuiver lijck, en onder eenen zerck
Haer zincken in mijn graf, met dit gedicht, en merck:
Hier sluimert Hageroos, by Adelaert gezoncken:
Haer koudt gebeente kan zijn assche noch ontvoncken.

Lantskroon.

Ick zweer, zoo dat gebeure, en hou het voor gewis,
Een staetsi zal haer lijck, gelijckze waerdigh is,
Gebeuren, langs den wegh, bestroit met groene meien,
En palm en lauwerier; ick zelf de baer geleien,
En volgen hangends hoofts, en storten overluit
Mijn' zegen over uwe en hare beenders uit.

Vrerick.

Een ieder wil zijn gunst aen zulck een staetsi schencken;
Geen huisman dan zijn vee in sloot of beke drencken;
Geen koe zal haren mont eens zetten aen het gras;
Dat treure, als of zijn groen verslenst, verstorven was.
Men zal uw' zerck rontom beplanten met cypressen,
En wenschen datze in 't graf uw minnevier magh lesschen.

Adelaert.

Mijn vader, laet ick u omhelzen met een' kus.

Lantskroon.

Mijn zoon, dat geene doot d'oprechte liefde blussch',
Waermede ick u, een wees, uit vaderlijck ontfarmen,
Ontfing in mijnen schoot, en druckte met deze armen
Zoo hartlijck aen mijn hart, het welck benauwt, alree
Dien wilden pijl gevoelt. O smert! o hartewee!

Adelaert.

De Goden loonen u al 't goet, aen my bewezen;
Schep moedt: rechtschapenheit behoort geen' pijl te vreezen.

Vrerick.

Dat ick u mede omarme, o roem van Leeuwendael!
Ga rustigh hene: sta zoo pal, gelijck een pael.
Uw vromicheit zal doot, en boogh, en pijl vervaren.

1899 *Gebeuren:* te beurt vallen.
1903 *Wil:* zal.
1908 *Lesschen:* blusschen.
1919 *Vromicheit:* dapperheid.

Adelaert.

Dat u de Goden lang tot nut der menschen sparen.
Ontslame: laet ick my vernedren op mijn knien,
En voor de lantkappel noch d'uiterste eere biên
De Godtheit, die my wacht ten offer, haer beschoren.
O vader Pan, ben ick uit 's Woudtgodts stam geboren,
En eerde ick altijt vroom de Godtheên van de jaght,
Van acker, bosch, en vee, en wat men heiligh acht,
Zoo laet u door mijn doot voor 't lest genadigh stillen:
Verbie zulck offeren, dit jaerlijcks menschespillen;
Een bloetwet al te zwaer. Vermorwt u's volcks geklagh,
Zoo geef dat Leeuwendael eens adem scheppen magh.
Hier op neem 't offer aen, dat wy u heden schencken.

Vrerick.

't Gaet wel, de Godtheit schijnt u gunstigh toe te wencken.

Adelaert.

Nu entlijck ree gestaen voor 't outer van den boom.
Waer blijft de Wildeman! ick wacht hem, dat hy koom'.
Ay, vader Lantskroon, ay, wat keert ghy 't hooft ter zijde?
Wat! schroomt ghy het geluck, dat my fortuin benijde,
En weigerde al te lang, t' aenschouwen? Keer u om.
Zoo tart mijn hart den pijl, en heet hem wellekom.
De Wildeman genaeckt: zijn schreden zijn niet verre.
Ick zaegh mijn heil voltoit, zoo nu mijn morgenstarre,
Mijn lieve Hageroos hier tegenwoordigh stont,
En my gewaerdighde mijn' geest met haren mont
Te vangen, als de ziel ter hartwonde uit zal vaeren,
Noch root en warm van bloet, van bloet, het welck ick gaeren
Ten besten geve, indien ick in haer gunste sterf.

WILDEMAN.

Hier is de Wildeman, de Lantplaegh, het bederf
Der wrevelmoedigen, die d'Ackergoôn onteeren.
Hy liet zich van geen' Reus noch Herkules braveeren,
Van Moor, noch Polyfeem, noch hallef man en paert,

1949 *Hallef man en paert:* de Centauren.

Noch menschevreters, die afgrijslijck wilt van aert,
Gebogen voor zijn' boogh en knodts, zich lieten binden.
Hy groeit in menschejaght, en rooven, en verslinden,
En stapt waer hem de wraeck der Goden henedrijft.
Het gelt nu Leeuwendael, dat noch krackeelen blijft.
Waerachtigh dat 's het wit, het welck ons past te raecken.
Sta vast, dit horenpunt zal door de ribben kraecken.
Daer leit het quastigh hout, ons knodts, zoo lang in 't gras.
Nu stijgh dien heuvel op, en mick, en schiet hem ras.
Welaen, mijn fixe boogh, ghy hebtme noit bezweecken;
Mijn wollefspees, te taey in 't recken om te breecken,
Gedoogh dat ick u spann' veel stijver dan voorheen.
Nu op den nagel eerst de scherpheit van het been
Des pijls aldus geproeft: het noodighste moet voorgaen.
Nu aengeleit: sta vast: sta vast, dat zal 'er doorgaen.

HAGEROOS. ADELAERT. VRERICK. WILDEMAN.

Hageroos.

Maer allereerst door my. De Wilde treff' mijn hart,
Dat uwent halve koen den strengen moortboogh tart.
Mijn lief, mijn Adelaert, omhels my eens voor 't leste:
Uw trouw verplichte my: nu geef ick 't lijf ten beste,
En trede in uwe plaets. Wat toeft de Wildeman?
Geen schooner wit dan dit. Dat hy den moortboogh spann'
En aenlegge op mijn borst. Schiet toe, schiet toe, ghy rover.

Adelaert.

Och Hageroos, mijn bloem, mijn troost, wat komt u over?

Vrerick.

Wat razerny is dit? wat dolheit komt u aen?
Vertreck, ick ly het niet.

Hageroos.

Hoe kan ick schooner staen?

1956 *Dit horenpunt:* de pijl, waarvan de punt van hoorn gemaakt was.
1959 *Ghy hebtme noit bezweecken:* gij hebt mij nooit in den steek gelaten.

Zoo moet een lief haer lief beschutten, en beschermen.
Zoo sterfze, wel getroost en vrolijck, in liefs armen.

Adelaert.

Ghy sterven? neen gewis. Dat ghy uw leven spilt
Voor 't mijn, en uwe borst my diene voor een' schilt;
Ick ly het niet: vertreck, vertreck, mijn uitverkoren.
De Goden eischen my, ten zoen van hunnen toren.

Hageroos.

De Goden wraecken my, zoo 't offer hun mishaeght.

Vrerick.

Hier wort een jongelingk vereischt, en geene maeght.

Hageroos.

Welaen, zoo laet een pijl dan twee gelieven paren,
En recht door mijne borst in 's minners boezem varen,
En hechten hart aen hart, en lijf aen lijf te hoop.
Zoo paren minnaers best: men leit geen' vaster knoop.

Wildeman.

Dat gelt dan man en wijf: ick zweer het by den vader.

Vrerick.

Vertreck, mijn kint, hy schiet, hy schiet u bey te gader.

Hageroos.

Schiet toe, ghy Wildeman, schiet toe: schiet toe: geen noot.
Al wie uit liefde sterft, die sterft de zoetste doot.

Adelaert.

Hou op, o Wildeman. o Hageroos, mijn leven.

1981 *Wraecken:* versmaden.

Hageroos.

Doorschiet mijn' boezem eerst.

Wildeman.

Ghy zult 'er beide kleven.
Ick ken noch maeght, noch knecht, wie achter staet, of voor.
De boogh en pijl zijn blint. Dat kost, dat gaet 'er door.

PAN.

Hou op, o Wildeman: gehoorzaem ons geboden:
Ontspan den wilden boogh; nu mickt ghy naer ons hart.
Het huwlijck van een paer, geteelt uit Ackergoden,
Vereenigh' Leeuwendael, na zoo veel twist en smert.

VRERICK. LANTSKROON.

Vrerick.

Gelooft zy vader Pan, bezorger van ons allen.
Hoe staet de Wildeman? de moedt begint te vallen:
Hy treckt de schouders op, en schudt zijn hooft, noch warm
Van toren. Hy bedaert, en schort met zijnen arm
En ocksel vast de knodts, en deist, niet zonder stenen.
Zoo druipt een suffer af, die tusschen zijne beenen
Den staert vast intreckt, als een dogh, hem veel te sterck,
By d' ooren heeft geschudt, gebeten uit het perck.

Lantskroon.

Gelooft zy vader Pan, bezorger van ons allen.
Men offre hem geen koe, noch kalf, maer heele stallen.
Hy toomt den Wildeman, verschoont het vrome bloet,
Uit 's Woudtgodts struick geteelt. O Leeuwendael, schep [moedt.

1992 *Kleven:* het leven laten.
1994 *Dat kost:* dat komt duur te staan.
2002 *Schort:* houdt vast.
2003 *Deist:* deinst.
2004 *Suffer:* lafaard.

Vrerick.

Maer zie dit vrolijck paer elckandere nu kussen,
En vryen, mont aen mont: wy hangen ondertusschen
Om d' uitspraeck van Godt Pan in twijfel. Hoe? wat is
Het hart van Pan? wie melt ons dees geheimenis?
Wat paer, uit Ackergoôn, en goddelijcken bloede,
Vereenight Leeuwendael? naerdien men noit bevroedde
Waer Vredegunt belandde, of van een kint gelagh;
Het eenigh, daer de hoop van Duinrijcks stam op zagh.
'k Geloof, Velleede zou 't Orakel niet ontvouwen.

KOMMERYN. VOLCKAERT. VRERICK. LANTSKROON.

Kommeryn.

Ick koom ter goeder tijt uit andere landouwen,
Naerdien ick spreken hoor van onze Vredegunt.

Vrerick.

Wat zegtghe, bestemoêr?

Kommeryn.

Met oorlof, Heemraet, kunt
Ghy my berichten of de vondeling magh leven?
Is Volckaert niet uw naem?

Volckaert.

Het zy zoo: dat 's om 't even.
Wat leit u aen mijn' naem? men noemtme zoo van outs.

Kommeryn.

My dunckt, ick kende u eer, en ken u noch, Godt woud's.
Berichtme toch van 't kint, dat iemant in de heggen,
Op uwe hofstede, eer te vondeling liet leggen.

Vrerick.

Hoe moeder? kent ghy dat? en zijn gelegenheit?
Of schort het u in 't hooft?

2026 *Godt woud's:* eigenlijk: God beschikke het, nu: God betere 't.

Kommeryn.

Geen mensch kan u bescheit
Van zijn geboortelot, en staet, en oudren geven
Als ick.

Vrerick.

Hoe komtghe hier?

Kommeryn.

Den Rijnstroom afgedreven,
Uit eenen hoeck, daer oock de tweedraght op de been,
De rust versteurt; en 's nachts my Vredegunt verscheen,
En riep: vertreck, eer u hier nieuwe ellenden drucken.
Bezoeck ons out gewest, het zal u daer gelucken.
Hoe heeft my d' ouderdom verandert, en mijn buurt?

Volckaert.

'k Vertrouw, de hemel heeft haer herwaert aen gestuurt.
Ick ken dit aengezicht: ick bidde u, hoortze spreken.

Lantskroon.

Heeft iemant van ons vleck erghlistigh dit besteken?
Zie voor u, bestemoêr, en stel ons niet te leur
Met logentael, of droom: ghy staet hier voor de deur
Der lantkappelle, en kunt de Godtheit niet bedriegen.

Kommeryn.

Laet andren vry haer tong verhuren om te liegen,
Te beuzelen by 't volck, dat gaerne wort gestreelt:
't Is mijn gewoonte niet; hoe zeer ick ben misdeelt
Van 't avontuur, dat my, van have en man versteken,
Zoo lang heeft omgesolt in onbekende streken.

Vrerick.

Ghy geeft uw zeggen schijn van waerheit, en van reên:

2032—2034 Dit ziet op de twisten en oorlogen der Duitsche Vorsten onderling.
2038 *Herwaert aen:* hierheen.
2040 *Besteken:* aangelegd.
2041 *Zie voor u:* zie wie gij voor u hebt.

Maer komt uw rede niet in alles overeen,
Zoo wil het haperen: men zal uw woorden wegen.
Hoe is uw naem? Hoe is 't met uw fortuin gelegen?

Kommeryn.

Mijn eigen rechte naem is Kommerijn, en stemt
Geheel met mijn fortuin. Ick ben hier niet zoo vremt,
Of wert 'er opgevoedt, gewonnen, en geboren.
'k Heb bey mijn ouders vroegh, ocharm te vroegh! verloren.
Het Leeuwendaelsch krackeel stont my te bijster duur,
Het koste goet en bloet, en leerde een weeuw hoe zuur
Men aen zijn' nootdruft raeckt, daer luttel valt te winnen.
Ick zworf in ballingschap rontom, en kloeck aen 't spinnen,
Beholpme in eerbaerheit alleen, en onhertrouwt.

Vrerick.

Zy zworf van deur tot deur, en komt hier arm en out,
En brouwt, om wat genots, de waerheit met de leugen.
Heught u van ons krackeel?

Kommeryn.

Wie kan dit beter heugen
Dan my, die 't eeuwigh smert, dat dit krackeel ontstack,
Gelijck een vuile pest, en sloegh van dack in dack,
Noch feller dan een brant, onmogelijck te blusschen?
Men raeckte hantgemeen: de vroomste schoot 'er tusschen,
Die stercke Waerandier; (hy kreegh den naem van Helt
Niet ydel, noch vergeefs) en Duinrijck zocht gewelt
Te schutten, aen zijn zijde, en misverstant te scheiden;
Maer lieten 'er den hals, dat menighten beschreiden.
D' oprechte Godelief verscheide op dit gerucht,
En Lantskroon nam het kint: maer Duinrijcks weeuw
[bevrucht,
Ontvloot benaeuwt dien moort, en quam uit noot, in heggen

2051 *Zoo wil het haperen:* zoo zal het u slecht bekomen.
7073 *Godelief:* de weduwe van Warandier.
2204 *Het kint:* Adelaert.

En duin, van eene vrucht, een dochter, te geleggen.
Ick vlughte aen hare zijde, en tuige u waerze bleef.

Vrerick.

Hoe hietze?

Kommeryn.

Vredegunt.

Vrerick.

Dat Pan het u vergeef:
Getuightghe nu een zaeck, wel twintigh jaer geleden?

Kommeryn.

Ay Heerschap, steur u niet: dit heeft al meê zijn reden.

Volckaert.

Zijt ghy met Vredegunt uit Leeuwendael gevlught?

Kommeryn.

Zoo waerlijck helpme Pan. Ick berghde zelf haer vrucht,
Toen zy in duin beviel, en storf met deze woorden:
O minnemoêr, de haet zal zoecken te vermoorden
Door lagen of vergift de hoop van Duinrijcks struick,
Dit arm onnozel wicht; dies wil ick dat het duick',
En schuile twintigh jaer, bedeckt voor vrient en mage.
Dit zwoer ick haer, en ley het kint in uwe hage
Te vondeling, heel vroegh, op eenen morgenstont.

Vrerick.

Ghy zorghde voor de vrucht, en niet voor Vredegont?

Kommeryn.

Die storf: ick hebze in duin en onder 't zant begraven,
En vliedende den twist, verkoos een stille haven.
Wat zou men doen? Ick schuwde ons lantplaegh, vol gevaers,
En 't vleck, daer Koeman, och mijn man, gelijck een baers,
Gekerft wiert met een mes, van Vechter, die smoordroncken,
Hem neêrley, daer hy zat, zoo stil, en niet beschoncken.

2076 *Te geleggen.* Zie vs. 2017.
2078 *Hoe hietze:* hoe heette zij?

Och Koeman, och, hoe dick heb ick een' man ontzeit,
Mijn schorteldoecken nat, mijn oogen uitgeschreit?
Waer vont men oit een weeuw, zoo stil, en droef van harte,
Als uwe Kommerijn, vol kommer, en vol smerte?

Lantskroon.

Maer wat verzekert ons van zulck een vondeling?

Kommeryn.

De bloetroos op den arm, en Duinrijcks merrekring,
Die Vredegunt my schonck, om eeuwigh te bewaren:
Nu komt hy wel te pas.

Vrerick.

Laet zien dien ring.

Kommeryn.

Zeer garen.

Volckaert.

Wat zienwe? Duinrijcks merck, een knijn in duin, een knijn.
Dit komt op waerheit uit: hier lieght geen valsche schijn:
't Verhael hangt hecht aen een: hier mangelt niet een schakel.

Vrerick.

Nu kan ick Pan verstaen, en zie door zijn orakel
Den klaren dagh. Dit paer, uit Woudt-en-Veegodts bloet,
Ontslaet ons Leeuwendael van jaerlijcksche offerboet.
Dees Maeght is 't hart van Pan, haer grootvaêr, en behoeder.

Lantskroon.

Koom herwaert, dochter, koom, omhels uw tweede moeder,
Omhels nu Kommerijn, en onderstutze in noot.
Z'ontvouwt ons uw geboorte, en berghde u in haer' schoot.
Men hylicke Adelaert en Hageroos te gader.
Ick stel my heden in, gelijck een Vredevader,
Op dat men haet en nijt, als in een graf, bedelf.
De Noortzy blijf voortaen een *Vryheit* op zich zelf,
Zijn' Heemraet onderdaen. Dat Volckaert daer regeere

2097 *Hoe dick heb ick een' man ontzeit:* hoe dikwijls heb ik een later huwelijksaanzoek afgeslagen.

2098 *Schorteldoeck:* schort.

2107 *Mangelt:* ontbreekt.

2115 *Men hylicke:* men huwde.

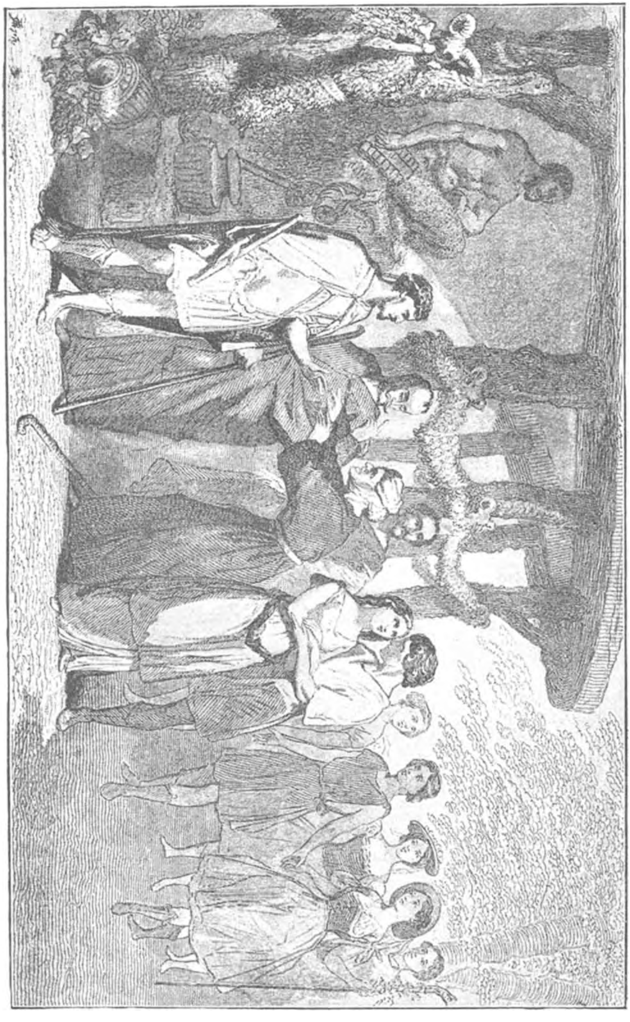

Ten beste van het volck, en twist en onheil keere.
Malkandren nu omhelst, en tot een vredepant
Gezegent, en begroet, verwelkomt, hant aen hant:
Dit paer geluck gewenscht, het bruiloftsliet gezongen,
En met een rondendans eens in de boght gesprongen,
Ter eere van den Vrede, en onzen vader Pan,
Die in verlegenheit zijn kinders redden kan,
Hen zegent, na den vloeck, en op der vromen bede,
Door lanttwist baent den wegh tot rust, en *Pais*, en *Vrede*.

Rey van Leeuwendalers.

'
t Is bruiloft in de weide:
'
t Is bruiloft op het lant.
Nu danst om deze beide,
En huppelt hant aen hant,
Om Hageroos en Adelaert,
Door ongeveinsde min gepaert,
Door reine liefde en trouw vergaert.
O zoete zachte bant.
De Zuidt-en-Noortzy paren
Zich in dit paer te hoop.
De tweedraght te vervaren:
Men leit een' vasten knoop.
Men weet van lantkrackeel, noch nijt,
Van wederwaerdigheit, noch spijt:
Men zoent, omarmt, bemint en vrijt.
De Twist is op de loop.
Wy zien de huisliên blijde,
En vrolijck, nu alree
Vol hoops van wederzijde
Krieoelen onder 't vee.
De Heemraet leit den Haet aen toom.
De koeien geven melck en room.
Het is al boter tot den boôm.
Men zingt al *Pais* en *Vre*.

PAIS en VRE.

2135 *Vergaert:* vereenigd.
2139 *Vervaren:* heengevaren.

HERDERSKOUT

TUSSCHEN

MELIBEUS EN TITYR.

Melibeus.

Ghy Tityr leght en duickt vast, uitgestreckt
In 't groen, zoo dicht van beuckenloof bedeckt,
En tureluurt op uwe pijp, gesnede
Van wanckel riet, een veltliet, wel te vrede:
Maer wy, ocharm, verlaten lant en zant,
En Vaders haert. Ghy mooght aen dezen kant
Uw Amaril, uw schoonste, in schaduwe eeren,
En bosch en galm uw minnewijzen leeren.

Tityr.

O Melibees, een Godt heeft my geredt,
En dus gerust in vaders erf gezet.
Ick zal hem oock mijn leven langk belijden
Voor mijnen Godt, en zijnen outer wijden
En sprengkelen met bloet van menigh lam,
Zoo zuiver als het uit mijn schaepskoy quam;
Naerdien hy my, gelijckghe ziet, mijn ossen
Dus weiden laet in beemden, en in bossen,
En spelen wat mijn hart begeert en lust.

Herderskout tusschen Melibeus en Tityr. Volgens den tekst afgedrukt achter de eerste uitgave van de *Leeuwendalers*, Amst. 1647 (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 444).

3 *Tureluurt:* tuurt.
9 *Een Godt:* Augustus.
9—17 Vergelijk de vertaling dezer zelfde plaats gelijk zij in de Opdracht der *Leeuwendalers* voorkomt.

Melibeus.

Waerachtigh ick beny u deze rust,
Dit leven niet, maer sta voor 't hooft geslagen,
Dewijl men 't lant rontom van krijgh hoort wagen.
O Tityr, zie hoe kommerlijck ick vast
Mijn geitjes drijf, en nauwelix met last
Dit arrem dier noch voortkrijgh, dus ongaeren,
Vermits het korts in dichte hazelaren
Twee jongen wierp, den zegen van mijn vee,
En liet dat paer, ocharm, met hartewee
Op eene rots, de bloote steenrots, stenen.
Het heught my, och (had my het hooft voorhenen
Niet dwers gestaen) dat d' eickeboom al vroegh,
Toen dondervlaegh op vlaegh de tacken sloegh,
Ons menighmael deze ongelucken spelde;
Een kraey in 't loof, ter slincke zy, dit melde.
Maer evenwel, ay zeghme, Titermaet,
Wat Godt is dit, daer ghy zoo rijck van praet?

Tityr.

O Melibees, ick was zoo slecht voor dezen,
En meende Rome al heel een stadt te wezen,
Als Mantua, daer met zoo menigh boer
Ick 't zoghlam dreef, en eer te merreckt voer:
Doch 'k hebbe daer (betrouwme dat) bevonden
Hoe ick een jong geleeck by groote honden,
Een' jongen bock gelijck zijn moeder schat,
Het kleen zoo groot als 't groot: maer deze stadt
Ziet alle steên zoo laegh beneên zich dalen,
Als 't lijnen kruit by geen Cipres magh halen.

Melibeus.

Wat rede porde u naer die stadt te gaen?

Tityr.

Mijn *Vryheit*, my met kommer toegestaen,

35 *Slecht:* onnoozel.
44 *'t Lijnen kruit:* 't zelfde als 't vlas.

Toen my de baert, als sneeuw, wiert afgeschoren;
Maer ick verkreeghze in 't ende, als mijn verkoren,
Mijn Galaté my afsloegh; Amaril
Alree de kroon 't harte spande al stil:
Want om recht uit en ongeveinst te zeggen,
Zoo lang mijn zin op Galaté bleef leggen
Verworf de hoop van Vryheit nergens steê.
Oock kreunde ick my niet eens met lant noch vee.
En schoon mijn koy zoo menigh lam te slaghten
Bestelde, en wy den kaes te merreckt braghten,
En persten voor dees steeluy, vreck van aert;
Het was ons t'huis bykans geen' penning waert.

Melibeus.

O Amaril, bedruckte en bleecke vryster,
Het gafme vreemt, waerom ghy toen zoo byster
De Goden riept te hulpe, en voor wiens mont
Ghy 't ooft, waer van uw hof geladen stont,
Bespaerde, en liet verrotten op de boomen:
Want Tityr was noch niet eens t'huis gekomen,
En dit geboomte, en bogert, beeck, en bron
Om Tityr riep, wat ieder roepen kon.

Tityr.

Wat zoude ick doen? Hoe kon ick in dees plecken
Mijn' hals het juck der slavernye onttrecken?
En nergens vont ick zulck een wisse wijck,
Een' Godt, zoo milt, en zoo genaderijck.
O Melibees, daer heb ick, lang miszegent,
Daer heb ick eerst dien Jongeling bejegent
Om wien ghy mooght ons offer op 't altaer

47 *De baert, als sneeuw:* de commentatoren hebben zich veel moeite gegeven om uit te vinden, hoe die sneeuwwitte baard hier te pas kan komen, daar Vergilius, toen hij dit gedicht schreef, niet ouder was dan acht en twintig jaren. 't Blijkt echter ook uit vs. 79, dat Tityr, die hier voor 't overige allegorisch Vergilius zelven vertoont, als een reeds bejaard man (*fortunatus senex* heet hij in 't Latijn) wordt voorgesteld; — doch tevens als een Anacreon, die nog liefde weet te voeden en liefde weet te verwekken.

56 *Bestelde:* opleverde.

72 *Dien Jongeling:* Augustus.

Wel twalefmael zien smoocken, jaer op jaer.
Hier stont hy eerst mijn bede toe: ghy knapen,
Gaet, sprack hy, weit uw ossen: hoedt uw schapen.
Gaet hene, drijft uw stieren, 's morgens vroegh,
Gelijckghe plaght, en spantze voor den ploegh.

Melibeus.

Geluckigh zijt ghy in uwe oude dagen,
Die in uw lant gezet wordt, dat u dragen
En voeden kan, al leit de weide en 't gras
Hier tusschen klip en biezen en moerasch.
Het draghtbre vee zal hier aen 't gras niet sterven,
Geen nabuurs kudde en evel 't vee bederven.
Geluckigh is hy in zijn' ouden dagh,
Die hier gerust in 't groen, zich zelven magh,
[Aen eige beeck en koele bron gezeten]
En al zijn leedt in schaduwe vergeten.
De heining, en uw buurmans wilgeboom,
Vol bloessems, hier van byen, zonder schroom,
En dagelijcks al brommende uitgezogen,
Zal dickwils u met toegelokene oogen
Al zacht in slaep betoveren. Hier zal
De snoeier van 't geboomte, uit hol en dal,
En onder rots en klip, u deuntjes zingen,
Dat galm en klanck door lucht en wolck koom' dringen.
De tortel op den ollem evenwel,
De ringelduif, zoo heesch van keel, uw spel,
Uw tijtverdrijf, zal midlerwijl vast morren,
En bezigh zijn met draeien, en met korren.

Tityr.

Het hart zal eer gaen vliegen hemelhoogh,
De visch in 't lant gaen weiden op het droogh,
De Persiaen en Duitschman, beide vreemden
En ballingen, in veergelege beemden
Den dorst verslaen; d' een aen den oever van
Den Tiger; gene in 't wedt des Arars, dan

83 *Het draghtbre vee:* het drachtige vee.

84 *Kudde en evel:* staat hier voor: aan evel (aan besmettelijke ziekte) lijdende kudde.

103 *Duitschman:* min gewoon, voor: Duitscher.

Ick zulck een deught, en zijn gedachtenisse
Uit mijn gemoedt, en mijn gedachten wisse.

Melibeus.

En wy, ocharm, wy mogen henegaen,
Daer Libye zijn' dorst niet kan verslaen;
Een deel van ons ten Noorden, altijt droever;
Een ander deel, daer langs den hoogen oever,
Oäxes, die zoo vreeslijck drijft en woelt,
Het vette klay van bey zijn kanten spoelt;
Een ander deel naer 't krijtstrant, daer de Britten
Zoo verre alleen van al de weerelt zitten.
Och, zal ick wel mijn vaderlant en grens
Na langen tijt eens weêrzien, naer mijn' wensch,
En 't zodendack van mijn bekrompe hutte,
Daer zulck een oegst, vol weelde, 't leven stutte?
Zal een soldaet, een onverlaet, o schant!
Bezitten dit gebouwde en nieuwe lant?
Een vreemdeling baldadigh 't velt bezaeien,
En zulck een' oegst met dolck en degen maeien?
Bezie nu wat krackeel den burger brouwt;
Voor wie hy zweet, en ackers eert, en bouwt.
O Melibees, plant wijngert, ent vry peeren
Voor 's krijghsmans mont: soldaten zijn nu heeren.
Mijn geitjes, voort: mijn kudde, spoet u ras,
Die voortijts plaght te groeien by dit gras.
Ick, in een hol, gemacklijck achterover,
Zal u niet meer, van verre, kruit en lover
Zien knabbelen en kaeuwen, even graegh,
En hangen op een steenklip, aen een haegh.
Ick zal voortaen u geene lietjes zingen.
Ghy geitjes zult voortaen niet henespringen
En huppelen voor mijnen staf in 't groen,
Daer klaverblaên en wilgeblaên u voên.

126 *Ackers eert:* akkers *eeren* is een ongewone uitdrukking en een verkeerde vertaling van 't Lat. *agros colere,* wat wij echter te dezer plaatse niet bij Vergilius vinden. Zoowel het proza als de berijmde vertaling van Vondel spreekt hier dan ook, in navolging van 't Lat., van *bezaaide akkers.*

133 *Knabbelen:* zonder twijfel heeft Vondel zoo geschreven, ofschoon al de bestaande uitgaven *kabbelen* hebben, wat echter geen zin oplevert.

Tityr.

Ghy mooght te nacht by ons wel blijven rusten.
Wy hebben t'huis rijpe appels, zooze u lusten,
De nieuwe vrucht, kastanje, en stremsel: oock
Betreckt de lucht daer ginder met een' roock
Van dack tot dack. 't Geberght verberght de stralen
Der zonne, en lengt zijn schaduwe in de dalen.

OP MORANDT.

Morandt verstikte van de Veesten;
De jongens Veesten wierden geesten:
Die geesten wierden rijm en vaers,
Die Vaarsen ruiken na den aars,
De jongens geesten veesten rijmen,
Ist tegengift, om niet te zwijmen
In pestilentiale lucht,
Daer Besje *Gommers* staag in zucht.
Die nu sijn lijf wil wesen seecker,
Die haal *Morandt*, den veest Apteecker.

Op Morandt. Volgens den tekst in *I. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel* 1647, bl. 40.

In de *koddige en ernstige Opschriften op Luyffens, Wagens, enz.* (1698, I bl. 33) van Jeroen Jeroense is dit gedichtje opgenomen met een opschrift, dat ons het ontstaan daarvan doet kennen, nl.: „op de Toonbanck van de Boekverkooper Pers met krijt door J. v. Vondelen geschreven, wanneer hem Meurant, Meester in 't Duits Latijnsche School, wat te na gesproken had." Misschien is het gedicht van omstreeks 1645—1647. Het werd later herdrukt met een pamflet, dat als Bijlage is opgenomen.

UYT SEKER STAM-BOECK.

De Kercke die gy blincken siet,
Van toets en marmer-steen en gout,

Uyt seker Stam-boeck. Volgens den tekst in *I. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel,* 1647, bl. 66.

2 *Toets:* toetssteen.

Dat is de rechte Kercke niet,
O neen, Gods Kerck is steen noch hout:
Het is al vry een schooner werck,
Dat niemant met den vinger toont:
't Geloovig hart is Jesus Kerck,
Daer God door sijnen geest in woont.

UYT HET STAM-BOECK

VAN

KRISTIAAN KAS,

DIENAER VAN SIJN EXCELLENTIE

DE GROOT.

Een *Kristenkas* bewaart ter noodt:
Ons heylig land-juweel, *de Groot:*
Toen 't Vaderlandt hem viel te kleen.
O blindheyd! o verkeerde zeen?

Uyt het Stam-boeck van Kr. Kas. Volgens den tekst in *I. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel*, 1647, bl. 66.

1 *Een Kristenkas:* woordspeling met de trouwe zorg, die *Kas* voor zijn heer droeg, en met de kist of *kas*, waarin deze uit Loevestein ontkwam.

ANDERS.

Waer leit een onderdrukte staat
Dat *Cassius* met *Brutus* gaet?

OP JACOBUS ARMINIUS.

In sijn leven Professor der H. Godtheit, tot Leiden.

Dit 's 't aensicht van *Armijn*, die 't zy hy schreef of sprak,
Het heiloos noodtlot van *Kalvijn* gaf sulk een krak,
Dat Lucifer noch beeft voor 't dondren van syn lessen,
En d' Afgront zwoegt en zweet om 't stoppen deser bressen.
Stil kraam-vrou, sprak hy, stil, scheit vry gerust van hier;
God werpt geen zuigeling in 't eeuwig helsche vyer.

Op Jacobus Arminius. Volgens den tekst in *I. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel*, 1647, bl. 69.

Jacobus Arminius, in 1560 te Oudewater geboren, studeerde achtereenvolgens te Marburg, Leiden, Genève en Basel, reisde daarna naar Italië, waar hij drie jaren bleef. In den herfst van 1587 keerde hij naar Amsterdam terug, waar hij weldra tot predikant werd beroepen. Het duurde evenwel niet lang of sommigen waren het niet eens met de door hem verkondigde leerstellingen, welke vooral tegen die van Gomarius gericht waren, zoodat hij 15 April 1603 op aandrang zijner vijanden werd ontslagen. Den 10 Juli 1603 werd hij tot doctor in de godgeleerdheid te Leiden bevorderd. Zijn twisten met Gomarus over allerlei leerstellingen werden hoe langer hoe heviger, zoodat de Staten van Holland in 1619 besloten er zich mede te bemoeien. Beiden werden in hunne vergadering geroepen; doch Arminius was ongesteld, welke ongesteldheid spoedig zoo in hevigheid toenam, dat hij 19 October 1619 overleed.

2 *Het heilloos noodlot:* de leer der Predestinatie.

OP SIMON EPISCOPIUS.

In sijn leven Professor der Heyliger Godtheidt.

Bisschoppelycke prael, en pronk van Godgeleertheyt,
Die *Leyden* vryen woud' van twist en school-verkeertheyt,

Op Simon Episcopius. Volgens den tekst in *I. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel,* 1647, bl. 69.

Simon Episcopius, in 1583 te Amsterdam geboren, studeerde van 1606 tot 1609 te Leiden, waar hij als volgeling van Arminius veel tegenstand ondervond. In 1610 werd hij predikant te Bleiswijk, in 1611 te Utrecht en daarna benoemd tot opvolger van Arminius aan de hoogeschool te Leiden. Toen op de Synode van Dordrecht in 1618 het door hem aangehangen dogma werd veroordeeld, begaf hij zich naar Antwerpen en van daar naar Parijs en Rouaan, Na den dood van Maurits keerde hij in 1626 naar Rotterdam terug, waar hij voor de Remonstrantsche gemeente optrad. In 1634 aanvaardde hij het professoraat aan de Illustre Schoole te Amsterdam, waar hij in 1643 overleed.

1 *Bisschoppelycke prael:* zinspeling op 's mans naam van Bisschop.

Gy wikt het al met reên, en sulck een leering wraeckt,
Die God verschept, en tot den slimsten duyvel maeckt.
Uw tong den laster-mond van *Bogerman* kon snoeren,
Die 't Dorts besluyt met macht geweldig uit most voeren.

3 *En sulck een leering wraeckt:* zet om: en wraakt zulk een leering.
5 *Uw tong:* Episcopius was de voorname tolk der Remonstrantschgezinden geweest op 't Dortsch Synode.

OP EEN MEDAILLIE

VAN

KORNELIS TACITUS.

Het Roomsche raadhuys stont op diamante stijlen,
Toen 't over-oudt gezag van bondelen en bijlen
Kornelis Tacitus, eerbiediglijck bescheen;
Daar, met den Tabbert aen, hy na den Raed quam treên.
Geen koper beelt hem uit soo levende als syn bladen,
En werelt-wys gestarnt van spreuken rijck geladen,
En regelen van staat: welsprekentheyt, gepropt
Met wijsheyt, heerelijk, en bondig, en beknopt.

Op een medaillie van K. Tacitus. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 70.

OP D. P. PERS.

Vernuftig volck, die steets bepropt uw ruime winkels,
En kleed in 't parkament, de beenen noch de schinkels,
Maer 't breyn der geener die met letters zyn gedoopt.

Op D. P. Pers. Volgens den tekst in *J. v. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 174.

Een afbeelding van D. P. Pers vindt men in deze uitgave voor het deeltje *1617, Vorstelycke Warande der dieren.*

1 *Vernuftig volck:* de boekdrukkers of boekverkoopers.
2, 3 De zin is: die niet de lieden zelven, maar hun werken in perkamenten banden sluit.

Komt en siet *Persius* uw glori, hoog gezeten,
Die midden in het choor der Hollandtsche Poëten
Met 't drucken van sijn rijm, veel geldt te zamen hoopt.

4 *Uw glori:* de roem, der boekverkoopers, namelijk.

ANDER.

Gy burgers en vremden,
Dit's *Perssius* van Embden.
Syn beelt na *Febus* zwijmt,
't Zy dat hy dicht of rijmt.
Die sijn boecken, en prenten
Op 't dierste weet te venten.

Ander. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 70.

3 *Zwijmt* voor „zweemt, gelijkt," als meermalen.
6 *Op 't dierste weet te venten:* dit kan even goed beteekenen: „voor wiens werken veel geld gegeven wordt," als: „die zijn boeken aan de lieden duur weet aan te smeren."

UYT HUGO DE GROOT.

AEN

THUANUS.

Door-lees met yver reys op reys het heylig boeck,
Dat klaar is voor een vroom en oprecht ondersoeck;

Uyt Hugo de Groot. Aen Thuanus. Volgens den tekst van *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1627, bl. 74.

Franciscus Augustus Thuanus: Deze was de zoon van Jacobus Augustus du Thou of Thuanus, Voorzitter van 't Parlement te Parijs en beroemd geleerde. De jonge Thuanus was, evenals de Groot, reeds vroeg om zijn geleerdheid vermaard, en klom, nog jong zijnde, van trap tot trap tot de waardigheid van Koninklijken Raad en Requestmeester en Opziener der Koninklijke Boekerij. In weerwil van zijn groot aanzien, werd hij in verzekering genomen en den 2 September 1642 onthalsd, omdat hij een samenzwering, door zijn vriend, den beroemden Cinq Mars, tegen Richelieu gesmeed, had verzwegen. Hij stierf met veel standvastigheit op vijf-endertigjarigen ouderdom.

Zie naerstig van onse eeuw terug, na d' oude jaren,
Toen d' eerste Godsdienst slecht en recht en onervaren
Noch geene konst verstrecte: Toen 's oorloogs onbescheyt
En Helsche staat-sucht noch met geen Godvruchtigheyt
Verbloemt wiert: Toen Godts wet tot betring kort begrepen,
Alleen niet was bekent den Leeraar scherp geslepen,
Maar self 't gemeene volck: toen 't vinnig School-krakeel
Geen zaat tot scheuring zaayde om nodeloos verscheel;
Maar elck om strydt beminde, en met een geest gedreven,
De waarheyt staande hielt, oock met gevaar van 't leven,
En niemant socht uyt haat te storten yemants bloet.

13 De slotregel heeft geen rijm; doch men bedenke dat het stukje slechts een fragment is.

UIT KLAUDIAAN.

Noyt zwichte Rome in tegenspoet:
Om geen quetsuur bezweeck haar moedt.
Wat ramp haar *Trebia* en *Kannas* had beschooren,
Noch stak zy 't hooft om hoog, en gaf het niet verlooren.

Uit Klaudiaan. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 82.

UIT JUVENALIS.

Het vollek, vol bekommeringen
Begeert slechs tweederhande dingen,
Dat's broot, tot voedzel van het lijf;
En schouspel, tot sijn tijdt-verdrijf.

Uit Juvenalis. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 82.

UYT LUCANUS.

De Vryheit en haar zonne-schijn,
Week over Tigris, en den Rijn:
En zy, (die wy soo dickwijls zochten,
En met den hals en 't leven kochten
Gelijck een schat voor Duitsch en Scyth)
Schelt Rome nu voor eeuwich quijt

En een weinig daar na.

Van zoo veel volken, als de dach
Door Koningen regeeren zach
Zijn wy de eerste die voortaan
Zich schamen, onder hen te staan.

Uyt Lucanus. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 82.

OP EEN ROOMSCHE LAMPE.

UYT MARTIAAL.

Hoewel ick al de Gastery en 't maal
Verlichte door myn lemmet en sijn straal,
Noch ben ick niet in desen duystren damp
Dan slechs een licht, en rokerige Lamp.

Op een Roomsche Lampe. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 83.

1 *Gastery:* hetzelfde als het gastereeren.

UYT MARTIAAL.

OP EEN MIER IN EEN AMBER-STEEN GESLOOTEN.

De drop des Brand-steens vangt, terwijl die nederdruipt,
De Mier, dat kleene dier, dat in de schaduw kruipt:
Zoo wortse door 't verlies des levens waart en rijck:
Die levend wert veracht, is nu een dierbaar lijck.

Op een mier in een Amber-steen geslooten. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 83.

In de Gedichten van Jan Vos (I, bl. 219) vindt men op hetzelfde onderwerp een gedichtje.

4 *Dierbaar:* kostbaar, wat een dieren prijs geldt.

OP KASSANDRAS TREURSPEL.

Rust geile Hartogin, smoort u vervloeckte brant;
De soete min die past doch op geen dwingelandt.
Wat lelt *Kassandras* tong mijn *Karel* hier aan 't oor.
Terwijl noch list noch dwang hem trekt van *Leonoor.*

Op Kassandras treurspel. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 84.

In welk jaar dit treurspel van den ridder Rodenburgh verscheen, is mij niet bekend.

KLAGHTE
AEN
JOACHIME SANDRART,
staende op syn vertreck nae Bajere.

Toen d' Amstel worstelde, om den Donaustroom te trotsen,
Viel hem de Donau veel te snel en sterck van stroom:

Klaghte aen Joachime Sandrart. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 101.

Van wanneer dit gedicht dagteekent is onzeker, daar het jaar van zijn vertrek naar Duitschland nog niet vaststaat. Vermoedelijk was het omstreeks 1645 of 1646.

Die Vorst der vlieten bruist, en wentelt kaien, rotsen,
En klippen voort, en ruckt u wech, als in een droom.
Gy blaeckt, om wederom *Maximiliaen* t' aenschouwen;
Daer hy als *Salomon* sijn wijsheit rijck ontvouwt,
In oorlog, en in vrede; en prachtige gebouwen
Verlangen na uw kunst, gezoomt met Vorstlijk gout;
Daer u penseel, om strijt, by d' allerbraefste wercken,
Des Hertogs oog verquickt, en, hangende ten toon,
In 't heerelijck gewelf van hoven en van kercken,
Den grooten Rafel volgt, en spant de Schilder-kroon.
Alreede rijdt het hof uw komst van verre tegen,
Verwacht u met gedult, en wenckt u te gemoet:
Maer och! myn Zang-godin zit treurig, en verlegen,
Vervloeckt uw hene-reis, en eet haer eigen bloet,
En klaegt: helaes! wie scheit de blyde Poëzye,
En schoone Schilder-kunst, twee susters soet van aert?
Wie moort dat lieve paer? ô bittre tyrannye!
Wie scheit de kunst van kunst, soo minnelijck gepaert?
Wie scheit penseel en pen, de verwen en de woorden,
En scheurt dien nutten bant? mach dit den Vorst van 't hart?
Vint nu de Duitsche Mars, in 't harnas tegens 't Noorden,
Niet roofs genoeg, terwijl hem Seine en Ister sart,
En levert slach op slach, en dondert om sijn steden?
Moet hy den Rijn aen zee noch plondren van sijn schat?
Wie keert dit swaer verlies, met tranen en gebeden,
Nu 's Hertogs ysre vuist Apelles heeft gevat,
Op dat hy hem te paerde, in 't velt geharnast maele,
Of midden in den Raet, of op de zwijne-jacht,
Of voor het hooch altaer, of in een ruime zale?
Helaes! men klaegt vergeefs: hy luistert na geen klacht:
De lust des Vorsten stopt sijn ooren voor dit kermen:
Sijn ketens hebben kracht, en slepen dit vernuft
Den Rijn op, tegens stroom, uit Amstels klemmende armen.
Men staeck dan dit geschrey: het is vergeefs gesuft.
Wat wil men het geluck des schilder-geests benyen.
Men gun hem sijn fortuin, en soo veel grooter eer.
Hy kleede Bajere met kunst, en schilderyen,
En groeye in schaduwe van sulck een milden Heer
En voester-heer van kunst, en eed'le wetenschappen:
Die hantvest komt dat huis van oude tijden toe.

De Bajergoden gaen ten hemel, langs die trappen.
Wie weigert hun dit Recht? men hou hun dit te goe.
Vaer hene, vaer Sandrart; een Engel u geleide,
Door 't bloedig krijgs-gevaer, en sette u in 't palais
Te Munchen vrolijck op, in die gewenschte weide.
Een Engel zy uw schilt en leitsman op de reis.
Dewijl men hier niet wint met kermen nochte klachten,
Zal 't insien van u nut ons harte-wee versachten.

43 *De Bajergoden enz.:* d. i.: de vorsten van Beieren verwerven zich langs dien weg een onsterfelijken roem.

HET CHRISTELIJK GEDULD.

't Gekruist Gedult en heeft geen steê
Als midden in de wilde zee,
Daar zitse en klappertand alleen,
Half naakt op eenen scharpen steen,
Waar op 't verbolgen water barnt.
Het grimmig onweer, al 't gestarnt
Bedeckend, gunt haar droef gesicht
Niet eene vonk van troostlijk licht;
Of soo het haar wat klaarheits schenkt,
't Is licht van vyer, dat d' oogen krenkt.
't Zijn wolcken, die van hit geparst,
Den blixem baren met een barst.
Een hoop gedrochten, wijdt van mond,
Van uit den ongeroerden grond
Omringen de geschudde klip.
Zy ziet een aangevochten schip
Van ver genaaken, en word bly,
Maar al vergeefs, het zeilt voorby.
Sy heeft 'er nochtans vrienden in,
Maar flaeuwe harten, koud van min.
Of roept 'er een met ernst: leg aan;

Het Christelijk geduld. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam*, 1647, bl. 157.

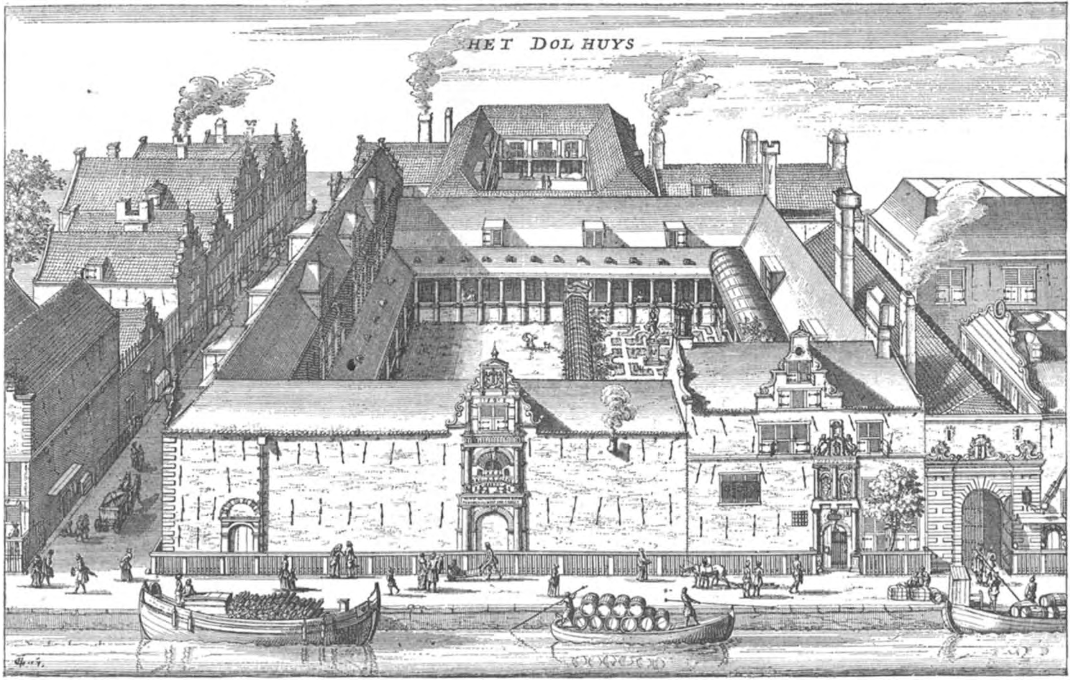
HET DOL HUYS

Al d' andren vreesen te vergaan,
En schreeuwen om het stijfst: hou af:
Vermy den zerk van 't zoute graf;
Dies 't eenigst dat haar overschiet,
Ten troost in 't afgepijnt verdriet,
Is 't goed geweten, 't eenig goed
Van 't afgemartelde gemoedt,
De schat der onderdrukte Deugd
Die somtijts traanen schreit van vreugt,
En, zonder hulp of troost te zien,
Noch spreekt: Gods wille moet geschien.

OP HET DOLHUIS T' AMSTERDAM.

Treê sacht, en gaat gerust verby.
Hier word getoomt de Rasery.

hetwelk later (1650) aldus veranderd werd:

Tree zacht en wandel onbeschroomt,
Hier wort de Razerny getoomt.

Op het dolhuis t'Amsterdam. Volgens den tekst in *J. V. Vondels Poesy. Het tweede Deel, Schiedam,* 1647, bl. 128.

GESANG VAN D' EGYPTISCHE GODEN,

APIS EN ISIS.

In 't Treurspel van Josef in Egypten.

Wijse: *Object dont les charmes si doux.*

Och *Apis*, *Apis*, och wat haet
Brocht u soo jammerlijck om 't leven?

Gesang van d'Egyptische goden, Apis en Isis. Volgens den tekst in *Joost van Vondels Poesy. Het tweede Deel. Den tweeden druck, Schiedam,* 1647, bl. 166.

Wat wraak, wat schrickelijk verraet
Heeft u het punt in 't hart gedreven?
Ja 't hart uyt uwen boesem noch,
Al lillende gesneên,
En 't lijf gehackt soo kleen?
Och, och, och, och, och, och!

Och *Isis*, *Isis*, treur niet meer,
Mijn suster, laet het kermen varen:
Uw hart is veel te weeck en teêr.
Ey, wilt dees yd'le tranen sparen,
Om hem, die garen d' Aerde derft
Voor soo een Heemels lot;
Ay, treurt niet om een God,
Geluckig die soo sterft.

Och *Apis*, *Apis*, och soo lang
De Son haer gang gaet uyt den oosten,
Sal ick vervarschen 't lijck-gesang,
Noch God, noch mensch kan mijn vertroosten.
Helaas wat schrickelijck bedroch
Begon die vuyle moordt?
Had yemand u gehoort?
Och, och, och, och, och, och!

BLAAUWE SCHEENTJE.

Blauwtje zouw een meysje drucken:
Maar de kunst en wouw niet lucken:
Blauwtje kreeg een blauwe scheen,
En hy liep al hinckend' heen.

Blaauwe Scheentje. Volgens den tekst in *Joost van Vondels Poesy. Het tweede Deel. Den tweeden druck, Schiedam,* 1647, bl. 167.

1 *Drucken:* woordspeling met het beroep van boek- en plaatdrukker, dat Blaeu uitoefende, en tevens met het *drukken,* „omhelzen," *premere,* van een meisje.

Blauwtje, met jouw blauwe scheentje,
Lieve treurt doch niet om eentje.
Hebje een blauwe kous van doen?
'k Hebber noch van goed fatzoen.

7 *Een blauwe kous:* niet een *blue stocking,* een *blauw-kous*, maar een *kous* die 't *been* van *Blaeu* past, en welke Vondel, als winkelier in kousen, best in staat was te leveren.

DE WAERDIGHEYDT VAN DEN BROECK.

Broekjen houd uw broeck op gelt;
Want ons' Mopsus heeft gespelt,
Datter noch eens seven wijven
Om een broeckjen sullen kijven.

De waerdigheydt van den broeck. Volgens den tekst in *Joost van Vondels Poesy. Het tweede Deel. Den tweeden druck, Schiedam,* 1647, bl. 167.

OP JOOST.

Siet onse Joost
Die zoekt, maar vind geen troost.

Op Joost. Volgens den tekst in *Joost van Vondels Poesy. Het tweede Deel. Den tweeden druck, Schiedam,* 1647, bl. 167.

BIJLAGEN.

POËETS MARTEL-WAGEN.

Hans, de Scherpreghter, spreeckt.

Wacker Keesje, laetz'me gaen,
Lustigh, slaa wat harder aen,
Asjer bint zoo slaatme munt:
'T schynt je Joost noch tyt vergunt,
'T schyn, om dat hy droevigh zucht,
Dat je mit 'em bent beducht:
Maer dat's niet met al, myn vrient,
Hy heeft langh de dood verdient,
Hy dongh jongh al, om dees' straf
Wegh te draagen in zen graf.

Kees, de Voerman, spreeckt.

Hou, wat zachter Miester Hans,
Niet te byster: O by gans!
Wilje, om een woort en leur,
Mit em niet te hard me deur?
Wel hoe? zalme oock een Man,
Die zoo giestigh dighten kan,
Om een zeghs-woort gins en hier,
Smooren gaen in vuyl papier?
Straft hem met een voet in 't gat,
Of verband hem uyt je stad.

Hans.

Kees Oom je verstaet het niet,
Hoor ick wel, wat dat bediet:
Dat 'et een man zoo goet as Speck was,
Dat hy niet zoo boos as geck was,

Poëets martel-wagen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 843).

Was de man zoo goet als grys,
Was hy voor uyt-zinnigh wys,
En zoo vast, as hy wel los is,
En in 't quaet niet als een vos is,
Beter zou het met hem gaen,
'T zou met hem zoo quaet niet staen:
Maer wat baet 'et? 't is een man
Daer me niet op zeyl gaen kan,
'T is een weyf'laer twist gewent,
Die de rust, als Eris [1]), schent,
'T is, het is, het is een vrient,
Die 't wel dubbel heeft verdient:
Schoon hy meynt te weezen waer
Dat hy sterft een Martelaer,
Schoon hy vast hoopt, dat noch hy
Zal geviert zyn by de ry
Ja, zoo eeven, (valt 't niet mis)
Alst Maria Stuarts is.
Ja, geviert, gelyck, die 't loot
Godloos door Prins Wilhelm schoot.
Ja geviert, of vier-en-deelt,
Als hy, die eens Godes beelt
In den Franschen Koningh brack,
Als hy 'er 't moordigh mes in stack.
Maer ick zie dat, met de praet,
Nu je paert weer zachter gaet.
Lustigh weer an: 't vonnis luyt
Dat hy sterven zal as guyt,
Dat m'er spoedigh vaer mee voort,
En in prullen werd' versmoort.

KLACHTEN DES POEETS.

Wat ramp, wat ongeluck plaecht, ach! myn gryze haaren.
Wat schande moet myn noch, eylacy, wedervaren?

---

1) De „Tweedracht."

Wat droefheyt, wat verdriet, wat leet komt my noch aen,
In dees myn wintertyd? die haest zou zyn gedaen.
Wanneer ick overdenck, en 't geen ick was voor deezen,
En wat ick (tot myn smaet) moet tegenwoordigh weezen,
Wanneer ick myn besie in dees myn hooghste noot,
Myn lyden is te zwaer, myn ongeluck te groot.
Maer doch: indien mijn 't leet, indien de hooghe stroomen
Van zoo veel lydens my zal moeten overkoomen
Ick lijdze, zoo ick kan, ick wachtze met gedult
Ick voegh my nae de tijt, hoe 't ongeval oock brult.
Maer ghy Mary, en ghy, o Rey der Heil'ge Maeghden,
Die 't al en lijf en goet oock voor de Gods-dienst waeghden,
Ay ziet myn gunstigh aen, hebt achtingh op mijn druck,
Hebt mely met mijn lot en dit mijn ongeluck.
U heb ick toevertrouwt, u heb ick al mijn daagen,
(Na dat ick ben verlicht) mijn liefde toegedragen,
'k Heb u mijn toegewyt, en u ick mijn noch geef,
Ay maeckt weer (want ghy kunt) dat 'k eeuwigh met u leef.

REY VAN KLOPPEN [1]).

GEZANGH.

Ay ziet hoe Justus, wel bereyt,
Wort als een Lam ter dood geleyt,
Let op zyn groot vertrouwen:
Dit leeven acht hy min als wint,
Want yder Sanct is Joosjes vrint
En kan hem licht behouwen.

Hy, die in yver niemand weeck,
En hier op aerd' al Sanct geleeck,
Zal by zyn Martelaaren
Uytmunten als een pruyme-stien
In kinder-stront, o neen, ick mien,
Gelyck een knoop in 't gaaren.

[1]) Geestelijke zusters.

GEROEP DER STRAET-JONGENS.

TEGEN-ZANGH.

TOON: *Seer mooy.*

1

Lustigh jongens roep het uyt,
Joosje speelt de vuyle bruyt,
Joosje in zijn ouwe daagen
Moet by vuilnis op de waagen:
Lustigh jongens lacht hem uit
Asbeer inde vuilnisschuit.

2

Lustigh, maeck 'n ronde-dans
Om de wagen, Meester Hans
Wil 't wel hebben dat w' hem steuren,
Aen hem is togh geen verbeuren:
Jou, jou, jou, jou,
Hoe bedruckt ziet Joosje nou?

3

Joost moet buiten stad en poort
In zijn vuil papier versmoort:
Joosje heeft me by de lurven,
Want hy heeft het heel verkurven,
Ha, ha, ha, ha,
Hoe bit Joosje nu genaa?

KINDER-GEROEP.

TOE-ZANGH.

Joosje moet dood, dood, dood, dood, dood, doodt,
Van de wal of inde sloot,

Om dat hy, tegens waerheyt,
Met opset altyt klaer zeyt.
Doot is hy: hy mach op een ander tijt zijn rust houwe.

DISTEL-ROE,

aen den Poët op zyn Maria Stuart Gemartelde Majesteyt.

O laster tongh! die brand-merkt Staate troonen,
En lastert God, en zyn gezalfde kroonen,
O! etter buyl, vol stank u slym besmet
De vryheyt, geur, de roem *Elisabeth*;
Gy steekt (o vloek) naa Gods gezalfde krooningh,
En waaght u ziel, in u toneel vertooningh:
U martel pop, die *Stuarts* treur rol speelt,
Is vals hervormt; natuur en waerheit scheelt
By haar, als glas, by klaare Diamanten;
Of houd en steen, by levendige Santen,
Godsdiensteloos gereght op u Altaar;
Te pronck, te roof, aan kerk, en kerk pilaar:
't Was *Stuarts* laagh, de dry gekroonde Staaten,
Staatzughtigh zelfs, met hulp van moord soldaaten,
t' Hervormen 't Ryk, van Gods-dienst, wet, en kroon
Elisabeth te schoppen van den troon:
Wie blyken zoekt; proeft d' oordeels, meenighvuldigh
Der schrand'ren, diep doorzult in staat, ontschuldigh
Hun een van alle? of geven tuigh of blyk
Van onschuld? waar? wat kerk? wat land Cronyk?
Die waarheid prent? of 't mergh van u Altaaren?
Die Koningen moord, en moorders martellaaren
Gemarteld noemdt? en onderdaan bekoordt
Met kerklyk goud, en schelmen wyd tot moord.
Terwyl hy vreet op 't vloek Altaar zyn Vaader,
En 't broot kruim zwelght, hervormt een land verraader

Distelroe. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 845).

Tot heil'gen dienst, voor Godt en zyn Altaar;
Treed van dien dis, uit d' yverlooze schaar,
Vermomt met kap, met kelk en kruys en kraalen;
Steurd Koningen dis, houd Vorsten avond-maalen,
En menght den wyn, met fyn vergift, de zaal
Vol fielen, staan vermomt, gereed met 't staal;
Om op 't banket, haar moord banket te houwen.
Verschoonen Vorst, nogh kroon, nogh swangh're vrouwen.
Den duivel roept uit zyne kap, vaar voort!
't Gewyde kruys, ontslaa u all' van moort,
Gezeegent volk zoo moed Godts Altaar bloeye
Door 't warme bloed, en ketters uit te roeye!
Zoo zalft hyze, alle, en starkte elk moordenaar,
't Zy hoe gy sneeft, elk sterft en martellaar.
(O dier belofte o! zoon der duysternisse,
Belooft gy 't geen gy zelver wel moogh misse.)
Zoo lagh de laagh (vermomt) naa kroon en wet,
Zoo stak *Mary* haar night *Elisabeth*
Naa kroon en hals, om 't mergh der heerschappye,
En 't schyn gereght tot 't erf reght van *Marye*,
Men dreighde kroon, en Godts dienst bey ten val:
Maar staatzught bukt, gerechtigheit hout stal,
Die sleght den twist, der beide Majesteiten.
Laet blok en byl, om *Stuarts* kroonen pleiten.
Die dempt met een vermaarde slagh, dien poel
Vol landgedroght en Christen moord, de stoel
Van *Peeter* schudd' Godt, *Albaas* God, zyn laagen
Zyn dier mislukt, en *Guise* staat verslaagen,
En *Eedenburgh*, spreekt bleek voor naazaats kroon:
Maar veil'ger is hy Neef, als *Stuarts* zoon.
Zoo sneuvelden de schyn deughd in 'er ramppen
En steegh te hoogh, naa kroonen prys te kampen.
Nu wert ze in 't boek aan uwe martlery,
Als heiligh, op een dagh in 't Jaar gety
Geviert, gesmeekt, en heyligh aengebeeden,
Gevolght, geroemt, gekroont met martel reeden;
Die inden poel het Avont-maal verrast;
Daar *Alba* nood' zyn martelaars te gast,
Op 't heedt gebraan, van moordenaars en fielen,
Van land-verraers, en weerhaans zonder zielen.

Wel reegel-wys; maer light, als 't buye wayt,
Die in een eeuw, wel viermaal omme drayt,
En brant-merkt landt en glory onzer Staaten,
En terght het bloedt in 't oor der onderzaten.
't Herdenkken van 't voorleede, geeft u schaamt,
Nogh aghterdoght, nogh vrees, hoe vuyl befaamt
Ghy Staaten trof en Gods-dienst wet, en Vaders
Der vryheydt schon, en starkte Land-verraders
In onschuld, met een glimp van schyn-geloof,
Ontbrak ghy zelf, voor Vorst en Staadt ten hoof
Te pleyten, om dien nood'gen slagh te stuyten
Door d'ouden huyt, verklaart voor 't hoofd der guyten.
Vaar zoo vry voort boos-aardige, ghy zult
Met 't Borger-reght, nogh vryheit, zulk een schuld
Geen God ontgaan, schoon 't in voorleede tyden
U quam te staa, toen 't u van 't hals-reght vryden.
Gaa heen, en volgh u martel-star, die blinkt
Al barre-voets naa, tot daarze rust en sinkt.

VAGEVIER VOOR JOOST VAN VONDELEN

OVER SIJN

STUARTS GEMARTELDE MAJESTEYT.

GHESTOOCKT DOOR JUFFR. G(ONDINA) V(AN) W(EERT).

MET EEN TEGHENSCHRIFT AEN DE SELVE,

TOT BEWEERINGHE VAN PALAMEDES ONNOSELHEYT.

Roeyt uyt, ô Amstel-lant! roeyt uyt het hooft der guyten,
Niet weerdigh sulcken droch in ons ghewest te sluyten.

Vagevier voor Joost van Vondelen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°, in 1647 verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 846).

De dichteres van dit vers, Gondina van Weert werd 13 October 1679 als „bejaerde dochter" uit de Beursstraat „in de groote turck" naar de Nieuwe Kerk grafwaarts gedragen.

Die d' Herdren van Gods volck, in Goddelijcke Leer
Derf tasten in hun Ampt, en schelden in haer Eer,
Haer Gommaristen noemt van 't *duyvelsche Synode* [1]),
Die doch niet anders sijn als Gods ghetrouwe Bode,
En Staten van ons Landt tot moordenaers ghemaeckt,
En hun op 't hoochste punct van hare eer gheraeckt;
Dies is het vreemt dat sy u laster-brock noch dulden,
Schoon dat ghy wiert ghestraft met driemael hondert gulden;
Ghy dreeft u spot daer mee, en stelt ons weer ten toon
Ghemartelde *Marie;* als Peirel aen haer Kroon.
Dan u verkeerden aert kan yder licht bevinden,
Doen ghy *Armijns*, doen *Doops*-, en nu de *Paus-ghesinde*
Derft voorstaen; daerom ghy haer nu noemt Martelaer
Van u ghewijde kerck; en stelt haer op 't Autaer,
Daers' aenghebeden wort; wat wilt ghy *Stuart* prijse
Ghy kondt in geene deel haer onschult gaen bewijse;
Al stelt ghy haer ten toon en roemt haer voor een Sant.
Die doch gheweest is een verraderes van 't lant;
Ja van haer bedt-ghenoot, door minne-lust ghedreven
Tot *Bodwel*, heeft haer man doen met vergif vergheven,
Schoon hy daer niet van sterf, soo most hy doch van kant,
Door toedoen van sijn vrou; en u verheven Sant.
Hoe kost *Maria* doen in alle wellust swemmen,
Van onversade min, daer niemant haer kost temmen
Als *Bodwel;* die om haer sijn echte vrou verstiet
Dan doch verkreech sijn loon, en most noch met verdriet
Gaen vluchten uyt het Landt, omdat hy sijne trouwe
Aen haer ghegheven hadt; doch klaeght daer naer met rouwe
't Verlies van naem en faem; dies hy door wanhoop groot
Niet heeft ghetracht als naer de alverslinb're doot.
En ghy soeckt noch de geest, *Elisabeth* te roeren,
O *Vondel*! laet u niet van 't padt der rede voeren,
Laet 't Coninckliјck ghebeent doch rusten in het graf
Die schepter heeft gheswaeyt en Koninckliјke staf
Alleen tot Godes eer; laet haer in stilheyt rusten
Die haer steets heeft ghevoedt in Goddeliјcke lusten
In 't planten van Gods Kerck; ô, Koninckliсke vrou.

---

[1]) Dit zijn sijn woorden, in sijn Duyvelsch smaetdicht. *Kanteekening der oude uitgave.*

Waervoor ghy staet en praelt aen 't Hemelsche ghebou,
Alwaer u Starr' ons licht tot aller eeuwen luyster.
U glantz sal noyt vergaen schoon *een* u eer verduyster;
Die sulcx onweerdigh, is, te noemen uwen naem,
Veel-min betichten yets; dan doch de vlugghe faem,
Die yeders daden meldt; die komt ons naeckt vertoonen
Wat voor lichtvaerdighêên nu in van *Vondel* woonen,
Die recht voor onrecht keurt, en valsche daden prijst,
Als ghy, ô lasteraer, in al u Werck bewijst.
Die Landt-verraer bemint, en Schelmen gaet verschoonen
Als ghy in *Palameed* ons klaerlijck gaet vertoonen.
Wat socht ghy anders als het Princelijck ghemoedt
Te delghen, en te ba'en int uytghestorte bloedt!
Dan u zy eeuwigh lof, ô alder Heer der Heeren
Dat ghy door macht de moordt gingt van ons Prins afweeren,
Dies *Barnevelt* met re'en, als goddeloos misdaen
Most buygen voor het Recht, om loon naer werck t' ontfaen.
Dies wert tot soen ghe-eyst, om 't heyloos hooft te laten
Af-houwen van de romp: en derft ghy noch de Staten
Betichten met onrecht o valsche laster-pop?
Ghy die tot tweemael hebt verdient een rechte strop!
Dat is u halscieraat, daer ghy noch mee sult proncken
Als ghy al u fenijn sult hebben uyt gheschoncken,
Als ghy u bitt're gal sult hebben uyt ghebraeckt
Soo wort u oordeel noch by d' hooghe Godt ghemaeckt,
Daer ghy het met geen gelt noch goet meer af sult koopen,
Al zijt ghy 't hier ontvlucht, ghy sult Godt niet ontloopen.

AAN ME-JUFFR. G. V. W.

OP HAAR VAGEVIER,

GHESTOOCKT VOOR JOOST VAN VONDELEN,

over sijn Stuarts Ghemartelde Majesteyt.

Sacht, Redenrijcke Maegt, ghy gaet geweldich weyen,
In voor en tegenspraeck van Coninckleijcke reyen.

Wie moedigt u soo flux, dat ghy ten strijdt durft gaen
Met een, die uyt den Bron ten krop toe is verlaen?
Ik laate sijn Persoon van onschult te bevrye,
En oock sijn Mart'leres, sijn heylighe Marye
Die Catolijcke Pop. Maer dat ghy *Palameed*
Naar overleden tijdt noch op sijn Teenen treed.
Me-Joffer! wie ghy zijt, ten staat my niet te dulden,
Ick wil d' onnoselheyt van Landt-verraar ontschulden.
Ghy schelt en lastert Hem met opgheswollen moet,
Off u de bitse nijdt van jongs aen hadt ghevoet.
Bedaar, en hou ghemack; verleent 't gehoor de waarheyt,
Die immers nu soo blinckt, als d' alderklaarste klaarheyt
Tot sijn ontschuldigingh, ten eeuvel van die geen
Om wien hy sonder schult, het Noodtlot heeft gheleen:
En eyscht ghy blijck daer van, ghy hoeft niet lang te soecken:
Doorsnuffelt *Huyg de Groot*, en *Uytenbogaerts* boecken
Die nu sijn in het Light. Waar uyt ghy speuren sult
Hoe vroom, en ongheveynst, hy droeg met groot gedult
Sijn toe-gedruckte jock, als een der Martelaren
Die om het Christ gheloof ten Gods-Huys sijn ghevaren.
Ick hoor, ghy luystert my. Wat wiltge my gebien?
Dat ik *Baudertius* hier over sou doorsien?
Die met een trotse Pen, en opgetoge vlercken
Hem aen smeert, ongegront. Wel schandelijcke wercken!
Den Man is ongheloofft: en waerom? om dat hy
Voor waarheyt, logens veylt, en steeck ze aen een zy.
Dit blijckt als 't Morgen-root, by treffelijcker Schrijvers,
Voor 't oprecht Neerlants volck, veel nutter tijdtverdrijvers.
Dies keert, beroemde Maegt, en, wiltge sijn geraan:
Tot lof uws braave Geests, Door-neuselt eerst meer blaan:
En keurt een and're stoff, als Kerck en Landt geschillen,
Soo sal m' u soete toon tot aen de Starren tillen.
Dit wou mijn Sang-Heldin, tot leed'ge uyrs verdrijff,
Dat ick u tegenschreef, die staaghs U dienaer blijff.

G. K(ONING).

BEWEERING VAN 'T VAGEVIER,

GHESTOOCKT DOOR JUFF. G. V. W. VOOR JOOST VAN VONDELEN,

OVER SIJN STUARTS GHEMARTELDE MAJESTEYT.

MET EEN TEGEN-SCHRIFT
AEN DEN HOOGH-DRAVENDEN, EN NIET TE MIN SOETVLOEYENDEN
AMSTERDAMSE DICHTER G. KONINCK.

TOT BEWIJS VAN PALAMEDES SCHULT.

Etiam ab infacundo rectè veritatis patrocinium suscipitur.

't Sy dat ghy by de Goden dwaelt,
Alwaer voor u de Helden strijken:
't Sy, dat ghy in het Noorden straelt,
En siet u trotse Koninckrijken
Door droeve Burger-krijgh ghesplitst,
De wreede Yer den Britten teghen,
En Onderdanen op-gehitst,
En bitse dolck gheschaert op Deghen,
En piecken teghen pieck gheset,
O groote schim Elizabet!

U daeden sijn voor quaet ghekeurt:
Het Rijk is weêr van eedt ontbonden.
Uw sael'ge asse wort versteurt,
En 't heyligh Reght der dôon gheschonden.
Hier vloeckt de wraek van Phlippus niet,
Die nogh somwijl de Thetis swemmen
Omtrent de krijte Rotsen siet,
En van die tijdt aff 't bloet uytkemmen:
Doen 't saemgherotte wint en weer
Den trots van Spanjen storten neer.

Beweering van 't vagevier. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°. in 1647 verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 848).

Haer keel is nogh met moort ghepropt,
Dat hitst tot schelden op den Iber:
De Troon van Babel omgheschopt,
En 't sleutelreght ontruckt den Tiber,
Deed' dat de drie-ghekroonde Hoer
Het felle mes van Joab wetten,
En met haer blixem teghen voer,
Om alle voortgangh te beletten,
Die 't ware light van Godes Leer
In 't Noorden kreegh nu meer en meer.

Ghetuygh my, Teems; hoe in u vloet
(Ik grouwel 't schelmstuck op te halen)
Een Spaenschen yver heeft ghewoet,
Ghestoockt door 't hooft der Kardinalen.
Wanneer de Tromp was aengheleyt
Om uyt haer loop een loot te spouwen,
Dat in der Britten Majesteyt
Een moort Tonneel soud' aen doen schouwen:
De vlughtelingh wist van 't verraet,
En was meed' schuldigh aen de daet.

Maer siet, den Hemel had't bepaelt.
De koegel mist haer wit te raeken,
En mits soo groote uytkomst faelt,
Komt uyt d' omstandigheyt der saeken.
Die Wedulijke Koningin
Ontslaet het Maegschap van de Reghten:
Hoewel een ongehoorde min
Haer Bedtgenoot vergiff bereghten,
En Botwel stelden tot een Hooft
Dat sy den Schotten hadd' ontrooft.

De Roos die haer eerst herreberght,
En schenck met jaght een hoff en slaven:
Begint nu langh ghenoegh gheterght
't Reghtvaerdigh vonnis hant te haven.
Mits liet Astree den kreeften poot,
En trat weer op haer Reghterstoelen:

Soo haest Marie voor de doot
Den slagh der Britse bijl kon voelen.
Doen sprack sy, Dat 's den reghten aart,
En voer soo weder Hemelwaert.

Dit schrijft een Baals troetel-Soon,
Een toeghewijt het beest van Romen,
En vleght een heylige Martel-kroon
Van logens en gherijmde dromen.
Dogh 'tis voor Astharoth niet swaar
Aen Jezabel een dagh te gheven,
En van den moorder Balthasaer
Te maecken een ghedoden Steven:
En een Soldaet, verminkt aen 't been
Te schrijven toe veel goddelijckheen.

Franciscus aght het voor gheen rooff,
In hem te tonen Christus wonden:
Die 't goddeloose bygheloof
Als Middelaer stelt voor de sonden.
Alleen sijn graeuwe Monnixkap
Den stervenden eens aen ghetogen
Van 't bedelende Broederschap,
Ontreckt haer uyt des Duyvels oogen:
Want hy soo seer niet voor een Gheest
Als wel voor Pape-kappen vreest.

Marie Moeder van u Heer
By Stuarts Doghter vergheleken
Wanneer ghy in het Winter-weer
Zijt na Ægipten affgheweken.
Ghy vloot Herodis wreeden sin,
En 't swaert ghewet op Bethlems akker.
Zy vliet om Botwels geyle min,
En sorgh der Staeten, altijt wakker:
Om d' opsight op de Schotse Staet
Voor d' aenslagh van het Spaens verraet.

Hier wort verdight, Elizabet,
U lauwertakken meenighvuldigh,

En Kroon van Britten opgheset
Aen dwinglandy te wesen schuldigh:
Terwijl u Night Mary betreet
't Tonneel met hoog-geschoeyde Laersen,
En klaeght den Batavier haer leet
Op droeven trant van Duytse Vaersen:
En lieght nogh nae haer doot aen 't Y,
Dat zy niets weet van muytery.

Wat leverden u hersenpan!
Doen Palameed' in 't Hollandts steende,
En dat ghy van den blinden man
Sijn trotse Griexe dighten leende:
En Barnevelt voor Trojen braght,
En 't Staten vonnis god'loos noemde,
En Themis, van u uyt-ghelaght,
In haer ghewijde Zael verdoemde:
O logenaghtigh Ammons Kint!
O Nachtuyl op den Middagh blint!

Wast niet ghenoegh een woedent volk
In droeve Borger-twist te stijven?
En door 't ghedight een blooten dolk
Tot Princen-moorden aen te drijven?
Moest oock die Koninckljke ziel
De angels voelen van u veder?
Omdat het rijck van Babel viel
Door sulken groote Vrou ter neder,
En 't Schotse Hooft verschoont ghenoegh
Haer langh-verdiende straffen droegh.

Wat'st wonder! Dat ghy 't Purperroot
Derft raecken sonder hant te wassen,
En soo een Juno na haer doot
Met schamp're vaersen na te bassen.
De Gheest'lijckheen hierin bestaen
Van Lojoliet en Franciscaenen,
Die door haer schelden hitsen aen
Tot moort der Vorsten d' Onderdaenen:
Dogh doe soo veel als altemael
Ghy wort dogh noyt een Kardinael.

't Verdienden selfs gheen Bisschops staff,
De wonderen van Hal te lieghen.
De Vrouw van Scherpenheuvel gaff
Haer Boeck niet als een hant vol vlieghen.
Om sunst soo schrijft en wrijft ghy dan.
De Beyer sal niet voor u spreecken:
Hy heeft te doen sooveel hy kan,
Sal hy sijn nederlaghen wreken,
En Steden heel tot asch verbrant,
En van den Sweed 't bedurven Lant.

Maer dit 's een troost: *Een* zy *de Eer*,
Die hier sijn trotse *Sangeldinnen*
Brenght van den hooghen Pindus neer,
Om met haer vrygheslepen sinnen
Te pleyten voor u Palameet,
En 't Vagevier weer uyt te pissen:
Soo hy sleghs sulcke kunsten weet,
Dat weynigh pis die vlam kan slissen.
Dogh als hy Palamedes spelt,
Ik weet ghy denkt dan om u gelt.

VAN DEN BERGH.

OIRSPRONK VAN HET VAGEVIER

VOOR

JOOST VANDE VONDEL

Gestookt door Joffer G. van W. beweert door G. K. en als Kaks herstookt, door M.

Vryer K. men denk toch eens, gezeten,
By Vryster W., gebeten
Op *Vondels* Martel-rymery
Of and're tweede Poëzy
Sagh, zo hy heel was op-getoogen
Een felle gloet in s' Vrysters oogen

Oirspronk van het Vagevier. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 849).

Ontstaen, door 't overheiloos dicht
Dat Vondel van Marie sticht:
Hy sprak, bedaer, o Pronck der Maechden
(Mit stookt zy 't *vuur* dat *Vondel vaag*den)
En op die brant, die verr' stoofheen
Quam Bergman M Gort wouds, aentreen
Hy approbeert het zonder flouwen,
En brenght *Lants-eer-dief* in benouwen
Met stookt de *Reden-rijke Maecht*
Het *Vaegvier* op als onverzaecht;
En Vryer K. wil door zijn zeggen
Als kaks des Vrysters gloet neêrleggen
Maer Bergman M. tot eigenbaet
Pryst s' Vrysters doen, en Vryers raed.
Zo grypt dat zoete kinder-paer
Als of 't meermans als Vondel waer
Den gryzen Vader by de lurven
Die 't nimmer zo en heeft verkurven
Die Bron van heil'ge Poêzy;
Vergeef het Vader, indien wy
U heldenaert niet waerdich noemen
Men kan u niet volkomen roemen.

Wacht U voor de vonken.

AAN ALLE SCHIMP-SCHRYVERS

VOOR

JOOST VANDE VONDEL.

Ondankbaar, schamperig (doch onverstandig) volk
Kond gy met koelen moed den vader den vertolk
Van duitz en duitze rym zo schelden? heeft u pen
Tot spot- en- schimp-gedicht zo tomelozen ren,
En heeftze werk van no' zy stomp haer op den twist
Van *Britten* en van *duitz*, en Vorsten, aengehist

Tot onderling verderf, en wacht haer bitse nep
Tot vullen, tot beguich van *'s rymers-eer*, en rep
Noch hekel die haar gaf hetgeen zy heeft. De vloên
Hetgeen zy zout en vuil uit zee ontfangen, doen
Z'hem zoet en schoon weêrom, en achten haer verplicht
Aan Vader Oceaan: maar 't geen gy zoet gedicht
Uit *Vondels* rym ontfangt, vermengt gy met veel gals,
En smyt het plechteloos dien gever op den hals.
Doch 't is van avers oud, dat gadelose kunst
(Als heilge poëzy) van yder een om zunst
Benyd werd, en daar klom nooit imant door verstand
Zo hoog of hy en wierd van schimpers aangerand.
Homeêr had *Zoïlus*, *Virgiel Karbyl* tot vlegel,
En *Vondel* krygt alleen by na voor yder regel
Een vlegel aan den hals; maar zo die duitze zwaan
Door zarren aangeport, eens denkt om weêr te slaan,
En haalt van een voor een de veeren hem ontrooft
Weêrom, en stelt hem toe van al zijn glans berooft
Als zo een waardig is, hoe wil het pluim-gediert
Dan lachchen met dien uil, van 't leen-çieraet ontçiert!

Lento gradu ad vindictam sui divina procedit via, tardita-temque supplicii gravitate compensat.

D. P. B.

DANCKSEGGINGHE AEN ME JUFF^R^. ME JUFF^R^. G. V. W.

OVER 'T AERDIGH EN WAERDIGH GEDICHT
BY HAER E.E. GHESTELT, TEGEN DE SCHANTVLECK ENDE GROUWEL
ALLER CHRISTELIJCKE HERTEN, JOOST VAN VONDELEN:

Aengaende sijn Stuarts gemartelde Majesteyt.

't Eersuchtigh Scorpioen dat duyvelsche gebreken
Soeckt onder het blanket van Gods-dienst te versteken,
Komt weder op de baen, de schameloozen guyt
Braeckt weder op een nieu sijn bitse galle uyt.
O was die vuyle feecx van Stuart noch in 't leven
Sy soude u de kroon van haer hoereerders geven;
Want Bodwel heeft alleen met menschen gebouleert
Ghy daer-en-boven hebt en God en Mensch ont-eert
Ghy noemt ons Gommarist, mijn * * was sijn suster,
En waert ghy Gommarist, u ziel was veel geruster,
Die ghy ten proy nu stelt van de gevreesde Hel;
Ghy zijt, en waert een guyt, en speelt het oude spel.
U Palamedes déé wel eer aen Hollant peylen
Wat haven datter was met fielten te beseylen:
Nu brengt ghy Stuart voort, die Godt-vergete hoer
De Satan was haer Vaer, de Helle uwe Moer;
Ghy prijst haer dan te recht, maer hoe vervloeckten rekel
Wilt ghy dan Nederlant met zouteloose pekel
Soo jagen na haer koets, gelijckmen kinders doet?
Ghy zijt te slecht, te slecht, mijn Goddeloose bloet.
Wy hebben oock verstant, en weten dat de Staten
U eer vergeten fun soo bitter haer doen haten
Om dat de waerheyt u betoovert-dul-gesicht
Doet schricken voor de glantz van 't heerelicke licht.

D. P. B. Danckségginghe aen Me Juffr. G. V. W. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 850).

D. P. B. beteekent Dirck Pietersz. Boeterman.

Nu zijt ghy Armiaens, nu met de Weder-doopers
Nu met de Papen, en de Vagevyer verkoopers.
  Nu dit, nu dat, nu wat, wat sal 't ten lesten zijn?
  Een hel-hont in der daet, een Teuter-quaet in schijn.
Het hart wanneer het vliet geschoten in de bossen
Soeckt sijn vergifte pijl door sijne vlucht te lossen
  Doch tbrengt sijn moorder mee, soo doet ghy even oock:
  Alsins soeckt ghy de rust, en blijft u eygen spoock.
Niet waerdigh dat ghy leeft. Ghy wilt u yver toonen
Om tot den Roomschen-draeck onnoosle luy te kroonen
  O moedeloose leeu, kloeck-hertigh als een Schaep,
  Ge-eert gelijck de naeckte billen van mijn Aep.
Het walght u [1] *na de keel, al wat ghy voed' in boesem*;
Wel, overgeven Sot! wie vraecht u na den droesem,
  Ick walcher van, O jae, en duysenden met my.
  Waer waert ghy oyt geacht als een verfoeyde Fy
Den dwerch wanneer hy viel van sijne mier, dorst klagen
Dat hy gevallen was van Phaëtonsche wagen
  Soo meent ghy even oock, dat ghy wat fraeys begint,
  En maeckt dat yder een u acht gelijck de wint.
Doch 'k stelle u te hoogh, de wint volght Godts-geboden
Ghy zijt een volger van de Godt-vergete Goden
  Een beul van u gemoet, een schelm in u gewis
  En watter booser is, indiender booser is.
Als ghy der Sonden-goot. Ick hoor u Straffoort prysen
En van het Parlament gelijck van 't Cruyce ysen:
  Soo doet de Duyvel oock, het Parlament doet wel,
  Daerom soo vreest ghy haer gelijck de bare Hel
Maer waerom vreest ghy haer? de Hel is uwe wooning,
Die met u Goden-dienst omspringt als een vertooning
  Aen wie op dat u vel soo swart zy als u ziel
  Den Swart-getaenden Speck ten lesten noch beviel.
O Sot vol zonden! druck van alle vrome sielen,
Godt sal door sijnen brant u yver haest vernielen
  En dooden door sijn Woort 't Gods-lasterlicke woort
  'k Verwonder dat u noch den Donder niet versmoort,
Melaetsheyt niet en slae, de Aerde komt verdelgen,
Ten zy, sy zy verschrickt dien vuylen brock te swelgen

[1] Dit zijn sijn eyghen woorden in sijn Roskam. *Kantteekening der oude uitgave.*

Die Godt en menschen terght. Maer ghy verdient het niet
Dat mijne penne u een guyt, en booswicht hiet
Sy is te goet daer toe, want hoe sal ick u noemen?
Zijt ghy een Mensch? hoe kondt ghy menschen soo verdoemen?
Zijt ghy een beest? een beest en brult niet tegen Godt.
Wat zijt ghy dan? het puyck van 't Onder-Aerdsche rot?
Blijft dan in uwen vloeck. Ghy, Juffer, onderwijlen
Die u begaefde pen op soo een schelm gaet vijlen,
Danck, hebt ghy, dubbel danck. Ghy toont dat u gemoet
Is in de ware School van Gods-dienst opgevoet.
Indien dien Vondeling waert was u Naem te weten
Ick soude hem ten pronck verheffen van Poëten,
Maer hy en is 't niet waert, u versen zijn te soet
Als dat een Vercken haer sou treden met de voet.
Dan dat een vuyle zeugh die peirel sou bemorssen
En jae tot berstens toe sijn laster-zucht uytporssen
Ghy even-wel gaet voort en toont hem wie hy is
Brant-merckt dien hangebast dat 't door de Werelt kiss'!
De fielt verdient het wel, ghy kondt aen hem geen quaet doen
Die niet en leeft dan als hy Staten mach een smaet doen,
Die sijnen Goden-dienst soo menighmael vermomt
Als Jan pottagie sijn grauwe klapmuts kromt.
Wat droes heeft doch de man soo schandelijck beseten,
Dat hy in sijnen herfst Pamphiliôôs dreck-eten
Gaet volgen, en verheft zijn laffen-melis-godt
Op, Jesuyten, jaecht den rekel uyt u kodt
Want komt hy eens te sien wat Roomen voor een dier is
Hy sweert wel kras en kruys dat 't Vagevyer geen vyer is
Dat Geus-neef wel te recht u hoerery verwijt
En met u hoocke-boox [1]) hem een vervloecking zijt.
Me Juffer 't is genoegh, ick sal u Godt bevelen
En bidden dat hy u veel dichten noch doet queelen;
Want g' hebt my eeuwighlijck tot uwen dienst verknocht
Door 'tgoddelijck gedicht van 'tgoddeloos gedrocht.

Jaegh uyt de guyt, jaegh uyt!

---

[1]) Hocus-pocus.

VASTEN-AVONTS GIFT,

AEN DEN ONBESCHAEMDE PAEPSCHE LEUGHEN-DICHTER, HET SOTJE VOL VAN SONDEN,

Gepast op zijn tweede Poezy, en Maria Stuarts Marteldroom.

  Comt *Vondels* vont met snoode pennen,
En soeckt de Christenrey te schennen,
  Bemorst met schuym van't groote Beest:
Bemorst met stof van Baels Altaren,
En komt [1]) Silvesters hof soo naren,
  De Ziel vervult met Babels geest.
Aenschou hier *Vondels* sno ghedichten,
Aenschou dees Goddeloose wichten.
  O Amsteldam aenzie 't ghebroet,
Dient soo een Guyt hier wel gheleeden?
Die noyt de vroome liet met vreeden:
  Ziet wat ghy in u boesem voet;
Zijn gheest door Plutoos gheest ghedreven,
Die groeyt in 't schrift van hem gheschreven,
  In't laest ghedruckte laster-schrift [2])
Soo vol ghepropt van gruw'lijck lieghen,
En gaet zijn eyghen Ziel bedrieghen,
  Soo vuyl besmet met Cerbres gift;
O Voorspraeck van dat Helsche-Roomen,
Hoe lastert ghy de braefste vroomen
  In u vervloeckte Poezy:
Ghy spaert noch Godt, noch sijn Dienaren,
En lastert zijn gheheylighde scharen,
  U ziel vol Helsche raserny.
U Speelnoot uyt *Arminius* Tenten,
Die singht daervan een Geuse-trenten,
  't Is een van *Slaetsius* oude maets,

Vasten-avonts Gift. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 854).

---

1) De II van die naem, wort door hulp des Duyvels Paus van Roomen ontrent 't Jaer 998. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) In syn Poezy het 2. deel. *Kantteekening der oude uitgave.*

Ghy groeyt in moort, en Borger-twisten,
Godtloosen hoop, ghy snoo Secktisten,
U nieuwe Leer die broet veel quaets.
Sie daer op *Vondels* Treur-tooneelen,
De Martelrol van Stuarts speelen:
Wel eertijts wast een Pallameedt,
Een snoodt en grijsen Landt-Verrader,
Die *Vondel* als zijn beste-vader,
So moey had nae de kunst verkleedt.
Hoe ist Tonneel met Babels staetzy [1])
Soo braef versiert, Och! Och! Eylacy!
Vermoortmen soo op't onversienst,
't Geweyde hooft van d' oproers Rotten,
De Dochter vande Kroon der Schotten,
Hoe stoortmen d'oude Af-godts-dienst;
Aenschouwt Mary met rouw bevangen,
Die d' Af-godt [2]) om haer hals heeft hangen,
Ay siet, hoe sterft zy Catholijck,
Met d'Af-godt in haer handt [3]): geschapen
Van 't ghespuys der Rooms vervloeckte Papen,
Gesmeet in 's Af-grondts duyster Rijck.
Hoe is de Schotse Bijl gevaeren [2]),
Door d'Af-godts-hals der Martelaeren,
Wel *Joost*, waght hier den Hemel naer?
Die uyt soo'n blindè yver knielen,
En op 't Schavot d'heyloose Zielen
Op offeren aen 't Af-godts Altaer.
Wie zyn 't nu *Joost*, die 't teycken draegen?
Van 't Roomsche Beest, dat moet ick vraegen:
Want d'Harte kenner zit omhooch,

---

[1]) Soeckt door Godtloose midlen Elysabet van kant te helpen, en haar meester te maecken, waerdoor 't lant in een Bloedt-badt geraeckt soude hebben. *Kantteekenlng der oude uitgave.*

[2]) De Beelden-dienst is uyt de Hel gesprooten. *Kantteekening der oude uitgave.*

[3]) Apoca, 22, 15. *Kantteekening der oude uitgave.*

[4]) Mary verlieft op een Schotse Graef van Bodwel, en soeckt alle midlen om haer man van kant te helpen, en nadatse hem fenijn had ingegheven: terwijl hy daeraen sieck was, bestelt door den selven Bodwel en andere, dat hy in der nacht daeraen vermoort wiert, dit gheschiede 1567 den 10 February en Mary Stuart wiert 1587 den 8 February onthooft. Siet hiervan Emanuel van Meteren int 13. Boeck. *Kantteekening der oude uitgave.*

Die daer kan al haer doen beloncken,
Wie is van 't bloet der Heyligen droncken?
Dat siet hy met 't alsiende ooch;
Ghy die soo langh d'Heydense Tempels
Betreet, Satornus oude drempels,
En wandelt daer met ziel en lijf
Gaet nu nae Romlus [1]), Seeven-bergen,
Wiens hooge spitsen d'Hemel tergen
Nu *Vondel*, groy in dit bedrijf.

F. M.

TOE-GIFT.

Neem d'Offer-kelck van u Altaer,
Die Bachus grooten offeraer:
Ghewoon is uyt te suypen.
Nood nu op *Vasten-Avont Feest*
U Martelschaer, u schrandre geest,
En suyp vry heele kuypen.
Gae, offer nu aen Plutos kolck
U Rijm, aent gruwlijck swarte volck,
Die daer beneeden krielen:
Want Caron met zijn oude Schuyt
Die wacht aen 't Veer nae sulcken guyt,
Nae d'aldersnootste fielen.

---

[1]) Roomen. *Kantteekening der oude uitgave.*

AAN
D'ALGEMEENE RYMERS OF GALBRAKERS,

toen J. V. Vondel het treurspel van Maria Stuart, &c.

Waar zyn de bitse lastermonden,
Op Vondel, als de beul van Londen

Aan d'Algemeene rymers of Galbrakers. Volgens den tekst in J. Vos. *Alle de gedichten,* 1662 I bl. 285.

Op Jakobs moeder, hoog van Stam,
Die haar het hooft van 't lyf deedt springen?
De Bloedtdorst laat zich niet bedwingen.
De Laster, vol van vuur en vlam,
Ontzeidt de hooge treurtooneelen,
Mariaas moordtrol uit te speelen.
Zoo wordt van Vondels hooge styl
Bestormt van buffels en gedrochten.
De Nydt is nimmer zat gevochten.
De Boosheidt dreigt hem als de byl
De hals van Karel, schuw voor woeden;
Ja als die byl, die door het bloeden
Van Kantelberg geverreft is,
Zoo roodt als Englandt zwart van koolen.
Op, blaffers, op, verlaat uw schoolen,
En voegt u aan Apolloos disch;
Hier wordt geen bittre gal gezoopen:
Of weigert gy uw pen te doopen
In traanen, die 't bekreeten landt,
Om Freedriks doodt ter oog uitparsten?
Het hart schynt haar van rouw te barsten,
Gelyk een schip, dat op de strandt
In 't barnen van elkaâr moet springen.
't Is plicht, van heldenlof te zingen.
Op, brengt het lyk met rym ter aardt.
De dichtkunst is voor dapperheeden.
Dit is hy, die de Staatsche steeden
Uitbreiden, door 't gezeegent zwaardt,
Dat Willem voor de vryheidt wetten;
En andre met het bloedt besmetten
Van d' allereedelst' Advokaat.
De Staatzucht durft het wreedste waagen.
Zoo viel hy, die ons plag te schraagen,
Als Cicero oudt Room' door raadt,
Voor Katalinaas zaamenzweeren.
Het woest geweldt is niet te keeren.
Verwisselt uw vergalde veêr,
En dompeltz' in de zoute beeken.
Die Hollandt langs haar kaaken leeken.
Een krygsheldt past de roembaarst' eer,

Op, dicht de veldtheers lykgezangen.
Ik zie de baar alree behangen
Met wapens van verwonne steên.
Voort, weeft een kleedt daar zyne daaden,
Zoo wydt befaamt, door goude draaden,
In leeven, om het graf te kleên
Waar of de schorre schreeuwers blyven?
Of lust het hen met gal te schryven
Op 't teeknen van de heilge vreê,
Daar Freedrik fel om heeft gestreede'?
Het oorlog oogt alleen op vreede.
Zoo raakt het slaghzwaardt in de scheê,
In plaats van in het hart te steeken.
De snurkers zyn van hier geweeken:
Hun tanden zyn, hoe hardt van been,
Gelyk hun pennen afgesleeten;
Op Vondels vaarzen stomp gebeeten,
Gelyk een reekel op een steen.

AMSTERDAMSCHE SANCT

EN

MARTELAAR.

Staat d' Hemel, *Joost*, voor Martelaren open?
Hou moet: ghy komt 'er wis gekleet in loopen:
Gheen Vaghe-vuur hout ooyt uw ziel beknelt.
Neem tot uw borgh de Heil'ghen, die ghy telt,
Ghe-martelt om 't verbreeken van een vrede,
Het Roomsche Hof te nut: Uw *Palamede*
Of Schotsche *Mary*, door u gheleerde handt
Berucht tot hoon van Schot- en Enge-landt.

Amsterdamsche Sanct en martelaar. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 855).

Zijn dit noch gheen ghenoegh-ghewisse borgen,
Geen kommer, Joost; noch weet ik raat. Neem tot
Meêr zekerheidts uw eyghe Martel-lot.
Ik Martelaer? dat kan ik niet verzinnen.
Ja *Joost:* zoo wel als *Ursels* ghezellinnen.
Die hebben *Kattelijk* in 't kruys ghe-leên:
Ghy in de Munt; het komt schier over een.
Hoe raat ghy Joost?

MUNT.

GEEST VANDE CONINGIN ELISABETH,

UYT DEN GRAVE OP-GHEWECKT, DOOR

TOOVER-VEERSEN VAN HAREN LASTER-DICHTER.

Elisabeth Spreeckt:

Hier kom ick in mijn Geest gestegen naer om hooch,
Om 't schadelijcke licht te veelen in het Ooch,
En 's Weerelts Vloer op nieu te wand'len en te treden,
Daer 't Lichaem eertijts soo veel quelling heeft geleden.
Verschrickt niet Aerts-geslacht, te tenger van gemoe!
U komt geen Vyandin noch straffe Wreeckster toe,
Maer een die sich altoos gematicht heeft gedragen,
Om Godt te dienen en den Menschen te behagen.
De oorsaeck van mijn komst is lasterlijcke smaet,
Die my de ooren selfs, de open ooren slaet,
In 't diepst der duysternis, 't geselschap aller Helden,
In 't midden van vreucht der Eliseesche Velden.
Ten Antwoort kom ick des mijn Lasteraer te staen,
En waer toch komt my dees onrustighe van daen?
Die, om dat Vree en Stilt verjaecht is en verbannen
Uyt de Woestyne der ontroerde harzen pannen,
En Kerck en halen twist, bequaem om inde gront
De Staet te booren, daer van over langh gejont

Geest vande Coningin Elisabeth. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°, in 1647 verschenen. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 838).

Bequame huys-vest, niet kan mijden te verstooren
De rust der zielen. Die omdat hy heeft gheswooren,
Onendige Vyantschap te draghen voor en naer,
Als oyt *Amilcars* Soon op 't Vaderlijck Autaer,
Het Raet-huys alsoo wel als Kerck en zyn Pilaren,
Niet af kan laten soo verwoedelijck uyt te varen,
Niet af wil leeren sijn eens opgenomen haet,
Om Griecken weer op nieu te mengen inde staet
Des Vader-lants, en uyt den Kercker, op te halen
Van 't duister Graf het geen al langhe voor de stralen
Des Sons verborgen lagh (och of het niet en was,
En dat een *Phoenix* eens mocht weder uyt haer As
Verrijsen) Maar tree voor en staat my onder d' Ooghen,
Ghy wie ghy sijt, en die, tensy ghy hebt gheloghen,
U schendighe op-komst nam, als *Stuart* wiert gheslacht,
En nu weer daelt, misschien, terwijl sy wort ghebracht
Op nieu in 't leven, om aen anderen te leeren,
Hoe datmen op-roer straft, en wetteloos begeeren.
Ghy segh ick, wiens gheboort wiert in haer doodt gewijt
Om door haer sterven, hoe verbittert dat ghy sijt
In rust te leven, vry van Barningh en van Klippen,
Al komt ondanckbaerheyt nu roeren uwe Lippen.
Noch, schoon u doen aen my te overdadich smart,
Verwijs ick niet geheel het stemmen van u hart
Met haer bedrijf, om dat ghy beyde waert gheboren,
U Vader-lant voor eerst met oproer te verstoren,
En dan eens anders, daer u gantsch niet vry en staet
t' Ontsuyveren met snoot, hoe wel te vruchtbaer Saet;
Maer, seght my, eer ick gae met u in woorden treden,
Wie is sy die de Kroon der Engelschen met reden
De Scheedel drucken souw? en wiens beproefde Deucht,
Mijn waerde stoot te rugh? — geeft antwoort soo ghy meucht.
En Nichte, Kinderen van Erffenis verstooten,
En treen te vooren de Naetuerelicke Looten
Welcke yver soo verkeert, als vyandt van een Staet,
Soo dier het leven van dat lieve Schepsel staet,
't Gheen teghen danck sich self ten Troone sach verheffen,
Op dat haer 't onweer des te eerder soude treffen.
Wien isse? segh ick (het verdriet my dat ick moet
De schant-vleck halen op, en d' on-eer van mijn bloet)

Maria? die te veel van hoocheyt had ghenoten
Alreets. Om eeuwichlijck een Spiegel voor de Grooten
Te strecken, wat een Vrouw bedenckt voor over-daet
Als onbetemde brant tot in de harsnen slaet,
En door verdwaelde koorts de Sinnen helpt aen 't rasen,
Maria? die niet bloosd haer woeste lust te asen
Met donckere koppelingh, en adeloos ghestreel
Van hem, die buyten Waert haer Tafel wert ten deel
Jae meer als dat, tot smaet en spijt van alle Grooten,
En Koninck selver van haer dert'le Koets ghesllooten,
Door deur en grendel, al te overdadich trou
De heymelicke Min en wellust van haer Vrou.
Jae hy die slechtelijck sich liet met wraeck ghenoeghen
En d' Overspeelster, en sich self weer ginck vervoeghen,
Naer dat den Stoutert had met Schellems bloet besmet,
De waerde Tafel, en 't wellustighe Bancket
Bequaem, in nieuwe lust de Leden te ontsteecken;
En al te rijp van Mont, en Vrouwe-sot, in 't spreecken
Sich liet vervoeren, meer als Vorsten sijn ghewoon
En stelde Redeloos sijn Vrienden als ten toon,
En sneedt haer af den wech, haer hulp hem aen te bieden
En kost oock eindelick haer handen niet ontvlieden.
Door 't Vrouwelijck bedrijf en haer vervloeckte sucht,
Veracht, verwurcht, en 't huys gheblasen inde Lucht.
Maer dat ick niet en schijn u slaghen te ontduycken,
En anders boosheyt tot mijn onschult te ghebruycken,
Kom, Oordeel van mijn self en stelt u sinnen schrap
Was my de Macht niet? noch was my de Eygenschap?
Het Oordeel over haer gesalfde Kruyn te spreecken?
Heb ick met hare doodt de Wetten gaen verbreecken
Van Gast Vryheit? noch meer van Maechschap en van bloet.
Heeft sy te recht op my gelaecht[1]), en dus ghewoet?
Geensins, en roep u self ten Oordeel om te vellen,
Soo doet ghy oock door u onmachtich teghen stellen.
Wy segghen beyde, doch met mercklijck onderscheyt,
In macht van anderen, verliest de Majesteyt
Van 't Koninckliјcke gout sijn stralen en sijn luyster,
En wort in staet ghelijck de nedricheyt, en 't duyster

[1]) *Op my gelaecht:* mij lagen gelegd.

Der Onderdanen, en wort straf-baer, en ghestelt
In d' Ooghen van het Recht, en 't uyterste ghewelt
De Rechters, oock heeft sy de Wetten eerst ghebroocken
Niet ick, der Gasten, en der Volcken, onbesproocken
Laet vry *Elisabeth* bestraffen d' overdaet,
Van snoode ondanckbaerheyt en Goddeloos verraet;
En dus de rust des Volcx, haer dier bevolen panden,
Dat Reuck-werck wijen toe, en dese Offerhanden.
Jae selfs den Godts-dienst, die soo dier is als ghy weet,
Aldus vernoeghen, en haer hooch gestaefden Eet:
Noch wil den yver van haer selfs van haere banden
t' Ontslaen, vermenge met sulcke overdadighe schanden
En zonden. Maer ghy roept den jonghen Vorst te wraeck.
O! lecht hem niet te last de last van sulck een Saeck!
Want soud hy gaen daer toe naer oordeel en naer Reden
Hy wrocht, onmenschelijck, verboden hevicheden,
En souw, genoechsaem al soo veel als ghy versteent
Sijn Vader eyschen van 't Moorddadige Gebeent.
En souw gheen Graf-schrift soo mee-waerdelick toerichten,
Doch, dit sy toe-ghestaen sijn Kinderlicke Plichten.
Die, met het heelen van soo swaren schult en last,
Twee smetten te ghelijck van sijne kaecken wast,
Doch beter Wraeck souw hem, en sijnen Naesaet passen
Op Goori, over 't Meer als Eereloos verrassen,
Doen, nau benepen en den Vyant inde hant,
En te vergeefs begaen, om hulp en onderstant,
Hy, vroetende om met macht te ontworstelen sijn Armen,
Stack met sijn eyghen Swaert sijn Moorder inde Darmen:
En sich besprenckelde met heyloos Menschen bloet,
Of op het Roomsche, dat, onsuyver van ghemoet,
Soo sware lagen brouwd dien Vorst en al sijn Heeren,
Geschapen om het al ten gronden om te keeren,
En sulck een Slach te doen, als slaen sou het gehoor
Van alle Vorsten gants de Christen Weerelt door,
Soo 't saem geswooren rot, te jammerlijck bedrooghen,
Eens Menschen leven niet veel meer had overwoghen
Als soo veel Vorsten tot het Heylich recht gewijt,
En haer en haer Geslacht ghedoot op eenen tijt.
Ghy loochent, sonder gront, haer mis-daet en haer schulden;
En poocht met deucht als noch haer boosheyt te vergulden,

Dat loochenen staet aen u, en uwen hals soo dier
Als *Palamedes*, en 't beledicht Outaer Vier.
Ghy loochent, en uyt waen, ontsiet u niet te laden
Vervloeckte schult, en recht verstoten van genaden,
Soo grooten Lichaem k' swijch Vorstinne op den hals,
En, valsaert selver, haer beschelden gaet voor vals.
En heet onnosel[1]), haer, die, afgerecht op 't wreecken,
Niet deed als vinden en bedencken vuyle treecken:
Van sulcke Meesters, en al sulck een woest geslacht
Ghequeeckt, ghekoestert, en ghenoechsaem op-ghebracht,
Als die, door tucht, noch eer, noch door ontsach bewogen,
Wel garen hadden, selfs haer Bet-genoot sijn Oogen
Verstopt, met Vorsten bloet, en 't Prinslick Ingewant
Doorwroet, en Goddeloos doorstoken met haer hant,
Soo s' Konings teer ghemoet niet eerder was besweecken,
Het stuck te schouwen aen en sulck verbittert wreecken,
Als sy de boosheyt selfs te stellen in het werck,
En sulck een slach te doen aen Godt en sijne Kerck.
Jae s' Konings tengerheyt wast leven vande Vorsten.
Wat noot wast? was het niet te straffer uyt geborsten,
Doen soo veel duysenden van Menschen binnens Wals,
Verblinden yver bracht te samen om den hals.
O! dat het Roomsche Volck niet meer en was gheneghen
Als wy, tot sulck een doen, en dierghelijcke weghen,
Hoe meenich duysenden van Zielen was de Aert
Te rijcker! die nu sijn door Vier, door Galch, door Swaert,
Door Water, en, door vuyl en snoode Rechters handen
Gereyst ten Hemel, daer's als gulde Sterren branden.
Wie hebben wy doch oyt die last te last gheleyt?
(Ick spreeck van Godts-dienst en van Kercken-naersticheyt)
Opdatmen in haer bloet met meerder vryheyt plaste
En met bebloede Vuyst. Haer in haer goederen taste,
En teed're Wichters, naer haer jaren veel te vroech,
In droeve Ballingschap, naer vreemde Kusten joech?
Wie heeft ons immer sien een Lijck-vier gaen bereyden
Voor de leden van haer kracht en plicht noch niet verscheyden?
Of juychen, soo wanneer een Hooft daer henen viel
Uyt schult van Godts-dienst? of een levendige Ziel,

---

[2]) *Onnoozel*. onschuldig.

Om datse was versien met Goddelijcke gaven,
Niet als een schat maer als een vloeck in d'Aerde graven?
Wie maeken tot een badt van Bloet, Tooneel van schant,
Geheele Steden? en ten Moort-kuyl 't gantsche Lant?
Gheen Mensch die leeft heeft ons dies-halven te benijden,
Maer waer men twiste, wast ons deel de smaet te lijden.
Dat tuycht *Elisabeth*, die noch hier voor u staet,
Dien eyghen Susters wrock, en noyt versoenden haet,
Noyt af-liet, even staech, van storm op storm te gheven,
Noch immer eyghendom woudt gunnen van haer leven.
Des sy dan verre, dat *Maria* dy ten last
Haer Godts-dienst, en dat haer den Block wiert toegepast,
Om van haer Erref-deel haer eygen recht t' ontblooten;
Noch verder, dat ick, die ghenoeghsaem door de Grooten.
Ten uytterste geperst van dit soo bloedich werck,
Oock door 't geweten, dat my kende [1]) aen Godes Kerck
Genoech verbonden, om het Recht sijn eysch te geven,
Uyt baet, en wreeck-lust soud' den Suster staen naer 't leven.
Maer hoe ick 't uyterst recht met krachten teghen hiel,
Tuycht Engelant, en u reeds overtuychde Ziel.
Maer dat g' u kende noch soo veel aen my verbonden,
En aen de deucht, die ghy oyt hebt aen my bevonden,
O Hollandt! dat ghy eens wout treen voor my te baen,
En laster-tonghen en haer boosheyt gade slaan.
Die t' wijlse *Elisabeth* als Adder af gaen maelen
U Lant, vergiften met vergiftich Adem haelen,
En diepe wonden u self steecken in het hart
Aen wie 't gheensins en liecht, of staet en volck verwart
Wraeckgierich onderlingh te vast verbonden handen,
En scheurt sich selven de verbitterd' inghewanden.
Die segh ick, t' wijl ghy soeckt ghewenste rust en vree,
Voet sware onrust in uw Boesem, inde stee
Van rust, en die, met Eedt aen 't Roomsche Hooft verbonden,
Hoopt schult op schult en maeckt een Sotie vol van Sonden,
En als de Weer-haen, die hem in 't ghesichte drayt,
Nu *Leyds* nu *Munsters* en dan weer als *Roomen* krayt.

L. I.

---

[1]) Toekende, verbond.

JAARIG BESLUYT,

(Spruytende uyt het leesen van VONDELENS Poësijs tweede deel, gedruckt A°. 1643) getrocken uyt het spottigbreyns spotten, op MORANT, en tot gerief hier nevens gestelt.)

In dit Nieuw-Jaar
Wierdt ick gewaar,
Hoe *Vondelens,*
O spottigh mens!
Mourant bespot:
Om dat hy, *Sot*
Wees in dees *Joost,*
Met *Sot* hem roost.
Doch siet, dees' spot
Is *Joosten* lot:
Want, wie zal niet
Wie dat 't oock siet,
Die niet is sot,
Dus maken 't slot?
Zijn meesters geesten
Jongers veesten?
Soo is Joosts *geest*
Een lout're veest.
Daar by zijn vaersen
Een vrucht van naersen.
Ten waar *'t verkeert*
Niets had geleert
Oft oock, dat hy
Geen meester by
Hem hadt gehadt.
Dan waar het wat.
Doch hoe hy 't giet
Ten baat hem niet,

Jaarig besluyt. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 860).
De eerste versregels waren om het gedicht op Morant, zie boven; bl. 153 gedrukt.

Ey siet, hoe Joost, dol en beseeten,
Wordt met zijn eygen drek, bedreeten,
Oft, houdt hy drek voor medecijn,
Soo gun ik him (*sic*) uyt 't hart, het mijn
En is dit by hem geensins zeeker;
Hoe komt *Morant* een Apotheeker?
O *Joost!* ick wens dat u dit vaack,
In d'oogen glinstert als een *baack,*
Die met spotten, eer wil haalen:
In Kroegen drinkken, niet betaalen:
Gedurigh met het pek omgaan:
En altijt in groot prijkel staan:
Dat alles sonder hem te schaade;
Dat die hem moet ter deegh beraade.
Soo ghy u dit had voorgeset
Ghy zoudt wel van *Elizabeth*
U swarte kool hebben gehouden,
Oock toen ghy *Palamedem* bouden
Soo waart ghy door *Historis* wet
Wat ingehouden oft beset.
Noch *Gisberts soon* soudt ghy niet schelde.
Noch yemant onder al de helde
Noch aan vertoevende *Morant*
En vantmen ooyt *Joost Vond'lens* handt.

Gierredt voort na Sioons Huyse.

201090_021

vond001lenn08

De werken van J. van den Vondel. 1646-1647: Publius Virgilius Maroos wercken (Dl. 2), Maria Stuart, De Leeuwendalers